

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

MÜLHAK VAKIFLAR

**Hazırlayan
Sena BAŞPINAR**

**Danışman
Prof. Dr. Murat DOĞAN**

Doktora Tezi

Mart 2024, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**MÜLHAK VAKIFLAR
(Doktora Tezi)**

**Hazırlayan
Sena BAŞPINAR**

**Danışman
Prof. Dr. Murat DOĞAN**

Mart 2024, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Sena BAŞPINAR

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Özel Hukuk

Program Adı : Doktora

Tez Başlığı : Mülhak Vakıflar

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 289 sayfalık kısmına ilişkin 04/03/2024 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 17'dir.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 05/03/2024

Danışman: Prof. Dr. Murat DOĞAN

Öğrenci: Sena BAŞPINAR

KILAVUZA UYGUNLUK

“Mülhak Vakıflar” başlıklı Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Sena BAŞPINAR

Danışman

Prof. Dr. Murat DOĞAN

Özel Hukuk ABD Başkanı

Prof. Dr. Murat DOĞAN

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Murat DOĞAN danışmanlığında Sena BAŞPINAR tarafından hazırlanan “**Mülhak Vakıflar**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalında **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

13/02/2024
(Tez Savunma Sınav Tarihi)

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Murat DOĞAN
Üye : Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ
Üye : Doç. Dr. Gökhan ŞAHAN
Üye : Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ
Üye : Doç. Dr. Sinan OKUR

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr. Atabey KILIÇ
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Doktora tezimi eski vakıflar hukuku alanında yazma isteğimi kendilerine ilettiğimde teşvik edici sözleriyle bu müstesna konuyu seçmemi sağlayan, fahri bir akademisyen olarak yürüttüğüm doktora sürecimin akademik zorluklarını benim için kolaylaştıran, örnek bir insan olunmadan örnek bir akademisyen olunmayacağını bütün ahvalıyla bana öğreten, pek kıymetli hocam Prof. Dr. Murat DOĞAN’a evvela teşekkürü bir borç bilirim. *“İnsanın gerçek gücü sıçrayışta değil, sarsılmaz duruşundadır.”* diyen Tolstoy’dan mülhem hayata karşı sarsılmaz bir duruş geliştirmeme vesile olan, lisans sürecimden itibaren bir ağabey şefkatiyle bana yol gösteren, asistanı olmaktan gurur duyduğum kıymetli hocam Doç. Dr. Sinan OKUR’a bilhassa kalbi şükranlarımı sunarım. Doktora tez savunmamdaki yapıcı eleştirileri ve teşviklerinden ötürü sayın hocalarım Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ’a, Doç. Dr. Gökhan ŞAHAN’a, Doç. Dr. Ahmet Hulusi AKKAŞ’a teşekkür ederim. Kayseri ilinde kurulduğu 1584 yılından itibaren günümüze değin kapanmayan bir hayır kapısı olarak faaliyetlerine devam eden Nasrullahzade Vakfına gerçekleştirdiğim ziyarette paylaştığı bilgi ve belgelerden ötürü vakfın emektarı Mustafa GÜNEŞ’e teşekkür ederim. Vakıflar Genel Müdürlüğü Mülhak ve Cemaat Vakıfları Şube Müdüresi Nemide KOÇER’e mesai saatinden ayırarak uygulamaya ilişkin sorularım hakkında benimle gerçekleştirdiği uzun telefon görüşmeleri sebebiyle teşekkür ederim.

Ailemin desteği olmadan bu zorlu süreci başarıyla tamamlamam imkansızdı. Büyük bir özveri ve fedakârlık göstererek doktora tez sürecimi asgari sürede tamamlamamı sağlayan, maddi ve manevi desteklerini her daim hissettiğim, canım annem Hatice BAŞPINAR’a, canım babam Hasan BAŞPINAR’a ve ailemizin vakıf insanı, meslektaşım, üstadım, pek kıymetli teyzem Suna TARHAN’a ne kadar teşekkür etsem az kalır. Şefkatli ve destekleyici bir aile ortamının önemini doktoramı bitirme bahtiyarlığına eriştiğim bu zorlu sürecin sonunda bir kez daha derinden idrak etmekteyim.

Sena BAŞPINAR, Kayseri 2024

MÜLHAK VAKIFLAR

Sena BAŞPINAR

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Mart 2024

Danışman: Prof. Dr. Murat DOĞAN

ÖZET

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde varlıklarının ve devamlarının sağlanması problemleri bir alan oluşturan “*eski vakıflar*”, 1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'ndan itibaren günümüz hukuk düzenine uyumlaştırılmaya çalışılan, kendine özgü (sui generis) yapıdaki tüzel kişilerdir. Bu vakıflardan biri olan “*mülhak vakıflar*”, klasik anlamda, vakfiyelerindeki şartlara göre belirlenen bağımsız yöneticileri (mütevellileri) tarafından yönetilen ve devlet tarafından denetlenen vakıfları ifade eder. Ancak 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'ndan itibaren mülhak vakıflardan sadece yönetimi vakfedenin soyundan gelenlere şart edilenlerin kendi yöneticilerince yönetilmeye devam edilmesine imkân tanınmıştır.

Medeni Kanun'dan önce kurulan (eski) vakıflar ile sonra kurulan (yeni) vakıfları aynı kapsamda düzenleyen 2008 tarihli ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'na göre mülhak vakıflar, mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflardır. Mülhak vakıflarda amaç; zürri (ailevi), hayri (toplumsal) ya da bu ikisinin birleştiği yarı zürri (karma) nitelikte olabilir. Günümüzde varlığını sürdüren mülhak vakıfların büyük çoğunluğu, vakfiyesinde belirtilen hayır şartları yerine getirildikten sonra arta kalan gelir (galle) fazlasının vakfedenin evlatlarına dağıtılmasının amaçlandığı, yarı zürri (karma) niteliktedir.

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın temel hedefi, özel olarak mülhak vakıflar, genel olarak eski vakıflar hukukuna ilişkin güncellenmiş ve mukayeseli bir bakış açısı sunmak ve bu hususta günümüz Türk medeni hukuku literatüründeki boşluğu doldurmaktır. Bu doğrultuda dört bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde vakıf kavramı ve türleri, ikinci bölümünde mülhak vakfın hukuki statüsü ve yönetim şekli, üçüncü bölümünde mülhak vakfın mal varlığı, dördüncü bölümünde ise mülhak vakfın denetimi ve sona ermesi incelenmiştir. Sonuç olarak, her bölüm özelinde ulaşılan bulgulara ve kanaatlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Vakıfları, Mülhak Vakıflar, Zürri (Ailevi) Vakıflar, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu.

ANNEXED FOUNDATIONS

Sena BAŞPINAR

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

PhD Thesis, March 2024

Supervisor: Prof. Dr. Murat DOĞAN

ABSTRACT

“Old foundations”, whose existence and continuation constituted a problematic area during the transition from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey, are legal entities with a unique (*sui generis*) structure that have been tried to be harmonized with today’s legal order since the Foundations Law No. 2762 dated 1935. One of these foundations, *“annexed foundations”*, in the classical sense, refers to foundations managed by independent managers (trustees) determined according to the conditions in their foundation charters and supervised by the state. However, as of the Foundations Law No. 2762, only those foundations whose management is conditioned on the descendants of the founder have been allowed to continue to be managed by their own managers.

According to the Foundations Law No. 5737 dated 2008, which regulates the (old) foundations established before the Civil Code and the (new) foundations established after the Civil Code within the same scope, foundations whose management must be implemented by those who come from founders’ offspring and before effective date of abolished Turkish Civil Code numbered 743 are called as *“Annexed Foundations”*. In these foundations, the purpose may be familial (*“waqf ahli”*), charitable (*“waqf hairi”*) or semi-familial (mixed). The majority of annexed foundations that continue to exist today are of a semi-family (mixed) nature and are aimed at distributing the surplus income (*“galle”*) remaining after the charitable conditions specified in the foundation deed (*“waqfiyya”*) are fulfilled to the children of the founder.

The main objective of this study, prepared as a doctoral thesis, is to present an updated and comparative perspective on the law of annexed foundations in particular and old foundations in general, and to fill the gap in today’s Turkish civil law literature on this issue. In this regard, in the first part of this study, which consists of four parts, the concept and types of foundation, in the second part, the legal status and management style of the annexed foundation, in the third part, the assets of the annexed foundation, and in the fourth part, the control and termination of the annexed foundation are examined. As a result, findings and opinions specific to each section are included.

Keywords: Ottoman Waqf (Islamic Endowment), Annexed (Mulhak) Foundation, Waqf Ahli (Family Waqf), Foundations Law No. 2762, Foundations Law No. 5737.

İÇİNDEKİLER

MÜLHAK VAKIFLAR

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xviii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKIF KAVRAMI VE TÜRLERİ

1.1. Vakıf Kavramı	8
1.1.1. Vakfın Menşei ve Tarihi Gelişimi	8
1.1.2. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Vakıflara İlişkin Pozitif Hukuk Düzenlemeleri.....	13
1.1.3. Vakfın Tanımı ve Hukuki Niteliği.....	16
1.1.3.1. Genel Olarak.....	16
1.1.3.2. İslam-Osmanlı Hukukunda	17
1.1.3.3. Türk Medeni Hukukunda.....	19
1.1.4. Vakfın Unsurları	22
1.1.4.1. İslam-Osmanlı Hukukunda	22
1.1.4.1.1. Genel Olarak.....	22
1.1.4.1.2. Vakfeden (Vâkıf) Unsuru	22
1.1.4.1.3. Vakfedilen Mal (Mevkuf) Unsuru	23
1.1.4.1.4. Vakıftan Yararlanan (Mevkûfün Aleyh) Unsuru.....	25
1.1.4.1.5. İrade Beyanı (Sıyga) Unsuru	26
1.1.4.2. Türk Medeni Hukukunda.....	28
1.1.4.2.1. Genel Olarak.....	28
1.1.4.2.2. Mal Varlığı Unsuru.....	28

1.1.4.2.3. Usulüne Göre Belirli ve Sürekli Bir Amaca Özgüleme Unsuru.....	30
1.1.4.2.3.1. Belirli ve Sürekli Bir Amaç	30
1.1.4.2.3.2. Usulüne Göre Özgüleme: Vakıf Kurma İşlemi	32
1.1.4.2.3.2.1. Genel Olarak.....	32
1.1.4.2.3.2.2. Vakıf Kurma İşleminin Hukuki Niteliği.....	33
1.1.4.2.3.2.3. Vakıf Kurma İşleminin Şekli.....	35
1.1.4.2.3.2.4. Vakıf Kurma İşleminde Ehliyet.....	36
1.1.4.2.3.2.5. Vakıf Kurma İşleminin İçeriği	37
1.1.4.2.3.2.6. Vakıf Kurma İşleminde Cayma	38
1.1.4.2.4. Tüzel Kişilik Unsuru	41
1.1.4.2.4.1. Genel Olarak.....	41
1.1.4.2.4.2. Tescil Talebi	41
1.1.4.2.4.3. Vakfın Tescilinin Hüküm ve Sonuçları	42
1.1.4.2.4.3.1. Genel Olarak.....	42
1.1.4.2.4.3.2. Vakfın Tüzel Kişilik Kazanması	42
1.1.4.2.4.3.3. Vakfın Tahsis Olunan Mal ve Hakları İktisabı.....	42
1.2. Vakıf Türleri	43
1.2.1. İslam-Osmanlı Hukukunda	43
1.2.1.1. Genel Olarak	43
1.2.1.2. Vakfedilen Malın Mülkiyetine Göre Vakıflar	44
1.2.1.2.1. Genel Olarak	44
1.2.1.2.2. Sahih Vakıflar	44
1.2.1.2.3. Gayrisahih Vakıflar	45
1.2.1.3. Yararlanana Göre Vakıflar	46
1.2.1.3.1. Hayrî Vakıflar	46
1.2.1.3.2. Zürrî Vakıflar	46
1.2.1.3.3. Avârız Vakıfları	48
1.2.1.4. Yararlanma Şekillerine Göre Vakıflar	48
1.2.1.4.1. Genel Olarak	48
1.2.1.4.2. İcare-i Vahideli Vakıflar	49
1.2.1.4.3. İcareteynli Vakıflar	50
1.2.1.4.4. Mukâtaalı Vakıflar	51

1.2.1.4.5. Gedikler	53
1.2.1.5. Yönetimlerine Göre Vakıflar	54
1.2.1.5.1. Genel Olarak	54
1.2.1.5.2. Mazbut Vakıflar	55
1.2.1.5.3. Mazbut Olmayan Vakıflar	56
1.2.1.5.3.1. Mülhak Vakıflar	56
1.2.1.5.3.2. Müstesna Vakıflar	56
1.2.1.5.3.3. Meşrutiyet Üzere Tasarruf Olunan Vakıflar	57
1.2.2. Türk Medeni Hukukunda	58
1.2.2.1. Genel Olarak	58
1.2.2.2. Yeni Vakıflar	59
1.2.2.2.1. Olağan Vakıflar	59
1.2.2.2.2. Kamuya Yararlı Vakıflar	59
1.2.2.2.3. Çalıştırılanlara ve İşçilere Yardım Vakıfları	60
1.2.2.2.4. Aile Vakıfları	62
1.2.2.3. Eski Vakıflar	65
1.2.2.3.1. Genel Olarak	65
1.2.2.3.2. Mazbut Vakıflar	66
1.2.2.3.3. Cemaat Vakıfları	68
1.2.2.3.4. Esnaf Vakıfları	70
1.2.2.3.5. Mülhak Vakıflar	71

İKİNCİ BÖLÜM

MÜLHAK VAKFIN HUKUKİ STATÜSÜ VE YÖNETİM ŞEKLİ

2.1. Mülhak Vakıf Kavramı	72
2.1.1. Mülhak Vakfın Tanımı	72
2.1.2. Mülhak Vakfın Kapsamı	74
2.1.2.1. Genel Olarak	74
2.1.2.2. Yönetimi Vakfedenlerin Soyundan Gelenlere Şart Edilmiş Vakıflar	74
2.1.2.3. Cemaat ve Esnaf Vakıflarının Mülhak Vakıflarla Olan İlişkisi	78
2.1.3. Mülhak Vakıflarda Vakfiye	80
2.1.3.1. Genel Olarak	80
2.1.3.2. Vakfiyenin Tanımı ve Muhtevası	81

2.1.3.3. Vakfın Kurulması ve Bağlayıcılık Kazanmasında Vakfiyelerin İşlevi ..	83
2.1.3.4. Vakfiye Şartları ile Emredici Hükümler Arasındaki Öncelik.....	85
2.1.3.5. Mülhak Vakıf Vakfiyelerinde Sıkça Kullanılan Kavram ve Şartlar.....	92
2.1.3.5.1. Batın	92
2.1.3.5.2. Evlat.....	93
2.1.3.5.3. Karabet ve Karn.....	96
2.1.3.5.4. Nesil ve Zürriyet.....	96
2.2. Mülhak Vakfın Tüzel Kişiliği.....	97
2.2.1. Genel Olarak	97
2.2.2. Roma ve İslam Hukukunu Esas Alan Sistemlerde Tüzel Kişi Kavramı ve Vakfın Tüzel Kişiliği	98
2.2.2.1. Genel Olarak	98
2.2.2.2. Roma Hukukunu Esas Alan Sistemlerde	98
2.2.2.3. İslam Hukukunu Temel Alan Sistemlerde.....	100
2.2.3. Türk Medeni Hukukunda Mülhak Vakıf Tüzel Kişiliği	103
2.2.3.1. Genel Olarak	103
2.2.3.2. Tüzel Kişi Kavramının Unsurları ve Mülhak Vakıflar.....	105
2.2.3.2.1. Tüzel Kişi Kavramı	105
2.2.3.2.2. Tüzel Kişi Kavramının Unsurları	106
2.2.3.2.2.1. Genel Olarak.....	106
2.2.3.2.2.2. Belirli ve Sürekli Bir Amaç	106
2.2.3.2.2.3. Örgütlenme	107
2.2.3.2.2.4. Hukuk Düzeninin Tüzel Kişiliği Tanınması: Sınırlı Sayı İlkesi	108
2.2.3.2.3. Tüzel Kişi Kavramının Unsurlarının Mülhak Vakıflardaki Mevcudiyeti	110
2.2.3.3. Tüzel Kişinin Hak Ehliyeti ve Mülhak Vakıflar.....	112
2.2.3.4. Tüzel Kişinin Fiil Ehliyeti ve Mülhak Vakıflar.....	116
2.2.3.4.1. Tüzel Kişinin Fiil Ehliyetinin Kapsamı	116
2.2.3.4.2. Mülhak Vakfın Fiil Ehliyetinin Sınırları: Mülhak Vakıflarda Vesayet	119
2.2.3.4.2.1. Genel Olarak.....	119

2.2.3.4.2.2. 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'na Göre	120
2.2.3.4.2.3. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'na Göre	123
2.3. Mülhak Vakfın Yönetim Şekli.....	125
2.3.1. Genel Olarak	125
2.3.2. Mülhak Vakıf Yöneticisi, Müteveli ve Tevliyet Kavramları	126
2.3.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Tespiti ve Tayini	127
2.3.3.1. Genel Olarak	127
2.3.3.2. Tevliyet Ehil Vakıf Evladı Olduğunun Tespiti Davası.....	129
2.3.3.2.1. Genel Olarak	129
2.3.3.2.2. Davanın Tarafları.....	129
2.3.3.2.3. Davanın Şartları.....	130
2.3.3.2.4. Davanın Konusu (Davada İncelenecek Hususlar)	132
2.3.3.2.5. Mahkeme Tarafından Verilecek Hükmün Niteliği ve Hukuki Sonuçları	133
2.3.4. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Temel Görev ve Yetkileri	134
2.3.4.1. Genel Olarak	134
2.3.4.2. Mülhak Vakfın Mal Varlığını Gözetmek	135
2.3.4.3. Mülhak Vakfın Haklarını Korumak.....	137
2.3.4.4. Mülhak Vakfın Mallarını ve Gelirlerini Amaçlarına Uygun Olarak Kullanmak	138
2.3.4.5. Yönetici Yardımcısı Tayin Etmek	140
2.3.5. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Ücret (Vazife) Hakkı	140
2.3.6. Mülhak Vakfın Temsilen Genel Müdürlükçe Yönetilmesi	144
2.3.7. Mülhak Vakıflarda Amaç ve İşlev Değişikliği	146
2.3.7.1. Genel Olarak	146
2.3.7.2. Amaç ve İşlev Değişikliği Kararının Şartları	148
2.3.7.2.1. Genel Olarak	148
2.3.7.2.2. Esasa İlişkin Şartlar	148
2.3.7.2.2.1. Vakfiyedeki Şartların Yerine Getirilmesine Fiilen veya Hukuken İmkân Kalmaması	148
2.3.7.2.2.2. Değişikliğin Vakfedenin İradesine Aykırı Olmaması	149
2.3.7.2.3. Usule İlişkin Şartlar	151

2.3.7.2.3.1. Mülhak Vakıf Yöneticisi Tarafından Değişiklik Teklifinde Bulunulması.....	151
2.3.7.2.3.2. Vakıflar Meclisi Tarafından Değişiklik Kararı Verilmesi.....	151
2.3.7.3. Amaç ve İşlev Değişikliği Kararının Hüküm ve Sonuçları	151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜLHAK VAKFIN MAL VARLIĞI

3.1. Genel Olarak.....	153
3.2. Mülhak Vakfın Mallarının Hukuki Niteliği.....	154
3.2.1. Vakıf Malları Üzerindeki Mülkiyet	154
3.2.2. Mülhak Vakfın Malları ve Bu Mallar Üzerindeki Mülkiyet	156
3.2.2.1. Genel Olarak.....	156
3.2.2.2. Hayrat Cinsinden Vakfedilen Mallar	157
3.2.2.3. Akar Cinsinden Vakfedilen Mallar	159
3.3. Mülhak Vakfın Malları Üzerindeki Tasarruflar	161
3.3.1. Genel Olarak.....	161
3.3.2. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Tasarruf Yetkisinin Sınırları ve Vakfın Malları Üzerinde Serbestçe Gerçekleştirebileceği Bazı Tasarruflar	162
3.3.3. Mülhak Vakfın Malları Üzerinde Özellik Arz Eden Tasarruflar.....	166
3.3.3.1. Genel Olarak.....	166
3.3.3.2. Mülhak Vakfın Akar ve Hayrat Cinsinden Mallarının Değiştirilmesi .	166
3.3.3.2.1. Genel Olarak.....	166
3.3.3.2.2. Akar Cinsinden Malların Değiştirilmesi	168
3.3.3.2.2.1. Genel Olarak.....	168
3.3.3.2.2.2. Başlangıçta Özgülenen Akar Cinsinden Malların Değiştirilmesi	169
3.3.3.2.2.2.1. Genel Olarak.....	169
3.3.3.2.2.2.2. Şartları	169
3.3.3.2.2.2.2.1. Değişikliğin Mülhak Vakfın Menfaatine Olması	169
3.3.3.2.2.2.2.2. Değişikliği Haklı Kılan Sebeplerin Mevcudiyeti	171
3.3.3.2.2.2.2.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Başvurusu ve Denetim Makamının Görüşü Alınarak Verilecek Mahkeme Kararı	176

3.3.3.2.2.3. Sonradan İktisap Edilen Akar Cinsinden Malların Değiştirilmesi	178
3.3.3.2.3. Hayrat Cinsinden Malların Değiştirilmesi.....	180
3.3.3.2.3.1. Genel Olarak.....	180
3.3.3.2.3.2. Şartları	181
3.3.3.2.3.2.1. Genel Olarak.....	181
3.3.3.2.3.2.2. Tahsis Edildiği Amaca Göre Kullanılmasının Kanunlara veya Kamu Düzenine Uygun Olmaması	181
3.3.3.2.3.2.3. Tahsis Amacına Uygunluğunu Kaybetmesi ve Kısmen veya Tamamen Hayrat Olarak Kullanılamaması.....	182
3.3.3.2.3.2.4. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Talebi ve Vakıflar Meclisi Kararı	185
3.3.3.3. Mülhak Vakfa Ait Hayrat Taşınmazların Tahsisi.....	187
3.3.3.4. Mülhak Vakfın Malları Üzerinde Rehin Hakkı Tesisi	189
3.3.3.5. Mülhak Vakfın Mallarının Cebri İcra Yoluyla Takibi	190
3.3.3.6. Mülhak Vakfın Mallarının Zamanaşımı ile İktisabı	192
3.3.3.7. Mülhak Vakfın Mallarının Kamulaştırılması	197
3.4. Mülhak Vakıflarda Galle (Gelir), Galle Üzerinde Hak Sahipliği ve Galle Fazlasından Yararlanma Koşulları	200
3.4.1. Genel Olarak	200
3.4.2. Galle, Galle Fazlası, İntifa ve Sükna Hakkı Kavramları	201
3.4.2.1. Galle ve Galle Fazlası Kavramı	201
3.4.2.2. İntifa Hakkı Kavramı, Bu Kavramın Hukuki Niteliği ve Galle Fazlası Alacağı ve Sükna Hakkıyla İlişkisi	203
3.4.3. Galle Fazlasına Müstahak Vakıf Evladı veya İlgilisi Olunduğunun Mahkeme Kararıyla Tespiti	208
3.4.3.1. Genel Olarak	208
3.4.3.2. Davanın Tarafları.....	209
3.4.3.3. Davanın Hukukî Niteliği ve Konusu	211
3.4.3.4. Davanın Konusu (Davada İncelenmesi Gereken Hususlar)	213
3.4.3.5. Mahkeme Tarafından Verilen Hükmün Niteliği ve Etkisi	220
3.4.3.6. Mahkeme Tarafından Verilen Hükmün Hukuki Sonuçları	221

3.4.3.6.1. Genel Olarak.....	221
3.4.3.6.2. Galle Fazlası Alacağı İçin Yapılacak Başvuru	221
3.4.3.6.3. Galle Fazlası Alacağının Talep Edilebileceği Süre	221
3.4.3.6.4. Galle Fazlasının Hesaplanması ve Hak Sahibine Ödenmesi	225

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MÜLHAK VAKFIN DENETİMİ VE SONA ERMESİ

4.1. Mülhak Vakfin Denetimi.....	230
4.1.1. Vakıflarda Denetim	230
4.1.1.1. Genel Olarak.....	230
4.1.1.2. İslam-Osmanlı Hukukunda	231
4.1.1.3. Türk Medeni Hukukunda.....	234
4.1.1.3.1. Genel Olarak.....	234
4.1.1.3.2. Vakıflarda Denetimin Kapsamı	237
4.1.1.3.2.1. Dış Denetim.....	237
4.1.1.3.2.2. İç Denetim	239
4.1.2. Genel Müdürlüğün Mülhak Vakıflar Üzerindeki Denetim Yetkisi	242
4.1.2.1. Genel Olarak.....	242
4.1.2.2. Mülhak Vakıflar Üzerindeki Denetimin Hukuki Niteliği.....	242
4.1.2.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Denetim Kapsamındaki Yükümlülükleri.....	245
4.1.2.3.1. Genel Olarak.....	245
4.1.2.3.2. Mülhak Vakfın Muhasebesini Tutma Yükümlülüğü.....	245
4.1.2.3.3. Zorunlu Beyannameleri Verme ve Bildirimlerde Bulunma Yükümlülüğü	248
4.1.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Sorumluluğu	250
4.1.3.1. Genel Olarak.....	250
4.1.3.2. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Hukuki Sorumluluğu	250
4.1.3.2.1. Genel Olarak.....	250
4.1.3.2.2. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Görevden Alınması.....	251
4.1.3.2.2.1. Görevden Alma (Azil) Kavramı ve Vakıf Yöneticiliğini Sona Erdiren Diğer Sebepler	251
4.1.3.2.2.2. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Görevden Alınması Davası.....	252
4.1.3.2.2.2.1. Davanın Tarafları, Konusu ve Hukuki Niteliği	252

4.1.3.2.2.2.2. Davanın Şartları.....	254
4.1.3.2.2.2.2.1. Esasa İlişkin Şart: Vakıflar Kanunu’nda Gösterilen Sebeplerden Birinin Gerçekleşmesi.....	254
4.1.3.2.2.2.2.1.1. Genel Olarak.....	254
4.1.3.2.2.2.2.1.2. Vakfin Amacına ve Yürürlükteki Mevzuata Aykırılık	256
4.1.3.2.2.2.2.1.3. Vakfin Amacı Doğrultusunda Faaliyette Bulunmamak.....	259
4.1.3.2.2.2.2.1.4. Vakfin Mallarını ve Gelirlerini Amaçlarına Uygun Olarak Kullanmamak.....	260
4.1.3.2.2.2.2.1.5. Ağır İhmal ve Kasıtlı Fiillerle Vakfı Zarara Uğratmak	263
4.1.3.2.2.2.2.1.6. Noksanlık ve Yanlışlıkları Verilen Süre İçerisinde Tamamlamamak, Düzeltmemek veya Aykırı İşlemlere Devam Etmek.....	267
4.1.3.2.2.2.2.1.7. Fiil Ehliyetini Kaybetmek veya Görevi Sürekli Olarak Yapmaya Engel Teşkil Edecek Hastalığa veya Maluliyete Yakalanmak	268
4.1.3.2.2.2.2.2. Usule İlişkin Şartlar	269
4.1.3.2.2.2.2.2.1. Meclisin Vereceği Karara Dayalı Olarak Denetim Makamının Başvurusu	269
4.1.3.2.2.2.2.2.2. Mahkemenin Görevden Alma Kararı Vermesi..	271
4.1.3.2.2.2.3. Davanın Hukuki Sonuçları	273
4.1.3.2.2.2.3.1. Genel Olarak.....	273
4.1.3.2.2.2.3.2. Görevden Alınan Mülhak Vakıf Yöneticisi Açısından Sonuçları.....	273
4.1.3.2.2.2.3.3. Mülhak Vakıf Tüzel Kişiliği Açısından Özel Sonuçları.....	277
4.1.3.2.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Tazminat Sorumluluğu	278
4.1.3.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Cezai Sorumluluğu	280
4.2. Mülhak Vakfin Sona Ermesi	287
4.2.1. Genel Olarak	287

4.2.2. Mülhak Vakfı Sona Erdiren Sebepler	288
4.2.2.1. Genel Olarak	288
4.2.2.2. Yeni Vakıfları Sona Erdiren Sebeplerin Mülhak Vakıflara Uygulanabilirliği	288
4.2.2.2.1. Yeni Vakıfların Kendiliğinden Sona Ermesi (Dağılması)	288
4.2.2.2.2. Yeni Vakıfların Mahkeme Kararıyla Sona Erdirilmesi (Dağıtılması)	293
4.2.2.2.3. Yeni Vakıfları Sona Erdiren Sebeplerin Mülhak Vakıflara Uygulanabilirliği	297
4.2.2.3. Mülhak Vakıf Tüzel Kişiliğini Sona Erdiren Özel Sebepler	300
4.2.2.3.1. Genel Olarak	300
4.2.2.3.2. Mülhak Vakfın Mazbut Vakıflar Arasına Alınması: Mazbutiyet Kararı	300
4.2.2.3.3. İntifa Hakkı Hayrından Fazla Olan Mülhak Vakıfların Aile Vakfına Dönüştürülmesi	307
4.2.3. Yeni Vakıflarda Sona Ermenin Hukuki Sonuçlarının Aile Vakıfları ile Mülhak Vakıftan Dönüştürülen Aile Vakıflarına Uygulanabilirliği	311
4.2.3.1. Genel Olarak	311
4.2.3.2. Yeni Vakıflarda Tasfiye	312
4.2.3.3. Yeni Vakıflarda Özgüleme (Tahsis)	314
4.2.3.4. Aile Vakıfları ve Mülhak Vakıftan Dönüştürülen Aile Vakıflarında Özgüleme (Tahsis)	318
SONUÇ	320
KAYNAKÇA	335

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Anabilim Dalı
AYM	: Anayasa Mahkemesi
B.	: Baskı
b.	: bent
Bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CGK	: Ceza Genel Kurulu
dn.	: dipnot
E.	: Esas
eMK	: 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi
ERÜ	: Erciyes Üniversitesi
eVK	: 2762 sayılı Vakıflar Kanunu
f.	: fıkra
GVK	: 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu
h.	: hicri
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
Hız.	: Hazreti
İBGK	: İctihadı Birleştirme Genel Kurulu
İMK	: İsviçre Medeni Kanunu
K.	: Karar
krş.	: karşılaştırınız
m. ö.	: milattan önce
m.	: madde
M.	: Mesele
Meclis	: Vakıflar Meclisi
no.	: numara
ö.	: ölüm tarihi

RG	: Resmî Gazete
s.	: sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.	: Tarih
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBK	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TCK	: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMK	: 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
VK	: 5737 sayılı Vakıflar Kanunu
VUK	: 213 sayılı Vergi Usul Kanunu
VY	: Vakıflar Yönetmeliği
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu

GİRİŞ

Vakıf müessesesi, günümüz çağdaş devlet anlayışından yüzlerce yıl önce dini, içtimai, siyasi, iktisadi ve hukuki temayüllerle merhamet ve insanseverlik duygularının bir tezahürü olarak oluşmuş; sosyal dayanışma ve yardımlaşma, sosyal adalet ve sosyal devlet fikrini simgeleyen anıtsal bir müessesedir¹. Menşe itibariyle insanlık tarihi kadar eski olan bu müessese, İslamiyet'in kabulünden sonraki süreçte olgunlaşma (tekâmül) seviyesine ulaşarak Türk hukuk tarihindeki değişmez yerini almıştır². Nitekim miladi VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar bütün İslam ülkelerinde, özellikle Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde vakıflar, hayatın her alanında öncü ve faal bir rol oynamışlardır³. Öyle ki İslam devlet düzeninde vakıf, öğretide İnalcık'ın tabiriyle, toplumun bekası ve refahı için en emin sosyal örgüt görevini üstlenmiştir⁴.

¹ Fikret Eren, "Osmanlı Dönemi Vakıfları", *Vakıf Haftası Dergisi*, 5, (1987): 195; Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003), 13-14.

² Bülent Köprülü, "Tarihte Vakıflar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8/3, (1951): 506.

³ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42: 479; Murat Çizakça, *İslam Dünyasında Vakıflar* (Konya: Kto Karatay Üniversitesi Yayınları, 2017), 16. Vakıf müessesesinin Türk toplum hayatındaki yeri hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 24 vd.; Ahmet Akman, "Eski Vakıflar Hukuku Bağlamında Vakıf Müessesesi ve Günümüzdeki Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26/2, (2018): 189-224. Vakıfların on dokuzuncu yüzyıl boyunca sosyal yardım işlevlerini önemli ölçüde yitirdikleri hususunda bkz. Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet (Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet 1876-1914)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 25 vd.

⁴ Halil İnalcık, "Vakıf Medeniyeti", *Vakıflar Dergisi*, Vakıf Medeniyeti Yılı Özel Sayısı, (2006): 6-7.

Günümüz batı dünyasının “*welfare state*” (refah devleti)⁵ anlayışında devlet tarafından sunulan birçok hizmet, “*ferdiyet sistemi*”nin⁶ hâkim olduğu Osmanlı Devleti’nde vakıflar tarafından yerine getirilmiştir⁷. Osmanlı’da mektep, medrese ve kütüphane gibi eğitim ve öğretim hizmetleri; darüşşifa, bimaristan ve hastane gibi sağlık hizmetleri; su yolu, su kemeri, çeşme, sebil ve köprüler ile yolların inşası ve bakımı gibi bayındırlık hizmetleri; kervansaray, darüleytam, imaret gibi sosyal yardım hizmetleri; ağır ve yıpratıcı işlerde çalışan işçilere ve esnafa bağlanan emekli aylıkları gibi sosyal güvenlik hizmetleri; cami, mescit, tekke ve zaviye gibi dini hizmetler ve daha birçok kamu hizmeti hep vakıflar eliyle yürütülmüştür⁸. Topluma bedelsiz olarak sunulan bu hizmetlerin idamesi için gerekli olan ticari yapılar (bedestenler, dükkanlar, hanlar, çarşılar, arastalar) da vakıflar tarafından vücuda getirilmiştir. Bu dönemde vakıflar, sağladıkları toplumsal yararların yanı sıra, “*zürri*” olarak ifade edilen aile vakıfları yoluyla aile kurumunun ekonomik olarak desteklenerek yaşatılması ve aynı zamanda ailenin maddi kazanımlarının muhafazasına da hizmet etmişlerdir.

Osmanlı Devleti, İslam toplumundaki “*hibe*”, “*sadaka*”, “*hayır*” ve “*tasadduk*” gibi kavramları ebedilik (“*te’bid*”) ve Allah’a yakınlık (“*kurbet*”) ilkeleriyle harmanlayarak İslam dünyasını asırlarca çepeçevre kuşatacak kurumsal ve hukuki bir yapıya dönüştürmüştür. Bunun neticesinde Osmanlı Devleti “*vakıf medeniyeti*” olarak nitelendirilmiş ve Batılı araştırmacılar tarafından 16. yüzyıl Osmanlı toplumu “*vakıf*

⁵ Refah devleti, sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla devletin sosyal ve ekonomik alana müdahale etmesi anlamına gelen sosyal devlet anlayışının 20. yüzyılda meydana gelen gelişmeler (özellikle II. Dünya Savaşı) neticesinde kurumsallaşmasının en ileri aşaması olarak kabul edilmektedir. Bkz. Özge Yücel Dericiler, *Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri (Refah Devletin Krizi Ekseninde Bir İnceleme)* (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2014), 13 vd. Ayrıntılı bir inceleme için bkz. Paul Spicker, *The Welfare State: A General Theory* (Londra: Sage Publications, 2000), 112 vd.

⁶ Ferdiet sistemi, Osmanlı Devleti’nde tanzimat döneminden önce mahalli ve beledi kamu hizmetlerinin devlet tarafından değil gönüllü bireylerin girişimleri ile yürütülmesini ifade eden bir usuldür. Bkz. Osman Ergin, *Türk İmar Tarihinde Vakıflar, Belediyeler, Patrikhaneler* (İstanbul: Türkiye Basımevi, 1944), 4 vd. Aynı yönde bkz. Muhammed Savaş Bayındır, “İdari Denetim Olarak İdari Vesayet” (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007), 85.

⁷ Metin İkizler ve Yasin Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 17. Ayrıntılı bilgi için bkz. Timur Kuran, “The Provision of Public Goods under Islamic Law: Origins, Impact, and Limitations of the Waqf System”, *Law & Society Review*, 35/4 (2001): 842 vd.; Mazrul Shahir Md Zuki, “Waqf And Its Role In Socioeconomic Development”, *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 4/2, (2012): 173 vd.

⁸ Halim Baki Kunter, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, *Vakıflar Dergisi*, 1, (1938): 105; Halim Baki Kunter, “Vakıflarımız”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 4, (1966): 7; Halim Baki Kunter, “Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi”, *Vakıflar Dergisi*, 3, (1956): 1. Aynı yönde bkz. Ahmet İşeri, *Türk Medeni Kanununa Göre Vakıf (Tesis)* (Ankara: 1968), 3-4.

cenneti” olarak isimlendirilerek örnek alınmıştır⁹. Bu sayede Müslüman toplumlarda “*insanların en hayırlısı, insanlara faydalı olan; malın en hayırlısı, Allah yolunda harcanan, Allah yolunda harcananın en hayırlısı da insanların en çok ihtiyaç duydukları şeyleri karşılayandır*”¹⁰ şeklinde bir ilke yerleşmiştir. Böylece vakıf müessesesi, öğretilerde Berki’nin tabiriyle, “*insanların düşünebildikleri hukuki müesseselerin en hayırlısı*”¹¹ olarak tebarüz etmiş ve Türk hukuk tarihinde en köklü, en gelişmiş ve en özgün hukuki müesseselerden biri olarak asırlarca zirvedeki yerini korumuştur.

Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan batılılaşma ve yenileşme hareketleri çerçevesinde vakıf müessesesi, II. Mahmut döneminde gerçekleştirilen idari reformların bir neticesi olarak, merkezi bir teşkilat yapısına kavuşmuştur. Günümüzdeki Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün nüvesini teşkil eden “*Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti*”nin (Vakıflar Bakanlığının) miladi 1826 (h. 1242) yılında teşekkülü neticesinde vakıflar, yönetimleri açısından, mazbut ve mülhak olmak üzere temelde ikiye ayrılmış ve bu ayırım günümüze dek varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde hem idaresi hem denetimi Nezaret’e tevdi edilen vakıflara mazbut, yöneticileri (mütevellileri) tarafından idare edilen ancak Nezaret tarafından denetlenen vakıflara ise “*mülhak vakıflar*” adı verilmiştir.

1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması’nın da etkisiyle Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından sonra vakıf hukukuyla ilgili gelişmelere batı hukuku yön vermiştir. İsviçre Medeni Kanunu’ndan iktibas edilerek 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi’nin¹² yürürlüğünden sonra kurulan vakıfların (o dönemki adıyla “*tesis*”lerin) eski hukukla ilişkisi tamamen kesilmiştir. Bu kapsamda 743 sayılı Kanun’un

⁹ İnalçık’ın aktardığı üzere, “*Bir Amerikalı araştırmacı Liebesney, Hristiyan dünyasının vakıf kurumunu da taklit ettiği tezini ortaya atmıştır. Liebesney’e göre Batı dünyasında Ortaçağ’da ilk kez Fransiskan tarikatı, gayri şahsi yatırımları bir arada toplama usulünü benimsemiş, sonraları İngiltere’de bu usul Fransiskanları takliden ticari alana uygulanmış, şahısların hisse yatırarak gayri şahsi bir ticaret kumpanyası, bir korporasyon kurmalarına örnek olmuştur. Ekonomide korporasyon sistemi, Avrupa’da kapitalist sistemin temel taşıdır. Dolayısıyla, İslami vakıf, Avrupa’da en önemli ekonomik gelişimin temelini hazırlamış olmaktadır.*” Bkz. İnalçık, “Vakıf Medeniyeti”, 6-7.

¹⁰ Ömer Hilmi Karînbâdîzâde, *İthafü'l-Ahlafe Ahkâmî'l-Evkaf* (İstanbul: Matbaa-ı Amire, 1890), 15. Aynı yönde bkz. Ergun Özsunay, *Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler* (İstanbul: 1982), 355-356; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 2; Akman, “Vakıf Müessesesi”, 196.

¹¹ Ali Himmet Berki, *Vakıflar (Vakıf Müesseseleri İnsanların Düşünebildikleri Hukuki Müesseselerin En Hayırlısıdır)* (İstanbul: Aydınlık Basımevi, 1946), 3 vd.

¹² RG, 04.04.1926, S. 339.

yürürlük ve uygulama şekli hakkındaki 864 sayılı Kanun'un 8. maddesinde¹³ Medeni Kanun'un yürürlüğünden önce kurulan vakıflar hakkında ayrıca bir Tatbikat Kanunu neşrolunacağı işaret olunmuş ve bunun neticesinde 1935 yılında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu¹⁴ yürürlüğe konulmuştur. Böylece Cumhuriyet döneminde vakıflar hukuku, 4 Ekim 1926 tarihi milat kabul edilerek, “*eski-yeni vakıflar*” şeklinde düalist (ikici) bir yapıya bürünmüştür.

Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında 2008 yılında kabul edilen 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun¹⁵ yürürlüğe girmesiyle birlikte eski ve yeni vakıflar aynı Kanun'a tabi kılınmıştır. Bu Kanun'un 3. maddesi gereğince pozitif hukukta vakıflar; “*mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıfları ile yeni vakıfları*” ifade etmektedir. Bu kapsamda “*yeni vakıflar*”, mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu¹⁶ hükümlerine göre kurulan vakıflardır. 743 sayılı Medeni Kanun'un yürürlüğe girdiği 4 Ekim 1926 tarihinden önce kurulmuş mazbut ve mülhak vakıflar ile cemaat ve esnaf vakıflarına ise öğretide ve uygulamada halen “*eski vakıflar*” adı verilmektedir. Eski vakıflar, sadece bu vakıflara özgü hükümler ihtiva eden bir Tatbikat Kanunu olarak yürürlüğe konulan 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu ve bu Kanun'u ilga ederek hem eski hem de yeni vakıflara uygulanmak üzere yürürlüğe konulan 5737 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince, eski hukuk sisteminden intikal ederek günümüz hukuk düzenince de tanınan kendine (sui generis) özgü yapıdaki özel hukuk tüzel kişileridir (VK m. 4).

Bir eski vakıf türü olarak mülhak vakıf, mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş olan vakıftır (VK m. 3). 743 sayılı Medeni Kanun'un yürürlüğünden sonra vakıflar konusunu inceleyen özel komisyon raporundan o tarihlerde 7000 kadar mülhak vakfin bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁷. Ancak 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1935 yılından sonra bu sayının 1300'e kadar düştüğü, 1940'lı yılların sonlarına doğru 900 civarına indiği, 1997 yılına ait bir çalışmada ise bu sayının 348 olduğu

¹³ 864 sayılı Kanunu Medeninin Sureti Mer'iyet ve Şekli Tatbiki Hakkında Kanun m. 8/I gereğince “*Kanunu Medeninin meriyete vaz'ından mukaddem vücade getirilen evkaf hakkında ayrıca bir tatbikat kanunu neşrolunur.*”.

¹⁴ RG, 13.06.1935, S. 3027.

¹⁵ RG, 27.02.2008, S. 26800.

¹⁶ RG, 08.12.2001, S. 24607.

¹⁷ Kunter, “Vakıflarımız”, 8.

kaydedilmektedir¹⁸. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 14.07.2023 tarihinde yayımlanan güncel verilere bakıldığında ise Türkiye’de son durum itibariyle 248 adet mülhak vakfın varlığını sürdürdüğü görülmektedir¹⁹.

Bu araştırmanın temel hedefi, Osmanlı döneminde kurulmuş ve halen varlığını sürdüren vakıf türlerinden biri olan “*mülhak vakıflar*” özelinde eski vakıflar hukukuna ilişkin güncellenmiş bir bakış açısı sunmak ve bu hususta günümüz Türk medeni hukuku literatüründeki boşluğu doldurmaktır. Zira Türk medeni hukukunda yeni vakıflar alanında yazılmış birçok monografik eser bulunmasına rağmen, genel olarak eski vakıflara ilişkin hukuk tarihi merkezli çalışmalar dışında, özel olarak mülhak vakıflar hakkında yazılmış ve pozitif hukuk merkezli monografik bir eser mevcut değildir. Eski vakıflar öğretide genellikle hukuk tarihine ilişkin eserlerde, salt ait oldukları döneme, yani İslam-Osmanlı hukukuna hasredilerek incelenmektedir. Ancak, bu hususta asırlarca üzerinde çalışılmış ve bu çalışmalar neticesinde tekâmül seviyesine ulaşmış eski vakıflar hukukundan istifade mümkün ve hatta gerekli olmakla birlikte, tek başına yeterli değildir²⁰. Nitekim, öğretilde Köprülü’nün de isabetle belirttiği üzere, Doğu’da asırlardan beri yapılmış araştırmalara ve Batı’da bir asırdan beri ortaya çıkan birçok yayına rağmen, günümüzde henüz vakıf müessesesinin hukukî cephesi bile lâyıkıyla aydınlatılmış olmaktan çok uzaktır²¹.

Bu çalışmada mülhak vakıflar; 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi’nin kabulünden sonraki pozitif hukuk düzenlemeleri, yürürlükteki 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, bu Kanun’da düzenlenmeyen hususlarda 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun genel nitelikli hükümleri ve imkân ölçüsünde İslam-Osmanlı hukukundaki tezahürleriyle birlikte

¹⁸ Ali Akyıldız, “Türk Hukukunda Vakıflar Üzerinde Devlet Denetimi” (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1997), 50, dn. 7; Kunter, “Vakıflarımız”, 8.

¹⁹ VGM’nin 14.07.2023 tarihli güncel verileri itibariyle Türkiye’de 248 adet mülhak vakıf, 167 adet cemaat vakfı, 1 adet esnaf vakfı ve 5848 adet yeni vakıf bulunmaktadır. Bkz. “Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (14.07.2023)”, (Erişim Tarihi 18.10.2023), https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar2023-sorasi/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi--14072023.pdf. VGM’nin yakın tarihli güncel verilerinde mazbut vakıfların net sayısı verilmemekle birlikte 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun genel gerekçesinde günümüzde 41.550 adet mazbut vakfın varlığını sürdürdüğü ifade edilmektedir. Bkz. <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877be-1919-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=5737#step-2>, E.T.: 19.12.2023.

²⁰ Ali Himmet Berki, *Vakıflar İkinci Kitap (Medeni Kanunda “Te’sis” ve Vakıflar Kanunu hükümleri)* (Ankara: Nur Matbaası, 1950), 7-8.

²¹ M. Fuad Köprülü, *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 262.

mukayeseli olarak ele alınmıştır. Nitekim eski vakıflar hukuku, eski arazi ve evkaf (vakıflar) hukukunun, geçiş (intikal) hukukunun ve medeni hukukun temel ilkelerinin kesişim noktalarında bulunan özel bir alanı teşkil etmektedir²². Ancak araştırma alanımızın pozitif hukuk merkezli olması itibariyle, eski vakıflar hukukuna ilişkin tarihi uygulamalara sadece günümüz hukukuna katkı sağlayacak ölçüde yer verilmeye yetinilmiş, mülhak vakıfların temelini teşkil eden ve İslam hukukunda tartışmalı bir alan oluşturan zürri vakıflara ilişkin teorik tartışmalara değinilmekle birlikte ayrıntılı olarak yer verilmemiştir. Ayrıca, eski Türk kavimlerinde ve Avrupa milletlerinde var olan vakıf ve benzeri müesseselerin izahı da araştırma konumuzun dışında bırakılmıştır.

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma, giriş ve sonuç kısımları hariç olmak üzere, toplam dört bölümden müteşekkildir.

Çalışmanın birinci bölümünde vakıf kavramı ve türleri incelenmiştir. Vakıf kavramı kapsamında; vakıf müessesesinin menşei ve tarihi gelişimi, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde vakıflara ilişkin pozitif hukuk düzenlemeleri, İslam-Osmanlı ve Türk medeni hukukunda vakfın tanımı, hukuki niteliği ve unsurları incelenmiştir. Bu bölümde temel olarak İslam-Osmanlı ve Türk medeni hukukunda vakıf türleri üzerinde durularak bu iki hukuk sistemi içerisinde mülhak vakıfların yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde mülhak vakfın hukuki statüsü ve yönetim şekli incelenmiştir. Mülhak vakfın hukuki statüsü kapsamında mülhak vakıf kavramı ve mülhak vakfın tüzel kişiliği incelenmiştir. Mülhak vakıf kavramı üst başlığında; mülhak vakfın tanımı, kapsamı, türleri ve mülhak vakıfla ilgili en önemli kavram olan vakfiyeler üzerinde durulmuştur. Mülhak vakfın tüzel kişiliği bahsinde ise, Roma ve İslam hukukunu temel alan sistemlerde tüzel kişi kavramına ilişkin teorik bir çerçeve çizildikten sonra, Türk medeni hukukunda mülhak vakfın tüzel kişiliğine ilişkin esaslar ve mülhak vakfın fiil ehliyetinin sınırları üzerinde durulmuştur. Bu bölümün ikinci ana başlığı olan mülhak vakfın yönetim şekli bahsinde ise ilk olarak mülhak vakıf yöneticisi, müteveli ve tevliyet kavramları mukayeseli olarak incelenmiş, sonrasında sırasıyla; mülhak vakıf yöneticisinin tespiti ve tayini, temel görev ve yetkileri, ücret (vazife) hakkı incelenmiş,

²² İsmet Sungurbey, *Eski Vakıfların Yeni Sorunları* (İstanbul: Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2001), IV.

en son olarak da mülhak vakfın temsilen genel müdürlükçe yönetilmesi ve mülhak vakıflarda amaç ve işlev değişikliği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümde mülhak vakfın mal varlığı incelenmiştir. Günümüz hukuk uygulaması itibarıyla en çok önem arz eden bu konuda; öncelikle mülhak vakfın mallarının hukuki niteliği, akar ve hayrat cinsinden vakfedilen mallar, sonrasında ise mülhak vakfın malları üzerinde vakıf yöneticisi (mütevelli) tarafından gerçekleştirilebilecek ve özellik arz eden bazı tasarruflar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bölümde en son olarak; mülhak vakıflarda galle (gelir), galle üzerinde hak sahipliği, galle fazlasından yararlanma koşulları ve uygulamada en çok karşılaşılan “*galle fazlasına müstahak vakıf evladı olunduğunun tespiti*” davası üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise mülhak vakfın denetimi ve sona ermesi incelenmiştir. Mülhak vakfın denetimi kapsamında öncelikle İslam-Osmanlı ve Türk medeni hukukunda vakıflarda denetimin genel bir çerçevesi çizilerek Vakıflar Genel Müdürlüğünün mülhak vakıflar üzerindeki denetim yetkisinin hukuki niteliği ve mülhak vakıf yöneticilerinin denetim kapsamındaki yükümlülükleri üzerinde durulmuştur. Sonrasında ise mülhak vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu ayrıntılı bir şekilde incelenerek cezai sorumluluğuna ise çalışmanın sınırları göz önünde bulundurularak sadece genel hatlarıyla yer verilmiştir. Bu bölümde en son olarak mülhak vakfın sona ermesi üzerinde durulmuştur. Bu başlıkta öncelikle yeni vakıflara özgü sona erme sebepleri ve bu sebeplerin mülhak vakıflara uygulanabilirliği incelenmiş, sonrasında mülhak vakfı sona erdiren özel sebepler üzerinde durulmuş ve yeni vakıfların sona ermesinin hukuki sonuçlarının aile vakıfları ile mülhak vakıftan dönüştürülen aile vakıflarına uygulanabilirliği de incelenerek çalışma nihayete erdirilmiştir.

Çalışma sırasında ulaştığımız bulgulara ve vardığımız kanaatlere ise toplu bir şekilde sonuç kısmında yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKIF KAVRAMI VE TÜRLERİ

1.1. Vakıf Kavramı

1.1.1. Vakfın Menşei ve Tarihi Gelişimi

Vakıf müessesesinin hangi toplumda, ne zaman ve nerede ortaya çıktığı, yani bu müessesenin menşei²³ ve tamamıyla İslami bir kaynağa dayanıp dayanmadığı hususu öğretilerde tartışmalıdır²⁴. Bu müessese, esasen eski Türklerde, Hristiyanlığın İbrani kavimlerinde, eski Yunan, Roma, Bizans ve Cermenlerde ilkel bir şekilde mevcut bulunmaktaydı²⁵. Ancak konuyla ilgili erken dönem kaynakların yetersizliği bu hususta beş farklı teorinin ileri sürülmesine neden olmuştur. Bunlar: “İdealist (İslami) Teori”, “Aksülamel Teorisi”, “Devlet Menfaati Teorisi”, “Roma Hukuku Menşei Teorisi” ve “Bizans Hukuku Menşei Teorisi”dir²⁶.

Vakfın menşei hususundaki hâkim teori, İslam hukukçularının çoğunluğu ve bazı Avrupalı araştırmacılar tarafından savunulan, bu müessesenin İslamiyet ile doğduğu

²³ “Vakıfların muazzam inkişafı, tarihi kadrosu içerisinde zikredilmedikçe onun hukuki mahiyetini de tam anlamıyla anlamak mümkün olmayacaktır. Zira hukuki müesseseleri tarihi bir realite çerçevesinde ve tekâmül safhalarını izaha çalışmadan ele almak, hukuku sadece bir adli teknikten ibaret saymaktır.” Bkz. M. Fuad Köprülü, “Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, *Vakıflar Dergisi*, 2, (1942): 1-2.

²⁴ John Robert Barnes, *An Introduction To Religious Foundations In The Ottoman Empire* (Leiden: Brill, 1987), 5. Aynı yönde bkz. Hamdi Çilingir, *Vakıfta Amaç: Hanefî Vakıf Hukuku Çerçevesinde Bir Araştırma* (İstanbul: İktisat Yayınları, 2018), 11; Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 29 vd.

²⁵ Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, 479, dn. 1.

²⁶ Bu teoriler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Barnes, *Religious Foundations*, 5 vd.; Köprülü, “Vakıf Müessesesi”, 5 vd.; Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, 498 vd. Öğretilerde F. Köprülü özellikle Avrupalı araştırmacılar tarafından öne sürülen bu beş teoriyi bir ölçüde kanaat verici bulmaktadır. Bkz. Köprülü, “Vakıf Müessesesi”, 4-5. Buna karşılık B. Köprülü’ye göre ise bu teoriler vakıf müessesesini tatminkâr bir şekilde izah etmekten tamamen uzaktır. Bkz. Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, 505 vd.

yönündeki “*İdealist (İslami) Teori*”dir²⁷. Öğretide bu görüşü savunan hukukçular vakıf müessesesinin menşeyini Hz. Peygamber dönemine dayandırmaktadır²⁸. Ancak, öğretilerde son zamanlarda savunulan ve katıldığımız diğer bir görüşe göre, Türk’lerin İslamiyet’i kabul etmesinden sonra asıl inkişaf devresini yaşayan bu hukuki müesseseyi menşeyi itibariyle herhangi bir topluma mal etmek mümkün gözükmemektedir²⁹. Nitekim belli bir amaca bağlı olarak mal özgüleme kurumu menşeyi itibariyle İslamiyet’ten çok daha öncelere dayanmakta ve bu anlamda insanlık tarihinin tanıklık etmiş olduğu ilk özgülemelerin toplum lehine tahsis edilmiş ibadet mekanları (mabetler) olduğu görülmektedir³⁰.

Dünya tarihinde vakıf müessesesine benzer özgülemeler hususundaki öncelik, “*Allah’ın evi (Beytullah)*” olarak da isimlendirilen, Kâbe’ye verilmektedir³¹. Bu kapsamda, Hz.

²⁷ Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 373; Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 25. İmam Şâfiî’den nakledilen “*cahiliye Araplarının vakfı (habs) bilmedikleri ve vakfın İslam’a has bir müessese olduğuna*” dair ifadelerin çoğu İslam hukukçusunu bu görüşe sevk ettiği yönünde bkz. Çilingir, *Vakıfta Amaç*, 11. Ancak, Hatemi’nin haklı olarak belirttiği üzere, vakıf kurumunun “*İslami*” bir menşeyi olduğundan söz ederken bu nitelendirmenin hangi açılardan yapıldığı da belirtilmelidir. Bkz. Hüseyin Hatemi, “Önceki Hukukumuzda ve Türk Medeni Hukukunda Vakıf Kurumuna İlişkin Bazı Sorunlar ve Düşünceler”, *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 11/14, (1977): 69-70.

²⁸ Bu görüş için bkz. M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2021), 247. F. Köprülü’ye göre bu görüş, tek cepheli, dogmatik saiklerin hâkim olduğu ve tarihi realiteye uzak bir görüştür. Zira, yazara göre, İslam’daki “*sadaka*” fikriyle alakalı olduğu düşünülen bu görüşle ancak “*şer’i vakıflar*”, yani dini ve hayri bir gayeye matuf tesisler izah olunabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Köprülü, “*Vakıf Müessesesi*”, 3-4 vd. Aynı yönde bkz. Hüseyin Hatemi, *Önceki ve Bugünkü Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1969), 19-21, dn. 7; Köprülü, “*Tarihte Vakıflar*”, 499.

²⁹ Sanem Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi* (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2021), 8-9; Çilingir, *Vakıfta Amaç*, 11; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 19-21, dn. 7; Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 29; Köprülü, “*Tarihte Vakıflar*”, 506 vd.

³⁰ Çilingir, *Vakıfta Amaç*, 11. Bununla birlikte, fakirlere vakfın salt İslami bir menşeyi olduğu da dile getirilmektedir. Bkz. Ali Himmet Berki, “*Vakıf Nasıl Yapılır*”, *Vakıflar Dergisi*, 1/10, (1973): 66-67.

³¹ Karînâbâdîzâde, *Ahkami’l-Evkaf*, Mukaddime (sayfa no. mevcut değil); Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 373; Çilingir, *Vakıfta Amaç*, 11-12; Suat Ballar, *Yeni Vakıflar Hukuku 1* (İstanbul: Der Yayınları, 2020), 7. Bu görüşün kaynağı Kur’an-ı Kerim’de bulunan bazı ayetlerdir. Bkz. Köprülü, “*Tarihte Vakıflar*”, 511. Son dönem Osmanlı alimlerinden Hafız Halil Şükrü, Karînâbâdîzâde Ömer Hilmi’den iktibas ettiği eserinde Ka’be’yi ilk vakıf olarak kabul etmekle birlikte, Kudüs’ü yani Mescid-i Aksa’yı da bu kapsamda değerlendirmiştir. Bkz. Hafız Halil Şükrü Boyabâdî, *Kitâb-u Ahkami’l-Evkaf*, İstanbul: 1911, 3. Aynı yönde bkz. Abdullâh Demir, *Mufasssal Türk Hukuk Tarihi* (Ankara: Astana Yayınları, 2019), 297. Hatemi’ye göre ise Ka’be’nin bir vakıf olduğu sonucuna varılabilmesi için hukuki muamele teorisi açısından güvenilir, kesin ve yeterli bilgi yoktur. Ancak yazara göre, Ka’be’nin tüzel kişiliği haiz olduğunun kabul edilmesi, hiç değilse mescit vakıfları için ilk örnek sayılması gerekmektedir. Bu görüş ve gerekçeleri için bkz. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 24-25. Aynı yönde bkz. Ömer Ergün, *Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinin Ehliyet Durumu* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010), 14. Ka’be’nin hak süjesi olduğunun İslam hukukunda kabul edilmiş olduğu yönünde bkz. Hüseyin Hatemi, “*Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Vakıf*”, İçinde *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), c. 6, 1661.

İbrahim'in ilk vakıf kurucusu olduğu ve onun tarafından kurulan diğer hayır eserlerinin ("Halilü'r-rahmân Evkâfı") varlığına da dikkat çekilmektedir³². Diğer taraftan Hristiyanlık, Yahudilik, Budizm veya Hinduizm dinlerine mensup toplumlarda da vakıf benzeri uygulamaların hemen hemen tamamının başlangıç veya kökeninde mabetlerin yer aldığı görülmektedir³³. Bu kapsamda öğretilerdeki bir görüşe göre tarihteki ilk vakıf benzeri oluşum, Hitit/Eti medeniyeti kralı "Hattusilis" tarafından m.ö. 1280-1290 yıllarında Tanrıça İşter'e tapınmak üzere tahsis edilen ev ve eklentileridir³⁴. Dolayısıyla farklı zamanlarda ve kavimlerde vakfa benzer nitelikteki oluşumlar, aynı adla olmasalar bile, var olmuş; ancak sonradan İslamiyet'in yayılmasını takip eden süreçte bu oluşumlar şekil değiştirmiş ve gelişmiştir³⁵.

³² Karînâbâdîzâde, *Ahkami'l-Evkaf*, Mukaddime (sayfa no. mevcut değil). Ömer Hilmi Efendi'nin 1890 tarihli bu eserinin mukaddimesi için ayrıca bkz. Ahmet Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı Özel Hukuk-I (Şahsın Hukuku-Aile Hukuku) İkinci Cilt* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2012), 119. Kudüs merkezli Halilurrahman Vakfı'nın yeryüzünün en kadim vakfı olduğu yönünde bkz. Hasan Hüseyin Güneş, "17. Yüzyılda Kudüs Halilurrahman Vakfı Görevlileri ve Vakfın İşleyişindeki Rollerini", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7/1, (2018): 647 vd. Öğretilerde Berki, Hz. İbrahim vakıflarına dair Vakıflar Arşivi'nde önemli vesikalar bulunduğuna işaret etmekte ve bunların tarihle ilgilenen araştırmacılar tarafından tetkik edilmesini tavsiye etmektedir. bkz. Berki, "Vakıf Nasıl Yapılır", 66.

³³ Çilingir, *Vakıfta Amaç*, 11. Benzer şekilde bkz. Üçok, Coşkun, Ahmet Mumcu ve Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2021), 136.

³⁴ Bu görüş için bkz. Ballar, *Yeni Vakıflar*, 6. Ancak Türk hukukunda ilk yazılı belge niteliğinde olan bu oluşumu, ilgili senette salt Kral soyuna yapılan bir özgülleme mevcut olduğundan ve ayrı bir tüzel kişiliğinin bulunup bulunmadığı hususundaki belirsizlik sebebiyle "vakıf benzeri" olarak değerlendirmek daha doğru olur. Aynı yönde bkz. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 11-12, dn. 3; Ballar, *Yeni Vakıflar*, 6; Köprülü, "Tarihte Vakıflar", 492; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 15-16. Benzer şekilde eski Yunan, Roma, Bizans ve Cermen hukukunda da vakıf benzeri oluşumlara rastlanmıştır. Ancak eski yabancı kavimlerdeki bu oluşumlar, öğretilerde B. Köprülü'nün belirttiği üzere, vakfın amacını sürekli ve kesintisiz bir şekilde gerçekleştirecek esaslı unsurlardan uzaktır. Bkz. Köprülü, "Tarihte Vakıflar", 482. Buna karşılık öğretilerde F. Köprülü, İslam vakıf müessesesinin ilk örneğinin ve temelde tabi olduğu hukuki kaidelerin Bizans hukukundan alınmış olduğu yönündeki "Bizans Hukuku Menşei Teorisi"ni desteklemektedir. Bkz. Köprülü, "Vakıf Müessesesi", 9. Ancak bu görüş, daha çok oryantalist telakkilerin hâkim olduğu, henüz kanıtlanamamış bir görüştür. Nitekim yazar söz konusu eserin ilerleyen sayfalarında vakıf müessesesinin menşei ve tarihi tekâmülü hakkındaki tetkiklerin henüz çok az ve kifayetsiz olduğunu bizatihi dile getirmiştir. Bkz. Köprülü, "Vakıf Müessesesi", 10. Ayrıca bu görüş, öğretilerde belirtildiği üzere, Müslümanların Bizans hukukuyla temasa geçmeden önce kurmuş oldukları vakıfların menşei de izah etmekten uzaktır. Bkz. Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 246.

³⁵ Aynı yönde bkz. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 5; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 136; Çilingir, *Vakıfta Amaç*, 12; Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 29-30; Köprülü, "Tarihte Vakıflar", 495. Nitekim Genç'e göre "Vakıf, Osmanlı icadı değildir; muhtemelen İslâmın icadı da değildir. Ama, İslâmın geliştirip tarihe hediye ettiği bu önemli kurumu Osmanlılar başlangıçtan itibaren benimsemekte tereddüt etmediler. Hâkim oldukları bölgelerde daha önce İslâmın kurmuş olduğu vakıfları itina ile korumakla yetinmemiş, onu sosyal ve iktisadî hayatın hemen her alanında büyük bir yoğunlukta yaygınlaştırmış, derinleştirmiş ve ona yeni boyutlar kazandırmaktan da geri kalmamışlardır." Bkz. Mehmet Genç, "Klasik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, 42, (2014): 10.

İslâm hukukunda vakıf müessesesinin temeli incelendiğinde, Kur’ân-ı Kerîm’de bu müessese hakkında doğrudan ve açık bir hükmün (“nas”ın³⁶) bulunmadığı görülmektedir³⁷. Bununla birlikte Hz. Peygamber ve ashabının bazı söz ve uygulamaları, öğretide, bu müessesenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir³⁸. Özellikle Hz. Ömer’in, Hayber’den elde edilen ganimet malından kendisine düşen kıymetli bir araziye (hurmaliğı) nasıl değerlendirmesi gerektiğine dair Hz. Peygamber’e danışarak, ondan “*Aslını vakfet, mahsulünü sadaka olarak dağıt*” şeklinde bir tavsiye alması ve bunun üzerine arazisini satılmaması, bağışlanmaması ve miras olarak bırakılmaması şartıyla fakirlere, akrabalara, kölelere, Allah yolundakilere ve yolculara “*tasadduk*”³⁹ etmesi, öğretide çoğunlukla kabul edildiği üzere, İslam tarihindeki ilk vakıf örneğidir⁴⁰.

İslam tarihinde vakıf müessesesi, hicri ilk asırda teşekkül etmiş ve ikinci asrın son yarısında hukuki şeklini almıştır⁴¹. Nitekim Emevî ve Abbâsî döneminde bu müessesenin geliştiği, özellikle Abbâsî döneminde hukuki esaslarının tespit edildiği görülmektedir⁴².

³⁶ İslam hukukunda “Nas”, “Genelde, hüküm kaynağı olması yönüyle Kitap ve Sünnet’in ifadeleri anlamında, fıkıh usulünde lafzın açıklık düzeyini belirtmek üzere kullanılan bir terim”dir. Bkz. Yunus Apaydın, “Nas”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32: 391-392. Aynı yönde bkz. Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, ed. Mehmet Erdoğan, 6. Baskı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), “Nass” maddesi, 447.

³⁷ Bununla beraber, İslam hukukçuları, Allah yolunda harcama yapmayı, fakir, muhtaç ve kimsesizlere infak ve tasaddukta bulunmayı, iyilik yapmayı, takvada yardımlaşmayı, hayır ve yararlı işlere yönelmeyi öğütleyen birçok ayetten dolayı olarak bu kurumun varlığı sonucuna ulaşmaktadır. Bkz. Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42: 476. Bu husustaki ayetlerden vakıf kavramıyla sıkı ilişkilendirilenler için bkz. Kur’ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/92; Zilzâl, 99/7; Tevbe, 9/18-19; Cin, 72/18. Ayrıca bkz. Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, 499, 506-507 ve 509 vd.; Köprülü, “Vakıf Müessesesi”, 11; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 246; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 136; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 373. Hatemi’ye göre Kur’ân-ı Kerîm’de vakıf müessesesinden ayrıca söz açılmamasının sebebi, bu müessesenin üzerine aldığı görevlerin esasında devlete yüklenmesi ve dolayısıyla buna lüzum duyulmamasıdır. Bkz. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 26-27.

³⁸ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku-I* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 283 ve 285; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 37-38. Diğer taraftan, vakıf müessesesinin hukuki çerçevesinin ana kaynaklarda çizilmediği, vakfın hukuki hükümlerinin tamamen İslam hukukçularının eseri olduğu yönünde bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 3.

³⁹ İslam hukukunda vakıflar, dernekler, tüzel kişilik, karşılıksız bağışlama, sadaka, nafaka yükümlülüğü gibi müesseseler “*tasadduk*” genel kavramının içinden ayrılarak tanımlanmıştır. Bkz. İrem Karakoç, *Türk Hukuk Tarihinde Vakıf Müessesesi* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2017), 168.

⁴⁰ Hamdi Çilingir, *40 Soruda Vakıf* (İstanbul: İktisat Yayınları, 2020), 6; Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, 496. Bu hadis hakkında ayrıntılı açıklama için bkz. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 32-33.

⁴¹ Köprülü, “Vakıf Müessesesi”, 4. Vakıf tabirinin hicri ikinci yüzyılda kullanılmaya başlandığı ve bu müessesenin asıl mimarının Hanefi mezhebine mensup hukukçulardan Ebu Yusuf olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2002), 287.

⁴² Köprülü, “Vakıf Müessesesi”, 12; Ballar, *Yeni Vakıflar*, 8.

Keza Türk-İslam tarihinin Karahanlılar döneminde ilk vakıf eserlerin⁴³; Selçuklular döneminde ise İslamiyet'in yayılmasına paralel olarak vakıf müessesesinin büyük bir gelişim göstererek hukuki anlamda büyük ilerlemeler kaydettiği görülmektedir⁴⁴. Selçuklulardan sonraki Türk-İslam devletlerinde ise bu miras geliştirilerek devam ettirilmiş; Harzemşahlar, Atabekler, Eyyubiler, Memluklar, Anadolu Selçukluları⁴⁵ ve sonrasında beylikler dönemi ve nihayet Osmanlılarda giderek bu müessesenin hizmet alanları genişlemiştir⁴⁶.

Vakıflar hususunda tarihi süreç içerisinde en önemli gelişme, Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde, özellikle 16. yüzyılda yaşanmıştır. "*Vakıf Cenneti*" olarak adlandırılan bu dönemde vakıf müessesesi, en büyük gelişimini göstererek altın çağını yaşamış ve dünya çapında önem arz eden çok sayıda vakıf eser meydana getirilmiştir⁴⁷. Bu dönemde özellikle eğitim, sağlık, bayındırlık, sosyal güvenlik gibi temel konularda Osmanlı toplumunun bütün ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla vakıflar yaygın olarak faaliyet göstermişlerdir⁴⁸. Nitekim mabetler, kütüphaneler, kervansaraylar, hastaneler, çeşmeler, mezarlıklar ve ayrıca toplumda ihtiyaç halinde bulunanlara tahsis edilmiş her türlü sosyal yardımlar, "*hayrat*" ve "*hasenat*" kavramları içerisinde, Osmanlı vakıflarında görülmüştür⁴⁹. Özellikle Osmanlı sosyal-iktisadi hayatının bel kemiğinde vakıflar yer almıştır⁵⁰. Nitekim "*para vakıfları*" yoluyla halkın mütevazı tasarrufları ile evrensel bir kurum oluşturulmuş, "*icareteyn*" adlı yeni bir sistemle de özel tasarruflar vakıf

⁴³ Akman, "Vakıf Müessesesi", 198. Bu anlamda Anadolu coğrafyasında kurulan ilk vakfın, 1048 yılında Erzurum'un Pasinler mevkiinde, Seyyit Halil Gücüdîvani tarafından kurulduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bkz. Erkin Süeren, "Eski Vakıfların Hukuki Yapısının Evrimi", *Ankara Barosu Dergisi*, 3, (2002): 83.

⁴⁴ Köprülü, "Vakıf Müessesesi", 13; Ballar, *Yeni Vakıflar*, 8. Nitekim Selçuklu veziri Nizamülmülk, bir vakıf medrese olan Bağdat Nizamiye Medresesi'ni 1067 yılında kurmuştur. Bkz. Akman, "Vakıf Müessesesi", 198. Ayrıca, Selçuklular döneminde ortaya çıkan bu büyük gelişme sonucunda, çok sayıda vakfın yönetiminin düzenli bir şekilde yürütülmesinin sağlanması amacıyla bir "*Evkaf Nezareti*" kurulduğu da kaynaklarda ifade edilmektedir. Bkz. Süeren, "Eski Vakıflar", 83.

⁴⁵ Anadolu Selçuklu Devleti'nde "*imaret ve irad vakıfları*" ortaya çıkmış ve kamu hizmetlerini ücretsiz sağlamak amacıyla bu vakıflar birer araç olarak kullanılmıştır. Bkz. Akman, "Vakıf Müessesesi", 199.

⁴⁶ Akman, "Vakıf Müessesesi", 200; Köprülü, "Vakıf Müessesesi", 14.

⁴⁷ Batıda sosyal politika alanında çalışanlar Osmanlı Devleti'nin gelişimi yönünden zirve kabul edilen 16. yüzyıl Osmanlı toplumu için "*vakıf cenneti*" ibaresini kullanmışlardır. Bkz. Akman, "Vakıf Müessesesi", 200; Süeren, "Eski Vakıflar", 84.

⁴⁸ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 372; Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, 297. Osmanlı döneminde görülen vakıf hizmetler hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Akman, "Vakıf Müessesesi", 200 vd.

⁴⁹ Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 11.

⁵⁰ Osmanlı'da genel ekonomik faaliyetin yaklaşık beşte birine sahip olan vakıflar içişleri, dışişleri, adalet ve emniyet dışındaki kamu hizmetlerini, yani günümüz anlamında bakanlıkların yürüttüğü birçok hizmeti, bizzat ifa etmişlerdir. Bkz. Akman, "Vakıf Müessesesi", 209 ve 218.

müessesesini yaygınlaştırmaya yöneltmiştir⁵¹. Dolayısıyla kendisinden önceki Müslüman toplumların tecrübelerinden de yararlanan Osmanlı Devleti, vakıf sistemi uygulamalarında ciddi bir başarı elde etmiş ve vakıf müessesesini tekâmül seviyesine ulaştırarak kurumsallaştırmıştır.

1.1.2. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Vakıflara İlişkin Pozitif Hukuk Düzenlemeleri

Osmanlı Devleti'nde vakıfların sayısının artması ve vakıflara ilişkin dağınık bir hukuki yapının neticesi olarak 16. yüzyıldan itibaren yozlaşma ve yolsuzluklar baş göstermiş ve vakıflar giderek eski itibarını kaybetmeye başlamıştır⁵². Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında, özellikle II. Mahmud (1808-1839) döneminde gerçekleştirilen ıslahatlar neticesinde, vakıflara ilişkin birtakım pozitif hukuk düzenlemeleri yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde hukuki bakımdan kırılma noktası olarak öğretide, vakıflarda denetimin merkezileştirilmesine olan ihtiyacın zirveye çıktığı, 1826 tarihi kabul edilmektedir⁵³. Bu tarihte II. Mahmud tarafından vakıflara ilişkin dağınık ve yozlaşmış hukuki yapı ıslah amacıyla kaldırılarak yerine “*Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti*” (Vakıflar Bakanlığı) kurulmuş ve bu kurum 2 Mayıs 1920 tarihinde “*Şer’iyye ve Evkaf Vekâleti*”ne dönüştürülmüştür⁵⁴.

⁵¹ Böylece Osmanlı, kurmaya çalıştığı eşitlikçi sosyal-iktisadi yapı ile birlikte devleti uzun ömürlü kılmakta vazgeçilmez gördüğü vakıf sektörünü de önemli katkı ve yeniliklerle geliştirmiştir. Bkz. Genç, “Vakıflar”, 17.

⁵² İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar Hukuku*, 24. Osmanlı'nın özellikle gerileme döneminde Batı'da Rönesans sonrası gelişmelere ve Sanayi Devrimi'ne ayak uyduramayışı vakıf kurumuna da yansımıştır. Bkz. Hüseyin Hatemi, “Vakıf Kurumuna Hukuk Tarihi Açısından Genel Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, LV/4, (1997): 117. Aynı makalenin farklı tarihlerde yayımlanan nüshaları için bkz. Hüseyin Hatemi, “Vakıf Kurumuna Hukuk Tarihi Açısından Genel Bir Bakış”, içinde *Günışığında Yönetim*, ed., İl Han Özay, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2004), 301; Hüseyin Hatemi, “Vakıf Kurumuna Hukuk Tarihi Açısından Genel Bir Bakış”, içinde *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu Kitabı* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004), 155-167. Ayrıca “İslam, öz açısından toplumun her ferdinin dirlik ve düzenlik içinde yaşamasını, servetin belli ellerde ve belirli ailelerde toplanıp kalmamasını, kamu malı ve gelirlerinden bütün toplumun yararlanmasını amaçlayan kurallar koymuş, fakat her alanda olduğu gibi vakıf uygulamasında da görülen ‘kuralların kötüye kullanılması’ eğilimi; vakıf kurumunu; hiç değilse belli çağ ve yörelerde ve belli bir oranda, İslam Miras ve Kamu hukuku kurallarının dolanılmasında araç durumuna getirebilmiştir.”. Bkz. Hatemi, “Sorunlar ve Düşünceler”, 70. Nitekim Koçi Bey, ünlü risalesinde, XVII. yüzyılın başında vakıfların devletin bütçesini ihlal edecek derecede suiistimal edildiğini anlatmaktadır. Bkz. Yılmaz Kurt (Haz.), *Koçi Bey Risâlesi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2020), 89-91.

⁵³ Hüseyin Hatemi, *Medeni Hukuk Tüzel Kişileri Cilt: I (Giriş, Tarihi Gelişim, Eski Vakıflar)* (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1979), 378 vd.

⁵⁴ İslam-Osmanlı hukukunda vakıflarda denetim hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. 4.1.1.2.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edildiği 29 Ekim 1923 tarihinden sonra ise vakıf müessesesine yönelik birtakım köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu anlamdaki ilk değişiklik, 3 Mart 1924 tarihinde, “Şer’iyye ve Evkaf Vekâleti” ile birlikte Hilafet kurumunun ilga edilerek Şeyhülislamlık (Meşihat Makamı) ve Evkaf Nezareti’nin yaklaşık dört yıllık birlikteliklerinin sona erdirilmesi ve yerine Başbakanlığa bağlı “Diyânet İşleri Reisliği” ve “Evkaf Umum Müdürlüğü”nün kurulmasıdır⁵⁵. Sonrasında, 4 Ekim 1926 tarihinde, İsviçre Medeni Kanunu’ndan iktibas edilen 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi⁵⁶ yürürlüğe girmiş ve bu tarihten itibaren yeni kurulan vakıfların eski hukukla ilişkisi tamamen kesilmiş; hatta “vakıf” terimi yerine “tesis”⁵⁷ terimi tercih edilmiştir.

Osmanlı döneminde kurulan vakıflar hakkında ise 864 sayılı Kanun’un⁵⁸ 8. maddesi uyarınca bir Uygulama (Tatbikat) Kanunu’nun yürürlüğe konulacağı öngörülmüştür. Bu amaçla, o dönemin meşhur Avrupalı hukukçularından İsviçreli Medenî Hukuk Profesörü Hans Leemann başkanlığında kanun hazırlık çalışmaları tamamlanmış ve 13 Haziran 1935 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu⁵⁹, 13 Aralık 1935 tarihinde yürürlüğe konulmuştur⁶⁰. Bu Kanun’un yürürlüğü neticesinde, 4 Ekim 1926 tarihi milat kabul edilerek, öğretilde ve uygulamada “eski-yeni vakıflar” ayrımı yapılmış; bu tarihten önce kurulan vakıflar “eski” olarak kabul edilerek haklarında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu hükümleri uygulanmış, bu tarihten sonra kurulan vakıflar ise “yeni” olarak kabul edilerek haklarında 743 sayılı Medeni Kanun’un ilgili hükümleri uygulanmıştır.

⁵⁵ Osmanlı Devleti’nde Şer’iyye ve Evkaf Vekâleti dönemi, 2 Mayıs 1920 ila 3 Mart 1924 tarihleri arasında, yaklaşık 3 yıl 10 ay sürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Akman, *Eski Vakıflar Hukuku ve İdaresi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 248 vd.; Süren, “Eski Vakıflar”, 93 vd.; Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 120.

⁵⁶ RG, 04.04.1926, S. 339.

⁵⁷ Tesis, sözlük anlamıyla “bir şey kurmak” demektir. 743 sayılı eski Medeni Kanun’da intifa, irtifak, taşınmaz mükellefiyeti, gayrimenkul rehni gibi sınırlı ayni hakların tesisinden bahsedilmekteydi. 4721 sayılı yeni Türk Medeni Kanunu’nda ise bu hakların kurulmasından söz edilmektedir.

⁵⁸ 864 sayılı Kanunu Medenînin Sureti Mer’iyet ve Şekli Tatbiki Hakkında Kanun, RG, 19.06.1926, S. 402.

⁵⁹ RG, 13.06.1935, S. 3027.

⁶⁰ Nitekim 743 sayılı eski Medeni Kanun’un vakfı (tesisi) düzenleyen (73 ila 81.) hükümlerinin Osmanlı döneminde kurulan vakıflara uygulanması mümkün değildi. Zira, Osmanlı döneminde kurulan vakıflar ile eski Medeni Kanun’da öngörülen vakıflar tamamen farklı bünyelere sahip olup, Osmanlı uygulamasında yüzyıllarca işlenen vakıf hukuku kendi şartları içerisinde zaten tekâmül etmiş bir vaziyetteydi. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 10.

1967 yılına gelindiğinde ise vakıflara yeniden işlerlik kazandırıp bu kurumu yaygınlaştırmak amacıyla 903 sayılı Kanun⁶¹ ile vakıf müessesesi yeniden düzenlenmiştir⁶². Bu Kanun ile nihayet, öğretilde oldukça eleştirilen “*tesis*” terimi 743 sayılı Medeni Kanun’dan çıkarılmış ve Türk hukuk terminolojisinde yerleşik bir terim olarak kabul gören “*vakıf*” terimine geri dönmüştür. Bunun akabinde, 1970 yılında, mülga Medeni Kanun’un vakıflara ilişkin hükümlerinin uygulanmasına yönelik Tüzük “*Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük*”⁶³ adıyla yürürlüğe konulmuştur. 01.01.2002 tarihine gelindiğinde ise 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte yeni vakıflara ilişkin hükümler de bu Kanun çerçevesinde yeniden düzenlenmiş; ancak bu hükümlerin uygulanmasına yönelik yeni Tüzüğün yürürlüğe konulması çok daha ileri bir tarihte, 2013 yılında, “*Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıfların Tescil ve İlanı Hakkında Tüzük*”⁶⁴ ile mümkün olabilmıştır.

Avrupa Birliği’ne uyum süreci kapsamında iç hukukta birtakım düzenlemelere gidilerek, 2008 yılında 5737 sayılı Vakıflar Kanunu yürürlüğe konulmuş ve aynı yıl Vakıflar Yönetmeliği⁶⁵ de yayımlanmıştır. 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu sadece eski vakıflara ilişkin düzenlemeler ihtiva eden bir Uygulama Kanunu iken, yürürlükteki 5737 sayılı Vakıflar Kanunu yeni vakıfları da kapsamına dahil etmiştir. Böylece farklı hukuki statülere tabi olan tüzel kişiler aynı Kanun kapsamında kısmen de olsa aynı esaslara göre yeniden düzenlenmiştir. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğüyle birlikte, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun vakıflara ilişkin hükümlerini – TMK m. 111/II dışında – yürürlükten kaldırmadığı için, yeni vakıflar hem Türk Medeni Kanunu hem de Vakıflar Kanunu hükümlerine tabi olmuştur⁶⁶. Bu düzenleme tarzı öğretilde haklı olarak

⁶¹ RG, 24.07.1967, S. 12655.

⁶² Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 16.

⁶³ RG, 21.08.1970, S. 13586. Çalışma boyunca “*mülga Tüzük*” olarak anılmıştır.

⁶⁴ RG, 26.04.2013, S. 28629. Çalışma boyunca “*Vakıflar Tüzüğü*” olarak anılmıştır.

⁶⁵ RG, 27.09.2008, S. 27010.

⁶⁶ Tufan Ögüz, “Vakıflar Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi ve Eleştirisi”, *Legal Hukuk Dergisi*, 5/54, (2007): 1821; Mustafa Dural ve Tufan Ögüz, *Türk Özel Hukuku - Cilt II: Kişiler Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2022), 351-352. Bu düzenleme çerçevesinde, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerinden farklı esaslar benimsediği hallerde, Türk Medeni Kanunu’nun ilgili hükümlerini yürürlükten kaldırıp kaldırmadığının belirlenmesi gerekmektedir. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yeni vakıflara ilişkin hükümlerinin değerlendirilmesi ve bu hükümlerin 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun ilgili hükümleriyle olan ilişkisi hususunda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Ögüz, “Vakıflar Kanunu Tasarısı”, 1823 vd.

eleştirilmektedir⁶⁷. Bunun yerine, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, eski vakıfların kendilerine özgü (sui generis) yapılarını dikkate alarak ayrı bir kanunla düzenlenmeleri gerektiğini esas alan yaklaşımın iyileştirilerek devam ettirilmesi ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun salt eski vakıflara özgü hükümler ihtiva eden bir kanun olarak düzenlenmesi kanaatimizce daha uygun bir çözüm olurdu⁶⁸. Ayrıca, yeni vakıflarla ilgili bir düzenleme yapılacaksa bunun da Türk Medeni Kanunu’nu değiştirmek suretiyle yapılması gerektiği kanaatindeyiz⁶⁹. Nitekim “09.11.2006 Tarihli ve 5555 Sayılı Vakıflar Kanunu ve Anayasa’nın 89. ve 104. Maddeleri Gereğince, Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu (1/24)”nda da bu yönde eleştirilere yer verilmiştir⁷⁰.

1.1.3. Vakfın Tanımı ve Hukuki Niteliği

1.1.3.1. Genel Olarak

Arapça kökenli olan “vakıf” kelimesi, sözlükte, “durdurma; alıkoyma; durma; duruş; kımıldanmama; ayırma; bağlanma; hapsetme; bekletme; son verme; mani olma; bir malı veya mülkü satılmamak kaydıyla bir hayır işine bağışlama” gibi anlamlara gelmekte olup bu kelimenin çoğulu “evkâf”tır⁷¹. Genellikle terk, emanet ve depo gibi fikirleri ifade etmekte kullanılan bu kelime, günlük dilde mukaddes bir şey, dindarlık duygusuyla

⁶⁷ Bu eleştiriler için bkz. Murat Doğan, “Türkiye’de ve AB Ülkelerinde Vakıf Mülkleri”, içinde AB Üyeliği Aşamasında Türkiye’de Vakıflar Sempozyumu (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2007), 64; Tufan Ögüz, *Türk Hukukunda Vakıf Tüzel Kişiliğinin Hukuki Esasları* (İstanbul: Beşir Kitabevi, 2007), 10 vd.; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 352-353; Ögüz, “Vakıflar Kanunu Tasarısı”, 1821-1822; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 18.

⁶⁸ Aynı yönde bkz. Doğan, “Vakıf Mülkleri”, 64; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 18. Doğan, “Vakıf Mülkleri”, 64.

⁷⁰ “Vakıf hukuku bakımından yapılacak düzenlemelerde, Cumhuriyeti kuran iradenin kurduğu sistem korunmalıdır. Yani, Türk Medenî Kanununun kabulünden sonra kurulan vakıflar Türk Medenî Kanunu hükümlerine tabi olmalı; önceden gelen vakıfların ise, kendi bünyelerinin özellikleri dikkate alınıp, Cumhuriyetin ilkeleri ve diğer Anayasal kurallar gözetilerek oluşturulmuş ayrı bir statüde düzenlenmesi uygulamasına devam edilmelidir. Zaman içerisinde oluşacak değişiklik gereksinimleri, ilgili statüye özgü olarak ve o statü içerisinde gerçekleştirilmelidir. Çünkü; her iki kurumun da adının vakıf olması, onların aynı şey oldukları anlamına gelmemektedir. Hukukumuzda 1967 yılında 903 sayılı kanundan sonra ortaya çıkan bu isim benzerliğine rağmen, Türk Medenî Kanunundan önce kurulmuş vakıflarla Türk Medenî Kanununa göre kurulmuş tesislerin (vakıfların) hukuksal bünyeleri bakımından gerçekte hiçbir ilgileri bulunmamaktadır.”. Bkz. TBMM 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, Sıra Sayısı: 98, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss98.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.01.2024).

⁷¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2020), 1321; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2021), 1495-1496; Günay, “Vakıf”, 475.

insanlığın ihtiyaçlarına veya halkın ibadet hizmetlerine adanmış bir nesne anlamını taşımaktadır⁷².

En geniş anlamda bir kişinin hayırlı bir sonuç için uzun bir süre boyunca karşılıksız olarak hayatı dahil her şeyini bir amaca hasretmesini ifade eden “*vakıf*” kelimesi, terim olarak (dar anlamda) bir hukuki müessesenin adını, en dar anlamda ise vakfedilen malı ifade etmektedir⁷³. Klasik İslâm hukuku literatüründe “*habs, hubus, aḥbâs, ihtibâs, tahbîs, tesbîl, sebîl ve sadaka*” gibi kelimelerle de özdeşleştirilen bu kelime, önceleri “*vakfedilen malı (mevkufu)*” ifade etmek üzere en dar anlamda kullanılırken, Osmanlı uygulamasında vakfetmek eyleminin doğurduğu sonuç, yani “*bir müessese*” olarak dar anlamıyla tebarüz etmiş ve nihayet günümüz hukukundaki kavram anlamı da bu şekilde yerleşmiştir⁷⁴.

1.1.3.2. İslam-Osmanlı Hukukunda

İslam hukuku öğretisinde vakfın tanımı hususunda mezhepler arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu tanımlar arasındaki farklılığın sebebi; farklı mezheplere mensup hukukçuların vakfın hukuki niteliği, kurucu unsurları, bağlayıcılığı ve vakfedilen malın mülkiyeti gibi hususlarda nispeten farklı görüşlere sahip olmalarıdır⁷⁵. Türk hukuk tarihi uygulamasının Hanefi mezhebi merkezli ilerleyişi sebebiyle bu hususta İslam hukuku öğretisinde yer verilen görüşler, ağırlıklı olarak, Hanefi mezhebine mensup hukukçulara aittir.

Hanefi mezhebine mensup hukukçular arasında vakfın tanımı hususunda temelde iki görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden birincisi, mezhebin kurucusu olan ve “*İmâm-ı Âzam*” olarak adlandırılan Ebû Hanîfe’ye aitken; ikincisi, onun öğrencileri olan ve “*İmâmeyn*” olarak adlandırılan Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed’e aittir. İmâm-ı Âzam’a göre vakıf, “*mülk bir aynı, vakfedenin mülkünde habsetmek ve menfaatlerini tasadduk*

⁷² Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 8.

⁷³ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 169. “*Vakıf*” kelimesi için bkz. “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, (Erişim Tarihi 01.12.2021), <https://sozluk.gov.tr>.

⁷⁴ Ballar, *Yeni Vakıflar*, 5; Günay, “*Vakıf*”, 476. İslam tarihinin Hz. Ali döneminde sürekli olarak kamu yararına tahsis edilen kamu malları için kullanılan “*sadaka-i mevkufe*” terimi, daha sonraları “*emval-i mevkufe*” ve “*mevkufat*” terimleri şeklinde kamu malı tahsisleri ile sınırlı kalmayıp özel hukuk alanında da örnek alınarak “*vakıf*” teriminin doğması için bir başlangıç olmuştur. Bkz. Hatemi, “*Hukuk Tarihi*”, 115. Aynı yönde bkz. Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 374. Vakfın bir aynı hapsedmek için yapılan hukuksal eylemin adı olduğu halde, sonradan hapsedilen (mevkuf) veya vakfedilen aynıın adı olduğu yönünde bkz. Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 136-137.

⁷⁵ Günay, “*Vakıf*”, 475.

etmekten ibarettir”⁷⁶. İmâmeyn’e göre ise vakıf, “mülk bir aynı, ebedi olarak Allah’ın mülkü olmak üzere temlik ve temellükten menetmek ve menfaatlerini Allah’ın kullarına tasadduk etmektir”⁷⁷. Hanefi mezhebinde ileri sürülen bu iki görüş arasındaki farklılığın temel sebebi olarak, İslam hukukunda “kıyas”⁷⁸ deliline dayanarak yapılan bu tanımlarda kıyasa esas kabul edilen akitlerin farklı hukuki nitelikte olması gösterilmektedir⁷⁹. Nitekim Ebû Hanife’ye göre vakıf “ariyet”, yani ödünç niteliğinde olup vakfedilen malın mülkiyeti hükmen vakfedende kalmakta; böylece vakfeden vakfindan cayma hakkına sahip olmakta ve bu mal vakfedenin ölümünden sonra mirasçılarına kalmaktadır⁸⁰. Bu anlamda ariyet, sadece karşılıksız kullandırma niteliği açısından vakıf kavramı ile benzerlik göstermekte; vakıf müessesesinde vakfedenin mülkiyetinden ayrı bir (hükmi/tüzel) kişilik meydana gelmesinin önüne geçmektedir⁸¹. Diğer taraftan, İmâmeyn’e göre ise vakfedilen malın mülkiyeti vakfedenden çıkıp mecazi bir ifadeyle Allah’ın mülkü, diğer bir ifadeyle kamunun mülkü (yani bir nevi hükmi/tüzel kişilik) haline gelmektedir. Bu anlamda İmâmeyn vakıfta “hibe”, yani bağışlama niteliğinin ağır bastığı görüşündedir⁸². Nitekim bağışlamada hem karşılıksız (ivazsız) olma hem de mülkiyetin devri (ferağ ve intikal) söz konusudur.

Günümüz İslam hukuku öğretisinde yukarıda açıklanan görüşleri birleştiren tek bir tanım yapıldığında vakıf, “herhangi bir taşınmaz malın (daha sonraki kabullerle taşınır

⁷⁶ Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2013), 93. Aynı yöndeki tanımlar için bkz. Berki, *Vakıflar*, 44; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 245; Erdoğan, “Vakıf” maddesi, 595; Günay, “Vakıf”, 475.

⁷⁷ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 95; Günay, “Vakıf”, 475-476. Aynı yöndeki tanımlar için bkz. Berki, *Vakıflar*, 42; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 245.

⁷⁸ Klasik İslam hukuku (fıkıh) usulünde kıyas, “hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özelliğe veya benzerliğe dayanarak hükmü açıkça belirtilen meseleye göre belirlemek” anlamına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yunus Apaydın, “Kıyas”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 529-539.

⁷⁹ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 4-5.

⁸⁰ Günay, “Vakıf”, 476; Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, 516; Berki, *Vakıflar*, 43; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 376, dn. 154; Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 8.

⁸¹ Ebû Hanife’nin vakfın hukuki niteliği hususundaki bu görüşü, öğretide, hukuki olmaktan ziyade iktisadi bir görüş olarak yorumlanmaktadır. Bu görüşe göre bu müessesede malların daimi bir şekilde tedavülden kalkması söz konusu olmamakta ve bunu önlemek için de bu malların vakfedenin mülkiyetinden çıkmamış sayılması icap etmektedir. Bkz. Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, 516.

⁸² İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 42. Öğretideki diğer bir görüşe göre İmâmeyn (Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed) vakfın bağlayıcı (lâzım) olduğu hususunda hem fikir olmakla beraber bu müessesenin hukuki niteliği hususunda farklı görüşlere sahiptir. Bkz. Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, 513-514. Bu anlamda Ebu Yusuf’un feshi imkânsız ve derhal lüzum ifade eden köle azat etmeye, İmam Muhammed ise sadakaya (hibeye) benzeterek bağlayıcı saymakla birlikte tamam olması için teslim ve kabzı da şart koştuğu ifade edilmektedir. Bkz. Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 376.

malların) bazı mezhep düşünürlerine göre ‘ariyet’ bazılarına göre ise ‘hibe’ yoluyla hayri bir amaca tahsis edilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır⁸³. Bununla birlikte, klasik İslam hukuku öğretisi ve Osmanlı uygulaması incelendiğinde ittifakla kabul edilen tanımın İmâmeyn’in tanımı ve vakfa yüklenen temel niteliğin bağışlama (hibe) olduğu görülmektedir⁸⁴. Dolayısıyla İslam hukuku öğretisindeki hâkim görüş çerçevesinde vakfı, bir malın vakfedenin mal varlığından ebediyen çıkarılarak bağımsızlaştığı ve nihai bir hayır amacına tahsis edildiği tek taraflı bir hukuki işlem (klasik anlamda tek taraflı bir akit) olarak tanımlamak mümkündür⁸⁵.

1.1.3.3. Türk Medeni Hukukunda

İsviçre Medeni Kanunu’ndan iktibas edilen 743 sayılı Medeni Kanun’da Türk hukuk tarihinde köklü bir geçmişe sahip “vakıf” terimi terk edilerek “tesis” (“stiftung”) terimi tercih edilmiş ve eMK m. 73’de tesis, İMK m. 80’den hareketle, “bir malın muayyen bir maksada tahsisi” şeklinde tanımlanmıştır⁸⁶. Bu değişikliğin temel sebebi, öğretide de

⁸³ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 43. Klasik vakıf sistemi içerisinde diğer bir şümüllü vakıf tanımı ise şöyledir: “Vakıf, taşınır veya taşınmaz bir değerlin belirli gayelerle bir amaca tahsisinden doğan, hukuki statüye ve süreklilik kavramına sahip, malın doğrudan kendi kendini temsil ettiği, tescilinden sonra kurucusu dahil herkesi bağlayan hukuki bir akiddir”. Bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 21.

⁸⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2013), 4: 284; Osman Kesioğlu, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988), 209; Günay, “Vakıf”, 476; Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, “Vakıf” maddesi, 595; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 44; Akman, “Vakıf Müessesesi”, 191. Hanefi mezhebinden başka diğer mezheplerin vakıf tanımlarına da kısaca yer vermek gerekirse Şafii mezhebinde, vakıf bir malı temlik ve temellük yoluyla mülkiyete konu etmeyerek bir hayır amacına hibe yoluyla tahsis etmek şeklinde; Maliki mezhebinde Şafililerle hemen hemen aynı ifadelerle, ancak vakfedilen malın mülkiyetinin vakfedende kalması yönüyle ayrılarak; Hanbeli mezhebinde ise vakfedilen malın aslının temlik ve temellükten alıkonularak menfaatinin Allah yolunda harcanması şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 43; Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, 515.

⁸⁵ İslam hukukçuları vakfın “tek taraflı bir akit” olduğu hususunda birleşmektedir. İslam hukukunun klasik kaynaklarında vakıf kurma işlemi “akd” terimiyle zikredilmiştir. Bu terim, hem dar anlamıyla akit olan iki taraflı hukuki muameleleri hem de tek taraflı muameleleri içine alacak şekilde kullanılmıştır. Böylece, “akd” terimi, günümüz hukukundaki “hukuki muamele/işlem” teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bkz. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 40. Aynı yönde bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 172; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 45; Ansay, *İslâm Hukuku*, 290. Ancak vakfa klasik kaynaklarda akit denilmesi, onu iki tarafın iradesiyle kurulan bir hukuki işlem haline getirmez. Nitekim Elmalılı’ya göre, Sünni öğretide vakıf için akit tanımlamasının kullanımı mecazidir. Öğretide de ifade edildiği üzere vakıftan yararlananları ya da mütevelliyi karşı taraf olarak kabul etmek zorlama bir yorum olup vakıf müessesesinin mantığına aykırılık teşkil eder. Bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 173’den naklen. Vakıf kurma işleminin İslam hukukunun modern kaynaklarında “tek taraflı hukuki işlem” olarak zikredilmesi (bkz. Günay, “Vakıf”, 476) ise fıkıh (klasik İslam hukukunu) günümüz hukukuna yaklaştırma düşüncesinden ibarettir.

⁸⁶ Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 15 vd.; Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 245; Ballar, *Yeni Vakıflar*, 5.

ifade edildiği üzere, “vakıf” terimini Osmanlı döneminde kurulmuş olan “eski” vakıflara hasretmek ve 743 sayılı Medeni Kanun ile getirilen “tesis” terimini bu Kanun’a uygun olarak “yeni” kurulacak mal toplulukları için kullanmaktır⁸⁷. Ancak, bu değişikliğin isabeti bir yana, kanun koyucunun tüm çabalarına rağmen Türk medeni hukukunda bu terim değişikliği tam anlamıyla gerçekleştirilememiş; özellikle iktibas edilen Kanun’un Türkçe’ye farklı komisyonlar tarafından çevrilmesinden ötürü mülga Medeni Kanun’un çeşitli maddelerinde “tesis” ve “vakıf” terimleri eş anlamlı olarak kullanılmıştır⁸⁸. Ayrıca, günlük dilde genellikle sınıai veya ticari teşebbüsler için bazen de müessese yerine kullanılan “tesis” terimi öğretilde haklı olarak eleştirilmiş⁸⁹ ve toplumda da olumsuz bir karşılık bulmuştur⁹⁰. Böylece 13.07.1967 tarihinde 903 sayılı Kanun ile nihayet “vakıf” terimine geri dönmüş ve bu hususta terminoloji birliği sağlanmıştır. Bu değişiklik neticesinde eMK m. 73’de vakıf, “başlıbaşına mevcudiyeti haiz olmak üzere, bir malın belli bir gayeye tahsisi” şeklinde yeniden tanımlanmıştır.

⁸⁷ Jale Akipek, Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, *Türk Medenî Hukuku, Başlangıç Hükümleri – Kişiler Hukuku* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2022), 666; Bilge Öztan, *Tüzel Kişiler* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2001), 110; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 357; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 11, dn. 1; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 390. Bu değişikliğin diğer bir sebebinin ise 743 sayılı Medeni Kanun’a ilişkin komisyon görüşmelerinde “tesis” yerine “vakıf” terimi kullanılarak tutarlı olunması gerektiği görüşüne karşılık komisyon üyelerinden biri tarafından ileri sürülen “hukuk dilinin zenginleşeceği” (“tefennün”) düşüncesi olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 244. Ayrıca tesis (“stiftung”) kavramı, Roma-Cermen hukuk geleneğinin hâkim olduğu İsviçre hukuk tarihindeki dini, kilise temelli vakıfların laik ve modern kurumlar haline dönüşmesini de temsil ettiği için bu değişikliği Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından sonraki hukuki dönüşümün de bir yansıması olarak yorumlamak mümkündür. Benzer yönde bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 15-16.

⁸⁸ Örneğin, eMK m. 73-81’de devamlı olarak “tesis” terimi kullanılmışken, eMK m. 392’nin metninde ve m. 322 ile 473’ün hem kenar başlığında hem de metninde “vakıf” terimi kullanılmıştı. Bu hususta terminoloji birliği sağlanamamasının sebepleri hususunda ayrıca bkz. Bülent Köprülü, “Medeni Kanun Hükümlerine Göre Vakfın (Tesisin) Meydana Gelebilmesi İçin Mevcudiyeti İktiza Eden Şartlarla Vakıfların (Tesislerin) Nevileri”, içinde *Tahir Taner’e Armağan*, (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1956), 669-670; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 5; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 357; Öztan, *Tüzel Kişiler*, 110. Bu terim ahenksizliğine rağmen değişikliğe kadarki süreçte öğretilde büyük çoğunlukla “tesis” teriminin kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 666. Öğretildeki farklı görüşler için ayrıca bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 6.

⁸⁹ Bu terminoloji problemiyle ilgili eleştiriler için bkz. Köprülü, “Tesis”, 670; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 11, dn. 1; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 666 vd.

⁹⁰ Nitekim toplumda “tesis” adı altında sunulan yeni ve laik kurumla dini çağrışımları olan “vakıf” kurumu arasında güçlü bir ilişki kurulamamış ve buna savaştan yeni çıkmış bir ülkedeki olumsuz ekonomik koşullar da eklenince 1926’dan 1967 yılına kadarki dönemde mülga Medeni Kanun’a göre kurulan yeni vakıflar çok sınırlı bir uygulama alanı bulmuştur. Bkz. Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 123; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 16. Bu dönemde (41 yılda) tüm Türkiye’de kurulan tesis sayısının sadece 202 olduğu araştırmalarda ortaya konulmuştur. Bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 245. Bu sayının vakıf terimine geri döndüğü 1967’den 2007’ye kadarki 40 yıllık dönemde ise 4500’e çıktığı kaydedilmektedir. VGM arşivinde Osmanlı dönemine ait 27 bini aşkın sayıda “vakfiye” ve “zeyil” olduğu da göz önüne alındığında dönemler itibariyle sayı mukayesesi yapmak mümkün olmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 246-247.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 101. maddesinde vakıf, “*gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları*” şeklinde tanımlanmıştır. Vakfın bütün unsurlarını ve mahiyetini açıkça ortaya koyan bu tanım, eMK m. 73’de yer alan tanıma kıyasen, Türk medeni hukuku öğretisinde haklı olarak daha isabetli bulunmuştur⁹¹. Nitekim bu tanımdan hareketle öğretide çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan Akipek, Akıntürk ve Ateş’e göre vakıf, “*bağımsız ve yeni bir hak süjesi yaratmak üzere bir malın veya hakkın sürekli mahiyetteki belirli bir amaca kanunda öngörülen şekle uygun olarak özgülenmesi sonucunda meydana gelen kurum türünde bir tüzel kişi*” olarak⁹²; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir’e göre ise “*bir mal veya mal topluluğunun, bir malvarlığının veya bunların gelirinin veya ekonomik değeri olan hakların usulü gereğince belirli ve sürekli bir amaca tahsis edilmesine dayanan tüzel kişi*” olarak⁹³ tanımlanmıştır.

Yukarıda yer verilen tanımlar incelendiğinde, Türk medeni hukukunda vakfı; yeterli düzeyde mal varlığı değerinin, hukuk düzeninin çizdiği sınırlar çerçevesinde belirli ve sürekli bir amaca özgülenmesi, böylece bağımsız ve yeni bir hak süjesi haline gelerek bireyselleşmesi şeklinde tanımlamak mümkündür⁹⁴. Türk medeni hukuku öğretisinde vakıf, hukuki nitelik itibarıyla, “*kurum (müessese/institution)*” mahiyetinde bir tüzel kişi olarak nitelendirilmektedir⁹⁵. Bununla birlikte kanaatimizce vakfı, herhangi bir hukuki müesseseden öte; dini, içtimai, iktisadi ve kültürel boyutları da bulunan kendine özgü (sui generis) bir hukuki müessese olarak nitelendirmek gerekir⁹⁶.

⁹¹ Mülga Medeni Kanun m. 73’de yer alan vakıf tanımının, eksiklikler taşımakla birlikte, vakfın mümeyyiz sıfatlarını belirtmesi bakımından önemli olduğu, ancak yeni tanımın vakfın kurucusunu tüzel kişiliğinden ayırmakta daha başarılı olduğu yönünde bkz. Murat Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2000), 7 ve dn. 1.

⁹² Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 664.

⁹³ M. Kemal Oğuzman, Özer Seliçi ve Saibe Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2024), 416.

⁹⁴ Aynı yönde bkz. A. Egger, *İsviçre Medenî Kanunu Şerhi I. Cilt: Giriş ve Kişinin Hukuku – İkinci Kısım Tüzel Kişiler* (Çev. Volf Çernis) (Ankara: Yeni Cezaevi Basımevi, 1948), 155-156; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 664.

⁹⁵ Aydın Tuncay, *Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar* (İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları, 1984), 288 ve 314; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 664.

⁹⁶ Ali Em, *Türk Hukuk Sisteminde Vakıflar* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2011), 9. Aynı yönde bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 24.

1.1.4. Vakfın Unsurları

1.1.4.1. İslam-Osmanlı Hukukunda

1.1.4.1.1. Genel Olarak

Klasik İslam hukuku literatürüne göre bir vakıftan söz edebilmek için dört unsur aranır. Bunlar; “*vâkıf*” olarak ifade edilen vakıf kurucusu, yani vakfeden, “*mevkuf*” olarak ifade edilen vakfedilen mal, “*mevkufun aleyh*” ya da “*meşrutunleh*” olarak ifade edilen vakıftan yararlananlar ve vakfiyelerdeki vakıf kurma işleminin geçerli olabilmesi için zikredilmesi gereken bazı kelimeler ve onların kullanılış şekillerini ifade eden “*sıyga*”, yani irade beyanıdır⁹⁷. Hanefî hukukçular vakfın unsurları içerisinde yer alan irade beyanını kurucu, diğerlerini ise geçerlilik (sıhhat) şartı olarak kabul etmişlerdir⁹⁸.

1.1.4.1.2. Vakfeden (Vâkıf) Unsuru

İslâm-Osmanlı hukukuna göre vakıf kurma işleminde “*vâkıf*” adı verilen ve çoğunlukla tek kişiden oluşan bir vakıf kurucusu, yani vakfeden bulunur⁹⁹. Vakfeden bu kişinin, öncelikle, tam eda ehliyetine sahip olması aranır; yani âkil (temyiz kudretine sahip), bâliğ (ergen) ve reşit (ergin) olması gerekir¹⁰⁰. Bunlara ek olarak vakfedenin hür (özgür), hacir altına alınmamış (kısıtlanmamış) olması ve vakfetmek istediği mal üzerinde sınırsız bir mülkiyet hakkının bulunması da aranan şartlardandır¹⁰¹. Vakfedene ilişkin tüm bu şartlar, İslam hukuku öğretisinde, “*temlik ve teberruya ehil tasarruf sahibi olmak*” şeklinde ifade edilmektedir¹⁰².

⁹⁷ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 45; Günay, “Vakıf”, 476; Akman, “Vakıf Müessesesi”, 192; Eren, “Osmanlı Dönemi Vakıfları”, 198 vd.

⁹⁸ Günay, “Vakıf”, 476.

⁹⁹ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 15.

¹⁰⁰ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 248; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 374; Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, 298.

¹⁰¹ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 137; Ansay, *İslâm Hukuku*, 294. Gerek vakfedenin gerekse vakıftan yararlanan kişilerin Müslüman olması ya da İslam devleti vatandaşı olması ise aranmamıştır. Bkz. Günay, “Vakıf”, 477; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 47-48. Bunun dışında, vakfedenin kadın veya erkek olmasının da bu hususta bir farkı yoktur. Bkz. Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 249. Nitekim 1600 tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri’ne bakıldığında, bu deftere kayıtlı 3265 vakıftan 1330’unun kadınlar tarafından tesis edildiği, bunun oran olarak %40,73’e tekabül ettiği görülmektedir. Bkz. Mehmet Canatar, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2004), XXXIII vd.

¹⁰² Keskiöğlu, *İslam Hukuku*, 211.

1.1.4.1.3. Vakfedilen Mal (Mevkuf) Unsuru

İslâm-Osmanlı hukukunda bir vakıftan söz edebilmek için vakfiyede yer alan amacı gerçekleştirmek üzere bir mal varlığının tahsis edilmesi ve bu tahsisin irade beyanında belirtilmesi gerekir¹⁰³. Vakfa tahsis edilen bu mal varlığı, İslam hukuku öğretisinde “*mevkuf*” olarak adlandırılmakta ve “*müessesât-ı hayriyye*” ile “*müstegallât-ı vakfiyye*” olmak üzere iki kısma ayrılarak incelenmektedir. “*Müessesât-ı hayriyye*”, vakfın amacının gerçekleştirilmesi için bizzat aynından yararlanılan cami, medrese, kütüphane, mescit, darüşşifa, imarethane, yol, köprü, çeşme, kuyu, kabristan vb. hayır kurumlarını; “*müstegallât-ı vakfiyye*” ise kiraya verilmek suretiyle gelirlerinden yararlanılan bağ, bahçe, maden ocağı, hamam, bina ve dükkân gibi vakıf işletmelerini ifade etmektedir¹⁰⁴.

İslam hukukuna göre vakfeden, hukuka aykırı olmamak şartıyla, mal varlığına ilişkin dilediği unsurları vakfa tahsis edebilir¹⁰⁵. Bu anlamda vakfedilen malların, kural olarak, özel mülkiyete dahil olması aranır¹⁰⁶. Vakfiyelerde bu husus, vakfedilen malların vakfedenin mülkiyetinden çıkarılarak “*Allah’ın mülkü*” hükmüne girdiği şeklinde ifade edilmekte ve bu şekilde vakfedilen mülk, devlete ait olmayıp topluma, kamuya ve giderek gelişen tüzel kişilik teorisi çerçevesinde vakıf tüzel kişiliğine ait kabul edilmektedir¹⁰⁷. Diğer taraftan bu malların dinen yararlanılmasına izin verilen yani “*mütekavvim*” nitelikte olması, vakıf kurma işlemi sırasında mevcut ve sonradan anlaşmazlığa yol açmayacak ölçüde belirli, yani “*ayn*”¹⁰⁸ niteliğinde olması da aranan şartlar arasındadır¹⁰⁹. Nitekim İslam-Osmanlı hukukunda alacak ve intifa hakkı gibi hakların

¹⁰³ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 251.

¹⁰⁴ Ahmet İşeri, “Vakıflar (Medenî Kanundan Önceki ve Sonraki Vakıf Nevileri ve Hukukî Mahiyetleri)”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21/1, (1964): 209 vd.; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 253; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 58; Keskiöğlu, *İslam Hukuku*, 210; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 284.

¹⁰⁵ Ansay, *İslâm Hukuku*, 296; Keskiöğlu, *İslam Hukuku*, 209.

¹⁰⁶ Günay, “Vakıf”, 477; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 378. Bu kuralın istisnasını gayrisahih vakıf türü teşkil etmektedir. Aşağıda bkz. 1.2.1.2.3.

¹⁰⁷ Akman, “Vakıf Müessesesi”, 192.

¹⁰⁸ İslam hukukunda (fıkıhta) birden çok manada kullanılan “*ayn*” terimi, yaygın olarak, mevcut, hazır ve belirlenmiş mal manasında kullanılmaktadır. Nitekim Mecelle’nin 159. maddesinde ayn, “*Muayyen ve müşahhas olan şeydir*” şeklinde tarif edilirken de bu mana kastedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hayreddin Karaman, “Ayn”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4: 257-258.

¹⁰⁹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 252; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 378-379; Günay, “Vakıf”, 477; Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, 298; Ansay, *İslâm Hukuku*, 295-296.

vakfedilmesi geçerli (sahih) sayılmayıp, ancak maddi nitelikteki mallar; yani “*rakabe/ayn mülkiyeti*”¹¹⁰ olarak ifade edilen çıplak mülkiyet vakfa konu olabilirdi¹¹¹.

İslam hukukunda vakfa tahsis edilecek malların, kural olarak, taşınmaz niteliğinde olması aranmıştır¹¹². Zira İslam hukuku öğretisinde vakıflar, hâkim görüşe göre, “*tebîd*” yani “*daimîlik, ebedîlik*” şartıyla kurulmakta; vakfedilecek malların da bu niteliğe/ilkeye/şarta uygun olması aranmaktadır¹¹³.

Taşınmaz malın niteliğinden kaynaklanan zaruretler ile örf ve teamüldeki ihtiyaçlar sebebiyle bu kurala iki önemli istisna getirilmiştir. Birincisi, taşınmazlar vakfedilirken onlara bağlı olan taşınır malların da zaruret sebebiyle vakfedilmesi (örneğin vakfedilen çiftlikle birlikte hayvanlar ve ziraat aletlerinin de vakfedilmesi); ikincisi ise örf ve teamüldeki ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak taşınmazlara bağlı olma şartı olmaksızın taşınır malların vakfının da geçerli olarak kabul edilmesidir¹¹⁴. İhtiyaca binaen sonraki dönemlerde ortaya çıkan taşınır vakıflarına örnek olarak; para, kitap, silah, fakir çiftçiler için tohumluk buğday vb. hububat, fakirlerin yararlanması için süt hayvanları, fakir kız ve kadınlar için gelinlik ve süs eşyaları gibi vakıflar gösterilmektedir¹¹⁵.

Taşınır vakıflarından özellikle nakit para vakıflarının Osmanlı vakıf hukuku uygulamasında özel bir önemi vardır. Nitekim İslam hukukunda faiz yasak bir işlem olduğundan nakit para kural olarak vakıf kurma işlemine konu olamıyordu. Bu sebeple Osmanlı hukukunda zaman içerisinde, özellikle muhtaç durumda olan kişilerin faizsiz

¹¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Halit Çalış, “Rakabe”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 34: 427-428.

¹¹¹ Şakir Berki, “İmparatorluk ve Cumhuriyet Vakıf Hukukunda Vakıf Şartları”, *Vakıflar Dergisi*, 10, (2006): 74; Eren, “Osmanlı Dönemi Vakıfları”, 198.

¹¹² Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 251; Akman, “Vakıf Müessesesi”, 192; Keskiöglü, *İslam Hukuku*, 211; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 378; Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, 298. Malikiler ve zaman içerisinde Hanefiler dışındaki bütün hukukçular bu görüştedir. Maliki ekolü ise menfaatlerin ve bazı hakların da bağımsız şekilde vakfedilebileceği kanaatindedir. Bkz. Günay, “Vakıf”, 477.

¹¹³ Bilmen, *Kamus*, 4: 312-313; Berki, “Vakıf Şartları”, 75 ve 77; Berki, *Vakıflar*, 63 vd.; Akman, “Vakıf Müessesesi”, 192; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 137; Keskiöglü, *İslam Hukuku*, 211. Bununla birlikte, öğretilerde vakıflarda sürekliliği şart koşmayan görüşler de mevcuttur. Bu görüşlerden yola çıkarak son dönem İslam ülkelerinin kanunlaştırma hareketlerinde geçici nitelikteki (muvakkat) vakıflara da rastlanmaktadır. 1946 tarihli Mısır Vakıflar Kanunu’nda bu tür vakıflara ilişkin düzenlemeler bulunduğu ifade edilmektedir. Bkz. Akman, “Vakıf Müessesesi”, 193.

¹¹⁴ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 251-252; Akman, “Vakıf Müessesesi”, 193; Ansay, *İslâm Hukuku*, 295; Keskiöglü, *İslam Hukuku*, 211; Berki, “Vakıf Şartları”, 75; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 378.

¹¹⁵ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 378; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 252; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 137.

borç alıp sonradan geri getirebilmeleri amacıyla, “*para vakıfları*” adı verilen bir uygulama teşekkül etmiştir¹¹⁶. 15. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmaya başlayan bu uygulama, öğretide halen tartışmalı bir alan oluşturmakla birlikte, Osmanlı vakıf hukukunda kendisine meşru bir uygulama alanı bulmuş ve kurumsal anlamda sosyal realite halini aldıktan sonra hukuki anlamda da bir sisteme kavuşmuştur¹¹⁷. Nitekim Şeyhülislam Ebüssuûd Efendi tarafından geçerliliği yönünde çıkarılan fetva ve emirlerle birlikte para vakıflarının 1548 yılından itibaren resmi ve bağlayıcı bir uygulama haline geldiği görülmektedir¹¹⁸.

1.1.4.1.4. Vakıftan Yararlanan (Mevkûfün Aleyh) Unsuru

İslam-Osmanlı hukukuna göre bir vakıftan söz edebilmek için bu vakıftan yararlanan, lehine vakfolunan veya şart olunan anlamında “*mevkûfün aleyh*”, “*meşrûtün leh*” veya “*masraf-ı vakıf*” olarak adlandırılan kişi veya gruplara ihtiyaç vardır¹¹⁹. Vakıftan yararlanan bu kişi veya gruplar vakfedene yabancı kimseler olabileceği gibi, günümüzdeki mülhak vakıfların büyük çoğunluğunu oluşturan zürri (ailevi) vakıflarda olduğu gibi¹²⁰, vakfedenin kendi soyundan gelen kişiler de olabilir¹²¹. Nitekim vakıftan

¹¹⁶ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 137. Para vakıflarında vakfeden bir miktar parayı usulüne göre vakfetmekte ve bu para “*mudarebe*”, “*fakirler için faizsiz kredi (karz-ı hasen)*” ve “*muamele-i şer’iye*” usullerinden biri ile işletilerek geliri vakıf senedinde gösterilen amaca uygun olarak harcanmaktaydı. Bkz. Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 387 vd. Bu paraların genellikle %15 kâr ve “*kuvvetli rehin ve sağlam kefil*” şartı ile ihtiyaç sahiplerine kredi verilmek üzere işletildiği yönünde bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 26.

¹¹⁷ Akman, “Vakıf Müessesesi”, 193; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 137.

¹¹⁸ Günay, “Vakıf”, 477. Osmanlı’da 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurulan vakıflar arasında para vakıflarının sayısında sürekli bir artış yaşandığı kaydedilmektedir. Öğretide Öztürk’ün belirttiği üzere 1456 ila 1551 tarihleri arasında İstanbul’da kurulan 2517 vakıftan 1161’i, 18. yüzyılda kurulan vakıfların %31,77’si, 19. yüzyılda kurulan vakıfların ise %56,81’i para vakfı idi. Bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 26. Osmanlı toplumunda para vakıfları o kadar yaygınlaşmıştır ki bu paraların işletilebilmesi amacıyla 1914 yılında bir “*Evkaf Bankası*” kurulması fikri hâkim olmuştur. Bu doğrultuda “*Evkaf Bankası Kanunu*” hazırlanmış ve bu Kanun parlamentodan geçmiş ancak başlayan I. Dünya Savaşı sebebiyle bu teşebbüs akim kalmıştır. Bu teşebbüsün fiiliyata geçirilebilmesi ancak Cumhuriyet döneminde, 1954 yılında kurulan Vakıflar Bankası ile mümkün olmuştur. 2015 yılına gelindiğinde ise Vakıflar Bankası’ndaki vakıf hisseler Hazine’ye devredilmiş ve karşılığında alınan meblağla zamanında hayır amaçlarıyla kurulan bu vakıflara ait paraların faizsiz işletilebilmesi amacıyla Vakıf Katılım Bankası kurulmuştur. Bu süreçle ilişkin ayrıntılı bir inceleme için bkz. Hatice Kübra Kahya, “Şeyhülislamın Gerçekleşen Rüyası: Evkaf Bankası’ndan Vakıf Katılım’a Para Vakfıyla Banka Kurma”, *Darülfünun İlahiyat Dergisi*, 34/1, (2023): 1–31.

¹¹⁹ Günay, “Vakıf”, 477. Ancak İslam hukukunda vakıf, tek taraflı bir hukuki işlem olarak kabul edildiğinden, vakıftan yararlananların (vakıf lehtarlarının) vakfı kabul etmemeleri kuruluşu etkilemez. Bkz. Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 253.

¹²⁰ Günümüzdeki mülhak vakıfların büyük çoğunluğu, İslam-Osmanlı hukukunda vakıftan yararlananlar açısından yapılan ayırımda, zürri vakıf niteliğindedir. Zürri vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için aşağıda bkz. 1.2.1.3.2.

¹²¹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 253.

yararlananların “genel” veya “özel” nitelikte belirlenebileceği öğretide ifade edilmektedir¹²². Bu kapsamda fakirler, öğrenciler, gaziler, kamu malları, hayvanlar vb. genel belirlemeye; vakfedenin kendi yakınları, çocukları, torunları vb. ise özel belirlemeye örnek verilmektedir¹²³.

Her halükârda vakfın menfaatlerinin tahsis edildiği amacın bir hayır ciheti olması, böylece İslam vakıf hukukundaki “kurbet” ilkesinin, yani “Allah sevgisiyle yapılan karşılıksız kazandırma”¹²⁴ amacının gerçekleştirilmesi gerektiği öğretide ittifakla kabul edilmektedir¹²⁵. Ayrıca Hanefi hukukçulara göre, günümüz hukukuna benzer şekilde (TMK m. 106), vakfın gelirlerinin devamlı olarak sarf edileceği cihetin yani vakfın amacının vakfiyelerde açıkça veya zımnen zikredilmesi gerekir¹²⁶.

1.1.4.1.5. İrade Beyanı (Sıyga) Unsuru

İslam-Osmanlı hukukuna göre vakıf kurma işleminin kurucu unsuru (akdin rüknü) vakfedenin irade beyanıdır¹²⁷. Vakfetme işleminin geçerli olabilmesi için aranan bu irade beyanı, kural olarak, sözlü bir hukuki işlemdir ve buna öğretide “sıyga” adı verilir¹²⁸. Vakfedenin irade beyanı (sıyga) “sarih” veya “kinayeli” olabilir. “Vakıf” ve onun yerine kullanılan “habs, tesbil” gibi kelimeler bütün İslam hukukçuları tarafından sarih kabul edilirken, “sadaka” gibi hem vakfetme hem de diğer anlamlara gelebilecek irade beyanları ise kinayeli kabul edilmiştir¹²⁹. Ancak, vakfın kuruluşunu veya varlığının devamını gerçekleşmesi şüpheli bir olaya bağlamamak adına, geciktirici (taliki) veya

¹²² Günay, “Vakıf”, 477.

¹²³ İslam hukukçuları (fakihler), vakıftan yararlananların sayısı belirli ve yüzden aşağı ise özel, bu sayıdan fazla ise genel bir belirlemenin yapıldığı görüşündedir. Bkz. Günay, “Vakıf”, 477.

¹²⁴ Hüseyin Hatemi, “Türkiye’deki Vakıf Kurumunun Hukuki Açıdan Genel Görünümü”, içinde *Dünya Vakıflar Konferansı* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014), 329.

¹²⁵ İslam hukukunda vakıf kurma işleminde “kurbet” (Allah’a yakınlaşma) kastının aranmasının sebebi, bu işlemin sadaka temeline dayanmasıdır. Bu sebeple vakfın amacının sadece “caiz” olması yeterli görülmemiş, ayrıca kurbet kastının varlığı da aranmıştır. Medeni hukuk döneminde ise artık kurbet kastı aranmadığı için vakfın amacının caiz olması, yani hukuka ve ahlaka aykırı olmaması, yeterli görülmüştür. Bkz. Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 125. Benzer şekilde bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 247. Ayrıca vakfın bir hayır cihetine tahsisinde, çoğunlukla, kamu yararının da bulunduğunu ifade etmek gerekir. Bkz. Bülent Köprülü, *Medenî Hukuk: Genel Prensipler – Kişinin Hukuku (Gerçek Kişiler - Tüzel Kişiler)*, (1-2. Kitaplar) (İstanbul: Acar Matbaacılık, 1984), 555.

¹²⁶ Günay, “Vakıf”, 477. İslam hukukuna göre vakıftan yararlananlar gösterilmemiş ise vakfın yine de kurulmuş sayılacağı ancak gelirlerinin (gallesinin) fakirlere sarf edileceği yönünde bkz. Ansay, *İslâm Hukuku*, 294-295.

¹²⁷ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 112 vd.; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 260.

¹²⁸ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 249; Günay, “Vakıf”, 476; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 375.

¹²⁹ Günay, “Vakıf”, 476.

bozucu (infisahi) şartları içeren irade beyanları kabul edilmemiştir¹³⁰. Keza, önceden bahsedildiği üzere, İslam hukukunda vakfın ebedilik niteliğini ifade eden “*te’bîd*” ilkesine aykırılık teşkil edecek süreli irade beyanları da kabul edilmemiştir¹³¹. Ayrıca vakfedenin irade beyanında hayır cihetinin (“*kurbet kastının*”) açıkça anlaşılması gerektiği de vurgulanmıştır¹³².

İslam hukukunda vakıf kurma işleminin varlık kazanması (akdin inikadı) için sözlü irade beyanı (sıyga) yeterli görülmüş, ayrıca yazılı veya resmi bir şeklin varlığı bu işlemin geçerliliği için şart koşulmamıştır¹³³. Vakıf, başlı başına vakfedenin irade beyanıyla hukuki sonuç doğuran bir akit olmakla birlikte eski sicil kayıtlarında vakfedilen malın mütevellîye teslim edilmesi, işlemin yazılı hale getirilmesi (vakfiye) ve mahkemece tescil edilmesi gibi bazı tamamlayıcı işlemlerden de söz edilmektedir¹³⁴. Nitekim Osmanlı uygulamasındaki hâkim görüşe göre, vakfın şartlarının sağlıklı bir şekilde tespiti ve çıkması muhtemel hukuki uyuşmazlıkların önlenmesi amacıyla, irade beyanının yazılı şekilde de yapılması (vakfiyeler) yararlı görülmüş; hatta vakfın bağlayıcı (lazım) bir hukuki işlem haline gelebilmesi için mahkemeye tescil de zorunlu addedilmiştir¹³⁵. Vakıf kurma işleminin kesin ve geri dönülemez (bağlayıcı) bir hukuki nitelik kazanması için

¹³⁰ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 250; Berki, *Vakıflar*, 62-63; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 375. Örneğin, İslam hukukuna göre “*bu sene şu kadar kazanırsam şu kadarını şu hayır amacına vakfediyorum*” veya “*ticaret hayatımda şu kadar zarar edersem kurmuş olduğum vakıf münfesihi olsun*” şeklindeki irade beyanlarıyla vakıf kurulamaz.

¹³¹ Bu tür süreli irade beyanlarına vakfedenin sadece çocuklarının vakıftan yararlanan olarak gösterildiği aile vakıfları (zürri vakıflar) örnek gösterilmektedir. Bu görüşe göre, çocukların ölümünden sonra vakıf sona ereceğinden bu durumda süreli bir irade beyanı vardır. Bkz. Berki, *Vakıflar*, 63-64; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 250. Buna karşılık, İslam hukukunda belirli kişiler için kurulmuş vakıfların yararları bu kişilerin ölümünden sonra yoksullara tahsis edilerek devam edeceğinden aile vakıflarının (zürri vakıfların) da “*tebîd*” (ebedilik) ilkesine uygun olduğu genel kabul görmektedir. Bkz. Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 138.

¹³² Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 260 vd.

¹³³ Hatta sözlü irade beyanı olmaksızın salt yazılı beyanla yapılan vakıf kurma işlemi Hanefiler tarafından geçersiz kabul edilmiştir. Bkz. Günay, “Vakıf”, 476. Şafiiler ise sadece yazılı beyanla yapılan vakıf işlemini geçerli kabul etmektedir. Osmanlı hukukçuları ise iradenin yalnızca yazı ile açıklanmış olmasının vakfın kuruluşu için yeterli olmayacağını, bunun ilan ve şahitle de pekiştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 119. Aynı yönde bkz. Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 138. Günümüz hukukunda ise vakıf, TMK m. 102/I gereğince, resmi senetle veya ölüme bağlı tasarrufla kurulur. Sözlü irade beyanıyla vakıf kurmak mümkün değildir.

¹³⁴ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 261.

¹³⁵ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 249; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 375-376. Benzer yönde bkz. Ansay, *İslâm Hukuku*, 293-294; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 138; Keskiöglü, *İslam Hukuku*, 210; Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, 300; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 50.

şart olan tescil, Osmanlı hukukunda vakıfların kuruluş belgeleri olan vakfiyelerle birlikte zaman içerisinde günümüz hukukuna benzer bir geçerlilik ve resmiyet kazanmıştır¹³⁶.

1.1.4.2. Türk Medeni Hukukunda

1.1.4.2.1. Genel Olarak

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu m. 101’de yer alan vakıf tanımından hareketle Türk medeni hukukunda vakıf kavramının içeriğinde üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlar; mal varlığı unsuru, usulüne göre belirli ve sürekli bir amaca özgüleme (tahsis) unsuru ve tüzel kişilik unsurudur¹³⁷.

1.1.4.2.2. Mal Varlığı Unsuru

Öncelikle, bir mal topluluğu olan vakıf kurulurken ona tahsis edilecek mal varlığı değerlerinin de belirlenmesi gerekir. Hangi tür ve nitelikte mal varlığı unsurlarının vakfa tahsis edilebileceği hususu, TMK m. 101/I’de “*yeterli mal ve haklar*” ibaresiyle dar ve muğlak bir çerçevede ifade edilmiş; ancak aynı maddenin ikinci fıkrasında “*Bir malvarlığının bütünü veya gerçekleşmiş ya da gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir*” denilerek bu tahsise konu olabilecek mal varlığı değerleri daha geniş bir çerçevede izah edilmiştir. Bu iki fıkra birlikte değerlendirildiğinde, en geniş manasıyla mal kavramına dahil edilen tüm mal varlığı değerlerinin vakfa tahsis edilebileceğini söylemek mümkündür¹³⁸. Dolayısıyla öğretide kabul edildiği üzere, devredilebilir nitelikte olmak kaydıyla, taşınır ve taşınmaz mallar, intifa ve alacak hakları, fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar, para ve menkul kıymetlerin tahsisıyla vakıf kurulabileceği gibi; aktif ve pasifiyle bir mal varlığı ya da bir mal varlığının veya işletmenin kâr, temettü, faiz veya kira gibi hukuki gelirlerinin

¹³⁶ “*Vakfın Kurulması ve Bağlayıcılık Kazanmasında Vakfiyelerin İşlevi*” başlığı altında ayrıca ve ayrıntılı olarak incelenen bu konu için aşağıda bkz. 2.1.3.3.

¹³⁷ Aynı yönde bkz. Teoman Akünal, *Türk Medeni Hukukunda Tüzel Kişiler* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1988), 159; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 341; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 417. Öğretideki diğer bir görüşe göre ise vakfın iki unsuru mevcut olup tahsise (özgülemeye) bağlanmış bir sonuç olarak kendini gösteren “*tüzel kişilik*” ayrı bir unsur değildir. Bkz. Mehmet Ayan ve Nurşen Ayan, *Kişiler Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 307-308.

¹³⁸ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 53; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 396. Hukukta mal varlığı kavramı, mal kavramından daha geniş kapsamlı olup, bir kişinin sahip olduğu, hukuki bütünlük arz eden ve para ile ölçülebilen mal, hak ve borçların tamamını ifade eder. Bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 52.

tahsisıyla de vakıf kurulabilir¹³⁹. Hatta, öğretideki bir görüşe göre, vakfedenin belirli bir meblağı vakfa devredeceğine dair taahhüdü; yani hukuken vakıf lehine yapılmış bir bağışlama vaadi yoluyla da mal tahsisinin mümkün olabileceği kabul edilmektedir¹⁴⁰.

Vakfa tahsis edilebilecek mal ve haklarla ilgili özellik arz eden nitelikler, tahsis konusunun belirli, vakfın amacını gerçekleştirmeye yeterli ve kesin olmasıdır¹⁴¹. Bu kapsamda öğretide kabul edildiği üzere, kazanılması veya gerçekleşmesi ihtimallere bağlı olan, halihazırda varlığı söz konusu edilemeyen muhtemel bir miras payı, bir piyango biletine isabet edecek ikramiye veya ileride kazanılması beklenen bir malın tahsisıyla vakıf kurulamaz¹⁴². Keza, her yıl Vakıflar Meclisince belirlenen asgari mal varlığının altındaki bir miktarla da vakıf kurulamaz (VK m. 5/II)¹⁴³. Ayrıca, herhangi bir mal tahsis etmeksizin veya amacı gerçekleştirebilecek yeterlikte bir tahsis mevcut olmaksızın, sırf toplanan bağış veya yardımlara istinaden bir vakfın kurulması da mümkün değildir¹⁴⁴. Vakıf müessesesinin ruhuna aykırılık teşkil eden bu gibi tasarruflar dışında vakfeden,

¹³⁹ Murat Doğan, “Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Vakıf Kuruluşu ve Vakıfların Mal Varlıkları”, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4/1 (2016): 50-51; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 53 ve 55-56; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 671; Akunal, *Tüzel Kişiler*, 160; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 396-397. Ayrıca Yargıtay da malın yalnızca gelirinin vakfedilmesini mümkün görmektedir. Bkz. Y. 6. HD, 03.11.1975, E. 1975/5028, K. 1975/6727, “M.K.’nun 73. maddesinin 2. fıkrasına nazaran, bir mamelekin gerçekleşmiş veya gerçekleşeceği anlaşılan geliri vakfedebilir. Bu sebeple bir tarlanın mülkiyeti vakfedilmeden, yalnız gelirinin vakfedilmesi mümkündür.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.12.2023. İslam-Osmanlı hukukuna göre ise bir malın getireceği menfaatler vakfedilemez. Bkz. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 98-99. Bu hususta ayrıca yukarıda bkz. 1.1.4.1.3.

¹⁴⁰ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 671.

¹⁴¹ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 671-672; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 394-395. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, “Vakıf Kuruluşu”, 52 vd.; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 56-57.

¹⁴² Doğan, “Vakıf Kuruluşu”, 51; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 56.

¹⁴³ 5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 5/II ve Vakıflar Yönetmeliği m. 111/(ğ) gereğince “Yeni vakıfların kuruluşunda amaçlarına göre özgülenecek asgarî mal varlığı her yıl Meclisçe belirlenir.”. 2024 yılı için yeni vakıfların kuruluşunda amaçlarına özgülenecek asgari mal varlığı, Vakıflar Meclisinin 11.12.2023 tarihli ve 545/527 sayılı kararı ile 500.000-TL (BeşyüzbinTürkLirası) olarak belirlenmiştir. Bkz. <https://www.vgm.gov.tr/duyurular/2024-yili-icin-yeni-vakiflarin-kurulusunda-amaclarina>, E.T.: 04.01.2024.

¹⁴⁴ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 57. Yargıtay’ın vakıflarda ileride zaman zaman gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılacak bağış ya da yardımların gerçekleşmiş mal varlığı olarak kabulüne olanak olmadığı ve bu tür vakıfların tescil edilemeyeceği yönünde kararları mevcuttur. Bu yönde bir karar için bkz. Y. 6. HD, 20.11.1989, E. 1989/15724, K. 1989/17773, “M.K.’nun 73. maddesine göre vakıf başlı başına mevcudiyeti haiz olmak üzere bir malın belli bir gayeye tahsisidir. Bir mamelekin bütünü veya gerçekleşmiş yahut gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir. Mal kavramı içinde taşınır ve taşınmaz mallar, menkul kıymetler, bir işletme, intifa hakkı ve nakit para bulunmaktadır. Günün sosyal ve ekonomik koşulları nazara alınarak vakfın gayesinin gerçekleştirilmesi için yeterli malvarlığının fiilen bulunması zorunludur. İleride zaman zaman gerçek veya tüzelkişiler tarafından yapılacak bağış veya yardımlar gerçekleşmiş malvarlığı olarak kabul edilemez.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 22.05.2022.

hukuk düzeninin çizdiği sınırlar çerçevesinde, hangi tür mal ve hakları vakfa tahsis edeceğini belirlemekte özgürdür. Ancak tahsis edilen mal ve hakların, TMK m. 106 uyarınca, vakıf senedinin içeriğinde açıkça gösterilmesi zorunludur.

1.1.4.2.3. Usulüne Göre Belirli ve Sürekli Bir Amaca Özgüleme Unsuru

1.1.4.2.3.1. Belirli ve Sürekli Bir Amaç

Bir mal topluluğu olması hasebiyle vakfın gelirlerinin bir amaç uğruna harcanması gerekir. Vakfın amacı, öğretide tanımlandığı üzere, vakfın gelecekteki bütün zamanları kapsamak üzere düşünülen faaliyeti, hukuki kaderinin temeli ve çerçevesidir¹⁴⁵. Bu amaç çoğunlukla kamu yararına hizmet edecek bir nitelik taşımaktadır. Bu anlamda; kültüre hizmet, sosyal yardım, sosyal güvenlik ve eğitim sıkça rastlanan amaçlar arasındadır¹⁴⁶. Vakfeden, kural olarak, vakfın amacını serbestçe belirleyebilir¹⁴⁷. Nitekim T.C. Anayasası¹⁴⁸ m. 33 çerçevesinde, dernekler hukukunda olduğu gibi, vakıflar hukukunda da “vakıf kurma özgürlüğü” esastır¹⁴⁹. İşte bu Anayasal özgürlüğün bir yansıması da “vakfın amacını seçme özgürlüğü”dür¹⁵⁰. Ancak, her özgürlükte olduğu gibi, vakfın amacını seçme özgürlüğü de hukuk düzenince bazı sınırlamalara tabidir. Bu hususta tüm hukuki işlemler için geçerli olan Türk Borçlar Kanunu¹⁵¹ m. 27/I'deki¹⁵² genel sınırlamalara uymak gerektiği gibi, vakıflar açısından özel olarak TMK m. 101/IV'de

¹⁴⁵ İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 33. Aynı görüşte bkz. Hasan Güneri, *Türk Medeni Kanunu Açısından Vakıfta Amaç Kavramı ve Amacına Göre Vakıf Türleri* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1976), 27; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 387. Yargıtay da bir kararında bu tanıma aynen benimsemiştir. Bkz. “Gaye ise, vakfın gelecek bütün zamanlara şamil olmak üzere düşünülen hukuki faaliyetini gösterir.”, Y. 6. HD, 16.09.1974, E. 1974/3559, K. 1974/3755, www.kanunum.com, E.T. 22.05.2022.

¹⁴⁶ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 434.

¹⁴⁷ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 433; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 672.

¹⁴⁸ RG, 09.11.1982, S. 17863.

¹⁴⁹ Y. 18. HD, 01.11.2004, E. 2004/7827, K. 2004/7945, “Anayasanın Temel Haklar ve Ödevler kısmında düzenlenen 33. madde, “Dernek kurma hürriyeti” kenar başlığını taşımakta ve bu maddenin son fıkrasında, bu madde hükümlerinin vakıflarla ilgili olarak da uygulanacağı belirtilmektedir. Vakıflara ilişkin kurallar yorumlanırken, vakıf kurumunun anayasal özelliğinin gözetilmesi, vakıf kurma ve yönetme işlemlerinin, bu özgürlüğün özünü zedeleyecek biçimde sınırlandırılmasına yol açılmaması gerekir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 06.11.2022.

¹⁵⁰ İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 17; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 361 ve 387. Vakıf kurma özgürlüğü, bundan başka, vakfın tüzel kişilik kazanmasından başlamak üzere, vakfın kendi kendini yönetmesi ve kendi kurallarını kendisinin koyması yönleri ile özerkliğini de kapsar. Bkz. Metin İkizler, *Tüzel Kişilerin İlkeli Kişiliği – Bu Uğurda Ana Statünün Anlamı ve İşlevi* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2012), 106.

¹⁵¹ RG, 04.02.2011, S. 27836.

¹⁵² TBK m. 27/I: “Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür.”.

düzenlenen yasak amaçlara da uymak gerekir. TMK m. 101/IV gereğince “Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlâka, millî birliğe ve millî menfaatlere aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz.”. Vakfın amacı bu kapsamda ise mahkemece vakfın tesciline karar verilemez ve vakıf tüzel kişilik kazanamaz¹⁵³.

Vakfa asıl niteliğini veren unsur, kanuni tanımda da zikredildiği üzere, amacın belirli ve sürekli bir nitelikte olmasıdır (TMK m. 101/I). Vakfın amacı doğrudan ve açıkça belli ya da vakıf senedinin yorumuyla belirlenebilir nitelikte ise kanunda aranan belirlilik unsuru sağlanmış olur¹⁵⁴. Bununla birlikte vakıflarda, derneklerin aksine, birbiriyle bağlı olan-olmayan veya dar-geniş birden çok amaç söz konusu olabilir¹⁵⁵. Örneğin, bir kişi kuracağı bir vakfa hem kimsesiz çocuklara yardım hem de kendi ailesinin ihtiyaçlarının karşılanması amacını koyabilir ve bu durum amacın belirliliği niteliğine aykırılık teşkil etmez¹⁵⁶. Ayrıca, vakıftan yararlananların belli bir grup veya kamu olması da bu hususta

¹⁵³ Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 459; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 171; Akünel, *Tüzel Kişiler*, 194; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 220. Örneğin, “*“Türkiye Yedinci Gün Adventistleri Vakfı”, 4721 sayılı TMK’nın 102. maddesi hükmü uyarınca tescil isteminde bulunmuşsa da; kuruluş senedinin “Vakfın Amacı” başlıklı 3. maddesinde: “Yedinci Gün Adventist inancına mensup olan Türk vatandaşlarının ve Türkiye’de ikamet eden veya Türkiye’de geçici olarak bulunan aynı inançtaki yabancıların dini ihtiyaçlarını karşılamaktır” denilerek belli bir cemaati desteklemek amacını güttüğü anlaşılmakla; TMK’nın 101/4. maddesinde yer alan: “Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlaka, milli birliğe ve milli menfaatlere aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz” hükmü gözönünde tutulduğunda tescili mümkün değildir.”. Bkz. Y. 18. HD, 05.04.2005, E. 2005/1467, K. 2005/3270, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023. TMK m. 101/IV hükmüyle ilgili eleştiriler için bkz. Hatemi, “Sorunlar ve Düşünceler”, 88 vd.; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 391. Bu hususta ayrıca aşağıda bkz. 4.2.2.2.2.*

¹⁵⁴ İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 39; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 440. Bazen vakıf senedinde yer alan diğer hükümlerden, yararlananların durumundan veya vakıf yöneticilerinin sıfatlarından da vakfın amacını saptamak mümkündür. Bkz. Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 387. Ancak vakıf senedinde amacın “hayır işleri” veya “kamu yararı” gibi genel ifadelerle belirtilmesinin sakıncalı olduğu, vakfa özgülünen malların hangi çeşit hayır işlerine veya kamu yararına sarf edileceğinin açıkça belirtilmesi gerektiği öğretide haklı olarak ifade edilmektedir. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 35-36; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 388; Akünel, *Tüzel Kişiler*, 161, dn. 7.

¹⁵⁵ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 678; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 440; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 388. Birden çok amacın aynı zamanda birlikte bulunması durumunda bir “karma vakfın”, biri diğerinin yerine geçmek suretiyle amacın birden fazla olarak belirlenmesi durumunda ise “ard arda amaçlı vakfın” söz konusu olacağı yönünde bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 36; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 388.

¹⁵⁶ Vakfın amacının anlamsız ya da mantıksız olmaması gerektiği yönünde bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 440. Ancak amacın mantıkî olması, göreceli bir durum olup, kanunun öngördüğü bir şart değildir. Kanunun ruhu, kamuyu zarara sokmaması kaydıyla, vakfedenin iradesine saygı göstermeyi gerektirir. Örneğin, bir sporcunun bazı kimselere anlamsız gelebilecek faaliyetler için bir vakıf kurmasına hiçbir engel yoktur. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 37. Açıkça anlamsız bir amacın genel ahlaka ya da hukuk düzenine aykırı düştüğü noktada vakfın tesciline karar verilemeyeceği yönünde bkz. Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 389.

bir farklılık oluşturmaz¹⁵⁷. Örneğin, sokak hayvanlarının veya kamunun yararlanması amacıyla su dağıtılmasına yönelik bir vakıf kurulabilir. Diğer taraftan vakfın amacı vakfedilen malların bir süre vakfın bünyesinde kalmasını sağlar nitelikte ise kanunda aranan süreklilik unsuru da sağlanmış olur (TMK m. 101/I). Kanundaki süreklilik unsuru, öğretide de kabul edildiği üzere, geçici amaçlar için vakıf kurulamayacağı anlamına gelmektedir¹⁵⁸. Örneğin, bir deprem neticesinde mağdur olan vatandaşlara yardım için toplanan belirli bir miktar paranın hemen dağıtılması gibi geçici nitelikte bir oluşum vakıf sayılamaz; ancak, belli bir yerde “*okul açılıncaya kadar*” kaydıyla vakıf kurulabilir¹⁵⁹. Dolayısıyla Türk medeni hukukuna göre vakfın amacının zaman içerisinde az çok bir devamlılık arz etmesi yeterli sayılmakta, önceki hukuktaki kabulün aksine, daimî (ebedî) nitelikte olması ise aranmamaktadır¹⁶⁰.

1.1.4.2.3.2. Usulüne Göre Özgüleme: Vakıf Kurma İşlemi

1.1.4.2.3.2.1. Genel Olarak

Vakıfta özgüleme, diğer bir ifadeyle tahsis, vakfedenin mal varlığında yer alan bazı mal ve hakların belirli bir amacı gerçekleştirmek ve bir tüzel kişilik meydana getirmek üzere vakfedenin mal varlığından sürekli olarak ayırt edilmesidir¹⁶¹. Vakfa vücut veren mal tahsisi, kanuni usullerden birine uygun olarak, yöneltilmesi ve varması gerekli olmayan tek taraflı bir vakıf kurma işlemiyle gerçekleştirilir¹⁶². Dolayısıyla rastgele yapılacak bir özgüleme vakfı meydana getirmez. Bunun için ayrıca özgülemenin kanuni usulüne uyulması ve bir tüzel kişiliğin mevcudiyeti gerekir.

Türk medeni hukukunda vakıf kurma işlemi, vakfın tescilinin tamamlanması ve tüzel kişiliğinin kazanılmasına kadarki safhayla ilgili bir hukuki terimdir¹⁶³. İki aşamalı olan

¹⁵⁷ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 219.

¹⁵⁸ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 678; Akünel, *Tüzel Kişiler*, 162; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 389.

¹⁵⁹ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 678.

¹⁶⁰ Akünel, *Tüzel Kişiler*, 162; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 441; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 678; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 389.

¹⁶¹ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 7 vd.; Doğan, “Vakıf Kuruluşu”, 50; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 441; Akünel, *Tüzel Kişiler*, 159; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 392-393.

¹⁶² Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 18; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 61-62; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 393; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 11; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 37; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 57.

¹⁶³ Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 175.

bu işlemin birinci aşaması, resmi senet veya ölüme bağlı tasarrufun düzenlenerek bu yöndeki iradenin ortaya konulması; ikinci aşaması ise mahkemenin talep üzerine verdiği vakfın tesciline ilişkin karardır¹⁶⁴. Vakıf kurma işlemi; hukuki nitelik, şekil, ehliyet, içerik ve bu işlemde cayma noktalarında diğer hukuki işlemlerden farklılık arz eder.

1.1.4.2.3.2.2. Vakıf Kurma İşleminin Hukuki Niteliği

Vakıf kurma işleminin hukuki niteliği öğretide tartışmalıdır. Bu husustaki tartışmanın temel nedeni bu işlemin, vakfedenin mal varlığına yaptığı etki bakımından, bir borçlandırıcı işlem mi yoksa tasarruf işlemi niteliğinde mi olduğu noktasında toplanmaktadır¹⁶⁵. Bir görüşe göre bu işlem, yöneltilmesi ve varması gerekli olmayan tek taraflı irade beyanıyla kurulan bir borçlandırıcı işlem niteliğindedir¹⁶⁶. Vakıf kurma işleminin borçlandırıcı işlem olarak nitelendirilmesi işlemin yapıldığı anda vakfedenin mal varlığı üzerindeki etkisini belirtme amacını taşır. Gerçekten de bu işlem, vakfedenin mal varlığının pasifini artıran bir işlem olması ve tahsis edilen mal varlığının vakıf kuruluncaya kadar vakfedenin mal varlığında kalması itibariyle borçlandırıcı işlem olarak nitelendirilebilir. Ancak bu işlemin borçlandırıcı işlem kavramının tüm unsurlarını bünyesinde barındırmadığı görülmektedir. Nitekim vakıf kurma işleminde vakfeden, tescile kadar kimseye karşı herhangi bir sorumluluk altına girmediği gibi, tescil talebinde bulunmakla da yükümlü değildir¹⁶⁷.

¹⁶⁴ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 89.

¹⁶⁵ Kurulacak vakıf açısından bir mal varlığı yararı sağlayan bu işlemin kazandırıcı nitelik gösterdiği ise kuşkusuzdur. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 62; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 393; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 13; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 154; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 19; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 37. Ancak vakıf tüzel kişiliğine yapılan bu kazandırmanın hukuki sebebi (“*causa*”) de tartışmalıdır. Öğretide Hatemi’ye göre, bir mal veya hakkın karşılıksız olarak devredilmesini konu edinen vakıf kurma işleminin sebebini bağışlama sebebi (“*causa donandi*”) oluşturmaktadır. Bkz. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 177. Ancak, öğretideki diğer bir görüşe göre, burada tek amaç karşılıksız bir kazandırma olmayıp tüzel kişiliğin meydana getirilmesi de tahsisin amaçları arasındadır. Bu sebeple vakıf kurma işlemini salt bir bağışlama ya da bağışlama sebebiyle yapılan kazandırıcı bir işlem olarak nitelendirmek mümkün gözükmemektedir. Bu işlemi, kanaatimizce, kendine özgü sebebi bulunan bir hukuki işlem ve kazandırma olarak nitelendirmek en doğrusudur. Bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 14. Aynı yönde bkz. Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 393.

¹⁶⁶ Doğan, “Vakıf Kuruluşu”, 44-45; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 354; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 19; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 60; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 173. İslam hukukçularının vakfetme iradesinin açıklanmasını borçlandırıcı bir işlem (iltizami bir muamele) olarak gördüğü yönünde bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 99-100.

¹⁶⁷ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 16-17. Aynı yönde bkz. Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 19; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 59-60.

Öğretideki diğer bir görüşe göre vakıf kurma işlemi, hukuki niteliği itibariyle, yöneltilmesi ve varması gerekli olmayan tek taraflı bir tasarruf işlemidir¹⁶⁸. Bir mal veya hakkın karşılıksız olarak devrini konu edinmesi sebebiyle bu işlem, bir tasarruf işlemi olarak nitelendirilebilir¹⁶⁹. Keza, TMK m. 105/I gereğince, mahkemeye yapılan tescil de doğrudan doğruya bir hakkın intikali sonucunu doğurarak vakfedenin mal varlığının aktifini azaltıcı bir nitelik taşır¹⁷⁰. Nitekim bu görüşü savunan Hatemi'ye göre, vakıf kurma işleminden iki önemli hukuki sonuç doğar: Birisi yeni bir tüzel kişilik meydana getirme, diğeri ise bu tüzel kişiliğe bir mal varlığı kazandırmadır¹⁷¹. Ancak tescilden önce gerçekleşen vakıf kurma işleminin tam anlamıyla bir tasarruf işlemi niteliğinde olduğu da söylenemez. Zira tescile kadarki süreçte tahsis edilen mallar vakfedenin mal varlığında kalmakta olup, henüz vakıf bakımından veya vakıf adına talep edilebilecek bir hak söz konusu değildir¹⁷².

Öğretide savunulan ve bizim de katıldığımız üçüncü bir görüşe göre ise vakıf kurma işlemi, tam anlamıyla bir borçlandırıcı işlem veya tasarruf işlemi olarak nitelendirilemez; bu işlem daha çok kendine özgü (sui generis) bir nitelik taşır¹⁷³. Zira vakıf kurma işlemi, yalnızca vakfedenin mal varlığının pasifini artıran borçlandırıcı bir nitelik arz etmediği gibi, tescile kadar mal varlığının aktifini azaltan bir tasarruf işlemi niteliği de arz etmez. Bu işlem, öğretide Doğan'ın da belirttiği üzere, ancak tüzel kişilik meydana getirme amacı ihmal edilerek düşünüldüğünde salt borçlandırıcı veya tasarruf işlemi olarak nitelendirilebilir¹⁷⁴. Dolayısıyla bir tüzel kişilik meydana getirmek amacıyla yapılan bu işlemi kendine özgü (sui generis) olarak nitelendirmek kanaatimizce daha isabetlidir.

¹⁶⁸ Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 171-175; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 680-681.

¹⁶⁹ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 681.

¹⁷⁰ Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 171.

¹⁷¹ Hatemi, "Sorunlar ve Düşünceler", 80; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 165 vd.

¹⁷² Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 15. Öğretide İşeri, bu görüşün İsviçre-Türk hukuku bakımından kabul edilemez olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre, vakıf tüzel kişilik kazandıktan sonra dahi özgülenen mallar üzerinde bir ayni hakka değil, bu malların vakfa devri hususunda vakfedene karşı sadece bir talep hakkına sahiptir. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 23.

¹⁷³ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 15. Öğretide Ögüz ve Aksoy Dursun, bu hususta borçlandırıcı işlem görüşünde olmakla birlikte, bu işlemin borçlandırıcı işlemin tüm unsurlarını bünyesinde barındırmadığını da ifade ederek kendine özgü niteliğine de işaret etmektedir. Bkz. Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 19; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 59-60.

¹⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 15 vd.

1.1.4.2.3.2.3. Vakıf Kurma İşleminin Şekli

Türk medeni hukukunda vakıf kurma işleminin geçerli olabilmesi için kanunun öngördüğü usullerden biri ile yapılması gerekir. TMK m. 102/I’de vakıf kurma iradesinin resmi senetle veya ölüme bağlı tasarrufla açıklanabileceği açıkça ifade edilmiştir. Dolayısıyla Türk medeni hukukunda vakıf kurma işlemi şekle bağlı bir nitelik arz etmektedir. Tek taraflı nitelikte olan bu hukuki işlem, tek kişi tarafından yapılabileceği gibi, birden fazla kişi tarafından da yapılabilir; yani bu yöndeki irade, ortak (toplu) bir hukuki işlem şeklinde de açıklanabilir¹⁷⁵. Ancak bu durum vakıf kurma işleminin tek taraflı niteliğine aykırılık teşkil etmez. Nitekim burada önemli olan, her kurucu açısından vakfın kurulmasına yönelik tek taraflı irade beyanının varlığıdır. Diğer taraftan, bir mal topluluğu meydana getirmek üzere aynı yönde iradelerini açıklayan bu kişilerin, dernekler gibi şahıs topluluklarının aksine, vakıf kurulduktan ve bağımsız tüzel kişilik kazandıktan sonraki süreçle de bir ilgileri kalmaz¹⁷⁶.

Vakfeden sağlığında hüküm ve sonuç doğuracak bir işlemle vakıf kurmak istiyorsa TMK m. 102/I gereğince bu hususta resmi bir senet düzenlenmesi gerekir. Bu resmi senedi düzenleyecek makam ilgili hükümde belirtilmemiştir. Keza 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda da bu hususta bir düzenleme yoktur. Ancak Vakıflar Tüzüğü’nün 3. maddesi ve Vakıflar Yönetmeliği’nin 4. maddesinde bu resmi senedin noterlikçe düzenleneceği açıkça belirtilmiştir. Nitekim 1512 sayılı Noterlik Kanunu’nun¹⁷⁷ 89. maddesinde noterlerin düzenleyebileceği resmi senetler arasında vakıf senedi de sayılmıştır. İlgili hükümler gereğince bu senet, imza onayı şeklinde değil, noter tarafından re’sen

¹⁷⁵ Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 161; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 12; İkişler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 154; Öğüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 18; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 57-58.

¹⁷⁶ Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 161. Bu bakımdan, vakıf kurma işlemi, zorunlu olarak toplu (ortak) hukuki işlem şeklinde yapılan dernek kurma işleminden ayrılmaktadır. Bkz. Hatemi, “Sorunlar ve Düşünceler”, 79; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 37. İslam-Osmanlı hukukunda vakıf kurma işleminin toplu olarak yapılabileceği düşünülmüyordu. 1967 yılında 743 sayılı Medeni Kanun’da yapılan değişiklikten sonra ise tesis teriminden vakıf terimine dönülmesiyle beraber toplu olarak vakıf kurulabileceği fark edilmiştir. Bu durum vakıf sayısında ciddi bir artışa sebebiyet vermiştir. Bkz. Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 124. Nitekim 1998 yılında kurulan 175 vakıftan sadece 19 tanesi tek kişi tarafından kurulmuşken, geriye kalan tamamının birden fazla kişi tarafından kurulduğu görülmektedir. Bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 12, dn. 35.

¹⁷⁷ RG, 05.02.1972, S. 14090.

düzenleme şeklinde yapılmalıdır¹⁷⁸. Diğer taraftan, TMK m. 102/II gereğince, bu resmi senedin temsilci aracılığıyla düzenlenmesi de mümkündür.

Vakfeden ölümünden sonra hüküm ve sonuç doğurmak üzere bir vakıf kurmak istiyorsa TMK m. 102/I gereğince bu hususta bir ölüme bağlı tasarrufun varlığı gerekir. Türk medeni hukukunda ölüme bağlı tasarruf denildiğinde, vasiyetname ve miras sözleşmesi anlaşılır. Nitekim TMK m. 102/I'deki ifadeden de vakfın bu şekillerden herhangi biriyle kurulabileceği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte vasiyetname, tek taraflı mahiyeti gereğince, bu işleme daha uygun görülmekte; miras sözleşmesinde yer alacak bir vakıf kurma beyanının ise ancak bu sözleşmenin tek taraflı ve dönülebilir içeriğine dahil olması kaydıyla geçerli olabileceği öğretide çoğunlukla kabul edilmektedir¹⁷⁹. Ayrıca, Türk hukukunda “*ortak vasiyetname*” kurumu geçerli olmadığından, ölüme bağlı tasarrufla kurulan vakıflar açısından birden fazla vakıf kurucusu bulunamayacağı da ifade edilmektedir¹⁸⁰.

1.1.4.2.3.2.4. Vakıf Kurma İşleminde Ehliyet

Türk medeni hukukuna göre vakıflar, gerçek veya tüzel kişiler (özel veya kamu hukuku tüzel kişileri) tarafından kurulabilirler (TMK m. 101/I). Vakfedenin ehliyetini gerçek ve tüzel kişiler için ayrı ayrı incelemek gerekir.

Gerçek kişi vakfedenin ehliyeti hususunda vakıf tüzel kişiliğinin vakfedenin sağlığında veya ölümünden sonra kazanılması bakımından birtakım farklılıklar vardır. Gerçek kişi vakfeden sağlığında hüküm ve sonuç doğurması amacıyla bir vakıf kuruyorsa fiil ehliyetine sahip olması gerekir. Bu anlamda tam ehliyetliler vakıf kurmakta serbesttir.

¹⁷⁸ Yargıtay'ın yerleşik uygulaması da imza onayı şeklinde düzenlenen vakıf senetlerinin kabul edilemeyeceği yönündedir. Yargıtay'ın bu yöndeki kararlarından bazıları için bkz. Y. 6. HD, 12.02.1991, E. 1991/1481, K. 1991/1792, www.kazanci.com.tr, E.T. 22.05.2022; Y. 6. HD, 28.10.1975, E. 1975/6029 K. 1975/6672, www.kazanci.com.tr, E.T. 22.05.2022. Ayrıca bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 62, dn. 184.

¹⁷⁹ İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 27; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 442-443; Doğan, “Vakıf Kuruluşu”, 45; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 11; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 39, dn. 110. Ölüme bağlı tasarrufla vakıf kurma işleminin bağımsız bir ölüme bağlı işlem olup olmadığı hususundaki tartışmalar için bkz. Hatemi, “Sorunlar ve Düşünceler”, 82. İsviçre-Türk hukuku öğretisinde son zamanlarda savunulan bir görüşe göre, miras sözleşmesinin karşı tarafında vakfın kurulacağı yönünde korunması gereken haklı bir güvenin uyandığı anlaşıyorsa (güven teorisi), vakıf kurma işleminin miras sözleşmesinin bağlayıcı içeriğine girdiği fikri ileri sürülmektedir. Bkz. Pakize Ezgi Akbulut, *Vakıf Senedinin Tamamlanması ve Değiştirilmesi* (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2020), 41; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 58.

¹⁸⁰ Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 59.

Keza sınırlı ehliyetliler için de vakıf kurma, TMK m. 429’da yasal danışmanın oyuyla yapılabilecek işlemler arasında sayılmadığından, hâkim öğreti görüşü doğrultusunda serbest işlemlerdendir¹⁸¹. Buna karşılık, öğretide diğer bir görüşe göre ise, vakıf kurmak için mal varlığından önemli bir miktarın çıkması söz konusu olacağı için amaca göre yorum yapılarak bu durumun TMK m. 429’daki “bağışlama” hükmüne aykırılık oluşturduğu kabul edilmekte ve vakıf kurmanın sınırlı ehliyetlinin tek başına yapabileceği işlemler arasında olmadığı, ancak kanuni temsilcinin onayıyla mümkün olacağı kabul edilmektedir¹⁸². Tam ve sınırlı ehliyetsizler içinse vakıf kurma kanunen yasak bir hukuki işlemdir (TMK m. 449)¹⁸³. Dolayısıyla ehliyetsiz kişinin ne kendisi ne de yasal temsilcisi onun adına vakıf kuramaz. Diğer taraftan, gerçek kişi vakfeden ölüme bağlı tasarrufla bir vakıf kurmak istiyorsa vasiyet ehliyetine sahip (ayırt etme gücüne sahip ve onbeş yaşını doldurmuş) olması yeterlidir (TMK m. 502).

Tüzel kişilerin vakıf kurabilmeleri içinse öncelikle fiil ehliyetini haiz olmaları şarttır (TMK m. 49 vd.). Buna ek olarak, Vakıflar Yönetmeliği m. 5/II gereğince, tüzel kişinin kuruluş statüsünde vakıf kurabileceğine ve vakfa mal varlığı tahsis edebileceğine dair bir hüküm bulunması veya yetkili organının bu hususta bir karar alması da aranmaktadır¹⁸⁴.

1.1.4.2.3.2.5. Vakıf Kurma İşleminin İçeriği

Vakfın kuruluşu için düzenlenecek vakıf senedinin (resmi senedin veya ölüme bağlı tasarrufun) içeriği TMK m. 106’da hükme bağlanmıştır. Bu hükme göre “*Vakıf senedinde vakfın adı, amacı, bu amaca özgülünen mal ve haklar, vakfın örgütlenme ve yönetim şekli*

¹⁸¹ Doğan, “Vakıf Kuruluşu”, 47; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 383; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 26; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 22-23.

¹⁸² Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 129; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 42.

¹⁸³ Bu yönde bkz. Y. 6. HD, 18.6.1976, E. 1976/3327, K. 1976/4303, “*Velayet altında bulunan küçükler mümeyyiz ve reşit değildir. Hiçbir suretle, MK.nun 14, 15, 16. maddeleri sarahatince, medeni haklarını kullanmaya yetkili bulunmamaktadırlar. MK.nun 269/1 hükmüne dayanak MK.nun 392. maddesi hükmünce velilerinin rızası olsa dahi vakıf kuramazlar. Bu cihetler nazara alınmadan vakfın tesciline karar verilmesi usul ve kanuna aykırıdır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.06.2022.

¹⁸⁴ Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 386; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 42. Yargıtay da aynı hususu vurgulamıştır. Bkz. Y. 6. HD, 18.6.1976, E. 1976/3327, K. 1976/4303, “*Vakıf kuran B. T. Makine Sanayii ve Ticaret A.Ş. Tüzel kişilerden bulunduğundan MK.nun 47. ve 48. maddelerince, böyle bir vakıf kurabilmek için organlarının yetkili bulunması gerekir. Bu yetki esas mukavelesinde bulunan bir hükme ve Genel Kurullarının aldığı bir karara dayanabilir. Olayımızda adı geçen şirketin ve iştiraklerinin, bu şekilde mevcut bir yetkiye dayanarak, iş bu istihdam edilenlere ve işçilere yardım vakfını kurduklarına dair, dosyada bir belge yoktur. Mahkemece de bu hususta bir inceleme yapılmamıştır. Böyle bir inceleme yapılmadan, kurucu şirketin ve iştiraklerinin yetkisi olup olmadığı araştırılmadan, kurulan vakfın tesciline karar verilmesi yerinde değildir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.06.2022.

ile yerleşim yeri gösterilir.”. Bunlardan vakfın amacı ve bu amaca özgülenen mal ve haklar zorunlu unsurlardır. Nitekim TMK m. 107/I’e göre “*Vakıf senedinde vakfın amacı ile bu amaca özgülenen mal ve haklar yeterince belirlenmiş ise, diğer noksanlıklar vakfın tüzel kişilik kazanması için yapılan başvurunun reddini gerektirmez.*”. Dolayısıyla vakfın amacı ile bu amaca özgülenen mal ve haklar dışındaki unsurlarda meydana gelen eksiklikler vakfın kuruluşuna engel teşkil etmez. TMK m. 107/II gereğince “*Bu tür noksanlıklar, tescil kararı verilmeden önce mahkemeye tamamlattırılabilceği gibi; kuruluştan sonra da denetim makamının başvurusu üzerine, olanak varsa vakfedenin görüşü alınarak vakfın yerleşim yeri mahkemesince tamamlattırılır.*”.

1.1.4.2.3.2.6. Vakıf Kurma İşleminde Cayma

Türk medeni hukukunda vakıf kurma işleminin geri alınması, diğer bir tabirle vakıftan cayma, iki aşamalı olan vakıf kurma işleminden vazgeçmenin mümkün olup olmadığı, mümkünse bunun hangi aşamada mümkün olduğu; dolayısıyla vakfın ne zaman bağlayıcılık kazanacağıyla ilgili bir meseledir. Bu hususta doğrudan bir kanuni düzenleme mevcut değildir. Bu sebeple vakıftan cayma, öğretide çoğunlukla tartışmalı bir alan oluşturmuş ve özellikle resmi senetle kurulan vakıflar açısından farklı hukuki çözümler önerilmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki ölüme bağlı tasarrufla kurulan vakıflar açısından bu hususta bir tartışma yoktur. Zira ölüme bağlı tasarrufla kurulan vakıflarda vakıf kurma işleminden cayma, doğrudan ölüme bağlı tasarrufların hukuki niteliğinden doğan bir sonuç olarak, vasiyetten dönme (vasiyetnamenin hükümsüz hale getirilmesi) hukuki işlemiyle vakfedenin ölümüne kadar her zaman yapılabilir (TMK m. 542 vd.)¹⁸⁵. Keza miras sözleşmesi içerisinde yer almakla beraber bu sözleşmenin tek taraflı içeriğini oluşturan vakıf kurma işleminin de yine tek taraflı olarak geri alınabilmesi mümkündür. Ancak vakfedenin ölümünden sonra mirasçılar bu hukuki işlemle bağlı olup onların geri alma (cayma) yetkileri yoktur¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 93; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 687; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 164; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 45; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 39.

¹⁸⁶ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 447; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 94; Doğan, “Vakıf Kuruluşu”, 48; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 40; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 58; Akbulut, *Vakıf Senedi*, 45.

Resmi senetle kurulan vakıflarda geri alma (cayma) ise öğretide tartışmalıdır. Bu husustaki tartışmanın nedeni, vakıf kurma işleminin resmi senedin düzenlenmesiyle mi yoksa tescille birlikte tüzel kişiliğin kazanılmasıyla mı bağlayıcılık kazanacağı noktasındadır. Öğretideki çoğunluk görüşü, vakıf kurma işleminin vakfın tüzel kişilik kazanmasıyla bağlayıcı hale geleceği ve tescil anına kadar bu işlemin geri alınabileceği yönündedir¹⁸⁷. Azınlıkta olan görüşe göre ise vakıf kurma işlemi, resmi senedin düzenlenmesiyle bağlayıcı hale gelir ve bu andan sonra bu işlemin geri alınabilmesi söz konusu olmaz¹⁸⁸. Bu görüşün dayanağı, vakfedene resmi senedin düzenlenmesini takip eden üç ay içerisinde mahkemeye tescil için başvurma zorunluluğu getiren, aksi halde bu yetkinin VGM'ye geçeceğini öngören Vakıflar Tüzüğü m. 3/II¹⁸⁹ ve Vakıflar Yönetmeliği m. 5/III¹⁹⁰ hükümleridir. Keza eski bir kararında Yargıtay da mahkeme siciline yapılacak tescilin vakfın varlık kazanması ve bağlayıcılığı için değil, tüzel kişilik kazanması ve üçüncü kişilere karşı aleniyeti temin için gerekli olduğuna ve resmi senedin düzenlenmesiyle vakfın kurulmuş sayılacağına hükmetmiştir¹⁹¹. Ancak TMK m. 102/I'in lafzına bakıldığında vakfın tüzel kişilik kazanması için tescile kurucu bir nitelik atfedildiği açıkça görülmektedir. Bu bağlamda tescile sadece açıklayıcı bir nitelik atfeden söz konusu Tüzük ve Yönetmelik hükümleri, öğretide de isabetle belirtildiği üzere, açıkça kanuna aykırı bir mahiyet arz etmektedir¹⁹².

¹⁸⁷ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 447; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 90 ve 114; Doğan, "Vakıf Kuruluşu", 47-49; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 687; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 162; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 45; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 68; Akbulut, *Vakıf Senedi*, 43; Ömer Aykul, *Yeni Vakıflar Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 49.

¹⁸⁸ Ali Himmet Berki, "Te'sisin (Vakfın) Mahiyeti, Şekil ve Hükümleri", *Adalet Dergisi*, 56, (1965): 10; Öğüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 39.

¹⁸⁹ Vakıflar Tüzüğü m. 3/II: "Resmi senetle kurulan vakıflarda vakfeden, ölmesi halinde mirasçılardan biri tarafından tescil talebinde bulunabilir. Vakıf senedinin düzenlenmesini takip eden üç ay içinde vakfeden veya ölümü halinde mirasçılardan biri tarafından tescil talebinde bulunulmamış veya vakfeden tüzel kişi olup da bu süre içinde tüzel kişiliği sona ermiş ise vakfın tescili hususundaki başvuru Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılır."

¹⁹⁰ Vakıflar Yönetmeliği m. 5/III: "Resmi senetle kurulan vakıflarda vakfedenin ölmesi halinde mirasçılardan birisi tarafından tescil talebinde bulunulabilir. Vakıf senedinin düzenlenmesini takip eden üç ay içinde vakfedenin veya ölümü halinde mirasçılardan birisi tarafından tescil talebinde bulunulmamış veya vakfeden tüzel kişiliği haiz olup ta bu süre içinde sona ermiş ise vakfın tescili hususundaki başvuru Genel Müdürlük tarafından yapılır. Yetkili mahkemeye başvurulması üzerine, yapılacak harcamalar, ilgili vakıftan alınmak kaydıyla Genel Müdürlükçe karşılanır."

¹⁹¹ Bkz. Y. 6. HD, 25.04.1979, E. 1979/681, K. 1979/3506, www.kazanci.com.tr, E.T. 22.05.2022. Bu görüşün dayanağı ve eleştirisi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 91 vd.

¹⁹² Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 92 ve 94; Doğan, "Vakıf Kuruluşu", 49. Bu durumda Hatemi'nin de belirttiği üzere, "Herhalde tüzük metninde gerekli değişikliğin yapılması ve tüzüğün Kanun'u aşığı

Resmi senetle kurulmak istenen vakıflarda, kanaatimizce, tescil yapılıp vakıf tüzel kişilik kazanana kadar vakıf kurma işleminden caymak mümkün olmalıdır. Öğretide de hâkim olan bu görüş, kanaatimizce, vakıf kurma işleminin mahiyetine ve hukuki niteliğine en uygun olan görüştür. Zira, tek taraflı ve varması gerekli olmayan mahiyette olan vakıf kurma işlemi, tescille birlikte hukuki sonuç doğurarak hukuki anlamda bağlayıcılık kazanır ve ancak bu andan itibaren bu işlemin geri alınabilmesi mümkün olmaz¹⁹³. Bu husustaki tartışmalara son vermek amacıyla, öğretide de savunulduğu üzere, Türk Medeni Kanunu'nda yer verilecek açık bir hükümle resmi senet düzenlendikten sonra vakfedenin ve mirasçıların vakıftan cayma hakkına sahip olup olmadığının düzenlenmesi olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından daha yararlı olur¹⁹⁴.

Vakıftan cayma işleminin şekil şartına bağlı olup olmadığı da öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre, TBK m. 13 hükmünden¹⁹⁵ hareketle, vakıf kurma işlemi gibi bu işlem de şekil şartına bağlı olup noterde düzenlenecek resmi bir senetle gerçekleştirilmelidir¹⁹⁶. Buna karşılık bizim de savunduğumuz diğer bir görüşe göre, vakıf kurma işleminin tek taraflı ve varması gerekli olmayan mahiyeti karşısında, vakıftan cayma işleminin herhangi bir şekil şartına bağlı olmadığını kabul etmek gerekir¹⁹⁷. Nitekim, öğretide de ifade edildiği üzere, vakfedenin doğrudan resmi senedi ortadan kaldırması gibi açık tasarrufları veya vakıf senedinde yazılı amaca özgülenen mal ve hakları sonradan elinden çıkarması (örneğin satması veya bağışlaması) gibi örtülü tasarrufları yoluyla da cayma iradesi ortaya konulabilir¹⁹⁸.

noktalarda, kurallar zincirlemesi ilkesi karşısında, Kanun'a aykırı tüzük kurallarının uygulanmaması gerekir". Bkz. Hatemi, "Sorunlar ve Düşünceler", 83.

¹⁹³ Bu görüş çerçevesinde vakıf kurma işleminden cayılması halinde, ortada henüz hak ehliyetine sahip bir tüzel kişi bulunmadığından ve tahsis edilen malların intikali de gerçekleşmediğinden, bu mallar üzerinde vakfedenin mülkiyeti devam eder. Bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 95; Doğan, "Vakıf Kuruluşu", 49.

¹⁹⁴ Doğan, "Vakıf Kuruluşu", 57.

¹⁹⁵ Türk Borçlar Kanunu m. 13: "*Kanunda yazılı şekilde yapılması öngörülen bir sözleşmenin değiştirilmesinde de yazılı şekle uyulması zorunludur. Ancak, sözleşme metniyle çelişmeyen tamamlayıcı yan hükümler bu kuralın dışındadır. Bu kural, yazılı şekil dışındaki geçerlilik şekilleri hakkında da uygulanır.*".

¹⁹⁶ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 687.

¹⁹⁷ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 90 ve dn. 369; Akbulut, *Vakıf Senedi*, 42.

¹⁹⁸ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 90 ve 95; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 162. Aynı yönde bkz. Akbulut, *Vakıf Senedi*, 42.

1.1.4.2.4. Tüzel Kişilik Unsuru

1.1.4.2.4.1. Genel Olarak

Vakıf kurma işlemi neticesinde bu malların mülkiyeti vakfa geçmiş olmaz. Bunun için ayrıca hak süjesi olabilecek bir tüzel kişinin varlığı da gerekir. Tüzel kişiliğin varlığı vakfın zorunlu bir unsurudur. Nitekim tüzel kişilik kurma niyeti olmadıkça ya da böyle bir niyet mevcut olsa da bu hususta gereken usule uyulmadıkça sırf mal varlığının belirli ve sürekli bir amaca özgülenmesiyle vakıf kurulamaz¹⁹⁹. Türk medeni hukukunda vakfın tüzel kişilik kazanabilmesi için mahkemeden tescilin talep edilmesi ve bu talep üzerine verilecek karar neticesinde ilgili mahkeme nezdinde tutulan sicile tescil işleminin yapılması gerekir (TMK m. 102/I).

1.1.4.2.4.2. Tescil Talebi

Vakfın tescili, vakıf kurma işleminin mahiyeti gereği, vakfedenin yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesinden talep edilir (Vakıflar Tüzüğü m. 3/IV). TMK m. 102/III'e göre *“Mahkemeye başvurma, resmî senet düzenlenmiş ise vakfeden tarafından; vakıf ölümüne bağlı tasarrufa dayanıyorsa ilgililerin veya vasiyetnameyi açan sulh hâkiminin bildirimi üzerine ya da Vakıflar Genel Müdürlüğünce re'sen yapılır.”*²⁰⁰.

Yetkili ve görevli mahkeme kanunun aradığı şartlar mevcutsa tescil kararı vermek zorundadır. Mahkemenin bu hususta bir takdir yetkisi yoktur²⁰¹. Nitekim hâkimin bu talep üzerine vereceği tescil kararı, niteliği itibarıyla, bir çekişmesiz yargı işidir²⁰². Bu şekilde kurulan vakıf, ayrıca, VGM tarafından tutulan merkezi sicile de tescil edilir ve Resmî Gazete ile ilân olunur. Tali nitelikte olan bu tescil ve ilan açıklayıcı (bildirici) bir etkiye sahiptir (TMK m. 104/I ve III)²⁰³.

¹⁹⁹ Akünel, *Tüzel Kişiler*, 162. Örneğin, sırf yardım için toplanan eşya ya da hayır işlerine sarf etmek üzere ayrılan para vakfı meydana getirmez. Bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 433.

²⁰⁰ Kanun ve tüzük hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, ölümüne bağlı tasarrufla kurulmak istenen vakıflarda tescil talebinin vakfedenin mirasçısı veya vakfeden tarafından mirası resmen idare etmekle görevlendirilmiş kişilerce yapılabileceği, vasiyetnamenin açılması tarihinden itibaren üç ay içinde bunlar tarafından tescil talebinde bulunulmamış ise bu talebin VGM tarafından yapılabileceği söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, “Vakıf Kuruluşu”, 55.

²⁰¹ Doğan, “Vakıf Kuruluşu”, 56.

²⁰² Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 115-116.

²⁰³ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 683.

1.1.4.2.4.3. Vakfın Tescilinin Hüküm ve Sonuçları

1.1.4.2.4.3.1. Genel Olarak

Vakfın tescili işlemi mahkeme nezdinde tutulan özel sicile yapılacak kayıtla tamamlanır (TMK m. 104/I). Bu tescilin iki önemli hukuki sonucu bulunmaktadır. Bunlardan biri, vakfın tescille birlikte tüzel kişilik kazanması (TMK m. 102/I); diğeri ise tahsis edilen malların tescille birlikte vakfa intikal etmesidir (TMK m. 105/I)²⁰⁴. Vakfın tescilinin diğeri bir önemli sonucu da vakfeden bakımından vakıf kurma işleminin geri dönülemez (cayılamaz) bir hukuki işlem statüsüne bürünmesidir ki çalışmanın ilgili başlığında bu konu ayrıntılarıyla incelenmiştir²⁰⁵.

1.1.4.2.4.3.2. Vakfın Tüzel Kişilik Kazanması

Vakfın tescilinin en önemli hukuki sonucu, tescille birlikte yeni bir tüzel kişiliğin doğmasıdır. Nitekim yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesinde tutulan sicile tescil ile vakıf tüzel kişilik kazanır (TMK m. 102/I, Vakıflar Yönetmeliği m. 4). Böylece, vakfedenden soyutlanmış, organları aracılığıyla karar alıp uygulayabilen, hak ve borçlara ehil bağımsız bir hukuki varlık ortaya çıkmış olur²⁰⁶. Dolayısıyla vakfın mahkeme siciline tescili kurucu bir etkiye sahiptir (TMK m. 104/I; Vakıflar Tüzüğü m. 4)²⁰⁷.

1.1.4.2.4.3.3. Vakfın Tahsis Olunan Mal ve Hakları İktisabı

Vakfın tüzel kişilik kazanmasıyla birlikte vakfa tahsis olunan mal ve haklar, vakfedenin mülkiyetinden çıkarak, vakıf tüzel kişiliğine intikal eder (TMK m. 105/I, Vakıflar Yönetmeliği m. 1). Böylece vakfa tahsis edilen taşınmaz mallar, tapu kütüğüne tescilden önce, mahkeme nezdinde tutulan özel sicile tescil ile birlikte vakıf tüzel kişiliğince iktisap

²⁰⁴ Çalışmanın mahiyeti gereği vakfın tescilinden sonra yapılması gereken usuli işlemlere bu başlıkta yer verilmemiştir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 130 vd.

²⁰⁵ Bkz. yukarıda 1.1.3.2.3.3.5.

²⁰⁶ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 132. Dolayısıyla vakıf tüzel kişiliği açısından hak ehliyetinin başlangıcı tüzel kişiliğin kazanıldığı an yani tescil anıdır. Bkz. Ergün, *Tüzel Kişiler*, 125.

²⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 113-114. Vakfın tüzel kişilik kazanması yönünden Türk Medeni Kanunu'nun tescil sistemini benimsediği görülmektedir. Bkz. Akunal, *Tüzel Kişiler*, 162; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 452. Vakfın tescili vakfa tahsis edilen mallar bakımından bir tasarruf işlemi, tüzel kişiliğin meydana gelmesi sonucunu doğurması itibarıyla de yenilik doğurucu bir işlem olarak nitelenmektedir. Bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 114.

edilmiş olur²⁰⁸. Dolayısıyla burada taşınmazların kanun gereği tescilsiz iktisabı gerçekleşmekte ve bu hususta mahkemenin vereceği karar kurucu yenilik doğuran bir nitelik arz etmektedir²⁰⁹. Bu halde, TMK m. 105/II ve Vakıflar Yönetmeliği m. 12 gereğince, tapu kütüğüne yapılacak tescil sadece açıklayıcı bir fonksiyon icra etmektedir²¹⁰. Vakfa tahsis edilen taşınır mallar da tüzel kişiliğin kazanılmasıyla birlikte, zilyetliğin devri işlemine gerek kalmaksızın, kendiliğinden vakfa intikal eder²¹¹. Keza vakfa bir alacak tahsis olunmuşsa bu alacak da alacağın devri işlemine gerek kalmaksızın kendiliğinden vakfa intikal eder²¹². Bir mal varlığı veya işletmenin vakfa tahsisi söz konusu ise bunların vakfa intikali de yine tescille birlikte kendiliğinden gerçekleşir; dolayısıyla bunlara ait unsurların ayrı ayrı teslimi, tescili ve temlik gerektirmez²¹³.

1.2. Vakıf Türleri

1.2.1. İslam-Osmanlı Hukukunda

1.2.1.1. Genel Olarak

İslâm-Osmanlı hukukuna göre vakıfları; vakfedilen malın mülkiyetine, vakıftan yararlananlara, yararlanma şekillerine (kiralama usullerine) ve yönetimlerine göre çeşitli tasniflere ayırarak incelemek mümkündür.

²⁰⁸ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 452; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 134.

²⁰⁹ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 133-134.

²¹⁰ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 452; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 134. Ayrıca mülga Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük'ün 15. maddesi: “*Vakfın tesciline karar veren mahkeme, kararın kesinleşmesini beklemeden gayrimenkullerin vakfedildiğine dair kayıtlarına geçici şerh verilmesi için, keyfiyeti resen ve derhal tapu idaresine bildirir. Tapu idaresince de kayıtlarına muvakkat şerh verilir. Tescil kararının kesinleşmesinden sonra, gayrimenkullerin vakıf tüzel kişiliği adına tescili yapılmak üzere durum, mahkemece resen ve derhal tapu idaresine bildirilir ve vakıf senedinin bir örneği de birlikte gönderilir. Tapu idaresi bu bildiri üzerine, tüzel kişilik adına tescili yapar.*” şeklindeydi. Bu geçici tescil şerhi ile birlikte tescil kararının kesinleşmesine kadarki süreçte vakfa tahsis edilen malların iyiniyetli üçüncü kişilerce iktisabı önlenmiş oluyordu (TMK m. 1011/II c. 2). Bu hükmün gayet isabetli bir düzenleme getirdiği görülmekle birlikte, öğretilde ifade edildiği üzere, sistematik açıdan kanun yerine tüzükte yer alması uygun değildi. Ancak buna benzer bir düzenleme henüz kanunla da yapılmış değildir. Bu hususta bkz. Kübra Ercoşkun Şenol, “Geçici Tescil Şerhi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 11, (2018): 384, dn. 23. Krş. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 684; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 132.

²¹¹ Vakıf tüzel kişiliğine tahsis edilen bütün mallar gibi taşınır da teslim edilmemeleri halinde istihkak davasına konu olarak ele geçirilir (TMK m. 683/II). Bunun tek istisnası vakfedenin emin sıfatıyla zilyet olduğu durumlarda ondan iyiniyetle hak edinen üçüncü kişinin hukuki durumunun korunmasıdır (TMK m. 988). Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 134.

²¹² Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 453; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 135.

²¹³ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 135.

1.2.1.2. Vakfedilen Malın Mülkiyetine Göre Vakıflar

1.2.1.2.1. Genel Olarak

İslam-Osmanlı hukukunda topraklar, 6 Haziran 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'nin ("*Kānunnâme-i Arâzî*") düzenlemesine göre; mülk, mirî, vakıf, mevât ve metrûk arazi olmak üzere başlıca beş türe ayrılmaktadır²¹⁴. Bunlardan konusunu vakfın oluşturduğu tür, kural olarak, mülk arazinin vakfedilmesiyle oluşan vakıf arazi ("*arazi-i mevkufe*") olmakla birlikte; istisnai bazı durumlarda mirî arazi ("*arazi-i emiriye*") üzerindeki yararlanma ve/veya tasarruf hakkı da vakfa konu olabilmekteydi²¹⁵. İşte Arazi Kanunnamesi'nin bu ayırımından yola çıkılarak eski vakıflar, vakfedilen malın mülkiyetine göre, sahih ve gayrisahih vakıflar olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir.

1.2.1.2.2. Sahih Vakıflar

İslam-Osmanlı hukukuna göre vakfetme yetkisine sahip olan bir kişinin "*mülk*" niteliğinde olan (özel mülkiyete tabi) arazisini ("*arazi-i memlûke*") usulüne göre vakfetmesiyle kurulan gerçek anlamdaki vakıflara "*sahih vakıflar*" adı verilmektedir²¹⁶. Bu tür vakıflara konu olan malların çıplak mülkiyeti (rakabesi) ve bütün tasarruf hakları aynı kişiye ait olup bunlar birlikte vakfedilmektedir²¹⁷. İslam-Osmanlı hukukundaki vakıfların büyük çoğunluğu sahih vakıf olarak kurulmakta ve bu şekilde tahsis edilen arazi, vakıf arazi anlamında "*arazi-i mevkufe*" ya da sahih vakıf arazi anlamında "*arazi-i mevkufe-i sahiha*" olarak adlandırılmaktadır²¹⁸.

²¹⁴ Mehmet Akif Aydın, "Arazi Kanunnâmesi", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 346. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebül'ülâ Mardin, *Toprak Hukuku Dersleri* (İstanbul: 1947), 5 vd.

²¹⁵ İşeri, "Vakıflar", 201-202.

²¹⁶ Süren, "Eski Vakıflar", 89; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 54-55; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 390; Ansay, *İslâm Hukuku*, 313. Arazi Kanunnamesi'ne göre mülk arazi ("*arazi-i memlûke*") dört tür olup her birinin üzerinde sahih vakıflar kurulabilirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. İşeri, "Vakıflar", 203 vd.; Mardin, *Toprak Hukuku*, 5 vd.

²¹⁷ H. Necati Demirtaş, *Fetvalarla Osmanlı Vakıfları* (İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2019), 24. Aynı yönde bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 281; İşeri, "Vakıflar", 203; Mardin, *Toprak Hukuku*, 55. 1926 yılında yürürlüğe giren 743 sayılı Medeni Kanun, Arazi Kanunnamesi'ni ilga ederek arazideki türleri kaldırmış ve böylece rakabe (çıplak mülkiyet) ile tasarruf hakkını tasarruf hakkı sahibi uhdesinde birleştirmiştir. Bkz. Ansay, *İslâm Hukuku*, 314.

²¹⁸ Mardin, *Toprak Hukuku*, 55; Demirtaş, *Osmanlı Vakıfları*, 24.

1.2.1.2.3. Gayrisahih Vakıflar

İslam-Osmanlı hukukuna göre vakfetme yetkisine sahip olan bir kişi, kural olarak, yalnızca kendi mülkünü vakfa konu edebilirdi²¹⁹. Bununla birlikte, istisnai olarak, çıplak mülkiyeti devlet hazinesine (beytül mâle) ait olan toprakların (mîrî arazinin) belli bir kısmının vergi gelirlerinin (aşar ve rüsumatı) veya tasarruf hakkının yahut her ikisinin birden devlet başkanının izniyle kamu yararına yönelik bir hayır amacına süresiz olarak tahsis edilmesi de mümkündür²²⁰. İşte bu tür vakıflara “gayrisahih vakıflar”, “irsadi vakıflar” veya “tahsisat kabilinden vakıflar” adı verilmiştir²²¹. Bu tür vakıflara “gayrisahih” denilmesinin sebebi, hukuki olmamaları veya geçersiz (batıl) olmaları değil, vakfedilen malların hukuki niteliğinin özel mülkiyete tabi olmaması sebebiyle gerçek anlamda (sahih) vakıf sayılmamalarıdır²²².

Osmanlı Devleti’nde cami, okul ve hastane gibi müesseseler özel şahıslar tarafından sahih vakıf olarak vakfedilir; ancak bunların işletme giderleri hususunda devletten yardım istenirdi. İşte bu tür hizmetlerin yaygınlaşması neticesinde kamu hizmetlerinin aksamadan yürütülmesini sağlamak amacıyla gayrisahih (gerçek olmayan) vakıflara ihtiyaç duyulmuştur²²³. Bu anlamda gayrisahih vakıflara, şeri hukuka tabi sahih vakıflardan farklı olarak, Arazi Kanunnamesi’nin (1858) mirî araziye ilişkin hükümleri uygulanmıştır²²⁴. 1926 yılında 743 sayılı Medeni Kanun’un yürürlüğüyle birlikte devletin vergi sistemi değiştiğinden (aşar, haraç ve cizye gibi vergiler kaldırıldığından) gelir

²¹⁹ İşeri, “Vakıflar”, 205.

²²⁰ Ahmet Akgündüz, “İrsâdî Vakıf”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 448.

²²¹ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 55-56; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 390; Süren, “Eski Vakıflar”, 89; İşeri, “Vakıflar”, 205.

²²² Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 390; Hatemi, “Tanzimat”, 1661. Osmanlı’da gayrisahih vakıfların temelini “sadaka-i mevkufe”, Latince karşılığıyla “extra commercium” terimi teşkil etmiş ve bunlar daha sonra “ferdi” olarak da ifade edilen sahih vakıflarla karıştırılmıştır. Bununla birlikte gayrisahih vakıflar, Batı hukuklarında “quasi” kelimesiyle ifade edilen, geniş anlamda vakıf kapsamında değerlendirilmiştir. Bkz. Hatemi, “Vakıf Kurumu”, 329. Gayrisahih vakıflar da kendi içerisinde, iptal olup olunamamalarına göre, sahih ve gayrisahih tahsisler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İşeri, “Vakıflar”, 205 vd.

²²³ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 256-257; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 55-56; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 390. Gayrisahih vakıflarla birçok önemli kamu hizmeti bugünkü anlayış çerçevesinde “merkezi olmayan bütçe” ve “yerinden yönetim” prensiplerine uygun olarak ifa edilmiştir. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 5.

²²⁴ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 281; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 141. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Macit Kenanoğlu, “1858 Arazi Kanunnamesi ve Uygulanması”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 1, (2006): 120.

kaynakları çoğunlukla vergilerden ibaret olan gayrisahih vakıflar da fiilen sona erdirilmiş ve mal varlıkları tasfiye edilmiştir²²⁵.

1.2.1.3. Yararlananlara Göre Vakıflar

1.2.1.3.1. Hayrî Vakıflar

İslam-Osmanlı hukukuna göre doğrudan doğruya kamuya veya dini gayelerle fakir ve kimsesizler gibi muhtaç bir toplum kesimine yardım ve destek amacıyla kurulan vakıflara “*hayrî vakıflar*” adı verilmektedir²²⁶. İslam-Osmanlı hukukuna göre kurulan vakıfların önemli bir kısmı bu gibi hayır amaçlarına (“*kurbet kastına*”) yönelik olarak kurulmuş ve gerçek anlamdaki (sahih) vakıfların çoğunluğunu bunlar oluşturmuştur²²⁷. Hayır amaçlarına yönelik olarak vakfa tahsis edilen mal varlığı (mevkuf), önceden açıklandığı üzere, bizzat aynından yararlanılan “*müessesât-ı hayriyye*” ile kiraya verilmek suretiyle gelirlerinden yararlanılan “*müstegallât-ı vakfiyye*” olmak üzere iki gruba ayrılarak incelenmiştir²²⁸.

1.2.1.3.2. Zürrî Vakıflar

İslam-Osmanlı hukukunda vakfeden tarafından kendi soyundan (zürriyetinden) gelenlerin yararlanması amacıyla kurulan, vakfedenin soyunun tükenmesi/kesilmesi sonucunda ise yoksullara tahsis edilen vakıflara aile vakıfları anlamında “*zürri (ehlî/evlâdiye) vakıflar*” adı verilmektedir²²⁹. Bu tür vakıflarda vakfeden vakfiyesinde

²²⁵ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 10-11. Bu hususta, Devlet Şurası Kararları Mecmuası’nın 1938 Mart ayı nüshasında yer alan Tanzimat Dairesi ve Umumi Heyet kararları için bkz. Ansay, *İslâm Hukuku*, 313-314. Miri arazi tahsisleri niteliğindeki bu “*geleneksel fonların*” birçoğunun Tanzimat’tan sonra tasfiye edilerek Maliye Nezareti’nin (bugünkü Hazine ve Maliye Bakanlığı) yetki alanına girdiği ve Evkaf Nezareti’ne (bugünkü VGM) bu fonlar karşılığında ödenmesi gereken götürü bir bedel tayin edildiği yönünde bkz. Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 119; Hatemi, “Vakıf Kurumu”, 330. Aynı yönde bkz. Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 390.

²²⁶ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 282-283; Em, *Vakıflar*, 8; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 255; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 57; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 391.

²²⁷ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 255. Aynı yönde bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 283. Hatemi’ye göre ise sahih vakıflar, evlat lehine değil de gerçekten hayri amaçlarla yapılmış vakıflar ve aile vakıfları olarak ikiye ayrılmaktadır. Yazara göre, nasıl ki gayri sahih vakıfların iktisadi önemi özel mülkiyet kaynaklarıyla kurulmuş sahih vakıflara nazaran üstünse aile vakıfları da hayri vakıflara nazaran iktisaden daha önemli boyutta kurulmuştur. Bkz. Hatemi, “Tanzimat”, 1662.

²²⁸ Bu ayırım hususunda ayrıca aşağıda bkz. 3.2.2. Mülhak Vakfin Malları ve Bu Mallar Üzerindeki Mülkiyet.

²²⁹ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 274; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 283. Aynı yönde bkz. Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 256; Süren, “Eski Vakıflar”, 88.

yalnızca “*evlâdîma*” demişse kendisinden sonraki birinci kuşağın ölmesiyle vakıf yoksullara, “*evlâdîma ve evlâd-ı evlâdîma*” demişse soyundan gelen bütün bireylerin ölmesiyle vakıf yoksullara tahsis edilirdi²³⁰. Ancak vakfedenin vakfiyesine koyacağı bazı şartlarla kendi soyundan gelenlerin tümünü veya bazılarını zürri vakfından yararlanmaktan men etmesi de mümkündü. Örneğin; vakfiyede bir kuşak sona ermeden daha sonraki kuşağın faydalanamayacağı, soyundan sadece Kayseri’de ikamet edenlerin ya da yoksulların faydalanacağı ifade edilmişse buna riayet edilirdi²³¹. Vakfeden bu hususta ayrıca iradesini açıklamamışsa, kural olarak, kız veya erkek bütün çocuklar zürri vakfın gelirinden eşit oranda faydalanırdı²³².

Zürri vakıflar öğretilde; toplumsal bir amaç gütmemeleri, salt aile bireylerini vakıftan faydalandırarak malın aile içerisinde kalmasını sağlamaları, şeri miras hükümlerini bertaraf etmeleri²³³ ve müsadere korkusunun kuruluşlarında etkili olması gibi gerekçelerle eleştirilmiş ve oldukça tartışmalı bir alan oluşturmuştur²³⁴. Bu bağlamda İslam hukukçularının çoğunluğu, vakfın unsurları çerçevesinde değerlendirilen “*kurbet*” esasına dayanmadığı ve şeri hukukta mirasçıya vasiyetin caiz olmadığı gibi gerekçelerle, bu tür vakıfları caiz görmemişlerdir²³⁵. Ancak Hanefî hukukçulardan Ebu Yusuf, vakfedenin soyunun tükenmesi/kesilmesi halinde yoksullara yönelik hayır amacına dönüşeceği ve böylece “*kurbet*” esasının da yerine getirilmiş olacağı gerekçesiyle, zürri

²³⁰ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 140; İşeri, “Vakıflar”, 207.

²³¹ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 140; İşeri, “Vakıflar”, 208.

²³² Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 140; İşeri, “Vakıflar”, 208.

²³³ Öğretilde Hatemi, “*ferdi*” olarak ifade ettiği sahih vakıfların birçoğunun zürri vakıf amacının olduğunu ve bunların çoğunluğunda vakfedenin mal varlığını erkek soyuna vakfetmek için kızları mirastan uzaklaştırma kastının rol oynadığını ve böylece İslam miras hukuku kurallarının bertaraf edildiğini ileri sürmektedir. Bkz. Hatemi, “Vakıf Kurumu”, 330. Öğretilde Barkan ise Osmanlı’daki evlatlık vakıfları gerek devletin müsadere temayüllerine ve gerekse İslam miras hukukunun “*inhilal ettirici*” (ayrıştırıcı/dağıtıcı) tesirlerine karşı toprak malikane sahibi zenginlerin tepkileri ve ailelerin şeref ve bütünlüğü hissini bulduğu bir çare olarak yorumlamaktadır. Ancak, Hatemi’nin aksine, kadınların mirastan aldıkları payları artırma gayesi güden evlatlık vakıflardan da örnekler vermektedir. Bkz. Ömer Lütfi Barkan, “Şer’i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 6/1, (1940): 159 vd.

²³⁴ Bu tartışmalar ve Osmanlı devletinde Tanzimat dönemine kadar kullanılan müsadere usulüyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 57. Diğer taraftan zürri vakıfların sırf bu gerekçelerle kurulduğunu söylemenin haksızlık olduğu ve Osmanlı toplumunda vakfın hayri bir müessese olduğuna dair manevi bir bilincin yerleşik olduğu yönündeki görüş ve örnekler için bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 283-284.

²³⁵ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 391; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 256. Zürri vakıfların aleyhinde ve lehinde olan görüşler için bkz. Yasin Yılmaz, “Vakıf Kurumunun Dayandığı Temel Referanslar ve Zürri Vakıfların Vakıf Sistemindeki Yeri”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 17/44, (2014): 53 vd.

vakıfları geçerli olarak kabul etmiş ve bu görüş İslam-Osmanlı hukukunda geniş bir uygulama alanı bulmuştur²³⁶.

1.2.1.3.3. Avâriz Vakıfları

İslâm-Osmanlı hukukunda geliri beklenmedik ihtiyaçlara sarf edilmek üzere kurulan vakıflara “*avâriz vakıfları*” denilmektedir²³⁷. Köy, mahalle ve esnaf kuruluşlarında hastalık dolayısıyla iş, güç ve kazançtan aciz kalanların, dul ve yetimlerin bakımını, yol, kaldırım, su yolları ve kuyuların onarımını üstlenmek gibi amaçlara sarf edilmek üzere vakfedilmiş para veya mallar bu kapsamda sayılmaktadır²³⁸. Ani bir durum karşısında iflas eden ya da borç senetlerini ödeyerek zarar eden esnafı malen kurtarmak amacıyla kurulan esnaf teşkilatlarındaki “*avarız sandıkları*” da bu tür vakıfların bir örneği olarak gösterilmektedir²³⁹.

Avâriz vakıfları, müstakil ve başkaca amaçlara kullanımı men edilmiş bir uygulama olup, günümüzde olağanüstü hallerde kullanılmak üzere kurulan bazı fon ve vergi kalemlerinden ayrılmakta ve böylece medeniyet tasavvurunda bugün bile ulaşılamamış müthiş bir aşamayı, adeta sosyal dayanışmanın zirvesini teşkil etmektedir²⁴⁰.

1.2.1.4. Yararlanma Şekillerine Göre Vakıflar

1.2.1.4.1. Genel Olarak

İslam-Osmanlı hukukuna göre vakfedilen akar taşınmazların sadece adi kira (icare-i vahide) usulüyle kısa dönemlerle kiralanabilmesi, zamanla meydana gelen yangın-deprem gibi doğal afetler ve vakıf yöneticilerinin suiistimalleri neticesinde vakfiyelerde öngörülen amaçların gerçekleştirilmesi olumsuz etkilenmiş ve bu durum, vakıf

²³⁶ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 256; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 283; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 391. Nitekim istenildiğinde bağış yoluyla da yapılabilecek bir yardımın vakıf yoluyla yapılması kişide var olan hayır duygusunun bir tezahürüdür. Bkz. Şebnem Akipek ve Hüseyin Altaş, “Vakıflarda Evladiye Davaları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 47/1, (1998): 146. Bu sebeple zürri vakıfların temelini Hz. Peygamber’in “*Fakire sadaka sadakadır, akrabaya sadaka ise hem sadaka hem sıladır.*” sözünün oluşturduğu kabul edilmektedir. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 276.

²³⁷ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 380; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 143; Süren, “Eski Vakıflar”, 88.

²³⁸ Süren, “Eski Vakıflar”, 88; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 380.

²³⁹ İkişler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 59.

²⁴⁰ İkişler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 59.

hukukunun bu hususta gelişmesine sebebiyet vermiştir²⁴¹. Böylece vakfedilen taşınmazlarda mutasarrıfa (kiracıya) uzun süreli kullanım hakkı tanıyan icareteyn, mukataa ve gedik gibi çeşitli yararlanma şekilleri (kiralama usulleri) teşekkül etmiştir²⁴².

1.2.1.4.2. İcare-i Vahideli Vakıflar

Vakfa gelir getirmek üzere tahsis edilen akar mallardan (“*müstegallât-ı vakfiyye*”) arazi ve çiftlik türünden taşınmazlarda üç, diğerlerinde ise bir yıllık sürelerle kiraya verilen ve bu sürelerin sonunda yine aynı sürelerle kiralari yenilenen veya farklı bir şahsa kiralanarak işletilen vakıf türüne, tek kiralı vakıflar anlamına gelen, “*icare-i vahideli vakıflar*” adı verilmiştir²⁴³. İslam hukukunda adi kira akdini ifade eden bu usulle işletilen vakıflar, kural olarak, sadece belirtilen kısa dönemlerle kiralanabilirdi. Dolayısıyla ömür boyu kiracının tasarrufunda kalması, kiracı öldüğünde ise mirasçılara intikal etmesi gibi bir durum söz konusu değildi²⁴⁴. Ancak, Osmanlı Devleti’nin son senelerinde, tek kiralı (icare-i vahideli) vakıfların bir türü olarak “*icare-i vahide-i kadimeli vakıflar*” ortaya çıkmış; bu türde vakfa ait taşınmazların belirli bir bedel karşılığında ömür boyu kiracıda bırakılması ve onun ölümü halinde aynı bedelle mirasçılara intikali sağlanmıştır²⁴⁵.

²⁴¹ İşeri, “Vakıflar”, 212-213; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 286-287; Em, *Vakıflar*, 6.

²⁴² Bu uzun süreli kiralama (“*icare-i tavile*”) usulleri istisnai nitelikte olup zaruretten kaynaklanmaktadır. Özellikle icareteynli ve mukataalı vakıflar İslam-Osmanlı hukukunda “*vakıf malların dokunulmazlığı*” olarak ifade edilen ilkeye önemli birer istisna teşkil etmektedirler. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 7. Ayrıca bkz. Y. HGK, 15.03.2023, E. 2021/14-117, K. 2023/223, “*Gerek sahih gerekse sahih olmayan vakıf mallarının onarılması ya da yeniden yaptırılması önceleri vakfi tarafından yerine getirilmekteyken zamanla vakıfların buna gücü yetmemesi nedeniyle mukataa ve icareteyn usulü doğmuştur. Mukataa ve icareteyn, vakıfların kiraya verilmesi bakımından tasnifinde kullanılan kavramlardır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T.: 21.07.2023. Bu usullerin zamanla sahiplerine “*hakk-ı karar*” (üst hakkı) bahşeden muameleler haline geldikleri yönünde bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 448-449. Mali bakımdan bunalım içine düşen sahih vakıflarda vakfedilen malların satılması ve elde edilen satım bedeli ile bu malların yerine başka malların konulması anlamına gelen “*istibdal*” usulü işletileceği yerde uzun vadede sorun yaratacak icareteyn veya mukataa gibi usullere başvurulduğu yönünde bkz. Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 118.

²⁴³ Ansay, *İslâm Hukuku*, 306; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 257; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 392; Mardin, *Toprak Hukuku*, 56, 58-59; İşeri, “Vakıflar”, 213-214.

²⁴⁴ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 257-258. Bu tür vakıflarda ferağ ve intikalin caiz olmadığı yönünde bkz. Karaman, *Mukayeseli*, 283.

²⁴⁵ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 258; Ansay, *İslâm Hukuku*, 307; Süeren, “Eski Vakıflar”, 92; İşeri, “Vakıflar”, 215. Bu türdeki vakıflar öğretide “*sonradan icareteynli vakıflar hükmüne tabi tutulan vakıflar*” şeklinde de adlandırılmaktadır. Bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 60.

1.2.1.4.3. İcareteynli Vakıflar

Osmanlı vakıfları yaklaşık 1591 (h. 1020) tarihine kadar tek kira (icare-i vahide) usulüyle işletilmiştir²⁴⁶. Ancak 16. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul ve diğer büyük şehirlerdeki tek kiralı vakıf arazilerinin zamanın tahribatı veya yangın ve deprem gibi doğal afetler sonucunda harap olması nedeniyle, “zaruretler memnu (yasak) olan şeyleri mubah (geçerli) kılar” (Mecelle m. 21) kuralına da uyularak, İslam vakıf hukukunda çift kira anlamına gelen “icareteyn” usulüne geçilmiştir²⁴⁷. Vakfedenin vakfın çift kira ile işletilmesini vakfiyesinde şart koştuğu veya hâkimin izni ve devlet başkanının iradesi ile boş vakıf arsası üzerinde kurulan ve bu arsadan süresiz olarak yararlanmak isteyen “icare-i muaccele” ve “icare-i müeccele” olmak üzere iki kira bedeli alınan vakıf türüne “icareteynli vakıflar” denilmiştir²⁴⁸.

İcareteyn usulünde vakfedilen arazinin çıplak mülkiyeti (rakabesi) vakfa ait olmakta, kiracıya ise İslam-Osmanlı hukukunda “menfaat mülkiyeti” veya “tasarruf hakkı” denilen, günümüz hukukundaki intifa hakkını andıran bir tür “sınırlı ayni hak” sağlanmaktadır²⁴⁹. Böylece vakfa ait akar taşınmaz satılmadan kıymetine yakın bir bedel elde edilmiş, kiracıya ise bu taşınmaz üzerinde uzun süreliğine bir tasarruf hakkı verilmiş olurdu²⁵⁰. “Mutasarrıf” adı verilen kiracı öldüğünde icareteynli taşınmazlar üzerindeki bu tasarruf hakkı, kiracının mirasçılara, bedelsiz ve eşit bir şekilde intikal etmekteydi²⁵¹. Ancak bu tür vakıflarda intikal, şeri miras hukuku (feraiz) kurallarına göre değil, örfi

²⁴⁶ Karaman, *Mukayeseli*, 283; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 287, dn. 988.

²⁴⁷ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 142; Em, *Vakıflar*, 6; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 258; Ansay, *İslâm Hukuku*, 307-308; Mardin, *Toprak Hukuku*, 59-60.

²⁴⁸ Mardin, *Toprak Hukuku*, 60-61; Ansay, *İslâm Hukuku*, 307; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 142; Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 118. İcare-i muaccele binanın inşa değerine hemen hemen eşit bir bedel olup peşinen ödenmekte, icare-i müeccele ise hem kazandırıcı zamanaşımını önlemek hem de sözleşmeyi yenilemiş olmak ve bu suretle uzun süreli ve intikal eden kira şeklini yumuşatmak için her yıl ayrıca ödenen düşük bir bedeldir. Bkz. İşeri, “Vakıflar”, 222.

²⁴⁹ Em, *Vakıflar*, 6-7; Ansay, *İslâm Hukuku*, 307; Süren, “Eski Vakıflar”, 92. Öğretide İşeri, icareteynli vakıflardaki tasarruf hakkını “menfaat-i mülkiyet” yani günümüzdeki “intifa hakkı” olarak ifade etmektedir. Bkz. İşeri, “Vakıflar”, 224. Buna karşılık Hatemi’ye göre İslam hukukunda sınırlı ayni hak doğuran bir sözleşmeye ve intifa hakkına yer verilmemiştir. Yazara göre böyle bir sözleşmeye ve hakka yer verilmesi ve intifa hakkının da süreye bağlanması yerinde olurdu. Nitekim Osmanlı hukukunda “sınırlı ayni hak” ve sınırlı ayni hakların doğmasına yol açan sözleşme kavramı yeterince geliştirilmemiş, intifa ve üst hakkına bir süre sınırı getirilmemiş, bu durum da ileride tasfiye sorunları doğmasına yol açmıştır. Bkz. Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 118.

²⁵⁰ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 60; Karaman, *Mukayeseli*, 284.

²⁵¹ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 142; Em, *Vakıflar*, 7; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 60; Ansay, *İslâm Hukuku*, 310; Karaman, *Mukayeseli*, 284; İşeri, “Vakıflar”, 224.

hukuk kurallarına göre olmaktadır²⁵². Bununla birlikte vakfiyede intikalin başka bir şekilde ya da şeri hukuka göre yapılacağına bildirilmesi durumunda buna uymak zaruret arz ederdi²⁵³.

Kiracıya uzun süreli hak bahşeden aynı nitelikli bir kiralama şekli olan icareteyn usulü, zaruret halinde ve istisnai olarak başvurulmuş bir usul olup suiistimallere açıktır. Nitekim Osmanlı'nın son dönemlerinde tek kiralı vakıflardan haksız kazanç elde edemeyen kötü niyetli kişilerin bu vakıfları çift kiralı hale getirdiği, hatta vakfedenin henüz inşaatını bitirdiği kâgir han ve hamamların bile çift kira usulüyle kiralandığı görülmüştür²⁵⁴.

1.2.1.4.4. Mukâtaalı Vakıflar

İslam-Osmanlı hukukunda vakfedilen arazilerden boş ve hiçbir gelir getirmeyenlerin yapı kurulması, ağaçlandırma yapılması veya bağ haline getirilmesi amacıyla hâkimin izni ve devlet başkanının iradesi ile arsa bedeline yakın “*mukâtaa*” adlı peşin bir bedel ve senelik verilen “*icare-i zemin*” adlı toprak kirası karşılığında kiralanması yoluyla oluşan vakıflara “*mukâtaalı vakıf*” adı verilir²⁵⁵. Bu tür vakıflarda arazinin mülkiyeti (rakabesi) vakfa, üzerinde inşa edilen binaların veya dikilen ağaçların mülkiyeti ise “*mutasarrıf*” adı verilen kiracıya aittir²⁵⁶. Bu anlamda mukataa usulü ile kiracıya vakfın arsası üzerinde günümüz hukukundaki anlamıyla bir nevi “*üst hakkı*” tanındığını söylemek

²⁵² Mardin, *Toprak Hukuku*, 62; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 259; İşeri, “Vakıflar”, 224-225. İslam hukukundaki adi kira (icare-i vahide) akdinin aksine bu tür vakıflarda ferağ, intikal ve başkasına kiralama işlemleri caizdir. Bkz. Karaman, *Mukayeseli*, 283. İcareteynli vakıflarda kiracının (mutasarrıfın) yapabileceği tasarruflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İşeri, “Vakıflar”, 229-230.

²⁵³ Mardin, *Toprak Hukuku*, 62; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 259-260; İşeri, “Vakıflar”, 225. 1867 yılında çıkarılan “*Tevsi-i İntikal Kanunnamesi*” ile tasarruf hakkının intikalinin genişletildiği görülmektedir. Bkz. Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 142-143. Bu Kanunname hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mardin, *Toprak Hukuku*, 64 vd.

²⁵⁴ Mardin, *Toprak Hukuku*, 60; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 393. İcareteyn usulünün İslam hukukunun kaynaklarından kıyasa uymadığı halde bahsedilen zaruretler sebebiyle kabul edilmiş bir usul olduğu yönünde bkz. Karaman, *Mukayeseli*, 284.

²⁵⁵ İşeri, “Vakıflar”, 216-217; Ansay, *İslâm Hukuku*, 312; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 141; Em, *Vakıflar*, 7; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 260; Mardin, *Toprak Hukuku*, 68. Mukâtaada mütevellî tarafından alınan kira bedelinin vakfı imarda değil, vakıf görevlilerine ait ücretlerin (vazifelerin) ödenmesinde kullanılacağı yönünde bkz. Ansay, *İslâm Hukuku*, 312. Tarihi seyir itibarıyla mukataalı vakıfların farklı tezahürleri hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. İşeri, “Vakıflar”, 218 vd. Vakfedilen yerin mukâtaaya verilmesi işlemi, kural olarak, mütevellinin muvafakati yanında hâkimin kararı ve devlet başkanının izniyle gerçekleştirilirdi. Vakfiyede bu yönde hüküm bulunması halinde ise hâkimin kararı ve devlet başkanının izni aranmazdı. Bkz. Nazif Öztürk, “Mukâtaalı Vakıf”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31: 132-134.

²⁵⁶ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 260-261; Em, *Vakıflar*, 7; İşeri, “Vakıflar”, 218.

mümkündür²⁵⁷. Nitekim mukâatalı vakıf kiracısı, mütevellinin izni gerekmeksizin, kendisine ait mülk kısmı (ağaç ve binaları) dilediğine satabilmektedir²⁵⁸. Kiracının ölümü halinde ise mukâatalı vakıf arsası, yine mütevellinin izni aranmadan, şeri miras hukuku (feraiz) kurallarına göre üzerindeki bina ve ağaçlarla birlikte kiracının mirasçılara intikal etmekteydi²⁵⁹. Diğer taraftan bu arsanın üzerinde bina ve ağaçlar yoksa bu takdirde şeri miras hukuku (feraiz) kuralları cari olmayıp, arsanın tasarrufu, kiracının kız ve erkek çocuklarına eşit olarak intikal etmekteydi²⁶⁰.

Mukâatalı ve icareteynli vakıflar arasındaki ortak nokta, vakfedilen yapıların veya arazilerin tamamen harap olması ve hiçbir gelir getirmemesidir. Vakfın da imar ve ihya edecek mal varlığı bulunmadığından tamamen zaruretlerden kaynaklanan bu tür istisnai vakıflarda, bazı durumlarda, İslam miras hukukundan (feraiz) farklı intikal hükümleri uygulanmıştır²⁶¹. Bu vakıflar arasındaki temel fark ise mukâatalı vakıflarda imar edilen bina veya dikilen ağaçların mülkiyeti kiracıya ait olurken icareteynli vakıflarda bu mülkiyetin de vakfa ait olmasıdır²⁶².

1935 yılında yürürlüğe giren 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ile vakfedilen malların artık mukâata veya icareteyn usulüne bağlanamayacağı kabul edilerek bu tür vakıflar tasfiye edilmiştir (eVK m. 26). Bu Kanun gereğince, mukataalı toprakların veya icareteynli taşınmazların mülkiyetleri yetkili komisyon tarafından takdir edilen rayiç bedelin yüzde yirmi oranında hesap edilen cüzi bir “*taviz bedeli*” karşılığında kiracılarına (mutasarrıflarına) devrolunmuştur (eVK m. 27)²⁶³. Ancak taviz bedellerinin ödenmesi konusu, sonrasında (1945, 1983, 1995 tarihlerinde) çıkarılan kanunlar ve yürürlükteki

²⁵⁷ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 7.

²⁵⁸ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 261; İşeri, “Vakıflar”, 220.

²⁵⁹ İşeri, “Vakıflar”, 220-221; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 333; Mardin, *Toprak Hukuku*, 69; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 61; Em, *Vakıflar*, 7.

²⁶⁰ İşeri, “Vakıflar”, 220; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 334.

²⁶¹ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 143. 1912 yılında çıkarılan “*Muvakkat İntikal Kanunu*”ndaki intikal hükümleri üzerinde mülk yapı ve ağaç bulunmayan mukâatalı ve icareteynli vakıflar hakkında uygulanmıştır.

²⁶² İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 61; İşeri, “Vakıflar”, 218; Öztürk, “Mukâatalı Vakıf”, 132.

²⁶³ Tarihte emsali görülmemeyen bu uygulamayla sadece İstanbul’da sayısı 230 bini geçen ve günümüzdeki kıymetleri milyarları bulan vakıf taşınmazların çok cüzi birer taviz bedeli karşılığında kiracılarına devrolunduğu ve eski vakıfların bundan mühim zararlar gördüğü ifade edilmektedir. Bkz. İkinci, *Osmanlı Hukuku*, 421-422. Aynı yönde bkz. Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 260; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 62.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde, halen tartışmalı bir alan olmayı sürdürmektedir²⁶⁴.

1.2.1.4.5. Gedikler

İslam-Osmanlı hukukunda yukarıda incelenen kiralama usullerinden farklı olarak “gedik” adlı bir uygulamanın varlığından da bahsetmek gerekir. Menşei İslâm hukukundaki “süknâ”, “kirdâr” veya “hulûv” denilen tasarruf haklarının teşkil ettiği ve miladi 12. yüzyıldan itibaren bilinen bu uygulama, öğretide, “*esnaf ve sanatkârların özellikle vakıf dükkânlarında mütevellinin izniyle ve ‘karar’ şartıyla ilhak ve bina ettikleri raf, dolap ve sandık gibi âlât ve edevatın hakk-ı karâr şartıyla konulması*” şeklinde tanımlanmaktadır²⁶⁵. Söz konusu taşınır mallar “*mutasarrıf*” adı verilen kiracıların mülkiyetinde olup vakıf ya da miri arazi üzerinde daimî bir kiracılık hakkı mevcuttur²⁶⁶.

²⁶⁴ Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 260-262. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Çınar, “Taviz Bedeli ve İcareteynli ve Mukataalı Vakıfların Tasfiyesi”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XV/1-2, (2011): 105 – 117. Konuyla ilgili yakın tarihli bir Yargıtay HGK için bkz. Y. HGK, 15.03.2023, E. 2021/14-117, K. 2023/223, “Medeni Kanun’un kabulünden sonra “rekabe” ve “tasarruf” hakkı ayırımına son verilmiş tasarruf hakkı, kuru mülkiyet hakkı (rekabe) ile birleştirilmiştir. Diğer bir söyleyişle, tasarruf hakkı sahibi tam mülkiyetin maliki olmuştur. Bu amaçla, 1935 yılında 2762 Sayılı Vakıflar Kanunu yürürlüğe girmiş ve vakfa ait taşınmaz malların icareteyne veya mukataaya bağlanması yasaklanmış ve eskiden konmuş olanların tasfiyesi için hükümler getirilmiştir. Gerçekten anılan Kanun’un 27, 29 ve 30. maddelerinde; mukataalı toprakların ve icareteynli taşınmazların mülkiyetlerinin 20 misli bir taviz karşılığında mutasarrıflarına geçirileceği, 10 yıl içinde taviz verilmek yoluyla icareteyn ve mukataa kayıtları terkin edilmemiş olanlarının mülkiyetinin ise 10 yıl sonunda kendiliğinden mutasarrıfına geçeceği, vakfın hakkının ivaza dönüşerek taşınmazın tamamının ivaz karşılığında birinci derecede ve birinci sırada ipotekli sayılacağı, ayrıca tavizler tamamen ödenmedikçe o mallar üzerindeki temlik tasarrufların tapu dairelerince tescil olunamayacağı öngörülmüştür. (...) 2762 Sayılı Kanun’da yer verilen taviz bedeli konusu 2008 yılında kabul edilen 5737 Sayılı Kanun’un 18. maddesinde yer almıştır. Söz konusu düzenlemede “Tapu kayıtlarında, icareteyn ve mukataalı vakıf şerhi bulunan gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde veya tasarrufundaki taşınmazlar, işlem tarihindeki emlak vergisi değerinin yüzde onu oranında taviz bedeli alınarak serbest tasarrufa terk edilir. Ancak miri arazilerden mukataalı hayrata tahsis edilmeyenler ile aşar ve rüsumu vakfedilen taşınmazlar tavize tâbi değildir. Taviz bedelinin hesaplanmasında; ortaklığın giderilmesi veya cebri icra yoluyla satılanlarda satış bedeli, kamulaştırmalarda ise kamulaştırma bedeli esas alınır. Bu Kanun hükümleri gereğince taviz bedelinin tamamı vakfı adına ödenmedikçe, taşınmaz üzerindeki temlik tasarruflar tapu dairelerince tescil olunmaz. Vakıf şerhleri ile ilgili olarak, diğer kanunlarda yer alan zamanaşımı ve hak düşürücü sürelerle ilişkin hükümler uygulanmaz” hükümlerine yer verilmiştir. Vakıf malın mülke dönüşümü ve mutasarrıfına intikali için alınan taviz bedeli icare ve mukataa karşılığı olup bedel ödenmedikçe o mal üzerinde temlik tasarruf tapu idaresince tescil edilemeyeceğinden bunu (taviz bedelini) “gayrimenkul mükellefiyeti” (M.K. madde 849) olarak anlamak gerekir. Nitekim; 2762 Sayılı Kanun’un 29/1. fıkrasında “...vakfı hakkı ivaza dönerek gayrimenkulün tamamı bu taviz karşılığında birinci derece ve birinci sırada ipotek sayılır” şeklinde ifade edilen ipotegün “kanuni ipotek hakkı” olduğu kabul edilmiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T.: 21.07.2023.

²⁶⁵ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 396. Gedik uygulaması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, “Gedik”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 541-543.

²⁶⁶ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 396.

Gedikler, başlangıçta taşınmaz üzerinde sadece sınırlı bir ayni haktan ibaret iken, zamanla sanat ve ticaret yapılan yerlerin “*tasarruf hakkı sahipliği (mutasarrıflığı)*” halini almış ve bu yerlerin maliklerinin gedik kiracılarını mülklerinden çıkartamaması, onların rızaları olmadan kirayı arttıramaması gibi olumsuz sonuçlara yol açmıştır²⁶⁷. Tanzimat’ın ilanından sonra ise serbest ticaretin ilkelerine de aykırı bulunan bu uygulama ve gedik hakları, 1861 (h. 1277) tarihli “*Gedik Nizamnâmesi*” ile bazı sınırlamalara tâbi tutulmuş, 1913 (h. 1331) tarihli “*Gediklerin İlgaı Hakkında Kânûn-ı Muvakkat*” ile de tasfiye edilerek büyük çoğunlukla ortadan kaldırılmıştır²⁶⁸.

1.2.1.5. Yönetimlerine Göre Vakıflar

1.2.1.5.1. Genel Olarak

Osmanlı Devleti’nde dağınık halde bulunan vakıflar idaresini merkezileştirmek adına 1826 yılında “*Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti*”nin (Vakıflar Bakanlığının) kurulmasından sonra Nezaretin vakfın idaresine müdahalesinin derecesine göre vakıflar; “*mazbut*”, “*mülhak*”, “*müstesna*” ve “*meşrutiyet üzere tasarruf olunan*” olmak üzere dörde ayrılmıştır²⁶⁹. Aslında, Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde bulunan vakıfların hepsi, 1870 yılında yürürlüğe giren “*Müsakkafat ve Müstegallât-ı Evkafın Muâmelâtı Hakkındaki Nizamnâme*”nin birinci maddesine²⁷⁰ göre temelde iki kısma ayrılarak incelenmişti. Bunlardan birincisi, mazbut vakıflar anlamına gelen, “*evkaf-ı mazbûta*”; ikincisi ise,

²⁶⁷ Em, *Vakıflar*, 7. Sultan Mahmut’un vakıflarına gelir temin etmek için ihdas ettiği iddia edilen bu usulün klasik İslam hukukuna (fıkha) göre meşru olmadığı yönünde bkz. Karaman, *Mukayeseli*, 284.

²⁶⁸ Akgündüz, “Gedik”, 542; Em, *Vakıflar*, 7; Karaman, *Mukayeseli*, 284.

²⁶⁹ Nazif Öztürk, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar (Ahkâmü’l-Evkaf)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 200; Süren, “Eski Vakıflar”, 89; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 296. Evkaf Nezaretinin kurulmasıyla ortaya çıkan bu ayırımın klasik İslam hukuku (fıkıh) öğretisinde olmadığı yönünde bkz. Cin ve Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 482; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 143, dn. 29. Bu tarihten önce yönetimleri bakımından Osmanlı vakıfları hususunda kısa bir tarihçe için bkz. İşeri, “Vakıflar”, 232-234.

²⁷⁰ “*Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde bulunan vakıflar iki kısımdır. Bunlardan birincisi evkaf-ı mazbûta, ikincisi evkaf-ı gayr-ı mazbûtadır. Buna göre evkaf-ı mazbûtanın tevliyet ve idaresi vakfiyede uhdesine şart koşulan kişi (meşrûnun leh) üzerinde bulunduğu hâlde yalnızca idaresi Evkaf Nezaretine ait olup (mazbût olup) diğer bütün iş ve işlemleri doğrudan doğruya Hazîne-i Evkaf-ı Hümayûn’dan idare olunan vakıflardır. Evkaf-ı gayr-ı mazbûta, Evkaf-ı Hümayûn Hazînesi’nin nezâret ve denetimine bağlı olarak bütün iş ve işlemleri mütevelliler tarafından idare olunan evkafıdır.*” Bkz. Cafer Durmuş, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Hacı Bayrâm-ı Velî Dergâhı Vakfı’nda Yapılan Görev (Cihet) Tevcihlerinin Değerlendirilmesi”, içinde *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1*, editörler Ethem Cebecioğlu, Vahit Göktaş, Ahmet Cahid Haksever, Öncel Demirdaş, Mehmet Yıldız, Harun Alkan (Ankara: Kalem Neşriyat, 2017), 447.

mazbut olmayan vakıflar anlamına gelen, “*evkaf-ı gayr-ı mazbûta*” idi²⁷¹. Aynı yılda yürürlüğe giren “*Tevcîh-i Cihât Hakkında Nizamnâme*”de ise “*gayr-i mazbut*” yerine “*mülhak*” terimi ilk kez kullanılmış ve Nezaretin vakfın idaresine müdahalesi bakımından vakıflar temelde “*mazbut ve mülhak*” olarak ikiye ayrılmıştır²⁷². Bu iki vakıf türüne Nezaretin vakfın idaresine hiç müdahale etmediği “*müstesna ve meşrutiyet üzere tasarruf olunan*” vakıflar da eklenerek yönetimlerine göre vakıflar dörde ayrılmıştır²⁷³. Bu doğrultuda yönetimlerine göre vakıflar, öncelikle mazbut ve mazbut olmayan vakıflar olarak ikiye ayrılarak; mazbut olmayan vakıflar ise kendi içlerinde mülhak, müstesna ve meşrutiyet üzere tasarruf olunan vakıflar olarak üçe ayrılarak incelenmiştir²⁷⁴.

1.2.1.5.2. Mazbut Vakıflar

İslam-Osmanlı hukukunda “*Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti*” (Vakıflar Bakanlığı) tarafından idare edilen ve genellikle hanedan mensupları tarafından kurulan “*selâtin vakıfları*”, müteveli olması gereken kimselerin soyunun tükenmesi neticesinde Nezaret tarafından zapt ve idare olunan vakıflar ile sefihlik veya israf gibi bazı sebeplerle idaresi mütevellisinden alınarak zapt edilmiş vakıflara “*mazbut vakıflar*” adı verilmiştir²⁷⁵. İslam-Osmanlı hukukunda mazbut vakıfların bu üç türü üzerinde Nezâret “*mansup*

²⁷¹ Bu Nizamnamede “*mülhak vakıf*” terimi kullanılmayarak mazbut ve mazbut olmayan vakıflar tarif edilmektedir. Bunun sebebini öğretide Hatemi, “*mülhak*” kelimesinin anlamından ötürü, bu tür vakıfların da mazbut vakıflar gibi Nezarete katıldığı şeklinde yanlış anlaşılabilirliği endişesi olarak yorumlamaktadır. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 343. Aynı yönde bkz. H. Hüsnü Koyunoğlu, *Sosyal Politika Açısından Vakıflar ve XVII. Yüzyıl İstanbul Uygulaması* (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2022), 121. Ayrıca bkz. Ansay, *İslâm Hukuku*, 302; Keskiöğlu, *İslam Hukuku*, 212; Karaman, *Mukayeseli*, 283; İşeri, “Vakıflar”, 236.

²⁷² Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 343-344. Aynı yönde bkz. Koyunoğlu, *Vakıflar*, 121.

²⁷³ Öztürk, *Elmalılı Gözüyle Vakıflar*, 200 vd. Bununla birlikte, öğretide, meşrutiyet üzere tasarruf olunan vakıfları müstesna vakıflar kapsamında değerlendirerek yönetimlerine göre vakıfları üç (mazbut-mülhak-müstesna) kısımda inceleyen görüş ağırlıktadır. Bkz. Onar, *İdare Hukuku*, 674; Berki, *Vakıflar*, 29; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 62; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 370; Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 347; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 391; Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 103. Ayrıca, günümüz hukukundaki ayırıma benzer şekilde, temelde ikiye ayrılarak (mazbut-mülhak) inceleyenler de mevcuttur. Bkz. Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 261; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 441 vd.

²⁷⁴ Aynı yönde bkz. Nazif Öztürk, *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar* (Ankara: VGM Yayınları, 1983), 92; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 170; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 115.

²⁷⁵ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 62; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 261; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 143; Keskiöğlu, *İslam Hukuku*, 212-213; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 391; Süren, “Eski Vakıflar”, 90. Mazbut vakıfların bu üç türü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, *Elmalılı Gözüyle Vakıflar*, 201-202.

mütevelli” sıfatıyla hem idare hem de denetim görevini yürütmüş; mazbut vakıfların kendi hükmi şahsiyetleri ise devam etmiştir²⁷⁶.

1.2.1.5.3. Mazbut Olmayan Vakıflar

1.2.1.5.3.1. Mülhak Vakıflar

İslam-Osmanlı hukukunda vakfiyelerine göre belirlenen yöneticileri (mütevellileri) tarafından bağımsız olarak idare edilen ancak “*Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti*” (Vakıflar Bakanlığı) tarafından “*nazır*” sıfatıyla denetlenen vakıflara “*mülhak vakıflar*” adı verilmiştir²⁷⁷. Bu vakıflar çoğunlukla zürri (ehli/evlâdiye) vakıflardan oluşmakla birlikte bazı kaynaklarda cemaat ve esnaf vakıflarının da bu kapsama girdiği ifade edilmektedir²⁷⁸. Ancak Osmanlı Devleti’nde mülhak vakıfların kapsamına cemaat vakıflarının dahil edilmediği, bunun Cumhuriyet devrinde gerçekleştiği görülmektedir²⁷⁹. Mülhak vakıfların cemaat ve esnaf vakıflarıyla ilişkisi ve genel olarak mülhak vakıf kavramı hususundaki tafsilata çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilmiştir²⁸⁰.

1.2.1.5.3.2. Müstesna Vakıflar

İslam-Osmanlı hukukunda mülhak vakıflar gibi mütevellileri tarafından idare edilen ancak, onlardan farklı olarak, “*Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti*”nin (Vakıflar Bakanlığının) iç

²⁷⁶ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 62. Mazbut vakıflardan sadece idaresi mazbut olanlar, mütevellileri mevcut olduğu halde, Evkaf Nezâreti’nin bu mütevelliler ile anlaşarak kendilerine maaş bağlayıp idaresini doğrudan doğruya zapt etmiş olduğu vakıflardır. Bunlarda Nezâret’in hukuki sıfatı, öğretide, “*munzam (yardımcı) mütevellilik*” ya da “*mütevelli kaymakamlığı*” şeklinde de ifade edilmektedir. İdaresi mazbut vakıflara örnek olarak Köprülü, Cağalzadeler ve Şehit Mehmet Paşa gibi vakıflar verilmektedir. Bkz. Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler* (Ankara: Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Matbaası, 1966), 25; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 371-372; İşeri, “Vakıflar”, 237-238. Ancak idaresi mazbut vakıflar şeri hükümlere aykırı görülerek eleştirilmişlerdir. Bkz. Karînâbâdîzâde, *Ahkami’l-Evkaf*, M. 33.

²⁷⁷ Karînâbâdîzâde, *Ahkami’l-Evkaf*, M. 34; Berki, *Vakıflar*, 29; İşeri, “Vakıflar”, 239; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 391; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 62; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 262.

²⁷⁸ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 143; Kesioğlu, *İslam Hukuku*, 213.

²⁷⁹ Bu yönde bkz. Halil Cin ve Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi* (Konya: Sayram Yayınları, 2022), 348, dn. 233. 743 sayılı Medeni Kanun’un kabulünden önceki dönemde devletin cemaat vakıflarıyla hiçbir ilişkisi olmadığı gibi, bu tür vakıflar üzerinde çoğunlukla teorik ve egemenlik yetkisinden doğan genel bir denetim yetkisi bulunduğu görülmektedir. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 400. Bu hususta ayrıca aşağıda bkz. 1.2.2.3.3. Cemaat Vakıfları.

²⁸⁰ Aşağıda bkz. 2.1. Mülhak Vakıf Kavramı, 2.1.2.3. Cemaat ve Esnaf Vakıflarının Mülhak Vakıflarla Olan İlişkisi.

denetimi dışında kalan vakıflara “*müstesna vakıflar*” adı verilmiştir²⁸¹. Bu tür vakıflar Tanzimat’tan önce bir kısım harç ve vergilerden muaf tutuldukları (istisna edildikleri) için bu adla anılmıştır²⁸². Bununla birlikte müstesna vakıflar üzerinde devletin, kamu hukukunun genel hükümlerine göre, kadıları (hakimleri) vasıtasıyla bir dış denetimi mevcuttu²⁸³. Mevlâna Vakfı gibi bazı din büyüklerine ait “*Eizze Vakıfları*” ile Gazi Evranos Bey gibi gazilere ait “*Guzat Vakıflar*” olmak üzere ikiye ayrılan müstesna vakıflar, dördü Rumeli’de dördü Anadolu’da olmak üzere, toplam sekiz adettir²⁸⁴. Müstesna vakıflar, 1925 yılında 677 sayılı “*Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun*”²⁸⁵ ile ilga edilerek geliri olanlar Vakıflar Umum Müdürlüğüne (VGM), diğerleri Maarif Vekaleti (Millî Eğitim Bakanlığı) ve özel idarelere devredilmiştir²⁸⁶.

1.2.1.5.3.3. Meşrutiyet Üzere Tasarruf Olunan Vakıflar

Bazı kaynaklarda müstesna vakıflardan ayrı, bazılarında ise müstesna vakıflar içerisinde değerlendirilen bir diğer vakıf türü ise “*Meşrutiyet Üzere Tasarruf Olunan Vakıflar*”dır. Bu tür vakıflar, müstesna vakıflar gibi “*Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti*”nin (Vakıflar Bakanlığının) denetimi dışında kalmakla birlikte, müstesna vakıflardan farklı olarak devlet tarafından kamu hukuku yoluyla yapılabilecek dış denetimden de bağımsızdır²⁸⁷. Meşrutiyet üzere tasarruf olunan vakıfların idaresi ve denetimi tamamen vakfedenin vakfiyeye koyduğu şartlara göre tayin edilen mütevelliler ve nazırlar eliyle gerçekleştirilmekteydi²⁸⁸.

²⁸¹ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 143; Keskiöğlu, *İslam Hukuku*, 213; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 391; Süren, “Eski Vakıflar”, 90. Müstesna vakıfların tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, *Elmalı Gözüyle Vakıflar*, 201.

²⁸² İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 63; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 291; Öztürk, *Elmalı Gözüyle Vakıflar*, 201. Bu tür vakıfların birtakım harç ve vergilerden neden istisna tutuldukları hususunun tarihi arka planı için bkz. İşeri, “Vakıflar”, 240-241.

²⁸³ Eraslan Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012), 174.

²⁸⁴ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 143; Keskiöğlu, *İslam Hukuku*, 213-214; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 391-392; Süren, “Eski Vakıflar”, 91; İşeri, “Vakıflar”, 240.

²⁸⁵ RG, 13.12.1925, S. 243.

²⁸⁶ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 143.

²⁸⁷ Süren, “Eski Vakıflar”, 91; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 175. Meşrutiyet üzere tasarruf olunan vakıfların müstesna vakıflardan farklarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, *Elmalı Gözüyle Vakıflar*, 201.

²⁸⁸ Öztürk, *Elmalı Gözüyle Vakıflar*, 201. Aynı yönde bkz. Süren, “Eski Vakıflar”, 91; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 175.

1.2.2. Türk Medeni Hukukunda

1.2.2.1. Genel Olarak

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk vakıflar kanunu olan 1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğü neticesinde, 4 Ekim 1926 tarihi milat kabul edilerek, öğretilde ve uygulamada “*eski-yeni vakıflar*” ayırımı yapıldığından daha önce bahsedilmişti²⁸⁹. Bu çerçevede Türk pozitif hukukunda vakıflar, 2008 tarihli ve 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu'nda, “*mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıfları ile yeni vakıflar*” olmak üzere beş türe ayrılarak düzenlenmiştir (VK m. 3). Öğretilde ve uygulamada ise temelde “*eski ve yeni vakıflar*” olmak üzere iki türe ayrılarak incelenmektedir. Bu kapsamda eski vakıflar, 4 Ekim 1926 tarihinden önce kurulmuş mazbut ve mülhak vakıflar ile cemaat ve esnaf vakıfları şeklinde dört türe ayrılarak incelenirken; yeni vakıflar ise “*mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflar*” olup, olağan vakıflar, kamuya yararlı vakıflar, çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları ve aile vakıfları şeklinde dört türe ayrılarak incelenmektedir.

Eski ve yeni vakıflar ayırımı, 743 sayılı mülga Medeni Kanun'un yürürlük tarihinden önce kurulan vakıflarla bu tarihten sonra kurulan vakıfları birbirinden ayırt etmek amacıyla geliştirilmiş, hukuki olmaktan ziyade pratik ihtiyaçlardan doğan bir ayırımdır²⁹⁰. Bu ayırım yerine öğretilde de önerildiği üzere, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, “*Medeni Kanun'dan önce kurulmuş vakıflar – Medeni Kanun uyarınca kurulan vakıflar*” ayırımı tercih edilebilirdi²⁹¹. Bununla birlikte, amacı ifade etmekteki pratiklik sebebiyle, “*eski – yeni vakıflar*” ayırımı öğretilde ve uygulamada yerleşik bir hal almıştır²⁹².

²⁸⁹ Yukarıda bkz. 1.1.2. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Vakıflara İlişkin Pozitif Hukuk Düzenlemeleri.

²⁹⁰ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 14.

²⁹¹ Aynı görüşte bkz. Köprülü, “Tesis”, 670; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 6; Köprülü, *Medenî Hukuk*, 553; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 358; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 14; Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 243.

²⁹² Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 14. Yargıtay'ın “*eski – yeni vakıflar*” ayırımına yer veren yakın tarihli Hukuk Genel Kurulu kararları için bkz. Y. HGK, 08.04.2021, E. 2017/1-1240, K. 2021/444, www.kazanci.com.tr, E.T. 14.06.2022; Y. HGK, 08.04.2021, E. 2017/1-2620, K. 2021/445, www.kazanci.com.tr, E.T. 14.06.2022; Y. HGK, 16.06.2020, E. 2017/18-2149, K. 2020/404, www.kazanci.com.tr, E.T. 14.06.2022. Bu sebeple bu çalışmada öğretilde ve Yargıtay içtihatlarında yerleşmiş olan bu ayırım tercih edilmiştir.

1.2.2.2. Yeni Vakıflar

1.2.2.2.1. Olağan Vakıflar

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu çerçevesinde kurulan yeni vakıflara ilişkin hükümlere bakıldığında, amaç unsuru çerçevesinde bir sınıflandırma yapıldığı ve farklı amaçlara sahip vakıf türlerine yer verildiği görülmektedir. Türk Medeni Kanunu’nda düzenlenen farklı amaçlara sahip bu vakıf türleri; kamuya yararlı vakıflar, çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları ve aile vakıflarıdır. Bunlar dışındaki yeni vakıflar ise öğretide “*olağan (alelade) vakıflar*” olarak ifade edilmekte ve olağan vakıflar, bu başlıkta incelenen diğer yeni vakıf türlerinin aksine, özel (spesifik) bir amaç taşımayan ve TMK m. 101 vd. hükümlerine göre kurulan genel vakıf türünü teşkil etmektedir²⁹³.

1.2.2.2.2. Kamuya Yararlı Vakıflar

Kamuya yararlı vakıflar, mülga Medeni Kanun’da 903 sayılı Kanun’la yapılan değişiklik neticesinde Türk hukukuna giren, gelirlerinin en az yarısından fazlası kamu görevi niteliğindeki işlerin yapılmasına tahsis edilmiş vakıflardır²⁹⁴. Devletin kamu hizmeti yükünü azaltıcı faaliyetler yapan bu tür vakıflar, 1967 yılında 903 sayılı Kanun’la yapılan düzenlemeler sayesinde, diğer vakıflardan daha avantajlı bir konuma getirilmişlerdir. Nitekim, söz konusu düzenlemelerle, bu tür vakıflara ve onlara yardımda bulunanlara vergi hukuku alanında yoğun muafiyetler tanınmış ve bu sebeple öğretide “*vergi muafiyetli vakıflar*” olarak da anılmışlardır²⁹⁵. Keza, mülga Medenî Kanun’un 903 sayılı Kanun’la değiştirilmiş 453. maddesi gereğince, bu tür vakıfların kurulmasını teşvik amacıyla vakfedenin saklı pay sahibi mirasçılarının saklı payları azaltılarak vakfedenin tasarruf nisabı artırılmıştı²⁹⁶. Ancak 2002 yılında yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile birlikte azaltılmış saklı pay müessesesi kaldırılmıştır.

²⁹³ Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 341; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 367; Ayan, *Kişiler Hukuku*, 314.

²⁹⁴ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 677; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 417; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 341; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 377.

²⁹⁵ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 677; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 417.

²⁹⁶ 743 sayılı Medeni Kanun’un 453. maddesinde 1967 yılında 903 sayılı Kanun’la yapılan ilk değişiklikle kamuya yararlı vakıf kurulması halinde saklı paylı mirasçıların saklı payları normal saklı paylarının 1/3’ü olarak kabul edilmişti. Aynı maddede sonradan 1990 yılında 3678 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle ise 453. maddenin ikinci fıkrasına “*Gelirinin yarısından fazlası kamu görevi*

Yürürlükteki mevzuatta kamuya yararlı vakıf tanımı yapılmamıştır. Ancak TMK m. 117/III’de “Kamuya yararlı veya özel kanunlarla²⁹⁷ kurulan vakıflar hakkındaki özel hükümler saklıdır.” denilerek bu husustaki özel mevzuata atıf yapılmıştır. Günümüzde kamuya yararlı vakıflara, özellikle 2003 yılında çıkarılan 4962 sayılı Kanun²⁹⁸ ve 2007 yılında çıkarılan Tebliğ²⁹⁹ gereğince, vergi hukuku alanında birtakım ayrıcalıklar tanınmaya devam etmektedir³⁰⁰. Bu tür vakıflara miras hukuku yönünden tanınan tek avantaj ise, TMK m. 570/II’de düzenlenen, “Kamu tüzel kişileri ile kamuya yararlı dernek ve vakıflara yapılan ölüme bağlı tasarruflar ve sağlararası kazandırmalar en son sırada tenkis edilir” hükmüdür³⁰¹.

1.2.2.2.3. Çalıştırılanlara ve İşçilere Yardım Vakıfları

Belli bir kurumda çalıştırılanlara ve kurumun işçilerine iş göremezlik, hastalık, ölüm, doğum, kaza, evlenme, emeklilik, gıda ve giyim yardımları gibi bazı ekonomik menfaatlerin sağlanmasının amaç edinildiğı vakıf türüne “çalıştırılanlara ve işçilere

niteliğindeki işlerin yapımına bırakılarak vakıf kurulmasında mahfuz hisse, yukarıda gösterilen hisselerin üçte iki oranındadır.” hükmü getirilerek bu oran 2/3’e çıkarılmıştır.

²⁹⁷ Bu hükümde kamuya yararlı vakıflardan farklı olarak bahsedilen özel kanunlarla kurulan vakıflara verilebilecek en mühim örnek, vakfedenin iradesi yerine 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu (RG, 14.06.1986, S. 19134) gereğince her il ve ilçede kurulan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarıdır. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının kuruluş şartları, yönetimleri ve denetimleri 3294 sayılı Kanun m. 7 gereğince yapılmakta olup Türk Medeni Kanunu’nda düzenlenen vakıflardan farklı hükümlere tabidir. Bu sebeple öğretide bu tür vakıflar, hukuki nitelikleri itibariyle, devletin merkezi ve taşra teşkilatı dışında özel hukuk tüzel kişisi olarak örgütlenen fakat kamu hizmeti yürüten atipik bir örgütlenme olarak ifade edilmektedir. Bkz. Kazım Başaran, “Dönüşen Devletin Yeni Sosyal Politika Aracı: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 14/27, (2022): 260. Bu vakıfların hukuki yapısı hakkında ayrıca bkz. Güven Yiğit, “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2011), 32 vd. Vakıflar Genel Müdürlüğünün güncel verilerinde 1.003 adet olduğu görülen sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları yeni vakıf türleri arasında zikredilmektedir. Bkz. https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar2023-sorasi/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi--14072023.pdf.

²⁹⁸ RG, 07.08.2003, S. 25192.

²⁹⁹ RG, 03.04.2007, S. 26482.

³⁰⁰ Türk hukukunda kamuya yararlı vakıflara özellikle vergi hukuku alanında tanınan ayrıcalıklar ve bunlardan faydalanabilmeleri için haiz olmaları gereken nitelikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 342 vd.; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 417 vd.

³⁰¹ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 420; Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 342.

yardım vakıfları” denilmektedir³⁰². İlk olarak 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu³⁰³ m. 468 hükmüyle Türk hukukuna giren bu tür vakıflar, sonrasında 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu³⁰⁴ geçici m. 20 ve 1967 yılında 743 sayılı mülga Medeni Kanun’a eklenen m. 77/(A) hükmüyle ayrıca düzenlenmiştir³⁰⁵. Bu tür vakıflar, amaçlarının çok özel nitelikte olması – yani vakıftan yararlanmanın sadece çalıştırılanlara ve işçilere tanınmış olması – sebebiyle diğer yeni vakıflardan ayrılmaktadır³⁰⁶.

Yürürlükteki mevzuatta bu tür vakıflara uygulanacak esaslar, genel itibariyle, TMK m. 110 hükmünde düzenlenmiştir. Ayrıca, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu³⁰⁷ geçici m. 20 ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu³⁰⁸ m. 522 hükmü de bu hususta özel düzenlemeler içermektedir. Öğretide çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları, TMK m. 110 hükmünden hareketle, temelde iki farklı hukuki yapıda incelenmektedir. Birincisi, vakfın mal varlığının sadece vakfeden tarafından tahsis edilen mal varlığı değerlerinden oluştuğu ve vakıftan yararlananların vakfa herhangi bir katkıda bulunmadıkları “tek taraflı çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları”; ikincisi ise vakıftan yararlananların da vakfa katkıda bulundukları, “katılmalı vakıflar” olarak da isimlendirilen, “çift taraflı çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları”dır³⁰⁹. Bu iki kategorinin yanında üçüncü bir kategori olarak, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’nun geçici 20. maddesine tabi olarak kurulan, “sandık vakıfları” ya da kısaca “sandıklar”

³⁰² Aydın Zevkliler, M. Beşir Acabey ve K. Emre Gökyayla, *Medeni Hukuk* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999), 710; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 675; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 43; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 369-370. Bu tür vakıflar, sözü geçen yardımların birçoğunu veya sadece birini sağlamak üzere kurulabilir. Bkz. Güneri, *Vakıfta Amaç*, 222-223. Çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıflarında yararlananların vakıftan yararlanma koşullarında yapılacak değişiklikler (TMK m.110/V) hususunda bkz. Murat Sarıkaya, “Türk Medenî Kanunu’na Göre Vakıflarda Amacın Değiştirilmesi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/2, (2021): 615 vd.

³⁰³ RG, 09.07.1956, S. 9353.

³⁰⁴ RG, 29, 30, 31.07.1964-01.08.1964, S. 11766-11779.

³⁰⁵ Bu hususta özel bir inceleme için bkz. Ünal Tekinalp, “İşçi ve Müstahdemler Yararına Yardım Akçeleri ve Yardım Vakıfları”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 4/3, (1968): 420-447.

³⁰⁶ Güneri, *Vakıfta Amaç*, 224.

³⁰⁷ RG, 16.06.2006, S. 26200.

³⁰⁸ RG, 14.02.2011, S. 27846.

³⁰⁹ Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 349; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 422-423; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 676; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 43; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 371. 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu geçici m. 20, mülga TTK m. 468 ve eMK m. 77/(A)’ya göre kurulan çift taraflı “istihdam edilenlere ve işçilere yardım vakıfları”, tamamen “üye” ve “aidat ödeme” esaslarına dayanmaları sebebiyle vakıf kurumunun bünyesine aykırı oldukları gerekçesiyle öğretide eleştirilmişlerdir. Öğretide bu tür kuruluşlar için dernek veya kooperatif tüzel kişilik tiplerinin seçilmesinin daha isabetli olacağı ifade edilmiştir. Bkz. Ali Akyıldız, “Vakfın Kuruluşunda ‘Amaç’ ve ‘Mal Varlığı’ Denetimi ile ‘Vakıflarda Dernekleşme Eğilimi’ Problemi”, *Vakıflar Dergisi*, 26 (1997): 422.

olarak isimlendirilen “*personele yardım vakıfları*”ndan da söz edilmektedir³¹⁰. 506 sayılı Kanun’un geçici 20. maddesi kapsamındaki sandık iştirakçilerinin yürürlükteki 5510 sayılı Kanun’un geçici 20. maddesi uyarınca Sosyal Güvenlik Kurumuna devrolunacakları kararlaştırılmış ve devir tarihi itibarıyla bu Kanun’un 4’üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılacakları düzenlenmiştir.

1.2.2.2.4. Aile Vakıfları

Türk Medeni Kanunu m. 372/I gereğince aile bireylerinin eğitim ve öğrenimleri, donanım ve desteklenmeleri ve bunlara benzer amaçların gerektirdiği harcamaların yapılması amacıyla kişiler ve miras hukuku hükümleri uyarınca kurulan vakıflara “*aile vakıfları*” denir³¹¹. Bu tür vakıflar amaçları itibarıyla olağan vakıflardan ayrılmaktadır. Zira, olağan vakıfların amacı vakfeden tarafından kural olarak serbestçe belirlenebilirken, aile vakıflarının amacı kanun koyucu tarafından TMK m. 372/I hükmünde düzenlenenlerle sınırlandırılmıştır³¹². Bu sınırlı amaçlara örnek olarak öğretide; aile bireylerinin üniversite harçlarının ödenmesi, işe başlarken gerekli mesleki donanımlarının, evlenirken çeyizlerinin sağlanması, muhtaç durumda olanların bakımı ile hastaların tedavisi için gerekli harcamaların yapılması verilmektedir³¹³. Dolayısıyla bu ve bunlara benzer amaçlar dışında aile vakfı kurulamaz³¹⁴.

Türk Medeni Kanunu m. 372/II’nin ilk cümlesinde “*Bir malın veya hakkın başkalarına geçmemek üzere aynı soydan gelenlere kuşaktan kuşağa kalacak şekilde özgülenmesi yasaktır.*” denilerek Roma hukukundaki aile fideikomisi (“*fideicommissum familiae*”

³¹⁰ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 675-676; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 45. Ayrıntılı bilgi için bkz. Güneri, *Vakıfta Amaç*, 241 vd.

³¹¹ Bu hükümde yer alan “*aile bireyleri*” kavramı, öğretide, tüm kan ve sıhri hısımları, evlatlığı, karı-kocayı ve vakfedeni kapsayan geniş bir kavram olarak anlaşılmaktadır. Bkz. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 350; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 197. eMK m. 322/I’de anılan “*aile efradı*” kavramı da aynı anlamda anlaşılmaktaydı. Bkz. Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 368.

³¹² Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 350; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 424.

³¹³ Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, *Türk Medenî Hukuku: Aile Hukuku* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2022), 460; Mustafa Dural, Tufan Ögüz ve Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku - Cilt III: Aile Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2023), 418-419.

³¹⁴ TMK m. 372/I’de zikredilen ve bunlara benzer amaçlar dışında kurulan vakıflar, yararlananları aile bireyleri olsa bile, olağan (alelade) vakıf sayılmaktadırlar. Örneğin, aile bireylerinden bazılarına herhangi bir koşul aranmaksızın düzenli iratlar şeklinde ekonomik menfaatler sağlanması amacını taşıyan bir aile vakfı kurulamayacağı gibi, vakfın gelirinin toplum çıkarlarına harcanması amacını taşıyan bir aile vakfı da kurulamaz. Zira bunlar benzer amaçlar sayılmazlar. Bkz. Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 419.

relictum”) ³¹⁵ kurumu, mehz İsviçre hukukunda olduğu gibi, Türk medeni hukukunda da yasaklanmıştır (TMK m. 372/II) ³¹⁶. Nitekim aile vakfından farklı olarak aile fideikomisi niteliğindeki özgülemelerle, bağımsız bir tüzel kişiliğin oluşturulması değil, bir malın veya terekenin tamamının – üzerinde tasarrufta bulunulmaması şartıyla – salt bir aileye özgü ve özel bir mal varlığı haline getirilmesi amaçlanmaktadır ³¹⁷. Roma hukukundaki bu kurum, öğretide ifade edildiği üzere, artmırasçı atamanın (TMK m. 521) özel bir halidir ³¹⁸. Bu kapsamda örneğin, bir babanın sahip olduğu çiftliği, üzerinde tasarruf edilmemesi şartıyla daima ailenin en büyük oğluna kalacak şekilde özgülemesi; yani ölüme bağlı bir tasarrufla günümüz miras hukuku kurallarına aykırı ve özel bir intikal düzenlemesi yapması mümkün değildir ³¹⁹.

Türk Medeni Kanunu m. 372/II’nin ikinci cümlesinde ise “*Böyle bir özgülenme, vakıf kurma yoluyla da yapılamaz.*” denilerek aile fideikomisi niteliğindeki bir tasarrufun vakıf kurma amacıyla da yapılamayacağı ifade edilmiştir. Öncelikle 743 sayılı Medeni Kanun m. 322’de düzenlenen ve İsviçre Medeni Kanunu’nda bulunmayan bu hükümle İslam-Osmanlı hukukunda geniş bir uygulama alanına sahip olan “*zürri (ehli/evlâdiye)*

³¹⁵ Aile fideikomisi ya da Roma hukuku terminolojisindeki adıyla “*fideicommissum familiae relictum*”, bir kişinin irade beyanıyla mal varlığında bulunan bir malı kendisinin öngördüğü intikal sırasına göre ve üzerinde tasarrufta bulunulmasını yasaklayacak şekilde yalnız belli bir aileye mensup bireyler arasında özgülemesidir. Bkz. Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 420; Akıntürk ve Ateş, *Aile Hukuku*, 460; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 369. Bu kavramın Roma hukukundaki temelleri ve günümüz hukukuna etkileri hususunda ayrıntılı bir inceleme için bkz. İpek Sevda Söğüt, “Roma ve Türk Hukuku’nda Aile Fideikomisi (Fideicommissum Familiae Relictum) Kavramı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 32/147, (2020): 165 vd.

³¹⁶ 1904 tarihinde kabul edilip 1907 tarihinde yürürlüğe giren İsviçre Medeni Kanunu (ZGB) hazırlık komisyonunda aile fideikomisi ve aile vakfı müesseseleri birbirlerinden farklı ve ayrı müesseseler olarak kabul edilmiştir. Bu hususta gerçekleştirilen tartışmalar neticesinde aile fideikomisi müessesesi yasaklanmış, aile fideikomisi teşkil edebileceği izlenimi uyandıran aile vakıflarının kuruluşuna ise ancak kanunda sınırlanmış belli amaçlar doğrultusunda izin verilmiştir. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 40-41. Orta çağda ve feodal hukukta toplumsal ve ekonomik etkileri çok büyük olan ve geniş ölçüde uygulanan “*fideicommissum familiae relictum*” müessesesiyle 15 ila 18. yüzyıllar arasında feodal teşkilatın bozulması sırasında mücadele edilmiş ve birçok teşebbüsten sonra ancak Fransız İhtilali (1789-1799) ile tamamen ortadan kaldırılabilmiştir. Bkz. Söğüt, “Aile Fideikomisi”, 165. Nihayetinde esasen bir orta çağ kurumu olan ve İsviçre’de sayısız küçük derebeyliklerin doğmasına sebep olan bu müessesenin demokratik sayılmadığı için yasaklandığı ifade edilmektedir. Bkz. Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 420.

³¹⁷ Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 420; Söğüt, “Aile Fideikomisi”, 177.

³¹⁸ Söğüt, “Aile Fideikomisi”, 164-165. Bu yasak kapsamında günümüz miras hukukunda TMK m. 521/II hükmü gereğince artmırasçı veya vasiyet alacaklısı atanması sadece bir defayla sınırlı tutularak kısıtlanmıştır. Bkz. Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 420, dn. 104; Söğüt, “Aile Fideikomisi”, 178.

³¹⁹ Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 420.

vakıfların” kurulması yasaklanmıştır³²⁰. Nitekim bir kararında Yargıtay, vakıf senedinde amacı *“iki ahşap evli, bahçeli yayla yurdunun satılmamasının, evlad vakfı olarak tescili ile evladlarının intifa ve istifade etmeleri için vakıf yapılması gayesinden ibaret olup, vakfa tahsis edilen mallar icare verilerek gelirinden tahsilde bulunan erkek evlad'dan en büyük ikisine tahsis edilerek bu tahsis erkek evladının erkek evladı ve erkek evladı olarak devam edecek ve erkek evladın nesli tükendiğinde kız evladından gelen erkek evlada geçecektir.”* şeklinde belirlenen aile vakfının tescilini günümüz hukukunda kurulması arzu edilmeyen *“zürriyet vakfı”* niteliğinde olduğu gerekçesiyle uygun bulmamıştır³²¹. Ancak günümüzde örneğin, bir taşınmaz üzerinde sadece aile bireylerinin toplanıp eğlenebilecekleri yazlık/dağ evi gibi özel mekanlar tesis etmek veya aile kitaplığı/mezarlığı gibi aileye özgü alanlar oluşturmak şeklindeki amaçlarla aile vakfı kurulabilmesi mümkündür (TMK m. 372/I)³²².

Türk Medeni Kanunu m. 372/II gereğince günümüz hukukunda kurulması yasaklanan zürri vakıflar, Roma hukukundaki aile fideikomisi kurumuyla benzerlik taşımakla birlikte, aslında aynı nitelikte değildir. Nitekim zürri vakıflar, aile fideikomisinin aksine,

³²⁰ Köprülü, *Medenî Hukuk*, 601-602; Söğüt, “Aile Fideikomisi”, 176-177; İşeri, “Vakıflar”, 209; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 122. Bu hükmün aile fideikomisi niteliğindeki özgülemelerin kanuna karşı hile yoluyla “vakıf” görünümü altında da yapılamayacağını ifade ettiği yönünde bkz. Hüseyin Hatemi, *Aile Hukuku* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023), 196.

³²¹ Y. 6. HD, 23.05.1976, E. 1976/1160, K. 1976/1977, “T. İ. evlad vakfının senedinde, vakfın gayesi olarak (iki ahşap evli, bahçeli yayla yurdunun satılmamasının, evlad vakfı olarak tescili ile evladlarının intifa ve istifade etmeleri için vakıf yapılması gayesinden ibaret olup, vakfa tahsis edilen mallar icare verilerek gelirinden tahsilde bulunan erkek evlad'dan en büyük ikisine tahsis edilerek bu tahsis erkek evladının erkek evladı ve erkek evladı olarak devam edecek ve erkek evladın nesli tükendiğinde kız evladından gelen erkek evlada geçecektir.) Yukarıda amacı açıklanan vakıf M.K.'nın 322. maddesinde yer alan, bir aile vakfı değildir. Kurulması istenilen vakıf, aynı maddenin ikinci fıkrasına göre kurulması arzu edilmeyen vakıflar arasındadır. Kurulması istenilen vakıf eski hukukta yer alan bir zürriyet vakfı niteliğindedir. Bu şekilde bir vakfın kurulmasına medeni kanun hükümleri müsait bulunmamaktadır. Kanunun bu amir hükmü nazara alınmadan yazılı şekilde tescile karar verilmesi usul ve kanuna aykırıdır. ”, www.kazanci.com.tr, E.T. 10.07.2023. Aynı yönde bkz. Y. 2. HD, T. 27.3.2000, E. 2000/2641, K. 2000/3627, “Vasiyetçi, ölüme bağlı olarak yaptığı tasarrufla aile vakfı kurmuştur. 11.11.1992 tarihli vasiyetnamenin 4. maddesinde; vakfa ortak olanların hisselerini hiçbir suretle ahara veya kendi aralarında birbirlerine satamayacakları gibi ipotek ve temlikte de bulunamayacaklarını, 6. madde de ise, “gayrimenkullerin ve hisse senetlerinin hiçbir şekilde satılamayacağı” şartını koymuştur. Vasiyetçinin bu iradesi Medeni Kanunun 322. maddesindeki, bir malın veya hakkın devir ve ferağ edilmemek üzere bir aileye tahsis edilmesine ve bunların sırf aile fertleri arasında ve soydan soya geçmek suretiyle intikaline dair her türlü tasarruf yasak olup, bu şekildeki tasarrufun vakıf kurma iradesi ile bağdaşmayacağı hükmüne aykırıdır. Ancak kanuna aykırı bu iki şartın iptali vasiyetnamenin tümünden iptalini gerektiren nitelikte de değildir. Mahkemece yapılacak iş; vasiyetnamenin 4 ve 6. maddelerindeki yukarıda açıklanan cümlelerin iptaline karar vermek; davacıardan yalnız mahfuz hisseli H. O. bakımından Medeni Kanunun 453. maddesinin murisin ölümünden önce 23.11.1990 tarihinde değiştiği de dikkate alıp, gerekli incelemeyi yapıp, hasıl olacak sonuca göre karar vermekten ibarettir. ”, www.kazanci.com.tr, E.T. 10.07.2023.

³²² Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 219, dn. 713.

vakfedenin soyunun tükenmesi/kesilmesi neticesinde yoksullara tahsis edilmekte ve böylece nihai amaç itibariyle toplumsal bir amaca/hayır amacına yönelmektedir. Keza günümüzde mülhak vakıf niteliğinde varlığını sürdüren çoğu zürri vakıfta vakfedenin soyundan gelenler vakfın gayri safi gelirinden (gallesinden) değil, aile fideikomisi ve aile vakıflarının aksine, bir kısım hayır şartlarına tahsis edilen giderlerin ayrılması neticesinde kalan safi gelirinden (galle fazlasından) yararlanmaktadır³²³. Ayrıca kuruluşlarında ebedilik (“*te’bit*”) ve Allah’a yakınlık (“*kurbet*”) kastı aranan zürri vakıflar, bağımsız bir hak süjesi oluşturmak amacıyla kurulmuş vakıflar olup, özel bir mal varlığı tahsisi şeklinde tezahür eden aile fideikomisi kurumuyla bu anlamda da ayrılmaktadır. Medeni hukukun kişiler ve miras hukuku hükümlerine aykırı olduklarından günümüz hukukunda kurulması yasaklanan zürri vakıfların mülhak vakıflarla olan ilişkisi bu çalışmada ayrıca incelenmiştir³²⁴.

1.2.2.3. Eski Vakıflar

1.2.2.3.1. Genel Olarak

Türk medeni hukukunda “*eski vakıflar*” olarak tabir edilen vakıflar, yukarıda ifade edildiği üzere, mazbut ve mülhak vakıflar ile cemaat ve esnaf vakıflarıdır (VK m. 3). Türk hukukunda Osmanlı döneminde kurulan ve halen varlıklarını sürdüren bu vakıflar, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk vakıflar kanunu olan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nda, mazbut ve mülhak olmak üzere temelde ikiye ayrılarak incelenmiş ve cemaat ile esnaf vakıfları mülhak vakıfların bir türü olarak değerlendirilmiştir. Ancak, bu tasnif, 1949 tarihinde 2762 sayılı Kanun’un 1. maddesinin mülhak vakıfları tanımlayan hükmünün

³²³ Bu anlamda zürri vakıflarda ancak aile fideikomisi ile kamu hizmetinin yanyana bulunduğu bahsedilebilir. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 16-17. Buna karşılık Hatemi, kanuna karşı hile olarak nitelendirdiği zürri vakıfları eleştirerek, Hristiyan dünyasındaki aile fideikomisi kurumunun gerçek kişilere değil de kilise manevi şahsiyeti görevlilerinin yönetimine bırakıldıklarından zürri vakıflardan daha çok saygınlık kazandıklarını ifade etmektedir. Bkz. Hatemi, “Tanzimat”, 1665. Kanaatimizce zürri vakıfları kanuna karşı hile niteliğinde kabul etmek mümkün değildir. Zira bu tür vakıflar, kanaatimizce, günümüz hukukunda kurulabilen aile vakıflarının amaç itibariyle kısıtlanmamış ve netice itibariyle hayır amacına yönelmiş şeklindedir. Öyle ki, öğretilde, İslam-Osmanlı hukukunda mevcut olan “*zürri (ehlî/evlâdiye) vakıflar*”ın İsviçre Medeni Kanunu’na girmiş olması, oradan da Türk hukukunun tekrardan bu müesseseyi iktibas etmiş olması bile muhtemel görülmektedir. Bkz. Akipek ve Altaş, “Evladiye Davaları”, 147. Bu anlamda mülga Medeni Kanun’un kabulünden sonra zürri vakıfların kurulması yasaklanmışsa da TMK m. 372 hükmü ile bahsedilen boşluğun bir anlamda doldurulduğunu söylemek mümkündür. Aynı yönde bkz. Fatih Yaşar Mengüç, “Galleye Müstehak Vakıf Evlatlığının Tespiti Davası”, *Adalet Dergisi*, 1/66, (2021): 602-603.

³²⁴ Aşağıda bkz. 2.1.2.2. Yönetimi Vakfedenlerin Soyundan Gelenlere Şart Edilmiş Vakıflar, 4.2.3.3.2. Mülhak Vakıflarda ve Mülhak Vakıftan Dönüştürülen Aile Vakıflarında Özgüleme (Tahsis).

değiştirilmesine ilişkin 5404 sayılı Kanun’la değiştirilmiş ve cemaat ve esnaf vakıfları mülhak vakıflar kapsamından çıkarılmıştır. Dolayısıyla bu değişiklikten itibaren 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu ve keza 2008 yılından itibaren yürürlükte olan 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde eski vakıflar dört tür olarak incelenmektedir. Bunlar; mazbut ve mülhak vakıflar ile cemaat ve esnaf vakıflarıdır.

1.2.2.3.2. Mazbut Vakıflar

5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu’nun 3. maddesi gereğince mazbut vakıflar, “*Bu Kanun uyarınca Genel Müdürlükçe yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar ile mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğünce yönetilen vakıflar*”dır. Mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi’nin yürürlüğe girdiği 4 Ekim 1926 tarihinden önce kurulmuş ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince VGM’ce yönetilen mazbut vakıflar, mülga Kanun’da şu şekilde tanımlanmıştır: “*4 birinci teşrin 1926 tarihinden önce vücut bulmuş vakıflardan A - Bu kanundan önce zapt edilmiş bulunan vakıflar, B - Bu kanundan önce idaresi zapt edilmiş olan vakıflar, C - Mütevelliliği bir makama şart edilmiş olan vakıflar, D - Kanunen veya fiilen hayri bir hizmeti kalmamış olan vakıflar, E - Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerinden başkalarına şart edilmiş vakıflar Vakıflar Umum Müdürlüğünce idare olunur. Bunların hepsine birden (Mazbut vakıflar) denir.*” (eVK m. 1).

2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu gereğince Genel Müdürlüğün idare ve temsil ettiği vakıfların bir kül halinde (bir bütün olarak) hükmî şahsiyet sayılacakları hükme bağlanmıştı (eVK m. 6). Bu nedenle Türk medeni hukuku öğretisinde mazbut vakıfların ayrı birer tüzel kişiliğe sahip olup olmadıkları ve bu tüzel kişiliğin niteliği tartışmalıydı. Bu husustaki hâkim görüş, mazbut vakıfların, VGM’nin kamu tüzel kişiliği altında bireyselliklerini yitirdikleri ve “*mazbut vakıflar tüzel kişiliği*” adı altında bir bütün olarak (bir kül halinde) yönetilip temsil edildikleri yönündeydi³²⁵. Ancak 1978 tarihli Yargıtay

³²⁵ Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları – II. Cilt* (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1966), 679; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 470-471; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 8; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 171-173. Ancak Onar’dan farklı olarak Hatemi’ye göre, VGM ile VGM’nin kanuni temsilciliği altında bulunan “*mazbut vakıflar tüzel kişiliğini*” özdeşleştirmekten kaçınmak daha doğru olur. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 471, dn. 572. Diğer taraftan, 2762 sayılı mülga Kanun’daki toplu tüzel kişilik anlayışı öğretide haklı olarak eleştirilmekteydi. Nitekim Berki’ye göre, gerçek kişilerin kişiliklerini bir saymak nasıl doğru değilse sırf VGM tarafından yönetildikleri gerekçesiyle mazbut vakıfların kişiliklerini de

İBGK kararında, mazbut vakıfların ayrı birer tüzel kişilikleri olduğu, bununla birlikte bir kamu hukuku tüzel kişisi olan VGM tarafından idare ve temsil olundukları vurgulanmıştır³²⁶.

2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda ise artık tüm vakıfların özel hukuk tüzel kişiliğini haiz oldukları açıkça hükme bağlanmıştır (VK m. 4). Bu doğrultuda, bugün için artık her bir mazbut vakfın bağımsız birer özel hukuk tüzel kişiliği bulunduğunu kabul etmek gerekir³²⁷. Bu bakımdan mazbut vakıflar üzerinde VGM'nin hukuki statüsü, öğretide isabetle belirtildiği üzere, mülhak vakfı yöneten mütevellinin (vakıf yöneticisinin) hukuki statüsüne benzetilmektedir³²⁸. Nitekim mazbut vakıfların her birinin gelir ve giderleri VGM tarafından ayrı ayrı takip edilmekte (VK m. 31) ve bunun karşılığında her bir mazbut vakfın yıllık gayrisafi gelirinden “yönetim ve temsil masrafı” adı altında bir kesinti yapılmaktadır (VK m. 34). Bununla birlikte mazbut vakıfların tüzel kişiliği hususunun öğretide halen tartışmalı bir alan oluşturduğu görülmektedir³²⁹. 5737

bir saymak doğru değildir. Zira Berki'nin ifadesiyle “mevzu ve gayeleri başka başka müteaddid vakıfların şahsiyetlerinin bir sayılması her bakımdan doğru olmaz”. Bkz. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 72. Diğer taraftan İslam-Osmanlı hukukunda da mazbut vakıflar tek elden, Evkaf Nezareti eliyle idare edilmekle beraber, her biri bağımsız tüzel kişiliğini, mal varlığını ve hukuki statüsünü muhafaza etmekteydi. Bkz. Onar, *İdare Hukuku*, 679. Bu anlamda, çalışmada incelendiği üzere, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğüyle birlikte Medeni Kanun'un kabulünden önceki anlayışa geri dönüldüğü görülmektedir.

³²⁶ Bkz. Y. İBGK, 06.03.1978, E. 1978/2, K. 1978/2, “Ayrı hükmi şahsiyeti bulunan, mazbut vakıflar, müstakil bir hükmi şahsiyete sahip ve öz malvarlığı ayrı olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 3533 sayılı Kanun hükümlerine tabi olmasını gerektirmez.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 25.09.2022. Aynı İBGK'ya atıf yapan yakın tarihli bir Yargıtay kararı için bkz. Y. 13. HD, 29.03.2011, E. 2011/2476, K. 2011/4802, www.kazanci.com.tr, E.T. 25.09.2022.

³²⁷ Ömer Çınar, “Mazbut ve Mülhak Vakıflarda Galle (Gelir) Üzerinde Vakıf Evlatlarının ve Diğer İlgililerin Hak Sahipliği ve İntifa Hakkı Hayrından Fazla Olan Mülhak Vakıfların Aile Vakfına Dönüştürülmesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22, (2016): 829-830; Meryem Solmaz Bilici, *Türk Medeni Kanunu Çerçevesinde Mazbut Vakıflar (Örnek Mazbut Vakıf İncelemeli)*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021), 60-61.

³²⁸ Güneri, *Vakıfta Amaç*, 20. Aynı yönde bkz. Solmaz Bilici, *Mazbut Vakıflar*, 67. Bununla birlikte, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce mazbut vakıflar arasına alınan vakıflarla bu Kanun'a göre mazbut vakıflar arasına alınan vakıflara bir daha yönetici seçimi ve ataması yapılamaz (VK m. 7/II).

³²⁹ Mazbut vakıfların hem kamu hem özel hukuk tüzel kişiliğini içeren karma bir tüzel kişilik olduğu görüşünde bkz. Mustafa Yılmaz, *Eski Vakıfların ve Taşınmazlarının Günümüzdeki Hukuki Rejimi* (Ankara: Bilge Yayınevi, 2013), 146; Merve Arslan, “Mazbut Vakıfların Tüzel Kişilikleri, Malları ve Tasfiyesi”, *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10/1: 129. Mazbut vakıfların ayrı birer tüzel kişiliklerinin bulunmadığı, bir kül halinde (toptan) tüzel kişiliğe sahip oldukları görüşünde bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 424-425.

sayılı Vakıflar Kanunu'nun genel gerekçesine göre günümüzde 41.550 adet mazbut vakıf varlığını sürdürmektedir³³⁰.

1.2.2.3.3. Cemaat Vakıfları

Cemaat vakıfları, 743 sayılı mülga Medeni Kanun'un yürürlük tarihinden önceki Türk hukukunda Rum, Ermeni ve Musevi cemaatler başta olmak üzere gayrimüslim Osmanlı cemaatleri tarafından kurulmuş, Lozan Antlaşması'nın³³¹ 37 ila 44. maddelerinde yer alan düzenlemelerle de “*azınlık vakıfları*” olarak ifade edilerek hakları güvence altına alınmış vakıflardır³³². Bu tür vakıflar, tüzel kişilik olarak ilk kez, 1912 yılında yürürlüğe konulan “*Eşhas-ı Hükmîyenin Emval-ı Gayr-i Menkûleye Tasarruflarına Mahsus Kanun-ı Muvakkat*” ile tanınmışlardır³³³. Nitekim anılan Geçici Kanun'da “*Osmanlı cemaat ve hayri müesseseleri*” olarak adlandırılan cemaat vakıflarının o zamana kadar “*nam-ı müstear*” veya “*nam-ı mevhum*” olarak kaydettirdikleri taşınmazların bu tarihten sonra müesseseleri adına vakıf olarak tescillerine imkân sağlanmış³³⁴. 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte bu Antlaşma'nın 42. maddesinin III. fıkrası gereğince³³⁵ varlıkları korunacağı taahhüt edilen cemaat vakıfları, 743 sayılı Medeni Kanun'un kabulünden sonra 1935 yılında yürürlüğe giren 2762 sayılı Vakıflar Kanunu

³³⁰ Bkz. <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877be-1919-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=5737#step-2>, E.T.: 19.12.2023.

³³¹ “*Türk Kurtuluş Savaşı sonunda 24 Temmuz 1923'te imzalanan antlaşma*.”. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şerafettin Turan, “Lozan Antlaşması”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 214-217.

³³² Refik Korkusuz ve Ömer Ergün, “Hukuksal Boyutları ile Eski ve Yeni Vakıflar”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12-13/16-17-18-19, (2007): 90; Süeren, “Eski Vakıflar”, 101; Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 255. Ayrıca bkz. Turan, “Lozan Antlaşması”, 216; Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 340 vd.

³³³ Hasan Güneri, “Azınlık Vakıflarının İncelenmesi”, *Vakıflar Dergisi*, 10, (1973): 89. Öğretide cemaat vakıflarının asıl hukuki statülerine 1901'lerden sonra kavuşabildikleri ifade edilmektedir. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 13. Nitekim 1901 tarihine kadar yabancı tüzel kişilerin varlıkları ve taşınmaza tasarrufları hukuken tanınmamış, 1901 yılında başlayan “*antlaşmalı safha*” ile birlikte ise öncelikle Osmanlı Devleti ile Fransa arasında yapılan bir antlaşmayla Osmanlı topraklarındaki Fransız okul, hastane, hayır ve din müesseseleri tanınmıştır. Bkz. Güneri, “Azınlık Vakıfları”, 87 vd. Cemaat vakıflarının ilk örneklerinin para vakıfları şeklinde olduğu yönünde bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 335.

³³⁴ Lale Ayhan İzmirli, “Çözümlemeyen Problem; Cemaat (Azınlık) Vakıflarının Taşınmaz Mal Edinmesi”, *TESAM Akademi Dergisi*, 5/1, (2018): 103-104; Güneri, “Azınlık Vakıfları”, 89.

³³⁵ Lozan Antlaşması m. 42/III hükmü şu şekildedir: “*Türkiye Hükümeti söz konusu azınlıkların Kiliseleri, Havraları, mezarlıkları ve öteki dinsel kurumlarına her türlü koruyuculuğu göstermeyi yükümlenir. Bu azınlıkların bugün Türkiye’de bulunan Vakıflarına ve dinsel ve yardım kurumlarına her türlü kolaylığı gösterecek ve izinleri verecek ve yeni dinsel ve yardım kurumları kurulması için, benzeri öteki özel kurumlara sağlanmış olan gerekli kolaylıklardan hiçbirini esirgemeyecektir.*”.

ile de “vakıf” olarak tanınarak tüzel kişilikleri devam ettirilmiştir³³⁶. Bu Kanun gereğince 1936 yılında verdikleri beyannameler de bir nevi vakıf senedi/vakfiye olarak kabul edilerek VGM’deki kütüğe tescil ve kayıtları yapılmıştır³³⁷.

1967 yılında yürürlüğe konulan 903 sayılı Kanun’la 743 sayılı mülga Medeni Kanun’da gerçekleştirilen değişiklik neticesinde “*Kanuna, ahlaka ve adaba veya milli menfaatlere aykırı olan veya siyasi düşünce veya belli bir ırk veya cemaat mensuplarını desteklemek gayesi ile kurulmuş olan vakıfların tesciline karar verilemez.*” hükmü getirilerek yeni cemaat vakıflarının kurulması yasaklanmıştır (eMK m. 74/II)³³⁸. Keza TMK m. 101/IV³³⁹ gereğince günümüzde de bu yasak devam etmektedir. 2008 yılından itibaren yürürlükte olan 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda “*vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Türkiye’deki gayrimüslim cemaatlere ait vakıflar*” şeklinde tanımlanan cemaat vakıfları, günümüzde, bağımsız birer özel hukuk tüzel kişisi olarak varlıklarını sürdürmektedir (VK m. 3 ve 4)³⁴⁰. VGM’nin 14.07.2023 tarihli güncel verileri itibariyle

³³⁶ Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 121. Hans Leemann tarafından hazırlanan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’na ilişkin tasarıda azınlık vakıflarının zaptına ilişkin şu hüküm mevcuttu: “*Bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren azınlıklar yararına kurulmuş olan vakıflar kaldırılmış olup malları; onları tahsis edildikleri yöne göre yönetecek olan Devlete geçer*”. Ancak Danıştay azınlık vakıflarının zaptını Lozan Antlaşması’na göre sakıncalı gördüğünden bu hüküm, isabetli olarak, kabul edilmemiştir. Bu hususta bkz. Güneri, “Azınlık Vakıfları”, 99. Bu durum karşısında kanun koyucunun benzer nitelikteki diğer eski vakıfların okul, mezarlık gibi mallarını çeşitli gerekçelerle zapt etmesi ise, Anayasal eşitlik ve mülkiyet ilkelerine aykırı bir durum olarak, öğretide haklı olarak eleştirilmektedir. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 13.

³³⁷ Bu beyannameye 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu’nda “*1936 Beyannamesi*” adı verilmektedir (VK m. 3). Öğretide Sungurbey, bu beyannamelerin vakıfname (vakıf senedi/vakfiye) niteliğinde kabul edilemeyeceğini, yalnızca söz konusu vakıfların tasarrufunda bulunan taşınmazların kendi adlarına tapuya tescili amacıyla yapılan bir bildirim niteliğinde olduklarını ileri sürmektedir. Bkz. Sungurbey, *Eski Vakıfların Yeni Sorunları*, 356. Ayrıca aşağıda bkz. 2.1.2.3. Cemaat ve Esnaf Vakıflarının Mülhak Vakıflarla Olan İlişkisi.

³³⁸ Nitekim 1971 tarihli bir içtihadında Yargıtay, “*Kanun koyucu bu fıkra hükmü ile belirli amaçları hedef tutan bu tür vakıfların kurulmasını arzu etmemiştir. Vakıf senedinin içerisinde bir azınlık teşkil eden Bahai topluluğunun ve dolayısıyla mensuplarının desteklenmek istendiği açıktır. Bu itibarla Bahailiğin bir din olup olmaması hususu da sonuca etkili değildir*” demek suretiyle artık Türkiye’de azınlık vakıflarının kurulamayacağını açıkça ifade etmiştir. Bkz. Y. 6. HD, 12.01.1971, E. 3588, K. 58, Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 345-346.

³³⁹ “*Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlâka, milli birliğe ve milli menfaatlere aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz.*”.

³⁴⁰ Cemaat vakıfları kendi mensuplarınca seçilen yönetim kurulları tarafından yönetilmektedir (VK m. 6/III). Yöneticilerin seçim usul ve esaslarını düzenlemek amacıyla “*Cemaat Vakıfları Seçim Yönetmeliği*” 18 Haziran 2022’de yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur. Cemaat vakıfları yönetim kurulu kararıyla mal edinebilirler ve malları üzerinde kira, intifa, üst hakkı vb. sınırlamalara tabi olmaksızın tasarruf yetkisine sahiptirler (VK m. 12/I). Bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*,

Türkiye’de 167 adet cemaat vakfı mevcuttur. Bunlardan 2’si Bulgar, 54’ü Ermeni, 1’ü Gürcü, 3’ü Keldani, 1’i Maroni, 19’ü Musevi, 77’si Rum, 10’u ise Süryani Türk vatandaşlarına aittir³⁴¹.

1.2.2.3.4. Esnaf Vakıfları

Esnaf vakıfları, 743 sayılı mülga Medeni Kanun’un yürürlük tarihinden önce, Osmanlı dönemindeki bazı meslek erbaplarınca kurulmuş olan vakıflardır³⁴². 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda esnaf vakıfları, “2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğünden önce kurulmuş ve esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilen vakıflar” şeklinde tanımlanmaktadır (VK m. 3). Bu tür vakıflar, cemaat vakıfları gibi ayrı birer tüzel kişiliği haiz olmakla birlikte, VK m. 6/IV gereğince mülhak vakıfların tabi oldukları hükümlere tabi kılınmışlardır. Ancak bu tür vakıfların günümüze değin pek gelişmedikleri görülmektedir³⁴³. Nitekim VGM’nin 14.07.2023 tarihli güncel verileri itibariyle günümüzde sadece bir adet esnaf vakfı varlığını sürdürmektedir³⁴⁴. Bu durum, öğretilde, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanı sonrasındaki olumsuz iktisadi şartlar nedeniyle önceden Osmanlı hukuk sisteminde mevcut ve vakıf şeklinde örgütlenmiş bulunan esnaf teşkilatlarının (ahiler, lonca örgütleri vs.) yeniden teşekkül imkânı bulamamasıyla açıklanmaktadır³⁴⁵.

93. Ancak cemaat (azınlık) vakıflarının mal edinmesi konusu geçmişten günümüze tartışmalıdır. Ayrıntılı bir inceleme için bkz. Ayhan İzmirli, “Cemaat (Azınlık) Vakıfları”, 97 – 135.

³⁴¹ Bkz. “Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (14.07.2023)”, (Erişim Tarihi 18.10.2023), https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar2023-sorasi/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi--14072023.pdf; “Cemaat Vakıflarının Türlerine Göre İl/İlçe Dağılımı (05.08.2020)”, (Erişim Tarihi 19.12.2023), https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_942_290519/1-cemaat-vakiflarinin-turlerine-gore-il-ilce-dagi.pdf.

³⁴² Süren, “Eski Vakıflar”, 101. Osmanlı’da 18. yüzyılda kurulan esnaf vakıflarına ilişkin ayrıntılı bir inceleme için bkz. Miyase Koyuncu Kaya, “Vakıf Kurucusu Olarak Osmanlı Esnafı (18. Yüzyıl İstanbul Örneği)”, *Vakıflar Dergisi*, 42 (2014): 35-50.

³⁴³ Korkusuz ve Ergün, “Eski ve Yeni Vakıflar”, 91.

³⁴⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından mülhak vakıflara ilişkin yayınlanan 13.08.2022 tarihli verilere bakıldığında bu vakfın “*Tabaklar Esnafı (Debbağlar) Vakfı*” adıyla Hatay ili merkez ilçede faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bkz. “Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (14.07.2023)”, (Erişim Tarihi 18.10.2023), https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar2023-sorasi/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi--14072023.pdf.

³⁴⁵ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 13.

1.2.2.3.5. Mülhak Vakıflar

Günümüz hukukunda varlığını sürdüren eski vakıf türlerinin sonuncusu ise bu çalışmanın esas konusunu teşkil eden mülhak vakıflardır. Mülhak vakfin tanımından sona ermesine kadarki tafsilata çalışmanın ilerleyen üç bölümünde yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜLHAK VAKFIN HUKUKİ STATÜSÜ VE YÖNETİM ŞEKLİ

2.1. Mülhak Vakıf Kavramı

2.1.1. Mülhak Vakfın Tanımı

Mülhak kelimesi, sözlükte, “*bir bütüne sonradan katılmış, takılmış, eklenmiş, ilave edilmiş, ilhak edilmiş, tabi ve ait olan*” anlamlarına gelmektedir³⁴⁶. Türk hukukunda ilk kez 1870 tarihli “*Tevcîh-i Cihât Hakkında Nizamnâme*”de³⁴⁷ kullanılan mülhak vakıf terimi, Medeni Kanun’un kabulünden önceki dönemde, Evkaf Nezareti (şimdiki VGM) tarafından denetlenen ancak kendi bağımsız mütevellileri (yöneticileri) tarafından idare edilen vakıfları ifade etmektedir³⁴⁸. Cumhuriyet tarihinin ilk vakıflar kanunu olan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 1935 tarihinde yürürlüğe girmesinden sonraki Türk hukukunda ise mülhak vakıflar, kanun koyucu tarafından farklı şekillerde algılanmış ve tanımlanmıştır.

2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 1. maddesinin ilk şeklinde mülhak vakıflar; “*A - Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerine şart edilmiş vakıflar, B - Cemaatlerce idare olunan vakıflar, C - Bazı sanat sahiplerine mahsus vakıflar, Mütevellileri veya seçilmiş heyetleri tarafından idare olunur. Bunların hepsine birden (Mülhak vakıflar) denir.*” şeklinde tanımlanmıştır. Sonrasında, bu Kanun’un 1949 yılında 5404 sayılı Kanun’la değiştirilmesi neticesinde ise mülhak vakıflar bu kez, “*Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerine şart edilmiş vakıflara (Mülhak Vakıflar) denir.*” şeklinde tanımlanmıştır.

³⁴⁶ Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, 1401; Devellioğlu, *Ansiklopedik Lûgat*, 841; “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”.

³⁴⁷ Bu Nizamname’nin günümüz Türkçesine çevrilmiş ve sadeleştirilmiş versiyonu için bkz. Talip Ayar, “Cihât Mevzuatı”, *Vakıflar Dergisi*, 48, (2017): 147-148.

³⁴⁸ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 343-344. Ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz. 1.2.1.5. Yönetimlerine Göre Vakıflar; 1.2.1.5.3.1. Mülhak Vakıflar.

Benzer bir şekilde günümüzde de mülhak vakıflar, 2008 yılından itibaren yürürlükte olan 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 3. maddesi gereğince, *“mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflar”* şeklinde tanımlanmaktadır³⁴⁹.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda yer verilen mülhak vakıf tanımı, öğretide de ifade edildiği üzere, bu tür vakıfların asıl niteliğini tam olarak ifade etmekten uzaktır³⁵⁰. Nitekim mülhak vakıflarda esas olan, vakfiyelerinde belirtilen yönetim şekline göre idare edilmesi olup, yönetim organının (mütevellinin/vakıf yöneticisinin) mutlaka vakfedenin soyundan gelmesi şart değildir³⁵¹. Keza bu tür vakıflara *“mülhak”* denilmesinin sebebi öğretide, vakfedenin soyundan gelenlerin yönetime katılması değil, Evkaf Nezareti'nin (VGM'nin) nezaret (denetim) görevini yerine getirirken zaman zaman mütevellinin (vakıf yöneticisinin) idaresine müdahale ve iştirak etmesi olarak gösterilmektedir³⁵². Gerçekten de idareleri açısından vakıf türleri VGM'nin vakıfların yönetimine iştirakinin tarz ve derecesinden kaynaklanan bir tasniftir³⁵³. Bu anlamda mülhak vakıflar, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu öncesinde kendi mütevellileri tarafından idare edilen vakıflar olarak anılırken, bu Kanun'un yürürlüğünden sonraki dönemde *“mütevelliliği vakfedenlerin fer'ilerine şart edilmiş vakıflara”* indirgenmiş ve bu nitelikte olmayan vakıflar kanun koyucu tarafından mazbut vakıflar arasına alınmıştır (eVK m. 1). Bu durum kanaatimizce kanun koyucunun 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda mazbut vakıfların kapsamını genişletme ve mülhak vakıfların çerçevesini sınırlama eğiliminden kaynaklanmaktadır³⁵⁴.

Pozitif hukuk (de lege lata) çerçevesinde bu çalışmada yürürlükteki 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda yer alan mülhak vakıf tanımı üzerinden hareket edilmiştir (VK m. 3). Ayrıca, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nun ilk şeklinde cemaat ve esnaf vakıflarının da mülhak vakıflar kapsamında değerlendirildiği, 1949 tarihindeki kanun değişikliğinden

³⁴⁹ Dolayısıyla 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda cemaat ve esnaf vakıfları mülhak vakıfların kapsamına alınmamıştır. Nitekim cemaat ve esnaf vakıfları, bu Kanun'da, mülhak vakıflardan farklı iki tür olarak düzenlenmiştir. VK m. 2/I'de *“Bu Kanun; mazbut, mülhak ve yeni vakıflar, cemaat ve esnaf vakıfları ile Vakıflar Genel Müdürlüğünü kapsar.”* denilerek bu farklılık açıkça ifade edilmiş, VK m. 3'te ise cemaat ve esnaf vakıfları mülhak vakıflardan ayrı bir şekilde tanımlanmıştır.

³⁵⁰ Aynı görüşte bkz. Çınar, “Galle”, 830.

³⁵¹ Çınar, “Galle”, 830.

³⁵² Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 117; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 174.

³⁵³ Onar, *İdare Hukuku*, 675. Ayrıca yukarıda bkz. 1.2.1.5. Yönetimlerine Göre Vakıflar.

³⁵⁴ Benzer yönde bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 453.

itibaren ise bu anlayıştan vazgeçildiği görülmektedir. Dolayısıyla, mülhak vakfın kapsamı çerçevesinde, yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıfları ve cemaat ve esnaf vakıflarının mülhak vakıflarla olan ilişkisini incelemekte fayda vardır.

2.1.2. Mülhak Vakfın Kapsamı

2.1.2.1. Genel Olarak

5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu'nda görüldüğü üzere mülhak vakıflar, münhasıran 743 sayılı mülga Türk Kanunu Medenisi'nin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve “*yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıfları*” ifade etmektedir (VK m. 3). Dolayısıyla bu başlıkta, öncelikle, mülhak vakıfların hasredildiği “*yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflar*”dan ne anlaşılması gerektiği; sonrasında ise önceden mülhak vakıflar kapsamında değerlendirilen cemaat ve esnaf vakıflarının mülhak vakıflarla olan ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

2.1.2.2. Yönetimi Vakfedenlerin Soyundan Gelenlere Şart Edilmiş Vakıflar

Görüldüğü üzere günümüz hukukunda mülhak vakıflar, “*yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflar*”ı ifade etmektedir (VK m. 3). Bu tür vakıflarda mütevellilik (vakıf yöneticiliği) görevinin hangi nitelikleri taşıyan kişiye şart olunduğu ve vakfın nasıl yönetileceği gibi hususlar vakfedenler tarafından düzenlenen vakfiyelerde belirlenmektedir³⁵⁵. Bu sebeple mülhak vakıf kavramının tam olarak anlaşılabilmesi için öncelikle vakfiyelerin mahiyetinin ve içeriğinin incelenmesi gerekir. Ancak bundan önce, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda “*vakfedenlerin ferileri*” şeklinde ifade edilen ve günümüz hukuk uygulamasında oldukça önem arz eden, “*vakfedenlerin soyundan gelenler*” tabirini kısaca açıklamak ve bu tabirin İslam-Osmanlı hukukunda “*zürri vakıflar*” olarak ifade edilen vakıflara karşılık gelip gelmediğini incelemekte fayda vardır.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 3'teki mülhak vakıf tanımında zikredilen “*vakfedenlerin soyundan gelenler*” tabiri, vakfedenin vakfiyesinde öngördüğü sınırlandırıcı vakıf şartları

³⁵⁵ Süeren, “Eski Vakıflar”, 100 vd.

saklı kalmak üzere³⁵⁶, erkek olsun kadın olsun vakfedenin uzak ve yakın bütün evladını yani altsoyunu kapsamaktadır³⁵⁷. Ancak bu tabir, öğretide ifade edildiği üzere, vakfedene evlatlık bağı ile bağlı olanları kapsamaz³⁵⁸. Zira, mülhak vakıflar mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin yürürlük tarihinden önce kurulmuş vakıflardan olduğu için, o tarihlerde yürürlükte olan İslam-Osmanlı hukukuna göre evlat edinme müessesesi yoktur³⁵⁹. Nitekim eski vakıflara ilişkin ihtilaflarda eski hukuk kurallarının (İslam miras hukuku-ferağ ve intikal vb.) geçerli olması³⁶⁰ da vakfedene evlatlık bağı ile bağlı olanları onun soyundan gelenler tabiri içerisinde değerlendirilmesini engellemektedir³⁶¹. Keza kan bağıının mevcut olmaması da evlatlığın bu kapsamda değerlendirilmesini engeller. Yargıtay kararlarında da görüldüğü üzere, evlilik bağı da bu anlamda evlat edinmeyle bir tutulmuş ve – vakfiyelerde bu yönde açık bir düzenleme olmaması kaydıyla – mülhak vakıflar açısından vakfeden ile soybağının kurulması için yeterli bir sebep sayılmamıştır³⁶².

³⁵⁶ Mülhak vakıf vakfiyelerinde sıkça kullanılan kavram ve şartlar hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. 2.1.3.4.

³⁵⁷ Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 62. Galle fazlasına müstahak vakıf evladı olduğunun tespiti davasında özel önem arz eden “vakıf evladı” kavramı hususunda ayrıca aşağıda bkz. 3.4.3.2.

³⁵⁸ Şakir Berki, *Vakıflarla İlgili Önemli Meseleler* (İstanbul: Bayrak Yayınları, 1990), 30; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 62, dn. 2.

³⁵⁹ Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 62, dn. 2. Kuran-ı Kerim’de “başkasının evladı sizin evladınız olamaz, evlatlıklarınızı öz babalarının adı ile çağırın” mealinde bir hüküm olduğu (33:5) ve bu itibarla evlat edinen kimsenin alt soyu olmadığı takdirde evlatlığın, evlat edinenin nüfusuna kayıtlı olsa bile, vakfın galle fazlasından faydalanamayacağı yönünde bkz. Berki, *Önemli Meseleler*, 30.

³⁶⁰ 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu m. 42 gereğince, “Bu Kanunun hükümleri yürümeğe başlamazdan evvel vukua gelen hadiselerin hukuki hükümleri o hadiselerin vaki olduğu zamanda mer’i esaslara tabi kalır. Bu kanunun hükümleri yürümeğe başladıktan sonraki hadiseler de bu kanun ve sarahat olmayan ahvalde mer’i kanunların hükümleri tatbik olunur.”.

³⁶¹ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 102; Mengüç, “Galle”, 611. Nitekim Yargıtay da evlatlığın biyolojik (zürri) çocuk olmadığına ve bu sebeple galle fazlasına müstahak vakıf evladı olduğunun tespiti davasında vakıf evladı sayılamayacağına karar vermiştir. Bkz. Y. 18. HD, 19.04.2016, E. 2016/5815, K. 2016/6240, “Vakıf hukukunda aslolan, vakfiyedeki hükümlerin eksiksiz olarak uygulanması olup gerek vakıf evlatlarının gerekse mazbut vakıf statüsü sebebiyle yönetim ve temsil yetkisine sahip Vakıflar Genel Müdürlüğünün emredici olarak düzenlenmiş olan bu hükümlere göre hareket etmesi zorunludur. Ülkemizde evlatlık müessesesinin 743 Sayılı Türk Kanunu Medenisi’nin yürürlüğünden önceki dönemde uygulanması söz konusu değildir. Yukarıda gösterilen yasal düzenlemeler ve yapılan açıklamalar karşısında mahkemece; davada vakfı kuran kişi veya onun soyundan gelen kişilerle vakfiyede öngörülen şekilde zürri olarak davacının bir bağ kurmadığı, dolayısıyla şartları oluşmayan davanın reddine karar verilmesi gerekirken, yanlışlı değerlendirme sonucu davanın kabulüne karar verilmesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023.

³⁶² Mengüç, “Galle”, 615; Y. 8. HD, 26.02.2019, E. 2019/221, K. 2019/1947, “Vakıf hukukunda, miras hükümlerinden farklı olarak evlenme veya evlat edinme yolu ile -vakfiyede bu yönde açık bir düzenleme olmaması kaydıyla- vakfeden ile soybağı kurulması imkânı bulunmamaktadır. Hükme esas alınan soyut nitelikteki bilirkişi raporunda, davacının üst soyu Hatice ... ile ...’in üst soylarının birleştiği (... ve ... çocukları) tespitine yer verilmiş ise de, ... ve ... oğlu ..., vakıf evladı olan ... (...) kızı

Günümüz hukuk uygulamasında mülhak vakıf tabiri çoğunlukla, vakfeden tarafından salt kendi soyundan gelenlerin yararlanması amacıyla kurulan, “zürri/evlâda vakıf” türünü ifade edecek şekilde kullanılmaktadır³⁶³. Ancak eski hukuktan günümüze intikal eden mülhak vakıfların kapsamı salt zürri (ailevi) nitelikteki vakıflardan daha geniştir. Zira mülhak vakıflar, salt zürri (ailevi) nitelikte olabileceği gibi, hayri (toplumsal) veya bu ikisinin birleşiminden oluşan “yarı zürri (karma)”³⁶⁴ nitelikte de olabilir. Nitekim “mazbut” ve “mülhak” vakıf ayırımı vakfın idaresi; “hayri”, “zürri” ve kimi kaynaklarda zikredilen “yarı zürri” vakıf ayırımı ise vakıftan yararlananlar, diğer bir ifadeyle vakfın amacı açısından yapılmaktadır. Dolayısıyla zürri vakıf tabiri, sanıldığından aksine, mülhak vakıfları tam anlamıyla karşılamamaktadır. Zira yönetimin vakfedenin soyundan gelenlere tevdi edilmesi şartıyla mülhak vakıflarda amaç; zürri (ailevi), hayri (toplumsal) ya da yarı zürri (karma) nitelikte olabilir³⁶⁵. Tam tersi açıdan zürri vakıflarda

... ile evlenmekle kendisini vakıf evladı (kan bağı mevcut olmadığından) yapmayacağı açıktır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 03.07.2023.

³⁶³ Özellikle galle fazlasına müstahak vakıf evladı olduğunun tespiti davalarında bu durumun geçerli olduğu görülmektedir. Bkz. Serhat Yener, *Eski-Yeni Vakıflar Kanununa Göre Vakıf Evladiyet Hukuku* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2018), 45; Özkan Özyakışır, “Galleye Müstehiklik (Hak Kazanma)”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10/2, (2019): 389; Cin ve Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 478; Çınar, “Galle”, 828.

³⁶⁴ “Yarı zürri” ve “yarı ailevi” gibi farklı isimlerle de adlandırılan vakıflarda, temel olarak, vakfiyesinde belirtilen hayır şartları yerine getirildikten sonra geriye kalan galle fazlasının vakfedenin evlatlarına dağıtılması amaçlanmaktadır. Bkz. Reyhan Şahin Allahverdi, “Zürri Vakıfların İdaresinde Yaşanan Sorunlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 43/1, (2016): 315-316; M. Uygur Tazebay, “Osmanlıların Kuruluş Dönemindeki Vakıf Türlerinden Ailevi ve Yarı Ailevi Vakıflar”, *Vakıf Haftası Dergisi*, 4, (1986): 27; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 45; Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 17 vd. Bununla birlikte, öğretide, zürri vakıflar ile yarı zürri vakıfların karıştırıldığı görülmektedir. Bkz. Çınar, “Galle”, 831. Zürri vakıflar hususunda ayrıca yukarıda bkz. 1.2.1.3.2.

³⁶⁵ Mülhak vakfın hayri nitelikte olduğu bir vakfiye örneği için bkz. “Dosya içerisindeki bilgi ve belgelerden; davacıların babaları ile vakfeden arasında daha önce kesinleşmiş mahkeme kararı ile soybağının kurulmuş olması sebebiyle davacılar ile vakfeden arasında kan bağı yolu ile soybağının mevcut olduğu, dava konusu vakfın birden fazla vakfiye ile zeyl vakfiyesinin mevcut bulunduğu, galle fazlası evlada bırakılan vakfiyelerde galle fazlası batın tertibi, kız-erkek evlat ayrımı olmaksızın vakfın evlatlarına bırakıldığı, ancak Evâil-i Zilkade 1113 H. (1702 M.) tarihli zeyl vakfiyede galle fazlası için “...ve hasıl olan gallesinden iktiza eden tamirat ve termimatı riayet olunduktan sonra fazla kalan galle ve re’y ve neması zikrolunan Oklağılı karyesi ehalisi üzerlerine nazil olan tekalife sarf oluna...” şeklinde şart getirilerek bu vakfiyede belirtilen akarlardan elde edilecek gelirin öncelikle bakım ve onarım yapılması, artan gelir olursa da Oklağılı Köyü halkına getirilen vergilere sarf edilmesinin şart koşulduğu yani bu vakfiye yönünden galle fazlasının evlada bırakılmadığı anlaşılmaktadır. Mahkemece, yalnızca gallenin evlada bırakıldığı vakfiyeler yönünden davanın kabulüne karar verilmesi gerekirken, uygulamada ve infazda çelişki oluşturabileceği düşünülmeden bütün vakfiyeleri kapsayacak şekilde davanın kabulüne karar verilmesi doğru değil ise de bu hatanın düzeltilmesi yeniden yargılamayı gerektirmediğinden hüküm fıkrasının HMK'nin 370/2. maddesi gereğince aşağıdaki şekilde düzeltilerek onanmasına karar vermek gerekmiştir.”. Bkz. Y. 8. HD, 29.09.2022, E. 2022/3430, K. 2022/7579, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.04.2023.

ise amaç – yani vakıftan yararlananlar – vakfedenin soyundan gelenler olmak şartıyla yönetim bir başkasına da ait olabilir³⁶⁶.

Günümüzde varlığını sürdüren mülhak vakıflar öğretilde, birçoğunda hayır şartları çok az veya sembolik olduğu gerekçesiyle, zürri vakıf olarak nitelendirilmektedir³⁶⁷. Aslında hayır şartları bir ölçüde devam eden bu tür vakıfları “yarı zürri” olarak, hayır şartları hiç mevcut olmayanları salt “zürrî” olarak nitelendirmek gerekir. Nitekim hayri ve zürri vakıfların karışımından oluşan yarı zürri (yarı ailevi) vakıflar öğretilde, amaçları bakımından, “*karma vakıf*” olarak adlandırılmakta³⁶⁸ ve İslam-Osmanlı hukukunda en çok bu nitelikteki vakıflara rastlandığı görülmektedir³⁶⁹. Keza günümüzdeki mülhak vakıfların birçoğunun da vakfiyelerinde hayır şartları mevcut olup, bunlar yerine getirildikten sonra geriye kalan “*galle fazlası*”nın³⁷⁰ vakfedenin soyundan gelenlere dağıtılmasının amaçlandığı, yani yarı zürri (karma) vakıf niteliğinde oldukları görülmektedir³⁷¹. Günümüzde salt zürri nitelikteki aile vakıflarının kurulması yasaklandığı gibi (TMK m. 372/II), amaçtaki sınırlılıktan ötürü vakfın gelirlerinin bir kısmının toplum çıkarlarına harcanması amacını taşıyan bir aile vakfı kurulması da mümkün değildir (TMK m. 372/I)³⁷². Bununla birlikte, aile ve hayır amaçlarının birleştiği – karma amaçlı – olağan vakıfların kurulabilmesi mümkündür ve teşvik edilmektedir³⁷³.

³⁶⁶ 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince “*Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerinden başkalarına şart edilmiş vakıflar*” mazbut vakıflardan sayıldıkları için yönetimi bir başkasına ait olan zürri vakıflar bu çalışmanın kapsamı dışındadır (eVK m. 1).

³⁶⁷ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 12.

³⁶⁸ Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 342; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 107.

³⁶⁹ Nitekim 1300-1453 yılları arasına ait VGM arşivinde bulunan 157 adet vakfiyeden 78 adedinin yarı zürri, 61 adedinin hayri, 2 adedinin belli olmayan ve ancak 16 adedinin zürri vakıflara ait olduğu görülmektedir. Bkz. Tazebay, “Ailevi ve Yarı Ailevi Vakıflar”, 26. Aynı yönde bkz. Mengüç, “Galle”, 603. Keza Türkiye’de 18. yüzyılda kurulmuş toplam 324 adet vakıftan 244 adedinin yarı zürri (yarı ailevi) nitelikte olduğu ve bu oranın %75’e tekabül ettiği görülmektedir. Bkz. Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 15.

³⁷⁰ 5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 3 gereğince galle fazlası, “*mazbut ve mülhak vakıflarda, vakfın hayrat ve akarlarının onarımı ile vakfiyelerindeki hayrat hizmetlerin ifasından sonra kalan miktarı*” ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. 3.4.2.1.

³⁷¹ Vakıflar Genel Müdürlüğünün mülhak vakıflarla ilgili seçilmiş verilerinden hareketle bu sonuca ulaşmak mümkündür. Bkz. https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_943_290519/23mulhak-vakiflarla-ilgili-secilmis-veriler-2015-2.pdf, E.T.: 20.10.2023.

³⁷² Nitekim aile vakıflarının amacı kanun koyucu tarafından TMK m. 372/I hükmünde zikredilenlerle sınırlandırılmıştır. Bkz. Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 418-419; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 219-220; Aykul, *Yeni Vakıflar Hukuku*, 260. Aile vakıfları hususunda ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz. 1.2.2.2.4.

³⁷³ Günümüzde vakfedenler TMK m. 372/I hükmündeki sınırlamalar dahilinde salt aile bireylerinin yararlanması amacıyla aile vakfı kurabileceği gibi, vakıf senedinde belirlediği hayır amacının gerçekleşmesinden sonra arta kalan gelir fazlasını aile bireylerine özgüleyerek (aile-hayır amaçlı)

2.1.2.3. Cemaat ve Esnaf Vakıflarının Mülhak Vakıflarla Olan İlişkisi

743 sayılı Medeni Kanun'un kabulünden önce kurulan (eski) vakıflar, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1. maddesinin ilk şeklinde, mazbut ve mülhak vakıflar olmak üzere temelde iki kategoride incelenmiştir. Bu kapsamda mülhak vakıflar; mütevelliliği vakfedenlerin ferilerine şart edilenler, cemaatlerce idare olunanlar ve bazı sanat sahiplerine mahsus vakıflar şeklinde üç türe ayrılmıştır. Böylece 2762 sayılı ilk Vakıflar Kanunu'yla Müslüman-Türk vatandaşlarına ait mülhak vakıflar nasıl tanınmışsa cemaat vakıfları da aynı statüde tanınarak – esnaf vakıflarıyla birlikte – mülhak vakıfların bir türü olarak düzenlenmiştir (eVK m. 1)³⁷⁴. Ancak sonrasında 2762 sayılı Kanun'un 1. maddesinin mülhak vakıflara dair hükmünün değiştirilmesine ilişkin 1949 tarihli ve 5404 sayılı Kanun³⁷⁵ ile cemaat ve esnaf vakıfları mülhak vakıflar kapsamından çıkarılmıştır³⁷⁶. Nitekim 2008 yılından itibaren yürürlükte olan 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda da cemaat ve esnaf vakıfları mülhak vakıflardan ayrı iki tür olarak düzenlenmiştir (VK m. 3 ve 4).

5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun özellikle 12/III, 14, 33/I ve 6/IV hükümlerine bakıldığında, mülhak vakıflara uygulanacak hükümlerin cemaat ve esnaf vakıflarına uygulanacak hükümlerle büyük ölçüde benzer olduğu görülmektedir. Hatta, VK m. 6/IV'te, "*Esnaf vakıfları, mülhak vakıfların tabi olduğu hükümlere tabidir.*" düzenlemesi getirilerek esnaf vakıfları açısından uygulanacak hükümlerin ayniyet arz ettiği açıkça vurgulanmıştır. Dolayısıyla zikredilen bu ve buna benzer hükümler çerçevesinde, öğretide, mülhak vakıfların 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda 5404 sayılı Kanun

karma vakıflar da kurabilir. Ancak karma vakıflar, TMK m. 372 anlamında aile vakfı sayılmayıp, salt olağan birer vakıf olarak kabul edilmelidir. Öğretide bu tür vakıfların kurulması hem vakfedenin mallarından evlatlarının yararlanmasını hem de malların arta kalan kısımlarından kamunun faydalanmasını sağladığından, toplumsal barışın ve huzurun sağlanmasına da yardımcı olduğu gerekçesiyle, teşvik edilmektedir. Bkz. Akipek ve Altaş, "Evladiye Davaları", 147.

³⁷⁴ Güneri, "Azınlık Vakıfları", 99-100; Akyıldız, "Devlet Denetimi", 13. Türk hukukunda böylece ilk defa mülhak vakıflar kapsamında değerlendirilerek tüzel kişilik tanınan cemaat vakıfları üzerinde etkin bir denetim imkânı sağlandığı yönünde bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 400.

³⁷⁵ RG, 04.06.1949, S. 7224.

³⁷⁶ 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1. maddesinin cemaat ve esnaf vakıflarına ilişkin hükmü, önce 3513 sayılı Kanun ile 1938 yılında, daha sonra da 5404 sayılı Kanun ile 1949 yılında değiştirilmiştir. 5404 sayılı Kanun ile cemaat ve esnaf vakıflarının mülhak vakıflar kategorisinden çıkarıldığı açıkça görülmektedir. Bu Kanun'un kabul edildiği TBMM oturumundaki görüşmelere erişmek için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, C. 19, Dönem: 8, Birleşim: 97, s. 1127-1128, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c019/tbmm08019097.pdf>, E.T.: 15.11.2022. Ayrıca bkz. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 64-65.

ile yapılan değişiklik öncesinde olduğu gibi; mütevelliliği vakfedenin soyundan gelenlere şart edilen vakıflar, cemaat vakıfları ve esnaf vakıfları olmak üzere üç türe ayrılması gerektiği ileri srlmřtr³⁷⁷. Ancak, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun cemaat vakıflarını mülhak vakıf statüsüne alması, bu vakıfların mazbutaya alınmasına ve böylece taşınmazlarına el konulmasına yasal bir dayanak sağladığı yönüyle ise eleřtirilmiřtir³⁷⁸.

Yürürlükteki mevzuat açısından bakıldığında cemaat vakıflarının mülhak vakıflardan ayrılan birçok yönü olduğu görülmektedir. Cemaat vakıfları öncelikle ve özellikle yönetim şekli itibariyle mülhak vakıflardan ayrılmaktadır³⁷⁹. Nitekim cemaat vakıfları mensuplarınca kendi aralarından seçilen yönetim kurulları tarafından yönetilirler (VK m. 6/III). Önceleri cemaat vakıflarına da tek kişiden ibaret bir fert organ (müteveli) seçilmesi düşünülmüşse de bir süre sonra cemaat vakıfları arasında alışılmadık bu usulden vazgeçilerek vakfın yönetimi için ayrı bir yönetim kurulu seçme imkânı verilmiřtir³⁸⁰. Nitekim, uzun süren çalışmaların ardından, 18 Haziran 2022’de Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Cemaat Vakıfları Seçim Yönetmeliği’ne³⁸¹ bakıldığında cemaat vakıflarının özellikle karar mekanizması açısından mülhak vakıflardan farklı usullere tabi olduğu açıkça görülmektedir. Cemaat vakıflarının mülhak vakıflardan ayrılan bir diğer yönü ise bunların genellikle vakfiyelerinin bulunmayışıdır. Bu durum cemaat vakıflarını tanımlayan VK m. 3’te “vakfiyeleri olup olmadığına

³⁷⁷ “Azınlık vakıfları 2762 sayılı kanunun sistematığında mülhak vakıfların bir çeşidi olarak yer almıştır. Her ne kadar bu kanunun azınlık vakıflarıyla ilgili maddesinde sonradan yapılan bir değişiklikle ilgili kanunun gerekçesinde cemaat vakıflarının mülhak vakıflar kategorisinden çıkarılmak istendiği gibi bir sonuç anlaşılmakta ise de, 2762 sayılı kanunun mülhak vakıflara uygulanan diğer bütün maddelerinin bünyelerine uyduğu oranda bu vakıflar içinde geçerli olması karşısında, byleyi bir fikrin kabulü mümkün görünmemektedir. Yani kısaca, azınlık vakıfları halen mülhak vakıflar kategorisinde yer almaya devam etmektedir.”. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 13-14. Keza Hatemi de cemaat vakıflarını mülhak vakıfların bir türü olarak değerlendirmekte ancak bunlar hakkında getirilmesi gereken açık bir kanun hükmü ile belli ölçüde cemaat vakfı tüzel kişiliğinin hak ehliyetini sınırlamak gerektiğini dile getirmektedir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Hatemi, “Sorunlar ve Düşünceler”, 89-90. Ayrıca bkz. Serhat Yener, “Türk zel Hukuk Sisteminde Vakıf Tüzel Kişiliği ve Vakıfların Taşınmaz Mülkiyeti zerinde Düşünceler”, *İzmir Barosu Dergisi*, 81/1, (2016): 212.

³⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yuda Reyna ve Ester Moreno Zonana, *Son Yasal Düzenlemelere Göre Cemaat Vakıfları* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.ř., 2003), 176-177; Dilek Kurban ve Kezban Hatemi, *Bir ‘Yabancı’laştırma Hikayesi: Türkiye’de Gayrimüslim Cemaatlerin Vakıf ve Taşınmaz Mülkiyet Sorunu* (İstanbul: Tesev Yayınları, 2010), 17 ve 34.

³⁷⁹ Buna karşılık ğretide Akman’a göre cemaat vakıfları mülhak vakıf statüsünden ıkarılsalar bile mülhak vakıflara benzer bir yönetim şekilleri olduğu söylenebilir. Bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 255.

³⁸⁰ Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 121-122.

³⁸¹ RG, 18.06.2022, S. 31870.

bakılmaksızın” ibaresiyle açıklanmıştır³⁸². Bununla birlikte cemaat vakıflarının 2762 sayılı Vakıflar Kanunu geçici madde 1 gereğince verdikleri beyannameler vakfiye yerine geçmekte, sonraki muhtemel hukuki uyuşmazlıklar bu beyannameler çerçevesinde çözümlenmektedir³⁸³.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, olan hukuk (de lege lata) açısından bakıldığında, artık cemaat vakıflarını mülhak vakıfların bir türü olarak görmek mümkün değildir³⁸⁴. Bu açıdan bu çalışma çerçevesinde mülhak vakıf tabiri, cemaat ve esnaf vakıflarını kapsam dışında bırakarak, VK m. 3’te tanımlandığı üzere sadece yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıfları kapsamaktadır.

2.1.3. Mülhak Vakıflarda Vakfiye

2.1.3.1. Genel Olarak

Yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflardan ne kastedildiğinin tam olarak anlaşılabilmesi için mülhak vakıflarla ilgili en önemli kavram olan “*vakfiye*” kavramının incelenmesi ve özellikle vakfiyelerde sıkça kullanılan kavram ve şartlar üzerinde durulması gerekmektedir. Nitekim 743 sayılı Medeni Kanun’un kabulünden önceki hukukta ve günümüz hukukunda mülhak vakıfların konumunun anlaşılabilmesi, öncelikle, onların kuruluş vesikaları olan vakfiyelerin mahiyetinin, muhtevasının, vakfın kurulması ile bağlayıcılık kazanmasındaki işlevlerinin ve vakfiye şartları ile emredici hükümler arasındaki önceliğin idrak edilmesiyle mümkündür. Ayrıca, vakfiye kavramı çerçevesinde, mülhak vakıf vakfiyelerinde sıkça karşılaşılan bazı kavram ve şartlar üzerinde de durulması gerekmektedir. Zira, eski vakıflarda vakfedenin iradesi esas olup, vakfiyelerde kullanılan “*batın, evlat, evlad-ı zükûr, karabet, karn, nesil ve zürriyet*” gibi kelimelerin günümüz hukuk diline aktarılması ve vakıf hukuku yönünden

³⁸² Bu durum, öğretide de ifade edildiği üzere, cemaat vakıflarına tanınan bir ayrıcalıktır. Bkz. Gülseren S. Aytas, “Vakıflar Kanunu Bir Ayrıcalık Belgesidir”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 82/2, (2008), 788.

³⁸³ Bu beyannameler bu Kanun’un yürürlük tarihinden (13 Aralık 1935) itibaren üç ay içerisinde (13 Şubat 1936’ya kadar) verilmiştir. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 14. Günümüzde cemaat vakıfları, vakfiyeleri olsun olmasın, vakfiyelerine göre değil bu beyannamelere göre işlem görmektedir. Bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 338. Cemaat vakıflarının taşınmaz edinmeleri vakfiyelerinde ve vakfiye yerine geçen bu beyannamelerde bu yönde bir hüküm bulunmasına bağlı haldeydi. Ancak Avrupa Birliği uyum yasaları ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu (geçici madde 7) çerçevesinde konu cemaat vakıfları lehine gelişmiş ve mütekabiliyet ilkesi saklı kalmak kaydıyla diğer Türk vatandaşları ile aynı uygulamaya tabi hale getirilmiştir. Bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 256.

³⁸⁴ Aynı yönde bkz. Solmaz Bilici, *Mazbut Vakıflar*, 29, dn. 115.

anlamlandırılması, özellikle eski vakıflara ilişkin hukuki uyumsuzlukların çözümünde önem arz etmektedir³⁸⁵.

2.1.3.2. Vakfiyenin Tanımı ve Muhtevası

Vakfiye, mazbut, mülhak vakıf ve cemaat vakıflarında, vakfedenin irade beyanı ve vakıf şartlarını ihtiva eden hukuki ve resmî bir belgedir³⁸⁶. Nitekim VK m. 3 gereğince vakfiye, “mazbut, mülhak ve cemaat vakıflarının malvarlığını, vakıf şartlarını ve vakfedenin isteklerini içeren belgeleri” ifade eder. Bu belgeler günümüz hukukunda “kuruluş senedi”, “vakıf senedi” veya “vakıf tüzüğü” olarak da adlandırılmaktadır³⁸⁷. Vakfiyeler gerek İslam-Osmanlı hukuku gerekse Türk medeni hukuku öğretisi ve yargı kararlarında eski vakıflar hukuku yönünden en önemli belge olarak kabul edilmektedir³⁸⁸.

Vakfiyeler, dili, türü ve muhtevası, düzenlendiği zaman ve yere göre farklılık göstermekle birlikte, genellikle belirli bir biçim çerçevesinde tanzim edilen bir belge türüdür³⁸⁹. Bu bağlamda vakfiyeleri, genel anlamda, üç ana bölüme ayırarak incelemek mümkündür. Bu bölümler öğretilde; “giriş (mukaddime, dibace)”, “asıl metin (vakfın hizmet şartları)” ve

³⁸⁵ Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 6; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 103.

³⁸⁶ Benzer yönde bkz. Bilmen, *Kamus*, 4: 287; Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, “Vakfiyye” maddesi, 596; Osman Gazi Özgüdenli, “Vakfiye”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 465; Ziya Kazıcı, *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020), 46-47; Halil Cin ve Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011), 472; Suat Ballar, *Vakıflar Sözlüğü* (İstanbul: Der Yayınları, 2018), 435. Vakfiyelerin vakıf muamelesinde bulunması gereken temel prensiplerin yer aldığı ve hakimnin kararıyla hüküm ifade eden yazılı bir belge olduğu yönünde bkz. Hamdi Döndüren, *İslam Hukukuna Göre Günümüzde Vakıf Meseleleri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 42. Yargıtay’a göre “Vakfiye, bir vakfın kurucusu tarafından düzenlenen vakfın işleyişiyle ilgili resmi belgedir. Vakfeden malın, hangi hayır işinde kullanılacağını ve ne şekilde yönetileceğini gösteren bir senettir.”. Bkz. Y. HGK, 02.03.2021, E. 2017/14-2267, K. 2021/178, www.kazanci.com.tr, E.T. 17.04.2023.

³⁸⁷ Bu belge öğretilde “vakıfname”, “vakıf nizamnamesi” ya da “vakıf yönetmeliği” olarak da anılmaktadır. Bkz. Akman, “Vakıf Müessesesi”, 193; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 468; “Vakıf Kayıtlar Arşivi”, (Erişim Tarihi 23.02.2022), <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/vakif-kayitlar-arsivi/vakif-kayitlar-arsivi>. “Vakfiye” ve “Vakıfname” kelimeleri için bkz. “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”.

³⁸⁸ Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 6 ve 9. Nitekim Yargıtay 1. Hukuk Dairesi’nin 30.05.1988 tarih ve 4270/6386 sayılı bir kararında vakfiyenin tapu hükmünde bir mülkiyet belgesi olduğunun kuşkusuz olduğu vurgulanmıştır. Bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 8. Ayrıca, “Vakıflarla ilgili gerek vakfiye gerekse muhtelif vakıf belgelerinin Türkiye’de muhtelif arşivlere dağıldığını görmekteyiz. Başta Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi olmak üzere Osmanlı Devletinin yönetim merkezi olan Topkapı Sarayı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Yazma Eserler Başkanlığı ve bağlı kütüphanelerde çok sayıda Vakfiye ve vakıf belgesi bulunmaktadır.”. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Vakıf Kayıtlar Arşivi”. Keza Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü kuyûd-ı kadîme arşivinde de birçok vakfiye metni bulunduğu görülmektedir. Bkz. Ballar, *Vakıflar Sözlüğü*, 435.

³⁸⁹ Özgüdenli, “Vakfiye”, 466; “Vakıf Kayıtlar Arşivi”.

“sonuç (hâtime)” olarak adlandırılmaktadır³⁹⁰. Vakfiyenin hukuki muhtevâsından sayılmayan giriş bölümünde; öncelikle Allah’a hamd (hamdele) ve Hz. Muhammed’e salat ve selam (salvele), sonrasında çoğunlukla vakfedenin adı, baba adı, oturduğu mahalle, makamı gibi kişisel özellikleri zikredilerek insanlara yardımı teşvik eden ayet ve hadisler ile vakfedenin vakfı kurma sebep ve gayesi açıklanır³⁹¹. Bu girişten sonra, vakfiyelerin hukuki muhtevâsını düzenleyen ve en uzun kısmı sayılan asıl metin bölümünde; vakfedilen malların neler olduğu, bu malların nasıl idare edileceği, vakıf gelirlerinin nerelere ve kimlere sarf edileceği, vakfın kimler tarafından yönetileceği, vakfı yönetecek ve denetleyecek kişilerin nasıl seçileceği, vakıfta kaç kişinin istihdam edileceği, bunlara ne kadar ücret ödeneceği ve bu ücretlerin hangi gelirlerden elde edileceği gibi hüküm ve şartlar tereddüde mahal bırakmayacak bir şekilde yazılır³⁹². Vakfiyenin sonuç bölümünde ise hâkimin vakfın sıhhatine ve lüzumuna dair olan hükmü belirtilerek vakfın sonsuza kadar ayakta kalması için vakıf şartlarına uyulması gerekliliği hatırlatılır ve bu şartlara uyanlara vakfedenin duası, bu kuralları ihlal edip vakfı zarara uğratanlara ise bedduası yer alır³⁹³. Vakfiyelerde en son olarak tarihlendirme yapılır ve tescil sırasında yazılmakla birlikte metnin en başında kadının (hâkimin), bazı hallerde sultanın (devlet başkanının) tasdik yazıları, imzaları ve mühürleri bulunur; ayrıca huzurda bulunan şahısların (“şühûdü’l-hâl”) künyelerine yer verilerek belge sona erdirilir³⁹⁴.

Yukarıda açıklanan biçim ve muhteva vakfiye metinlerinin birçoğunda görülmekle birlikte bu hususta kendine has vakfiye örneklerine de rastlamak mümkündür. Nitekim 8. yüzyılın ortalarından 15. yüzyıl sonlarına kadar kurulan Türk-İslâm devletlerine ait vakfiyelerin günümüze üç şekilde intikal ettiği görülmektedir. Bunlar; vakfeden tarafından düzenlenen ve orijinal metni bugüne kadar ulaşan “*orijinal vakfiyeler*”, bu

³⁹⁰ Özgüdenli, “Vakfiye”, 466; Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 48-49.

³⁹¹ “Vakıf Kayıtlar Arşivi”. Aynı yönde bkz. Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 47-48; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 7; Ballar, *Vakıflar Sözlüğü*, 435; Özgüdenli, “Vakfiye”, 466; Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 22; Döndüren, *Vakıf Meseleleri*, 44. Vakfiyelerde yer alan dilek, hadis, özdeyişler ve Kur’an ayetlerinden örnekler için bkz. Ballar, *Vakıflar Sözlüğü*, 436-439.

³⁹² Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 48; “Vakıf Kayıtlar Arşivi”. Aynı yönde bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 7; Ballar, *Vakıflar Sözlüğü*, 435; Özgüdenli, “Vakfiye”, 466; Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 23; Döndüren, *Vakıf Meseleleri*, 44.

³⁹³ Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 48-49; “Vakıf Kayıtlar Arşivi”. Aynı yönde bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 7; Ballar, *Vakıflar Sözlüğü*, 435; Özgüdenli, “Vakfiye”, 466; Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 23. Selim oğlu İbrahim Paşa ve Fatih Sultan Mehmet vakfiyesinde yer alan örnekler için bkz. Döndüren, *Vakıf Meseleleri*, 44-45.

³⁹⁴ Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 22; Döndüren, *Vakıf Meseleleri*, 44.

metinlerin özeti mahiyetinde olan “*vakıf kitâbeleri*” ve vakfiyelerin zamanla eskiyip yıpranması sebebiyle sonraki dönemlerde hazırlanmasına ihtiyaç duyulan “*vakfiye suretleri*”dir³⁹⁵. Bunlardan özellikle Selçuklu ve Beylikler devrine ait vakfiye suretlerinin kaydedildiği defterlerin önemli bir kısmı günümüze kadar ulaşsa da diğerlerine ilişkin sadece hayrât eserlerin kitabelerinde vakfedenle ilgili detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür³⁹⁶. Günümüzde VGM arşivinde toplam otuz bin kadar yazılı vakıf belgesi bulunduğu ve bunların; “*vakfiye*”, “*ahkâm*”, “*evâmir*” ve “*ilâm*” gibi belgelerden oluştuğu ve iki bin kadarının Arapça, bir tanesinin Farsça ve geri kalanının ise Türkçe olduğu görülmektedir³⁹⁷.

2.1.3.3. Vakfın Kurulması ve Bağlayıcılık Kazanmasında Vakfiyelerin İşlevi

İslam-Osmanlı hukukuna göre vakfın kuruluşu açısından vakfiyelerin mevcudiyeti hukuki bir gereklilik arz etmemektedir³⁹⁸. Nitekim bu hukuk sisteminde vakıf kurma işleminin geçerliliği, önceden incelendiği üzere, vakfedenin “*sıyga*” olarak ifade edilen sözlü irade beyanının varlığına bağlıdır³⁹⁹. Bu anlamda Türk hukuk tarihinde vakfiyesiz vakıflara da rastlanmakta ve bunlara “*teamül vakfı*” adı verilmektedir⁴⁰⁰. Bununla birlikte, Osmanlı hukuk uygulamasında, vakıf kurma işleminin yazılı hale getirilmesi ve tescil edilmesi gibi vakfın kuruluşunu tamamlayan bazı işlemlere de gerek duyulmuştur⁴⁰¹. Bu hususta özellikle vakfiyeler, vakfın kuruluşundan sonra ortaya çıkan uyuşmazlıklarda vakfedenin iradesini tespit etmek amacıyla öncelikle başvurulacak deliller arasındadır⁴⁰². Ancak Osmanlı hukukunda sadece yazılı bir işlemle vakıf

³⁹⁵ Özgüdenli, “Vakfiye”, 466. Benzer şekilde bkz. “Vakıf Kayıtlar Arşivi”.

³⁹⁶ Özgüdenli, “Vakfiye”, 466; “Vakıf Kayıtlar Arşivi”.

³⁹⁷ Osman Kesioğlu, “Bazı Yönleriyle Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, 10, (2006): 109. Aynı şekilde bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 470.

³⁹⁸ Çilingir, *40 Soruda Vakıf*, 11.

³⁹⁹ İslam-Osmanlı hukukunda irade beyanı (sıyga) unsuru hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 1.1.4.1.5.

⁴⁰⁰ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 15. Vakıf müessesesinin “*İslam’ın Altın Çağı*” olarak bilinen 8. yüzyılın ortalarından 15. yüzyıl sonlarına kadar son derece yaygın olmasına rağmen bu dönemden günümüze ulaşan vakfiye sayısının az olduğu ve bilinen ilk vakfiye kaydının Kudüs’te olup miladi 903 (h. 290) tarihini taşıdığı bilgisi kaynaklarda zikredilmektedir. Bkz. Özgüdenli, “Vakfiye”, 466. İslam tarihinde ilk vakfiyenin Hz. Ömer tarafından yazıldığı söylenmekle birlikte bunun Hz. Peygamber devrinde mi yoksa Hz. Ömer’in halifeliliği zamanında mı olduğuna ilişkin kesin bir bilgi yoktur. Diğer taraftan ilk Türkçe vakfiyenin Germiyanoglu II. Yakup Bey’e (ö. 1428) ait olduğu ve bu vakfiyenin taş üzerine yazıldığı bilgisi de kaynaklarda zikredilmektedir. Bkz. Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 47 ve 49.

⁴⁰¹ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 260-261.

⁴⁰² Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 468 ve 261. Bu anlamda ancak uyuşmazlık konusuna ilişkin vakfiyede bir açıklık yoksa İslam hukukunun vakfa ilişkin genel esaslarına başvurulurdu. Bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 469.

kurulamayacağı için vakfiye şeklinde tezahür eden bu yazılı irade beyanının en az iki şahit huzurunda sözlü olarak da açıklanması gerekirdi⁴⁰³. Aleniyeti tesis eden bu işlemi, Türk medeni hukukuna kıyasen, “*ilan*” şartı olarak da ifade etmek mümkündür (TMK m. 104/III).

Vakfin bağlayıcılık kazanması açısından Osmanlı hukuk uygulamasında günümüz hukukuna benzer bir sistemin benimsendiği görülmektedir. Nitekim bu hususta, öncelikle, yetkili kadı veya şeri mahkeme tarafından vakfiyelerin tetkikiyle işe başlanır ve vakfin tanımında yer alan – mal varlığı, amaç ve ebedilik gibi – unsurların tamam olup olmadığı incelenirdi⁴⁰⁴. Sonrasında ise vakfiyeler, hâkim görüşüne göre, “*farazi bir dava*”⁴⁰⁵ sonucunda onaylanır ve kadılık siciline işlendikten sonra vakıf kurma işlemi bağlayıcı (lazım) bir hukuki işlem haline gelirdi⁴⁰⁶. Dolayısıyla tescil anından itibaren vakıftan dönmek (rücu) mümkün olmaz ve vakfiyeler “*vakfiyye-i müseccelle*” (tescil edilmiş vakfiye) adını alırdı⁴⁰⁷.

Osmanlı hukukunda vakfin tescili işlemi, vakfedenin veya mirasçıların ya da alacaklıların başvurusu üzerine, mütevellî veya tayin edilecek kayyım huzurunda duruşma yapılarak, kadı tarafından üstün görülen içtihadı göre vakıf kurma işleminin bağlayıcı bir hukuki

⁴⁰³ Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 7; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 261. Nitekim “*Vakıf tesisinde aleniyet şarttır, ayrıca İslâm hukukunda bir belgenin değeri zeylinde yer verilen şahitlere bağlıdır. Bunun için vakfiyenin tanziminde hazır bulunanların bir kısmının isimleri ve meslekleri yazılır.*”. Bkz. Hasan Yüksel, “Vakfiye”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 469.

⁴⁰⁴ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 5. Vakıf kurma işlemi sırasında kullanılan kelimelerden vakfetme iradesinin, ebedilik ve hayır cihetinin (amacın) açıkça anlaşılması gerektiği Osmanlı hukukundaki bazı fetvalardan anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 260, dn. 887.

⁴⁰⁵ İslam-Osmanlı hukukunda, her vakfin kuruluşunda uygulanması şart olmamakla birlikte, vakfin bağlayıcılığı hususundaki görüş farklılıklarını gidermek ve uygulamada birlik sağlamak amacıyla “*farazi yargılama ve tescil*” yöntemi kabul edilmiştir. Buna göre, vakfeden kendisi bizzat vakfı kurar ve vakfettiği malları mütevellîye teslim ederdi. Ardından, varsayıma dayalı olan (farazi) dava işlemi için mahkemeye başvururdu. Bu davada vakfeden, Ebu Hanife’nin görüşü doğrultusunda vakıf kurma işleminden döndüğünü (rücu ettiğini) söyler, mütevellî ise İmameyn’in görüşüne istinaden buna itiraz ederdi. Bunun üzerine kadı, içtihatların farklı olduğu bu meselede, bağlayıcılık görüşüne uygun bir şekilde karar vererek vakfı tescil ederdi. Dolayısıyla, resmi mezhebi Hanefilik olan Osmanlı’da içtihatlar arasında bir üstünlük bulunmadığından, kadı tarafından mütevellînin dayandığı içtihat benimsenerek vakıftan dönülemeyeceği yolundaki hüküm açıklanır ve böylece vakıf kurma işlemi bağlayıcılık kazanırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 276 vd.

⁴⁰⁶ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 249; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 376; Cin ve Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 472; Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 47. Benzer yönde bkz. Ansay, *İslâm Hukuku*, 293-294; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 138; Keskiöğlu, *İslam Hukuku*, 210; Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, 300; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 50; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 5.

⁴⁰⁷ Bilmen, *Kamus*, 4: 287. Aynı şekilde bkz. Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, “Vakfiyye” maddesi, 596. Bu tabir hem sicile kaydedilmiş vakıflar hem de bağlayıcılığına (lüzumuna) hükmedilmiş vakıflar yerine kullanılmaktadır. Bkz. Bilmen, *Kamus*, 4: 287.

işlem olduğuna karar verilmesidir⁴⁰⁸. Osmanlı hukukunda önceleri kadı tarafından tutulan bu sicil kayıtları, 1879 tarihli “*Senedat-ı Şer’iyye Talimatnamesi*”nin yürürlüğe girmesinden sonra şer’i mahkemelerce tutulmuş ve mahkemeden tasdikli asılları vakfedene verilen vakfiyelerin bir sureti de Defterhane’deki⁴⁰⁹ kayıtlara geçirilmiştir⁴¹⁰. Görüldüğü üzere İslam-Osmanlı hukukunda vakfiye hazırlamak, hukuki bir gereklilik arz etmemekle birlikte, bir teamül haline gelmiş; hatta bu teamül bugünkü hukuka benzer bir resmiyet kazanmıştır⁴¹¹.

2.1.3.4. Vakfiye Şartları ile Emredici Hükümler Arasındaki Öncelik

İslam-Osmanlı hukukuna göre vakfeden, kural olarak, vakfiyesine dilediği şartları koymakta serbesttir. Nitekim İslam-Osmanlı hukukunda vakfedenin iradesine o kadar önem verilmiştir ki İslam hukukçuları “*vakfedenin şartı, şâri’in (Allah ve Resûlü) nass’ı (ayet-hadis) gibidir*” demiştir⁴¹². Bu anlamda vakfiyelere konulan şartlar kanun koyucunun koyduğu hükümlere benzetilir ve kural olarak sonradan değiştirilemez⁴¹³. Bununla birlikte, İslam-Osmanlı hukukundaki bu özgürlük, “*muvaḥḥik-ı şer’i şerîf*” olarak adlandırılan bazı sınırlamalara tabidir⁴¹⁴. Bu anlamda İslam hukukunun emredici temel hükümlerine aykırı olan vakfiye şartları geçersiz sayılarak bunlara uyulması gerekmediği

⁴⁰⁸ Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 7.

⁴⁰⁹ “*Defterhâne*”: Osmanlılar’da has, zeâmet, timar, mülk, vakıf gibi arazi türlerini tayin ve tescil eden ana defterlerin muhafaza edildiği ve bu defterlerle ilgili günlük işlemlerin yapıldığı devlet dairesinin adıdır. Bkz. Erhan Afyoncu, “*Defterhâne*”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 100.

⁴¹⁰ Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 219; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 8; Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 50. Günümüzde 29.000 vakfiyeyi ihtiva eden bu tescil defterleri VGM arşivlerinde bulunmaktadır. Ancak bu sayı Osmanlı döneminde kurulan vakıfların tamamını göstermekten uzaktır. Zira bu anlamda genel bir sayıya ancak İstanbul’daki Osmanlı arşivi, farklı şehirlerde bulunan şer’iyye sicilleri ve tahrir defterleri tarandıktan sonra ulaşılabilir. Bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 24.

⁴¹¹ Çilingir, *40 Soruda Vakıf*, 11.

⁴¹² Döndüren, *Vakıf Meseleleri*, 46. Aynı yönde bkz. Mardin, *Toprak Hukuku*, 56; Akman, “*Vakıf Müessesesi*”, 192; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 376.

⁴¹³ Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, 298. Vakfiye hükümleri birer hukuk kuralı gibi telakki olunmakla birlikte, zorunlu hallerde istisnai olarak, hâkimin bu hükümleri değiştirme yetkisi vardır. Bkz. Ali Şafak, “*Vakıf Mallarında Tasarruf Açısından Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi*”, *Vakıf Haftası Dergisi*, 7, (1990): 47. Nitekim mülhak vakıflara başlangıçta özgülenen akar cinsinden olan malların belli şartlar çerçevesinde mahkeme kararı ile daha yararlı olanları ile değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi (“*istibdal*”) buna örnektir (VK m. 12/III). Ayrıntılı bilgi için bkz. 3.3.2.1.2.2.

⁴¹⁴ Karînâbâdîzâde, *Ahkami’l-Evkaḥ*, M. 165. Aynı yönde bkz. Akgündüz, *Külliyât*, 147; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 125. Hatemi, “*muvaḥḥik-ı şer’i şerîf*” kavramını günümüz hukukundaki anlamı ile “*emredici temel kurallara aykırı olmamak*” şeklinde yorumlamakla birlikte bu emredici kuralların İslam hukukundaki şeri hükümler dışında günümüz hukukunun emredici hükümlerini de kapsayıp kapsamadığını belirtmemektedir.

gibi vakfedenler de bunların aksini kararlaştıramaz⁴¹⁵. Keza vakfın mahiyet ve hükmüne, vakfın ve vakıftan yararlananların menfaatlerine muhalif olan şartların da geçerli kabul edilemeyeceği yönünde içtihatlar mevcuttur⁴¹⁶.

Günümüzde varlığını sürdüren eski vakıflardaki vakfiye şartlarının uygulanmasının Anayasa ve yürürlükte olan diğer kanunlardaki emredici hükümlerle sınırlı olup olmadığı ise 20.10.2022 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı çerçevesinde tartışmalı hale gelmiştir. Bu karara konu olan zürri nitelikteki mazbut vakfın 1722 tarihli vakfiyesi⁴¹⁷ gereğince dağıtılan “*galle fazlasından*”⁴¹⁸ vakfedenin kadın alt soylarının yararlanamaması

⁴¹⁵ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 470-472; Döndüren, *Vakıf Meseleleri*, 43. İslam-Osmanlı hukukuna göre vakfiyelerde yer alabilen şartların çeşitleri, bu anlamda geçerli ve geçersiz (batıl) sayılan şartlar, vakfi temelden batıl kılan şartlar ve mütevellinin ya da bazı durumlarda mahkemenin uyması gerekmeyen yedi şart hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Döndüren, *Vakıf Meseleleri*, 46 vd.

⁴¹⁶ Ali Himmet Berki, “Vakıflarda Şartlara Riayet Meselesi”, *Vakıflar Dergisi*, 7, (1968): 13. Ayrıca bkz. Ahmet Akman, “Ali Haydar Efendi’de Vâkıfın Şartları (Şart-ı Vâkıf)”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26/3, (2018): 50; Karînâbâdîzâde, *Ahkâmî'l-Evkâf*, M. 165. Örneğin, mütevellinin hiçbir durumda azledilmeyeceğine veya akar malın asla değiştirilemeyeceğine veya paraya çevrilemeyeceğine (“*istibdal*” edilmeyeceğine) dair şartlar gibi vakfın veya vakıftan yararlananların aleyhinde hüküm ihtiva eden şartlar kesin hükümsüz (batıl) sayılır. Bkz. Berki, *Vakıflar*, 82. Nitekim 1924 tarihli Rıza Nur Bey vakfiyesinde yer alan “*kimse ve hiçbir makam... vakıftaki şartları ve amaçları değiştiremez*” şeklindeki şart böyledir ve dikkate alınmaz. Dolayısıyla böyle bir şart mevcut olsa dahi, zorunluluk hasil olduğunda, kanundaki emredici hükümler çerçevesinde vakfa faydası olacak ve maslahata uygun değişiklikler yapılabilir. Bkz. Güneri, *Vakıfta Amaç*, 71-72. Aynı yönde bkz. M. Zeki Akın, “Vakıf ve Tesis Müesseselerinin Genel Olarak Bünyeleri; Hukuki Hüküm ve Neticeleri”, *Adalet Dergisi*, 44/2, (1953): 186; Cevat Abdürrahim Gücün, *Nazari ve Ameli Hukuk Davaları, Birinci Kitap: Gayrimenkuller Hakkında* (İstanbul: Üniversite Kitabevi, 1945), 354. Bu kesin hükümsüzlük, modern hukuktaki, kısmi kesin hükümsüzlük niteliğinde olup vakfiye diğer şartlarıyla birlikte geçerliliğini korur. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 656; Berki, “Şartlara Riayet”, 13. Bu şartlardan İslam hukukunun temel kurallarına (naslara ve şeri hükümlere) aykırı nitelikte olanların varlığında sözleşmenin kurulmuş olmayacağı, diğer taraftan, sözleşmeyi fesada uğratmayacak (sıhhat/geçerlilik şartlarına aykırı olmayacak) nitelikte olanların ise kendiliğinden geçersiz olduğu kabul edilerek veya geçersiz kılınarak sözleşmeye devamın mümkün olduğu yönünde bkz. Akman, “Vâkıfın Şartları”, 48-49. İslam hukukundaki fesad müeyyidesi ile modern hukuktaki kısmi hükümsüzlük ve iptal edilebilirlik müeyyidelerinin mukayesesi için bkz. Mustafa Ünal, “İslam Borçlar Hukukunda Fesad Müeyyidesi ile Kısmi Hükümsüzlük ve İptal Edilebilirlik Müeyyidelerinin Mukayesesi”, *The Journal of Social Science*, 3/6, (2019): 449 – 473.

⁴¹⁷ Bu karara konu “*El-Hac Ebubekir ve İbrahim Beşe bin Topal Mehmet Ağa Vakfı*”nın vakfiyesine göre vakfedenin ölümünden sonra “*batın tertibi*” üzere erkek evlatların eşit olarak hak sahibi olacağı, erkek evlatlardan kimse kalmaz ise veraset tertibi üzere kız evlatların hak sahibi olacağı kabul edilmiştir. Eski vakıflar hukukunda “*batın*” kavramı, “*nesepte derece*” anlamında kullanılmakta ve batın tertibi gereğince bir batındaki evladın tümü ölmeden ikinci batındakiler vakıftan yararlanamamaktadır. Ayrıntılı bilgi için aşağıda bkz. 2.1.3.5.1.

⁴¹⁸ İlgili kararda açıklandığı üzere, “*Galle, vakfın akarından elde edilen gelire verilen addır. Galle fazlası ise -5737 sayılı Kanun’un 3. maddesine göre- vakfın hayrat ve akarlarının onarımı ile vakfiyelerindeki hayrat hizmetlerin ifasından sonra kalan miktarı ifade etmektedir. Gelirlerinden vâkıf evlatlarının yararlandığı zürri vakıflarda galle fazlası vakfiyede belirtilen şartlar çerçevesinde yalnızca vâkıf evlatları arasında paylaştırılmaktadır.*”. Bkz. AYM, 20.10.2022, 2018/14186, RG, 28.12.2022, S. 32057. Galle fazlasının hukuki niteliği ve intifa ve süknâ hakkı kavramlarıyla ilişkisi için bkz. 3.4.1.2. ve 3.4.2.1.

nedeniyle yapılan bireysel başvuruda AYM, Anayasa'nın 35. maddesinde düzenlenen mülkiyet hakkıyla bağlantılı olarak Anayasa'nın 10. maddesinde güvence altına alınan ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine karar vermiştir⁴¹⁹. Bu karar birçok açıdan eleştiriye açık olmakla beraber çalışmanın mahiyeti gereği sadece ilgili olanlarına değinilmekle yetinilmiştir.

Öncelikle, günümüzde yürürlükte olan kanunlardaki emredici hukuk kurallarının yeni vakıflarda vakfedenlerin irade beyanlarını sınırlandırdığını söylemek gerekir⁴²⁰. Nitekim tüzel kişinin ana statüsü düzenlenirken emredici hukuk kuralları da dikkate alınır ve uyuşmazlık halinde ana statüden önce bu kurallar uygulanır⁴²¹. Ancak eski vakıflar mahiyetleri gereğince farklı bir hukuki statüdedirler. Zira 864 sayılı Tatbikat Kanunu'nun 1. maddesi gereğince, *“Kanunu medenin meri olmağa başladığı tarihten evvelki hâdiselerin hukukî hükümleri, mezkûr hadiselerin hangi kanun meri iken vaki olmuş ise yine o kanuna tâbi kalır.”*. Keza 4722 sayılı Tatbikat Kanunu⁴²² m. 8/I gereğince de *“Türk Kanunu Medenîsinin yürürlüğe girmesinden önce kurulmuş bulunan vakıflar hakkında yürürlükte olan özel hükümler saklı kalmaya devam eder.”*. Dolayısıyla AYM kararına konu olan zürri vakıf gibi Osmanlı döneminde kurulan vakıflara ilişkin uyuşmazlıklar, o dönemde yürürlükte olan İslam-Osmanlı vakıf hukuku düzenlemelerine göre incelenmelidir⁴²³. Buna göre bir kimsenin *“galleye müstahak vâkıf evladı”* sayılıp sayılamayacağının tespiti vakfedenin vakfiyede belirttiği şartlara göre değerlendirilmesi

⁴¹⁹ Bkz. AYM, 20.10.2022, 2018/14186, RG, 28.12.2022, S. 32057.

⁴²⁰ Rona Serozan, *Tüzel Kişiler* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994), 28-29. Emredici hukuk kuralları, kişilerin muhakkak uymak zorunda oldukları, iradeleri ile bertaraf edemeyecekleri ve bu nedenle de aksine işlem yapamayacakları kurallardır. Bkz. İkizler, *Tüzel Kişiler*, 127. Hukuki ilişkiye bu kuralların uygulanmayacağı konusunda yapılan sözleşmeler hüküm ifade etmezler (TBK m. 27). Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Oğuzman ve Nami Barlas, *Medeni Hukuk (Giriş – Kaynaklar – Temel Kavramlar)* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2023), 84 vd.

⁴²¹ İkizler, *Tüzel Kişiler*, 120 ve 123. Nitekim, TMK m. 47/II uyarınca, amacı hukuka veya ahlaka aykırı olan kişi ve mal toplulukları tüzel kişilik kazanamaz. Bu çerçevede, amacın hukuka aykırı olması, tüzel kişinin amacının emredici hukuk kurallarına, kamu düzenine ve kişilik haklarına aykırı olmasını ifade eder. Bkz. Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 58. Bu açıdan bir tüzel kişiyi ve bu tüzel kişinin ilişkilerini düzenleyen kurallar arasındaki uygulanma sırası (hiyerarşi) öğretide şu şekilde ifade edilmektedir: 1- Emredici hukuk kuralları, 2- Tüzel kişinin ana statüsü, 3- Tüzel kişiye ait, kaynağını ana statüden (veya kanundan) alan ikincil düzenlemeler (yönetmelik ve yönergeler), 4- Münferit tüzel kişilere ait örf ve âdet kuralları, 5- Yedek hukuk kuralları, 6- Tüzel kişiye ait diğer ikincil düzenlemeler. Bkz. İkizler, *Tüzel Kişiler*, 120-121.

⁴²² Bkz. RG, 08.12.2001, S. 246007.

⁴²³ Y. HGK, 30.05.2007, E. 2007/18-293, K. 2007/310, *“Dava konusu vakıf, Osmanlı dönemine ait bir vakıftır. Bu nedenle davayı Osmanlı Vakıf Hukuku düzenlemelerine göre incelemek gerekir.”*, www.kazanci.com.tr, E.T. 17.04.2023.

gereken bir husustur⁴²⁴. Nitekim bu husus, söz konusu AYM kararında da vurgulandığı üzere, vakfedenin iradesine saygının ve hukuki güvenlik ilkesinin de zorunlu bir sonucudur⁴²⁵. Keza, eski tarihli bir AYM kararında da zikredildiği üzere, “*Eski hukukumuzda dahi vakıfların kaynağı yine vakfedenin iradesidir.*”⁴²⁶. Ayrıca, yakın tarihli bir Danıştay kararında, Devletin bu iradeyi korumaya yönelik pozitif ve negatif yükümlülüklerinin bulunduğu şöyle ifade edilmiştir: “*Devletin, vakıf varlığının, vakfedenin iradesine uygun olarak kullanılmasını sağlama yönünde pozitif yükümlülüğü, vakıf mal ve hakları ile ilgili olarak vakfedenin iradesini ortadan kaldıracak şekilde müdahalede bulunmama yönünde de negatif yükümlülüğünün bulunduğu, kuşkusuzdur.*”⁴²⁷.

İslam-Osmanlı hukukunda temellerini bularak günümüz hukukuna intikal eden bazı zorunluluk halleri, istisnai olarak, vakfiye şartlarında değişikliğe imkân tanımaktadır. Örneğin, VK m. 14 gereğince, yerine getirilmesine fiilen veya hukuken imkân kalmayan vakfiye şartları Meclis kararıyla değiştirilebilir. Ancak bu durumda bile değişikliğin vakfedenin iradesine aykırı olmaması gerektiği kanun koyucu tarafından açıkça vurgulanmıştır (VK m. 14). Keza zaman içerisinde vakıf yöneticiliğine (“*tevliye*”) dair ilave şart ve uygulamaların geliştirilmesine de cevaz verilmiştir⁴²⁸. Bu anlamda mülhak vakıflarda vakfiye gereğince tevliye hak sahibi olduğu mahkeme kararıyla tespit edilen kimse, VK m. 6/II gereğince, bu şartlar Anayasaya aykırılık teşkil ediyorsa Meclis tarafından vakıf yöneticisi (mütevelli) olarak atanamaz⁴²⁹. Dolayısıyla, bu istisnai haller

⁴²⁴ Galle fazlasına müstahak vakıf evladı olduğunun mahkeme kararıyla tespiti süreci hakkında aşağıda bkz. 3.4.2.

⁴²⁵ Nitekim öğretide de ifade edildiği üzere, “*Modern hukuk sistemleri ve onunla birlikte hukuk metodolojisi, geniş anlamda hukukun genel idesi olarak adalet yanında amaç olarak, hukuk güvenliğini sağlamayı amaçlar. Hukuk güvenliği, metodolojik tercihlerde ve uygulamalarda, öğretinin objektif ve sübjektif yorum zıtlığında yapılacak tercihte ve bunların uyumlaştırılmasında temel hareket noktasıdır. Aynı şekilde, mukayeseli hukuktan yararlanma konusunda, hukuk güvenliği dikkate alınmalıdır.*”. Bkz. O. Gökhan Antalya, “*Hukuk Bilimine Katkı Olarak*” *Hukuk Teorisi ve Hukuk Metodolojisi – Cilt: II Hukuk Metodolojisi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 104-105.

⁴²⁶ Bkz. AYM, 30.01.1969, E. 1967/47, K. 1969/9, “*Eski hukukumuzda dahi vakıfların kaynağı yine vakfedenin iradesidir. (Ömer Nasuhi Bilmen Hukuku İslâmiye ve Istılahatı Fıkhiye Kamusu - Cilt 4. Sayfa : 158, M. 29 ist. Matbaacılık T. A. O. - 1951). Yukarıdaki açıklamalara göre eski vakfiyelerde ve bugünkü vakıf senetlerinde vakfedenlerin beliren istekleri, iradeleri, Anayasa'nın 40. maddesinde anlatılan sözleşme özgürlüğü ilkesi uyarınca Anayasal korumadan yararlanacaktır.*”, RG, 24.12.1969, S. 13382.

⁴²⁷ Bkz. D. 10. D., 02.07.2020, E. 2016/16015, K. 2020/2595, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.06.2023.

⁴²⁸ Akman, “*Vakıfın Şartları*”, 50.

⁴²⁹ 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu zamanında mütevellinin atanmasında “*Anayasaya aykırılık teşkil etmeyen vakfiye şartlarına göre*” şeklinde bir kayıt mevcut değildi. Ancak öğretide Hatemi, Vakıflar Kanunu kurallarına göre mütevelli olamayacak bir kimse lehine, vakfiye gereğince hak sahibi

dışında, vakıftan yararlananlar, yararlanma şekli ve intifa haklarının dağıtımıyla ilgili vakfiye şartlarının değiştirilemeyeceği kabul edilmektedir⁴³⁰. Nitekim AYM'nin başka bir kararında da vurguladığı üzere, bu istisnai hallerde bile, eski vakıfların vakfedenlerin iradelerine bağlı birer kuruluş olmaktan çıkmadığı; 743 sayılı Medenî Kanun'dan sonra dahi eski vakıflarda vakfedenin iradesinin yürürlükte olduğu ilkesinin benimsendiği açıkça görülmektedir⁴³¹.

Ayrıca, söz konusu Anayasa mahkemesi kararında, cinsiyet temelli farklı muamele nedeniyle bireylerin mülkiyet hakkından mahrum bırakılmak suretiyle katlandıkları külfetin, vakfedenin iradesinin ve hukuki güvenliğin korunmasındaki kamusal yarara nazaran oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır⁴³². Ancak, kararda Özkaya'ya ait

sayılabilse dahi, tevliye istihkak kararı verilemeyeceğini, bu yönde bir karar verilmişse Yargıtay'ın bunu bozması gerektiğini ifade etmekteydi. Bu görüşüne gerekçe olarak “*Kanun'un buyurucu (=emredici) kuralları, Vakfiye kurallarından önce gelir.*” ifadesini kullanmıştı. Ancak kanaatimizce, tevliyet gibi istisnaen kanunda düzenlenen haller dışında, böyle genel bir yorumda bulunmak mümkün değildir. Krş. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 486. “*Tevliye Ehil Vakıf Evladı Olduğunun Tespiti Davası*” hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 2.3.3.2.

⁴³⁰ Akman, “Vakıfın Şartları”, 50.

⁴³¹ Bkz. AYM, 30.01.1969, E. 1967/47, K. 1969/9, “*Ancak burada bir sorunun karşılanması gerekmektedir. O da Medenî Yasanın kabulü üzerine, vakfedenlerin iradelerini artık göz önünde tutmamak gibi bir ilkenin benimsenerek eski vakıfların hukukî durumunda bir değişiklik yapılmış olup olmadığıdır. Bu sorunun karşılığı Medeni Yasanın uygulanmasına ilişkin yasanın hükümleri ile Vakıflar yasası hükümlerinde bulunmakta ve bu kurallar uyarınca eski Vakıfların vakfedenlerin iradelerine bağlı birer kuruluş olmaktan çıkmadığı, onların iradeye dayanan birer varlık olmaları niteliğinin değişikliğe uğramadığı görülmektedir. Gerçekten, Medenî Yasanın uygulama ve yürürlüğe girme biçimin; gösteren 29/5/1926 günlü, 864 sayılı Yasanın 8. maddesi uyarınca eski vakıflar için ayrı bir uygulama yasası konulması öngörülmüş ve bu yasa 2762 sayılı ve 5/6/1935 tarihli Vakıflar Kanunu adı altında konulmuştur. Bu Vakıflar Yasasında benimsenen, Vakfa ait kurumların amaçlarına göre yaşatılacağı kuralı (Madde :4, Fıkra I, bent C), amaca göre kullanılmaları yasaya yada kamu düzenine uygun bulunmayan veya işe yaramaz duruma giren hayratın olabildiğince amaç bakımından aynı olan başka bir iyilik işine ayrılacağı kuralı (Madde 10), yerlerine ve sağladıkları yarara göre elde tutulmaları gerekli görülmeyen vakıf, akar ve toprakların satışlarından elde edilecek para ile alınacak veya yeniden yaptırılacak taşınmaz malların eski vakıfların adını alacağı ve tapuya bu ad ile tescil ettirileceği kuralı (Madde 14), geliri yönetilmesine yetmeyen hayratın yaşatılmasına karar verildiğinde sönmüş veya hayır işlerinin yerine getirilmesi olanaksız kalmış vakıfların gelirlerinden veya şartları elverişli bulunan ve yaşayan vakıfların gelirlerinden ayrılacak paralarla o hayratın yaşatılacağı kuralı (Madde 16), vazife ve şartları şartların değiştirilebileceği kuralı (Madde 17) gibi kurallarla ilgililerin vakfiyeye dayanan haklarının saklı tutulduğu kuralı (Madde 39, Fıkra 2), Medenî Yasadan sonra dahi eski vakıflarda vakfedenin iradesinin yürürlükte olduğu ilkesinin benimsendiği açıkça göstermektedir.*”, RG, 24.12.1969, S. 13382.

⁴³² AYM, 20.10.2022, 2018/14186, “*Galle fazlasının paylaştırılmasının etkilerinin payın dağıtıldığı tarihte ortaya çıktığı gözetildiğinde orantılılık testinin dağıtım tarihindeki külfetler gözetilerek uygulanması gerekir. Günümüzde cinsiyet temelli ayrımlar hem uluslararası hukuk hem de ulusal hukuk düzeylerinde yasaklanmış ve devletlere cinsiyet temelli olarak farklı muamelelerde bulunulmasını önlemeye yönelik tedbirler alma ödevi yüklenmiştir. Anayasa'nın 10. maddesi karşısında cinsiyet temelli farklı muameleyle günümüz toplumsal düzeninde müsamaha gösterilmesi mümkün olmadığı gibi böyle bir muamele kamu düzenini sarsan bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağı toplumsal düzenin temeli olarak*

karşı oyda da isabetle belirtildiği üzere, “*özel hukuk kişileri bir şart öngörürken kamu yararını gözetmek zorunda değildirler.*”⁴³³. Diğer taraftan günümüz hukukunda ölüme bağlı tasarruflarda bile miras bırakan, miras hukukunun saklı pay kuralları (TMK m. 506) çerçevesinde, tasarruf özgürlüğüne sahiptir (TMK m. 505). Nitekim miras bırakan, bu çerçevede düzenleyeceği vasiyetnameyle, sadece erkek ya da kız evlatlarına belirli bir mal bırakma yoluyla kazandırmada bulunabilir (TMK m. 514 ve 517). Dolayısıyla vasiyetname düzenlenirken aranmayan bu “*eşitliğin*”, hukuki nitelik itibarıyla benzer nitelikte olan vakfiyelerde de aranmaması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim vakfiyelerdeki kavram ve şartlar incelenirken ve yorumlanırken, sözleşmelerin yorumundaki gibi değil, tek taraflı ve varması gerekli olmayan irade beyanlarının yorumunda olduğu gibi davranılması gerekir⁴³⁴. Bu anlamda vakfiyelerin yorumunda, vasiyetnamelerde olduğu gibi, irade teorisi geçerlidir⁴³⁵. Bu teori çerçevesinde vakfedenin vakıf kurma iradesinden ne anlaşılıyorsa bunun farklı yönde yorumlanması mümkün değildir.

Sonuç olarak zürri nitelikteki mazbut ve mülhak vakıflarda galle (gelir) fazlasına ilişkin hak, vakfiyelerdeki kavram ve şartlar incelenirken görüleceği üzere, vakıf evladının vakfedenle olan soybağına dayanan miras ilişkisinden değil; vakfedenin tek taraflı vakıf kurma işlemiyle ortaya çıkan iradesinden doğmaktadır⁴³⁶. Vakfedenin tasarruf yetkisi

görülmektedir. Gelineen noktada vakfedenin iradesinin korunmasıyla elde edilmek istenen kamusal yararın -günümüz kamu düzeni anlayışı karşında- ihmal edilebilir düzeyde kaldığı anlaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle cinsiyet temelli farklı muamele nedeniyle bireylerin mülkiyet hakkından mahrum bırakılmak suretiyle katlandıkları külfetin vakfedenin iradesinin ve hukuk güvenliğinin korunmasındaki kamusal yarara nazaran oldukça yüksek olduğu değerlendirilmiştir.”, RG, 28.12.2022, S. 32057.

⁴³³ AYM, 20.10.2022, 2018/14186, “*Yaptığımız tespitlere göre somut başvuruındaki uyumsuzluğun özel hukuk kişileri arasındaki ilişkiden kaynaklanan bir uyumsuzluk olduğu, kamu makamlarının doğrudan bir müdahalesinin söz konusu olmadığı anlaşıldığına göre, kararda yer verilen "89. Vakfedenin iradesine saygı gösterilmesi amacının kız evlatlarına galle fazlasından pay verilmemesini haklılaştıracak ölçüde yüksek bir kamu yararı barındırmadığı değerlendirilmiştir."* şeklindeki kamu yararına atıf yapan değerlendirmelerin isabetliliği tartışılır hale gelmektedir. Zira özel hukuk kişileri bir şart öngörürken kamu yararını gözetmek zorunda değildirler.”, RG, 28.12.2022, S. 32057.

⁴³⁴ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 417-418. Bu yoruma yön veren irade, vakfedenin yorumun yapıldığı andaki olası iradesi olmayıp, vakfın kurulduğu sıradaki iradesidir. Bkz. Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 403.

⁴³⁵ Vasiyetnamelerin yorumu hususunda bkz. Mustafa Dural ve Turgut Öz, *Türk Özel Hukuku Cilt IV: Miras Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2023), 221 vd.; Fikret Eren ve İpek Yücer Aktürk, *Türk Miras Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2023), 204 vd. Hukuki işlemin yorumunun irade sahibinin beyanından anlaşılması gerekenden ibaret olduğu şeklinde açıklanan irade teorisi hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 25. Baskı, 2020), 154-155.

⁴³⁶ AYM, 20.10.2022, 2018/14186, “*(...) zürri vakıflarda vâkıf evlatlarının galle fazlasından yararlanmaları onların neredeyse tüm hukuk sistemlerinde tanınan miras haklarından değil,*

dahilinde olan bir malı başkaları yerine kendi soyundan gelenlere hayır için tahsis etmesinden doğan bu hakka, dolayısıyla özel hukuk ilişkilerinin özünde mevcut olan bu özgürlüğe, Anayasal bir sınır ya da çerçeve çizmek mümkün değildir⁴³⁷. Söz konusu kararda Özkaya'ya ait karşı oyda da belirtildiği üzere, kanun koyucu burada gerekliyse Anayasaya aykırı nitelikteki bazı vakfiye şartlarının vakıf kurma işleminde yer almasını yasaklayabilir, bu şartlar konulduysa geçersiz sayabilir⁴³⁸. Nitekim, VK m. 6/II'de yer alan, “*Mülhak vakıflar, Anayasaya aykırılık teşkil etmeyen vakfiye şartlarına göre Meclis tarafından atanacak yöneticiler eliyle yönetilir ve temsil edilir.*” hükmü buna örnektir. Böyle bir kanuni düzenleme yapılmadığı sürece vakfiyelerde öngörülen intifa haklarına riayet edilmelidir. Kanaatimizce, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, böyle bir kanuni düzenleme yapılması da eski vakıflar hukukunun özüne ve hukukun amaçlarından olan hukuki güvenlik ilkesine aykırılık teşkil eder. Kaldı ki kanun koyucu da VK m. 75 hükmü ile bu hakları açıkça saklı tutmuştur⁴³⁹.

Yukarıda sözü edilen mahiyetteki vakfiye şartlarını ihtiva eden vakıflardan birisi de genellikle zürri amaçlarla kurulan mülhak vakıflardır. Bu tür vakıfların vakfiyelerinde “*batın, evlat, karabet, karn, nesil ve zürriyet*” gibi günümüz lisanında pek kullanılmayan

vakfedenlerin başkaları yerine kendi soyundan gelenlere hayır yapmayı dilemesinden kaynaklanmaktadır. Bu kişiler hukuki olarak tamamen vakfedenin tasarruf yetkisi dâhilinde olan bir malı hayır için tahsis etmesinden yararlanan kişilerdir. (...) Aynı hukuka (Osmanlı hukukuna) göre vakfedenin iç dünyasıyla ilgili sübjektif yönü ağır basan kurbet kastının bulunmadığı, diğer bir ifadeyle bu tür vakıfların miras hukuku hükümlerini bertaraf etmek ya da vakıf mallarının dokunulmazlığı nedeniyle muhtemel bir müsadereyi önlemek amacıyla kötü niyetle yapıldığı tespit edilmedikçe -vakıf kurmayla ilgili diğer koşullar da sağlanmak kaydıyla- bu tür vakıflar geçerlidir. Her işlem gibi vakıf kurma işlemi de aksi sabit oluncaya kadar hukuka uygunluk karinesinden yararlanır.”, RG, 28.12.2022, S. 32057.

⁴³⁷ Ayrıca, öğretilde ifade edildiği üzere, “*Anayasadaki temel hakların ve hukuk ilkeleri bir objektif değerler sisteminin üstün değerleri ve üstün ilkeleri olarak, ancak kanun hükümleri üzerinden özel hukuk kişileri arasındaki ilişkilere uygulanabilir.*”. Bkz. O. Gökhan Antalya, “Anayasal Temel Hakların İkincil Doğrudan Üçüncü – Taraf – Etkisi ve Anayasa Yargılamasında Hâkimin Hukuku Uygulamasında Uyacağı On İki Metodolojik Temel İlke”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 28/1, (2022): 32.

⁴³⁸ AYM, 20.10.2022, 2018/14186, “*(...) yasal düzenleme eksikliği üzerinden değil de kamu makamlarının takdir marjını aştıklarından bahisle ihlal sonucuna ulaşmaları ve yasama organına çağrılan bulunmak yerine yeniden yargılamaya hükmetmeleri, derece mahkemelerini bir kanun hükmü olmaksızın (hatta aksine açık kanun hükümleri olmasına rağmen) temel hak ve özgürlüklere (vakıf bakımından örgütlenme özgürlüğüne, mevcut galle fazlasına müstehak vakıf evlatları yönünden mülkiyet hakkına) müdahale etmeye mecbur kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle Anayasa Mahkemesinin bu kararı yeniden yargılama yapacak olan derece mahkemelerini Anayasa'nın 13. maddesinin “Temel hak ve hürriyetler, ... ancak kanunla sınırlanabilir.” şeklindeki açık hükmüne aykırı olarak davanın esası hakkında karar vermeye zorlamaktadır.*”, RG, 28.12.2022, S. 32057.

⁴³⁹ 5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 75: “*Mazbut ve mülhak vakıfların vakfiyelerindeki şartlar doğrultusunda, ilgililerin hakları saklıdır.*”.

ve hukuki anlamda yoruma muhtaç bazı kavram ve şartlar sıkça zikredilmektedir. İşte bu kavram ve şartların mülhak vakıfların kurulduğu zamandaki yani İslam-Osmanlı vakıf hukukundaki kullanım şekillerinin incelenmesi ve yorumlanması, bu vakıflara ilişkin güncel hukuki uyumsuzlukların çözümünde kritik bir önemi haizdir⁴⁴⁰.

2.1.3.5. Mülhak Vakıf Vakfiyelerinde Sıkça Kullanılan Kavram ve Şartlar

2.1.3.5.1. Batın

Arapça kökenli olan “batın” kelimesi güncel Türkçe sözlükte “karın” ve “kuşak” anlamlarına gelmektedir⁴⁴¹. Eski vakıflar hukukunda ise batın “nesepte derece” anlamında kullanılmaktadır⁴⁴². Bu anlamda birinci batın vakfedenin çocuklarını, ikinci batın çocuklarının çocuklarını, üçüncü batın ise çocuklarının çocuklarının çocuklarını ifade etmekte ve silsile bu şekilde devam etmektedir⁴⁴³. Batın kavramı vakfiyelerde genellikle “batnen ba’de batnin” ibaresi kullanılarak ifade edilir ki bu “nesilde derece derece” anlamına gelir ve tertibe (devam eden bir silsileye) işaret eder⁴⁴⁴. Örneğin, vakfedenin vakfin gallesini “batnen ba’de batnin evlat ve evlad-ı evladına” şart ettiği bir vakfiyede ilk batın vakfedenin çocukları olup ancak bunların tümünün ölmesi durumunda bu gelirden ikinci batın olan çocukların çocukları (torunlar) istifade edebilecek ve silsile bu şekilde devam edecektir⁴⁴⁵.

Anayasa Mahkemesi’nin yukarıda incelenen kararında da zikredildiği üzere, “Eski vakıflar bakımından batın şartı, ön kuşakta vakıf evladı varken sonraki kuşaktakilerin galle fazlasından pay alamayacağı anlamına gelmektedir. Ön kuşaktaki vakıf

⁴⁴⁰ Y. HGK, 30.05.2007, E. 2007/18-293, K. 2007/310, “Dava konusu vakıf, Osmanlı dönemine ait bir vakıftır. Bu nedenle davayı Osmanlı Vakıf Hukuku düzenlemelerine göre incelemek gerekir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 17.04.2023. Öğretide Berki’ye göre bu kavram ve şartlar dışında, ayrıca, “beyan kaidelerini” de bilmek gerekir. Bu kaideler bilinmediği içindir ki eski vakıfların vakfiyelerindeki kavram ve şartlar yanlış yorumlanmakta ve bu yüzden vakfedenin kast ettiği hak sahipleri zarara uğramaktadır. Vakfiyelerdeki kavram ve şartların yorumlanmasına imkân tanıyan bu kaideler hususunda bkz. Berki, “Şartlara Riayet”, 14.

⁴⁴¹ Bkz. “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”.

⁴⁴² Berki, *İstilah ve Tabirler*, 8. Aynı yönde bkz. Bilmen, *Kamus*, 4: 293.

⁴⁴³ Berki, *İstilah ve Tabirler*, 8. Aynı yönde bkz. Bilmen, *Kamus*, 4: 293.

⁴⁴⁴ Berki, *İstilah ve Tabirler*, 8. Nitekim Osmanlı döneminin önemli şeyhülislamlarından Şeyhülislam Ebüssu’ûd Efendi’nin (d. 1490 / ö. 1577) fetvalarının yer aldığı Fetâvâ-yı Ebüssu’ûd’da yer alan bir fetvada “batnen ba’de batn” ibaresinin tertibe delalet ettiği vurgulanarak burada bir sınırlama söz konusu olmadığına göre erkek ve kız evlâdın evlatlarının tevliyeti (vakıf yöneticiliğini) birlikte yürüteceği ifade edilmiştir. Bkz. Demirtaş, *Osmanlı Vakıfları*, 54.

⁴⁴⁵ Berki, *İstilah ve Tabirler*, 8; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 420.

evlatlarından biri öldüğünde -aksi vakfeden tarafından öngörülmedikçe- onun payı mirasçılara geçmemekte, o pay ön kuşaktaki sağ kalan diğer vakıf evlatlarına geçmekte, ön kuşaktaki vakıf evlatlarının tamamı ölene kadar bir alttakiler galle fazlasından pay alamamaktadır.”⁴⁴⁶. Bununla birlikte vakfiyede “batnen ba’de batnin” şartına yer verilerek önceki dereceden (batından) sadece birisinin ölmesi durumunda hissesinin evladına verileceği şart koşulmuşsa, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun miras intikal kurallarında olduğu gibi, ölenin payı altsoyu arasında paylaştırılır⁴⁴⁷. Bu anlamda altsoydan bazısının diğerinden fazla pay alacağı belirtilmiş değil ise kadın-erkek farkı gözetilmeksizin eşit paylaşırma yapılır. İslam miras hukukundaki tertibe uyulması istenmiş ise ancak o zaman erkeğe iki, kadına bir pay olacak şekilde taksim yapılabilir⁴⁴⁸. Örneğin, yukarıda incelenen AYM kararına konu 1722 tarihli vakfiye ile kurulan “El-Hac Ebubekir ve İbrahim Beşe bin Topal Mehmet Ağa Vakfı”nın vakfiyesine göre, vakfedenin ölümünden sonra batın tertibi üzere erkek evlatların eşit olarak hak sahibi olacağı, erkek evlatlardan kimse kalmaz ise veraset tertibi yani İslam miras hukukunun hükümleri çerçevesinde kız evlatların hak sahibi olacağı kabul edilmiştir.

2.1.3.5.2. Evlat

Arapça kökenli olan “evlat” kelimesi güncel Türkçe sözlükte “bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk” ve “soy, döl” gibi anlamlara gelmektedir⁴⁴⁹. Eski vakıflar hukukunda “evlat” ve “evlad-ı evlat” tabirlerine mülhak vakıfların vakfiyelerinde sıkça rastlanmaktadır. Vakfiyelerde evlat ya da “velet”⁴⁵⁰ lafzı bir kez zikredildiğinde bundan kız veya erkek vakfedenin çocukları anlaşılmakta, “neslen ba’de neslin evlada” (nesilden nesile evlada) gibi tertibe işaret eden bir ifade kullanılmadığı takdirde, bundan vakfedenin çocuklarının

⁴⁴⁶ Bkz. AYM, 20.10.2022, 2018/14186, RG, 28.12.2022, S. 32057. Keza Yargıtay da bir kararında “ancak önceki batında bulunan davalının ölümünden sonra, davalının mirasçıları ile aynı batından olduklarını iddia ederek galle fazlasında hak isteminde bulunabilirler” demek suretiyle bu gerçeğe işaret etmiştir. Bkz. Y. 6. HD, 09.05.1967, E. 2518, K. 2196, Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 421.

⁴⁴⁷ Önceki derecede kimse kalmazsa artık bu şekilde taksim yapılmaz. Galle bu durumda sonradan gelen derecedeki altsoya eşit olarak paylaştırılır. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 422.

⁴⁴⁸ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 423.

⁴⁴⁹ Bkz. “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”.

⁴⁵⁰ Arapça’da “veled” kelimesi çocuk manasına gelir. Türkçe’de tekil olarak kullanılan “evlad” kelimesi ise Arapça’daki veled tabirinin çoğuludur. Vakfiyelerde bu iki ifade bir defa zikredildiğinde sadece vakfedenin çocukları anlaşılmakla beraber aralarında çok az hüküm farkı vardır. Bu anlamda veled lafzı bir kere zikredilmiş ve vakfedenin çocuğu yoksa kelimenin mecaz anlamı kastedilmiş olur ve torunu hak sahibi olur. Buna karşılık evlad lafzı bir kere zikredilmişse ve çocuklar mevcut değilse, kural olarak, torunlar hak sahibi olmaz ve vakfın geliri (gallesi) fakirlere dağıtılır. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 278.

çocukları (torunları) ve onların altsoyu anlaşılmamaktadır⁴⁵¹. Diğer yandan “*evlat ve evlad-ı evlat*” şeklinde ikili bir kullanım mevcutsa bu tabir çocuklar ve çocukların çocukları anlamına gelmekte ve kız veya erkek gerek yakın gerek uzak bütün batınlardaki çocukları (alt soyu) içine almaktadır⁴⁵². Buna karşılık “*velet*” lafzının iki kere zikredilmesi ise kız veya erkek sadece birinci ve ikinci batındaki evladı (yani çocukları ve torunları) kapsamaktadır⁴⁵³. Evlat ya da velet kelimesi üç kere tekrar edildiğinde ise, üçüncü batına kadar değil, bütün batınları kapsayan yani tertibe (devam eden bir silsileye) işaret eden bir kullanımın söz konusu olduğu öğretilde kabul edilmektedir⁴⁵⁴.

Mülhak vakıf vakfiyelerinde evlat kavramıyla bağlantılı olarak zikredilen “*evlad-ı zükûr*”, “*evlad-ı inas*”, “*evlad-ı evlad-ı zükûr*” gibi şartlar da mevcuttur. Bu şartlardan ilki “*erkek çocuk*”, ikincisi “*kız çocuk*”, üçüncüsü ise “*erkek ve kız çocukların erkek*

⁴⁵¹ Berki, *İstilah ve Tabirler*, 16; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 418-419; Berki, *Önemli Meseleler*, 29-32; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 89. Vakfiyelerdeki “*neslen ba'de neslin*” kayıtlarının tertibe değil “*tebide*” (sürekliliğe) işaret olduğu yönünde bkz. Berki, *Önemli Meseleler*, 33. Öte yandan Osmanlı döneminin önemli şeyhülislamlarından Şeyhülislam Ebüssu'ûd Efendi'nin (d. 1490 / ö. 1577) fetvalarının yer aldığı Fetâvâ-yı Ebüssu'ûd'da yer alan bir fetvada vakıf sadece evlada şart edilmiş ve bu lafız tekrar edilmemişse, yani “*evlat ve evlad-ı evlat*” şeklinde ikili bir kullanım mevcut değilse, bu takdirde kız çocukların vakfın gelirinden hisse alamayacağı ifade edilmektedir. Bkz. Demirtaş, *Osmanlı Vakıfları*, 53.

⁴⁵² Karînâbâdîzâde, *Ahkâmî'l-Evkâf*, 61; Berki, *İstilah ve Tabirler*, 16-17; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 89; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 278-279; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 419. Öğretilerdeki bir görüş, evlat kelimesinin iki defa zikredilmesi durumunda vakfedenin altsoyu yanında eşinin de kapsama girdiği görüşündedir. Bu görüşe göre, dar anlamda aile kavramı içerisinde bulunan eş kavramının toplum içerisinde “*çoluk-çocuk*” kavramıyla birlikte yaygın olarak kullanılması bizi bu kabule sevk eder. Bkz. Akipek ve Altaş, “*Evladiye Davaları*”, 148, dn. 14. Ancak bu yoruma katılmak mümkün değildir. Nitekim vakfiyelerde, vasiyetnamelerde olduğu gibi, irade teorisi esastır. Bu teori gereğince, nasıl ki ölüme bağlı tasarruflarda vasiyetname lehine yorum (favor testamenti) ilkesi tercih ediliyorsa, vakfiyelerde de vakfedenin açık ve net bir şekilde ifade ettiği iradesine üstünlük tanınmalıdır. Bu iradeyi kanunlarda düzenlenen zorunlu durumlar hariç değiştirmek, düzeltmek veya boşlukları tamamlamak mümkün değildir. Nitekim bu durum İslam hukukundaki “*vakfedenin şartı, şâri'in (Allah ve Rasûlü) nass'ı (ayet-hadis) gibidir*” ilkesine de aykırılık teşkil eder.

⁴⁵³ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 278-279; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 89. Nitekim evlad ve veled tabirlerinin ayrıştığı bu nokta yakın tarihli bir Yargıtay kararında da vurgulanmıştır. Bkz. “*Veled kelimesinin çoğulu olan "evlad" ifadesi veled tabirinden farkı bulunan bir ifadedir. Evlad tabiri Türkçe'de tekil olarak kullanılır. Bu sebeple de "evlad" lafzı bir defa zikredilirse, sadece vâkıfın çocukları anlaşılmalıdır. (Akgündüz, Ahmet; sh.275) "Evlad" lafzı iki defa zikredildiğinde yani vâkıf, "evladı ve evlad-ı evladım" (çocuklarıma ve çocuklarımin çocuklarına) dediğinde, "veledime ve veledimin veledine" tabirinden farklı olarak, bu ifade bütün batınları içine alacaktır. Yani evlat kelimesi iki defa zikredilirse bütün çocukları kapsayacaktır. (Sungurbey, İsmet/Karinabadizâde, Ö. Hilmi; Eski Vakıfların Temel Kitabı, İstanbul 1978, sh 53-54; Ö. Hilmi Karinabadizade, Ahkamül Evkaf, Mesele 14; A. H., Tertibüs-Sunûf Fi Ahkâmil-Vukûf, Dersaadet 1337/1340, madde 644; Mardin, Ebül-Ulâ, Ahkâm-ı Evkaf, 1339-1340 Dersyılı Takrirleri, İstanbul, 153.)*”. Bkz. Y. 8. HD, 26.04.2022, E. 2021/2331, K. 2022/3998, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.04.2023.

⁴⁵⁴ Berki, *Önemli Meseleler*, 32; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 89. Aynı yönde bkz. Akın, “*Vakıf ve Tesis Müesseseleri*”, 187.

çocukları (yani erkek torunlar)” manasındadır⁴⁵⁵. Ayrıca evlat lafzına eklenen “*ekber*” (yaşça en büyük), “*erşed*” (en olgun, en ergin) ve “*aslah*” (en iyi huylu) gibi şartlar da görülmektedir⁴⁵⁶. Nitekim bazı vakfiyelere “*sağ oldukça vakfıma ben mütevellî olacağım ben öldükten sonra evlat ve evlad-ı evladımın aslah ve erşedi mütevellî olacaktır*” gibi şartlar konulmaktadır⁴⁵⁷. İşte bu gibi vakfiyeler açısından vakfedenin ölümünden sonra mahkemece çocukları ve torunlarından en iyi ahlak sahibi ve vakıf işlerini en iyi idareye iktidarı olan takdir edilerek onun mütevellî olması sağlanır⁴⁵⁸. Ayrıca, vakfeden tarafından vakıftan yararlananlar için belli bir kayıt ya da vasıf zikredilmiş, mesela “*Kayseri şehrinde oturan evladım*” gibi bir ibare kullanılmış veya “*ulemadan*” ya da “*fukaradan olan evladım*” denilmişse bu nitelikte olmayan evlatlar vakıftan yararlanamaz⁴⁵⁹.

⁴⁵⁵ Berki, *İstilah ve Tabirler*, 17; Berki, *Önemli Meseleler*, 30. Bu şartlar dışında bazı vakfiyelerde “*ebna*” ve “*ebna ebne benun*” gibi kelime ve tabirler de zikredilmektedir. “*Ebna*” kelimesi “*erkek evlat*”, “*benun*” kelimesi ise “*erkek evlatlar*” demek olduğu için böyle galle tahsislerinden, aksi açık ya da zımni olarak ifade edilmedikçe, kız evlat istifade edemez. Nitekim, öğretide de ifade edildiği üzere, “*benat*” yani “*kız evlat*” kelimesi kullanılmayan vakfiyelerde gallenin kız evlada da intikalinin kabulü güçtür. Bkz. Berki, *Önemli Meseleler*, 35-39.

⁴⁵⁶ “*Dava konusu vakfa ait 3 Safer 1328 H/14 Şubat 1910 M. tarihli vakfiyenin tevliyyete ilişkin bölümünde; “...tevliyyetini dahi sulbi kebir oğlum esbak Şeyh Müslim efendiye şart eyledim badehu sulbi zükûr evladımın aslah ve erşed ve ekberine badehu evlâd-ı evlad-ı evlâd-ı evlad-ı zükûrumun aslah ve erşed ve ekberine ve cihat-ı saire dahi evlâd-ı evlad-ı evlâdının uhdelere tevcih ve taraflarından bil-ve kale iyyayı hizmet edilmek üzere şart eyledim ...” denilerek vakfın tevliyyeti Vakıf erkek evladının, aslah (en iyi huylu), ekber (yaşça en büyük) ve erşedine (en olgun, en erginine) şart kılındığı, dosyada bulunan nüfus kayıtlarından 17.10.1985 doğumlu davacıdan yaşça büyük davacının amcalarının sağ oldukları böylece vakfiyede öngörülen ekber şartının gerçekleşmediği anlaşıldığından, tevliyyete dair istemin de bu sebeple reddine karar verilmesi gerekirken kabulüne karar verilmesi doğru görülmemiştir.*”, Y. 8. HD, 23.09.2020, E. 2019/2859, K. 2020/5311, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.04.2023.

⁴⁵⁷ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 421. Bir Yargıtay kararında Şeyh Mehmed Maarifi Oğlu Şeyh Sabit vakfının vakfiyesi gereğince “*ekber evlat*” olması dolayısıyla tevliyyete istihkak iddiasında bulunan bir kimsenin davası neticesinde mahkeme, davacının vakfedenin “*evlad-ı zükûr ve ekberinden bulunduğu sübutuna*” karar vermiştir. Bkz. Y. 6. HD, 11.11.1952, E. 1884, K. 1852, Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 484. Diğer bir Yargıtay kararından örnek vermek gerekirse hicri 1013 tarihli Saruhan Sancakbeyi Bostan Çavuşzade Hüseyin Bey vakfının evladından olduğunu iddia eden davacı M, vakfiyede ekber, erşed, aslah olan erkek evlada batin şartı mevcut olduğundan galle fazlasını almaya hak kazanamamış ve galle fazlası sağ olan amcası A’ya bırakılmıştır. İlgili karar için bkz. Y. 6. HD, 12.05.1975, E. 1975/2504, K. 1975/3513, www.kazanci.com.tr, E.T. 05.06.2022.

⁴⁵⁸ Berki, *İstilah ve Tabirler*, 6. “*Evlad erşediyet ve eslahiyette ihtilaf ederlerse mesele mahkemece hallolunur ve hangisinin erşed ve eslah olduğu yani afif, emin ve vakıf işlerini görmeğe daha ziyade layık olduğu anlaşılırsa vakıflar idaresince tevliyyet buna tevcih kılınır.*”. Bkz. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 90.

⁴⁵⁹ Esat Arsebük, *Medeni Hukuk: Cilt I, Başlangıç ve Şahsın Hukuku* (İstanbul: Tan Matbaası, 1938), 311; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 421. Bu şekilde vasfı takyit edilen galle sahibi ölmüş ve bu tür vasıflara “*evlad-ı evlad*” gibi kayıtlar da eklenmemişse gallenin fakirlere dağıtılacağı kabul edilmektedir. Bkz. Berki, *Önemli Meseleler*, 34.

2.1.3.5.3. Karabet ve Karn

Arapça kökenli olan “karabet” sözcüğü güncel Türkçe sözlükte “yakınlık” ve “hısımlık” anlamlarına gelmektedir⁴⁶⁰. Eski vakıflar hukukunda ise karabet, Akgündüz’ün ifadesiyle, “*vakfeden ile aralarında evlenme engeli bulunan en yakın hısımları (usul ve fîruu hariç)*” ifade etmektedir⁴⁶¹. Bu anlamda, örneğin teyze ve hala karabet olarak nitelenebilmekle birlikte anne ile baba ve evlat karabet olarak nitelenemez. “Akraba” lafzı ise usul ve fîru dışındaki bütün hısımları içine almakta ve en yakınım demek olan “akreb” tabiri sırasıyla; çocukları, ana-babayı, dedeyi, kardeşleri vs. ifade etmektedir⁴⁶².

Güncel Türkçe sözlükte karşılığı bulunmayan “karn” tabiri ise vakfiyelerde “devir” veya “yüz sene” yani “bir asır” anlamında kullanılmaktadır⁴⁶³. Vakfiyelerde karn bazen “karnen ba’de karnin” lafzıyla ifade edilmektedir ki bu da “devir devir, asır asır” anlamına gelir ve bir sürekliliği (tebidi) ifade eder; ancak tertibe (devam eden bir silsileye) işaret etmediği kabul edilir⁴⁶⁴. Yani, örneğin, vakfeden vakfin gelirini “karnen ba’de karnin evlat ve evlad-ı evladına” şart etse sadece çocuklar ve torunlar bu gelire hak kazanmış olur; dolayısıyla silsile onlardan öte bir devamlılık arz etmez. Bu anlamda, Osmanlı döneminde verilen fetvalarda da zikredildiği üzere, “karnen ba’de karnin” ifadesi “batnen ba’de batnin” ifadesinin yerini tutmaz⁴⁶⁵.

2.1.3.5.4. Nesil ve Zürriyet

Arapça kökenli olan “nesil” kelimesi güncel Türkçe sözlükte “kuşak” ve “hayvanlarda döl”; “zürriyet” kelimesi ise “döl, soy sop, sulp” ve “çocuk” anlamlarına gelmektedir⁴⁶⁶.

⁴⁶⁰ Bkz. “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”.

⁴⁶¹ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 280. Öğretide Berki’nin tarifıyla karabet, “baba veya ana her ikisi tarafından İslamiyet devrini idrak eden son babaya nispeti bulunanları” ifade eder. Bkz. Berki, *İstilah ve Tabirler*, 30. Bilmen’in tarifıyla ise “bir kimseye babası veya anası tarafından ilk İslam’a yetişmiş olan büyük ceddine kadar mensubiyeti olan herhangi bir şahsı” ifade eder. Bilmen’e göre bu tabirde İslam hukukuna göre mahrem olanlar ile olmayanlar, erkekler ile kadınlar, yakınlar ile uzaklar eşittir. Ancak anne ile baba ve evlat karabet olarak nitelenemez. Bkz. Bilmen, *Kamus*, 4: 293.

⁴⁶² Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 280. Ayrıca bkz. Berki, *Önemli Meseleler*, 35-39.

⁴⁶³ Berki, *İstilah ve Tabirler*, 30.

⁴⁶⁴ Berki, *İstilah ve Tabirler*, 30; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 90.

⁴⁶⁵ Nitekim Osmanlı döneminin önemli şeyhülislamlarından Şeyhülislam Ebüssu‘ûd Efendi’nin (d. 1490 / ö. 1577) fetvalarının yer aldığı Fetâvâ-yı Ebüssu‘ûd’da yer alan bir fetvada “karnen bade karn” ifadesinin “devirden devire” anlamına geldiği “batnen bade batn” ifadesinin ise “nesilden nesile, soydan soya, kuşaktan kuşağa” anlamına geldiği, bu bakımdan bu iki ifadenin birbirinin yerini tutamayacağı vurgulanmaktadır. Bkz. Demirtaş, *Osmanlı Vakıfları*, 55.

⁴⁶⁶ Bkz. “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”.

Eski vakıflar hukukunda bu iki kavram genellikle eş anlamlı olarak kullanılmakta ve vakfedenin kız ve erkek çocuklarını ve bunların altsoyunu ifade etmekte, yani bütün batınları kapsamaktadır⁴⁶⁷. Vakfiyelerdeki “*neslen ba'de neslin*” (nesilden nesile) lafzının ise, “*karnen ba'de karnin*”de olduğu gibi, vakfa süreklilik (tebid) niteliğini vermek için vakfiyeye konulduğu ve tertibe (devam eden bir silsileye) işaret etmediği kabul edilir; meğerki kullanılan beldede “*batnen ba'de batnin*” anlamında tertibe işaret edecek bir kullanım yerleşmiş olsun⁴⁶⁸.

2.2. Mülhak Vakfın Tüzel Kişiliği

2.2.1. Genel Olarak

Bu bahiste öncelikle Roma ve İslam hukukunu temel alan sistemlerde tüzel kişi kavramı ve vakıf tüzel kişiliği genel hatlarıyla incelenmiş, sonrasında Türk medeni hukukunda mülhak vakfın tüzel kişiliği konusu tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu konuda öncelikle tüzel kişi kavramının unsurları ve bu unsurların mülhak vakıflardaki mevcudiyeti, sonrasında ise tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyeti ve bu ehliyetlerin mülhak vakıflardaki mevcudiyeti incelenmiştir. Bu kapsamda özellikle tüzel kişilerde fiil ehliyetinin kapsam ve sınırlarına odaklanılmış; 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu ve 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu çerçevesinde mülhak vakfın fiil ehliyetinin sınırları, yani mülhak vakıflar üzerinde vesayete varan bir müdahalenin mevcut olup olmadığı hususu incelenmiştir.

⁴⁶⁷ Berki, *İstilah ve Tabirler*, 44 ve 60; Bilmen, *Kamus*, 4: 293; Berki, *Önemli Meseleler*, 35; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 90; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 279. Öğretideki aksi bir görüşe göre ise “*neslime vakfediyorum*” ifadesi, sadece erkek çocukların çocuklarını kapsamakta, kız çocuklarının çocuklarını hariç tutmaktadır. Bu görüşe gerekçe olarak İslam hukukuna göre kız çocuğun çocuklarının babaları sebebiyle nesep açısından o aileye bağlı olmaması gösterilmektedir. Bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 104. Vakfiyelerde geçen “*akef*” kelimesi ise zürriyet anlamına gelmekle birlikte bu tabirle yapılan galle tahsislerinde kızların evladının galleden faydalanamayacağı kabul edilmektedir. Bkz. Berki, *Önemli Meseleler*, 36.

⁴⁶⁸ Berki, *İstilah ve Tabirler*, 44; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 90. Berki, bu kullanıma örnek olarak, vakfedenin vakfiyesinde bazı mal varlığını vakfedip vakfının geliri “*neslen ba'de neslin evlâd ve evlâd-ı evlâdına*” verilsin ve bunların tükenmesinden sonra fakirlere sarf olunsun diye şart etmesini vermekte ve bu durumda hangi batında olursa olsun vakfın gelirinin eşit bir şekilde onlara verileceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan, Osmanlı döneminin önemli şeyhülislamlarından Şeyhülislam Ebüssu‘ûd Efendi’nin (d. 1490 / ö. 1577) fetvalarının yer aldığı Fetâvâ-yı Ebüssu‘ûd’da yer alan bir fetvada hukukçular arasında “*neslen bade neslin*” ile “*batnen bade batnin*” arasında fark olduğu, neslin birden çok batnı ve karnı kapsadığı, ancak halk ve kadıların yazılarında bu farkın ortadan kalktığı ifade edilmektedir. Bkz. Demirtaş, *Osmanlı Vakıfları*, 55.

2.2.2. Roma ve İslam Hukukunu Esas Alan Sistemlerde Tüzel Kişi Kavramı ve Vakfın Tüzel Kişiliği

2.2.2.1. Genel Olarak

Vakıf kurma işlemiyle birlikte hemen hemen bütün hukuk sistemlerinde belirli bir amaca tahsis edilen mal topluluğuna vakfedenden bağımsız bir kişilik tanındığı görülmektedir⁴⁶⁹. Bu anlamda, Türk medeni hukukunda mülhak vakfın tüzel kişiliği incelenmeden önce, Roma ve İslam hukukunu esas alan sistemlerde tüzel kişi kavramı ve vakfın tüzel kişiliğini açıklamaya çalışan görüşleri genel hatlarıyla incelemekte fayda vardır.

2.2.2.2. Roma Hukukunu Esas Alan Sistemlerde

Klasik Roma hukukunda şahıs, yani “*persona*” denildiğinde, hakkın sahibi (süjesi/öznesi) değil, sadece fizik manada insan akla gelirdi⁴⁷⁰. Zira Roma’da “*bütün hukuk insanlar içindir*” (“*hominum causa omne ius constitutum est*”) anlayışı hakimdi⁴⁷¹. Dolayısıyla klasik Roma hukukunda tüzel kişilik diye bir kavram mevcut değildi. Bununla birlikte bazı kaynaklarda, Roma özel ve kamu hukuku alanında, bazı şahıs topluluklarının kendisini meydana getiren bireylerden ayrı hak ve borçlara sahip olduğu fikrinin izlerine rastlandığı görülmektedir⁴⁷². Özellikle, Roma hukukunun son imparatorluk devrine ilişkin kaynaklarda, teknik anlamda hukuken şahıs anlamına gelen “*legitima persona*” ifadesine rastlandığı görülmektedir⁴⁷³. Ancak Roma hukukunda nispeten geç bir dönemde doğan bu fikrin geliştirilerek bir tüzel kişilik kavramı haline

⁴⁶⁹ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 298.

⁴⁷⁰ Ziya Umur, *Roma Hukuku (Tarihi Giriş – Kaynaklar – Umumi Mefhumlar – Hakların Himayesi)* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1979), 351; Bilge Öztan, *Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinde Organ Kavramı ve Organın Fiillerinden Doğan Sorumluluk* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970), 3; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 165-166.

⁴⁷¹ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 300.

⁴⁷² Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 166. Aynı yönde bkz. Bülent Tahiroğlu ve Belgin Erdoğan, *Roma Hukuku Dersleri* (İstanbul: Der Yayınları, 2011), 152; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 301 vd. Bu anlamda Roma hukukunun en eski dönemlerinden itibaren, “*populus romanus*” olarak bilinen, Roma devletinin tüzel kişiliğe benzer bir durumu olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 301. Bunun yanında, özel hukuk alanında, “*collegium*” ve “*sodalitas*” adı verilen şahıs topluluklarının varlığına da rastlanmaktadır. Bkz. Doruk Gönen, *Tüzel Kişilerde Kişilik Hakkı ve Korunması* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011), 9-10. Ancak Roma hukukunda insan topluluklarına tüzel kişilik tanınmasından çok mal varlıklarının bağımsızlaştırılması suretiyle tüzel kişilik tanınması yoluna gidildiği de kaynaklarda zikredilmektedir. Bkz. Hüseyin Hatemi, *İslam Hukuku Dersleri* (İstanbul: Sümer Kitabevi, 2012), 116; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 9-10.

⁴⁷³ Umur, *Roma Hukuku*, 351.

dönüştürülmesi oldukça uzun bir süreç sonunda mümkün olabilmıştır⁴⁷⁴. Nitekim Roma hukuku metinlerine dayanan hukuk öğretisi bu tür kişilerin bir sistematüğini kurmaya çalışmış; ancak 19. yüzyıl kanunlaştırma hareketlerinin birçoğunda yer alan “gerçek kişisel tüzel kişi” ayırımına kadar bu mümkün olamamıştır⁴⁷⁵.

Hukuken bağımsız bir kişilik atfedilerek belirli bir amaca sevk edilmiş mal toplulukları anlamında vakıflar ise Roma hukukunun klasik döneminde mevcut değildi⁴⁷⁶. Zira, bazı mal varlıklarına ait gelirlerin toplumdaki bazı özellikli amaçlara hasredilmesi ihtiyacı toplumlardaki dini telakkilerle yakından ilişkilidir. Bu anlamda, Roma toplumu içerisinde ancak Hristiyanlık dini hâkim olduktan sonra ve kilisenin etkisi altında bu tür hayır işlerine yönelik müesseselere rastlandığı görülmektedir⁴⁷⁷. Nitekim, Roma hukukunun Iustinianus devrinde, “*Piae Causae*” adı altında kiliseye yapılan yüklemeli (mükellefiyetli) bağışlamalara ve belirli mal vasiyetlerine rastlandığı; bu anlamda tahsis edilen mal varlıklarının idaresinin ise piskopos veya papazlara tevdi edildiği görülmektedir⁴⁷⁸. Öğretideki bir görüşe göre bu tahsisler giderek bağımsız bir nitelik almış ve Iustinianus hukukunda “vakıf” müessesesinin teşekkülü sonucunu doğurmuştur⁴⁷⁹. Ancak, bizim de katıldığımız görüşe göre, Roma hukukundaki bu tür mal

⁴⁷⁴ Akünal, *Tüzel Kişiler*, 4; Umur, *Roma Hukuku*, 412.

⁴⁷⁵ Tahiroğlu ve Erdoğan, *Roma Hukuku Dersleri*, 152; Umur, *Roma Hukuku*, 412; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 299, dn. 1. Klasik Roma hukuku öğretisinde benimsenen tüzel kişilerin hak süjesi olmadıkları yönündeki görüşe 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yöneltilen itirazlar için bkz. Öztan, *Organ Kavramı*, 5 vd. Bu süreç içerisinde Roma hukukunda ilk tüzel kişilik kavramı Principatus döneminde ve kamu hukuku alanında gelişmeye başlamıştır. Belli amaçların gerçekleştirilmesine yönelik mal tahsisleri ve bunlara ayrı bir kişilik tanınması anlayışı (“*universitates bonorum rerum*”) ise Dominatus döneminde ortaya çıkmakla birlikte bu anlayış fazla gelişmemiş ve bir sistematik haline getirilememiştir. Krş. Roma hukukunda tüzel kişilik kavramının Cumhuriyet devrinin sonlarına doğru ortaya çıkmaya başladığı yönünde bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 505.

⁴⁷⁶ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 301; Umur, *Roma Hukuku*, 415; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 166. Bununla birlikte geliri belli bir amaca yönlendirilmek istenen mal varlığının bu şartla güvenilir bir kişiye (yediemin) bırakıldığı da kaynaklarda zikredilmektedir. Bkz. Gönen, *Tüzel Kişiler*, 11.

⁴⁷⁷ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 301-302; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 11; Gönen, *Tüzel Kişiler*, 11.

⁴⁷⁸ Umur, *Roma Hukuku*, 415; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 166; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 302. Mükellefiyetli bağışlama ya da mükellefiyetli ölüme bağlı kazandırma biçiminde ortaya çıkan vakıflar öğretilde “*inançlı vakıflar*” olarak da isimlendirilmekte ve bu vakıf türü Yunan ve Roma hukukunun da tanıdığı en eski vakıf türünü teşkil etmektedir. Bkz. Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 364-365. Ayrıca, Iustinianus devrindeki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, bir kişinin ölümü dolayısıyla henüz mirasçılara geçmemiş ve muallakta olan terekeye (“*hereditas iacens*”) bu süre için bir çeşit kişilik tanındığı da görülmektedir. Bkz. Gönen, *Tüzel Kişiler*, 11.

⁴⁷⁹ Roma hukukunda belli bir amaca tahsis edilmiş mal topluluğunu ifade eden “vakıf” müessesesinin mevcut olduğu yönünde bkz. Tahiroğlu ve Erdoğan, *Roma Hukuku Dersleri*, 153. Bu anlamda Roma’da, Hristiyanlıktan sonra ve özellikle Bizans İmparatorları devrinde, dini veya hayri bir maksada tahsis edilen mal ve müesseselerin bağımsız birer varlık yani birer tüzel kişi sayılmaya başlandığı ifade edilmektedir. Bkz. Karaman, *Mukayeseli*, 282. Keza Roma hukukunun son gelişim

topluluklarına bağımsız bir kişilik izafe etmek mümkün değildir⁴⁸⁰. Zira, belirli bir amaca (“*Piae Causae*”) tahsis edilen ancak bağımsız bir kişi veya kuruma ait olmayan bu mal varlığı değerleri, tüzel kişiliği bulunmayan kilise organları tarafından yönetilmekte ve bu anlamda olsa olsa “*vakıf benzeri*” bir nitelik taşımaktadır⁴⁸¹.

2.2.2.3. İslam Hukukunu Temel Alan Sistemlerde

İslam hukukunda bir tüzel kişilik kavramının yer alıp almadığı öğretide tartışmalıdır. İslam hukukunun klasik eserlerinde genel anlamda bir tüzel kişilik kavramına rastlanmadığı görülmektedir⁴⁸². Bu sebeple bazı çağdaş hukukçular böyle bir kavramın İslam hukukunda yer almadığını savunmaktadırlar⁴⁸³. Ancak öğretide ağırlıkta olan görüşe göre, İslam hukukunda “*tüzel/hükmi kişilik*” terimi kullanılmamış ve belirgin bir kavram olarak tebarüz etmemiş olmakla birlikte, “*manevi şahsiyet/shahsiyet-i maneviye*” olarak anılan bu müessese mahiyet ve vasıf itibarıyla mevcuttur⁴⁸⁴. Nitekim İslam hukukuna ilişkin kaynaklarda bireyler ve onlara özgü haklar ile bireylerin teşkil ettiği toplum ve buna özgü hakları birbirinden ayırma prensibini gösteren deliller mevcut olduğu gibi; modern hukuktaki tüzel kişilik kavramına benzer şekilde beytülmal (devlet hazinesi), devlet, şirket ve vakıf gibi müesseseler de mevcuttur⁴⁸⁵. Dolayısıyla İslam

döneminde artık iki türlü özel kişiliğin varlığının kabul olunduğu, bunların “*universitates personarum*” adıyla dernekler ve “*universitates bonorum*” adıyla vakıflar olduğu yönünde bkz. Ferit H. Saymen, *Medeni Hukukumuzda Hükmi Şahıslar (Cemiyet – Vakıf – Tesis)* (İstanbul: Üniversite Kitabevi, 1944), 28; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 506.

⁴⁸⁰ Umur, *Roma Hukuku*, 415; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 166; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 302; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 7.

⁴⁸¹ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 302-303; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 7. Hatta öğretide Berki, “*Roma hukukunda modern anlamda vakfın nüvesi dahi mevcut değildir.*” diyerek bu kurumları “*vakıf benzeri*” olarak nitelendirmeyi bile kabul etmemiştir. Bkz. Şakir Berki, “*Vakfın Mahiyeti*”, *Vakıflar Dergisi*. 8, (1969), 1, dn. 2. Diğer taraftan, kilisenin bir tüzel kişiliğe sahip olup olmadığı noktasında ise öğretide farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 305-306 ve dn. 1068.

⁴⁸² Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 303.

⁴⁸³ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 507. Bu husustaki farklı görüşler için bkz. Karaman, *Mukayeseli*, 279-280.

⁴⁸⁴ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 304; Karaman, *Mukayeseli*, 276; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 55; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 13. Ayrıca bkz. Hatemi, “*Tanzimat*”, 1661.

⁴⁸⁵ Karaman, *Mukayeseli*, 276 vd.; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 304-305; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 54-56; Gönen, *Tüzel Kişiler*, 11-12. İslam hukukunda leh ve aleyhte haklara ehil olabilmeyi ifade eden “*zimmet*” kavramı, istisnai olarak, gerçek kişiler yanında bu tür kişi ve mal topluluklarına da tanınmıştır. Bkz. “*Vücüb ehliyeti ve zimmet konusunda klasik dönem fıkıh kitaplarında yer alan tanım ve açıklamalar, ilk bakışta bu iki kavramın hakiki şahıslarla ilgili olup hükmi şahıslar için söz konusu edilmediği izlenimini vermekteyse de aynı kaynaklarda devlet, vakıf, beytülmal, şirket, mescid, yol, köprü gibi kurum ve kamu mallarıyla ilgili olarak yer alan fikhî hükümlerde hükmi şahıs telakkisinin doğrudan veya dolaylı olarak benimsendiği ve onların da bir nevi zimmet ve vücüb ehliyetine sahip kılındığı görülür. Hükmi şahısların bu ehliyeti, küçük ve delide olduğu gibi kanunî temsilciler aracılığıyla kullanacağı açıktır.*”. Bkz. Ali Bardakoğlu, “*Ehliyet*”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm*

hukukunda tüzel kişilik bir kavram olarak tebarüz etmese bile bu esasa dayanan müesseseler – özellikle vakıf müessesesi – yoluyla bu kavramın izlerine rastlamak mümkündür.

İslam hukukunda vakıf müessesesinin Hz. Peygamber döneminden itibaren bugünkü manada bir tüzel kişilik esasına dayandığı görülmektedir⁴⁸⁶. Nitekim İslam hukukçuları (fukaha) vakfa bağımsız bir kişilik izafe ederek onu vakfedenin (vâkıfın) ve vakıf yöneticisinin (mütevellinin) kişiliğinden ayırmış ve ona kişiliği koruyucu birtakım hükümler tahsis etmiştir⁴⁸⁷. Keza İslam-Osmanlı hukuku öğretisinde çoğunlukla kabul edilen vakıf tanımında yer alan “*mülkiyeti Allah’a ait olmak*” ifadesi de günümüz İslam hukuku öğretisinde vakfedilen malın hiçbir gerçek şahsın mülkiyetinde bulunmadığı veya kamunun mülkiyetinde bulunduğu ya da vakfın bir tür tüzel kişiliğe sahip olduğu şeklinde anlaşılmaktadır⁴⁸⁸. Bu anlamda, vakfa tahsis edilen malların mülkiyetinin Allah’a ait olduğu şeklindeki kabul, vakfa bağımsız bir kişilik izafe ederek onu vakfedenin (vâkıfın) ve vakıf yöneticisinin (mütevellinin) kişiliğinden ayırmakta; bu durum da İslam-Osmanlı hukukunda vakfın bir tür tüzel kişiliğe sahip olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Böylece, Roma hukukundaki eğilime karşılık, İslam hukukunda vakıf müessesesi aracılığıyla mal topluluklarına bağımsız birer tüzel kişilik tanındığı sonucuna ulaşmak mümkündür⁴⁸⁹.

Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 534-535. Aynı yönde bkz. Ergün, *Tüzel Kişiler*, 13. Ayrıca, 1868-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki bir komisyon tarafından derlenen, İslami özel hukuk kuralları kodeksi Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye’de de tüzel kişilik düşüncesinin mevcut olduğunu gösteren örnekler mevcuttur. Nitekim “*Ecîr-i hâssın müste’ciri, bir şahıs olduğu gibi, şahs-ı vâhid hükmünde olan müteaddid şahıslar dahi olabilir.*” şeklinde ifade edilen Mecelle m. 423 hükmü, işverenin (müstecir) gerçek kişi olabileceği gibi tüzel kişi de olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Bkz. Solmaz Bilici, *Mazbut Vakıflar*, 36; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 369, dn. 125. Buna karşılık, tüzel kişilik kavramının Osmanlı hukukuna açık bir surette ilk olarak, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu’ndan Türkçe’ye çevrilen 1850 tarihli Ticaret Kanunu’nda (Kanunname-i Ticaret) ticari şirketlere tüzel kişilik tanınmasıyla girdiği ve 1901 tarihli Fransız Cemiyetler Kanunu örnek alınarak hazırlanan 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu’nda derneklere tüzel kişilik tanınmasının bu hususta belirleyici olduğu yönünde bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 507.

⁴⁸⁶ Karaman, *Mukayeseli*, 277. Türk medeni hukuku öğretisinde ise İslam hukukunun karakteristik müesseselerinden biri olan vakıfların tüzel kişiliğinin bulunup bulunmadığının tartışmalı olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 507.

⁴⁸⁷ Karaman, *Mukayeseli*, 277. Benzer şekilde bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 306; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 56.

⁴⁸⁸ Berki, *Vakıflar*, 46; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 245; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 372; Türk Hukuk Lügati, 3. Baskı (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1991), “Vakf” maddesi, 352. Aksi görüşte bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 8.

⁴⁸⁹ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 306. İslam hukukundaki kişi topluluklarına ise, Roma hukukundaki eğilimin aksine, bağımsız bir tüzel kişilik izafe edilmediği ve onların mal topluluklarından “*yararlananlar*” olarak gösterilme eğiliminin hâkim olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 51. Ancak özellikle meslek örgütlerinin sandıkları ve bazı töresel uygulamalar, İslam

Nitekim Osmanlı meşihat makamınca verilen bir fetva da bu görüşü destekler niteliktedir⁴⁹⁰.

İslam-Osmanlı hukukunda vakfın tüzel kişiliğe sahip olduğu görüşünü destekleyen bir diğer konu da vakıf kurma işleminin (vakıf akdinin) bağlayıcı (lazım) olup olmadığı hususundaki tartışmalardır⁴⁹¹. Bu konuda biri hâkim olmak üzere iki farklı görüş vardır. Ebû Hanife'ye göre vakıf akdi, bağlayıcı olmayan (gayr-ı لازم) bir akitir; dolayısıyla vakfeden vakıf kurma işleminden istediği zaman cayabilir (rücu edebilir)⁴⁹². Öğretideki hâkim görüş ise vakıf akdinin özel niteliği gereği bu kategoriye dahil edilemeyeceği yönündedir. Zira vakfın mantığı vakfedilen malın mülkiyetinin devirden men edilerek sürekli bir amaca özgülenmesidir. Bu sebeple Ebû Hanife'nin görüşü bir kenara bırakılırsa Hanefi mezhebinde hâkim olan görüş, diğer mezheplerin görüşü ve Osmanlı uygulaması, vakfın bağlayıcı (lazım) akitler arasında yer aldığı ve vakıftan caymanın mümkün olmadığı yönündedir⁴⁹³. Dolayısıyla Osmanlı kadı uygulamasında bağlayıcı (lazım) ve geçerli (nafiz) akitlerden biri olarak kabul edilen vakıf akdi, hâkim görüşe göre, tescil işlemiyle hukuki anlamda bağlayıcılık kazanmakta ve bu andan itibaren vakıftan caymak (rücu) mümkün olmamaktadır⁴⁹⁴.

hukukunda kişi topluluklarına da hiç değilse bir ölçüde ve belirli çağ ve yörelerde tüzel kişilik tanındığını göstermektedir. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 52.

⁴⁹⁰ “Bir vakfın mütevellisi Zeyd galle-i vakfa rücu şartıyla kendi malından vakf-ı mezburun mürtezikasına (görevlilerine) vazifeleri için şu kadar akçe verse Zeyd meblağ-ı mezbur ile galle-i vakfa rücu kadir olur mu? el-Cevap: Olur”. Vakfın görevlilerinin ücretlerini kendi cebinden karşılayan bir mütevellinin verdiği parayı geri almak için vakfın gallesine başvurabileceği yönündeki bu fetva, öğretide, İslam hukukunda vakfın bağımsız olarak borç altına girebileceği ve vakfa bağımsız bir kişilik izafe edildiği şeklinde yorumlanmaktadır. Bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 306-307.

⁴⁹¹ Vakıf müessesesinin “cevazı” (kuruluşu) hususunda ittifak eden İslam hukukçuları, bu müessesenin “lüzumu” (bağlayıcılığı) hususunda ihtilaf etmiştir. Bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 24.

⁴⁹² Berki, *Vakıflar*, 43; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 250; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 42; Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, 517; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 376.

⁴⁹³ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 42 ve 44; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 251; Berki, *Vakıflar*, 43-44.

⁴⁹⁴ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 44-45; Kesioğlu, *İslam Hukuku*, 210. Hanefi mezhebinin kurucusu İmam-ı Azam Ebû Hanife vakfı “ariyet” (ödünç verme) işlemine benzeterek mescit vakıfları hariç diğer vakıfların hâkim kararıyla bağlayıcılık kazanacağını ifade etmiştir. Bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 24. Burada önem arz eden diğer bir husus ise vakıftan dönmenin hangi andan itibaren mümkün olmadığı meselesidir. Bu mesele de İslam hukuku öğretisinde tartışmalıdır. Hanefi hukukçulardan Ebu Yusuf, vakfı “köle azadı”na benzeterek, vakıf kurma işleminin bu yöndeki irade beyanının ortaya konması (vakıf sıygasının kullanılması ve duyurulması) ile tamamlanacağı ve bu andan sonra vakfedenin bu işlemten dönmeyeceği kanaatindedir. İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in de bu görüşte olduğu ifade edilmektedir. Ancak diğer bir Hanefi hukukçu İmam Muhammed ise vakfı “sadaka”ya benzeterek vakıf kurma işlemini aynı bir işlem olarak görmüştür. Ona göre vakfedilen malın mülkiyeti ancak teslimle geçer ve bu malın mütevelliiye tesliminden itibaren vakıf kurma işleminden dönülemez. Bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 24. Ayrıca bkz. Karakoç,

Vakfın bağlayıcılık kazanmasını tescil şartına bağlayan İslam-Osmanlı hukukundaki hâkim görüş günümüz modern hukuk sistemlerindeki tescil sistemine henüz o devirlerde ulaşılabilmiş olması bakımından hayli ilgi çekicidir. Böylece Osmanlı hukukunda, Türk medeni hukukunda olduğu gibi, vakfın kurulması ile bağlayıcılık kazanması, yani tüzel kişiliğin kazanılması birbirinden ayrılmıştır⁴⁹⁵. Nitekim Osmanlı hukukuna göre kadı veya şeri mahkeme tarafından vakfın tescil işlemi yapıp kuruluş prosedürü tamamlandığı andan itibaren vakfedilen mallar vakfedenin mülkiyetinden çıkmakta ve vakıf tüzel kişiliğinin mülkiyetine intikal etmektedir⁴⁹⁶. Dolayısıyla Osmanlı hukukuna göre tescil anından itibaren vakfedilen malların vakfedenin veya vakıf yöneticisinin (mütevellinin) üzerinde şahsen tasarruf edebileceği mallar kategorisinden çıktığı ve bağımsız bir hukuki statüye yani bir nevi tüzel kişiliğe kavuştuğu görülmektedir.

2.2.3. Türk Medeni Hukukunda Mülhak Vakıf Tüzel Kişiliği

2.2.3.1. Genel Olarak

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nın da etkisiyle Cumhuriyet'in ilanından sonra vakıf hukukuyla ilgili gelişmelere batı hukuku yön vermiştir⁴⁹⁷. Bu çerçevede, önceden açıklandığı üzere “*eski-yeni vakıflar*” ayırımı yapılarak, 743 sayılı Medeni Kanun'un yürürlük tarihi olan 1926 yılından önce kurulan vakıflar “*eski*” olarak kabul edilmiş ve haklarında 1935 yılında özel bir Uygulama Kanunu (2762 sayılı Vakıflar Kanunu) çıkarılmış; 1926 yılından sonra kurulanlar ise “*yeni*” olarak kabul edilerek haklarında 743 sayılı Medeni Kanun'un bu husustaki hükümleri uygulanmıştır. Ancak 2008 yılına gelindiğinde, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğüyle birlikte, her ne kadar farklı hukuki statülere sahip tüzel kişiler olsalar da eski ve yeni vakıflar aynı Kanun'a (5737 sayılı Vakıflar Kanunu'na) tabi kılınmıştır. Bu husus, yeni vakıflar

Vakıf Müessesesi, 264 vd.; Berki, *Vakıflar*, 43 vd.; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 251; Ansay, *İslâm Hukuku*, 291-292; Keskiöglü, *İslam Hukuku*, 210; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 376. Osmanlı hukukunda, Ebussuûd Efendi de dahil olmak üzere, şeyhülislam fetvalarına bakıldığında bu hususta İmam Muhammed'in görüşünün tercih edildiği görülmektedir. Bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 273 vd. Aynı yönde bkz. Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 138. Vakfın bağlayıcılık kazanması için hem tescili hem de teslimi arayan farklı bir yaklaşım için bkz. Ansay, *İslâm Hukuku*, 294.

⁴⁹⁵ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 5.

⁴⁹⁶ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 8.

⁴⁹⁷ Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 307. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), Cilt I, Kitap I ve II.

hakkında 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’ndaki hükümlerin de uygulanmaya devam etmesi sebebiyle, öğretilde haklı olarak eleştirilmektedir⁴⁹⁸.

Günümüzde vakıflar “*tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları*” olarak 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 101 ila 117. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Vakıflar, TMK m. 47 gereğince, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanmaktadır. VK m. 4’te ise vakıfların özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olduğu hususu açıkça düzenlenmiştir. Bu hüküm hem eski hem de yeni vakıfları kapsar nitelikte olup tüzel kişiliğe sahiplik açısından bu iki tür arasında herhangi bir fark yoktur⁴⁹⁹. Bu kapsamda hem eski hem de yeni vakıflar hakkında öncelikle 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun ilgili hükümleri uygulanır; bu özel kanunda düzenlenmeyen hususlarda ise 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun tüzel kişiliğe ilişkin genel nitelikli hükümleri (TMK m. 47-55) kıyasen uygulanır. Nitekim 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, genel bir kanun olması hasebiyle, gereksinim duyulduğunda eski vakıflara ilişkin sorunlara da bünyelerine uygun düştüğü ölçüde kıyasen uygulanır (TMK m. 5)⁵⁰⁰.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, VK m. 4 gereğince, mülhak vakıflar da özel hukuk tüzel kişiliğini haizdir⁵⁰¹. Keza mülga 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nda da mülhak vakıfların ayrı birer tüzel kişiliğinin bulunduğu hususu açıkça düzenlenmişti (eVK m. 6)⁵⁰². Bununla birlikte, Türk medeni hukuku öğretisinde benimsenen tüzel kişi kavramının unsurlarının mülhak vakıflarda mevcut olup olmadığı, mülhak vakıfların hak

⁴⁹⁸ İlgili açıklamalar ve kanaatimiz için yukarıda bkz. 1.2.2.1.

⁴⁹⁹ Ergün, *Tüzel Kişiler*, 93; Solmaz Bilici, *Mazbut Vakıflar*, 35. Mazbut vakıfların tüzel kişiliği hususu oldukça tartışmalı olmakla birlikte VK m. 4 hükmü gereğince bu tür vakıfların da özel hukuk tüzel kişiliği sıfatına haiz oldukları kabul edilmelidir. Nitekim yakın tarihli bir AYM kararında da zikredildiği üzere “*Eski vakıflar da dahil vakıflar özel hukuk tüzel kişileridir. Mazbut vakıfların bazı zorunlu nedenlerle yönetiminin Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilmiş olması da durumu değiştirmemektedir.*”. Bkz. AYM, 20.10.2022, 2018/14186, RG, 28.12.2022, S. 32057.

⁵⁰⁰ İkizler, *Tüzel Kişiler*, 33-34, dn. 30.

⁵⁰¹ Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 148.

⁵⁰² 2762 sayılı Vakıflar Kanunu m. 6 gereğince “*Mülhak vakıflar, Vakıflar Umum Müdürlüğüne niyabeten idare olunsa bile ayrı ayrı birer hükmî şahsiyet sayılır. Bunlar kendi taahhüdleriyle ilzam olunur ve borçlarını kendi mallarından öderler.*”. Mülhak vakfın tüzel kişiliği hususunda böylesine açık bir hüküm 5737 sayılı yeni Vakıflar Kanunu’nda yer almamaktadır. Ancak VK m. 4 ve m. 6/II hükümlerinden dolayı olarak bu sonuca varmak mümkündür. Diğer taraftan, eVK m. 7’de mülhak vakıfların tüzel kişiliği hususunda özel bir intikal hükmü de getirilmiştir. Bu hükme göre, mülhak vakıfların tescil edilmemiş olmaları tüzel kişiliklerine halel getirmez. Ancak bu Kanun’un yürürlüğünden itibaren 5 yıl içinde tescil edilmemiş bir mülhak vakıf mevcutsa kayıtlı yükümlü olanların sorumluluğu doğar ve eVK m. 36 gereğince bu mülhak vakıf mazbut vakıflar arasına alınır.

ve fiil ehliyeti ve bunlara ilişkin bazı özel sınırlayıcı kuralların mevcut olup olmadığı hususlarının ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

2.2.3.2. Tüzel Kişi Kavramının Unsurları ve Mülhak Vakıflar

2.2.3.2.1. Tüzel Kişi Kavramı

Modern hukuk öğretisinin kişiler hukukuna dair eserlerinde kişiler “*gerçek ve tüzel*”, diğer bir ifadeyle, “*hakiki ve hükmi*” olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir. Gerçek (hakiki) kişi denildiğinde insanlar (fertler-bireyler) kastedilirken; tüzel (hükmi) kişi denildiğinde başlı başına bir varlığı olan, kendine mahsus hak sahibi olabilen ve borç altına girebilen kişi ve mal toplulukları anlaşılmaktadır.

Modern hukuk öğretisinde tüzel kişilerin bir hak süjesi olarak kabul edilmesi iki temel olguya dayandırılarak açıklanmaktadır. Birincisi, gerçek kişilerin ömrünün sınırlı olması sebebiyle bu sınırlı ömrün sürekli bazı amaçlara ulaşmak için yeterli görülmemesi; ikincisi ise bu sürekli amaçlara ulaşma imkanının ancak gerçek kişilerin güçlerini birleştirmesi suretiyle elde edilebilecek olmasıdır⁵⁰³. İşte bu olgulara dayanarak tüzel (hükmi) kişiler önce fiili bir ihtiyaç sebebiyle toplumsal hayattaki yerlerini, sonrasında ise hukuki bir kavram şeklinde sistemleşerek modern hukuk öğretisindeki yerlerini almıştır. Tüzel kişi kavramı, modern hukuk düzenlerinde, özel ve kamu hukuku alanında ikiye ayrılarak incelenmektedir. Bu çalışmanın mahiyeti itibariyle özel hukuk tüzel kişilerine bakıldığında; kazanç paylaşma amacı olan, diğer bir ifadeyle ekonomik amaç taşıyanlar, kişi topluluğu şeklinde örgütlenen “*şirketler*” iken kazanç paylaşma amacı olmayan, diğer bir ifadeyle ideal amaç taşıyanlar ise kişi topluluğu şeklinde örgütlenen “*dernekler*” ile mal topluluğu şeklinde örgütlenen “*vakıflar*”dır.

⁵⁰³ Köprülü, *Medenî Hukuk*, 391; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 215; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 299; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 502. Tüzel kişiliği benzer diğer topluluklardan ya da tahsislerden ayıran belirleyici vasıflar hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Saymen, *Hükmi Şahıslar*, 6 vd. Aslında tüzel kişinin hak süjesi olarak kabulü meselesi, mantıki bir kavrayışa değil, hukuk politikasına bırakılmıştır. Bkz. Öztan, *Organ Kavramı*, 15; Öztan, *Tüzel Kişiler*, 33. Bu anlamda hem gerçek hem de tüzel kişi kavramları devletin (hukukun) birer soyutlamasından ibaret varsayımlardır. Nitekim tüzel kişilik hukuki soyutlamasının akılcı bir yaklaşımla pratik işlerliği ve kalıcılığı (sürekliliği) sağlamak ve çıkarıcı bir yaklaşımla da sorumluluğu sınırlamak gibi başlıca sosyo-ekonomik işlevleri vardır. Bkz. Serozan, *Tüzel Kişiler*, 13-14 ve 21-22. Tüzel kişi kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gönen, *Tüzel Kişiler*, 5 vd. Tüzel kişilerin yarar ve sakıncaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İkizler, *Tüzel Kişiler*, 36 vd.

2.2.3.2.2. Tüzel Kişi Kavramının Unsurları

2.2.3.2.2.1. Genel Olarak

Tüzel kişiler, belirli ve sürekli bir amacı gerçekleştirmek üzere örgütlenmiş ve hukuk düzeninin bağımsız birer varlık tanıdığı kişi ve mal topluluklarıdır⁵⁰⁴. Bu tanımdan yola çıkarak bir kişi veya mal topluluğunun tüzel kişi sıfatını taşıyabilmesi için öğretide bazı zorunlu unsurlar aranmaktadır. Bu zorunlu unsurlar; belirli ve sürekli bir amaç, örgütlenme ve bu örgütlenmeye hukuk düzeni tarafından bir tüzel kişilik tanınmasıdır⁵⁰⁵.

2.2.3.2.2.2. Belirli ve Sürekli Bir Amaç

Tüzel kişiler ortak bir menfaatin gerçekleştirilmesi amacına yönelmiş kişi ve mal topluluklarıdır⁵⁰⁶. Bu amaç, ticaret şirketlerinde olduğu gibi ekonomik nitelikte olabileceği gibi, medeni hukuk tüzel kişileri olan dernekler ve vakıflarda olduğu gibi manevi menfaatlerin karşılanmasına yönelik ideal nitelikte de olabilir⁵⁰⁷. Her halükârda bu amacın iki temel özelliğe sahip olması gerekir. Bunlardan ilki, tüzel kişinin amacının belirli bir nitelik taşımasıdır. Amacın belirli olmasıyla kastedilen, öğretide ifade edildiği üzere, tüzel kişinin amacının onun ana statüsünü teşkil eden belgede (dernek tüzüğünde,

⁵⁰⁴ Akünel, *Tüzel Kişiler*, 14; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 300; Gönen, *Tüzel Kişiler*, 6.

⁵⁰⁵ Bu unsurlar tüzel kişiliği elbirliği ortaklığı esasına göre bir araya gelmiş kişi topluluklarından, örneğin adi şirketten, aile malları ortaklığından veya miras ortaklığından ayırmaya yarar. Bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 509. Ancak öğretide Akipek, Akıntürk ve Ateş, bu unsurları amaç, irade ve örgütlenme şeklinde tasnif etmektedir. Yazarlar, hukuk düzenince tanınmış olmanın tüzel kişiliğin kazanılması için zorunlu olduğunu ifade etmekle birlikte bu unsuru tüzel kişiliğin mahiyetini kazanabilmesi için zorunlu olan unsurlar arasında saymamışlardır. Bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 510-511.

⁵⁰⁶ Her tüzel kişinin mutlaka bir kuruluş gayesi olmakla birlikte “gaye”, “mevzu” ve “maksat” terimlerinin aynı manayı mı ifade ettikleri yoksa birbirlerinden farklı kavramlar mı olduğu öğretide tartışmalıdır. İlgili tartışmalar için bkz. Işıl Özkan, “Tüzel Kişilerin Ehliyetlerinin Gaye ile Sınırlandırılması”, *Adalet Dergisi*, 66/3-4, (1975): 363 vd. Bu hususta, Özkan’ın ifade ettiği üzere, maksat ve gaye terimlerinin farkını her hukuki olayda belirtmek hem güç hem de pratik değildir. Nitekim günümüz hukukunda her iki kelimeyle de eş anlamlı olarak “amaç” terimi kullanılmaktadır. Yazara göre mevzu (konu), amaca (gayeye/maksada) erişmek için yapılan faaliyetleri ifade etmekte ve bu anlamda amaçtan daha somut bir nitelik arz etmektedir. Ancak günümüz hukukunda mevzu (konu) da amaç (gaye/maksat) ile birbirine karışmış, biri kastedilirken diğeri kullanılmıştır. Bu anlamda tereddüde düşülen hallerde, yazarın da ifade ettiği üzere, mevzudan (konudan) daha geniş ve soyut bir nitelikte olan amaç (gaye/maksat) terimini tercih etmek uygun olur. Bkz. Özkan, “Gaye”, 367-368.

⁵⁰⁷ Akünel, *Tüzel Kişiler*, 14-15; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 216. Vakıflarda belirli ve sürekli bir amaç hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. 1.1.4.2.3.1.

şirket sözleşmesi veya vakıf senedinde) somutlaştırılmasıdır⁵⁰⁸. Bu husus yürürlükteki mevzuatta; TMK m. 47 hükmünde tüm tüzel kişiler açısından, TMK m. 56 ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu⁵⁰⁹ m. 2/a’da dernekler açısından, TMK m. 101 hükmünde ise vakıflar açısından açıkça düzenlenmiştir.

Tüzel kişinin amacıyla ilgili ikinci özellik, bu amacın sürekli bir nitelik taşımasıdır⁵¹⁰. Bu hususta, öğretide savunulduğu üzere, amacı gerçekleştirmek üzere gösterilen faaliyetin süreklilik arz etmesi yeterli olup; bu faaliyet sonunda gerçekleştirilecek amacın süreklilik arz etmesi aranmaz⁵¹¹. Örneğin, koronavirüs hastalığının tedavisini sağlayacak aşının bulunması amacıyla belirli bir mal varlığı değerinin tahsis edilerek bir vakıf kurulması mümkündür. Böyle bir vakfın amacı, aşının bulunmasını sağlayacak faaliyetin zamana yayılması itibarıyla sürekli bir nitelikte olup aşının bulunmasından, yani amaca ulaşılmasından sonra faaliyetin sona erip ermemesi amacın sürekliliği hususunda etkili değildir⁵¹². Buna karşılık, ülkedeki sağlık çalışanlarını desteklemek amacıyla kurulan bir vakıfta ise hem amacın gerçekleşmesi için gösterilen faaliyet hem de amacın gerçekleşmesi süreklilik arz eder⁵¹³.

2.2.3.2.2.3. Örgütlenme

Bir topluluğun tüzel kişi olarak addedilebilmesi, onu oluşturan kişilerden veya onu oluşturabilmek için mal varlığını tahsis eden kişilerden ayrı ve bağımsız bir örgütlenmeye sahip olmasına bağlıdır. Bu anlamıyla örgütlenme, bir kişi veya mal topluluğunun kendisini oluşturan kişilerden veya mal varlığından bağımsız bir hak süjesi olarak iradesini açıklayacak ve amacını gerçekleştirmek üzere faaliyette bulunacak organları oluşturmasını ifade eder⁵¹⁴. Kanun koyucu tarafından her tüzel kişi tipinin mahiyetine

⁵⁰⁸ Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 217. Benzer yönde bkz. Akünel, *Tüzel Kişiler*, 15; Gönen, *Tüzel Kişiler*, 7-8.

⁵⁰⁹ RG, 23.11.2004, S. 25649.

⁵¹⁰ Öğretide ifade edildiği üzere sürekli (kalıcı) bir amaç çerçevesinde örgütlenme, tüzel kişiyi “kişi” yapan belirgin unsuru teşkil eder. Bkz. Rona Serozan, B. İlkay Engin ve Yeşim M. Atamer, *Serozan Medenî Hukuk (Genel Bölüm / Kişiler Hukuku)* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022), 500. Bu anlamda bir kişi adına tertip edilecek bir yemek organizasyonu gibi geçici bir amaçla bir derneğin veya vakfın kurulması söz konusu olamaz. Bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 301.

⁵¹¹ Akünel, *Tüzel Kişiler*, 15; Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 216.

⁵¹² Benzer örnekler için bkz. Akünel, *Tüzel Kişiler*, 15; Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 216-217.

⁵¹³ Benzer örnekler için bkz. Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 217.

⁵¹⁴ Akünel, *Tüzel Kişiler*, 16; Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 217; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 300; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 510; Gönen, *Tüzel Kişiler*, 7.

göre farklı bir şekilde tespit edilen bu organlara öğretide “zorunlu organlar” adı verilmektedir⁵¹⁵. Bu zorunlu organların mevcut olmaması halinde tüzel kişilik kazanılamaz veya mevcut tüzel kişilik sona erer⁵¹⁶.

2.2.3.2.2.4. Hukuk Düzeninin Tüzel Kişiliği Tanınması: Sınırlı Sayı İlkesi

Kişi veya mal toplulukları ancak hukuk düzenince tanındıkları, yani kanun koyucu tarafından bağımsız birer varlık addedilerek hak süjesi sıfatına sahip oldukları takdirde tüzel kişilik kazanabilir⁵¹⁷. Bu anlamda tüzel kişiler hukukunda “*sınırlı sayı (numerus clausus) ilkesi*” geçerlidir⁵¹⁸. Bu ilke, borçlar hukuku alanında hâkim olan, irade serbestisine göre tip belirleme ve içerik düzenleme imkanlarını ortadan kaldırmakta ve bu yönüyle “*tipe bağlılık ilkesi*”ni de ihtiva etmektedir⁵¹⁹. Tüzel kişiler hukukunda tipe bağlılık ilkesi, kanunda mevcut olan tüzel kişi tiplerine kanunda belirlenenden farklı, yeni bir içerik ve işlev kazandırılmayacağı anlamına gelmektedir⁵²⁰. Dolayısıyla kanunun öngördüğü tipteki tüzel kişilerin yapısını değiştirmek ve böylece her tüzel kişi tipi için kanunda öngörülen “*genel amaca*” uygun şartların dışında işlev görmelerini sağlayacak “*karma tüzel kişi tipleri*”, diğer bir ifadeyle, “*atipik örgütlenmeler*” oluşturmak mümkün değildir⁵²¹. Örneğin, Türk hukukunda vakıf veya dernek gibi faaliyet gösteren bir sendika veya siyasi partinin kurulması mümkün olmadığı gibi, anonim şirket gibi faaliyet gösteren

⁵¹⁵ Öztan, *Tüzel Kişiler*, 5-6. Medeni hukuk tüzel kişilerinden derneğin zorunlu organları genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu olarak TMK m. 72/I’de, vakfın zorunlu organı ise yönetim organı olarak TMK m. 109’de düzenlenmiştir. Diğer tüzel kişilerin zorunlu organları hususunda bkz. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 217.

⁵¹⁶ Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 218.

⁵¹⁷ Öztan, *Tüzel Kişiler*, 5. Türk hukukunda bazı kişi topluluklarına tüzel kişilik sıfatı tanınmadığı için bunlar kendisini oluşturan kişilerden bağımsız bir kişiliğe dolayısıyla hak süjesi olma imkanına sahip değildir. Eşler arasındaki mal rejimlerinden mal ortaklığı (TMK m. 256 vd.), aile malları ortaklığı (TMK m. 373), adi ortaklık (TBK m. 620 vd.) ve miras ortaklığının (TMK m. 640) hukuki durumu böyledir. Bkz. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 218; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 302; Akünal, *Tüzel Kişiler*, 17-18. Kural bu olmakla birlikte adi ortaklığa ilişkin son yıllarda, özellikle Alman hukukunun da etkisiyle, üçüncü kişilerle olan ilişkilerinde kısmi de olsa hak ehliyetine ve bu kapsamda davada taraf olma ehliyetine sahip olduğu savunulmaktadır. Bu hususta bkz. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 218-219.

⁵¹⁸ Hüseyin Hatemi, *Kişiler Hukuku* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021), 99; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 218; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 302; Serozan, *Kişiler Hukuku*, 500; Serozan, *Tüzel Kişiler*, 29; Gönen, *Tüzel Kişiler*, 8.

⁵¹⁹ Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 218; Serozan, *Kişiler Hukuku*, 500; Serozan, *Tüzel Kişiler*, 29. Bu ilke gereğince kişiler, kanunun hiç öngörmediği (orijinal) bir sözleşme tipi icat edebilmekle beraber, kanunun öngörmediği bir tüzel kişi tipi meydana getiremezler. Bkz. İkizler, *Tüzel Kişiler*, 33.

⁵²⁰ Serozan, *Tüzel Kişiler*, 29-30.

⁵²¹ Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 99; Serozan, *Kişiler Hukuku*, 500-501; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 73-74; Gönen, *Tüzel Kişiler*, 8.

bir vakfın veya derneğin kurulması da mümkün değildir⁵²². Keza vakfın tarihi gelişimine uymayan ve uygulamada dernek gibi faaliyet gösterdikleri için eleştirilen, üyelere ve genel kurula sahip vakıfların da tüzel kişilerdeki tipe bağlılık ilkesine aykırı oldukları açıktır⁵²³.

⁵²² Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 99; Serozan, *Kişiler Hukuku*, 501; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 74; Alper, *Ultra Vires*, 66. Bunlar gibi atipik örgütlenmeler, öğretilerde Serozan'a göre, ya tüzel kişiliğe sahip olmayan yalın borçlar hukuku ortaklığına ilişkin ağır kişisel ve müteselsil sorumluluğa tabi tutulur ya hukuki görünüşe güven ilkesi bağlamında büründükleri tipin daha sıkı rejimine bağlanır ya da temelli kapatma yaptırımıyla karşılaşır. Bkz. Serozan, *Kişiler Hukuku*, 501; Serozan, *Tüzel Kişiler*, 30. Kanaatimizce tüzel kişinin tipine göre belirlenen “genel amaca” sürekli nitelikte bir aykırılık hak ehliyetsizliği sonucunu doğurur. Aynı yönde bkz. Hüseyin Hatemi, “Ultra Vires Kuramı ve Türk Hukuku”, içinde *Ersin Çamoğlu'na Armağan*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2013), 330; Hüseyin Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2. Bası, 2001), 142. Aynı yönde bkz. Gizem Alper, *Türk Özel Hukukunda Ultra Vires İlkesi (Anlamı ve Kapsamı)* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2013), 124. Bu türden olmayan ve yasaklayıcı bir kanun kuralına dayanmayıp medeni hukuk tüzel kişilerinin kuruluş belgelerinden (dernek tüzüğü, vakıf senedi veya vakfiyeden) kaynaklanan sınırlamalar hususunda ise ayrıca bkz. 2.2.3.3.

⁵²³ TMK m. 101/III'ün ilk şeklinde yer alan “*Vakıflarda üyelik olmaz*” hükmü Anayasa Mahkemesince “*Anayasa'nın 33. maddesinde, herkese, önceden izin almaksızın dernek kurma, derneklere üye olma ya da üyelikten çıkma özgürlüğü tanınmıştır. Maddede vakıflara üyelik konusunda açık bir düzenlemeye yer verilmemiş ancak son fıkrada, bu madde hükümlerinin vakıflarla ilgili olarak da uygulanacağı belirtilmiştir. Derneklerin ve vakıfların kuruluşları, amaçları, işlevleri, işleyişleri ve yönetimleri aynı değil ise de Anayasa'nın 33. maddesinin birinci ve son fıkraları birlikte değerlendirildiğinde, herkesin, vakıflara üye olma özgürlüğüne sahip olduğu anlaşılmaktadır.*” gerekçesiyle iptal edilmiştir. Bkz. AYM, 17.04.2008, E. 2005/14, K. 2008/92, RG, 28.06.2008, S. 26920. Dolayısıyla artık vakıflara üyelik mümkündür. Bununla birlikte, vakıfların mal topluluğu olduğu yönündeki hüküm ise halen varlığını sürdürmektedir (TMK m. 101/I). Öğretilerde de savunulduğu üzere, mal topluluğu olarak vasıflandırılan bir tüzel kişiye üye olmak çelişkili bir hukuki durum ortaya çıkarmaktadır. Zira böylece, vakfın üye kabul etmesi ve bunun sonucunda oluşturulacak genel kurulun, vakıf senedinde değişiklik yapma imkânı ortaya çıkmaktadır. Bu durumun ise hem vakfedenin iradesine hem de kanunun emredici hükümlerine aykırılık teşkil edeceği açıktır (Bkz. TMK m. 112/I, 113/I ve VK m. 14). Bu sebeple AYM'nin vermiş olduğu bu karar, öğretilerde açıkça dile getirildiği üzere, vakfın mahiyet ve işlevine aykırı olduğu gibi tüzel kişilerdeki tipe bağlılık ilkesine de aykırılık teşkil etmektedir. Aynı yönde bkz. Osman Berat Gürzumar, “Türk Medenî Kanunu'nun “Vakıflarda üyelik olmaz.” Hükmünü İptâl Eden Anayasa Mahkemesi Kararı Hakkında”, içinde *Halûk Konuralp Anısına Armağan* (Ankara: 2009), 539 vd.; Oğuz Sadık Aydos, “Vakfın Sona Ermesi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4/1, (2013): 131, dn. 1. Vakıflarda “üye” kavramı ile vakıf üyeliğinin değil, vakfın organına dahil olan kişilerin (örneğin “*yönetim kurulu üyesi*”, “*genel kurul üyesi*”) ifade edildiği yönünde bkz. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 371-372. Öğretilerde “*üyeli vakıf*”, “*devekuşu vakıf*”, “*genel kurullu vakıf*” gibi terimlerle adlandırılan bu tür vakıfların esasında tipe aykırı olduğu ancak dernek hükümleriyle öngörülen kurumların vakıf bünyesinde ne şekilde yer verildiğine göre tipe uygun ya da aykırı olarak yorumlanabileceği yönünde bkz. İpek Hanım Deniz, “Vakıflarda Genel Kurul” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020), 30 vd.

2.2.3.2.3. Tüzel Kişi Kavramının Unsurlarının Mülhak Vakıflardaki Mevcudiyeti

Türk medeni hukuku öğretisinde bir kişi veya mal topluluğunun tüzel kişi sıfatını kazanabilmesi için aranan ve yukarıda incelenen zorunlu unsurların mülhak vakıflarda da mevcut olduğu görülmektedir.

Belirli ve sürekli bir amaç ve örgütlenme unsurlarının mülhak vakıflarda mevcut olduğu açıktır. Nitekim süreklilikten öte ebedilik (*“te’bid”*) şartıyla kurulan bu vakıflarda amaç, vakfiyelerde genellikle vakfın gelirinden (gallesinden) vakfedenin soyundan gelenlerin (vakıf evladının) yararlanması, vakfedenin soyunun tükenmesi/kesilmesi sonucunda ise yoksullara tahsis (*“kurbet kastı”*) şeklinde belirlenmektedir⁵²⁴. Ayrıca, yönetimi (tevliyeti) vakfedenin soyundan gelenlere şart edilmiş bu tür vakıflar, mahkeme kararı neticesinde tespit edilen ve Vakıflar Meclisi tarafından atanan bir yönetici (fert organ olan müteveli) eliyle yönetilip temsil edildiklerinden, vakıflarda zorunlu organ olan yönetim organına da sahiptirler (TMK m. 109). Böylece mülhak vakıflarda örgütlenme unsuru da sağlanmış olur.

Eski hukuktan intikal eden mülhak vakıflar, 864 sayılı Tatbikat Kanunu’nun 8. maddesi⁵²⁵ uyarınca sadece eski vakıflara uygulanmak üzere yürürlüğe konulan, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince Türk hukuk düzenince tanınmış ve tüzel kişilik sıfatını

⁵²⁴ Ancak vakfın gelirinin (gallesinin) evlada bırakılmadığı, yani zürri vakıf niteliğinde olmayan mülhak vakıf örneklerine de rastlamak mümkündür. Örneğin, İstanbul’da kurulu Mülhak Sadrazam Amcazade Köprülü H. Paşa Bin H. Ağa Vakfı’nın birden fazla vakfiye ile zeyl vakfiyesinin mevcut bulunduğu, galle fazlası evlada bırakılan vakfiyelerde galle fazlası batın tertibi, kız-erkek evlat ayrımı olmaksızın vakfın evlatlarına bırakıldığı, ancak Evâil-i Zilkade 1113 H. (1702 M.) tarihli zeyl vakfiyede galle fazlası için *“...ve hasıl olan gallesinden iktiza eden tamirat ve termimatı riayet olunduktan sonra fazla kalan galle ve re’y ve neması zikrolunan Oklağılı karyesi ehalisi üzerlerine nazil olan tekalife sarf oluna...”* şeklinde şart getirilerek bu vakfiyede belirtilen akarlardan elde edilecek gelirin öncelikle bakım ve onarım yapılması, artan gelir olursa da Oklağılı Köyü halkına getirilen vergilere sarf edilmesinin şart koşulduğu görülmektedir. Dolayısıyla hayri nitelikte olan bu mülhak vakıf yönünden vakfın gelirinden öncelikle mal varlığının bakım ve onarımının yapılması, bundan artan miktarla da *“Oklağılı Köyü halkına getirilen vergilere sarf edilmesi”* amacının belirli ve sürekli bir amaç unsuru sağladığı görülmektedir. Ayrıca tevliyeti evlada bırakılan bu vakfın yöntemince kanbağı ilişkisi kurulan bir müteveli eliyle yönetildiği anlaşıldığından vakıflarda zorunlu organ olan yönetim organına da sahip olduğu (TMK m. 109) ve böylece örgütlenme unsuru da sağladığı görülmektedir. İlgili vakfiyenin yer aldığı Yargıtay kararı için bkz. Y. 8. HD, 29.09.2022, E. 2022/3430, K. 2022/7579, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.04.2023.

⁵²⁵ 864 sayılı Kanunu Medeninin Sureti Mer’iyet ve Şekli Tatbiki Hakkında Kanun m. 8/I gereğince *“Kanunu Medeninin meriyete vaz’ından mukaddem vücade getirilen evkaf hakkında ayrıca bir tatbikat kanunu neşrolunur.”*.

kazanmıştır (eVK m. 6 ve 7)⁵²⁶. Böylece eski vakıfların bir türü olan mülhak vakıflar, eVK m. 6/I uyarınca, kanun koyucu tarafından bağımsız birer varlık addedilerek hak süjesi sıfatını kazanmış ve hukuk düzeninin tüzel kişiliği tanınması unsuru da sağlanmıştır. Nitekim hem 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu hem de 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu’nda mülhak vakıflar düzenlenmiş ve bunların bağımsız birer tüzel kişiliği haiz olduğu açıkça hükme bağlanmıştır (eVK m. 6/I ve VK m. 4)⁵²⁷. Hatta 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nda mülhak vakıfların kendi taahhütleriyle borç altına gireceği ve borçlarını kendi mallarından ödeyecekleri hususu da açıkça düzenlenerek bu ayrı tüzel kişiliğe vurgu yapılmıştır (eVK m. 6/I).

743 sayılı Türk Kanunu Medenisi’nin yürürlük tarihinden önce kurulmuş (eski) vakıflarla ilgili düzenlemeler ihtiva eden 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ve bu kanunu ilga ederek tüm vakıflar yönünden bazı ortak hükümler içeren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince günümüz hukukunda yeni bir mülhak vakıf kurarak bu oluşuma hukuk düzenince tüzel kişilik sıfatı tanımak mümkün değildir⁵²⁸. Nitekim, yukarıda açıklanan hükümler, mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi’nin yürürlük tarihinden önce kurulan ve 864 sayılı Tatbikat Kanunu’nun 8. maddesi uyarınca çıkarılan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu (m. 6/I) gereğince eski vakıfların bir türü olarak yeni hukuk düzenince de tanınan mülhak vakıfları kapsamaktadır. Bu anlamda hem 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu hem de 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu’nun sistematüğinde mülhak vakıfların sayısının artması mümkün değildir. Bilakis, öğretide Akyıldız’ın da vurguladığı üzere, giderek bu sayının azaldığı müşahade edilmekte ve hatta gidişat bu yönde devam ederse uzun vadede mevcut mülhak vakıfların mazbut vakıflar arasına alınarak tasfiyesi ihtimalinden bile söz edilmektedir⁵²⁹.

⁵²⁶ Eski vakıfların mahkeme veya vakıf kütüğüne kaydedilmiş olup olmamaları tüzel kişiliklerine halel getirmez (eVK m. 7/I). Ancak 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğüne kadar tescil edilmemiş olan mülhak ve mazbut vakıfların bu Kanun’un yürürlüğünden itibaren 5 yıl içinde tescil edilmiş olmaları zorunludur (eVK m. 7/II). Bu süre içinde tescil edilmemiş bir mülhak vakıf mevcutsa tüzel kişiliğini kaybetmez, ancak kayıtlı yükümlü olanların sorumluluğu doğar ve bu mülhak vakıf eVK m. 36 gereğince mazbut vakıflar arasına alınır (eVK m. 7/II).

⁵²⁷ Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 147-148.

⁵²⁸ Yener, “Vakıf Tüzel Kişiliği”, 212.

⁵²⁹ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 50. Nitekim VGM tarafından mülhak vakıflara ilişkin özel olarak yayımlanan 13.08.2022 tarihli verilerine bakıldığında, 13.08.2021 tarihinde 255 olan mülhak vakıf sayısının bir yıl içerisinde 251’e düştüğü görülmektedir. VGM’nin 14.07.2023 tarihli güncel verileri itibarıyla ise bu sayı 248’e düşmüştür. Bkz. “Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (13.08.2021)”; “Mülhak Vakıflar Bölge/İl/İlçe Dağılımı (13.08.2022)”; “Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı

2.2.3.3. Tüzel Kişinin Hak Ehliyeti ve Mülhak Vakıflar

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 48. maddesinde tüzel kişiler bakımından hak ehliyeti en geniş kapsamda düzenlenmiştir. Bu madde gereğince “*Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler.*”. Bu hüküm, öğretilerdeki bir görüşe göre, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda gerçek kişilerin hak ehliyeti yönünden kabul edilen eşitlik ve genellik ilkelerinin tüzel kişilerin hak ehliyeti yönünden geçerli olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır⁵³⁰. Nitekim tüzel kişilerin yapıları gereği sahip olamayacağı bazı haklar mevcut olduğu gibi yapıları gereği sadece tüzel kişilerin yararlanabileceği ve “*topluluk hakları*” olarak isimlendirilen bazı haklar da mevcuttur⁵³¹. Ancak TMK m. 48 hükmü, kanaatimizce, tüzel kişilerin hak ehliyetinin sınırlandığı şeklinde yorumlanamaz. Zira bu hüküm, ana kuralı tüzel kişilerin tam hak ehliyetine sahip olması şeklinde ortaya koyduktan sonra, yapıları gereği zaten bünyelerinde barındıramayacakları hak ve borçlara sahip olamayacaklarını vurgulamak suretiyle gerçek ve tüzel kişilerin ehliyet eşitliğini esas alan medeni hukuk yaklaşımını muhafaza etmiştir⁵³². Böylece tüzel kişilerin hak ehliyeti, gerçek kişilerin hak ehliyetiyle nitelik yönünden değil, sadece içerik yönünden farklılaşmaktadır⁵³³.

(14.07.2023)”, (Erişim Tarihi 18.10.2023), https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar2023-sorasi/01-vakiflari-turlerine-gore-dagilimi--14072023.pdf. 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun kabul edildiği 1935 ve sonraki yıllarda bu sayının 1300 civarında olduğu, 1997 yılında ise bu sayının 348’e düştüğünü eklemek gerekir. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 50, dn. 7. Mülhak vakıfların mazbut vakıflar arasına alınarak tasfiye edilmesi uygulamada “*mazbutiyet*” veya “*mazbutaya alınmak/ayrılmak*” şeklinde ifade edilmektedir. Bu hukuki süreç için aşağıda bkz. 4.2.2.3.2.

⁵³⁰ Zevkliler, Acabey ve Gökyayla, *Medeni Hukuk*, 625; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 543; Öztan, *Tüzel Kişiler*, 27; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 74, dn. 5. Tüzel kişilerin hak ehliyetinin eşitliğinden bahsedilemeyeceği ancak genelliğinden söz açılabilceği yönünde bkz. Ferit H. Saymen, *Türk Medenî Hukuku, Cilt II: Şahsın Hukuku* (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1960), 299; Köprülü, *Medenî Hukuk*, 414.

⁵³¹ Bu haklar hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Zevkliler, Acabey ve Gökyayla, *Medeni Hukuk*, 627; Saymen, *Hükmi Şahıslar*, 63 vd.

⁵³² Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 318-319; Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 249; Öğüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 61; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 61-62. Aynı şekilde bkz. Gönen, *Tüzel Kişiler*, 28-29. Aynı yönde bkz. Alper, *Ultra Vires*, 69-70. Nitekim TMK m. 48’in gerekçesinde de bu husus “*Böylece, yaradılış gereği sadece insanlara özgü olan ve maddede ‘..cins, yaş, hısımlık gibi...’ ifadesiyle sınırlayıcı olarak sayılmayan nitelikler dışındaki bütün haklara ve borçlara tüzel kişilerin de ehil olduğu vurgulanmak suretiyle gerçek ve tüzel kişilerin ehliyet eşitliğini esas alan medenî hukuk yaklaşımı muhafaza edilmektedir.*” şeklinde ifade edilmiştir.

⁵³³ Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 249; Öğüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 61. Aynı şekilde bkz. Gönen, *Tüzel Kişiler*, 29 ve 33; İkizler, *Tüzel Kişiler*, 32. Nitekim TMK m. 48 hükmü, tüzel kişilerin sahip olabileceği hakları saymak amaçlı değil, hakların çerçevesini belirlemek üzere getirilmiştir. Bkz.

Tüzel kişilerin hak ehliyetlerinin kuruluş belgelerinde gösterilen “*özel amaçlarla*”⁵³⁴ sınırlı olup olmadığı ise öğretide tartışmalıdır. Tüzel kişilerin yalnızca amaçlarına ulaşmak için gerekli olan hak ve borçlara sahip olması gerektiğini savunan teoriye, öğretide, “*tahsis/ihhtisas ilkesi*” ya da “*özellik esası*” adı verilmekte; bu teori özellikle ticaret hukukunda, mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu m. 137 uyarınca, “*ultra vires ilkesi*” (ehliyet/yetki aşımı ilkesi) adıyla tanınmaktadır⁵³⁵. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte Türk ticaret hukukunda terk edilen bu ilkenin medeni hukuk tüzel kişileri açısından varlığı ise öğretide halen tartışmalıdır⁵³⁶. Hatta

Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 318. Gerçek ve tüzel kişiler arasında nitelik itibariyle farklar olduğundan ehliyetlerinin de birbirinin simetrisi olamayacağı ve bu nedenle niteliklerine göre birinin veya diğerinin yararlanabileceği veya yararlanamayacağı hakları tayin etmek gerektiği yönünde bkz. Saymen, *Hükmi Şahıslar*, 63 ve 75. Öğretide Serozan ise, TMK m. 48 hükmünün tüzel kişilerin ehliyetini nitelik gereği sınırlandırdığını kabul etmekle beraber, bunun tüzel kişinin hak ve fiil ehliyetinin “*bölümsel*” olarak nitelendirilmesi sonucunu doğurmayacağını vurgulamaktadır. Bkz. Serozan, *Tüzel Kişiler*, 32-33.

⁵³⁴ Tüzel kişilerin kuruluş belgelerinde yer alan “*özel amaç*”, kişilik kurma işleminin konusunu teşkil etmektedir. Bu anlamda bu özel amaç, kanun koyucu tarafından belirlenen “*genel amaç*” sınırını aşmamalıdır. Tüzel kişiliğin tipini belirleyen bu genel amaç sınırını aşmayan özel amaç, TBK m. 27’deki sınırlamalara da uyduğu sürece, kişilik kurma işleminin konusunu oluşturmaktadır. Bu sınırlamalara aykırı bir özel amaç ise kesin hükümsüzdür (TBK m. 27). Bkz. Hatemi, “*Ultra Vires*”, 330. “*Hukuk Düzeninin Tüzel Kişiliği Tanıması: Sınırlı Sayı İlkesi*” başlığında incelenen genel amaç hususunda bkz. 2.2.3.2.2.4.

⁵³⁵ Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 61-62; Zevkliler, Acabey ve Gökyayla, *Medeni Hukuk*, 628; Öztan, *Tüzel Kişiler*, 32; Serozan, *Kişiler Hukuku*, 503; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 103; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 548. İngiliz hukukunda ortaya çıkan bu teori, ilk olarak, idarenin işlem ve fiillerinin hukuk kurallarına uygunluğunun denetlenmesi amacıyla kamu hukuku alanında ortaya çıkmıştır. İngiltere’deki sanayi devriminin ardından bu teori özel hukuk alanında da kendisini göstermiş ve ortaklıkların devlet imtiyazı dışına çıkmasını önlemek amacıyla kullanılmıştır. Zira, İngiltere’de devlet imtiyazı ile kurulan ortaklıkların kuruluşu sıkı denetim altında tutulmakta ve esas sözleşme değişikliği serbestçe yapılamamaktaydı. Bu anlamda, bu ortaklıklara çok geniş yetkiler verilmesi halinde, İngiliz kraliyetinin, toplumun ve bireylerin haklarının tam anlamıyla korunamayacağı düşüncesi böyle bir teorinin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alper, *Ultra Vires*, 7 vd. Öğretide Serozan’a göre, tüzel kişilerde cinsiyet, yaş, hısımlık gibi öğeler hak ehliyetinin doğal sınırını belirlerken amaç ögesi ise hukuki sınırını belirlemekte ve ultra vires teorisi sayesinde mal varlığının sakıncalı işlemlerle eksilmesi önlenerek tüzel kişinin kuruluş amacına yabancılaşmasına engel olunmaktadır. Böylece bir yandan tüzel kişinin üyeleri, ortakları ya da yararlanıcıları korunurken diğer yandan da alacaklıları korunmaktadır. Bkz. Serozan, *Tüzel Kişiler*, 32-34. 6762 sayılı mülga TTK m. 137’ye göre “*Ticaret şirketleri hükmi şahsiyeti haiz olup şirket mukavelesinde yazılı işletme mevzuunun çevresi içinde kalmak şartıyla bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebilirler. Bu husustaki kanuni istisnalar mahfuzdur.*”. 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu yürürlüğe girene kadar bu hükme dayanarak ticaret ortaklıklarının sadece işletme konularının kapsamına giren hukuki işlemlerinin geçerli olacağı, aksi takdirde bu işlemlerin ehliyet dışı (ultra vires) ve yok hükmünde sayılacağı öğretide çoğunlukla kabul edilmekteydi. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 76 vd.; Alper, *Ultra Vires*, 71, 77 ve 125 vd. Ticaret hukukunda ultra vires işlemlere verilen çeşitli örnekler için bkz. Özkan, “*Gaye*”, 370.

⁵³⁶ 6102 sayılı yeni TTK m. 125/II’ye göre “*Ticaret şirketleri, Türk Medenî Kanununun 48 inci maddesi çerçevesinde bütün haklardan yararlanabilir ve borçları üstlenebilirler. Bu husustaki kanuni istisnalar saklıdır.*”. Keza İngiliz hukukunda da Avrupa Birliği’nin “*Ortaklar Hukukuna İlişkin Birinci Yönergesi*”ne uyularak ticaret hukukundaki anlamıyla “*ultra vires*” görüşünün terk edildiği görülmektedir. Bkz. Hatemi, “*Ultra Vires*”, 328.

medeni hukuk tüzel kişilerinde bu ilkenin varlığını savunan yazarlar bile kendi içlerinde bu sınırlamanın niteliği hususunda ayrışmaktadır. Nitekim öğretide bazı yazarlar söz konusu ilkenin hak ehliyetini⁵³⁷ sınırladığını, bazıları fiil ehliyetini⁵³⁸ sınırladığını, bazıları da hem hak hem de fiil ehliyetini⁵³⁹ sınırladığını savunmaktadır. Öğretideki diğer bir görüş ise, medeni hukuk tüzel kişilerinde bu ilkenin varlığını kabul etmeyerek, dernek veya vakfın kuruluş belgesinde öngörülen özel amaçların birer ehliyet sınırlaması teşkil etmediğini; dernek tüzüğü veya vakıf senedinde çizilen çerçeve ile sadece organların temsil yetkilerinin sınırlanabileceğini savunmaktadır⁵⁴⁰.

Tüzel kişilerde “*tahsis/ihhtisas*” veya “*ultra vires*” ilkesinin hak ehliyetini sınırladığı görüşü kabul edildiğinde, tüzel kişiyle işlem kurulduğu sırada bu işlemin tüzel kişinin amacının ve dolayısıyla ehliyetinin dışında kaldığını bilmeyen ve bilebilecek durumda olmayan (iyi niyetli) üçüncü kişilerin aleyhine olarak tüzel kişi korunmuş olur⁵⁴¹. Nitekim, bu teoriye göre, organın yaptığı işlem amaç/ehliyet dışı (*ultra vires*) ise bu işlem yok hükmünde sayılır ve tüzel kişi bununla bağlı olmaz⁵⁴². Kanaatimizce medeni hukuk

⁵³⁷ A. Samim Gönensay, *Medeni Hukuk Cilt 1 (Hukuk Hakkında Umumi Malumat – Başlangıç – Şahsın Hukuku)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1936), 142; Serozan, *Kişiler Hukuku*, 503; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 61-62; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 103.

⁵³⁸ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 549-550 ve 555; Saymen, *Hükmi Şahıslar*, 81-82; Saymen, *Şahsın Hukuku*, 320. Ancak Saymen, ihtisas prensibinin tüzel kişinin fiil ehliyetini sınırlayan bir ilke olduğunu belirtmekle beraber, aynı eserinde tüzel kişinin hak ehliyetinin de amacıyla sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Bu anlamda, yazarı, hak ve fiil ehliyetini birlikte sınırlayan görüşe de dahil etmek mümkündür. Krş. Saymen, *Şahsın Hukuku*, 299. Diğer taraftan Akipek, Akıntürk ve Ateş, fiil ehliyetini sınırlayan görüşe örnek olarak, Kitap Sevenler Derneği adlı bir derneğin sahip olduğu mülkiyet hakkına dayanarak ancak kitap, dergi ve kitapla ilgili sair şeyler üzerinde mülkiyet edinebileceğini, amacıyla hiç ilgisi olmayan şeyler üzerinde, örneğin müzik aletlerinin mülkiyetini edinemeyeceğini göstermektedir. Bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 549.

⁵³⁹ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medenî Hukuku, Cilt 1 – Cüz 2: Şahsın Hukuku* (İstanbul: Nurgök Matbaası, 1963), 194; Köprülü, *Medenî Hukuk*, 414, 422-423; Zevkililer, Acabey ve Gökyayla, *Medeni Hukuk*, 628; Öztan, *Tüzel Kişiler*, 32. Bu görüşü savunan Öztan’a göre medeni hukuk tüzel kişilerinin hak ve fiil ehliyetlerini birlikte sınırlandırma, tüzel kişilerin bünyesine, kanun maddelerine ve adalet duygusuna daha uygun düşmektedir. Bkz. Öztan, *Organ Kavramı*, 22.

⁵⁴⁰ Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 147; Hatemi, “Ultra Vires”, 330; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 256 ve 264; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 94-95; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 176-177; Alper, *Ultra Vires*, 79, 124 ve 146-147; Akünal, *Tüzel Kişiler*, 54-55; Fatma Şeyda Polat, “Türk Medenî Kanununa Göre Kurulan Yeni Vakıfların Kuruluşu ve İşleyişi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015), 123-124. Bu görüşe göre medeni hukuk tüzel kişilerinde amaç dışına taşan işlemler yetkisiz temsilcinin tüzel kişi adına yaptığı işlemler gibi değerlendirilmelidir. Yani, söz konusu amacı aşan işlemler, askıda hükümsüzlük yaptırımına tabi tutulmalı; ancak kanuna veya kuruluş belgesine göre yetkili organın icazet vermesi (onaması) halinde geçerli olarak kabul edilmelidir. Bkz. Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 147; Hatemi, “Ultra Vires”, 330-331; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 176; Alper, *Ultra Vires*, 79 ve 147.

⁵⁴¹ Serozan, *Tüzel Kişiler*, 34; Akünal, *Tüzel Kişiler*, 54.

⁵⁴² Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 255; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 65. Bu anlamda iyi niyetli üçüncü kişilerin korunması amacıyla öğretide çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu husustaki çoğunluk

tüzel kişilerinin hak ehliyetleri kuruluş belgelerinde öngörülen özel amaçlarla sınırlanamaz⁵⁴³. Zira, öğretide de ifade edildiği üzere, hak ehliyeti sınırlaması ancak bir kanun hükmüyle mümkün olabilir⁵⁴⁴. Kanundan doğan bir hak ehliyeti sınırlaması olmadıkça tüzel kişiler, TMK m. 48'in öngördüğü genel yetki kuralı çerçevesinde, sadece gerçek kişilere özgü olanlar dışındaki her türlü hakka ve borca ehildir.

Türk Medeni Kanunu m. 48 gereğince tüzel kişinin tipine göre belirlenen “*genel amaca*” sürekli nitelikte bir aykırılık, öğretide de kabul edildiği üzere, işin niteliği gereği hak ehliyetsizliği sonucunu doğurur⁵⁴⁵. Örneğin; tüzel kişinin organının tüzel kişiyi temsilen bir aile hukuku işlemi veya ölüme bağlı tasarruf yapması mümkün değildir. Keza, daha önce incelendiği üzere⁵⁴⁶, tüzel kişinin kanuni tipine tamamen yabancı bir işlemin yapılması da kanaatimizce aynı hukuki sonucu doğurur. Örneğin; bir vakfın siyasi parti gibi faaliyet göstererek seçimlere katılması, tüzel kişilerde kabul edilen tipe bağlılık (*numerus clausus*) ilkesine aykırılık teşkil edeceğinden mümkün değildir⁵⁴⁷.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden ve VK m. 4 gereğince özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olan mülhak vakıflar da TMK m. 48'de genel olarak ve VK m. 15/I'de özel olarak belirtilenlerin⁵⁴⁸ dışında bütün haklara ve borçlara ehildir. Bununla birlikte, mülhak vakıfların amacı ve vakfiyelerinde öngörülen sınırlamalar çerçevesinde, vakıf

görüşüne göre, ehliyet dışı işlemde tüzel kişi doğrudan sorumlu olmamakla birlikte, bu işlem sebebiyle organ-kışı (yetkisiz temsile ilişkin TBK m. 47'ye kıyasen) iyi niyetli üçüncü kişinin menfi zararını (sözleşmenin geçerliliğine güvenden doğan zararını) gidermekle yükümlüdür. Bkz. Serozan, *Tüzel Kişiler*, 34-35.

⁵⁴³ Aynı görüşte bkz. Akünel, *Tüzel Kişiler*, 36-37; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 255-256; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 78; Alper, *Ultra Vires*, 76. Aksi görüşte bkz. Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 61; Zevkililer, Acabey ve Gökyayla, *Medeni Hukuk*, 628; Serozan, *Kişiler Hukuku*, 503; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 103. Krş. Ergün, *Tüzel Kişiler*, 176-177. Ticaret şirketlerinin ehliyetini amaç ve işletme konusuyla sınırlı tutan ve 6762 sayılı mülga TTK m. 137 gereğince öğretide benimsenen ancak 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu'nda yer verilmeyen bu ilke, öğretide savunulduğu üzere, medeni hukuk alanında tüzel kişilerin hak ehliyeti ile ilgili genel bir teori olarak benimsenmemelidir. Bkz. Akünel, *Tüzel Kişiler*, 36, dn. 2; Öztan, *Organ Kavramı*, 23.

⁵⁴⁴ Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 146-147; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 255-256; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 78-79; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 176-177; Alper, *Ultra Vires*, 76. Örneğin, 2908 sayılı mülga Dernekler Kanunu (RG, 07.10.1983, S. 18184) m. 64 “*Dernekler ikametgahları ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mala sahip olamazlar.*” diyerek bu yönde bir hak ehliyeti sınırlaması öngörmüştü.

⁵⁴⁵ Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 254-255; Hatemi, “*Ultra Vires*”, 330; Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 142; Alper, *Ultra Vires*, 124.

⁵⁴⁶ Bkz. 2.2.3.2.2.4. Hukuk Düzeninin Tüzel Kişiliği Tanıması: Sınırlı Sayı İlkesi.

⁵⁴⁷ Hatemi, “*Ultra Vires*”, 330; Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 142. Aynı yönde bkz. Alper, *Ultra Vires*, 124.

⁵⁴⁸ VK m. 15/I: “*Vakıfların hayrat taşınmazları haczedilemez, rehnedilemez, bu taşınmazlarda mülkiyet ve irtifak hakkı için kazandırıcı zamanaşımı işlemez.*”.

yöneticisinin kendisine tanınan yetkinin sınırlarını aşmış olması da muhtemeldir. İşte bu gibi durumlar, hak ehliyeti yoksunluğu olarak değil, fiil ehliyeti sorunları olarak değerlendirilmelidir⁵⁴⁹.

2.2.3.4. Tüzel Kişinin Fiil Ehliyeti ve Mülhak Vakıflar

2.2.3.4.1. Tüzel Kişinin Fiil Ehliyetinin Kapsamı

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda tüzel kişilerin fiil ehliyetinin koşulu ve bu ehliyetin nasıl kullanılacağı düzenlenmiştir. Nitekim TMK m. 49 gereğince “*Tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanırlar.*” ve TMK m. 50/I gereğince “*Tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır.*”. Ancak 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda tüzel kişilerin fiil ehliyetinin kapsamı hakkında herhangi bir hüküm getirilmemiştir. Bu anlamda medeni hukuk tüzel kişilerinin kuruluş belgelerinde öngörülen özel amaçların fiil ehliyetlerini sınırlayıp sınırlamadığı meselesi, yani bir önceki başlıkta açıklanan “*tahsis/ihstias*” veya “*ultra vires*” ilkesi, gündeme gelmektedir.

Medeni hukuk tüzel kişilerinin kuruluş belgelerinde öngörülen özel amaçların organların temsil yetkisini sınırlamaktan öte fiil ehliyetini sınırlandırdığı kanaatindeyiz. Bu yorum onların “*amaç-kışı*” olmalarının zorunlu bir sonucudur⁵⁵⁰. Türk Medeni Kanunu’nda bu konuya ayrıca değinilmemesi işin niteliği icabıdır. Bununla birlikte, TMK m. 85/I ve 90/I’de dernekler açısından bu görüşün kanuni dayanağını bulmak mümkündür⁵⁵¹. Keza 5253 sayılı Dernekler Kanunu m. 30’da derneklerin “*tüzüklerinde gösterilen amaç ve bu amacı gerçekleştirmek üzere sürdürüleceği belirtilen çalışma konuları dışında faaliyette bulunamayacaklarına*” ilişkin düzenleme de esasen bir fiil ehliyeti sınırlaması olarak anlaşılmalıdır. Benzer şekilde, vakıflar da bütün faaliyetlerini amaçları doğrultusunda yürütmek zorundadırlar. Nitekim vakıflar, belirli ve sürekli bir amacı gerçekleştirmek

⁵⁴⁹ Aynı yönde bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 79; Alper, *Ultra Vires*, 79. Karşılaşılan her somut olaya göre hak ya da fiil ehliyetsizliği mi yoksa yetkisiz bir temsilin mi söz konusu olduğunun ayrıca değerlendirilmesi gerektiği yönünde bkz. Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 148; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 176-177.

⁵⁵⁰ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 555.

⁵⁵¹ Türk Medeni Kanunu m. 85/I: “*Yönetim kurulu, derneğin yürütme ve temsil organıdır; bu görevini kanuna ve dernek tüzüğüne uygun olarak yerine getirir.*”; Türk Medeni Kanunu m. 90: “*Dernekler, amaçlarını gerçekleştirmek üzere, tüzüklerinde belirtilen çalışma konuları ve biçimleri doğrultusunda faaliyette bulunurlar.*”.

üzere kurulur (TMK m. 101/I) ve kuruluş açısından bu amaç esaslı unsur sayılır (TMK m. 107/I).

Amaç dışındaki faaliyetlerin vakıf tüzel kişiliğini bağlamasının yaratacağı mali sakıncaları ortadan kaldırmak amacıyla savunulan bu görüş, kanaatimizce, olan hukuk (de lege lata) çerçevesinde vakfın menfaatine en uygun olan görüştür. Nitekim tüzel kişilerin amacıyla bağdaştırılması mümkün olmayan ve vesayet altındaki gerçek kişilerde yasak işlem niteliğinde olan; kefil olmak, vakıf kurmak ve önemli bağışlarda bulunmak (TMK m. 449) işlemleri de bu sebeple medeni hukuk tüzel kişileri açısından da fiil ehliyetini sınırlayan işlemler olarak kabul edilmektedir⁵⁵². Örneğin, vakfiyesinde yoksullara yardım yönünde hayır şartları bulunan bir mülhak vakıf, vakfiyesinde öngörülen bu amaç doğrultusunda yoksul mahalleleri tespit ederek erzak dağıtmışsa bu bağışlama işlemi geçerlidir; burada fiil ehliyetsizliği söz konusu değildir⁵⁵³. Ancak aynı mülhak vakıf, vakıf yöneticisinin şahsi bir borcu için vakfın akar bir malı üzerinde rehin tesis edemez veya vakıf tüzel kişiliğini kefil kılamaz⁵⁵⁴. Dolayısıyla vakıflar için zorunlu nitelikte olan yönetim organına sahip olan mülhak vakıflar, fiil ehliyetine sahiptir (TMK m. 49 ve 109). Mülhak vakıflar fiil ehliyetlerini yönetim organı ve fert organ olan vakıf yöneticisi (mütevelli) eliyle kullanır. Ancak mülhak ve diğer vakıfların kuruluş belgelerinde öngörülen özel amaçların fiil ehliyetlerini sınırladığı; kanuni tipini belirleyici genel amacını aşan işlemlerde ise vakfın hak ehliyetini haiz olmadığı kanaatindeyiz.

Yeni vakıfların senetlerinde yer almakla birlikte Resmî Gazete’de ilan edilen özel amaçlarında yer almayan, organların temsil yetkisinin sınırlanmasına ilişkin kayıtların etkisi üzerinde ise ayrıca durulması gerekir. Öğretide ifade edildiği üzere bu meseleye medeni hukuk tüzel kişileri ile ticaret ortaklıkları arasında ayırım yapılarak yaklaşılması isabetli olur⁵⁵⁵. Nitekim dernek kütüğü ile vakıf sicilinin, ticaret sicilinden farklı olarak,

⁵⁵² Aynı yönde bkz. Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 147-148; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 176-177; Alper, *Ultra Vires*, 77-79. Ancak söz konusu yasak işlemlere ilişkin sınırlama VGM tüzel kişiliğine uygulanmaz. Zira, öğretide de ifade edildiği üzere, Türk Medeni Kanunu’ndaki vesayet makamına ilişkin hükümler ancak özel hukuk tüzel kişilerinin vesayet makamı niteliğini haiz olduğu hallerde uygulanmaktadır. Bkz. Alper, *Ultra Vires*, 142.

⁵⁵³ Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 147.

⁵⁵⁴ Benzer örnekler için bkz. Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 148; Alper, *Ultra Vires*, 78. Mülhak vakfın malları üzerinde rehin tesisi hususunda ayrıca aşağıda bkz. 3.3.3.4.

⁵⁵⁵ Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 94-95. Buna karşılık ticaret şirketlerinde organın temsil yetkisini ticari işletme konusu ile sınırlı tutan, 6762 sayılı mülga TTK m. 176, 256 ve 321’de yer alan, kuralın medeni

olumlu kamuya açıklık (iyi niyet karinesini ortadan kaldırıcı) işlevi yoktur⁵⁵⁶. Bu anlamda vakıflar açısından, olan hukuk (de lege lata) çerçevesinde, temsil yetkisine ilişkin sınırlamaların vakfın sadece iç ilişkisinde etkili olduğu; dolayısıyla, aksi somut olgulara (örneğin, açık uyarılara) dayanarak kanıtlanmadıkça, üçüncü kişilerin iyi niyetinin korunduğu ve vakfın yetki aşımına sebep olan işlemle bağlı sayıldığı kabul edilmektedir⁵⁵⁷. Ancak bu durumun vakıf tüzel kişiliği yönünden birtakım sakıncalar ortaya çıkaracağı açıktır⁵⁵⁸. Bu meselenin İsviçre hukukunda, 2006 yılında kabul edilen bir düzenleme neticesinde, vakıflar bakımından da ticaret siciline kayıt zorunluluğu getirilerek çözüldüğü görülmektedir⁵⁵⁹.

İsviçre hukukuna bakıldığında; ticaret siciline yansıyan vakfın temsil yetkisine ilişkin sınırlamaları hususunda üçüncü kişilerin iyi niyetinin korunmadığı, diğer taraftan, vakıf senedinde yer alan ve ticaret siciline yansımayan sınırlamaların ise vakfın sadece iç ilişkisinde geçerli olduğu ve bu hususta üçüncü kişilerin iyi niyetinin korunduğu görülmektedir⁵⁶⁰. Bu çerçevede Türk hukuku için de öğretide savunulduğu üzere, İsviçre hukukunda olduğu gibi, vakfın kuruluş belgesinde yer alan sınırlamaların aleniyet şartını yerine getiren bir sicile kaydedilmesine yönelik kanuni bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu

hukuk tüzel kişileri için de aynen geçerli olduğu görüşünde olan yazarlar da mevcuttur. Bkz. Öztan, *Tüzel Kişiler*, 39-40.

⁵⁵⁶ İkizler, *Tüzel Kişiler*, 279; Serozan, *Tüzel Kişiler*, 36. Sadece vakıf sicili yönünden bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 93. Öğretide Ögüz vakıf senedinin, Öztan ise dernek tüzüğüünün kamuya açık (aleni) bir belge niteliğinde olmadığını ifade ederek dolaylı bir şekilde aynı sonuca ulaşmıştır. Bkz. Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 95; Öztan, *Tüzel Kişiler*, 40.

⁵⁵⁷ Serozan, *Tüzel Kişiler*, 37; Akünal, *Tüzel Kişiler*, 55; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 95; Öztan, *Tüzel Kişiler*, 40. Vakfın yetki aşımına sebep olan işlemle bağlı olduğu hallerde tüzel kişiliğin uğradığı zararlardan ötürü yetkili organın (kural olarak yönetim organının) vakıf tüzel kişiliğine karşı sorumlu olması söz konusudur. Bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 93.

⁵⁵⁸ Öğretide isabetle belirtildiği üzere “Ülkemizde özellikle yeterlilik şartı altında tam gerçekleşmeden kurulan vakıfların çokluğu göz önüne alındığında, organın senetteki sınırlamalara rağmen girdiği hukuki işlemlerin vakfi bağlamasının yaratacağı mali sakıncalar kendiliğinden ortaya çıkar.”. Bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 96.

⁵⁵⁹ İsviçre Ticaret Sicili Yönetmeliği m. 94/I hükmü ile vakıf senedinde olmasa bile en geç ticaret siciline kayıt anında vakıf yönetim organının ve bunun dışında vakfi temsile yetkili olan başka kişiler varsa bunların adlarının ticaret sicilinde belirtilmesi gerektiği kuralı getirilmiştir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 93 vd.

⁵⁶⁰ Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 94. Bu değişiklikten önce, İsviçre hukukunda, ticaret şirketlerinde organın temsil yetkisinin kuruluş belgesinde öngörülen amaç ile sınırlı olması kuralının medeni hukuk tüzel kişileri açısından da evleviyetle geçerli olduğu kabul edilmekteydi. Bkz. Egger (Çernis), *Tüzel Kişiler*, 44. Nitekim, öğretide Hatemi’nin belirttiği üzere, İsviçre Medeni Kanunu’nun (ZGB) medeni hukuk tüzel kişilerinin hak ve fiil ehliyeti hususlarında “*ultra vires*” kuramına işaret eden bir düzenleme getirmediği görülmektedir. Bkz. Hatemi, “Ultra Vires”, 327-328.

açığır⁵⁶¹. Olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, VGM nezdinde tutulan merkezi sicilin (TMK m. 104/I) elektronik ortama taşınması sağlanarak bu sicile ticaret siciline benzer bir fonksiyon atfedilmesi önerilebilir veyahut Resmî Gazete’de yapılan ilanda amacın yanı sıra organların temsil yetkisine ilişkin sınırlamalara da yer verilebilir. Kanun koyucu tarafından böyle bir düzenlemenin getirilmesi durumunda, söz konusu sınırlamalara rağmen üçüncü kişilerle girişilen işlemler vakfı bağlamaz ve böylece vakıf tüzel kişiliğini koruyan bir sistemle karşılaşmış olur⁵⁶².

2.2.3.4.2. Mülhak Vakfın Fiil Ehliyetinin Sınırları: Mülhak Vakıflarda Vesayet

2.2.3.4.2.1. Genel Olarak

Vesayet kavramı, özel hukuk alanında, fiil ehliyetine sahip bir kişinin bu ehliyeteye sahip olmayan bir hukuki kişi adına hukuki sonuçlar doğuran işlemler yapması ve girişimlerde bulunmasıdır⁵⁶³. Gerçek kişiler hukukunda “*sınırlı ehliyetsiz*” olarak adlandırılan küçük ve kısıtlıların korumak amacıyla getirilen bu kurum, tüzel kişiler hukukunda bir ehliyet sınırlaması olarak denetimin sınırlarını aşan bir faaliyeti ifade etmektedir⁵⁶⁴. Özel ve kamu hukuku arasında sınırda bir hukuki müessese olan vesayetin kamu hukukundaki yansımaları ise idari vesayettir. İdare hukukundaki tanımıyla idari vesayet, “*Merkezi*

⁵⁶¹ Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 96. Türk hukukunda vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 04.02.2020 tarih ve 17077551-010.06.01-E. 17675 sayılı yeni, mülhak, esnaf ve cemaat vakıflarla ilgili yürütülen iş ve işlemler konulu Genelgesi’nden anlaşıldığı üzere, ihtiyaç duydukları tüm konularda yetkili organlarının kararı ile bağlı bulundukları bölge müdürlüğünden yetki belgesi talep edebilmektedir. Ancak bu yetki belgesi ilan edilmediğinden söz konusu aleniyet şartını yerine getirmemektedir. İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 09.11.2022.

⁵⁶² Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 95-96.

⁵⁶³ Sabri Coşkun, *İdarenin İdari Denetiminde İdari (Yönetmel) Vesayet* (Ankara: 1976), 5. Aynı yönde bkz. Ömer Ergün, “Danıştay İçtihatlarında Eski Vakıfların Konumu” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995), 26. Türk medeni hukuku özelinde vesayet, “*küçük veya kısıtlıların haklarının korunması amacıyla özel hukuk tarafından düzenlenen ve bir kamu hizmeti niteliğini taşıyan kurum*” anlamında kullanılmaktadır. Bkz. “Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Hukuk Sözlüğü”, (Erişim Tarihi 03.06.2022), <https://sozluk.adalet.gov.tr/vesayet>. Türk medeni hukuku öğretisinde yapılan bir başka tanıma göre ise vesayet, velâyet altında bulunmayan küçüklerin ve istisnâ olarak velâyet altına alınmamış bazı erginlerin korunması amacıyla kabul edilen hukukî bir kurumdur. Bkz. Nevzat Koç, “Türk Medenî Kanunundaki Düzenlemeler Işığında Vesayet Hukukuna Genel Bir Bakış”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7, (2005): 99. Diğer taraftan İslam hukukunda ise vesayet, “*edâ ehliyeti bulunmayan veya eksik olanları himaye ve mallarını idareye ilişkin yetki ve sorumluluk*” anlamında bir fıkıh terimidir. Bkz. Ali Bardakoğlu, “Vesâyet”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 66.

⁵⁶⁴ Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 144. Vesayet hukukunun temel amacı, kural olarak, gerçek kişilere kişisel ve ekonomik yardım sağlamaktır. Ancak özel ve kamu hukuku arasında sınırda bir hukuki kurum olarak vesayet, TMK m. 427/I b. 4’te olduğu gibi, istisnaen tüzel kişiler hakkında da söz konusu olmaktadır. Bkz. Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 427 ve 486.

idarenin yerinden yönetim kuruluşlarının eylem ve işlemleri üzerinde kanunla öngörülmüş durumlarda sahip olduğu sınırlı bir denetim yetkisidir.”⁵⁶⁵.

2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu döneminde mülhak vakıfların iş ve işlemlerinde daha bağımlı hareket ettiği, hatta kamu tüzel kişiliğini haiz VGM’nin idari vesayetine tabi olduğu yönünde bir öğreti görüşü mevcuttu⁵⁶⁶. Ancak bu görüşün 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğüyle birlikte anlamını yitirmeye başladığı ve mülhak vakıfların daha bağımsız bir hukuki statüye kavuştuğu görülmektedir⁵⁶⁷. Bununla birlikte, özel hukuk tüzel kişiliğini haiz olan mülhak vakıflar üzerinde VGM’nin haiz olduğu denetim yetkisinin hukuki sınırlarının belirlenmesi ve bu sınırların vesayet düzeyine ulaşımadağıının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda konuyu, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu ile 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu çerçevesinde ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

2.2.3.4.2.2. 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’na Göre

2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nun mülhak vakıflara ilişkin hükümleri incelendiğinde, 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu’na kıyasen, VGM’ye ve onun en üst seviyedeki karar organı olan Vakıflar Meclisine çok geniş yetkiler tanındığı görülmektedir. Örneğin; mülhak vakıflara başlangıçta özgülünen akar cinsinden olan malların değiştirilmesi veya satışı hususunda eVK m. 12 gereğince VGM yetkiliyken, VK

⁵⁶⁵ Kemal Gözler ve Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri* (Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2012), 115. Aynı yöndeki tanımlar için bkz. “*İdari vesayet, merkezi idare (ya da merkez konumunda kabul edilen idare) ile yerinden yönetim idareleri arasındaki bütünlüğü sağlayan hukuki araçtır. Bu yöntemle merkezi idarenin (devletin), yerinden yönetim idarelerini denetlemesine ‘idari vesayet denetimi’ denir*”. Bkz. Ramazan Çağlayan, *İdare Hukuku Dersleri* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2015), 96-97; “*İdari vesayet merkezin ademimerkeziyet idarelerinin icrai kararlarını ve idari fiil ve hareketlerini murakabe etmek ve bu kararları bozabilmek salahiyetidir*.”. Bkz. Onar, *İdare Hukuku*, 622. Danıştay 8. Dairesi’nin 25.11.1996 tarihli bir kararına göre “*İdari vesayet, kamu düzenini ve idarede bütünlüğü sağlamak için kamu yararı amacıyla kanunların verdiği yetkiye dayanarak, merkezi idarenin, yerel yönetimin organları ve bunların bazı işlemleri ile harcamaları üzerinde, kamu hizmetinin gereklerine uygun olarak kullanılan bir denetim şeklidir*.”. Bkz. D. 8. D., 25.11.1996, E. 1995/860, K. 1996/3398, www.kazanci.com.tr, E.T. 13.10.2022. İdare hukukunda “*Medenî Kanundaki kullanılışından farklı bir anlam ve nitelik gösteren vesayet deyimi ile yerinden yönetim idareleri üzerindeki kontrol, icrai kararlar alabilen ve hukuki neticeler doğurabilen bir teşkilâtın kontrolü anlaşılır*.”. Bkz. Hamza Eroğlu, *İdare Hukuku (Genel Esaslar, İdari Teşkilât ve İdarenin Denetlenmesi)* (Ankara: Turhan Kitabevi, 1985), 337. İdari vesayetin medeni hukuktaki vesayetten farkları hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Turgut Tan, *İdare Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2015), 100. İdari vesayet makamının hukuki durumunu Onar, vasiden ziyade, TMK m. 429’da düzenlenen yasal danışmana benzetmektedir. Bkz. Onar, *İdare Hukuku*, 623, dn. 5 ve 627.

⁵⁶⁶ Bu görüş için bkz. 2.2.3.4.2.2.

⁵⁶⁷ Aynı yönde bkz. Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 98.

m. 12/III gereğince bu yetki bağımsız mahkemelere verilmiştir. Keza uygulamada “mazbutiyet” ya da “mazbutaya alınma” olarak bilinen, mülhak vakıfların mazbut vakıf haline dönüştürülmesine ilişkin kararlar hususunda önceden VGM yetkiliyken, VK m. 7/I gereğince bu yetki artık bağımsız mahkemelere verilmiştir. Benzer şekilde, mülhak vakıf yöneticisinin (mütevellinin) görevden alınması (azli) hususunda eVK m. 33 gereğince Meclis yetkiliyken, VK m. 10/II gereğince bu yetki artık bağımsız mahkemelere verilmiştir. Ayrıca önceden izin almak suretiyle mal alabilen vakıfların, özel hukuk tüzel kişileri olmaları göz önüne alınarak (VK m. 4), VK m. 12/I gereğince hiçbir makam ve merciden izin almaksızın mal alabilecekleri ve malları üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri kabul edilmiştir.

Yukarıda sözü edilen yetkiler çerçevesinde, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu döneminde, mülhak vakıflar üzerinde VGM’nin denetim yetkisinin vesayet sınırlarına ulaştığı ve bu hususta bir tür “*idari vesayetin*” varlığından söz edilebileceği öğretide savunulmaktaydı⁵⁶⁸. Bu görüşe göre, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu zamanında mülhak vakıflar “*kamu yararına hizmet eden kurumlar*” arasında nitelenmekteydi⁵⁶⁹. Bu anlamda VGM ise, mülhak vakıflar üzerinde, devlet adına vesayet denetimi yetkisine sahip bir “*vesayet yönetimi yetkilisi*” (bir vesayet makamı) olarak nitelenmekteydi⁵⁷⁰. Ancak kanaatimizce bu görüşe tam anlamıyla katılmak mümkün değildir. Zira idari vesayet denetimi, merkezden yönetim (denetleyen) ve yerinden yönetim idareleri (denetlenen) arasında, diğer bir deyişle devlet tüzel kişiliğinin diğer kamu tüzel kişileri üzerinde kamu yararı amacıyla sahip olduğu bir yetkidir⁵⁷¹. Keza idari vesayet yetkisi, kanuna dayanan ve kanunla sınırlı durumlarda ve biçimlerde var olan bir yetkidir⁵⁷². Dolayısıyla istisnai olan bu yetkinin kıyas yoluyla geniş bir yoruma tabi tutularak mülhak

⁵⁶⁸ Coşkun, *İdari (Yönetmel) Vesayet*, 205-206; Ergün, “Eski Vakıflar”, 31; Korkusuz ve Ergün, “Eski ve Yeni Vakıflar”, 92; Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 259.

⁵⁶⁹ Ergün, “Eski Vakıflar”, 31; Coşkun, *İdari (Yönetmel) Vesayet*, 14 ve 205.

⁵⁷⁰ Coşkun, *İdari (Yönetmel) Vesayet*, 205-206. Aynı şekilde bkz. Ergün, “Eski Vakıflar”, 31.

⁵⁷¹ Çağlayan, *İdare Hukuku*, 99-100; Tan, *İdare Hukuku*, 99.

⁵⁷² Onar, *İdare Hukuku*, 625 ve 634-635; Çağlayan, *İdare Hukuku*, 100; Tan, *İdare Hukuku*, 102. Nitekim, öğretide ve Anayasa Mahkemesi’nin birçok kararında da zikredildiği üzere, “*İdari vesayet yetkisi, hiyerarşik denetimde olduğu gibi genel bir yetki olmayıp, kanunla çevresi çizilen sınırlar içerisinde kullanılması gereken istisnai bir yetkidir. İstisnailik ve kanunilik idari vesayetin en belirgin iki temel özelliğidir.*”. Bkz. Tan, *İdare Hukuku*, 100. İlgili AYM kararları ve ayrıntılı bilgi için bkz. F. Ebru Gündüz, “Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre İdari Vesayet”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/33, (2015): 67-68 ve dn. 12.

vakıflar gibi özel hukuk tüzel kişilerini de kapsar bir nitelikte uygulanması kanaatimizce uygun değildir⁵⁷³.

2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu döneminde mülhak vakıflar üzerinde teknik anlamda idari bir vesayet söz konusu olmamakla birlikte bu hususta VGM'nin yetkisinin denetim sınırlarını aşan bir nitelik arz ettiği açıktır. Nitekim, bu Kanun'un hükümleri incelendiğinde, mülhak vakıf yöneticilerinin (mütevellilerin) adeta yetkisizliklerinin kural; yetkili olduğu durumların ise istisnai olarak düzenlendiği görülmektedir⁵⁷⁴. Bu kapsamda mütevellilerin yetkili olduğu ve VGM'nin iznine bağlı iş ve işlemleri özel olarak belirtilmiş (eVK m. 23), birçok işlem bakımından ise mütevellilere hiçbir yetki tanınmayarak bütün yetki VGM'ye bırakılmıştır (eVK m. 10, 12 ve 17)⁵⁷⁵. Bu anlamda, mülga Vakıflar Kanunu döneminde, mülhak vakıfların fiil ehliyetlerinin gerçek kişilerdeki sınırlı ehliyetsizler kesimine benzer bir şekilde sınırlandırıldığı yorumunu yapmak mümkündür⁵⁷⁶. Keza öğretide Hatemi, bu Kanun döneminde, mazbut vakıfları tam ehliyetsiz gerçek kişilerin hukuki statüsüne (TMK m. 15)⁵⁷⁷; mülhak vakıfları ise sınırlı ehliyetsiz gerçek kişilerin hukuki statüsüne benzetmektedir (TMK m. 16)⁵⁷⁸. Bu

⁵⁷³ Ayrıca mülhak vakıflar, devlet ve idare kurumu mahiyetinde olmayıp, yerine getirdikleri faaliyetler bakımından kamu yararına hizmet eden kurumlar arasında sayılabilirse de gerçek anlamda bir kamu kurumu sayılamaz. Diğer yandan bir kamu hukuku tüzel kişisi olan VGM de hukuki statüsü itibarıyla teknik anlamda bir vesayet makamı olarak nitelenemez. Bkz. Onar, *İdare Hukuku*, 680-681. Aynı yönde bkz. Akyıldız, "Devlet Denetimi", 90; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 147; Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 277-278. Vakıf kurumunun, aslında bir özel hukuk konusu olmakla beraber, gördüğü hizmetle geçirdiği evrim bakımından bir kamu hizmeti kurumu niteliğini kazandığı yönünde bkz. Coşkun, *İdari (Yönetiş) Vesayet*, 205.

⁵⁷⁴ Akyıldız, "Devlet Denetimi", 74-75.

⁵⁷⁵ Akyıldız, "Devlet Denetimi", 29. Hatta mütevellilerin "yapılması vakıflar idaresinin iznine bağlı işleri kendiliğinden yapması" özel bir azil sebebi olarak düzenlenmiştir (eVK m. 33/I-Ç).

⁵⁷⁶ Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 144; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 715. Bu kapsamda, VGM'nin de bir vesayet makamı olarak düzenlendiği yönünde bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 716.

⁵⁷⁷ Mazbut vakıflar ile VGM arasındaki ilişki öğretide "sui generis bir özel hukuk vesayeti" olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 144. Öğretide Hatemi, idarî vesayetin iki kamu tüzel kişiliği arasında söz konusu olabilecek bir ilişki olduğunu vurgulayarak, özel hukuk tüzel kişiliği olan mazbut vakıflar ile kamu hukuku tüzel kişiliği olan VGM arasındaki ilişkinin bu sebeple "sui generis bir özel hukuk vesayeti" olarak nitelendirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bkz. Hatemi, "Hukuk Tarihi", 121. Yakın tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararında da kendine özgü (sui generis) olarak ifade edilen bu vesayet ilişkisinin günümüz hukukunda mazbut vakıflara VK m. 4 ile tanınan özel hukuk tüzel kişiliği sıfatlarına aykırı olmadığı savunulmaktadır. Bkz. AYM, 20.10.2022, 2018/14186, RG, 28.12.2022, S. 32057. Ancak VGM tüzel kişiliğinden ayrı bir tüzel kişiliğinin mevcut olup olmadığı mülga 2762 sayılı Vakıflar Kanunu zamanında tartışmalı olan mazbut vakıflar ile kamu hukuku tüzel kişisi olan VGM arasındaki ilişkinin öğretide halen tartışmalı bir alan oluşturduğu görülmektedir. Bu husustaki farklı görüşler için yukarıda bkz. 1.2.2.3.2. Mazbut Vakıflar.

⁵⁷⁸ Bu anlamda Hatemi'ye göre idare hukukunda idari vesayet altında bulunan tüzel kişiler (kamu hukuku tüzel kişileri) mevcut olduğu gibi özel hukuk tüzel kişileri de bir kamu hukuku tüzel kişiliğinin vesayeti altında olabilirler. Yazar bu duruma örnek olarak 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nda mülhak

görüştten hareketle, kanaatimizce, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu döneminde mülhak vakıflar ile VGM arasındaki ilişkiyi “*sui generis bir vesayet denetimi*” şeklinde ifade etmek mümkündür⁵⁷⁹.

2.2.3.4.2.3. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’na Göre

5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun uygulanmasına ilişkin tanımlar başlıklı 3. madde gereğince VGM, bir vesayet makamı olarak değil, bir denetim makamı olarak tanımlanmıştır⁵⁸⁰. Gerçekten de VK m. 6 gereğince VGM, mazbut vakıfları idare ve temsil; mülhak, cemaat ve esnaf vakıflarını ise, kural olarak, sadece denetleme yetkisine sahiptir⁵⁸¹. Dolayısıyla 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun açık lafzı karşısında VGM’yi artık bir vesayet organı olarak nitelendirmek mümkün değildir. Keza, yukarıda incelendiği üzere, mülhak vakıflar hususunda mülga Vakıflar Kanunu’nda Meclise verilen birçok yetki isabetli bir şekilde Meclisten alınarak bağımsız mahkemelere verilmiştir. Bununla birlikte, yürürlükteki Vakıflar Kanunu’nda VGM’ye ve ona bağlı bir karar organı olan Meclise tanınan yetkilerin bazılarının bir denetim makamının sahip olabileceği yetkileri aştığı, hatta bazı durumlarda VGM’ye bir vesayet makamı gibi yetki ve müdahale hakkı verildiği de görülmektedir. Örneğin, mülhak vakıf yöneticileri (mütevelliler) halen VGM’nin en üst seviyedeki karar organı olan Meclis tarafından atanmaktadır (VK m. 6/II). Öğretide bu durum, haklı olarak, mülhak vakıflar üzerinde sıradan bir denetimin ötesinde vesayete varan bir müdahalenin olduğu şeklinde

vakıfların VGM’nin vesayeti altında olmasını göstermektedir. Bkz. Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 144.

⁵⁷⁹ 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun uygulandığı dönemde eski vakıflar üzerindeki denetimin, yeni vakıfların aksine, sıkı bir vesayet denetimi şeklinde karşımıza çıktığı yönünde bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 29; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 167. Buna karşılık, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nda, mülhak vakıf yöneticilerinin VGM’nin emrine tabi olmayıp bu tür vakıflar üzerinde VGM’nin yalnızca gözetim ve denetim suretiyle sıkı bir müdahalesi söz konusu olduğu yönünde bkz. Onar, *İdare Hukuku*, 675, 680 ve 895; Çağlayan, *İdare Hukuku*, 265.

⁵⁸⁰ 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ile VGM’ye tanınan yetkilerin birçoğu 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte Vakıflar Meclisine devredilmiş ve aynı Kanun’un 35 vd. maddeleri gereğince VGM’nin kuruluş, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin usul ve esasları düzenleyen birçok hüküm, 703 sayılı KHK’nın 102. maddesiyle 02.07.2018 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. RG, 09.07.2018, S. 30473. Bu hususta oluşan kanun boşluğunu doldurmak amacıyla ise 4 sayılı “*Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*” m. 691 vd. hükümleri yürürlüğe konulmuştur. Bkz. RG, 15.07.2018, S. 30479. Çalışma boyunca “*4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*” olarak anılmıştır.

⁵⁸¹ Çalışmanın dördüncü bölümünde açıklanan bu denetim yetkisi, VK m. 33/I’de vurgulandığı üzere, iç denetimdir. Bu hükme göre “*Mülhak, cemaat, esnaf vakıfları ile yeni vakıflarda iç denetim esastır. Vakıf; organları tarafından denetlenilebileceği gibi, bağımsız denetim kuruluşlarına da denetim yaptırabilir.*”. Vakıflarda iç denetim hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 4.1.1.3.2.2.

yorumlanmaktadır⁵⁸². Keza, VGM'nin çıkardığı genelgelerle de 5737 sayılı Kanun'a aykırı olarak mülhak vakıfların fiil ehliyetlerini sınırlandırdığı da görülmektedir. Nitekim mülhak vakfın sonradan iktisap ettiği taşınmaz mallarının daha yararlı olanları ile değiştirilmesi veya satışında, VK m. 12/III gereğince kural olarak, bağımsız ekspertiz kuruluşlarınca düzenlenecek rapora dayalı olarak vakıf yöneticisinin (mütevellinin) kararı yeterli iken, VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi ile bu hususta yine Vakıflar Meclisi yetkili kılınmıştır⁵⁸³.

Kanaatimizce 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde mülhak vakıf tüzel kişiliği üzerinde teknik anlamda bir vesayet denetiminin varlığından söz edilemez⁵⁸⁴. Bu Kanun çerçevesinde mülhak vakıf tüzel kişiliğinin VGM karşısındaki durumu, öğretide Hatemi tarafından da savunulduğu üzere, kendisine oy (katılma) danışmanı atanan gerçek kişinin hukuki statüsüne benzemektedir⁵⁸⁵. Nitekim oy (katılma) danışmanı gibi VGM de 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda mülhak vakıflara ilişkin öngörülen bazı işlemlerin yapılmasına oyunu/rızasını izin, icazet ya da işleme katılma şeklinde açıklamakta; ancak yasal temsilci olmadığı için mülhak vakıf adına işlemleri bizzat yapamamaktadır. Bu anlamda VGM'nin mülhak vakıflar üzerindeki yetkisi, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde, bir ehliyet sınırlaması teşkil etmeyen genişletilmiş bir denetim yetkisi olmaktan öteye gidemez⁵⁸⁶. Dolayısıyla bu denetimi, önceki Vakıflar Kanunu'ndan farklı olarak vesayet sınırlarından bağımsızlaşarak yasal danışmanlığa doğru evrilen, “*sui generis bir denetim*” ya da “*genişletilmiş denetim*” şeklinde adlandırmak mümkündür.

⁵⁸² Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 50; Solmaz Bilici, *Mazbut Vakıflar*, 30. Günümüzde tüm vakıfların vesayet ilişkisi çerçevesinde VGM'ye tabi olduğu yönünde bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 300.

⁵⁸³ İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 11.08.2023.

⁵⁸⁴ Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 98. Hatemi, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu zamanında mülhak vakıfların VGM'nin bir nevi idari vesayeti altında olduğunu savunurken, 5737 sayılı yeni Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte bu kuralların hafifletildiğini ve daha demokratik bir hal aldığını dile getirmiştir. Bkz. Hatemi, “Vakıf Kurumu”, 331.

⁵⁸⁵ Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 98. Yasal danışmanlık, TMK m. 429'da düzenlenmiş olup, fiil ehliyetine etkisi öğretide tartışmalı olan bir kurumdur. Yardım amaçlı bir kurum olduğu görüşüne katıldığımız yasal danışmanlık, kişinin fiil ehliyetini sınırlamayıp sadece kanunda sayılan bazı işlemleri yapmasını ya da bazı malları üzerinde tasarrufta bulunmasını engellemektedir. Bkz. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 65-66. Diğer taraftan, öğretide, yasal danışmanlığın sui generis bir vesayet kurumu olduğu ve sınırlı bir işlem demeti için de olsa fiil ehliyetini sınırladığı yönünde aksi bir görüş de mevcuttur. Bkz. Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 492.

⁵⁸⁶ Mülhak vakıf yöneticilerinin (mütevellilerin) VGM'nin denetimi altında olmasını 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde idari bir vesayetin mevcut olduğu yönünde yorumlayan öğreti görüşü için bkz. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 235-236, dn. 78. Benzer yönde bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 300.

743 sayılı Medeni Kanun'dan sonra kurulan (yeni) vakıflar açısından ise VGM, salt bir denetim makamı olarak düzenlenmiştir⁵⁸⁷. Nitekim, özellikle 1967 yılında Medeni Kanun'u değiştiren 903 sayılı Kanun'un yürürlüğünden sonra, idarenin yeni vakıflara doğrudan bir müdahalesi hiçbir şekilde kabul edilmeyerek uyuşmazlık halinde karar verme yetkisi bağımsız mahkemelere bırakılmıştır⁵⁸⁸. Nihayet, 2002'de yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 111. maddesi gereğince, *“Vakıfların, vakıf senedindeki hükümleri yerine getirip getirmedikleri, vakıf mallarını amaca uygun biçimde yönetip yönetmedikleri ve vakıf gelirlerini amaca uygun olarak harcarıp harcamadıkları Vakıflar Genel Müdürlüğünce ve üst kuruluşlarınca denetlenir.”* denilerek VGM'nin salt bir denetim yetkisine sahip olduğu hususu açıkça hükme bağlanmıştır. Bu anlamda mülhak vakıflarda sözü edilen sui generis veya genişletilmiş denetim yetkisi yeni vakıflar açısından söz konusu değildir.

2.3. Mülhak Vakfın Yönetim Şekli

2.3.1. Genel Olarak

Vakıflarda yönetim şekli denildiğinde, yönetim organını da kapsayacak şekilde, vakfın örgütünü, yönetimini ve işleyişini belirleyen bütün kurallar anlaşılmaktadır⁵⁸⁹. Eski vakıfların bir türü olan mülhak vakıflarda bu kurallar, vakfiyelerindeki şartlar ve yürürlükteki mevzuat çerçevesinde belirlenmektedir⁵⁹⁰. Yönetimi vakfedenin soyundan gelenlere şart edilmiş bu tür vakıflarda yönetim şekli, mahiyetleri gereğince (VK m. 3), eski hukukta önemli olduğu gibi günümüz hukukunda da önemini koruyan bir konudur. Zira mülhak vakıflardan doğan uyuşmazlıklar, genellikle mal varlığıyla ilgili olmakla birlikte, doğrudan doğruya vakfın yönetimini de ilgilendirmektedir⁵⁹¹.

Mülhak vakıfların yönetiminde esas olan, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda *“mütevelli”*, 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu'nda *“mülhak vakıf yöneticisi”*

⁵⁸⁷ Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 144; Ergün, *Tüzel Kişiler*, 207; Alper, *Ultra Vires*, 79.

⁵⁸⁸ Bu anlamda denetim makamına ileri müdahale yetkisi veren idari düzenlemelerin (tüzük, yönetmelik, genelge vb.) veya işlemlerin, mahkemelerce iptal edilebileceği gibi, kendiliğinden uygulanmama yoluna da gidilebileceği öğretide savunulmaktadır. Bkz. Akyıldız, *“Devlet Denetimi”*, 30.

⁵⁸⁹ Sena Başpınar, *“Vakıflarda Yönetim Şeklinin Değiştirilmesi”*, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15/1, (2020): 48.

⁵⁹⁰ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 111; Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 113; Süren, *“Eski Vakıflar”*, 100; Arsebük, *Medeni Hukuk*, 322.

⁵⁹¹ Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 22.

olarak adlandırılan, vakfedenin soyundan gelen ve vakfiyede öngörülen şartları haiz fert organ tarafından idare ve temsildir⁵⁹². Bu kapsamda mülhak vakıflarda yönetim şekli çerçevesinde; öncelikle mülhak vakıf yöneticisi, müteveli ve tevliyet kavramları, sonrasında mülhak vakıf yöneticisinin tespiti ve tayini, temel görev ve yetkileri, ücret (vazife) hakkı, en son olarak ise yürürlükteki mevzuat çerçevesinde mülhak vakfın temsilen genel müdürlükçe yönetilmesi ve mülhak vakıflarda amaç ve işlev değişikliği incelenmiştir.

2.3.2. Mülhak Vakıf Yöneticisi, Müteveli ve Tevliyet Kavramları

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 6/II gereğince mülhak vakıflar, Anayasa'ya aykırılık teşkil etmeyen vakfiye şartlarına göre Meclis tarafından atanacak yöneticiler eliyle yönetilir ve temsil edilir. VK m. 3'teki vakıf yöneticisi tanımından hareketle mülhak vakıf yöneticisi, vakfiyelerine ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'na göre mülhak vakfı yönetmeye ve temsile yetkili olan kişiyi ifade eder. Daha geniş bir tanımla mülhak vakıf yöneticisi, VK m. 3 ve 6/II gereğince, vakfedenin soyundan gelen ve vakfiyelerine ve yürürlükteki mevzuata göre mülhak vakfı yönetmeye ve temsile yetkili olduğu mahkeme kararıyla tespit edilen ve Meclis tarafından atanan kişidir.

Yönetim organı yeni vakıfların vakıf senetlerinde kurul veya fert organ şeklinde belirlenebilmekle birlikte⁵⁹³, mülhak vakıfların vakfiyelerinde bu organın kural olarak fert organ olarak belirlendiği ve tek bir yöneticiden oluştuğu görülmektedir⁵⁹⁴. Pozitif hukukta “*mülhak vakıf yöneticisi*” olarak adlandırılan bu kişi, eski vakıflar hukuku

⁵⁹² İslam-Osmanlı hukukunda ise vakıfların yönetiminde esas olan, müteveli tarafından idare ve hâkim veya kamu otoritesi tarafından denetlenebilir olmaktır. Nitekim eski vakıflar hukuku öğretisinde çokça kullanılan bir ifade ile vakıflar “*velâyet-i ammenin nezâreti ile velâyet-i hassa tarafından idare olunur.*”. Velayet-i amme, hâkim tarafından yerine getirilen, bazen idari olmakla birlikte genellikle hüküm ve yargı marifetiyle gerçekleşen bir velayet türü iken velayet-i hassa ise eski vakıfların yöneticisi olan müteveli veya iç denetim organı olan nazırın durumunu ifade etmektedir. Bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 111-112. Ayrıca bkz. 4.1.1.2.

⁵⁹³ Yeni vakıfların organları ve yönetim şekli hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Başpınar, “Yönetim Şekli”, 43 vd.

⁵⁹⁴ Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 131-132. Bununla birlikte, eski vakıflar hukukuna göre, vakfiyelerde yöneticilik görevinin (tevliyetin) birden çok kişiye şart olunması mümkün olduğu gibi bir kişinin birden çok vakfa yönetici (müteveli) olması da mümkündür. Birinci ihtimalde yöneticilerin vakıf adına tasarrufta bulunurken birlikte hareket etmeleri ya da biri tarafından yapılan tasarrufa diğerlerinin izin veya icazeti gerekmekte, aksi halde yapılan tasarruf kesin hükümsüz (batıl) kabul edilmektedir. Ancak 1936 tarihli Vakıflar Nizamnamesi bu kuralı değiştirmiş, tevliyetin müşterek veya hisseli olarak yapılamayacağını hükme bağlamıştır (m. 39). Bkz. Berki, *Vakıflar*, 199-200; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 381; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 200. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nazif Öztürk, “Müteveli”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 217 vd.

terminolojisinde “mütevelli” olarak adlandırılmaktadır⁵⁹⁵. Mülhak vakıflarda “tevlîyet” ise mahkemece vakıf yöneticiliği görevine hak kazandığı tespit edilen vakıf evladının sırası geldiğinde Vakıflar Meclisi tarafından mülhak vakıf yöneticiliği görevine atanmasını ifade eder (VK m. 6/II). Eski vakıflar hukuku öğretisinde mütevellinin sahip olduğu görev ve yetkiye “velâyet (vilâyet)”, bu hususta yapılan görevlendirmeye ise “tevlîyet” adı verilmektedir⁵⁹⁶. Yürürlükteki mevzuat çerçevesinde kim ya da kimlerin tevlîyete ehil olduğunu tespit ve tevlîyetin kapsamı hususunda belirleyici olan ise mülhak vakıfların kuruluş belgeleri olan vakfiyelerdir⁵⁹⁷. Bu kapsamda, mülhak vakıf yöneticisinin tespiti ve tayini hususunu detaylıca incelemek gerekir.

2.3.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Tespiti ve Tayini

2.3.3.1. Genel Olarak

Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesinden önceki Türk hukukunda vakıf yöneticisi (mütevelli) tespiti ve tayininde vakfedenin iradesi esas alınır; bu yönde bir iradenin mevcut olmadığı durumlarda ise bu yetki hâkime geçerdi⁵⁹⁸. Bu anlamda vakfedenin

⁵⁹⁵ Eski vakıflar hukukunda mütevelli, “vakfiye şartları, şer’î hükümler ve mer’î mevzuat çerçevesinde vakfın işlerini idare etmek üzere görevlendirilen kimseyi ifade eder.”. Bkz. Öztürk, “Mütevelli”, 217. Türk medeni hukuku öğretisinde ise mütevelli, “vakıf işlerini vakıfnamede yazılı şartlar dairesinde ve kanun hükümlerine uygun surette görmek ve idare etmek için tayin olunan kimse” şeklinde tanımlanır. Bkz. Arsebük, *Medeni Hukuk*, 306, dn. 21. İslam-Osmanlı hukukunda kullanılan ve 743 sayılı Medeni Kanun’un kabulünden sonra 1935 yılında yürürlüğe giren 2762 sayılı Vakıflar Kanunu döneminde de kullanılmaya devam edilen “mütevelli” terimi, 2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ve Vakıflar Yönetmeliği ile “mülhak vakıf yöneticisi” terimine dönüştürülmüştür. Bu hususta klasik terminolojiye sadık kalınması (de lege ferenda) gerektiği kanaatinde olunsa da bu çalışmada pozitif hukuk (de lege lata) çerçevesinde “mülhak vakıf yöneticisi” terimi tercih edilmiştir.

⁵⁹⁶ Osmanlı hukuku uygulamasında ise tevlîyet tabiri çoğunlukla mütevellinin yaptığı iş için kullanılırdı. Bkz. Öztürk, “Mütevelli”, 217.

⁵⁹⁷ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 111. Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesinden önceki Türk hukuku çerçevesinde vakfedenin vakfiyesinde tevlîyeti kendisine şart etmesi dahi mümkündür. Bu hususta vakfeden vefat edince bakılır; tevlîyet hakkında bir şart varsa buna göre hareket edilir, vakfiyede bu hususta bir şart yoksa veya şart gereği mütevelli olması lazım gelen kimse kalmamışsa mütevelli tayininin devlet yetkililerine bırakıldığı kabul edilirdi. Bkz. Berki, *Vakıflar*, 196; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 87; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 23 ve 59. Öğretide Hatemi’ye göre, sağlığında vakıf kurma yolunu seçen vakfedenin ölünceye kadar kendisini mütevelli olarak ataması bir “hile-i şer’iyye” örneğidir. Bkz. Hatemi, “Vakıf Kurumu”, 330. Hile-i şer’iyye, şekil bakımından hukuka uygun bir işlemi vasıta kılarak yasaklanmış bir sonucu elde etmek amacıyla yapılan muamele anlamındaki bir fıkıh terimi olup modern hukuktaki kanuna karşı hile tabirine denk düşmektedir. Bkz. Saffet Köse, “Hiyel”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 171. Kanaatimizce vakfedenin kurduğu vakfa vefatına kadar kendisini mütevelli olarak ataması işlemi, hukuk tarafından yasaklanmış bir sonuç sayılmaz ve bir hile-i şer’iyye örneği oluşturmaz.

⁵⁹⁸ Ali Himmet Berki, “Tevlîyete İstihkak İddiaları ve Sübut Delilleri”, *Adalet Dergisi*, 55/9-12, (1964): 903. Mütevelli tayini ve azli, mütevellide aranacak şartlar, mütevellinin hak ve vazifeleri gibi

isteğiyle tayin edilen yöneticiye “*meşrut müteveli*”, hâkim tarafından tayin edilene ise “*mansup müteveli*” adı verilirdi⁵⁹⁹. Ayrıca, İslam-Osmanlı hukukunun hâkim olduğu bu dönemde, toplumda önemli bir yeri olan vakıf yöneticiliği (mütevellilik) görevine tayin edilecek şahıslarda bazı ek şartlar da aranmaktaydı. Bunlar; tam ehliyetli (akıl ve baliğ) olması, toplumda adil ve güvenilir (emin) bir şahıs olarak bilinmesi, vakfın işlerini idare edebilecek dirayet ve iktidara (kifayet) sahip bulunması ve Hanefilerin dışındaki hukukçulara göre Müslüman olmasıdır⁶⁰⁰.

2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte “*tevliyetin tevcihi*” olarak adlandırılan mülhak vakıf yöneticilerini (mütevellileri) atama yetkisi, VGM Merkez Tevcih Komisyonu’na verilmiş (eVK m. 18); 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğüyle birlikte ise bu yetki, VGM’nin en üst seviyedeki karar organı olan Vakıflar Meclisine geçmiştir (VK m. 6/II). Ancak, her halükârda, vakfiyedeki şartlara göre müteveli olmaya hak kazanan kişinin bu durumun tespiti için mahkemeye başvurması zorunlu görülmüştür (VY m. 25/I-a)⁶⁰¹. Bu davaya günümüz hukuk uygulamasında “*tevliyete ehil vakıf evladı olduğunun tespiti*” davası adı verilmektedir⁶⁰².

konularda İslam hukukunda mezhepler arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte bütün İslâm hukukçuları vakfedenin müteveli tayininde mutlak yetkiye sahip olduğu hususunda hemfikirdir. Bkz. Öztürk, “Müteveli”, 217. Aynı yönde bkz. Berki, *Vakıflar*, 200. XVIII. asır vakıflarının %56’sının idaresi vakfedenlerin ve ailelerinin, %11’inki ise vakfedenler tarafından tercih edilen ve seçilen kişilerin elinde bulunuyordu. Mütevellilerin ise sadece %33’ü kadı (hâkim) veya nâzır (denetim organı) tarafından tayin edilmişti. Bkz. Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 178.

⁵⁹⁹ Öztürk, “Müteveli”, 217; Berki, *Vakıflar*, 39-40; Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 116 ve 160. Ayrıca bazı vakfedenler vakıflarının tevliyetini şehrin kadısı veya valisi gibi makamlara da şart edebilmekteydi ki bunlara “*makama meşrut vakıf*” adı verilmekteydi. Ancak 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte bu gibi vakıfların mazbut vakıflar arasına alındığı görülmektedir. Bkz. Berki, *İstilah ve Tabirler*, 43.

⁶⁰⁰ Cin ve Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 473-474; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 381.

⁶⁰¹ Y. 18. HD, 19.01.2004, E. 2003/10058, K. 2004/26, “*Davaya konu H. R. Vakfına ait 881 tarihli vakfiyede tevliyet, öncelikle erkek evlâdın erkek evlâdına, erkek evlat münkariz olduğundan kız evlada bırakıldığı, davacının kız evlattan gelen annesi Kifayet’in de Yargıtay 6. Hukuk Dairesinin 9.11.1978 tarih ve 1978/5755-7978 sayılı ilam ile onanan Ankara 12. Asliye Hukuk Mahkemesinin 1977/418-1978/189 sayılı kararı ile vakfın erkek evladı kalmadığından tevliyete ehil vakıf evladı olduğuna karar verildiği ve adı geçenin Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Tevcih Komisyonunun tevcihi ile bu görevi 1978-2002 tarihleri arasında yerine getirdiği; ayrıca bilirkişinin de bu hususa değinen raporu da dikkate alındığında; vakfedenin erkek evladı münkariz olduğundan ve böylece tevliyet vakfiye şartı gereği kız evlada geçtiğinden, mahkemece davanın kabulüne karar verilmesi gerekirken, yerinde bulunmayan gerekçelerle davanın reddi doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 03.10.2023.

⁶⁰² Yargıtay’ın yerleşik içtihatlarında “*tevliyete ehil vakıf evladı olduğunun tespiti*” davası olarak adlandırılan bu dava hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 59 vd.; Yener ve Uslu, *Davalar*, 131 vd.

2.3.3.2. Tevliyeteye Ehil Vakıf Evladı Olduğunun Tespiti Davası

2.3.3.2.1. Genel Olarak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 6/II gereğince “Mülhak vakıflar, Anayasaya aykırılık teşkil etmeyen vakfiye şartlarına göre Meclis tarafından atanacak yöneticiler eliyle yönetilir ve temsil edilir. Vakıfyöneticileri kendilerine yardımcı tayin edebilirler. Mülhak vakıf yöneticilerinde aranacak şartlar ile yardımcılarının nitelikleri yönetmelikle düzenlenir.”. Bu hüküm kapsamında mülhak vakıf yöneticilerini atama yetkisi, VGM’nin en üst seviyedeki karar organı olan, Vakıflar Meclisine aittir (VK m. 6/II). Ancak mülhak vakıf yöneticisi olarak atanmak isteyenlerin öncelikle VY m. 24’deki şartları⁶⁰³ sağlaması, sonrasında ise VY m. 25’deki belgelerle birlikte ilgili bölge müdürlüğüne başvurması gerekmektedir. Bu belgeler arasında en önemlisi “vakfiye şartlarına göre yönetici olabileceğine dair yetkili asliye hukuk mahkemesinden alınan kesinleşmiş mahkeme kararı”dır (VY m. 25/I-a). İşte mülhak vakıflarda vakfiyedeki şartlara göre yönetici olmaya hak kazandığını iddia eden kişilerin bu durumun tespiti için açtığı davaya günümüz hukuk uygulamasında “tevliyeteye ehil vakıf evladı olduğunun tespiti davası” adı verilmektedir⁶⁰⁴. Bu davayı; tarafları, şartları, konusu, mahkeme tarafından verilecek hükmün niteliği ve hukuki sonuçları bakımından ayrıntılı olarak incelemek gerekir.

2.3.3.2.2. Davanın Tarafları

Tevliyeteye ehil vakıf evladı olduğunun tespiti davasının davacısı, vakfedenin soyundan geldiğini ve vakfiyedeki şartlara göre vakıf yöneticisi olmaya hak kazandığını iddia eden kişidir. Bu davanın davalısı ise, VK m. 76 uyarınca, mülhak vakıf yönetimi ile VGM olup davanın zorunlu dava arkadaşı olarak her ikisine birlikte yöneltilmesi gerekir⁶⁰⁵. Bu

⁶⁰³ Bu şartlar üç tane olup şunlardır: “a) Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmak, b) En az ilkokulu mezunu olmak, c) Kanunun 9 uncu maddesinde belirtilen suçlardan birinden mahkûm olmamak.”.

⁶⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 59 vd.; Yener ve Uslu, *Davalar*, 131 vd.

⁶⁰⁵ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 528. Nitekim, VK m. 76 ve VY m. 28/I gereğince, “Mülhak vakıflarda vakıf yönetimine, mülkiyet ve intifa hakkı iddiasına ait davalarda vakıfyönetimi ile Genel Müdürlük birlikte hasım gösterilir”. Ayrıca bkz. Y. 9. HD, 16.04.1987, E. 1987/3611, K. 1987/3855, “Vakıflar Genel Müdürlüğünün, mülhak vakıfları gözetim ve denetim görevi vardır. Bu nedenle, mülhak vakıflar hakkında açılan davalara yasal hasım olarak katılmaları gerekir. Ancak, bu kuruluşların borçlarından sorumlu tutulmalarına yasal olanak yoktur.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 17.09.2022; Y. 8. HD, 28.09.2017, E. 2017/2630, K. 2017/11726, “Dava, davacının mülhak vakıf olan E. P. Vakfi’nin tevliyetine ehil evlat olduğunun tespiti istemine ilişkindir. 5737 Sayılı Vakıflar Kanununun 76. maddesi uyarınca; tevliyeteye ehil vakıf evladı olduğunun tespitine dair davalarda vakıf mütevellisi

davalarda görevli mahkeme asliye hukuk mahkemesi, yetkili mahkeme ise mülhak vakfın yerleşim yeri veya kurulduğu yer mahkemesidir⁶⁰⁶.

2.3.3.2.3. Davanın Şartları

Mahkemeden tevliyet ehil vakıf evladı olduğunun tespiti talebinde bulunabilmek için öncelikle vakfedenin alt soyundan (füruundan) gelmek yani vakfeden ile soybağının ispatlanması gerekmektedir⁶⁰⁷. Nitekim mülhak vakıflar, VK m. 3 gereğince, yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflardır. Bu anlamda mülhak vakıf yöneticiliğine hak kazanmak, kural olarak, hem yöneticilik haklarından (yönetim, temsil, ücret vb.) hem de vakıf evlatlarına ödenen galle fazlasından pay almayı içerir⁶⁰⁸. Bu sebeple uygulamada kolaylık sağlamak ve zaman kaybını önlemek amacıyla genellikle tevliyet davaları, vakıf evlatlığı (evladiye) ve galle fazlası davalarıyla birlikte açılmaktadır⁶⁰⁹.

Tevliyet ehil vakıf evladı olduğunun tespiti talebinin ikinci şartı, vakfiyede vakıf yöneticiliğinin talepte bulunan kişiye şart koşulması ve bu kişinin vakfiyedeki şartların

yasal hasımdır. 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 27. maddesine göre, kanunun gösterdiği istisnalar dışında Hâkim her iki tarafı dinlemeden veya sav ve savunmalarını bildirmeleri için yasal şekillere uygun olarak davet etmeden hüküm veremez. Davaya konu vakıf, Vakıflar Genel Müdürlüğünün 18.07.2014 gün 14402 Sayılı yazısına göre mülhak bir vakıf bulunduğundan, açılan davanın vakıf mütevellisine de yöneltilmesi gerekirken, taraf teşkili sağlanmadan yargılamaya devamla davanın esası hakkında karar verilmesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 20.10.2023.

⁶⁰⁶ Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 63.

⁶⁰⁷ Berki, “Tevliyet İstihkak”, 904-905. Bununla birlikte, öğretide, mülhak vakıflar açısından önemli olan hususun vakfiyelerinde belirtilen yönetim şekline göre idare edilmesi olduğu ve yönetim organının mutlaka vakfedenin soyundan gelmesinin şart olmadığı da ileri sürülmektedir. Bkz. Çınar, “Galle”, 830. Ayrıca bkz. Berki, “Tevliyet İstihkak”, 903; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 63. Ancak, olan hukuk (de lege lata) çerçevesinde, böyle bir yorumda bulunmak mümkün değildir. Nitekim, VK m. 3’te yer verilen tanım göz önüne alındığında, mülhak vakfın mahiyeti gereği vakıf yöneticiliği (tevliyet) talebinde bulunabilmek için vakfedenin soyundan gelmek kanuni bir zorunluluktur. Bu sebeple günümüz hukuk uygulamasında bu dava “*tevliyet ehil vakıf evladı olduğunun tespiti*” adıyla vakıf evladı (evladiye) davalarıyla birlikte açılmaktadır. Bu anlamda tevliyet ehil olduğunun tespiti talebiyle mahkemeye başvuran kişilerin, vakıf evladı oldukları mahkemece tespit edilmemiş olsa bile, vakfedenin soyundan gelen kişiler olmaları gerekmektedir. Keza İslam-Osmanlı hukukuna göre de vakfedenin soyundan gelen bir kimse mevcut iken hâkim vakıf yöneticiliğini (tevliyeti) üçüncü bir kişiye tevcih edemez. Ancak vakfeden tarafından vakıf yöneticiliği (tevliyet) üçüncü bir kişiye şart edilmişse şart edilen kişiden men ederek vakfedenin soyundan gelen bir kimseye tevcih etmek de caiz ve meşru görülmemektedir. Bkz. Berki, *Vakıflar*, 203. Aynı yönde bkz. Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, 178-179.

⁶⁰⁸ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 112.

⁶⁰⁹ Akipek ve Altaş, “Evladiye Davaları”, 150.

ihativa ettiği vasıfları haiz olmasıdır⁶¹⁰. Bu kapsamda, vakfeden vakfiyesinde “vefatımdan sonra evlad-ı evlad-ı evladımın zükür ve inasından eslah ve erşedi mütevellî ola” gibi tabirlerle vakıf yöneticisinin vakfa dair görevleri layıkıyla yapmaya daha uygun “erşed” (en olgun, en ergin) ve “eslah” (en iyi huylu) kız veya erkek evlatları arasından seçilmesini öngördüğü durumlarda vakfedenin soyundan gelen kişilerin bu vasıfları haiz olup olmadıkları mahkemece takdir edilir⁶¹¹. Vakfiyedeki şartları haiz olduğu ve

⁶¹⁰ Berki, “Tevliyet İstihkak”, 904-905. Örneğin, günümüz Türkçesi’ne aktarılan bir vakfiye metninde, “... adı geçen mütevellilik yazılan vazifesiyle işaret edilen büyük oğlum (Allah nimetlerini ona bol bol versin) xxxxxxxx bağlansın. Onun vefatından sonra (Allah ona uzun ömür ikram etsin) anılan mütevellilik yazılan görevlerle beraber ilk batında olan bütün salih erkek evladına ve evladımın evladının salih erkeklerine bir karın sonra verilsin. Bunların da inkırazı halinde kızlarımın ilk batındaki salih erkek evladına ve evladının evladının salih erkeklerine nesilden nesile verilsin...” şeklinde devam eden şartlar konulmaktadır. Bu sebeple her bir somut olay ve vakfiye için bu şartların geçerli olup olmadığının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Bkz. İkişler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 115.

⁶¹¹ Berki, “Tevliyet İstihkak”, 905; İkişler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 112-113. Yargıtay kararlarından örnekler için bkz. Y. 8. HD, 23.09.2020, E. 2019/2859, K. 2020/5311, “Dava konusu vakfa ait 3 Safer 1328 H/14 Şubat 1910 M. tarihli vakfiyenin tevliyetle ilişkin bölümünde; “...tevliyetini dahi sulbi kebir oğlum esbak Şeyh Müslim efendiye şart eyledim badehu sulbi zükür evladımın aslah ve erşed ve ekberine badehu evlâd-ı evlad-ı evlâd-ı evlad-ı zükürumun aslah ve erşed ve ekberine ve cihat-ı saire dahi evlâd-ı evlad-ı evlâdının uhdelerine tevcih ve taraflarından bil-ve kale iyfayı hizmet edilmek üzere şart eyledim ...” denilerek vakfın tevliyeti Vakıf erkek evladının, aslah (en iyi huylu), ekber (yaşça en büyük) ve erşedine (en olgun, en erginine) şart kılındığı, dosyada bulunan nüfus kayıtlarından 17.10.1985 doğumlu davacıdan yaşça büyük davacının amcalarının sağ oldukları böylece vakfiyede öngörülen ekber şartının gerçekleşmediği anlaşıldığından, tevliyetle dair istemin de bu sebeple reddine karar verilmesi gerekirken kabulüne karar verilmesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.04.2023; Y. 8. HD, 28.04.2021, E. 2021/518, K. 2021/3925, “Somut olayda, asıl dosya davacısı 1933 doğumlu ...’ın ilkökul mezunu, olduğu, Kilis Belediyesinde devlet memuru olarak çalışırken emekli olduğu ve dava konusu vakfın bulunduğu Kilis Merkez Mercidabık Mahallesi’nde oturduğu, sabıka kaydına dair dosyada herhangi bir belge olmadığı, birleşen dosya davacısı 1934 doğumlu ... Uygur’un ise Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Yüksekokulu ile Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsüne ilişkin lisans ve yükses lisans ve doktora diplomalarına sahip olduğu, sabıka kaydının mevcut olmadığı, Ankara İli Gölbaşı İlçesinde ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda somut olay değerlendirildiğinde, asıl ve birleşen dosya davacılarının tevliyetle ehil evlat olduklarının tespiti istemi ile eldeki davayı açtıkları, vakfiyeye göre tevliyetin batın şartı, yaş şartı olmaksızın erkek evladın erşedine (doğru yola diğerlerinden daha karib (yakın) ve her hâl ve hareketi daha doğru ve daha makbul olan) bırakıldığı, her iki davacıdan hangisinin tevliyet yönünden daha erşed olduğunun tespiti gerektiği, buna göre vakfın akarlarının bulunduğu yer, vakfiye gereği vakfın hayri ve sosyal harcamaları (bir nevi amacı) hususları dikkate alınarak, bu kapsamda davacıların vakfi yönetme açısından ikametgahları, vakfın amacına en yakın yaşam tarzı olanın, sabıka ve eğitim durumları ile sosyal durum ve benzeri durumların araştırılması, asıl dosya davacısının bildirdiği tanıkların, davacının vakfın en erşed evlad olup olmadığı yönünde beyanlarının alınması ve oluşacak sonuca göre karar verilmesi gerekirken, sadece birleşen dosya davacısının eğitim durumu dikkate alınarak daha erşed olduğu kabul edilip yazılı şekilde eksik inceleme dayalı olarak karar verilmesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 18.08.2023; Y. HGK, 30.05.2007, E. 2007/18-293, K. 2007/310, “Vakfın idaresi evlatlara, evladın en büyüğüne bırakılabilir. Evlatlardan en büyüğü kız ise o da vakfi idare edebilir. Erkek olma tercih sebebi değildir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 17.04.2023.

vakfedenin soyundan geldiği iddiasında olan kişilerin mevcut mülhak vakıf yöneticisinin görevi sona ermeden de bu davayı açabilmesi mümkündür⁶¹².

2.3.3.2.4. Davanın Konusu (Davada İncelenecek Hususlar)

Tevliyet ehil vakıf evladı olduğunun tespiti davasında davacının kendisini dava konusu mülhak vakfa ilişkin VGM'den alınacak vakfiye, varsa ekleri (zeyilleri), şahsiyet kayıtları, evlat ve/veya mütevellî listeleri ile nüfus kaydı, mirasçılık belgesi, daha önceden alınmış mahkeme ilamı gibi delillerle talepte bulunduğu vakfın vakfedeni ile irtibatlandırması gerekmektedir⁶¹³. Nitekim uygulamada tevliyet ehil ve galle fazlasına müstahak evlat olduğunun tespiti amacıyla birlikte açılan bu davalarda öncelikle vakfedenle soy bağının ispatlanması, sonrasında vakfiyede öngörülen şartların gerçekleşmesi aranmaktadır⁶¹⁴. Bununla birlikte, 1943 tarihli bir Yargıtay İçtihatı Birleştirme Kararına göre, mülhak vakıf yöneticiliği iddiasında bulunan kimsenin

⁶¹² Y. 18. HD, 29.04.2014, E. 2014/309, K. 2014/7941, “Tevliyet ehil vakıf evladı olduğunun tespitine karar verilebilmesi için öncelikle vakfeden ile soybağının ispatlanması, sonra da vakfiyede öngörülen şartların gerçekleşmesi gerekir. Tevliyet ehil vakıf evladı olduğunun tespiti mahkemeye 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 6. maddesi gereğince göreve atama Vakıflar Meclisine ait olduğundan halen tevliyetin dolu olması böyle bir dava açılmasına engel değildir. Zira davacıların bu şekilde bir tespit kararı almaları halinde doğrudan doğruya vakıf yönetimine geçemeyecekleri ancak tevliyetin ölüm, azil, istifa vs. gibi nedenlerden boşalması halinde derhal Vakıflar Genel Müdürlüğüne başvurabilecekleri böylelikle emek ve zamandan tasarrufu sebebiyle önceden böyle bir davayı açmalarında hukuki yararları bulunmaktadır. Bir başka açıdan da bu hallerde mülhak vakfın uzun süre emaneten yönetilmesini önleyebileceklerdir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.04.2023; Y. 18. HD, 06.05.2002, E. 2002/2090, K. 2002/5194, “2762 Sayılı Vakıflar Kanununun 18. maddesi gereğince, tevliyetin tesbiti mahkemeye tevcihi ise davalı Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait bir görev bulunduğu cihetle; dosyadan, davacının davalı mütevellî A. H. O.'un oğlu olduğu, davaya konu vakfın senedinde tevliyetin herhangi bir şart veya belirleyici nitelik öngörülmeden ehil evlada bırakıldığı anlaşıldığına ve davalı mütevellînin de 5.12.2001 tarihli oturumda açılan davayı kabul ederek sağlık nedeniyle bu görevinden istifa edeceğini, zaten davacının vakfı fiilen idare ettiğini beyan ettiğine göre; halen tevliyetin boşalmamış olmasının sonuca etkili bulunmadığından, mahkemece davanın kabulüne karar verilmesi gerekirken, yerinde bulunmayan gerekçelerle reddi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.04.2023.

⁶¹³ Yener ve Uslu, *Davalar*, 138; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 64.

⁶¹⁴ Y. 8. HD, 29.09.2022, E. 2020/680, K. 2022/7578, “Tevliyet ehil vakıf evladı olduğunun tespitine karar verilebilmesi için öncelikle vakfeden ile soybağının ispatlanması sonra da vakfiyede öngörülen şartların gerçekleşmesi gerekir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.04.2023; Bkz. Y. 18. HD, 14.02.2013, E. 2012/11350, K. 2013/1775, “Davacı kesinleşen mahkeme kararı ile aynı vakfın evladı olduğunun tespit ettirdiğine göre vakfeden ile soybağının ispatlamıştır. Davaya konu Mülhak M. Ş. M. P. Ş. A. Efendi Vakfı'na ait vakfiyede tevliyet, batın şartı (ön batında sağ vakıf evladı varken sonraki batında bulunan evlâdın hak sahibi olamaması kuralı) ile evlada bırakıldığından, davacının bu şartları taşıyıp taşımadığı araştırılıp oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken, yerinde bulunmayan gerekçe ile davanın reddi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.04.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 16.02.2022, E. 2020/4924, K. 2022/1257, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.04.2023; Y. 8. HD, 09.02.2022, E. 2020/2538, K. 2022/983, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.04.2023; Y. 8. HD, 28.04.2021, E. 2021/518, K. 2021/3925, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.04.2023.

soybağını daha önceleri ilgili vakfın yöneticiliğini yapmış kimselerle irtibatlandırması ve bunu ispatlaması da yeterli kabul edilmektedir⁶¹⁵. Resmî belge niteliğini haiz bu delillerin toplanmasından sonra mahkeme, mülhak vakıf yöneticiliğinin hangi şartları haiz vakıf evlatlarına bırakıldığını vakfiyedeki şartları esas alarak inceler ve bu incelemenin sonucunda ilgilinin mülhak vakıf yöneticiliğine hak kazandığına kanaat getirirse bu yönde bir hüküm verir⁶¹⁶.

2.3.3.2.5. Mahkeme Tarafından Verilecek Hükümün Niteliği ve Hukuki Sonuçları

Mahkemece ilgilinin tevliye ehil vakıf evladı olduğuna yönelik verilen bu hüküm, medeni usul hukuku yönünden sadece bir tespit hükmü niteliğinde olup, vakıf yöneticiliğine hak kazanan kişinin atanması sonucunu doğurmaz⁶¹⁷. Nitekim bu mahkeme kararına istinaden mülhak vakıf yöneticilerini atama yetkisi, VK m. 6/II gereğince, Vakıflar Meclisine aittir⁶¹⁸. Mülhak vakıf yöneticisi olarak atanmak isteyen kişi, dilekçe ekinde vakfiye şartlarına göre yönetici olmaya hak kazandığına dair yetkili asliye hukuk mahkemesinden alınan kesinleşmiş mahkeme kararı ve VY m. 25'te belirtilen diğer belgelerle birlikte ilgili bölge müdürlüğüne başvurmaldır. Bu başvuru üzerine ilgili bölge

⁶¹⁵ Y. İBGK, 24.02.1943, E. 1942/27, K. 1943/11, “Tevliyeti, vâkıfın evlat ve evladı evladına meşrut olan vakıflarda tevliyet iddiasında bulunan kimsenin nesebini aradaki vasıtaları beyan etmek suretiyle vâkıfa isal etmesi lazımdır. Ancak evvelce vâkıftan nesebi sabit olmuş kimse varsa nesebin vâkıfa kadar isal ve isbatına lüzum olmayıp o kimseye isal ve isbatı kafidir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 13.04.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 24.09.2018, E. 2017/8754, K. 2018/16093, “Tevliye ehil vakıf evladı olduğunun tespitine karar verilebilmesi için öncelikle vakfeden ile soybağının ispatlanması sonra da vakfiyede öngörülen şartların gerçekleşmesi gerekir. Tevliye ehil vakıf evladı olduğunun tespiti mahkemeye, 5737 Sayılı Kanunu'nun 6. maddesi gereğince atama (tevcih) ise davalı idareye ait bir görevdir. Vakfın son mütevellisi davacının babası F. S. olup mütevellinin vesayet altına alınması sebebi ile 5737 Sayılı Kanunu 10.maddesi gereği 8.Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 04.12.2014 tarih ve 2014/48-489 Sayılı kararı ile görevden alınmasına karar verilmiş olduğu anlaşıldığından davacının vakfeden ile soybağı yönteminde ispatlanmıştır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023. Ayrıca bkz. Berki, “Tevliye İstihkak”, 906. Ancak bu durum mütevellî listeleri ile nüfus kayıtlarının örtüşmesine bağlıdır. Bkz. Mengüç, “Galle”, 612.

⁶¹⁶ Vakfiyede vakıf yöneticiliği (tevliye) hakkında bir şart veya teamül bulunmadığı veya bulunup da ilgilinin alt soydan (fürudan) olmadığı veya şartın gerektirdiği vasıfları haiz olmadığı anlaşılır ise talep reddolunur. Bkz. Berki, “Tevliye İstihkak”, 906.

⁶¹⁷ Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 61; Berki, “Tevliye İstihkak”, 906.

⁶¹⁸ Y. 8. HD, 29.09.2022, E. 2020/680, K. 2022/7578, “Tevliye ehil vakıf evladı olduğunun tespiti mahkemeye, 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 6. maddesi gereğince atama (tevcih) ise davalı idareye ait bir görevdir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.04.2023. Mülga 2762 sayılı Vakıflar Kanunu zamanında “tevliyetin tevcihi” olarak isimlendirilen bu atama yetkisi, eVK m. 18 gereğince, VGM'ye aitti. Ancak öncesinde mahalli veya merkez tevcih komisyonuna başvurulur, merkez tevcih komisyonunca verilecek tevcih kararı VGM'nin onayıyla tamamlanırdı. Tevcih komisyonu ilgilinin gereken şartları sağlamadığına karar verirse keyfiyet yazı ile ilgiliye tebliğ olunur, bu halde ilgili ancak Danıştay'a müracaatla bu kararın iptalini isteyebilirdi. Bkz. Berki, “Tevliye İstihkak”, 906-907.

müdürlüğü, başvuru dilekçesi ve eklerini VGM'ye gönderir; VGM ise gerekli incelemeyi yaparak oluşturduğu dosyayı atama yapılmak üzere Vakıflar Meclisine sunar (VY m. 25/II). Birden fazla yöneticilik talebi olması halinde Meclis, VY m. 25/III gereğince; öncelikle vakfiye şartlarını dikkate alarak, batın tertibi, vakfın iş ve işlem kapasitesi, atanacak kişinin öğrenim durumu ve adayların yerleşim yeri gibi hususları dikkate alarak mülhak vakıf yöneticisinin kim olacağına karar verir.

2.3.4. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Temel Görev ve Yetkileri

2.3.4.1. Genel Olarak

Mülhak vakıf yöneticisi (mütevelli) mülhak vakfın temsilcisi ve ana idarecisidir⁶¹⁹. Mülhak vakıf yöneticisinin temel görev ve yetkilerinin tespiti, onun ücret (vazife) hakkının ve özellikle hukuki sorumluluğunun çerçevesinin belirlenmesi açısından önem arz eder. Vakfeden, vakfının yönetiminden sorumlu olacak kişinin görev ve yetkilerinin çerçevesini genellikle oluşturduğu vakfiyede belirler⁶²⁰. Mülhak vakıf yöneticisinin vakfedenin şartına ve teamüle (vicdan ve maslahata) göre, bunlar bulunmadığında ise hâkimin görüşüne müracaatla, vakfın idaresi bağlamında mutad olarak yapması gereken işlere eski vakıflar hukukunda “*tevliyet görevi*” adı verilmektedir⁶²¹.

Yürürlükteki mevzuat çerçevesinde mülhak vakıf yöneticileri öncelikle ve esas olarak, VK m. 10/I gereğince, mülhak vakfın amacına ve yürürlükteki mevzuata uymak zorundadırlar. Bu kapsamda mülhak vakıf yöneticilerinin temel görev ve yetkileri, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde mülhak vakfın mal varlığını gözetmek, haklarını

⁶¹⁹ Arsebük, *Medeni Hukuk*, 322; Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 157; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 98.

⁶²⁰ Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 156-157.

⁶²¹ Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 157. İslam-Osmanlı hukukuna göre vakıf yöneticisi (mütevelli) bütün tasarruflarında vakfın yararını gözeterek hareket etmeli, bazı tasarruflarında vicdan ve maslahatı gözetmeli, bazı tasarruflarını icra içinse hâkimden karar almalıdır. Hatta bazı tasarruflarında devletin en yetkili makamının müsaadesi şartı bile aranmıştır. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 375. Osmanlı uygulamasında mütevellinin tasarrufları üçe ayrılmaktadır: 1) Mütevellinin ancak devlet başkanının emri ve hâkimin izniyle yapabileceği tasarruflar (“*istibdal*” yani bir vakıf malının mülk olan diğer bir mal ile değiştirilmesi) 2) Hâkimin izniyle yapabileceği tasarruflar (vakıf görevlilerinin maaşının artırılması, “*istidane*” yani vakıf adına borç alınması) 3) Kendi başına yapabileceği tasarruflar (vakıf malın kiraya verilmesi, tamiri). Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 376; Cin ve Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 475; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 382. Vakfedenin şartlarına riayette belirgin ve özel bir maslahat şartı yoksa hâkimin kararında mülhak vakfın genel maslahatına uygun davranması gerekir. Bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 159. Mütevellinin hâkimin iznine muhtaç tasarrufları izin almadan yapması halinde ise bu tasarrufları geçerli sayılmaz. Bkz. Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 195; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 70. Mütevellinin tasarrufları hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Berki, *Vakıflar*, 212 vd.

korumak, mülhak vakfın mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olarak kullanmak ve gerekli durumlarda yönetici yardımcısı tayin etmek şeklinde özetlenebilir⁶²². Bu temel görev ve yetkileri dışında, mülhak vakfın denetimi kapsamında bazı yükümlülükleri olduğu gibi, vakfiyelerde ve yürürlükteki mevzuatta yasaklanmayan ve sıfatı icabı yapmaya yetkili olduğu bazı tasarruflar da mevcuttur. Ancak mülhak vakıf yöneticisinin denetim kapsamındaki yükümlülükleri ile vakfın mal varlığı üzerindeki tasarrufları ayrıca incelenmiştir⁶²³.

2.3.4.2. Mülhak Vakfın Mal Varlığını Gözetmek

Vakıflar Yönetmeliği m. 27 gereğince mülhak vakıf yöneticisi, öncelikle vakıf kültür varlıkları olmak üzere, mülhak vakfa ait akar ve hayratı gözetmek, bu kapsamda onarılması gerekenleri onarmakla yükümlüdür. Vakıf yöneticisi mülhak vakfın akar ve hayrattan olan taşınmazlarını⁶²⁴ sık sık muayene etmek ve gerektiğinde onarımlarını yaptırmak suretiyle bu görevini ifa eder⁶²⁵. Nitekim, VY m. 54/III gereğince, “*Vakfın onarıma ihtiyacı olan taşınmazı varsa, o yıl için gerçekleşen gayri safi gelirinden yönetim ve temsil payı veya tevliyet ücreti ile kanuni giderler ayrıldıktan sonra kalan miktar onarıma ayrılır.*”.

Mülhak vakıf yöneticisi vakfın gelirleri (gallesi) ile tamir ve ıslaha muhtaç vakıf mallarını aslına uygun olarak tamir ve ıslah etmeden galle fazlasını hak sahiplerine dağıtırsa

⁶²² Y. HGK, 30.05.2007, E. 2007/18-293, K. 2007/310, “*Vakıf mallar titizlikle korunmaya, kendisinden amaçlanan gayenin tahakkuku için bakıma muhtaçtır. İşletilmesi, elde edilen gelirin dağıtılması gerekir. Bütün bu işleri yapmak, vakfı idare etmek, manevi şahsiyeti temsil etmek için bir velayete (tevliyet) ihtiyaç bulunmaktadır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 17.04.2023. Yürürlükteki mevzuatta VK m. 10 ve VY m. 27’de çerçevesi belirlenen görevlerine aykırı davranan mülhak vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu doğar. Mülhak vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 4.1.3.2.

⁶²³ Mülhak vakıf yöneticisinin mülhak vakfın denetimi kapsamındaki yükümlülükleri için bkz. 4.1.2.3.2. Mülhak vakıf yöneticisinin tasarruf yetkisinin sınırları ve vakfın malları üzerinde serbestçe yapabileceği ve yapamayacağı tasarruflar için bkz. 3.3.2.

⁶²⁴ Mülhak vakfın mal varlığı akar ve hayrattan oluşur. VK m. 3 gereğince “*Hayrat: Mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıfları ile yeni vakıfların, doğrudan toplumun istifadesine bedelsiz olarak sundukları mal veya hizmetleri, Akar: Vakıf amaç ve faaliyetlerinin yerine getirilmesi için gelir getirici şekilde değerlendirilmesi zorunlu olan taşınır ve taşınmazları*” ifade eder. Mülhak vakfın malları ve bu mallar üzerindeki mülkiyet hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 3.2.2.

⁶²⁵ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 56. Mülhak vakıf yöneticisi, vakıfla ilgili tasarruflar açısından vakıf tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Korumak ve muhafaza etmekle sorumlu olduğu vakıf mallar yönünden ise hukuki yetkiye dayanan iyiniyetli zilyet (başkası için zilyet) konumundadır (TMK m. 994). Ancak kusur ve ihmalden doğan zararlardan sorumlu olduğu kabul edilmektedir. Bkz. Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 195.

bundan sorumlu olur (VK m. 10/II-b)⁶²⁶. Zira vakfin yaşaması, öğretide ve yargı kararlarında vurgulandığı üzere, mallarının devamı suretiyle mümkün olduğundan vakıf taşınmazların onarımı diğer bütün vakfiye şartlarına tekaddüm eder⁶²⁷. Ancak mülhak vakıf yöneticilerinin onarım yetkileri sınırsız değildir. Nitekim mülhak vakıf yöneticileri bu onarımları Vakıflar Meclisi kararıyla belirlenen sınırlar dahilinde yapabilirler⁶²⁸. Bu sınırların üzerinde bir onarıma teşebbüs edilebilmesi için VGM'den izin alınması zorunludur⁶²⁹. Mülhak vakfin onarımını sağlayacak yeterli geliri olmadığı durumlarda ise VGM merkezi bütçesinden karşılanan onarım masrafları mülhak vakfin bütçesine borç olarak kaydedilmektedir⁶³⁰.

⁶²⁶ Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 196 ve 198.

⁶²⁷ Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 99, dn. 1; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 56; Berki, *Vakıflar*, 212-213; Y. 1. HD, 18.10.2005, E. 2005/9255, K. 2005/11186, “*Ahkamülevkaf uyarınca vakfin onarımı, diğer vakıf şartlarının yerine getirilmesinden önde gelir (masarrif-i tamiriyye vezaif ezre makaddemdir. Mesele 411). Sahih bir vakıfta vakfedenin şartlarına muhalefet caiz değil ise de vakfin kararıyla aksine hareket mümkündür (Mesele 165). Yine süknası meşrut olan bir vakıf akan gerek mütevellî, gerek meşrutunlehi (yararlanan) ahara icar edemez. Fakat vakıfça bir müslahat veya zaruret mütehakkık olan suretler müstesnadır (mesele 394). Uyuşmazlığın çözüme ıstık tutan 412. maddesinde de aynen süknası meşrut olan vakıf menzil harab oldukça nazar olunur. Eğer olmenzimim galle-i vakıftan tamiri vakıf tarafından şart kılınmış ise şart-ı vakıf mudbince vakfin galle-i mevcudesinden tamir edilir. Eğer vakıf tarafından bervec-hi mukarrer şart edilmezse veyahut edilip de vakıfta galle mevcut olmazsa o suretlerde süknanın meşrutunlehi ol menzili kendi malinden tamir eder. Meşrutunlehin tamire iktidarı olmadığı veyahut olup da tamirden imtina ettiği takdirde ol menzil re'yi hâkim ve marifeti mütevellî ile ücretine mahsuben tamir etmek üzere icar olunur, denilmektedir. Bilindiği üzere, gerek Medeni Kanun'un yürürlüğüne dair yasa ve gerekse Vakıflar Yasası eski mevzuat zamanında tesis edilen hakların yeni yasa döneminde de tanınacağına ilişkin hükümler getirmiştir. Sükna hakkını ilgilendiren hükümler ise özellikle Medeni Kanun'un 718 (TMK 795), 720 (TMK 796), 722 (TMK 798) 723 (TMK 799), 748 (TMK 823) maddelerinde düzenlenmiş, intifa hakkına ilişkin hükümlerin sükna (oturma) hakkına da uygulanacağı belirtilmiştir. Anılan yasal düzenlemeler ve yargısal uygulamalarda, sükna hakkının konusu olan yapının tamamen yıkılması halinde kaldırılacağı yönündedir. Yukarıda açıklanan tüm ilkeler ve belirlenen olgular doğrultusunda, somut olay değerlendirildiğinde mahkemece, davanın kabulü ile restore et-işlet-devret modeli ile dava konusu taşınmazın kiralanmasının ve bu sebeple sükna (oturma) hakkının kaldırılmasının tespitine karar verilmesinde usul ve yasaya aykırı bir yön ya da isabetsizlik bulunmamaktadır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.04.2023.*

⁶²⁸ Vakıflar Meclisince belirlenen bu harcama sınırının en son 27.02.2003 tarihli 136 sayılı kararla 20 milyar TL'ye yükseltildiği yönünde bkz. Tuba Akar, “Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Vakıf Kültür Varlıklarının Korunması”, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 59, (2011): 13.

⁶²⁹ Aksi halde mülhak vakıf yöneticisi, VK m. 10 gereğince, görevden alınabileceği gibi doğacak muhtemel zararlardan da şahsen sorumlu olur. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 56.

⁶³⁰ Akar, “Vakıflar Genel Müdürlüğü”, 13. eVK m. 23/II gereğince “Mütevelliler yalnız akarlara mahsus olmak üzere borç para alabilirler. Bu da idare meclisinin iznine bağlıdır. ”. Öğretide Berki, VGM'nin eVK m. 23/II'de yer verilen bu ifadeyi mütevellilerin vakıf akarı teminat göstererek Meclisin izniyle borç para alabileceği şeklinde yorumladığını ve bu ifadede böyle bir mananın çıkmadığını ifade etmektedir. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 102.

2.3.4.3. Mülhak Vakfın Haklarını Korumak

Mülhak vakıf yöneticisi mülhak vakıf tüzel kişiliğinin haklarını korumakla yükümlüdür. Bu kapsamda mülhak vakıf yöneticisi, mülhak vakfın mal varlığını korumaya almalı; vakfa borcu olanlardan vakfın alacağını tahsil etmeli, vakfın mal varlığına yönelik her türlü müdahale ve tecavüz hususunda kanuni yollara başvurmaldır⁶³¹. Bu koruma zilyetliğin idari yoldan korunması şeklinde olabileceği gibi, icra takibi veya her türlü dava açılması şeklinde de olabilir⁶³². Nitekim mülhak vakıf tüzel kişiliği adına ve aleyhine açılan tüm davalarda vakfı temsil etmeye yetkili olan kişi mülhak vakıf yöneticisidir⁶³³. Ayrıca, mülhak vakfın mal varlığının korunması kapsamında vakfın gelir ve giderlerinden ve muhasebesinden de vakıf yöneticisi sorumludur⁶³⁴.

⁶³¹ Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 156; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 57.

⁶³² Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 57. Mülhak vakıf yöneticisinin temsil ettiği mülhak vakıf namına tek başına dava açabileceği yönünde bir Yargıtay içtihadı birleştirme kararı için bkz. Bkz. Y. İBGK, 04.03.1959, E. 1959/3, K. 1959/18, “*Mülhak Vakıflar hükmî şahsiyeti haiz olup mütevellileri tarafından idare ve temsil olunurlar. (Vakıflar Kanunu madde - 23) Temsil yetkisini kanundan alan mütevellinin temsil ettiği ve vakıf namına lüzumunda münferiden dava ikame etmesi ve aleyhine ikame olunacak davalarda bizzat bulunması mümessilin vasfı hukukisinin bir icabıdır. Vakıflar Nizamnamesinin 46. maddesiyle, 47. maddesinin C fıkrası bu ciheti teyit eylemektedir. Ancak mülhak vakıflar aleyhine açılacak davalarda müteveli herhangi bir emrivaki karşısında kalarak vakfa zarar verecek bir ikrar veya halde bulunması ihtimalini mülahaza eden kanunvazı, Vakıfla kanununun 49. maddesiyle mülhak vakıf aleyhinde ikame edilecek davalarda mütevellilerle Vakıflar idaresinin hasım tutulması lüzumunu emretmiştir. Maddede hasım tutulmak tabiri kullanılmıştır, bu hüküm müteveli aleyhine dava ikamesi haline mahsus ve münhasır bulunduğunu mütevelliler tarafından herhangi bir husus hakkında vakıf namına dava ikamesi haline şümülü olmadığını göstermektedir. Kanunun kabul ettiği bu hali genişleterek maddenin metni hilafına mütevellilerin temsil ettiği vakıf namına açacakları davalara da teşmili hem madde metnine ve hem de kanunvazının maksadına aykırı düşer. Mülhak vakıflarda esasen Vakıflar idaresinin bir murakabe ve nezaret hakkı varsa da bu hakkın hudut ve şümülü kanun ve nizamla sınırlandırılmıştır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 06.10.2022. VK m. 76 gereğince “*Mülhak vakıflarda vakıf yönetimine, mülkiyet ve intifa hakkı iddiasına ait davalarda vakıf yönetimi ile Genel Müdürlük birlikte hasım gösterilir*”. Hatemi’nin ifade ettiği üzere bu durumda sadece davalılık açısından ve belirli davalar için geçerli bir mecburi dava arkadaşlığı söz konusu olup VK m. 76 kapsamı dışındaki davalar doğrudan doğruya ilgili mülhak vakfın yöneticisine yöneltilmelidir. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 528 ve 531. Yargıtay 7. Hukuk Dairesi’nin bu husustaki örnek bir kararı için bkz. Y. 7. HD, 13.10.1975, E. 1974/5805, K. 1975/5172, Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 531-532.

⁶³³ Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 215. 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu zamanında mülhak vakıf yöneticisi dava açmaya yanaşmazsa belli bir konuda dava açılması lüzumuna inanan ilgili bölge müdürlüğünün VGM vasıtasıyla yöneticiyi (mütevelliyi) buna zorlayabileceği kabul edilmekteydi. Ancak bu durum, mütevellinin vakfın temsilcisi olması (eVK m. 23) ve basiretli bir yönetici gibi hareket etmesi (mülga Tüzük m. 23) yükümlülükleriyle uyuşmadığından öğretide eleştirilmekteydi. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 58.

⁶³⁴ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 58; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 71. “*İslam ve Osmanlı hukukunda bu muhasebe kayıtlarının nasıl tutulacağını düzenleyen genel kanuni düzenlemeler yapılmamış daha ziyade içtihadî hükümlere göre münferit düzenlemeler yapılmıştır. Bu nedenle vakıfların muhasebelerinde vakfî batağa sürükleyen suiistimaller ve yolsuzluklar başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde evkaf idaresinin kurulması ile vakıfların muhasebesinin*

Mülhak vakfın haklarını koruma kapsamında yürürlükteki mevzuatta vakıf yöneticisinin iki temel görev ve sorumluluğu daha mevcuttur. VY m. 27’de zikredilen bu görev ve sorumluluklar; fiilen ve hukuken yerine getirilmesine imkân kalmayan vakfiye şartlarının değiştirilmesi teklifinde bulunmak ve vakfın gelirlerinde değişiklik olması durumunda hayır şartlarındaki parasal değerleri güncel vakıf gelirlerine uyarlamak için teklifte bulunmaktır (VK m. 14). Ancak mülhak vakıf yöneticisinin bu görev ve sorumlulukları mülhak vakıflarda amaç ve işlev değişikliği konusunda ayrıca ele alınmıştır⁶³⁵.

2.3.4.4. Mülhak Vakfın Mallarını ve Gelirlerini Amaçlarına Uygun Olarak Kullanmak

Vakıflarda yönetim organının esaslı görevi, vakfın mal varlığını yönetmek ve vakfeden tarafından ortaya konan amacı gerçekleştirmektir⁶³⁶. Bu bakımdan, mülhak vakıf yöneticisinin temel görev ve yetkilerinden biri de mülhak vakfın mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olarak kullanmaktır. Nitekim mülhak vakfın akar ve hayrat cinsinden malları ve gelirleri öncelikle yöneticinin (mütevellinin) tasarruf yetkisindedir. Vakıftan yararlananların mülhak vakıf yöneticisinden önce veya ondan habersiz bir şekilde bu gelirlere (galleye) doğrudan sahip olması söz konusu değildir⁶³⁷. Bu kapsamda mülhak vakıf yöneticisi, vakfın gelirlerini vakfiyedeki şartlara ve yürürlükteki mevzuata uygun olarak vakıf evlatlarına ve diğer hak sahiplerine dağıtılmasını sağlamakla ve vakıf

tutulması ve teftiş ve kontrolü yönünde düzenlemeler yapılmışsa da bu düzenlemeler dahi vakıfları suiistimallerden ve yolsuzluklardan kurtaramamıştır.”. Bkz. Özkaya, Eski Vakıf Hukuku, 195.

⁶³⁵ Mülhak vakıflarda amaç ve işlev değişikliği konusu için bkz. 2.3.7.

⁶³⁶ Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 124.

⁶³⁷ Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 159.

çalışanlarının⁶³⁸ ücretlerini zamanında ödemek ve bunların görevlerini yerine getirip getirmediğini kontrol etmekle yükümlüdür⁶³⁹.

Mülhak vakıf yöneticisi, bunların yanı sıra, mülhak vakfın akar ve hayrat cinsinden mallarını amaçlarına uygun tasarruflarda kullanmakla da yükümlüdür. Bu görev, mülhak vakıf yöneticisi açısından aynı zamanda bir yetkidir. Nitekim mülhak vakıf yöneticisi, vakfın amacı, vakfiyedeki şartlar ve yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, vakıf adına birtakım tasarruflarda bulunmaya yetkilidir⁶⁴⁰. Bu görevine aykırı davranan veya yetkisinin sınırlarını aşarak vakfın mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olmayan tasarruflarda kullanan vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu doğar (VK m. 10/II-b)⁶⁴¹.

⁶³⁸ Eski vakıflarda vakfın amacına uygun hizmetlerin yürütülebilmesi için vakfeden tarafından vakfiyelerde şart koşulan görevlere “*cihet*” (ç. cihât), bu görevlerin tayinine ise “*tevcih-i cihat*” adı verilmektedir. Bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 117 ve 157-158; Cin ve Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 474. Bu cihetler, “*cihat-ı ilmiye*” ve “*cihat-ı bedeniye*” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Cihat-ı ilmiye, görevin ifası ilmi tahsile bağlı cihetler olan müderrislik, hatiplik, imamlik, kütüphanecilik, mütevellilik ve vakıf tahsildarlığı (câbilik) gibi cihetler olup cihat-ı bedeniye ise ilim tahsiline ihtiyaç göstermeyen kayımlık, türbedarlık ve hizmetçilik gibi cihetlerdir. Vakıfla ilgili cihetleri bir başka açıdan vakfeden tarafından şart koşulan “*meşruta olan cihetler*”, vakfeden tarafından şart koşulmayan ve mazbut vakıflar ile vakıf görevlerinin tayini hâkime ve evkaf idaresine kalan mülhak vakıflardaki cihetlere ise “*meşrutiyet vech ile tasarruf olunmayan cihetler*” denir. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 345. Osmanlı döneminde bu konuları düzenleyen üç adet Tevcih-i Cihat Nizamnamesi (1870, 1873 ve 1913 tarihli) yürürlüğe konulmuştur. Bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 117. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından sonra 1935 yılında yürürlüğe giren 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince ise “*Bu kanun hükümleri yürümeğe başladıktan sonra vakıflara cihet olarak cabi, kâtip ve nazır adıyla kimse tayin olunamaz. Ancak büyük vakıflarda Umum Müdürlüğün izni (ile) kâtip ve tahsildar kullanılabilir. Eskiden tayin edilmiş nazırlar varsa vazifelerine son verilir.*” denilerek eski vakıflardaki birçok cihete son verilmiştir (eVK m. 22).

⁶³⁹ Mülhak vakıf yöneticisinin ödemekle yükümlü olduğu bu ücretler, vakıfta istihdam edilen muhasebeci, yönetici yardımcısı gibi şahıslara ödenen paralardır. Mülhak vakfın gelir (galle) fazlasından evlada yapılan ödemelerin hukuki niteliği ise ücret değildir. İslam-Osmanlı hukukunda ise ister vakıf görevlilerinin maaşları isterse vakıftan yararlananların payları olarak vakfın gelirlerinden verilen maaş ve tahsisatlara “*vazife*”, bunları alanlara da “*ehl-i vezaif*” veya “*mürtezika*” adı verilmektedir. Bu anlamda vakfın gelirlerinden vakfedenin şartı olarak verilen vazifeler iki türlüdür: Hizmet ve ifa edilen bir görev karşılığı olarak verilen vazifeye “*ücret (vazife)*”, hizmet karşılığı olmadan verilen vazifeden ise sadece fakirlere şart koşulana ise “*sıla/atiyye*” adı verilmektedir. Günümüz hukukunda varlığını sürdüren zürri nitelikteki mülhak vakıflarda vakfın gelirlerinden dağıtılan maaş ve tahsisatlar bu anlamda “*sıla/atiyye*” niteliğindedir. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 350-351; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 58.

⁶⁴⁰ Mülhak vakıf yöneticisinin tasarruf yetkisinin sınırları ve vakfın malları üzerinde serbestçe gerçekleştirebileceği tasarruflar hakkında bkz. 3.3.2.

⁶⁴¹ Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınması ve tazminat sorumluluğu hususunda bkz. 4.1.3.2.2.2.1.4.

2.3.4.5. Yönetici Yardımcısı Tayin Etmek

Mülhak vakıf yöneticisi, kural olarak, vakfı bizzat kendisi temsil eder ve yönetir. Nitekim mülhak vakfın iş ve işlemlerinin yönetici (mütevelli) eliyle yürütülmesi esastır. Bu sebeple mülhak vakıf yöneticisinin görev ve yetkilerini kendisine vekil tayin ederek üçüncü şahıslara devredemeyeceği kabul edilmektedir⁶⁴². Bununla birlikte ihtiyaç duyulması halinde, VK m. 6/II ve VY m. 26 gereğince, bazı şartlarla vakıf yöneticisinin kendisi yerine bir yardımcı tayin edebilmesi imkânı ve yetkisi tanınmıştır. Örneğin, akar ve hayratları değişik illerde bulunan veya aynı yerde olsa bile bunları doğrudan doğruya idare etmenin çok masraflı veya imkânsız olduğu mülhak vakıflarda bir yönetici yardımcısına ihtiyaç duyulacağı açıktır⁶⁴³. Böyle bir durumda mülhak vakıf yöneticisi, yetkilerinin sınırlarını belirlemek, devredeceği görev ve yetkileri yazı ile tebliğ etmek ve VGM'ye iletilmek üzere ilgili bölge müdürlüğüne bildirmek kaydıyla VY m. 26'da belirtilen şartları⁶⁴⁴ haiz bir yönetici yardımcısı atayarak vakfın işlemlerini yürütebilir⁶⁴⁵. Ancak böyle bir durumda dahi yardımcıların kötü yönetiminden yöneticinin de sorumlu olacağını kabul etmek gerekir (VK m. 10/II-c)⁶⁴⁶.

2.3.5. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Ücret (Vazife) Hakkı

Eski vakıflar hukukuna göre vakıf yöneticilerinin (mütevellilerin), vakfiye şartları çerçevesinde, idare ve temsil ettikleri vakıflardan ücret talep etme hakları mevcuttur⁶⁴⁷. İslam-Osmanlı hukukunda vakıf yöneticileri bu görevlerini kısmen gönüllü olarak yürütmekle beraber büyük çoğunluğu yöneticilik (tevlîyet) görevlerini yürüttükleri süre

⁶⁴² VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi'nde bu husus açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 16.08.2023. Buna karşılık 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu zamanında ise, mülga Tüzük hükümleri gereğince, mülhak vakıf yöneticisinin vakfın işlerini kısmen veya tamamen görmesi amacıyla kendisi yerine bir vekil tayin edebilmesi mümkündü. Bkz. Akyıldız, "Devlet Denetimi", 61. Diğer taraftan, günümüz hukukuna göre yeni vakıflar ise vakıf senetlerinde yazılı amaçlarını gerçekleştirmek üzere temsilcilik açabilmektedir (VK m. 5/III ve VY m. 17/I). Yeni vakıflar hukukunda temsilcilik, "vakıf faaliyetlerinin yürütülebilmesi için yeni vakfa bağlı olarak açılan, tüzel kişiliği ve bünyesinde organları bulunmayan alt birimi" ifade etmektedir (VK m. 3 ve VY m. 3).

⁶⁴³ Benzer yönde bkz. Akyıldız, "Devlet Denetimi", 61.

⁶⁴⁴ Bu şartlar şunlardır: "a) Türkiye'de yerleşik olmak, b) Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmak, c) En az lise mezunu olmak, ç) Kanunun 9 uncu maddesinde belirtilen suçlardan birinden mahkûm olmamak".

⁶⁴⁵ VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi'nde bu usul açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 16.08.2023.

⁶⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. 4.1.3.2.2.2.1.5.

⁶⁴⁷ Öztürk, "Mütevelli", 220.

içerisinde “vazife” veya “vazife-i tevliyet” adı verilen bir ücret alırdı⁶⁴⁸. Vakıf yöneticisinin tevliyet ücreti alıp alamayacağı alacaksa miktarı genellikle vakfeden tarafından vakfiyelerde şart ve tayin edilirdi⁶⁴⁹. Vakfiyelere göre tevliyet ücreti nakdi, aynı veya galle fazlasından gelir (irad)⁶⁵⁰ şeklinde belirlenirdi. Tevliyet ücreti vakfiyelerde belirlenmemiş ise eski hukuka göre talep üzerine hâkim; vakfın imkanlarına, maslahatına, mütevellinin sosyal durumuna, rayice ve örfe uygun miktarda bir ücret tespit ederdi⁶⁵¹.

⁶⁴⁸ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 68. Bu hususta bkz. AYM, 06.07.2017, 2014/5871, “*Vakıfların gayelerini gerçekleştirebilmesi için titizlikle korunması, işletilmesi ve elde edilen gelirin dağıtılması gerekmektedir. Bütün bu işleri yapmak, vakfı idare etmek ve vakfın manevi şahsiyetini temsil etmek için bir velayete (tevliyet) ihtiyaç duyulmuştur. Mülhak vakıfların nasıl idare edileceği ise bu vakıfların mal varlığını, vakıf şartlarını ve vakfedenin isteklerini içeren "vakfiye" adı verilen belgeye göre belirlenmektedir. Tevliyet görevi verilen kişilere ayrıca yine vakfiyedeki şartlara göre "tevliyet ücreti" de verilebilmektedir.*”, RG, 08.09.2017, S. 30174.

⁶⁴⁹ Y. 8. HD, 02.03.2023, E. 2021/14950, K. 2023/1178, “*Gurre-i Zi'l-hicce 1197 H. / 28 Ekim 1783 M. tarihli vakfiyede; "...ve galle-i vakfımdan vazife-i tevliyet ve sâir vezâif ve masârifini ba'de'l ihrâz fazlanın sülüsü mütevellî-i vakfa vazife-i tevliyet virile ve sülûsânî meyânında ale's-seviye taksim oluna..." yani vakıf kurucusunun vefatından sonra galle fazlasının gerekli masraflar düşüldükten sonra kalanın üç paya ayrılması, bunun üçte birinin tevliyet ücreti olarak vakfın mütevellisine, üçte ikisinin ise evlatlar arasında eşit olarak dağıtılmasının şart koşulduğu; Gurre-i C.evvel 1198 H. / 22 Mart 1784 M. tarihli zeyl vakfiyede ise; "...vakf-ı mezkûrumun bi'l-cümle vezâif ve mesârifî ihrâcından sonra zuhûr iden fazla-i galle evvelâ beher sene tansif olunup nısfı yürmi bin guruşa baliğ olunca müfettiş-i mumâ-ileyh ... ma'rifeti ve ma'rifet-i mütevellî ve evlâd ile memhuren bezazistane vaz' olunup nısf-ı âheri teslis ve sülüsü mütevellî-i vakfa berâ-yı mai'îşet i'tâ ve sülâsani dahi mutlaka evlâdım ve evlâd-ı evlâdım beyinlerinde ale's-seviye iktisam oluna ve işbu taksimden hissehâr anası ve yâhud babası mevcûd olan evlâd-ı vâkıfa hisse virilmiye..." yani Vakfın galle fazlasının her türlü harcama yapıldıktan sonra yıllık olarak iki bölünerek yarısının yirmi bin kuruşa ulaşana kadar) ihtiyat akçesi olarak ayrılması, kalan yarısının üç paya ayrılması, bunun üçte birinin tevliyet ücreti olarak vakfın mütevellisine, üçte ikisinin ise evlatlar (evlat tabiri ikiden fazla tekrar edilmiş) arasında eşit olarak dağıtılması, Vakıftan anne ya da babasından birisi galle fazlası alıyor ise onlara galle fazlası ödenmemesinin şart koşulduğu (...)*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 22.11.2023.

⁶⁵⁰ Y. 8. HD, 02.03.2023, E. 2021/15314, K. 2023/1179, “*(...) vakfiyeye göre galle fazlası batın tertibine göre vakıf evladına değil, hizmet karşılığı mütevellîye şart koşulmuş olup, tevliyet ücreti yönünden ise dava konusu vakfın 1936 yılında mazbutaya alınması ile artık mütevellî ataması yapılamayacağından bu ücretin de evlada ödenmesi mümkün olmadığından (...)*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 22.11.2023; Y. HGK, 13.10.2020, E. 2019/18-367, K. 2020/750, “*dava konusu vakfiyenin asıl ve zeyl tüm hükümlerinin incelenmesinde gallenin mütevellîye bırakıldığı, bunun dışında vakıf evladına ayrık bir tahsisatın öngörülmediği, ayrıca vakfiyenin tüm hükümlerinde öngörülen tahsis ve ödemelerin ücret cinsinden yapılandırıldığı, bu durumda davaya konu vakfiyede gallenin mütevellîye bırakılmış bulunması nedeniyle başka görev ve adla veya sadece evladiyet bağı ile galle ödenmesinin mümkün olmadığı (...)*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 22.11.2023.

⁶⁵¹ Berki, *Vakıflar*, 207; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 381; Cin ve Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 474; Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 160-161; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 193-194; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 70; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 68-69. Eski vakıflar hukukuna göre vakfedenin tayin ettiği ücret zamanla vakıf yöneticisinin (mütevellinin) hizmetini karşılayamayacak duruma gelirse hâkim tarafından yine aynı şekilde mütevellinin ücreti yükseltilebilirdi. Ancak hâkimin takdir edeceği ücret hiçbir zaman ecrimisil miktarını aşamazdı. Nitekim fazladan takdir edilecek ücret vakıftan yararlananların haklarının azalmasına sebep olabilmektedir. Bkz. Berki, *Vakıflar*, 207.

Günümüz hukukuna göre mülhak vakıf yöneticilerine, VGM Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı tarafından her yıl güncellenen ve Meclise sunulan gelir uyarlama tabloları çerçevesinde, vakfiyelerde öngörülen tahsisat oranında bir ücret (vazife) alacağı takdir edilmektedir⁶⁵². Yargıtay, mülhak vakıf yöneticisi tarafından açılan tevliyet ücretinin tespiti ve tahsili konulu bir davada, bu hususun idari işlem niteliğinde olduğunu vurgulayarak mahkemelerin böyle bir davaya bakmakla görevli bulunmadıklarına karar vermiş ve bu ücretin mülhak vakfın yıllık kesin hesap cetvelinde gider olarak gösterilmesi gerekliliğine işaret etmiştir (VY m. 50/V)⁶⁵³. Bununla birlikte, diğer bir kararında ise Yargıtay, tevliyet ücretinin miktarı vakfiyelerde günlük olarak belirlenmişse bu miktarın bilirkişi marifetiyle dava tarihine göre Türk lirasına çevrilerek aylık olarak ödenmesine karar verilebileceğine hükmetmiştir⁶⁵⁴.

⁶⁵² Bu belirlemenin mülhak vakıflarda fiilen çalışan görevlilerin ücretlerinin ayarlanmasını sağlamak amacıyla düzenlenen tevzin (denkleştirme) cetvelleri çerçevesinde yerine getirildiği yönünde bkz. Reşid İskenderoğlu, *Vakıflar ve Yönetimi* (Ankara: 2004), 33-34. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 8 adet bulunan Tevzin Defterleri'ne Vakıflar Meclisi nezdinde alınan kararlar ve vakıf tevzin cetvelleri kaydedilmiş ve halihazırda günümüzde de kaydedilmeye devam etmektedir. Bkz. <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/vakif-kayitlar-arsivi/belge-ornekleri>, E.T.: 24.11.2023.

⁶⁵³ Y. 18. HD, 16.05.1995, E. 1995/4977, K. 1995/5903, “Mülhak vakfın mütevellisi olan davacı hasım göstermeden bu davayı açarak mütevellisi olduğu vakfın net gelirinin %20'sinin kendisine mütevellî ücreti olarak ödenmesine karar verilmesini istemiştir. Mütevellinin ücret alıp almayacağı alacak ise miktarı vakıfname ile öngörülmemiş veya öngörülmüş olup da miktarı belirlenmemiş ise bunun diğer vakıf giderleri beyanında bütçe ile gösterilmesi zorunluluğu vardır. 1 Ağustos 1936 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan 17 Temmuz 1936 tarihli Vakıflar Nizamnamesinin 53 ve sonra gelen maddeleri hükümlerinden anlaşılacağı üzere mülhak vakıfların gelirlerinin ve giderlerinin ne suretle gerçekleştirileceği düzenlenecek bütçe ve bu nitelikteki raporlarla belirlenir. Bu raporlar ise Vakıflar İdaresince onaylanarak hayata geçirilir ve mütevellî bunların dışında herhangi bir sarfiyatta bulunamaz. Ücret, vakıf gelirlerinden karşılanacak bir gider olduğundan, mütevellinin bir ücret alması, bu suretle ancak Vakıflar İdaresinin onayına sunulmuş olan bu bütçe ve raporlarda yer almasına bağlıdır. Bu husus ise idari bir işlem niteliğindedir. Bu durumda mahkemenin böyle bir davaya bakmakla görevli bulunmadığı dikkate alınarak, dava dilekçesinin bu sebeple reddi gerekirken istemin esası hakkında hüküm tesisi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.04.2023.

⁶⁵⁴ Y. 18. HD, 20.09.2004, E. 2004/5881, K. 2004/6134, “Davacılar dilekçelerinde, K. M. Paşa Vakfı'nın evladı olduklarının tespitine dair kesinleşmiş mahkeme kararı bulunduğunu belirtilerek vakfiyede günlük olarak belirlenen 650 Akçe mütevellî ücretinin ödenmesini istemişler; yapılan yargılama sonunda davanın kabulü ile günlük 650 Osmanlı Akçesinin dava tarihine göre Türk Lirasına çevrilip aylık olarak mütevellî ücreti olarak davacılar adına tespitine ve paranın davacılar ödenmesine karar verilmiştir. Dava konusu edilen Sadrazam K. M. Paşa Vakfına ait Evaili Zilhicce 1071 Tarihli Vakfiyede; galle fazlası evlada bırakılmamış, vakfeden eşi Ayşe'ye günlük ikiyüzelli, kızları Saliha, Hatice ve Fatma'ya günlük yüzelli'şer akçe ödenmesi kızlarının ölümü halinde bu paranın kız erkek ayrımı yapılmadan eşit olarak evlatlarına verilmesi, tevliyet ise önce oğlu Ahmet Paşa'ya günlük yüzelli akçe karşılığında bırakılmış ondan sonra önce batın şartı ile erkek evladın ekber aslah ve erşedine erkek evladın munkariz olması halinde de batın şartı getirilmeden kız evlatlarına bırakılması öngörülmüştür. Anılan vakfa ait olup Vakıflar Genel Müdürlüğüne gönderilen dosyadaki belgelerden, Vakfın 1263 tarihinde mazbutaya alındığı o tarihten itibaren teamülü kadim üzere şartlarını taşıyan evlada tevliyet ücreti ödendiği görülmektedir. Vakıftan galle, ücret ve vazife adlarıyla verilen bedellerin alınabilmesi için öncelikle vakfın gelirinin olması ve vakfeden ile kan bağıının ispatlanması sonra da vakfiyede öngörülen şartların gerçekleşmesi gerekir. Davacıların

Yargıtay'a göre, yönetici (mütevelli) olarak atanan kişiye yaptığı yöneticilik hizmetinin karşılığı olarak, işin niteliği, vakfın mal varlığı, çalıştırılan görevliler, vakfiye hizmetlerinin kapsamı ile vakfın hak ve mükellefiyetlerinin yerine getirilmesini sağlayacak seviyede, harcadığı emek ile mesaisine ve gönüllülük esasına uygun olacak şekilde “makul” bir ücretin takdir edilmesi gerekmektedir⁶⁵⁵. Ayrıca, mülhak vakıf yöneticisinin ücret alacağının diğer vakıf görevlileri ve yararlananlara göre öncelik hakkı

kesinleşen Beyoğlu 3. Asliye Hukuk Mahkemesinin 2000/88-778 sayılı kararı ile dava konusu edilen Sadrazam K. M. Paşa Vakfının evladı olduklarının tespitine karar verildiği gerek davacıların iddiası gerekse dosyadaki bilgi ve belgelerden davacıların vakfedenin oğlu Sadrazam K. F. Mustafa Paşa'nın sulbünden geldikleri, vakfiyede adları geçen vakfedenin kızları Saliha, Hatice ve Fatma'nın sulbünden gelmedikleri anlaşılmaktadır. Bu durumda, davacılar vakfiyede Saliha, Hatice, Fatma'ya ve çocuklarına verilecek günlük toplamı altıyüzelli akçeyi geçmeyeceği belirtilen tahsisten faydalanmaları mümkün değildir. Davacılar ancak, vakfiyede günlük yüzelli akçe olarak tespit edilen ve vakıf 1263 yılında mazbutaya alındıktan sonra da teamülü kadim üzere vakfiyedeki şartları taşıyan evlada ödenen tevliyet ücretini isteyebilirler. Mahkemece; yukarıda açıklandığı gibi, davacıların günlük altıyüzelli akçe evladiyet ücretine ilişkin davalarının reddine; tevliyet ücreti için de, bu ücreti almaya hak kazanan başka vakıf evlatları olup olmadığı Vakıflar Genel Müdürlüğünden sorulup, varsa onların hakları da gözetilerek yoksa tamamının davacılara ödenmesine karar verilmesi gerekirken; bilirkişinin yeterli olmayan raporu esas alınarak davanın kabulü doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.04.2023.

⁶⁵⁵ Y. 18. HD, 17.02.2014, E. 2013/11827, K. 2014/2527, “Davacı vekili dava dilekçesinde, davalının davaya konu vakıfta yöneticilik yaptığı dönemde kendisine haksız olarak ödenen 113.026,00 TL'nin tahsilini istemiş, mahkemece yapılan yargılama sonucunda davanın kısmen kabulüne karar verilmiş, davalının temyizi üzerine Dairemiz tarafından davanın reddedilmesi gerektiği belirtilerek karar bozulmuş, davacı vekili karar düzeltme isteminde bulunmuştur. (...) Davalı ...'ın ... 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 2002/139 E.-453 K. sayılı ilamıyla davaya konu ... Valisi ... Vakfi'nin tevliyete ehli vakıf evladı olduğunun tespiti üzerine ... Tevcih Komisyonunun 07.05.2005 gün 14 Sayılı kararı ile tevliyetin kendisine tevcih edildiği ve bu tarihte vakıf yönetimini teslim aldığı, tevliyetin tespitine dair mahkeme kararının yargılamanın yenilenmesi yoluyla 28.05.2007 tarihinde kesinleşerek kaldırılması üzerine davalının yöneticilik görevi sona ermesine rağmen Vakıflar Genel Müdürlüğünce geri alınmadığı ve bu görevin 06.03.2009 tarihine kadar fiilen devam ettiği, davalının 28.05.2007 tarihinden 06.03.2009 tarihine kadar kesin hesap ve tevzin cetvelleri düzenleyerek vakıftan para aldığı, alınan bu paralar içerisinde fakir öğrencilere kırtasiye, giyim eşyası, gureba hastahanesine yardım, teftiş ve denetleme payı ile idare ve tahsil masrafı gibi çeşitli kalemlerin yer aldığı, bu paranın ne kadarının vakıf yöneticilik ücreti olduğunun açık ve net olarak tespit edilmeden hüküm kurulduğu anlaşılmaktadır. (...) Bu kapsamda davalının yöneticilik yaptığı 2005-2007 dönemine dair kesin hesap cetvelleri denetim makamı olan Vakıflar Genel Müdürlüğünce düzeltilip uygun görülerek cetvel gereği için davalıya tebliğ edildiği ve ayrıca Kanun'un belirttiği usule göre yönetici (mütevelli) olarak atanan davalının bu yöneticilik hizmeti karşılığı olarak kendisine makul bir ücret ödenmesi gerektiği de gözetilerek bu dönem için ödenen yöneticilik ücretinin iadesi istenemez. Ancak; davalının vakıfta fiilen yöneticilik yaptığı 28.05.2007 tarihinden 06.03.2009 tarihine kadar düzenlenen kesin hesap ve tevzin cetvelleri ile dayanak belgeleri incelenerek, gerektiğinde uzman bilirkişilerden rapor alınarak gider kalemlerinin ayrıntılı dökümü yapıp, davalıya yaptığı işin niteliği ile vakfın taşınır ve taşınmaz malvarlıkları, çalıştırılan görevliler ve vakfiye hizmetlerinin kapsamı ile vakfın hak ve mükellefiyetlerinin yerine getirilmesini sağlayacak seviyede, harcadığı emek ile mesaisine ve gönüllülük esasına uygun olacak şekilde makul bir ücret belirlenerek aldığı paradan belirlenen ücret miktarı ile vakfın diğer giderleri için öngörülerek gerçekleştirilen hizmet bedelleri ile yapılan masrafların çıkartılması ile geri kalan miktarın davalıdan tahsiline karar verilmesi gerekirken yetersiz araştırma ve eksik inceleme ile davanın kısmen kabulüne karar verilmesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.04.2023.

vardır (VY m. 54/I)⁶⁵⁶. Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınması, ölümü, istifası veya VK m. 9'daki suçlardan biriyle mahkumiyeti ihtimallerinde ise vakıf yöneticiliği görevi sona ereceğinden ücret alacağı da son bulmakta; ancak tevliyyete ehil olduğu mahkemece tespit edilen ve Meclis tarafından bu göreve atanan evladına belirlenmiş ücret alacağı ödenmeye devam etmektedir⁶⁵⁷.

2.3.6. Mülhak Vakfın Temsilen Genel Müdürlükçe Yönetilmesi

Mülhak vakıflarda esas olan mütevellî eliyle yönetim ve temsildir. Ancak bazı durumlarda, ilgili vakıf mülhak vakıf vasfını kaybetmemekle birlikte, vakıf işleri geçici olarak VGM'ce temsilen yürütülmekte; bazı durumlarda ise on yıldır temsilen yürütülen mülhak vakıf mahkeme kararıyla mazbut vakıf statüsüne bürünmekte ve yönetimi ve temsili sürekli bir şekilde VGM tüzel kişiliğine devrolunmaktadır. İşte mülhak vakfın hukuki statüsünün muhafaza edilerek sadece yönetim şeklinin istisnai ve geçici bir nitelikte değişmesi sonucunu doğuran durumlara, VK m. 6/II gereğince, mülhak vakfın temsilen genel müdürlükçe yönetilmesi adı verilmektedir⁶⁵⁸.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 6/II gereğince, *“Vakfiyedeki şartları taşımamaları nedeniyle kendilerine yöneticilik verilemeyenler bu şartları elde edinceye, küçükler ile kısıtlılar fiil ehliyetlerini kazanıncaya ve boş kalan yöneticilik yenisine verilinceye kadar, vakıf işleri Genel Müdürlükçe temsilen yürütülür.”*. İşte bu hükümde sayılan olumsuzluklar zaman içerisinde giderilebilecek türden ise bu süreçte mülhak vakfa

⁶⁵⁶ Eski vakıflar hukukunda da aynı yönde bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 161.

⁶⁵⁷ Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 163.

⁶⁵⁸ VK m. 7/I gereğince mülhak vakfın tüzel kişiliğini sona erdirerek mazbut vakıf hukuki statüsüne dönüştüren ve uygulamada *“mazbutaya alınma/ayrılma”* veya *“mazbutiyet”* adı verilen karara ise mülhak vakfın sona ermesi bahsinde özel bir sona erme sebebi olarak ayrıca yer verilmiştir. Aşağıda bkz. 4.2.2.3.2. Bu ayırım 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda *“niyabeten yönetim”* ve *“emaneten yönetim”* adıyla iki şekilde incelenmekteydi. Gerçekten de 2762 sayılı VK m. 19'da *“Nizami vasıf ve şartları taşımadıklarından dolayı kendilerine mütevellilik verilmeyenler bu vasıf ve şartları elde edinceye ve küçüklerle mahcurlar şahsi ehliyetlerini kazanıncaya kadar vakıf işleri bunlara niyabeten vakıflar Umum Müdürlüğünce idare olunur.”* denilerek niyabeten yönetim, eVK m. 21'de ise *“Boş kalan mütevellilik, yenisine verilinceye kadar, vakıf işlerine Umum Müdürlük bakar. Mütevellî olması lazım gelenlerden kimse sağ kalmamışsa o vakıf mazbut vakıflar arasına alınır.”* ve bununla bağlantılı olarak eVK m. 39'da *“On seneden beri mütevelliliği kimseye tevcih edilmemiş olan vakıflarda artık tevcih yapılmaz.”* denilerek emaneten yönetim düzenlenmiştir. Bu iki yönetim usulünde de mülhak vakfın yönetim ve denetimi, klasik vakıf hukukuna aykırı olarak, aynı kişide yani VGM'de birleşmiştir. Bkz. Akyıldız, *“Devlet Denetimi”*, 67-68. Nitekim gerek mülga Vakıflar Kanunu gerekse yürürlükteki Vakıflar Kanunu mülhak vakıflarda temsil ve yönetimin son merci olarak Devlete, bu anlamda VGM'ye, kalacak şekilde düzenlemeler getirmiştir. Bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 59-60.

yönetici atanamamakla birlikte ilgili mülhak vakıf, bu kişiler adına VGM’ce temsilen yönetilmekte ve bu yönetim türüne “*temsilen yönetim*”, eski adıyla “*niyabeten yönetim*”, adı verilmektedir (eVK m. 19).

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 6/II gereğince mülhak vakfın temsilen yönetildiği ilk durum, vakfiyedeki şartları taşımamaları sebebiyle kendilerine yöneticilik verilmeyen kişilerin bu şartları elde edinceye kadarki halidir. Mülhak vakıf yöneticisi olarak atanabilmek için öncelikle vakfiyedeki şartları taşımak, bunun yanı sıra VY m. 24’teki genel şartları haiz olmak, sonrasında VY m. 25’deki belgelerle ilgili bölge müdürlüğüne başvurmak ve en nihayetinde Vakıflar Meclisinin kararı gerekmektedir (VK m. 6/II). İlgilinin başvurusunda sunacağı belgelerden en önemlisi de “*vakfiye şartlarına göre yönetici olabileceğine dair yetkili asliye hukuk mahkemesinden alınan kesinleşmiş mahkeme kararı*”dır (VY m. 25/I-a). “*Tevliyet ehil vakıf evladı olduğunun tespiti*” adı verilen bu davada ilgilinin vakfiye şartlarına göre yöneticilik şartlarını taşıyıp taşımadığına yönelik detaylı bir inceleme yapılmaktadır. İşte bu incelemenin sonucunda verilen mahkeme kararı neticesinde kendisine yöneticilik görevi verilmeyenler bu şartları elde edinceye kadar ilgili mülhak vakıf VGM’ce temsilen yönetilir (VK m. 6/II).

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 6/II gereğince mülhak vakfın temsilen yönetileceği ikinci hal, yönetici olarak atanmak isteyen kişinin fiil ehliyetini haiz olmaması halidir. Nitekim, VY m. 24/I-a gereğince, yönetici olarak atanacak kişinin medeni hakları kullanma ehliyetini (fiil ehliyetini) haiz olması gerekir. Bu anlamda başvuruda bulunan kişi küçük veya kısıtlı (sınırlı ehliyetsiz) ise bu kişi tam fiil ehliyetini kazanana, yani yaş şartını sağlayana ya da kısıtlılık hali ortadan kalkana kadar ilgili mülhak vakıf VGM’ce temsilen yönetilir⁶⁵⁹.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 6/II gereğince mülhak vakfın temsilen yönetildiği son hal ise boş kalan yöneticilik görevine yeni bir yöneticinin atanmasına kadarki durumdur. Mülhak vakıf yöneticiliği görevinin boşalmasının sebepleri; görevden alma (azil) kararı, ölüm, istifa veya VK m. 9’daki suçlardan birinden mahkûmiyet olabilir⁶⁶⁰. İşte bu gibi durumlarla yöneticilik görevinin boşalması durumunda yeni bir yönetici atanıncaya kadar

⁶⁵⁹ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 68-69.

⁶⁶⁰ Görevden alma (azil) kararı ve vakıf yöneticiliğini sona erdiren diğer sebepler hakkında bkz. 4.1.3.2.2.1.

mülhak vakıf tüzel kişiliği, mülga Vakıflar Kanunu'ndaki ifadesiyle “*emaneten*” (eVK m. 21 ve 39)⁶⁶¹, VK m. 6/II gereğince temsilen yönetilir. Ancak bu sürenin on yılı bulması durumunda mülhak vakıf tüzel kişiliği, VK m. 7/I gereğince verilecek bir mahkeme kararı neticesinde, daimî olarak sona erdirilir ve mazbut vakıf hukuki statüsüne dönüştürülür⁶⁶².

Temsilen yönetilen mülhak vakıfların iş ve işlemleri, VK m. 6 ile VY m. 23'e istinaden, Vakıflar Meclisinin 23.08.2011 tarih ve 313/521 sayılı kararı ile onaylanan ve 07.03.2016 tarih ve 90/79 sayılı kararıyla revize edilen “*Temsilen Yönetilen Mülhak Vakıflara İlişkin Usul ve Esaslar*” adlı talimat çerçevesinde yürütülmektedir⁶⁶³. Bu kapsamda VGM tarafından temsilen yönetilen mülhak vakıfların tüm iş ve işlemleri, sözü edilen Talimat'ın 3. maddesi gereğince, merkezde Vakıf Hizmetleri Daire Başkanlığı ile taşrada Bölge Müdürlüğü Vakıf Hizmetleri Şube Müdürlüğünce ve ilgili diğer birimlerce koordine edilerek yerine getirilmektedir. Bunun karşılığında, VK m. 34 gereğince, temsilen yönetilen mülhak vakıfların yıllık gayrisafî gelirlerinin (gallesinin) yüzde yirmisi “*yönetim ve temsil masrafı*” olarak VGM bütçesine gelir kaydedilir. Ancak temsilen yönetilen mülhak vakıflardan ayrıca bir tevliyet ücreti kesilmez (VY m. 54/IV).

2.3.7. Mülhak Vakıflarda Amaç ve İşlev Değişikliği

2.3.7.1. Genel Olarak

Sosyal, ekonomik ve teknolojik alandaki gelişmeler, uzun süredir varlıklarını sürdüren eski vakıfların vakfiyelerinde öngörülen bazı şartların yerine getirilmesini fiilen veya hukuken imkânsız hale getirebilir. Bu sebeple kanun koyucu, VK m. 14'te “*Vakıfların, vakfiyelerindeki şartların yerine getirilmesine fiilen veya hukuken imkân kalmaması halinde; vakfedenin iradesine aykırı olmamak kaydıyla mazbut vakıflarda Genel Müdürlüğün; mülhak, cemaat ve esnaf vakıflarında, vakıf yöneticilerinin teklifi üzerine bu şartları değiştirmeye; hayır şartlarındaki parasal değerleri güncel vakıf gelirlerine*

⁶⁶¹ Aslında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nda “*Vakıf işlerine umum müdürlük bakar*” (eVK m. 21) demekle birlikte “*emanet*” tabiri kullanılmamıştır. Bu terim 01.08.1936 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Vakıflar Nizamnamesi'nin on birinci bölümüne “*emanet yolile idare*” şeklinde başlık olarak kullanılmış ve bu kullanım 2762 sayılı Kanun'un yürürlükte olduğu dönemde öğretide ve yargı kararlarında yerleşmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 70, dn. 72.

⁶⁶² Çalışmada mülhak vakıf tüzel kişiliğinin özel bir sona erme şekli olarak incelenen bu süreç hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 4.2.2.3.2.

⁶⁶³ İlgili Talimat için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/mevzuat/temsilen-yonetilen-mulhak-vakiflara-iliskin-usul-ve-esaslar-yeni.pdf>, E.T. 20.10.2023.

uyarlamaya Meclis yetkilidir.” diyerek eski vakıflarda amaç ve işlev değişikliğini düzenlemiştir. Gerekçesinde de vurgulandığı üzere bu madde ile eski vakıfların tüzel kişiliklerinin ve faaliyetlerinin devamının sağlanması amaçlanarak kendiliğinden sona ermeleri (dağılmaları) önlenmiştir.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 14 hükmü “*amaç ve işlev değişikliği*” başlığını taşımaktadır. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’na tabi yeni vakıflarda yönetim şeklinin (TMK m. 112/I) ve amacın değiştirilmesi (TMK m. 113/I ve II) olmak üzere farklı maddelerde düzenlenen bu iki değişiklik usulü, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’na tabi eski vakıflarda aynı maddede düzenlenmiş ve aynı usule bağlanmıştır⁶⁶⁴. Bunun sebebi, kanaatimizce, eski vakıflarda işlev olarak ifade edilen yönetim şeklini (örgütü, yönetimi ve işleyişi) ilgilendiren vakfiye şartları ile vakfın amacını ilgilendiren vakfiye şartlarının büyük ölçüde bağlantılı oluşudur. Örneğin, “*Ayvalıklı bir tacir, İstanbul’daki Beyazıt Camiinin aydınlatma ihtiyacını karşılamak üzere, 1800 senesinde kurduğu vakfa ‘bu camiye yılda 100 küp zeytinyağının verilmesini’ amaç olarak seçmiş olsa, elektrikle aydınlatmanın bulunması, genel bir şekilde elverişli şartlarla kullanılmasından sonra, vakfın bu amacının, zeytinyağı vermek suretiyle devam ettirilmesine imkân yoktur.*”⁶⁶⁵. İşte eski vakıfların vakfiyelerinde sıkça karşılaşılan bu gibi durumlarda vakfın amacına ve işlevine ilişkin şartların iç içe geçtiği görülmektedir. Dolayısıyla mülhak vakıflarda amaç ve işlev değişikliği denildiğinde, fiilen ve hukuken imkânsız hale gelen vakfiye şartlarının değiştirilmesini anlamak gerekir⁶⁶⁶. Bu başlıkta, Vakıflar Meclisi tarafından verilecek bu değişiklik kararının esasa ve usule yönelik şartları ile hüküm ve sonuçları incelenmiştir.

⁶⁶⁴ Yeni vakıflarda vakıf senedinde vakfın örgütünü, yönetimini ve işleyişini ilgilendiren kurallardaki değişikliği ifade eden yönetim şekli değişikliği TMK m. 112/I’de, amaç değişikliği ise TMK m. 113/I ve II’de düzenlenmiştir. Bu hükümlerin kapsamı ve birbirleriyle ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Metin İkizler, “Vakıf Senedinde Değişikliğe Gidilmesi (TMK m. 107, 112 ve 113’ün Kapsamı ve Birbirleriyle İlişkisi)”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11/1-2, (2007): 203 vd. Ayrıca, yeni vakıflarda yönetim şekli değişikliği hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Başpınar, “Yönetim Şekli”, 52 vd.

⁶⁶⁵ Köprülü, *Medenî Hukuk*, 595-596.

⁶⁶⁶ Yönetimin vakfedenin soyundan gelenlere tevdi edilmesi şartıyla mülhak vakıflarda amaç; zürri (ailevi), hayri (toplumsal) ya da bu ikisinin birleştiği yarı zürri (karma) nitelikte olabilir. Bununla birlikte VK m. 14’te bahsedilen amaç değişikliğinden kasıt, mülhak vakfa kendine özgü (sui generis) niteliğini veren bu özel amaçların değiştirilmesi değil, vakfiyelerde tezahür eden bu amaçların gerçekleştirilme şekillerinin değiştirilmesi ve günümüz şartlarına uyumlu hale getirilmesidir. Mülhak vakıflarda amaç hususunda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. 2.1.2.2. Yönetimi Vakfedenlerin Soyundan Gelenlere Şart Edilmiş Vakıflar.

2.3.7.2. Amaç ve İşlev Değişikliği Kararının Şartları

2.3.7.2.1. Genel Olarak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 14 gereğince Vakıflar Meclisinin mülhak vakıflarda amaç ve işlev değişikliği kararı verebilmesi için esasa ve usule ilişkin bazı şartların gerçekleşmesi gerekir⁶⁶⁷. Öncelikle esasa ilişkin iki şartın bir arada (kümülatif şekilde) bulunması gerekir. Bu şartlar, vakfiyedeki şartların yerine getirilmesine fiilen veya hukuken imkân kalmaması ve değişikliğin vakfedenin iradesine aykırı olmamasıdır. Bu kararın usule ilişkin şartları ise değişiklik teklifinin mülhak vakfın yönetim organı olan vakıf yöneticisi tarafından yapılması ve değişiklik kararının VGM'nin en üst seviyedeki karar merci olan Vakıflar Meclisi tarafından verilmesidir.

2.3.7.2.2. Esasa İlişkin Şartlar

2.3.7.2.2.1. Vakfiyedeki Şartların Yerine Getirilmesine Fiilen veya Hukuken İmkân Kalmaması

Mülhak vakıfların vakfiyelerinde yer alan bazı şartların yerine getirilmesi günümüz itibariyle fiilen imkânsız olabilir. Örneğin, 1831 yılında Siirt’de kurulan bir mülhak vakfın 1321 ve 1332 sayılı vakfiyelerinde yer alan ve gerçekleştirilmesine fiilen imkân kalmayan “*Fahriye Medresesi’ndeki 12 talebeye para verilmesi şartından 5 talebe şartıyla Kayseriye Medresesi müderrisliği şartının, Kayseriye Cami imam ve hatipliği şartıyla, geri kalan yedi talebe şartından yine beş talebe şartının ve Şeyh Cafer Cami müezzinliği şartının Kayseriye Cami müezzinliği şartıyla ve yine geri kalan iki talebe Fahriye Medresesi ile bu medrese içindeki camii süpürmek ve ezan okumak için bir mücavire para verilmesi, Fahriye Medresesi yanındaki kabristanda fukaraya ve Cami Kebir’in şeyh odasında zakirlere ekmek dağıtılması şartlarının Kayseriye Cami’nin ferraşlığı şartıyla, Kayseriye Cami’nde her yıl bir Cuma gecesi zakirlere ekmek dağıtılması ve Kayseriye Cami’nde evladı tilâmız için Kur’an okutulması şartlarının Kayseriye Cami vâzii şartıyla, Fahriye Medresesi içindeki camiin imamına 30 Ulbe buğday ve tekyeye para verilmesi şartlarının mütevellilik şartıyla birleştirilmesi suretiyle*” değiştirilmesine ve vakıf kayıtları kütüğüne tescil edilmesine eVK m. 17 (VK

⁶⁶⁷ Aynı yönde bkz. Başpınar, “Yönetim Şekli”, 55.

m. 14) uyarınca Vakıflar Meclisi tarafından 12.09.1945 tarihinde karar verilmiştir. Keza, yine aynı vakfiyede yer alan, “*muhtelif camiler önüne konacak sebiller şartının*” ise bu sebillerin günümüzde her yerde yapıldığı gerekçesiyle “*muayyen zamanlarda parasız su dağıtılması*” şartıyla değiştirilmesine karar verilmiştir⁶⁶⁸.

Mülhak vakıfların vakfiyelerinde öngörülen bazı şartların yerine getirilmesine fiilen imkân olsa bile hukuken imkân kalmayabilir. Örneğin, vakfeden vakfa özgülediği para ile belli bir yerde hastane yapılmasını şart koşturmuş; ancak belirlediği yer günümüz hukukuna göre, 3194 sayılı İmar Kanunu m. 11 gereğince, kamuya ait bir taşınmaz olup özel mülkiyet olmaktan çıkarılmış veya yasaklanmış olabilir. İşte bu gibi sebeplerle, VK m. 14 gereğince, yerine getirilmesine hukuken imkân kalmayan vakfiye şartlarında da değişikliğe gidilmesi mümkündür. Dolayısıyla Vakıflar Meclisi, verilen örnekteki hastanenin özel mülkiyete izin verilen benzer bir arsada inşa edilmesi yolunda bir değişiklik kararı vererek, vakfedenin arzusunu gerçekleştirebilir⁶⁶⁹.

2.3.7.2.2.2. Değişikliğin Vakfedenin İradesine Aykırı Olmaması

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 14 gereğince mülhak vakıflarda yerine getirilmesine fiilen veya hukuken imkân kalmayan vakfiye şartlarının değiştirilebilmesi için bu değişikliğin vakfedenin iradesine aykırı olmaması gerekir. Nitekim eski vakıflar hukukunda “*vakfedenin şartı, şâri’in nass’ı gibidir*” ilkesi geçerli olup vakfiyelerdeki şartlar kural olarak değiştirilemez⁶⁷⁰. Bununla birlikte, bu ilkenin bir istisnası olarak ve

⁶⁶⁸ Başpınar, “Yönetim Şekli”, 56.

⁶⁶⁹ Başpınar, “Yönetim Şekli”, 57.

⁶⁷⁰ Keza, Anayasa Mahkemesi’nin bir kararında da zikredildiği üzere, “*Eski hukukumuzda dahi vakıfların kaynağı yine vakfedenin iradesidir.*” Bkz. AYM, 30.01.1969, E. 1967/47, K. 1969/9, “*Eski hukukumuzda dahi vakıfların kaynağı yine vakfedenin iradesidir. (Ömer Nasuhi Bilmen Hukuku İslâmîye ve İstılahatı Fıkhiye Kamusu - Cilt 4. Sayfa : 158, M. 29 ist. Matbaacılık T. A. O. - 1951). Yukarıdaki açıklamalara göre eski vakfiyelerde ve bugünkü vakıf senetlerinde vakfedenlerin beliren istekleri, iradeleri, Anayasa’nın 40. maddesinde anlatılan sözleşme özgürlüğü ilkesi uyarınca Anayasal korumadan yararlanacaktır. Ancak burada bir sorunun karşılanması gerekmektedir. O da Medenî Yasanın kabulü üzerine, vakfedenlerin iradelerini artık göz önünde tutmamak gibi bir ilkenin benimsenerek eski vakıfların hukukî durumunda bir değişiklik yapılmış olup olmadığıdır. Bu sorunun karışılığı Medenî Yasanın uygulanmasına ilişkin yasanın hükümleri ile Vakıflar yasası hükümlerinde bulunmakta ve bu kurallar uyarınca eski Vakıfların vakfedenlerin iradelerine bağlı birer kuruluş olmaktan çıkmadığı, onla- rın iradeye dayanan birer varlık olmaları niteliğinin değişikliğe uğramadığı görülmektedir. Gerçekten, Medenî Yasanın uygulama ve yürürlüğe girme biçimin; gösteren 29/5/1926 günlü, 864 sayılı Yasanın 8. maddesi uyarınca eski vakıflar için ayrı bir uygulama yasası konulması öngörülmüş ve bu yasa 2762 sayılı ve 5/6/1935 tarihli Vakıflar Kanunu adı altında konulmuştur. Bu Vakıflar Yasasında benimsenen, Vakfa ait kurumların amaçlarına göre yaşatılacağı kuralı (Madde :4, Fıkra 1, bent C), amaca göre kullanılmaları yasaya yada kamu düzenine uygun*

Mecelle m. 21’de yer alan “zaruretler memnu olan şeyleri mubah kılar” ilkesinden hareketle, günümüzdeki düzenlemeye benzer şekilde İslam-Osmanlı hukukunda da bu değişikliğe cevaz verilmiştir⁶⁷¹.

Mülhak vakıflarda yerine getirilmesine fiilen veya hukuken imkân kalmayan vakfiye şartlarının VK m. 14 gereğince değiştirilebilmesi o şart için vakfiyede öngörülen tahsis miktarı ne kadarsa ikame edilen yeni şart için de o kadar olmalıdır⁶⁷². Zira, aksi halin kabulü, vakfedenin iradesine açıkça aykırılık teşkil eder. Bu kapsamda, örneğin; mülhak vakfın vakfiyesindeki Mekke ve Medine’ye sadaka tahsisi şeklindeki hayır şartının köy ilkokulu fakir öğrencilerine tahsis ile değiştirilmesi mümkün iken, bunun ilçelerin bütün ilkokul öğrencilerinin her türlü ihtiyaçlarına tahsis şeklinde değiştirilmesi mümkün değildir⁶⁷³. Keza, örneğin, yukarıda değinilen Siirt’te kurulu mülhak vakfın vakfiyesinde yer alan ve gerçekleştirilmesine fiilen imkân kalmayan “*Fahriye Medresesi’ndeki 12 talebeye para verilmesi*” şartının günümüzde faal olan “*Kayseri Ulu Cami Kur’an Kursu’nda eğitim gören 12 öğrenciye para verilmesi*” şeklinde değiştirilebilmesi mümkün ise de bu şartta yer alan öğrenci sayısı değiştirilemez⁶⁷⁴.

bulunmayan veyahut işe yaramaz duruma giren hayratın olabildiğince amaç bakımından aynı olan başka bir iyilik işine ayrılacağı kuralı (Madde 10), yerlerine ve sağladıkları yarara göre elde tutulmaları gerekli görülmeyen vakıf, akar ve toprakların satışlarından elde edilecek para ile alınacak veya yeniden yaptırılacak taşınmaz malların eski vakıfların adını alacağı ve tapuya bu ad ile tescil ettirileceği kuralı (Madde 14), geliri yönetilmesi- ne yetmeyen hayratın yaşatılmasına karar verildiğinde sönmüş veya hayır işlerinin yerine getirilmesi olanaksız kalmış vakıfların gelirlerinden veya şartları elverişli bulunan ve yaşayan vakıfların gelirlerinden ayrılacak paralarla o hayratın yaşatılacağı kuralı (Madde 16), vazife ve şartları şartların değiştirilebileceği kuralı (Madde 17) gibi kurallarla ilgililerin vakfiyeye dayanan haklarının saklı tutulduğu kuralı {Madde 39, Fıkra 2), Medenî Yasadan sonra dahi eski vakıflarda vakfedenin iradesinin yürürlükte olduğu ilkesinin benimsendiği açıkça göstermektedir.}, RG, 24.12.1969, S. 13382.

⁶⁷¹ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 67. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Berki, *Vakıflar*, 88 vd.; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 82 vd.

⁶⁷² Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 67.

⁶⁷³ Danıştay’ın 07.02.1951 tarihli 50/1966 esas ve 51/397 sayılı kararında “*Vakfiye’de tayin olunan şart ve vazifelerini tebdili, gaye husulünün imkansızlığı halinde mümkündür. Mekke ve Medine fukarasına sadaka tahsisini, köy ilkokulu fakir öğrencilerine tahsis ile tebdili caiz iken, bunun bilahare ilçelerin bütün ilkokul öğrencilerinin her türlü ihtiyaçlarına yeniden tebdiline cevaz yoktur.*” denilerek bu husus vurgulanmıştır. İlgili karar için bkz. İsmet Sungurbey, *Eski Vakıfların Temel Kitabı* (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1978), 360-361.

⁶⁷⁴ Başpınar, “Yönetim Şekli”, 57-58.

2.3.7.2.3. Usule İlişkin Şartlar

2.3.7.2.3.1. Mülhak Vakıf Yöneticisi Tarafından Değişiklik Teklifinde Bulunulması

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 14 gereğince mülhak vakıflarda amaç ve işlev değişikliği teklifini yapmaya yetkili organ mülhak vakıf yöneticisi, yani mütevellidir. Mülhak vakıfların vakfiyelerine göre vakfı yönetmeye ve temsile yetkili olduğu mahkemece tespit edilen ve Vakıflar Meclisince atanan vakıf yöneticisi (VK m. 6/II), bu değişiklik hususunda da Vakıflar Meclisine teklif götürmeye yetkilidir. Hatta bu husus VY m. 27 gereğince mülhak vakıf yöneticisinin görev ve sorumlulukları arasında sayılmıştır. Dolayısıyla bu yükümlülüğüne aykırı davranan mülhak vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu doğar (VK m. 10)⁶⁷⁵.

2.3.7.2.3.2. Vakıflar Meclisi Tarafından Değişiklik Kararı Verilmesi

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 14 gereğince mülhak vakıflar ve diğer eski vakıflarda amaç ve işlev değişikliği kararını verme yetkisi “*Meclis*”e tanınmıştır. Bu hükümde belirtilen Meclis, 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 698/I gereğince VGM’nin en üst seviyedeki karar organı olan Vakıflar Meclisidir. Yeni vakıflarda yönetim şeklinin ve amacın değiştirilmesi hususunda karar yetkisi bağımsız mahkemelere tanınmışken (TMK m. 112 ve 113) mülhak vakıflar ve diğer eski vakıflarda bu yetkinin idari bir makam olan Vakıflar Meclisine tanınması kanaatimizce uygun değildir. Dolayısıyla mülhak vakıflar ve diğer eski vakıflarda da bu yetkinin, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, bağımsız mahkemelere verilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

2.3.7.3. Amaç ve İşlev Değişikliği Kararının Hüküm ve Sonuçları

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 14 hükmünde aranan şartların gerçekleşmesi sonucunda Vakıflar Meclisi, yerine getirilmesine fiilen veya hukuken imkân kalmayan ve vakfedenin iradesine de aykırı olmayan vakfiye şartlarının değiştirilmesine ve/veya hayır şartlarındaki parasal değerleri güncel vakıf gelirlerine uyarlamaya karar verir. Dolayısıyla bu şartlardan bazıları hususunda Meclis, VK m. 14’e istinaden değiştirilmesine gerek olmamakla birlikte, hayır şartlarındaki parasal değerleri günümüz değerlerine uyumlu

⁶⁷⁵ Vakıf yöneticisinin görevden alınmasına sebep olabilecek bu durum için aşağıda bkz. 4.1.3.2.2.2.1.2. Vakfın Amacına ve Yürürlükteki Mevzuata Aykırılık.

hale getirilmesine karar verebilir. Örneğin Vakıflar Meclisi, yukarıda değinilen Siirt'te kurulu mülhak vakfın vakfiyesinde yer alan, “*Ramazan'da Kayseriye Cami'nde fukaraya para ve yine Ramazan'da Cami Kebir'de ve Şeyh Cafer Cami'nde fukaraya ekmek dağıtılması*” şartlarının gerçekleştirilmesinin fiilen (maddeten) imkânsız olmadığı gerekçesiyle değiştirilmesine gerek olmadığına, ancak bu şartlardaki parasal değerlerin günümüz ekonomik değerlerine göre güncel vakıf gelirlerine uyarlanması yönünde bir karar vermiştir⁶⁷⁶.

Vakıflar Meclisinin VK m. 14 gereğince verdiği değişiklik kararları, VGM tarafından tutulan merkezî sicile tescil edilir ve bu andan itibaren uygulanır. Ayrıca, Vakıflar Meclisi tarafından verilen bu kararların idari işlem mahiyetinde olduğunu ve VGM aleyhine idari yargıda açılacak iptal davalarına konu olabileceğini de eklemek gerekir⁶⁷⁷.

⁶⁷⁶ 1945 tarihinde verilen ilgili karar için bkz. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 85. Aynı yönde bkz. Başpınar, “Yönetim Şekli”, 60-61.

⁶⁷⁷ Başpınar, “Yönetim Şekli”, 61.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜLHAK VAKFIN MAL VARLIĞI

3.1. Genel Olarak

Vakıflar, mal topluluğu mahiyetinde olan medeni hukuk tüzel kişileridir. Nitekim vakıfların kuruluşunda ve işleyişinde esas rol, kişi topluluğu olan derneklerin aksine, tahsis edilen mal varlığı değerlerine aittir⁶⁷⁸. Bu sebeple İslam-Osmanlı hukukundan yeni hukuk sistemine geçişte karşılaşılan belki de en önemli hukuki sorun, eski vakıf mallarının hukuki durumu olmuştur⁶⁷⁹. Zira, bu hususta, yürürlükteki mevzuat hükümlerinin yanı sıra eski vakıf malları üzerindeki hakların tesis edildikleri tarihteki kanunların ve o tarihte geçerli hukuk kurallarına göre düzenlenmiş vakfiye, kayıt, belge ve defterlerin, hatta teamülün de göz önünde tutulması gerekmektedir⁶⁸⁰. Eski vakıflar

⁶⁷⁸ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 1.

⁶⁷⁹ Özellikle sayı ve nitelik itibarıyla eski vakıf mallarının yeni hukuk sistemine adaptasyonunda ciddi sorunlarla karşılaşmış ve bu konu yakın dönem Türk hukuk tarihi açısından birtakım haksız uygulamalara yol açmıştır. Nitekim eski vakıfların önemli bir kısmı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılından itibaren özellikle 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1935 yılına kadar, yürürlüğe konulan çeşitli kanun ve kararnamelerle fiilen sona erdirilmiş (dağıtılmış) ve mal varlıkları çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına devredilerek veya satılarak tasfiye edilmiştir. Bu düzenlemelerden başlıcaları sırasıyla şunlardır: Vakıf mektep ve medreselerin Maarif Vekaleti'ne (Millî Eğitim Bakanlığı'na) ve il özel idarelerine devrini sağlayan 430 sayılı “*Tevhidi Tedrisat Kanunu*” (RG, 06.03.1924, S. 63) ile VGM'nin 1925 yılı Bütçe Kanunu; 677 sayılı “*Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun*” (RG, 13.12.1925, S. 243) ile bu Kanun'dan önce 2413 sayılı İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararıyla kabul edilen ve mektepler ile mektep olarak kullanılmasına karar verilen tekke ve zaviyelerin il özel idarelerine devrini sağlayan 02.09.1925 tarihli Kararname; mazbut vakıflara ait arazi ve arsaların İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararıyla satılabilmesine imkan sağlayan 748 sayılı “*Emvali Millîye ve Metrukeden veya Mazbut Vakıflardan, Bazı Müessesat ile Belediyelere Satılabilecek Arazi ve Arsalar Hakkında Kanun*” (RG, 07.03.1926, S. 315); vakıf suların belediyelere devrini sağlayan 831 sayılı “*Sular Hakkında Kanun*” (RG, 10.05.1926, S. 368); vakıf mezarlıklarının belediyelere devrini sağlayan 1580 sayılı “*Belediye Kanunu*” (RG, 14.04.1930, S. 1471) ile mazbut vakıflara ait arazi ve arsaların kamulaştırılması suretiyle belediyelere parasız terkedilmesini sağlayan 2290 sayılı “*Belediye Yapı ve Yollar Kanunu*”dur (RG, 21.06.1933, S. 2433).

⁶⁸⁰ Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 234. Nitekim 864 sayılı Kanunu Medeninin Sureti Mer'iyet ve Şekli Tatbiki Hakkında Kanun m. 1/I gereğince, “*Kanunu medenin meri olmağa başladığı tarihten evvelki*

hukukuna özgü bu özellikler, günümüz hukuk uygulamasında sıkça karşılaşılan, özellikle “*galle fazlasına müstahak vakıf evladı olunduğunun tespiti*” konulu uyuşmazlıklarda özel bir önem arz etmekte ve bu uyuşmazlıklar, genellikle sözü edilen hukuk kurallarını bilen, vakıflar hukuku alanında “*uzman*” bilirkişiler marifetiyle çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla eski vakıfların konusunu oluşturan mal varlığı, vakıf müessesesinin en önemli ve karmaşık konularının başında yer almakta ve özel bir incelemeyi hak etmektedir.

Mülhak vakfın mal varlığı adı verilen bu bölüm, İslam-Osmanlı hukukunda mevcut olan görüş ve uygulamalara da müracaat edilerek incelenmiştir. Bu incelemede konu, sadece teorik bakımdan değil, günümüz hukukunda sıkça karşılaşılan vakıf uyuşmazlıklarına da konu olması hasebiyle uygulamaya bakan cephesiyle bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda bu bölümde temel olarak; mülhak vakfın mallarının hukuki niteliği, bu mallar üzerinde yapılabilecek ve yapılamayacak tasarruflar, mülhak vakfın gallesi (geliri) üzerindeki hak sahipliği ve galle fazlasından yararlanma koşulları ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3.2. Mülhak Vakfın Mallarının Hukuki Niteliği

3.2.1. Vakıf Malları Üzerindeki Mülkiyet

İslam-Osmanlı hukukuna göre vakfedilen malların mülkiyeti özel şahıslar veya devlet tarafından vakfedilmesine göre ikiye ayrılarak incelenmekteydi⁶⁸¹. Nitekim 1858 tarihli Arazi Kanunnâmesi m. 4 gereğince, vakıf araziler iki kısım olup bunlardan birincisi, vakfedilen arazinin çıplak mülkiyetinin ve tüm tasarruf haklarının vakfa devrini gerektiren “*sahih*” vakıflar; ikincisi ise devlet arazisi (mirî arazi) üzerinde meydana getirilen “*gayrisahih*” (tahsisat, irsat kabilinden) vakıflardır⁶⁸². Bu kapsamda mülhak

hâdiselerin hukukî hükümleri, mezkûr hadiselerin hangi kanun meri iken vaki olmuş ise yine o kanuna tâbi kalır.”. Keza 4722 sayılı Türk Medenî Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun m. 8/I gereğince de “*Türk Kanunu Medenîsinin yürürlüğe girmesinden önce kurulmuş bulunan vakıflar hakkında yürürlükte olan özel hükümler saklı kalmaya devam eder.*”.

⁶⁸¹ Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku* (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2021), 496. Ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz. 1.2.1.2.

⁶⁸² Y. HGK, 15.03.2023, E. 2021/14-117, K. 2023/223, “*Temelde vakıflarda vakfedilen unsur iktisadi değeri olan bir taşınmaz ya da mal topluluğu (araziler, değirmenler, dükkanlar, binalar vb.) veya ondan elde edilen gelir olduğundan Medeni Kanun'un kabulü öncesinde kurulan mazbut ve mülhak vakıflar toprak sistemi ile yakından ilgilidir. Osmanlı Devletinde topraklar mülk, mirî, vakıf, mevât ve metrûk arazi olmak üzere başlıca beş bölüme ayrılmıştır. Bunların arasında özellikle mülk ve mirî*

vakıflar gibi sahih vakıflara konu olan ve vakıf arazinin konusunu oluşturan mallar, vakfedenin özel mülkiyetinde olan “mülk” mallardır⁶⁸³. Vakıf kurma işlemine konu olmasıyla birlikte bu mülk mallar, eski arazi rejimindeki “arazi-i mevkufe-i sahiha” (sahih vakıf arazi) hükümlerine tabi olmakta ve böylelikle arazinin rakabesi (kuru mülkiyeti) ve üzerindeki bütün tasarruf hakları vakfa (vakıf tüzel kişiliğine) intikal etmektedir⁶⁸⁴. Osmanlı hukukundaki hâkim görüşe göre vakfedilen malların mülkiyeti, “Allah’ın mülkü” hükmünde kabul edilerek, vakfedenin özel mülkiyetinden çıkmakta ve bağımsızlaşarak vakıf tüzel kişiliğinin mülkiyetine intikal etmektedir⁶⁸⁵.

Türk medeni hukukunda ise vakıfların bağımsız birer özel hukuk tüzel kişisi olduğu ve sahip oldukları tüm malların özel mülkiyet hükümlerine tabi olduğu tereddütsüz kabul edilmektedir (VK m. 4)⁶⁸⁶. Eski hukuktan intikal eden gayrisahih vakıflar bugün artık

topraklar büyük bir yer tutar. Gayri sahih vakıf topraklar da büyük bir yekün teşkil etmekte ise de bunlar esas itibariyle mîrî arazi olduklarından bu arazi içerisinde değerlendirilmektedir. Mülk araziye ait esaslar İslâm hukukunda düzenlenmiş ve fıkıh kitaplarında ele alınmış olduğu için bunların Osmanlı tarihi boyunca ayrıca kanunnâmeler hâlinde tedvinine ihtiyaç duyulmamıştır. Mîrî arazi ise aslında çıplak mülkiyeti (rakabe) devlete ait ve bir kira ilişkisi içerisinde kullanımı mutasarrıflara devredilen arazi olduğundan bu arazinin tasarruf şekillerini, devir ve intikal esaslarını düzenleme yetkisi devlete ait olmuştur. Osmanlı tarihi boyunca da bu esaslar münferit fermanlar, hükümler ve kanunlar şeklinde belirlenmiştir. Tanzimat’tan sonra bu alanda bazı düzenlemeler yapılmış, bu düzenlemeleri bir araya getirmek amacıyla bir kanun hazırlanması düşünülmüş ve 23 Şevval 1274 (6 Haziran 1858) tarihli Arazi Kanunnâmesi (Kanunnâme-i Arâzi) bu şekilde meydana gelmiştir. Arazi Kanunnamesi’nin 1. maddesine göre araziler mülk (memlük) arazi, mîrî (emriye) arazi, metruk arazi, mevat arazi ve vakıf arazi olmak üzere beş bölüme ayrılmıştır. Kanunname’nin 4. maddesinde, vakıf arazilerinin mülkiyet hakkının devredilip devredilememesine göre iki kısım olduğu, bunlardan birincisinin vakfedilen arazinin çıplak mülkiyetinin ve tüm tasarruf haklarının vakfa devrini gerektiren sahih vakıflar; ikincisinin ise mîrî arazi üzerinde meydana getirilen tahsisat kabilinden (gayri sahih, irsat kabilinden) vakıflar olduğu belirtilmiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T.: 21.07.2023.

⁶⁸³ Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 119. “Arazi-i memluke” olarak adlandırılan bu mülk araziler üzerinde devletin hiçbir tasarruf ve mülkiyet hakkı olmayıp sadece üzerinde yaşayan tebaadan “öşür” adı verilen bir vergi aldığından bu tür arazilere “arazi-i öşriyye” de denilmektedir. Bkz. Demirtaş, *Osmanlı Vakıfları*, 23.

⁶⁸⁴ Demirtaş, *Osmanlı Vakıfları*, 24; Mardin, *Toprak Hukuku*, 55-56.

⁶⁸⁵ Akgündüz, “Mülkiyet”, 14; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 173; Mardin, *Toprak Hukuku*, 55. Bununla birlikte, İslam-Osmanlı hukukunda, vakfedilen mallar üzerindeki mülkiyet hakkının kime ait olduğu tartışmalıdır. Bu hususta zikredilen hâkim görüş dışında üç görüş daha mevcuttur. Birinci görüş, vakfedilen malların vakfedenin mülkiyetinde kaldığını kabul etmektedir. İkinci görüş, vakfedilen malların mülkiyetinin vakıftan yararlananların mülkiyetine geçtiğini kabul etmektedir. Üçüncü görüş ise belirli şahıslar lehine değil de kamuya (örneğin, fakirlere) yapılan hayrat vakıfların Allah’ın mülkü hükmünde sayılacağı, yani vakıf tüzel kişiliğine intikal edeceği, özel bir amaçla kurulan vakıfların ise vakıftan yararlananlara ait sayılacağı yönündedir. Bkz. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 76-77; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 119-120. İslam hukukunda vakfın mülkiyeti hakkındaki temel yaklaşımlar ve Hanefi mezhebinin yaklaşımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çilingir, *Vakıfta Amaç*, 125 vd. İslam-Osmanlı hukukunda vakfedilen mal (mevkuf) unsuru için bkz. 1.1.4.1.3.

⁶⁸⁶ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 273; Y. 1. HD, 19.03.1979, E. 1979/2391, K. 1979/3508, “Vakıf bir özel hukuk kuruluşudur. Vakfedilen şey özel maldır, yani devlet malı kamu malı değildir. Medeni Kanundan önceki vakıflar mazbut ve mülhak olmak üzere iki bölümde toplanmıştır. Mülhak vakıfların her biri ayrı tüzel kişiliğe, sahiptir. Mazbut vakıfların tümü bir tüzel kişilik oluşturmuş, bir şemsiye

tamamen tasfiye edilerek özel mülkiyete geçirilmiştir⁶⁸⁷. Dolayısıyla günümüzde varlığını sürdüren eski ve yeni tüm vakıflara kuruluş belgeleriyle tahsis olunan mal ve hakların vakfedenin mülkiyetinden çıktığı ve özel hukuk tüzel kişiliğine sahip ilgili vakfın mülkiyetine intikal ettiği istisnasız kabul edilmektedir (TMK m. 105/I ve VK m. 4)⁶⁸⁸. Böylece bağlayıcı bir vakıf kurma işlemiyle birlikte vakfedilen mallar, öğretilerdeki ifadesiyle, “*extra commercium*” bir nitelik kazanmakta ve kural olarak artık bu mallar üzerindeki mülkiyet hakkının başka bir mal varlığına intikali mümkün görülmemektedir⁶⁸⁹. Ancak bu durum, aşağıda inceleneceği üzere, vakıfların hem hayrat hem de akar cinsinden olan mallarının özel mülkiyet hükümlerine tabi olduğu gerçeğini değiştirmemekte ve bu mallar üzerinde belli sınırlamalar dahilinde gerçekleştirilebilecek tasarruflara da engel teşkil etmemektedir.

3.2.2. Mülhak Vakfın Malları ve Bu Mallar Üzerindeki Mülkiyet

3.2.2.1. Genel Olarak

İslam-Osmanlı hukukundan günümüze intikal eden eski vakıflardan biri olan mülhak vakıfların malları, vakfiyelerde belirlenen kullanım amacına göre, ikiye ayrılarak incelenmektedir. Nitekim özellikle eski hukukta vakfedenler, toplumun istifadesine bedelsiz sundukları “*müessesât-ı hayriyye*” adı verilen “*hayrat*” mal ve hizmetleri ve bu

altında toplanmıştır. Tüzel kişilikleri olan mazbut ve mülhak vakıfları, Vakıflar Genel Müdürlüğü temsil eder. Vakıf mallar, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, mülhak bütçeli olan bu idarenin, dolayısıyla devletin malı değildir. Temsil edilenle temsilcinin birbirlerinden ayrılması zorunludur. Temsil edilen özel hukuk alanına giren bir tüzel kişilik olduğuna ve böyle bir tüzel kişinin malları özel mal niteliği taşıdığına göre bu gibi durumlarda 6830 sayılı Yasa'nın 30. maddesinin uygulanması olanağı yoktur. Vakıf mallar, bir kamu kuruluşunun tasarrufuna ancak kamulaştırma sonunda geçebilir. Kamulaştırılması gereken bir taşınmaza 221 sayılı Yasa'nın uygulanması olanağı vardır.”, www.kazanci.com.tr, E.T.: 24.07.2023. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında da belirtildiği üzere, “Vakıflar, özel hukuk kurumu olmalarına karşın, tarihten gelen özellikleri, kuruluş irade ve amaçları ile vakıf senetlerindeki koşullar gereği korunmaları ve sürekliliklerinin sağlanmaları için özel hukuk yanında kamu hukukunun da kapsamı içinde nitelendirilmişlerdir. Toplumun ortak varlığı hâline gelen vakıflar, ayrı bir kanun ile düzenlenmiş, yönetimleri ve kontrolleri Devlete bırakılmıştır. Vakıflarla ilgili düzenlemeler yapılırken, vakıfların vakfiyelerinden kaynaklanan varlıklarının, statülerinin ve amaçlarının özel hukuk hükümlerine göre korunmasına önem verilmiş, kamu düzeni ve vakfiyeye uygun korumanın ve sürekliliğin sağlanması için kamunun temsil ve yönetimi sağlanmış, böylece, özel alanın kamu düzeni ve yararı için kamu tarafından korunması ve yönetilmesi amacıyla kendine özgü bir müessese oluşturulmuştur.”. Bkz. AYM, 09.05.2013, E. 2011/42, K. 2013/60, RG, 25.07.2014, S. 29071.

⁶⁸⁷ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. 1.2.1.2.3.

⁶⁸⁸ Kamuya yararlı vakıfların da bu hususta bir istisna teşkil etmediği yönünde bkz. Y. 5. CD, 14.04.1977, E. 848, K. 1251, Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 273, dn. 952.

⁶⁸⁹ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 649. Aynı yönde bkz. Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 120.

hayratların devamını sağlamak üzere “*müstegallât-ı vakfiyye*” adı verilen gelir getirici “*akar*” mallarını tahsis ederek vakıf kurmaktaydılar. Bu anlamda vakıfların mal varlığı günümüz hukukunda “*hayrat*” ve “*akar*” cinsinden olan mallar şeklinde ikiye ayrılarak incelenmektedir (VK m. 3). Bu ayırım, malın bizatihi kendisinden veya hukuki niteliğinden değil, vakfiyelerde belirlenen kullanım amacından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda aynı mal hem hayrat hem de akar cinsinden belirlenmeye müsaittir. Örneğin, içinde yoksulların bedava yıkanması için vakfedilmiş bir hamam hayrat cinsinden; gelirleriyle bir caminin masrafları karşılanan hamam ise akar cinsinden kabul edilmektedir⁶⁹⁰. İşte mülhak vakfın mal varlığı da bu hayrat ve akar mallardan oluşmakta ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince bu iki cinse uygulanacak hükümler de birbirinden farklılık arz etmektedir (VK m. 3).

3.2.2.2. Hayrat Cinsinden Vakfedilen Mallar

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 3 gereğince hayrat, “*mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıfları ile yeni vakıfların, doğrudan toplumun istifadesine bedelsiz olarak sundukları mal veya hizmetleri*” ifade etmektedir. Hayrat mallar, eski hukukta “*müessesât-ı hayriyye*” olarak isimlendirilmekte ve bu malların bizatihi kendisi vakfın amacının konusunu teşkil etmektedir⁶⁹¹. Bu kapsama, gelirlerinden değil de bizzat aynından yararlanan; cami, medrese, kütüphane, yetimhane, mescit, hastane (darüşşifa), üniversite (darülfünun), imarethane, yol, köprü, çeşme, han, hamam, kuyu, kabristan vb. hayır müesseseleri girmektedir⁶⁹².

⁶⁹⁰ Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 139. Aynı yönde bkz. İşeri, “Vakıflar”, 211.

⁶⁹¹ Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun bir kararında da zikredildiği üzere, “2762 sayılı Vakıflar Yasasının 8. maddesinde, “vakıfların doğrudan doğruya hayrattan olan gayrimenkulleri rehnedilemezler. Bunların mülkiyeti ve irtifak hakkı için iktisap müruru zamanı işlemez...” kuralında amaçlanan hayrattan olan vakıf mallarıdır. Bunlar, bizatihi kendisi vakıf amacının konusudur. Bir çeşmenin, hanın, hamamın kullanılması gibidir. Yani geliri vakfa tahsis edilmiş değildir.”. Bkz. Y. HGK, 19.09.1990, E. 1990/1-333, K. 1990/416, www.kazanci.com.tr, E.T. 01.05.2023. Bu tür mallar eski vakıflar hukukunda “*hayrât ve meberrât*” veya kısaca “*hayrât*” olarak anılmakta ve iki kısma ayrılarak incelenmektedir. Bunlar, “herkesin yararlanabileceği müessesât-ı hayriye” ile “sadece fakirlerin yararlanabileceği müessesât-ı hayriye”dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, “İslam Hukukuna Göre Vakıf Mallarının Mülkiyet Meselesi”, içinde *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012), 28 vd.; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 283 vd.; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 74.

⁶⁹² İşeri, “Vakıflar”, 209 vd.; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 253; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 58; Kesioğlu, *İslam Hukuku*, 210; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 284; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 710.

Türk medeni hukukunda hayrat malların hukuki nitelikleriyle ilgili ilk kanuni düzenleme eVK m. 8 hükmüdür. Bu hükme göre; *“Vakıfların doğrudan doğruya hayrattan olan gayri menkulleri rehnedilemezler. Bunlardan mülkiyet ve irtifak hakkı için iktisap müruru zaman işlemez ve bu kanunun gösterdiği haller dışında satılamazlar. Bu gayri menkuller Vakıflar İdaresinin istemesi üzerine vakıflar adına tapuca tescil olunurlar. Bu tescilde hiçbir resim ve harç aranmaz.”*. Ayrıca bu hükümde zikredilen taşınmazların, eVK m. 9 gereğince, devlet malları imtiyazından faydalanacağı düzenlenmişti. 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nda getirilen bütün bu ayrıcalıklardan ötürü hayrat mallar, öğretilerdeki bir görüşe göre, geniş anlamda kamu malı olarak telakki edilmekteydi⁶⁹³. Ancak, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu’nun 1935 ve 1940 tarihli kararları ve bu kararlar doğrultusunda en son verilen 2004 tarihli karardan da anlaşılacağı üzere, vakfedilen malların kendine özgü (sui generis) bir kamusal mülkiyet türü olarak nitelendirilmesi ve buna bağlı olarak bu mallara devlet malı niteliğinin kazandırılması olanağı bulunmamaktadır⁶⁹⁴. Dolayısıyla vakıfların tüm malları gibi hayrat malları da özel mülkiyet hükümlerine tabi olup eVK m. 9’da sözü edilen imtiyaz, eVK m. 8’de sayılanlara ek olarak, sadece vergiye tabi olmamayı ve borç için haczedilmemeyi ifade etmektedir⁶⁹⁵.

⁶⁹³ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 715. Aynı yönde bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 62.

⁶⁹⁴ Y. İBGK, 02.04.2004, E. 2003/1, K. 2004/1, “Yargıtay İçtihatları Birleştirme Umumi Heyeti; 26.5.1935 tarih ve 78/6 sayılı kararı ile vakıf malların “Devlet malı olmadığı” görüşünü benimsemiştir. Bu bakımdan vakıf malların kendine özgü bir “Sui Jeneris - kamusal mülkiyet” türü olarak nitelendirilmesi ve buna bağlı olarak bu mallara Devlet malı niteliğinin kazandırılması olanağı bulunmamaktadır. Kaldı ki 766 sayılı Kanunun 35. ve 3402 sayılı Kadastro Kanununun 16/B maddesinde sayılan ve kamunun yararlanılmasına terk ve tahsis edilen Mera, Yaylak, Kışlak, Genel Harman Yeri, Pazar ve Panayır yerleri gibi benzeri mallar sadece paftasında sınırlandırılmakla (geometrik durumu belirlemekle) ve özel sicillerine işlenmekle yetinilen, kadastroca hukuki durumu saptanamayan ve tapu siciline tescil edilmeyen taşınmazlar olması nedeniyle Hazine ve ilgili kamu tüzel kişileri tarafından bu tür taşınmazlar için açılan davalarda 3402 sayılı Kadastro Kanununun 12/3. ve 766 sayılı Tapulama Kanununun 31/2.maddeleri uygulanmaz. Zaten bu gibi yerler kişiler adına tespit ve tescil edilse bile, bu husus “yolsuz tescil” oluşturacağından her zaman bunlar için tapu iptali davası açılması mümkündür. Vakıf şerhi ile ilişkilendirilmeleri düşünülemez. Öte yandan “Kamu malları” başlığını taşıyan 3402 sayılı Kadastro Kanununun 16. maddesinde sayılan kamu malları arasında vakıf mallarına yer verilmediği açıktır. Bunun dışında, Yargıtay İçtihatları Birleştirme Umumi Heyeti; 3.4.1940 tarih ve 1939/12 E., 1940/65 sayılı kararı ile “icareteynli ve icare-i mukataalı vakıf yerleri kira alacakları beş yıllık zamanaşımına tabi” olduğunu benimsemiştir. Bu karardan da vakıf mallarının Devlet malı olmadığı sonucuna varılmaktadır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.04.2023.

⁶⁹⁵ Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 75. Mazbut vakıfların hayrat mallarının kamu malı niteliğinde olduğu yönünde bkz. Solmaz Bilici, *Mazbut Vakıflar*, 70 vd.

5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu'nda ise hayrat malların hukuki niteliği hususunda isabetli bir şekilde, mülga Kanun'un aksine, tartışmaya açık bir düzenlemeye yer verilmemiş ve bu cinsten malların özel mülkiyet hükümlerine tabi olduğu kabul edilmiştir⁶⁹⁶. Bununla birlikte, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nda olduğu gibi, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda da nitelikleri gereği hayrat taşınmazların toplumun doğrudan ve bedelsiz istifadesine sunuldukları dikkate alınarak bu tür taşınmazlarda koruyucu bazı tedbirler alınmıştır⁶⁹⁷. Nitekim VK m. 15/I gereğince *“Vakıfların hayrat taşınmazları haczedilemez, rehnedilemez, bu taşınmazlarda mülkiyet ve irtifak hakkı için kazandırıcı zamanaşımı işlemeyiz.”* denilerek bu tür taşınmazlar üzerindeki bazı tasarruflar kanun koyucu tarafından yasaklanmıştır⁶⁹⁸.

3.2.2.3. Akar Cinsinden Vakfedilen Mallar

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 3 gereğince akar, *“Vakıf amaç ve faaliyetlerinin yerine getirilmesi için gelir getirici şekilde değerlendirilmesi zorunlu olan taşınır ve taşınmazları”* ifade eder. Bu cins mallar, eski hukukta *“müstegallât-ı vakfiyye”* olarak

⁶⁹⁶ Nitekim yakın tarihli bir Danıştay kararında da zikredildiği üzere, *“Kanun koyucu, eski vakıfları kuranların iradelerine ve sözleşme hürriyetine olabildiğince saygı göstererek, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nda eski vakıfları düzenlerken vakıf kurumunun ve ondan doğan ilişkilerin hukuki niteliğinde ve bu arada vakıf mallarının özel mülkiyet konusu mallar olmasında, herhangi bir değişiklik yapmamış, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin yürürlüğe girdiği 04/10/1926 tarihinden önce kurulan vakıfların hukuki statüleri 2762 sayılı Vakıflar Kanunu (hâlen 5737 sayılı Vakıflar Kanunu) hükümleri çerçevesinde korunmaya devam edilmiştir.”*. Bkz. D. 10. D., 02.07.2020, E. 2016/16015, K. 2020/2595, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.06.2023.

⁶⁹⁷ Bu yönde bkz. D. 10. D., 02.07.2020, E. 2016/16015, K. 2020/2595, *“Hayrat taşınmazlar; ibadethane, hastahane ve aşhane gibi doğrudan doğruya hayır hizmetlerinin ifası için kurulmuş olan vakıfların taşınmazlarıdır. Bu taşınmazlar, gerek mülga 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gerekse hâlen yürürlükte olan 5737 sayılı Vakıflar Kanunu hükümleri uyarınca “ammenin istifadesine” terk edilmiştir. Dolayısıyla, bu taşınmazlar hakkında, esas itibarıyla özel mülkiyet hükümleri tatbik olunamaz; hayrat taşınmazlar satılamaz, rehnedilemez, haczolunamaz; bunlar için ne mülkiyete ne de irtifak haklarına ilişkin kazandırıcı zamanaşımı hükümleri uygulanamaz. Zira bu mallar hiçbir kişinin özel mülkiyetinde olmayıp, kamunun kullanımına ve istifadesine tahsis edilmiştir. Hayrat taşınmazlar, mülga 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 10. maddesi ile 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 15. ve 16. maddelerinde öngörülen hükümler hariç olmak üzere, vakfın belirlediği kullanım şekli dışında bir kullanım amacına tahsis edilemez. Belirtilen istisna hükümlere göre de hayrat taşınmazların mümkün mertebe gayeye aynı diğer hayrata tahsis edilmek zorundadır. Vakıf hayrat taşınmazların temel özelliği bunların amaç dışı kullanımlara karşı üçüncü kişiler yanında, bizzat Devlete karşı da korunmuş olmasıdır. Bu vakıfların Devletin koruması altında olması, Devletin istediği zaman ve istediği şekilde vakıf malları üzerinde tasarrufta bulunması anlamına gelmez. Devlet, sadece amacı doğrultusunda kullanılmasını teminen, vakıf mallarının kendisine emanet edildiği varlık konumundadır.”*, www.kanunum.com, E.T. 17.11.2023.

⁶⁹⁸ Mülhak vakfın malları üzerinde özellik arz eden bu tasarruflar ayrıca incelenmiştir. Aşağıda bkz. 3.3.3.

isimlendirilen ve gelirlerinden yararlanan; bağ, bahçe, maden ocağı, hamam, bina ve dükkân gibi mal ve işletmelerdir⁶⁹⁹.

2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda vakfedilen paralar ile vakıfların akar cinsinden olan taşınmazlarında özel mülkiyet hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmişti (eVK m. 11). Bu düzenlemenin sebebi, mülga Kanun zamanında hayrat taşınmazların geniş anlamda kamu malı statüsünde görülmesiydi (eVK m. 9). 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu'nda ise vakfedilen mallar hususunda, isabetli olarak, böyle bir ayırıma yer verilmemiştir. Dolayısıyla, günümüz hukukunda kanun koyucu tarafından özel hukuk tüzel kişiliğini haiz olduğu açıkça hükme bağlanan, eski ve yeni tüm vakıfların hem hayrat hem de akar cinsinden mallarının özel mülkiyet hükümlerine tabi olduğunu kabul etmek gerekir (VK m. 4)⁷⁰⁰.

⁶⁹⁹ İşeri, “Vakıflar”, 209 vd.; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 253; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 58; Keskiöglü, *İslam Hukuku*, 210; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 284.

⁷⁰⁰ Y. HGK, 05.05.2002, E. 2002/14-828, K. 2002/1002, “Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 26.5.1935 gün ve 78/6 sayılı kararında da vakıf malların devlet malı olmadığı vurgulanmıştır. Öte yandan, yine Vakıflar Kanunun 8.maddesi ile doğrudan hayrattan olan vakıf mallar hakkında kazandırıcı zaman aşımı işlemesini denmesine karşın, aynı yasanın 41.maddesi, hayratlar dışındaki vakıf malların zilyetlikle edinilebileceği hükmünü getirmiş bulunmaktadır. Daha sonra yasa koyucu, 13.7.1967 tarih 903 Sayılı Yasa ile 17.2.1926 tarih 743 sayılı Türk Medeni Kanununun 81/B maddesini ekleyerek vakıf malların zilyetlikle mülk edinme yolunu kapatmış, halen meri olan 4721 sayılı Türk Medeni Kanunun 17.maddesi ile aynı hüküm tekrarlanmıştır. Sonradan önlense bile zilyetlikle edinilebileceği yasa ile ifade ve kabul edilen bir taşınmaza kamu malı vasfı verilmesi, bunların 3402 sayılı Kadastro Yasasının 16.maddesinde sayılan taşınmazlarla bir tutulması doğru görülemez.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 23.07.2023. Aynı yönde bkz. Y. HGK, 20.11.2002, E. 2002/14-829, K. 2002/1003, www.kazanci.com.tr, E.T. 24.07.2023; Y. HGK, 18.11.2003, E. 2003/14-700, K. 2003/710, www.kazanci.com.tr, E.T. 24.07.2023. Bununla birlikte öğretide mazbut vakıfların mallarının kamu malı mı yoksa özel mal mı olduğu hususu halen tartışmalıdır. Bir görüşe göre mazbut vakıflar, kamuya hizmet sunan alanlara (sağlık, eğitim vb.) ilişkin olduğu ve VGM tarafından yönetildiği ve temsil edildiğinden, malları da mülhak ve cemaat vakıflarından farklı olarak kamu malı niteliğinde kabul edilmelidir. Bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 288. Diğer bir görüşe göre ise mazbut vakıf malları kamu malı niteliğini taşımaz, ancak kamu malı imtiyazlarından faydalanmaları sebebiyle karma nitelikte mallar olarak kabul edilmelidir. Bkz. Arslan, “Mazbut Vakıflar”, 130; Solmaz Bilici, *Mazbut Vakıflar*, 68. Bizim de savunduğumuz farklı bir görüşe göre ise günümüzde VK m. 4 gereğince mazbut vakıfların ayrı birer özel hukuk tüzel kişilikleri bulunduğu kabul edildiğinden malları da özel mülkiyet hükümlerine tabidir. Benzer yönde bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 710-711; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 125. Nitekim 02.04.2004 tarihli Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu ve 26.12.2013 tarihli Anayasa Mahkemesi kararları da savunduğumuz görüşü destekler niteliktedir. Bkz. AYM, 26.12.2013, E. 2013/70, K. 2013/166, “Mazbut vakıflar, fiili ve hukuki sebeplerle devletin el koyduğu, idaresi bir makama ya da vakfedenlerin ferilerinden başkalarına bırakıldığı, fiilen hayrı bir hizmeti kalmadığı için Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün vesayeti altına alınan özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişilerdir. Bu vakıfların temsil ve idareleri, vakıfların hukuki statüsü korunarak yaşatılması amacıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bırakılmıştır. Kendine özgü bu vesayet ilişkisi, mazbut vakıfların hukuki statülerinde bir değişikliğe sebebiyet vermediği gibi, vakıf malvarlığının kamu malı hâline dönüşmesi sonucunu da doğurmamaktadır.”, www.kazanci.com.tr, E.T.: 24.05.2023. Mazbut vakıfların tüzel kişilikleri hususunda ayrıca yukarıda bkz. 1.2.2.3.2.

3.3. Mülhak Vakfın Malları Üzerindeki Tasarruflar

3.3.1. Genel Olarak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu'na göre vakıflar, kural olarak, mal edinebilir⁷⁰¹ ve malları üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilirler (VK m. 12/I). Hem yeni hem de eski vakıfları kapsar nitelikteki bu kural mülhak vakıflar için de geçerlidir. Zira mülhak vakıflar da diğer tüm vakıflar gibi özel hukuk tüzel kişiliğini haizdir (VK m. 4). Mülhak vakıflar, bağımsız fiil ehliyetini haiz olup (TMK m. 49), iradelerini zorunlu ve fert organ olan vakıf yöneticisi (mütevelli) aracılığıyla açıklar (TMK m. 50/I). Bu yönetici, kural olarak, mülhak vakfın malları üzerindeki tüm tasarruflar hususunda yetkilidir (TMK m. 50/II). Ancak mülhak vakıf yöneticisinin vakfın malları üzerinde sahip olduğu bu yetki sınırsız değildir.

Mülhak vakfın malları üzerindeki tasarruflar, vakfın amacı ve vakfiyedeki şartlarla sınırlı olduğu gibi, hukuk düzenince de bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, kanun koyucu tarafından, mülhak vakıfların akar ve hayrat cinsinden malları üzerindeki bazı temlik tasarruflar belli kanuni prosedürlere bağlanmış (VK m. 12 ve 15); hayrat cinsinden taşınmazlar üzerindeki bazı tasarruflar ise yasaklanmıştır (VK m. 15/I). Bu çerçevede bu başlıkta; öncelikle mülhak vakıf yöneticisinin tasarruf yetkisinin sınırları ve vakfın malları üzerinde serbestçe gerçekleştirebileceği bazı tasarruflar incelenmiş, sonrasında ise mülhak vakfın malları üzerinde özellik arz eden bazı tasarruflar konu edilmiştir.

⁷⁰¹ Bu madde ile 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu döneminde izin almak suretiyle mal alabilen vakıfların, özel hukuk tüzel kişileri olmaları göz önüne alınarak, hiçbir makam ve merciden izin almaksızın mal alabilecekleri ve malları üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri hükmü getirilmiştir. Nitekim VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi gereğince vakıflar, yetkili organ kararı ile Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) lisanslı bağımsız ekspertiz kuruluşlarına düzenlettirecekleri ekspertiz raporunda belirtilen bedelden fazla olmamak kaydıyla VGM'den izin almadan taşınmaz satın alabilirler. Ancak satın alınan taşınmaz ile ilgili tapu işlemlerinin yapılabilmesi için, 2644 sayılı Tapu Kanunu (RG, 29.12.1934, S. 2892) m. 1 ve 2 gereğince, bu hususta yetki belgesi alınması zorunludur. Söz konusu Genelge gereğince bu yetki belgesi ilgili vakıf tüzel kişiliği tarafından bağlı olduğu bölge müdürlüğünden alınır. İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 25.08.2023.

3.3.2. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Tasarruf Yetkisinin Sınırları ve Vakfın Malları Üzerinde Serbestçe Gerçekleştirebileceği Bazı Tasarruflar

Mülhak vakıf yöneticisi vakıfla ilgili tüm tasarruflar açısından vakıf tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Ancak burada dar ve teknik anlamda (borçlar hukuku anlamında) bir temsil değil, tüzel kişilere özgü ve kaynağını kanundan alan bir temsilin varlığından söz edilir (TMK m. 50)⁷⁰². Nitekim temsilci, temsil ettiği kişi veya kuruluş adına hukuki işlemler yürütürken, organın tüm fiil ve işlemleri doğrudan doğruya tüzel kişinin fiil ve işlemleri sayılır⁷⁰³. Dolayısıyla mülhak vakıf yöneticisinin mülhak vakfın malları üzerinde organ sıfatıyla, kanundan ötürü, sahip olduğu bir tasarruf yetkisi mevcuttur⁷⁰⁴. Bu kapsamda, kural olarak, mülhak vakfın mallarıyla ilgili hukukî ve fiili tüm tasarrufları yapma yetkisi yöneticiye aittir (TMK m. 50/II)⁷⁰⁵. Bununla birlikte, yöneticinin bu tasarruf yetkisi sınırsız değildir. Nitekim mülhak vakıf yöneticisinin tasarruf yetkisi, vakfın amacı ve vakfiyedeki şartlarla sınırlı olduğu gibi, bazı özel tasarruflar açısından kanun çerçevesinde de sınırlandırılmıştır.

Öncelikle mülhak vakfın amacı vakıf yöneticisinin tasarrufları hususunda bir sınır teşkil eder⁷⁰⁶. Nitekim vakfedilen mallar belli bir amaca yönelik olarak tahsis edildikleri (özümlendikleri) için ancak bu amaç doğrultusundaki tasarruflara konu edilebilirler⁷⁰⁷. Bu

⁷⁰² Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 80 ve 88; Öztan, *Tüzel Kişiler*, 39. Borçlar hukuku anlamında temsilciyi, bir sözleşme ilişkisinin varlığı gerekmeksizin, tek taraflı bir hukuki işlem neticesinde kendisine verilen yetki çerçevesinde temsil edilenin ad ve hesabına hukuki işlemlerde bulunan kişi olarak tanımlamak mümkündür (TBK m. 40 vd.).

⁷⁰³ Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 80 ve 124. Diğer bir anlatımla organın irade beyanı, bizzat tüzel kişinin irade beyanıdır. Ancak organlar sadece hukuki işlemleri (irade beyanları) yoluyla değil, diğer davranışları ve özellikle haksız fiilleri yoluyla da tüzel kişiyi borç altına sokabilirler (TMK m. 50/II). Bkz. Eren, *Borçlar Genel*, 484.

⁷⁰⁴ Vakıf yöneticisinin vakfın malları üzerindeki tasarruf yetkisi, onun organ sıfatıyla sahip olduğu yönetim ve özellikle temsil görevinden kaynaklanmaktadır. Nitekim organın temsil görevi öğretide, “üçüncü şahıslarla tüzel kişi adına tüzel kişinin mevzuunun beraberinde getirdiği hukuki muameleleri yapmak, tüzel kişiyi üçüncü şahıslara karşı hak sahibi kılmak ve mükellefiyet altına sokmak” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Öztan, *Organ Kavramı*, 53.

⁷⁰⁵ Mülhak vakfın yönetim organı, kural olarak, tek kişiden oluştuğu için yöneticinin tasarruflarının hukuki anlamda “karar” olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmek gerekir. Zira tek kişinin kararı aynı zamanda organın kararıdır. Bu anlamda öğretide, vakfın yönetim organının tek kişiden oluştuğu hallerde karar (“Beschluss”) yerine tek kişilik karar (“Entscheid”) yahut da tek kişinin irade beyanı kavramının kullanılması gerektiği dile getirilmektedir. Bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 266.

⁷⁰⁶ Mülhak vakıflarda amaç; zürri (ailevi), hayri (toplumsal) ya da bu ikisinin birleştiği yarı zürri (karma) nitelikte olabilir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. 2.1.2.2. Yönetimi Vakfedenlerin Soyundan Gelenlere Şart Edilmiş Vakıflar.

⁷⁰⁷ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 289.

anlamda vakfa tahsis olunan mallar ile vakfın amacı arasında sıkı bir bağıllık söz konusu olup, vakfa mal tahsisi, işlemin konusunu oluşturan mallar bakımından, bir nevi tedavülün sınırlanması niteliğini taşır⁷⁰⁸. Bununla bağlantılı olarak ikinci sınır, mülhak vakfın vakfiye şartlarıdır. Bilindiği üzere mülhak vakıflarda; Medeni Kanun'un kabulünden önceki temel hukuk kurallarına (şeri hükümlere) ve teamüle, vakfın mahiyet ve hükmüne, vakfın ve vakıftan yararlananların menfaatlerine aykırılık teşkil etmeyen vakfiye şartlarına uyulması önceliklidir⁷⁰⁹. Bu konuda vakfiyelerde herhangi bir düzenleme mevcut değilse vakıf yöneticisi, doğrudan veya dolaylı olarak vakfın amacını gerçekleştirmeye yönelik olmak kaydıyla, mülhak vakfın malları üzerinde serbestçe tasarruf edebilir⁷¹⁰.

Mülhak vakıf yöneticisinin tasarruf yetkisinin son sınırı ise vakfın malları üzerindeki birtakım temlik tasarruflara kanun koyucu tarafından getirilen sınırlamalardır. Nitekim mülhak vakfın malları üzerinde yapılabilecek satış, mal değişim (trampa), arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi gibi temlik tasarruflar kanun koyucu tarafından özel usullere bağlanmıştır (VK m. 12 ve 15)⁷¹¹. Dolayısıyla bu gibi tasarruflar mülhak vakıf yöneticisinin serbestçe gerçekleştirebileceği tasarruflar arasında yer almaz. Keza mülhak vakfa ait hayrat taşınmazların tahsisi, mülhak vakfın malları üzerinde rehin hakkı tesisi, mülhak vakfın mallarının cebri icra yoluyla takibi, kamulaştırılması ve zamanaşımıyla iktisabı gibi tasarruflar da bu açıdan özellik arz eder. Ancak bu konular bir sonraki başlıkta ayrıca ele alındığı için burada yalnızca mülhak vakıf yöneticisinin vakfın malları üzerinde serbestçe gerçekleştirebileceği tasarruflar incelenmiştir.

Mülhak vakıf yöneticileri, yukarıda sözü edilen sınırlamalara uymak kaydıyla, mülhak vakfın malları üzerinde vakfın yararının gerektirdiği birtakım tasarruflarda bulunabilirler. Nitekim VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi gereğince "*Vakıfların malları üzerinde yapacağı kiralama, yapım ve onarım karşılığı kiralama, imar uygulaması, inşaat-onarım, üst hakkı vb. tasarruflar Vakıflar Genel Müdürlüğü iznine tabi olmayıp yetki ve sorumluluk tamamen vakıf yönetimindedir.*"⁷¹². Bu kapsamda mülhak vakıf yöneticisi,

⁷⁰⁸ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 274.

⁷⁰⁹ Çalışmanın "*Vakfiye Şartları ile Emredici Hükümler Arasındaki Öncelik*" başlığında bu hususta ayrıntılı bir incelemeye yer verilmiştir. Bkz. 2.1.3.4.

⁷¹⁰ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 275.

⁷¹¹ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 275.

⁷¹² İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 16.08.2023.

vakfa gelir getirmek amacıyla özgülünen akar taşınmazları rayicine uygun ve noterlikçe onaylanmış sözleşmelerle kiraya verme ve bu kiralari tahsil etme görev ve yetkisine sahiptir⁷¹³. Keza mülkiyeti mülhak vakfa ait akar taşınmazın yapım veya onarım karşılığı uzun süreli kiraya verilmesi işlemi de bu kapsamdadır⁷¹⁴. Mülhak vakıf yöneticisi, vakfın malları üzerinde 3194 sayılı İmar Kanunu⁷¹⁵ çerçevesinde isteğe bağlı olarak yapılabilecek imar uygulamaları⁷¹⁶ hususunda da yetkilidir. Keza mülhak vakıf yöneticisi, vakfın menfaatleri çerçevesinde, mülhak vakfın akar ve hayrat malları üzerinde onarım-inşaat türünden tasarruflar da gerçekleştirebilir. Hatta vakfa ait akar ve hayrat mallardan onarılması gerekenleri onarmak, VY m. 27/I-a gereğince, onun görev ve sorumlulukları arasındadır⁷¹⁷. Diğer taraftan, mülhak vakfa ait arsa veya arazi üzerinde yap-işlet-devret modeline göre inşaat da yaptırılabilir. Böylece, mülkiyeti ilgili vakfa ait akar taşınmazlar üzerinde alışveriş merkezi, akaryakıt istasyonu, hastane, otel gibi taşınmazlar inşa edilebilir⁷¹⁸. Böyle bir tasarrufta taşınmazın mülkiyeti ilgili vakıfta kalırken kullanma ve yararlanma hakkından vakıf sadece belli bir süre için yoksun kalmaktadır⁷¹⁹. Benzer şekilde, yukarıdaki sınırlamalar çerçevesinde, vakfın mahiyetine ve menfaatlerine uygun düşen sınırlı aynı hak tesisi hususunda da vakıf yöneticisi yetkilidir. Bu kapsamda özellikle; üst hakkı (TMK m. 826 vd.), kaynak hakkı (TMK m.

⁷¹³ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 57. Benzer yönde bkz. Berki, *Vakıflar*, 214-215.

⁷¹⁴ “Yapım veya Onarım Karşılığı Kiralama Modeli”, mülkiyeti ilgili vakfa veya VGM’ye ait taşınmazlar üzerine, yüklenicisi tarafından inşa edilip işletme süresi ve bedeli belirlenen süre karşılığı işletildikten sonra taşınmazın tümünü herhangi bir hak talep etmeksizin devredilmesidir. VK m. 20/I gereğince “onarım veya inşa karşılığı kiralamalarda; onarım ve inşa bedeli göz önüne alınarak kira süresi Genel Müdüriün onayı ile yirmi yıla, Meclis kararı ile kırk dokuz yıla kadar tespit edilebilir.”. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/yatirimlar/yapim-veya-onarim-karsiligi-kiralama>, E.T.: 10.11.2023.

⁷¹⁵ RG, 09.05.1985, S. 18749.

⁷¹⁶ İsteğe bağlı imar uygulamaları, parsel sahibi veya sahiplerinin tamamının talebiyle gerçekleşen “sınır düzeltmesi”, “ifraz-tevhid” ve “terk” olarak adlandırılan uygulamalardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Muharrem Aksoy, “İmar Mevzuatı ve Danıştay Kararları Çerçevesinde Arazi ve Arsa Düzenlemesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2013), 30 vd.

⁷¹⁷ VY m. 27/I-a gereğince mülhak vakıf yöneticisi, öncelikle vakıf kültür varlıkları olmak üzere, vakfa ait akar ve hayratı gözetmek, onarılması gerekenleri onarmak zorundadır. Mülhak vakıf yöneticisinin temel görev ve yetkileri hususunda ayrıca yukarıda bkz. 2.3.4.

⁷¹⁸ “Yap-işlet-devret modeli uzun vadede taşınmazın bulunduğu bölgenin ihtiyacı olan gelir getirici bir hizmete yönelik okul, AVM, hastane vb. yatırımların yapılması, proje döneminde ve sonrasında istihdama katkı sağlanması, katma değer yaratabilmesi bakımından önemli bir uygulama modeli olarak görülmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü açısından ise bu model, taşınmazın değerlendirilmesi neticesinde proje dönemi ve sözleşme süresi boyunca elde edilen ekonomik getiri, farklı projelere aktarılan kaynak ve süre bitiminde elde bulunan ve kiralınmasına devam edilen gayrimenkuller için uygulanmaktadır.”. Bkz. Yeşim Aliefendioğlu ve Coşkun Turgut “Vakıf Taşınmazların Kira Bedellerinin Tespitinde Karşılaşılan Sorunların Analizi”, *Vakıflar Dergisi*, 49, (2018): 121.

⁷¹⁹ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 289.

837), intifa hakkı (TMK m. 794 vd.), oturma hakkı (TMK m. 823 vd.) gibi irtifak (yararlanma) hakları vakfin akar malları üzerinde tesis edilebilir. Bu haklardan vakfin gelir elde etmesi veya üst hakkında olduğu gibi hakkın sona ermesi halinde kurulmuş olan tesise sahip olması gibi menfaatleri olabilir⁷²⁰. Mülhak vakfin malları üzerinde rehin hakkı tesisi ise özellik arz eden tasarruflardan olduğu için ayrıca incelenmiştir⁷²¹.

Mülhak vakfin mallarının vakıf yöneticisi tarafından bağışlama konusu yapılabilmesi ise olması gereken hukuk (de lege ferenda) çerçevesinde mümkün değildir⁷²². Nitekim vakfin amacı doğrultusunda vakıftan yararlananlara yapılan ayni ve nakdi yardımlar dışında vakfedilen malların bağışlanması, esasen, vakfin mahiyetine aykırıdır⁷²³. Özellikle mülhak vakıflarda amaç, büyük çoğunlukla, hayır şartlarının gerçekleşmesinden sonra arta kalan gelir (galle) fazlasının vakfedenin soyundan gelenlere dağıtılması şeklinde belirlendiğinden vakıf yöneticisinin vakfin mal varlığından yapacağı bir karşılıksız kazandırma vakfedenin iradesine ve vakfiye şartlarına da aykırılık teşkil eder⁷²⁴. Bu açıdan özellikle mülhak vakfin hayrat taşınmazlarının bağışlama konusu yapılabilmesi de bu tür taşınmazların niteliklerine aykırı olup mümkün değildir (VK m. 15)⁷²⁵. Bununla birlikte, VK m. 25/II'de "*Vakıflar; (...) yurt içi ve yurt dışındaki benzer amaçlı vakıf ve derneklere ayni ve nakdi bağış ve yardımda bulunabilirler.*" hükmü getirilerek vakfedilen malların benzer amaçlı vakıflara ve derneklere bağışlanabilmesi hususunda yönetim organına bir tasarruf yetkisi tanınmıştır. Gerekçede bu hükmün 5253 sayılı Dernekler

⁷²⁰ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 289.

⁷²¹ Aşağıda bkz. 3.3.3.4.

⁷²² Vakfin mallarının bağışlama sözleşmesine konu edilemeyeceği yönünde bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 289; Aksoy Dursun, *Vakfin Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 246; Akbulut, *Vakıf Senedi*, 243.

⁷²³ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 289. Bu anlamda Yargıtay, "*hakime yasa ile tanınan takdir hakkını kısıtlayacak nitelikte ve özellikle vakfin mal varlığında azalmaya da neden olabilecek şekilde vakıf aleyhine yanlış değerlendirme ve uygulamaları da beraberinde getirebilecek olan ve de malın doğrudan değiştirilmesi veya paraya çevrilmesinden farklı bir hukuki nitelik ve yapıda bulunan "şartlı bağışlama, satış veya bağışlama vaadi" ile vakıf mallarının elden çıkmasına olanak sağlamak üzere senedin 6 ncı maddesinin (a) bendinin değiştirilmesini*" doğru görmemiştir. Bkz. Y. 18. HD, 09.06.2003, E. 2003/2392, K. 2003/4856, www.kazanci.com.tr, E.T. 22.06.2023.

⁷²⁴ Diğer taraftan TMK m. 449 hükmüne kıyasen de vakfin mal varlığından önemli bağışlarda bulunulması mümkün değildir. Nitekim, çalışmada önceden açıklandığı üzere, TMK m. 449 hükmünde sayılan yasak işlemler açısından tüzel kişilerin kuruluş belgelerinde öngörülen özel amaçların fiil ehliyetlerini sınırladığı kanaatindeyiz. Bu hususta yukarıda bkz. 2.2.3.4.1.

⁷²⁵ Gülşah Vardar Hamamcıoğlu, *Bağışlama Sözleşmesi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 169. Aynı yönde bkz. Ahmet Furkan İlhan, *Yüklemeli (Mükellefiyetli) Bağışlama* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 115. Yazarlardan farklı olarak bu hususun bir hak ehliyeti sınırlaması değil, fiil ehliyeti sınırlaması teşkil ettiği kanaatindeyiz. Nitekim VK m. 15'de sayılan tasarruflar arasında bağışlama yer almadığından, kanaatimizce, vakıflar açısından bu hususu bir hak ehliyeti sınırlaması olarak yorumlamak mümkün değildir.

Kanunu'na paralel olarak düzenlendiği ifade edilmiştir. Kanaatimizce bu hüküm, vakıflarda dernekleşme eğiliminin bir tezahürü olup, vakfın mahiyetine, amacına ve dolayısıyla vakfedenin iradesine aykırılık teşkil ettiğinden kaldırılmalıdır.

3.3.3. Mülhak Vakfın Malları Üzerinde Özellik Arz Eden Tasarruflar

3.3.3.1. Genel Olarak

Eski vakıfların kuruluşundan itibaren geçen uzun zaman içerisinde toplumsal ve hukuki alanda birçok değişim yaşanmış ve bu değişimler neticesinde vakfın amacıyla mal varlığı arasındaki bağın ortadan kalktığı durumlarla karşılaşmıştır. Bu sebeple gerek eski hukukta gerekse günümüz hukukunda kanun koyucu, belli sınırlamalar dahilinde, vakıfların akar ve hayrat cinsinden mallarının değiştirilebilmesi yolunu açarak statik konumda olan bu mallarda sürdürülebilirlik sağlamıştır (VK m. 12 ve 15)⁷²⁶. Bununla birlikte *“Vakıfların hayrat taşınmazları haczedilemez, rehnedilemez, bu taşınmazlarda mülkiyet ve irtifak hakkı için kazandırıcı zamanaşımı işlemeyiz”* hükmü de getirilerek özellik arz eden bazı tasarruflar yönünden hayrat taşınmazlar korunmuştur (VK m. 15/I). Bu çerçevede bu başlıkta öncelikle, mülhak vakfın akar ve hayrat cinsinden mallarının değiştirilmesi incelenmiş; sonrasında ise kanunda öngörülen sınırlamalara da değinilerek mülhak vakfın malları üzerinde özellik arz eden bazı tasarruflar konu edilmiştir. Bu kapsamda; mülhak vakfa ait hayrat taşınmazların tahsisi, mülhak vakfın malları üzerinde rehin hakkı tesisi, mülhak vakfın mallarının cebri icra yoluyla takibi, zamanaşımıyla iktisabı ve kamulaştırılması konuları imkân ölçüsünde eski hukukla da mukayeseli olarak ele alınmıştır.

3.3.3.2. Mülhak Vakfın Akar ve Hayrat Cinsinden Mallarının Değiştirilmesi

3.3.3.2.1. Genel Olarak

İslam-Osmanlı hukukuna göre vakfedilen mallar bir nevi dokunulmazlık elde etmekte ve artık bu mallar üzerinde kural olarak tasarruf edilememekteydi⁷²⁷. Eski vakıflardaki ebedilik (*“te’bid”*) ilkesinden yola çıkılarak geliştirilen bu yaklaşım gereğince, vakfedilen mallar kural olarak satılamaz, bağışlanamaz, miras yoluyla intikal edemez,

⁷²⁶ Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 294.

⁷²⁷ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 173. Aynı yönde bkz. Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 38.

ariyet veya rehin olarak verilemezdi⁷²⁸. Ancak eski hukukta zaman içerisinde meydana gelen bazı zaruretler bu ilkenin birtakım istisnalarını ortaya çıkarmıştır (Mecelle m. 21). Bu istisnalardan en önemlileri, özellikle akar taşınmazların bazı şartların varlığı halinde başka bir taşınmazla veya parayla değiştirilmesini ifade eden “*istibdal*” usulü ile kendilerinden yararlanılması imkânsız hale gelen hayrat taşınmazların tahsis amacı aynı veya en yakın başka bir hayrata dönüştürülmesini ifade eden “*müstağnâ anı*” vakıflardır⁷²⁹.

Türk medeni hukukunda ise eski vakıfların varlığını sürdürebilmesi veya daha iyi faaliyette bulunabilmesi bakımından haklı sebepler mevcutsa, kanun koyucu tarafından düzenlenen bazı istisnai hallerde, mahkeme veya Vakıflar Meclisi kararı neticesinde vakfedilen malların daha yararlı olanları ile değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi mümkündür. Bu kapsamda kanun koyucu, öncelikle, 1935 yılında yürürlüğe giren 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu ile hayrat taşınmazlar için eVK m. 10⁷³⁰, akarlar içinse eVK m. 12⁷³¹ hükmünü getirerek eski vakıfların mallarının değiştirilmesi veya paraya çevrilmesini düzenlemiştir⁷³². 2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar

⁷²⁸ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 173. Aynı yönde bkz. Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 120-121; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 38. Bunun sebebi olarak, öğretide, İslam-Osmanlı hukukuna göre “*mülk*”, yani özel mülkiyete tabi olan bir malın hayır amacıyla terk ve tahsisi ile artık bu mülkün Allah’ın mülkü hükmünde (önceden kamuya ve sonradan gelişen tüzel kişilik teorisi çerçevesinde vakıf tüzel kişiliğine ait) kabul edilmesi gösterilmektedir. Bkz. Şafak, “Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi”, 48.

⁷²⁹ Ayrıca, amaçları ortadan kalkmış veya kendisinden yararlananlar ortadan kaybolduğundan amacının değiştirilmesi gereken vakıfları ifade eden “*evkaf-ı münderise*”, icareteyn, mukataa ve gedik gibi hakların mevcudiyeti, vakfedilen mallar üzerinde şuf’a hakkının veya istihkak iddiasının bulunması ve bu iddianın ispat edilmesi ile bağlayıcı olmayan vakıfların hâkim tarafından feshedilmesi gibi istisnalar da mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, “Mülkiyet”, 16 vd.; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 174-175; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 121-123; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 38-39.

⁷³⁰ 2762 sayılı Vakıflar Kanunu m. 10: “*Tahsis edildikleri maksada göre kullanılmaları kanuna veya amme intizamına uygun olmayan veya işe yaramaz bir hale gelen hayrat vakıflar, idare meclisinin teklifi ve Bakanlar Heyetinin kararı ile mümkün mertebe gayece aynı olan diğer hayrata tahsis edilebileceği gibi bu kabil hayrat ayın veya para ile değiştirilerek elde edilecek ayın veya para dahi aynı suretle diğer hayrata tahsis olunabilir. Mimari ve tarihi değeri olan eserler satılamaz.*”.

⁷³¹ 2762 sayılı Vakıflar Kanunu m. 12: “*Mevkilerine ve temin ettikleri menfaate göre kalmaları gerekli görülmeyen mazbut ve mülhak vakıflara ait akar ve toprakları idare meclisinin kararı ile satmağa veya başka gayri menkulle değiştirmeğe Umum Müdürlük selahiyetlidir. Bu satışlarla elde edilecek paralar tercihan mahallerinde akar satın almağa veya yaptıрмаğa veya o vakfın mevcut akarının taminine sarf olunur. Mülhak vakıflarda, idare meclisi, karar vermeden evvel o vakfın mütevellisinin mütalaasını alır.*”.

⁷³² Öğretide eski vakıflara ilişkin getirilen bu hükümlerin doğrudan doğruya amaç kavramındaki değişikliği gösteren hükümler olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Köprülü, *Medenî Hukuk*, 596-597; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 67. Yeni vakıflarda ise 1967 yılında yürürlüğe giren 903 sayılı Kanun’dan önce 743 sayılı Medeni Kanun’da böyle bir hüküm mevcut değildi. 903 sayılı Kanun ile getirilen eMK m. 80/A hükmü ile yeni vakıflarda da malların değiştirilmesi hususunda eski uygulamadaki fiili durumun hukukileştirildiği görülmektedir. Bkz. Güneri, *Vakıfta Amaç*, 201. Keza günümüzde de 4721 sayılı TMK m. 113/III hükmü ile bu usulün daha da iyileştirilerek düzenlendiği görülmektedir. İlgili hükme

Kanunu'nda ise mülhak vakıflara ait akar malların değiştirilmesi veya paraya çevrilmesi VK m. 12/III⁷³³, hayrat taşınmazların başka bir hayrata dönüştürülmesi, akara devredilmesi veya paraya çevrilmesi ise VK m. 15/II'de⁷³⁴ düzenlenerek mülga Kanun'a nazaran kısmen isabetli görülen bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu başlıkta 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde öncelikle mülhak vakıfların akar cinsinden malları, sonrasında ise hayrat cinsinden malları üzerinde gerçekleştirilebilecek değişiklikler ve bunun usulü incelenmiştir⁷³⁵.

3.3.3.2.2. Akar Cinsinden Malların Değiştirilmesi

3.3.3.2.2.1. Genel Olarak

Mülhak vakıflara başlangıçta özgülenen veya bu vakıfların sonradan iktisap ettikleri akar cinsinden malların zamanla ya da meydana gelen olaylar neticesinde gelir getirmez bir duruma gelmesi veya gelirlerinin önemli bir ölçüde azalması mümkündür. Örneğin, mülhak vakfın kiraya vererek gelir elde ettiği bina, geçirdiği depremler sonucunda hasar görmüş ve artık kira gelirleri önemli bir ölçüde azalmış olabilir. İşte bu gibi durumların varlığı halinde vakfın menfaati doğrultusunda akar malların değiştirilmesi veya paraya çevrilmesi gerekebilir. İşte VK m. 12/III gereğince mülhak vakfa başlangıçta özgülenen veya mülhak vakfın sonradan iktisap ettiği akar malların değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi mümkündür. Bu kapsamda mülhak vakıflara başlangıçta özgülenen akar

göre, “Amaca özgülenen mal ve hakların daha yararlı olanları ile değiştirilmesini veya paraya çevrilmesini haklı kılan sebepler varsa mahkeme, vakfın yönetim organı veya denetim makamının başvurusu üzerine diğerinin yazılı görüşünü aldıktan sonra gerekli değişikliğe izin verebilir.”. Böylece, eMK m. 80/A hükmüne kıyasen, denetim makamının yanı sıra vakfın yönetim organına da bu hususta başvuru yetkisi tanındığı görülmektedir. Nitekim, eMK m. 80/A hükmü, bu sebeple öğretide eleştirilmekteydi. Bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 278-279.

⁷³³ 5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 12/III: “Mülhak, cemaat, esnaf vakıfları ile yeni vakıflara, başlangıçta özgülenen mal ve haklar, vakıf yönetiminin başvurusu üzerine, haklı kılan sebepler varsa, Denetim Makamının görüşü alınarak mahkeme kararı ile sonradan iktisap ettikleri mal ve hakları ise bağımsız ekspertiz kuruluşlarınca düzenlenecek rapora dayalı olarak vakıf yetkili organının kararı ile daha yararlı olanları ile değiştirilebilir veya paraya çevrilebilir.”.

⁷³⁴ 5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 15/II: “Genel Müdürlüğe, mazbut ve mülhak vakıflara ait olup, tahsis edildikleri amaca göre kullanılmaları kanunlara veya kamu düzenine aykırı yahut tahsis amacına uygunluğunu kaybetmiş, kısmen veya tamamen hayrat olarak kullanılması mümkün olmayan taşınmazlar; mazbut vakıflarda Meclis kararı ile mülhak vakıflarda vakıf yöneticisinin talebi üzerine Meclis kararı ile gayece aynı veya en yakın başka bir hayrata dönüştürülebilir, akara devredilebilir veya paraya çevrilebilir. Bu paralar aynı surette diğer bir hayrata tahsis olunur. Aynı vakıf içerisindeki dönüştürme veya devirlerde bedel ödenmez.”.

⁷³⁵ Buradaki değişiklikler tabirinden hem VK m. 12/III kapsamında akar malların değiştirilmesi veya paraya çevrilmesi, hem de VK m. 15/II kapsamında hayrat taşınmazların başka bir hayrata dönüştürülmesi, akara devredilmesi veya paraya çevrilmesi anlaşılmalıdır.

mallar, vakıf yöneticisinin başvurusu üzerine, haklı kılan sebepler varsa VGM'nin görüşü de alınarak mahkeme kararıyla; mülhak vakıfların sonradan iktisap ettikleri akar mallar ise bağımsız ekspertiz kuruluşlarınca düzenlenecek rapora dayalı olarak vakıf yöneticisinin kararıyla daha yararlı olanları ile değiştirilebilir veya paraya çevrilebilir.

3.3.3.2.2.2. Başlangıçta Özgülenen Akar Cinsinden Malların Değiştirilmesi

3.3.3.2.2.2.1. Genel Olarak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 12/III gereğince mülhak vakıflara kuruluşlarında vakfiyelerle özgülenen akar cinsinden mallar, vakıf yöneticisinin başvurusu üzerine, haklı kılan sebeplerin varlığı halinde VGM'nin de görüşü alınarak verilecek mahkeme kararı neticesinde daha yararlı olanları ile değiştirilebilir veya paraya çevrilebilir⁷³⁶. Bu hüküm gereğince gerçekleştirilecek değişikliğin üç temel şartı vardır. Bu şartlar; değişikliğin mülhak vakfın menfaatine olması, değişikliği haklı kılan sebeplerin mevcudiyeti ve mülhak vakıf yöneticisinin başvurusu ile VGM'nin görüşü alınarak verilecek mahkeme kararıdır.

3.3.3.2.2.2.2. Şartları

3.3.3.2.2.2.2.1. Değişikliğin Mülhak Vakfın Menfaatine Olması

Mülhak vakfa başlangıçta özgülenen akar malların değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi için bu değişikliğin vakfın menfaatine olması gerekir. Nitekim VK m.

⁷³⁶ İslam-Osmanlı hukukunda vakfa kuruluşta özgülenen akar cinsinden malların değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi için vakfedilen malın özel mülkiyete konu olan diğer bir mal ile değiştirilmesi anlamına gelen ve belli şartlara tabi olan “*istibdal*” usulü işletilmekteydi. Ancak bu usul, vakfedilen mallar açısından suiistimallere açık olduğundan, İslam-Osmanlı hukukunda bazı tartışmalara sebep olmuştur. Nitekim bazı hukukçular vakfedilen malların dokunulmazlığı (“*te’bit*”) ilkesine önemli bir istisna teşkil eden bu usule vakfedilen malların asla değiştirilemeyeceğini ileri sürerek karşı çıkarken bazıları ise buna cevaz vermiştir. Ancak istibdale cevaz verenler de bu işlemin şartları hususunda ihtilaf etmiştir. Bu husustaki tartışmaları ortadan kaldırarak meseleyi kökünden çözen kişi ise Osmanlı şeyhülislamı Ebussuûd Efendi olmuştur (ö. 982/1574). 1544 tarihli bir İrade-i Seniyye ile Ebussuûd Efendi’nin bu husustaki fetvası hukuki düzenleme haline getirilmiş ve böylece devlet başkanının izni (“*emr-i sultanî*”) olmadıkça hakimlerin istibdal kararı vermeleri yasaklanmıştır. Bu uygulama Tanzimat’ın son dönemlerine kadar sürdürülmüştür. Nitekim 1863 (h. 1280) tarihli Evkaf Nizamnamesi’yle bu şartlara uyulmazsa istibdalin geçerli olmayacağı ve sorumluların üç aydan iki seneye kadar hapis veya altı aydan üç seneye kadar sürgün cezası ile cezalandırılacağı düzenlenmiştir. Böylelikle suiistimallere açık olan bu usul cezai müeyyideye bağlanmış ve vakfedilen mallar korunarak eski vakıflar hukukundaki ebedilik (“*te’bid*”) ilkesine hizmet edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, “Mülkiyet”, 17 vd.; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 377 vd. Ayrıca bkz. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 78, dn. 36; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 121.

12/III'te geçen “(...) daha yararlı olanları ile değiştirilebilir veya paraya çevrilebilir.” ibaresinden anlaşılan budur. Bu anlamda vakfedilen akar mallarda gerçekleştirilecek değişikliğin, mevcut duruma nazaran, mülhak vakfın amacına hizmet noktasında daha fazla yarar sağlaması gerekir⁷³⁷. Vakfa daha fazla yarar sağlama ibaresinden kastedilen ise vakfa gelir getirmek amacıyla özgülenen bu mallardan ihtiyaç duyulan gelirin elde edilmesi veya geliri bu amacı elde etmeye yetmeyen malların daha fazla gelir getirenle değiştirilmesidir⁷³⁸. Bu kapsamda VK m. 12/III gereğince, mülhak vakıflara ait akar cinsinden olan mallarının satılarak yerine yenisinin alınması, mal değişim (trampa) sözleşmesine konu edilmesi, taşınmazın yıktırılıp yeniden yaptırılması veya arsanın üzerine bina inşa edilmek üzere arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesine göre devredilmesi mümkündür⁷³⁹.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 12/III'teki şartların gerçekleşmesi kaydıyla akar malların değiştirilmesi veya paraya çevrilmesine sebep olan hukuki işlemlerden mülhak vakfın menfaatine en uygun olan tercih edilmelidir⁷⁴⁰. Örneğin, mülhak vakfa kuruluşta özgülenen ve kira gelirlerinden yararlanan çok iyi mevkideki bir bina, son derece eski olduğundan kira bedelleri rayicin çok altında kalıyor ve bakım giderleri oldukça yüksekse bu binanın yıktırılarak yerine yenisinin yaptırılması, satılarak bedelinin başka şekilde değerlendirilmesine karar verilmesinden kanaatimizce vakfın menfaatine daha

⁷³⁷ Yeni vakıflarda TMK m. 113/III kapsamında aynı yönde bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 233; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 246; Akbulut, *Vakıf Senedi*, 242. İslam-Osmanlı hukukunda ise vakfedilen maldan yararlanmak mümkün iken vakfa daha yararlı olabilecek başka bir mal ile değiştirilmesi (istibdali) tartışmalıdır. Çoğunluk Hanefi hukukçu bu durumda istibdalin caiz olmadığını, zira bu hususta verilecek bir fetvanın menfaatperest bazı hakimlerin işine yarayacağını ve bu fetvaya dayanarak Müslümanların kudsî amaçlarla kurdukları vakıflara zarar verilebileceğini dile getirmiştir. Ebu Yusuf ve ona uyan bazı Hanefi hukukçular ise yararlanılması mümkün bir vakıf mal satılıp da yerine daha yararlı bir mal alınabilecekse hâkim kararı ile istibdalin caiz olduğu görüşündedir. Bu görüşün, Osmanlı uygulaması bir kenara bırakılırsa, İslam hukukunun cari olduğu diğer ülkelerde uygulandığı ve bu yüzden birçok vakıf malın yağma edildiği ifade edilmektedir. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 382-383; Döndüren, *Vakıf Meseleleri*, 63-64.

⁷³⁸ Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 246; Akbulut, *Vakıf Senedi*, 242.

⁷³⁹ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 284; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 234; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 246; Akbulut, *Vakıf Senedi*, 243. İslam-Osmanlı hukukunda da vakfedilen akar malın istibdali neticesinde elde edilen bedelin akar mal veya nakit para olabileceği kabul edilmekteydi. Bkz. Bilmen, *Kamus*, 4: 356; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 650-651, dn. 16; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 78-79, dn. 37; Akgündüz, “Mülkiyet”, 19; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 387; Döndüren, *Vakıf Meseleleri*, 64. Böylece İslam-Osmanlı hukukundaki istibdal muamelesinin günümüz hukukundaki mal değişim (trampa) veya satışa benzediği görülmektedir. Bkz. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 78-79, dn. 37.

⁷⁴⁰ Yeni vakıflarda aynı yönde bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 284; Akbulut, *Vakıf Senedi*, 243.

uygundur⁷⁴¹. Keza, öğretide isabetle ifade edildiği üzere, akar mallar değiştirilirken veya paraya çevrilirken elde edilen kıymetlerin de birbirine denk olması gerekir; yani akar malların değerce düşük bir malla değiştirilmesi veya paraya çevrilmesi mülhak vakfın menfaatine aykırıdır⁷⁴².

3.3.3.2.2.2.2. Değişikliği Haklı Kılan Sebeplerin Mevcudiyeti

Mülhak vakfa kuruluşta özgülenen akar cinsinden malların değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi için VK m. 12/III gereğince, vakfın menfaatinin yanı sıra, bunu haklı kılan sebeplerin de mevcudiyeti gerekir⁷⁴³. Bu hükümde zikredilen haklı sebeplerin neler olabileceği hususunda yürürlükteki mevzuatta ve yargı kararlarında bir açıklık yoktur. Ancak 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nda “*mevkilerine ve temin ettikleri menfaate göre kalmaları gerekli görülmeyen mazbut ve mülhak vakıflara ait*” akar malların değiştirilebileceği ifade edilmişti (eVK m. 12). Bu ibareden hareketle öğretide; vakfedilen taşınmazın ekonomik açıdan daha az gelir getirmesi, tamiri ve bakımı için yapılan masrafların fazla olması, merkezi yerlerde bulunmaması sebebiyle koruyup gözetilmesinin zor olması gibi tamamen ekonomik sebepler örnek olarak gösterilmekteydi⁷⁴⁴. Benzer şekilde eMK m. 80/A gereğince de “*geliri giderini karşılamıyan veya kıymetine uygun gelir getirmeyen*” vakfın mallarının değiştirilebileceği ifade edilmişti. Yeni vakıflar hakkındaki bu kıstas günümüz hukukunda TMK m. 113/III bakımından da haklı sebep olarak kabul edilmektedir⁷⁴⁵. Bu çerçevede, vakfa özgülenmiş mal varlığı değerlerinden elde edilen gelir; örneğin vergi, bakım, onarım, yenileme vb. sebeplerle giderleri karşılamamaktaysa TMK m. 113/III gereğince değişiklik için haklı sebebin gerçekleştiği kabul edilmektedir⁷⁴⁶. Keza vakfa ait

⁷⁴¹ Krş. İkişler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 234.

⁷⁴² Şafak, “Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi”, 48; Gücün, *Hukuk Davaları*, 372. Bu anlamda eski hukukta da kabul edildiği üzere bedel olarak alınacak akarın yer ve mevki, vakfedilen akarın yer ve mevkinden daha aşağı olmamalı, eşit değerde veya daha üstün olmalıdır. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 387.

⁷⁴³ Gerçekten de vakfa kuruluşta özgülenen malların değiştirilmesi noktasında daha yararlı malların mevcudiyeti kanunun aradığı tek ölçüt değildir. Nitekim böyle olsaydı, öğretide de ifade edildiği üzere, fiyat ve fiyatı etkileyen piyasa koşullarında görülen her değişim vakfedilen malların da değiştirilmesi yolunu açabilirdi. Oysa VK m. 12/III ve yeni vakıflar açısından TMK m. 113/III, isabetli bir şekilde, yararlılığın yanı sıra bu değişim için başka haklı nedenlerin de mevcudiyeti zorunluluğunu aramıştır. Bkz. İkişler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 233-234.

⁷⁴⁴ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 65.

⁷⁴⁵ İkişler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 234; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 246-247; Akbulut, *Vakıf Senedi*, 244.

⁷⁴⁶ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 279. Aynı yönde bkz. Akbulut, *Vakıf Senedi*, 244.

mal kıymetine uygun gelir getirmiyorsa, örneğin kıymeti 1 milyon TL olan bir taşınmazdan yıllık bin TL gibi cüzi bir karşılık elde ediliyorsa da değişiklik için haklı sebebin gerçekleştiği kabul edilmektedir⁷⁴⁷.

Mülhak vakfa kuruluştaki özgülenen akar malların değiştirilmesi veya paraya çevrilmesini haklı kılan sebep, vakfın amacını gerçekleştirebilmesi ve bu çerçevede faaliyetlerine devam edebilmesi açısından kesin ihtiyaç duyulan, zaruri bir sebep olmalıdır⁷⁴⁸. Bu çerçevede söz konusu akar maldan elde edilen gelir mülhak vakfın vakfiyesinde öngörülen amaçların gerçekleştirilmesine yetmiyor veya bu doğrultudaki faaliyetlerin gerçekleştirilmesini önemli ölçüde zorlaştırıyorsa bu haklı sebebin gerçekleştiği kabul edilmelidir⁷⁴⁹. Bu hususta takdir yetkisi hâkime aittir (TMK m. 4). Örneğin, hâkim, mülhak vakıftan yararlananlara yapılacak ödemelerin vakfın tek akar taşınmazından karşılanmasının mümkün olmaması durumunda vakfın yapacağı ödemelere kaynaklık teşkil etmek ve gallesini daha verimli bir şekilde değerlendirmek amacı ile vakfa kuruluştaki özgülenen bu taşınmazın satışına veya daha yararlı olan başka bir taşınmazla değiştirilmesine karar verebilir⁷⁵⁰. Keza söz konusu mallar verimliliğini ve yararlılığını

⁷⁴⁷ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 280. Aynı yönde bkz. Akbulut, *Vakıf Senedi*, 245.

⁷⁴⁸ Nitekim İslam-Osmanlı hukukunda da bu hususta kesin ihtiyaç ve zaruret şartı aranmıştır. Bu sebebin varlığı halinde ikili bir izin sistemi işletilerek devlet başkanının izni ve hâkim kararıyla akar taşınmazların istibdaline cevaz verilmiş; hatta vakfeden açıkça yasaklamış olsa bile yine de ilgili şartlar mevcutsa vakfın menfaati gereği bu usul işletilmiştir. Vakıf mallarda ebedilik (“te’bîd”) ilkesi gereğince büyük çoğunlukla taşınmazların istibdali söz konusu olmakla beraber taşınmazların istibdali de mümkün görülerek bu usul kolaylaştırılmış ve bu hususta sadece hâkim kararı yeterli görülmüştür. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 650-652; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 377. Aynı yönde bkz. Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 121-122. Buna karşılık, mescitler gibi hayrat taşınmazlar hususunda ise kural olarak bu usulün işletilemeyeceği kabul edilmiştir. Bkz. Döndüren, *Vakıf Meseleleri*, 62-63. Mülhak vakfın hayrat mallarının değiştirilmesi hususunda aşağıda bkz. 3.3.2.3.2.1.

⁷⁴⁹ Yeni vakıflarda aynı yönde bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 247; Akbulut, *Vakıf Senedi*, 245-246.

⁷⁵⁰ Yeni vakıflar hakkında verilen bir Yargıtay kararında benzer bir sebep TMK m. 113/III gereğince amaca özgülenen vakıf taşınmazın satılmasını haklı kılan bir sebep olarak kabul edilmiştir. Bkz. Y. 18. HD, 21.11.2005, E. 2005/8386, K. 2005/10146, “*Davacı vekilleri dava dilekçesinde, 903 Sayılı Yasa hükümlerine göre kurulmuş olan T.C. Ziraat Bankası Personel Vakfının, bankanın özelleştirme sürecine girmiş olması nedeniyle emekli sayısında önemli miktarda artış meydana geldiğini, beklenmedik ve olağanüstü biçimde ortaya çıkan bu durum sonucunda emeklilere yapılacak ödemelerin vakfın mali kaynaklarından karşılanmasının büyük güçlükler ortaya çıkardığını ileri sürerek vakfın, vakıf senedi hükümlerine göre üyelerine karşı yükümlülüklerini yerine getirebilmesi bakımından Kuşadası İlçesi Hacı Feyzullah Mahallesi Karaova Mevkiinde Bulunan Taşınmazın satılmasının zorunluluk haline geldiği belirtilerek söz konusu taşınmazın satılmasına izin verilmesi istenmiş; mahkemece, toplanan delillere göre davacının davasının reddi yolunda hüküm kurulmuştur. 4721 Sayılı Türk Medeni Yasasının 113. maddesinin 3. fıkrasına göre, amaca özgülenen mal ve hakların daha yararlı olanları ile değiştirilmesi veya paraya çevrilmesini haklı kılan sebeplerin varlığı halinde mahkemece vakfın yönetim organı veya denetim makamının başvurusu üzerine diğerinin yazılı görüşünü aldıktan sonra gerekli değişikliğe (satışa) izin verilebilir. Dosya içerisindeki bilgi ve belgelerden; davacı vakfın dava dilekçesinde açıklanan nedenlerden dolayı ekonomik*

yitirmiş, vakfa giderleri itibariyle yük olmaya başlamışsa değişim için haklı sebebin olduğu kabul edilebilir⁷⁵¹. Örneğin, mülhak vakfa kuruluşta özgülenmiş zeytinlik vasfındaki taşınmazlardan elde edilen ürünler sebebiyle vakfin sürekli olarak zarara uğraması durumunda vakfa daha iyi bir gelir sağlamak amacıyla bu taşınmazın paraya çevrilmesi mülhak vakıf açısından daha yararlı olabilir⁷⁵².

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 13/II hükmü gereğince “*mülhak vakıflara ait akar taşınmazların satış ve taviz bedelleri ile satın alınacak, trampa ile edinilecek veya yeniden yaptırılacak taşınmazlar, vakıfları adına hisseleri oranında tapuya tescil ettirilerek kayıtlara işlenir*”⁷⁵³. Nitekim vakfa başlangıçta özgülenen taşınmazın satışından elde edilen gelirle sonradan bir taşınmaz iktisap edilmişse, Yargıtay, tapu kaydının getirilerek dava konusu taşınmazın başlangıçta özgülenen taşınmaz yerine ikame edilip edilmediği, satılması nedeniyle dava konusu taşınmazın alınıp alınmadığının araştırılması gerektiğini ve netice itibariyle ikame taşınmaz olduğu ispatlanırsa başlangıçta özgülenen mal gibi değerlendirilerek sonuca varılması gerektiğini kabul etmektedir (VK m. 13/II)⁷⁵⁴.

sıkıntıya düştüğü ve önceki yıllarda vakıf senedine uygun şekilde yapacağı ödemelerine kaynak teşkil etmek ve vakıf gelirlerini daha verimli bir şekilde değerlendirmek amacı ile edinmiş olduğu dava konusu taşınmazı satmak için gerekli işlemleri başlatıp bu konuda istemde bulunması için haklı nedeni mevcut olduğu halde mahkemece toplanan delillere göre istem gibi dava konusu taşınmazın satışına izin verilmesi gerekirken, kabul edilebilir hiç bir gerekçe göstermeksizin davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 31.05.2023.

⁷⁵¹ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 280. Aynı yönde bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 247.

⁷⁵² Y. 18. HD, 23.01.2012, E. 2011/12230, K. 2012/398, “*mülhak ... Vakfı mütevellisi dava dilekçesinde vakıf adına kayıtlı ... hudutları içerisinde 4030 pafta 83-84 numaralı parselleri kapsayan zeytinlik vasfındaki taşınmazların mahsulleri zarar ettiğinden vakfa daha iyi bir gelir sağlamak amacıyla bunların satışlarına izin verilmesini istemiş, mahkemece davanın kabulüne karar verilmiştir.*”, www.yargitay.gov.tr, E.T. 15.11.2023.

⁷⁵³ Mülga 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nda ise VK m. 13/II düzenlemesini tam anlamıyla karşılayan bir hüküm mevcut değildi. Bununla birlikte eVK m. 13’te “*10 uncu ve 12 nci maddelere göre satılacak mallardan ele geçecek paranın bu maddelerde gösterilen yerlere sarf edilinceye kadar nemalandırılması mecburidir.*” hükmü getirilmişti. Bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 18. Bu noktada vakıftan yararlananların dava hakkını haiz olduğu öğretide ifade edilmektedir. Bkz. Gücün, *Hukuk Davaları*, 372.

⁷⁵⁴ Y. 8. HD, 04.02.2019, E. 2017/12314, K. 2019/963, “*Somut olayda dava konusu 50184 ada 1 numaralı parsel arsa vasfında davacı Vakfı adına satış yoluyla 21.04.2016 tarihinde tescil edilmiştir. Mahkeme dava konusu taşınmazın başlangıçta özgülenen mal olmayıp sonradan satış yoluyla elde edildiğinden davacının dava açmakta hukuki yararının olmaması nedeniyle davanın reddine karar vermiştir. TMK’nin 113/3. maddesine göre “Amaca özgülenen mal ve hakların daha yararlı olanları ile değiştirilmesini veya paraya çevrilmesini haklı kulan sebepler varsa mahkeme, vakfin yönetim organı veya denetim makamının başvurusu üzerine diğerinin yazılı görüşünü aldıktan sonra gerekli değişikliğe izin verebilir.”. Vakıflar Kanunu’nun 12/3. maddesine göre ise “Mülhak, cemaat, esnaf vakıfları ile yeni vakıflara, başlangıçta özgülenen mal ve haklar, vakıf yönetiminin*

Mülhak vakıflara kuruluştaki özgülenen akar cinsinden malların değiştirilmesi veya paraya çevrilmesi hususunda vakfiyede bazı sınırlayıcı veya düzenleyici şartlar öngörülmüş olabilir. Bu anlamda İslam-Osmanlı hukukuna göre malların değiştirilmesi (istibdal) hususunda öncelikli olan vakfedenin vakfiyesinde öngördüğü şartlara uyulmasıdır⁷⁵⁵. Örneğin, Yargıtay kararına konu olan 1341 tarihli bir vakfiyede vakfeden, “*Bundan sonra vakfın satışı, değiştirilmesi ve vakıf olmaktan çıkarılması ve telef edilmesi kesinlikle caiz olmayıp, hiçbir kimse tarafından değiştirme, başka bir şeye dönüştürme ve vakıf olmaktan çıkarma hak ve yetkisi yoktur.*” şeklinde bir şart koymuştur. Bu hususta Yargıtay, vakfedenin iradesine üstünlük tanıyarak, değişikliği haklı kılan sebepler mevcut olsa dahi kurucu iradeye açıkça aykırı bir şekilde taşınmazın satışına karar verilemeyeceği kanaatindedir⁷⁵⁶. Ancak eski vakıflar hukuku çerçevesinde bu görüşe tam anlamıyla katılmak mümkün değildir. Zira, eski vakıflar hukukuna göre, vakfiyelerde herhangi bir şart mevcut değil veya değişiklik (istibdal) yasaklanmışsa ancak akar maldan hiçbir gelir elde edilemiyor veya bu malın geliri masrafına yetmiyorsa ve hukuka uygun başka bir

başvurusu üzerine, haklı kılan sebepler varsa, Denetim Makamının görüşü alınarak mahkeme kararı ile sonradan iktisap ettikleri mal ve hakları ise bağımsız ekspertiz kuruluşlarınca düzenlenecek rapora dayalı olarak vakıf yetkili organının kararı ile daha yararlı olanları ile değiştirilebilir veya paraya çevrilebilir.” Davacı vekili, vakfa başlangıçta özgülenen malın satışından elde edilen gelirle dava konusu taşınmazın iktisap edildiğinden, taşınmazın niteliği değişmeyeceğini belirterek kararı temyiz etmiştir. Mahkemece; davacı vekilinin bu beyanı dikkate alınarak vakfa özgülenen taşınmaz tapu kaydının getirtilerek dava konusu taşınmazın o taşınmaz yerine ikame edilip edilmediği, satılması nedeniyle dava konusu taşınmazın alınıp alınmadığı araştırılmalı, ikame taşınmaz ise başlangıçta özgülenen mal gibi değerlendirilerek sonuca varılmalıdır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 31.05.2023.

⁷⁵⁵ Bilmen, Kamus, 4: 355; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 78; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 649-650; Demirtaş, *Osmanlı Vakıfları*, 144; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 200, dn. 71. Nitekim eğer vakfeden vakfiyesinde istibdal yetkisini kendisine veya bir başkasına şart koşmuşsa bu tür şartlara uyulmakta ve bu hususta herhangi bir izin veya hâkim kararı aranmamaktaydı. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 381. Aynı yönde bkz. Şafak, “Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi”, 48; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 122. Vakfiyelerde “*istibdal*” şartına benzer şekilde “*ibdal*” şartı da konulduğu görülmektedir. İbdal, yerine bir başka vakıf mal satın alabilmek için herhangi bir vakıf malı satmak anlamına gelmektedir ve istibdal ile aynı hukuki sonucu doğurmaktadır. Bkz. Akgündüz, “Mülkiyet”, 17.

⁷⁵⁶ Y. 18. HD, 22.03.2016, E. 2016/2801, K. 2016/4741, “*Vakfa ait 1341 tarihli vakfiyede; "Bundan sonra vakfın satışı, değiştirilmesi ve vakıf olmaktan çıkarılması ve telef edilmesi kesinlikle caiz olmayıp, hiçbir kimse tarafından değiştirme, başka bir şeye dönüştürme ve vakıf olmaktan çıkarma hak ve yetkisi yoktur." hükümleri yer almaktadır. Dosyadaki bilgi ve belgelerden; vakıf mütevellisi olan davacının, ...'de kurulu ... Vakfına ait 214 ada 98 parsel sayılı taşınmazın vakıf için daha yararlı olacak şekilde satılması veya başka bir mal ile değiştirilmesi için mütevelliyeye izin verilmesini istediği, vakıf evladı olan ... ve diğerlerinin davaya müdahale isteminin mahkemece kabul edildiği, müdahillerin davanın reddine karar verilmesini istediği, 06.09.2012 tarihli ... müfettiş raporunda söz konusu taşınmazın satışının uygun olmadığı ancak başka taşınmaz ile değiştirilmesinin değerlendirilmesi gerektiğinin belirtildiği, 10.02.2014 tarihli bilirkişi raporunda ise taşınmazın satışının uygun olduğunun belirtildiği, yargılama sonunda mahkemece davanın kabulüne karar verildiği anlaşılmaktadır. Yukarıda gösterilen yasal düzenlemeler ve yapılan açıklamalar dikkate alındığında, mahkemece kurucu iradeye açıkça aykırı olan vakfa ait taşınmazın satışına izin verilmesi talebinin reddine karar verilmesi gerekirken yerinde olmayan gerekçe ile davanın kabulüne karar verilmesi doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.05.2023.

yolla tamiri de mümkün değilse bu tür malların değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi mümkün görülmektedir⁷⁵⁷. Nitekim vakfa faydası olmayan ve uyulmasında maslahat bulunmayan vakfiye şartlarına riayet icap etmez⁷⁵⁸. Keza “zaruretler memnu olan şeyleri mubah kılar” genel hukuk kaidesi de bizi bu kabule götürmektedir (Mecelle m. 21).

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 12/III hükmü, yeni vakıflara ilişkin TMK m. 113/III hükmünde olduğu gibi⁷⁵⁹, emredici değil tamamlayıcı niteliktedir. Bu kapsamda kuruluş belgelerinde yer alan ve vakfeden tarafından getirilen hükümler işlemin kısmi hükümsüzlüğüne yol açmaz⁷⁶⁰. Ancak öğretide de savunulduğu üzere, hem VK m. 12/III hem de TMK m. 113/III hükmü, mahkemenin kuruluş belgesi (vakıf senedi veya vakfiye) değişikliğini gerçekleştirme yetkisi itibariyle emredici niteliktedir⁷⁶¹. Dolayısıyla vakfa kuruluşta özgülenen bir mal varlığı değeri sonradan değiştirilmek isteniyorsa bu ancak mahkemenin izniyle gerçekleştirilebilir. Hatta kuruluş belgelerinde değişikliği yasaklayan hükümler mevcut olsa dahi mahkemece vakfiyelerin veya vakıf senetlerinin VK m. 12/III veya TMK m. 113/III hükümleri çerçevesinde değiştirilebilmesi mümkündür⁷⁶². Nitekim kanun koyucu gibi vakfedenin de kuruluş belgesini hazırlarken öngörmediği bazı gelişmeler sonradan ortaya çıkabilir. Kanaatimizce, böyle bir durumun varlığı vakfedenin farazi iradesi esas alınarak mahkemece takdir edilmeli ve vakfın menfaati çerçevesinde vakfiyeler veya vakıf senetleri değiştirilebilmelidir⁷⁶³. Nitekim

⁷⁵⁷ Demirtaş, *Osmanlı Vakıfları*, 144; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 78; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 650; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 382-383; Gücün, *Hukuk Davaları*, 371-372; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 122.

⁷⁵⁸ Gücün, *Hukuk Davaları*, 354. “Vakfiye Şartları ile Emredici Hükümler Arasındaki Öncelik” başlığında detaylıca incelenen bu konu için bkz. 2.1.3.4.

⁷⁵⁹ Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 247. TMK m. 113/III hükmünü karşılayan mülga eMK m. 80/A hükmünün de emredici değil, tamamlayıcı nitelikte olduğu yönünde bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 277.

⁷⁶⁰ Akbulut, *Vakıf Senedi*, 251. Aynı yönde bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 247.

⁷⁶¹ Akbulut, *Vakıf Senedi*, 250-251. Aynı yönde bkz. Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 249.

⁷⁶² Akbulut, *Vakıf Senedi*, 252; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 248. eMK m. 80/A çerçevesinde aynı yönde bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 276-277 ve dn. 958; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 200-201.

⁷⁶³ Bu çerçevede, öğretide de savunulduğu üzere, vakfedenin farazi iradesine göre güncel gelişmeleri öngörebilseydi vakfedilen malların değiştirilmesini yasaklamayacağı sonucuna ulaşılabilir. İlgili değişikliğe izin verilebileceği kanaatindeyiz. Bkz. Akbulut, *Vakıf Senedi*, 252; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 248. Keza, mülga Tüzük m. 27’de açıkça “Geliri giderini karşılamayan veya kıymetine uygun gelir getirmeyen vakıf mallarının, vakıf senedinde aksine bir hüküm bulunsan bile, vakıf yönetiminin önerisi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıflar Meclisinin uygun görüşünden sonra yetkili asliye mahkemesince, daha yararlı bir mal veya parayla değiştirilmesine karar verilebilir.” düzenlemesi mevcuttu. Bu hüküm gereğince öğretide, vakıf senedinde vakfın mal varlığının

aksi halin kabulü vakfın amacına erişmesini imkânsız hale getirebilir ve kendiliğinden sona ermesi sonucunu doğurabilir (TMK m. 116/I)⁷⁶⁴. Bu çerçevede yukarıda sözü edilen Yargıtay kararında, VK m. 12/III hükmü gereğince haklı sebeplerin mevcut olup olmadığı tespit edilmeden, sırf vakfiyede aksine bir hüküm mevcut olduğu gerekçesiyle vakfa kuruluşta özgülünen akar taşınmazın değiştirilmesi veya paraya çevrilmesi talebinin reddedilmesi, kanaatimizce, mülhak vakfın menfaatine ve vakfedenin farazi iradesine aykırıdır.

3.3.3.2.2.2.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Başvurusu ve Denetim Makamının Görüşü Alınarak Verilecek Mahkeme Kararı

Mülhak vakıflara başlangıçta özgülünen akar cinsinden malların değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi hususunda karar yetkisi VK m. 12/III ile isabetli bir şekilde Vakıflar Meclisinden alınarak bağımsız mahkemelere verilmiştir (krş. eVK m. 12)⁷⁶⁵. Bununla birlikte, 2018 yılında yürürlüğe giren 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 699 gereğince bu husus Meclisin de görevleri arasında sayılmıştır⁷⁶⁶. Ancak, Anayasa m. 104/17 gereğince, bu hususta kanun hükmü öncelikle uygulanır ve nihai karar yetkisi

değiştirilmesi vakfeden tarafından yasaklanmışsa ancak değişen şartları bilseydi yasaklamazdı denilebiliyorsa değişim mümkün sayılmalı görüşü savunulmakta ve bu hususta borçlar hukukundaki emprevizyon teorisinin şartlarının aranması gerektiği kabul edilmekteydi. Bkz. Akbulut, *Vakıf Senedi*, 249-250.

⁷⁶⁴ Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 248.

⁷⁶⁵ İslam-Osmanlı hukukunda vakfedilen malların değiştirilmesi (istibdal) usulünde ise suiistimallere mahal vermemek amacıyla ikili bir izin sistemi benimsenmiş ve bu hususta hem devlet başkanının izni hem de hâkim kararı aranmıştır. Bkz. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 79.

⁷⁶⁶ Keza 703 sayılı KHK'nın 102. maddesiyle 02.07.2018 tarihinde yürürlükten kaldırılmadan önce VK m. 42 gereğince de bu husus Meclisin görevleri arasında sayılmaktaydı. Bu dönemde verilen Yargıtay kararlarına bakıldığında, mülhak vakfa ait akar taşınmazın satışı hususunda önceden verilmiş bir Vakıflar Meclisi kararı mevcutsa bu kararın mahkemenin vereceği kararda belirleyici olduğu görülmektedir. Bkz. Y. 18. HD, 26.01.2012, E. 2012/12, K. 2012/571, "*Dava dilekçesinde, davacı mülhak vakfa ait 209 ada 13 parsel sayılı taşınmaz malın satışına izin verilmesi istenilmiş olup, mahkemece yapılan yargılama sonucunda vakıflar meclisince satışa izin verilmediği gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir. 5737 Sayılı Vakıflar Yasası'nın 12. maddesine göre; Mülhak, cemaat, esnaf vakıfları ile yeni vakıflara, başlangıçta özgülünen mal ve haklar, vakıf yönetiminin başvurusu üzerine, haklı kılan sebepler varsa, Denetim Makamının görüşü alınarak mahkeme kararı ile sonradan iktisap ettikleri mal ve hakları ise bağımsız ekspertiz kuruluşlarınca düzenlenecek rapora dayalı olarak vakıf yetkili organının kararı ile daha yararlı olanları ile değiştirilebilir veya paraya çevrilebilir. Yine aynı Yasanın 42.maddesinin (a) fıkrasına göre genel müdürlüğe, mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz malların satımına karar vermek vakıflar meclisinin görevleri arasında sayılmıştır. Dosya içindeki bilgi ve belgelerin ve özellikle davacı vekilinin ek temyiz dilekçesine ekli olarak sunulan Vakıflar Meclisinin 23.08.2011 gün 517 Sayılı kararı dikkate alındığında dava konusu 209 ada 13 parsel sayılı taşınmazın satışına izin verildiği anlaşıldığından mahkemece yukarıda belirtilen yasa maddeleri uyarınca gerekli araştırma yapılarak oluşacak sonuç doğrultusunda bir karar verilmesi gerekirken, yazılı gerekçeyle davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiştir.*", www.kazanci.com.tr, E.T. 29.05.2023.

mahkemelere aittir. Diğer taraftan uygulamada mülhak vakıfların kuruluş mal varlıklarının değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi hususunda, VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi gereğince, ilgili mahkemeden alınacak karardan önce Vakıflar Meclisi kararı da arandığı görülmektedir⁷⁶⁷.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 12/III gereğince mülhak vakıflara kuruluşta özgülünen akar malların değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi hususunda mahkeme kararı aranarak bir nevi kendisine yasal danışman atanan gerçek kişilerde olduğu gibi izin sistemi uygulanmaktadır (TMK m. 429). Dolayısıyla mülhak vakfın fiil ehliyeti mahkemenin izniyle gerçekleştirilebilecek bu tasarruflar yönünden sınırlanmıştır⁷⁶⁸. Ayrıca uygulamada, yukarıda sözü edilen Genelge gereğince, bu hususta mahkeme kararından önce Vakıflar Meclisi kararı da aranarak bir nevi ikili izin sistemi işletilmektedir. Bu uygulamanın eski vakıfların malları yönünden koruyucu nitelikte olduğu düşünülebilirse de kanuni dayanaktan yoksun olması itibariyle kanaatimizce isabetsizdir. Böyle bir düzenlemenin, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, Genelge yerine Kanun ile yapılması gerekmektedir.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 12/III gereğince gerçekleştirilecek değişiklik hususunda mülhak vakıf yöneticisi tarafından mahkemeye başvurulması ve mahkemenin karar vermeden önce VGM'nin de görüşünü alması gerekmektedir. Bununla birlikte mahkeme, Meclisin görüşüyle bağlı olmadığı gibi, denetim makamından alacağı bu görüşle de bağlı değildir. Nitekim VGM olumsuz bir görüş belirtse dahi mahkeme gerekçesini de açıklamak suretiyle değişiklik kararı verebilir⁷⁶⁹. Ancak, Yargıtay kararlarında da ifade edildiği üzere, bu hususta vakfın tüm gelir gider defterleri, bilançoları, hesapları, faaliyet raporları vs. getirtilmeli, bunlar üzerinde konusunda uzman bir bilirkişiye inceleme

⁷⁶⁷ İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 25.08.2023.

⁷⁶⁸ Öğretiden farklı olarak bu hususta bir hak ehliyeti sınırlaması değil, fiil ehliyeti sınırlaması olduğu kanaatindeyiz. Aksi yönde bkz. Vardar Hamamcıoğlu, *Bağışlama Sözleşmesi*, 169.

⁷⁶⁹ eVK m. 12 gereğince mülhak vakıflara ait akar ve toprakların satılması veya başka bir taşınmazla değiştirilmesi hususunda VGM tarafından Vakıflar Meclisine başvurulmakta ve Meclis karar vermeden önce mülhak vakıf yöneticisinin de görüşünü almaktaydı. Ancak bu hususta yönetici (mütevelli) olumsuz bir görüş belirtse dahi Vakıflar Meclisi (İdare Meclisi) gerekçesini de açıklamak suretiyle satış veya başka bir değişiklik yönünde karar verebilmekteydi. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 65.

yaptırılmalı ve denetim makamının görüşü de alındıktan sonra değişiklik hususunda haklı bir nedenin mevcut olup olmadığı denetime elverişli bir biçimde belirlenmelidir⁷⁷⁰.

3.3.3.2.2.3. Sonradan İktisap Edilen Akar Cinsinden Malların Değiştirilmesi

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 12/I gereğince mülhak vakıflar, kural olarak, diğer vakıflarda olduğu gibi kuruluştan sonra mal iktisap edebilir ve malları üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilirler. Önceden ifade edildiği üzere bu hususta mülhak vakıf yöneticisine, vakfın amacı, vakfiye şartları ve emredici hükümler çerçevesinde bir tasarruf yetkisi tanınmıştır. Bu bağlamda mülhak vakıf yöneticisi, mülhak vakfın sonradan iktisap ettiği akar malları daha yararlı olanları ile değiştirmeye veya paraya çevirmeye yetkilidir. Hatta VK m. 12/III gereğince bu değişikliğin vakfın yetkili organının vereceği kararla gerçekleştirileceği açıkça düzenlenmiştir. Bu hususta, yargılama süreçlerinin uzunluğu da dikkate alındığında, bağımsız birer tüzel kişi olan vakıflara hareket kabiliyeti sağlayabilmek amacıyla isabetli bir şekilde mahkeme kararı alınmasına gerek duyulmamıştır⁷⁷¹. Dolayısıyla VK m. 12/III gereğince bu hususta gerekli olan sadece bağımsız ekspertiz kuruluşlarınca düzenlenecek bir raporun

⁷⁷⁰ Y. 18. HD, 27.03.2014, E. 2013/19626, K. 2014/5578, “5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yukarıda belirtilen 12.maddesinin emredici düzenlemesine göre, bir vakfa kuruluşunda (başlangıcında) özgülenmiş bulunan bir malın satılabilmesi için vakfın yönetiminin kararı, haklı sebepler, denetim makamının (V.. M..nün) görüşü ve mahkemenin kabul kararı şartlarının bir arada gerçekleşmiş olması gerekip haklı sebeplerin varlığı ile ilgili bir inceleme yapılmamış denetim makamında görüşü alınmamıştır. Buna göre, somut olayda mahkemece, davaya konu 6.. ada 1 parselin vakfın kuruluşuna özgülenen mal olduğu dikkate alınarak vakfın tüm gelir gider defterleri, bilançoları, hesapları, faaliyet raporları vs getirtilip bunlar üzerinde konusunda uzman bir bilirkişi incelemesi yaptırılıp, denetim makamının da görüşünün alınmasından sonra haklı nedenin olup olmadığının denetime elverişli biçimde belirlenmesi halinde satışa, haklı nedenin yokluğu halinde ise davanın reddine karar verilmesi gerekirken bu yönde herhangi bir araştırma yapılmaksızın eksik araştırmayla hüküm kurulması doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 29.05.2023. Aynı yönde bkz. Y. 18. HD, T. 26.5.2014, E. 2014/2592, K. 2014/9161, “Yukarıda yapılan açıklamalar karşısında; davaya konu taşınmazların vakfın kuruluşunda özgülenmiş olması sebebiyle haklarında yapılacak bir tasarrufun 5737 Sayılı Vakıflar Yasasının 12. maddesinde belirtilen koşullara bağlı olduğu buna göre haklı neden, eksper raporu, yetkili organ kararı ve denetim makamının (Vakıflar Genel Müdürlüğü) oluru gibi bir arada bulunması gereken tüm şartların dosya kapsamına göre gerçekleştiği (...)”, www.kazanci.com.tr, E.T. 21.07.2023.

⁷⁷¹ Bir an için vakıflara kuruluşta özgülenen akar cinsinden malların değiştirilmesi veya paraya çevrilmesindeki koruyucu yaklaşımın sonradan edinilen akar mallar için de devam ettirilmesi gerektiği düşünülebilirse de tek başına yargılama süreçlerinin uzunluğu dikkate alındığında bile bu düşüncenin vakfın hareket kabiliyetini ciddi anlamda kısıtlayacağı açıktır. Ayrıca bu durum vakfın bağımsız özel hukuk tüzel kişiliği sıfatıyla da çelişir nitelikte olur (VK m. 4). Dolayısıyla bu düzenleme öğretide de ifade edildiği üzere isabetlidir. Aynı yönde bkz. Safa Koçoğlu, *Türk Medeni Kanuna Göre Vakıfların Kuruluşu, İşleyişi ve Sona Ermesi* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2022), 98.

mevcudiyeti⁷⁷² ve buna istinaden vakıf yetkili organının (mülhak vakıflarda yöneticinin) vereceği karardır⁷⁷³. Nitekim Yargıtay da vakfın kuruluşundan sonra iktisap edilen akar taşınmazların satışı hususunda mahkeme kararına ihtiyaç bulunmadığını vurgulayarak yerel mahkemelerce verilen satışa izin isteminin reddi kararlarını haklı bulmakta ve bu kararları onamaktadır⁷⁷⁴.

Görüldüğü üzere, mülhak vakıf adına yöneticinin tasarruf yetkisine istinaden sonradan iktisap edilen akar malların kuruluştaki vakfa özgülenen ve vakfın konusunu oluşturarak dokunulmazlık sağlanan mallardan daha kolay bir usulle değiştirilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi mümkündür (VK m. 12/III). Ancak uygulamada, VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi gereğince, bu hususta da Vakıflar Meclisi kararı aranarak bu yetkinin bir nevi idari izne bağlandığı görülmektedir⁷⁷⁵. Yukarıda da ifade edildiği üzere söz konusu Genelge'nin kanuni bir dayanağı olmadığı ve böyle bir düzenleme yapılacaksa kanun değişikliğine gidilmesi gerektiği açıktır. Ayrıca, bu usulde, bağımsız ekspertiz kuruluşlarından rapor alınması gerekliliğine ilişkin şartın isabeti de öğretilde eleştirilmektedir. Öğretilde bu şartın, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, sonradan edinilen akar mal ve haklardan ancak değeri belli bir miktarın üzerindeki için

⁷⁷² Uygulamada ekspertiz raporlarının ileride sorun yaşamamak adına genellikle VGM'nin kuruluşu olan Vakıf Ekspertiz Anonim Şirketi'nden alındığı görülmektedir. Öğretilde bu raporların yönetim organının alacağı kararların "altılığını" oluşturduğu ve değişiklik hususunda haklı nedenin ispatına hizmet ettiği ifade edilmektedir. Bu anlamda, vakfa ait akar bir taşınmazın satışı talep edildiği takdirde, bu taşınmazın raporda belirlenen değerden aşağı bir bedelle satışı yapılamayacağından, vakıfların yönetim organlarının genellikle inceleme sonucu hazırlanan rapor uyarınca tasarrufta bulunduğu görülmektedir. Bkz. Koçoğlu, *Vakıflar*, 97-98.

⁷⁷³ Y. 18. HD, 11.04.2013, E. 2013/1952, K. 2013/5955, "Dosya içindeki bilgi ve belgelerin incelenmesinden, dava konusu vakfın 20.02.2011 tarihinde mütevelli heyetinin olağan ikinci toplantısının yapıldığı, bu toplantının 9. maddesinde vakfa ait 4861 (1488 ada 1) parseldeki 6.416 m2'lik taşınmazın satışı için yönetim kuruluna yetki verildiği, satışa konu taşınmazın kuruluş malvarlıkları arasında yer almayıp, vakfın tescilinden sonra 17.12.1998 tarihinde kazanıldığı, taşınmazın satışı için V... Gayrimenkul A.Ş. adlı eksper kuruluşunca 000433 sayılı raporun düzenlendiği, davacılara toplantı tarihinden en az 7 gün önceden yazılı bildirim yapıldığı ayrıca toplantının en az yedi gün önceden mahalli A... E... Gazetesinin 05.02.2011 günlü sayısında ilan edildiği, söz konusu 9 numaralı kararının toplantıya katılan 68 mütevelli üyesinden 45'inin kabul oyuyla kabul edildiği, buna göre sonradan edinilen bir vakıf taşınmazında tasarrufta bulunabilmek için vakıflar mevzuatınca bir engel bulunmadığı gibi toplantı ve karar yeter sayısı için vakıf senedinde öngörülen koşulların gerçekleştiği anlaşıldığından mahkemece davanın reddine karar verilmesi gerekirken yerinde olmayan gerekçeyle kabulüne karar verilmesi doğru görülmemiştir.", www.kazanci.com.tr, E.T. 31.05.2023.

⁷⁷⁴ Y. 18. HD, 13.10.2008, E. 2008/7203, K. 2008/10229, "Somut olayda, dosyaya getirilen belge ve bilgiler incelendiğinde satışa izin istenilen taşınmazın vakfa başlangıçta özgülenen bir mal olmadığı daha sonra iktisap edildiği anlaşılmakla böyle bir taşınmaz malın satılıp paraya çevrilmesi için mahkeme kararına gerek bulunmadığından mahkemenin satışa izin isteminin reddi kararı açıklanan bu gerekçe ile ve sonucu itibarıyla doğrudur.", www.kazanci.com.tr, E.T. 04.05.2023.

⁷⁷⁵ İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 25.08.2023.

geçerli olması gerektiği önerilmektedir⁷⁷⁶. Ancak kanaatimizce bu şart isabetli olup vakfedilen mallar hususundaki muhtemel suiistimalleri önlemek adına sonradan edinilen bütün akar cinsinden mallarda aranması gerekir.

3.3.3.2.3. Hayrat Cinsinden Malların Değiştirilmesi

3.3.3.2.3.1. Genel Olarak

Kanun koyucu uzun bir geçmişe sahip olan mazbut ve mülhak vakıflara ait hayrat taşınmazlar hakkında özel bir değişiklik usulü kabul etmiştir. VK m. 15/II’de düzenlenen bu usul çerçevesinde mülhak vakıflara ait hayrat taşınmazların istisnai bazı şartların varlığı halinde başka bir hayrata dönüştürülebilmesi, akara devredilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi mümkündür. Söz konusu hükme göre; “(...) mülhak vakıflara ait olup, tahsis edildikleri amaca göre kullanılmaları kanunlara veya kamu düzenine aykırı yahut tahsis amacına uygunluğunu kaybetmiş, kısmen veya tamamen hayrat olarak kullanılması mümkün olmayan hayrat taşınmazlar; (...) mülhak vakıflarda vakıf yöneticisinin talebi üzerine Meclis kararı ile gayece aynı veya en yakın başka bir hayrata dönüştürülebilir, akara devredilebilir veya paraya çevrilebilir. Bu paralar aynı surette diğer bir hayrata tahsis olunur. Aynı vakıf içerisindeki dönüştürme veya devirlerde bedel ödenmez.”.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 15/II hükmü ile kanun koyucu hayrat vakıf taşınmazlarda sürdürülebilirliği amaçlamıştır. Gerekçesinde de ifade edildiği üzere, bu madde ile; mülhak vakıflara ait doğrudan kamu hizmetine sunulan hayrat taşınmazlardan kısmen veya tamamen hayrat olarak kullanılması mümkün olmayanların, vasıf değişikliği yapılarak kullanılabilmesi imkânı getirilmiştir. İslam-Osmanlı hukukunda kendilerine ihtiyaç kalmayan (“müstağnâ anı”) vakıflar olarak anılan bu müesseseler, vakfın tahsis amacının değiştirilebileceği istisnai hallerden birisi olarak kabul edilmiştir⁷⁷⁷. Vakfedenin şartlarına uyma zorunluluğu, bu alanda da bazı şartların gerçekleşmesiyle yumuşatılmış ve eski hukukta hâkimin, günümüzde ise Vakıflar Meclisinin vakfın menfaatlerine uygun

⁷⁷⁶ İkizler, “Vakıf Senedi”, 201.

⁷⁷⁷ İslam-Osmanlı hukukunda harap ve kullanılamaz (“müstağnâ anı”) durumda olan hayır müesseseleri hususunda iki farklı görüş mevcuttur. Birinci görüşe göre bu durumda olan hayrat taşınmazlar vakfedene veya mirasçılara geri döner, bunlar mevcut değilse aynı cinsten başka bir vakfa sarfolunur. Öğretide maksada daha uygun görülen ikinci görüşe (içtihad) göre ise harap ve kullanılamaz durumda olan hayrat taşınmazların vakfeden veya mirasçılara geri dönmeyip (bazı şartların varlığı halinde) diğer bir vakfa tahsis olunabileceği kabul edilmiştir. Bkz. Berki, *Vakıflar*, 233. Krş. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 174; Akgündüz, “Mülkiyet”, 17 ve 20.

olarak vereceği karar, vakfiyedeki şartlara aykırı olsa bile, geçerli olarak kabul edilmiştir⁷⁷⁸. Ancak vakfedilen hayrat taşınmazların toplumun doğrudan ve bedelsiz istifadesine sunuldukları dikkate alınarak bu usulün şartları noktasında ihtiyatlı davranılması gerektiği açıktır.

3.3.3.2.3.2. Şartları

3.3.3.2.3.2.1. Genel Olarak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 15/II gereğince bir hayrat taşınmazın gayece aynı veya en yakın başka bir hayrata dönüştürülebilmesi, akara devredilebilmesi veya paraya çevrilebilmesi için bu hayrat taşınmazın; ya tahsis edildiği amaca göre kullanılmasının kanunlara veya kamu düzenine uygun olmaması veyahut tahsis amacına uygunluğunu kaybetmiş ve kısmen veya tamamen hayrat olarak kullanılması mümkün olmayan bir halde bulunması gerekir. Kanunda alternatif olarak düzenlenen bu iki şart esasa yönelik şartlardır. Bu değişikliğin usule yönelik şartları ise mülhak vakıf yöneticisinin talebi ve Vakıflar Meclisinin bu yönde vereceği karardır.

3.3.3.2.3.2.2. Tahsis Edildiği Amaca Göre Kullanılmasının Kanunlara veya Kamu Düzenine Uygun Olmaması

Mülhak vakıflar tarafından toplumun doğrudan ve bedelsiz istifadesine sunulan hayrat taşınmazların vakfiyelerde tahsis edildikleri amaçlara göre kullanılmaları sonradan yürürlüğe konulan kanunlara veya kamu düzeninin gereklerine⁷⁷⁹ uygun olmayan bir hale gelmiş olabilir. Bunun en tipik örneği olarak, öğretide, vakıf suretiyle kurulmuş olan tekke ve zaviyelere ait hayrat taşınmazların hukuki durumu gösterilmektedir⁷⁸⁰. Nitekim 1925 yılında kabul edilen 677 sayılı “*Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun*”un yürürlüğünden

⁷⁷⁸ Güneri, *Vakıfta Amaç*, 64-65. Vakfın menfaati ve maslahatı gerektirdiğinde vakfedenin şartları göz ardı edilebilmektedir (Mecelle m. 21). Bkz. Gücün, *Hukuk Davaları*, 354. Bu anlamda öğretide, hayrat taşınmazların tahsis amacının değiştirilmesi, eVK m. 17 ve VK m. 14’de düzenlenen amaç ve işlev değişikliğinin özel bir türü olarak görülmektedir. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 64.

⁷⁷⁹ Bundan kasıt, uyulmasında ve korunmasında toplum ve devletin genel menfaati bulunan yazılı hukuk kurallarına uyulmasıdır. Nispi bir kavram olan kamu düzeni kavramı, özel hukukta, toplum yararına konulmuş kanun hükümlerinin (normların) toplamı olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Eren, *Borçlar Genel*, 368.

⁷⁸⁰ Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 77. Aynı yönde bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 63.

itibaren artık tekke ve zaviyelere ait hayrat taşınmazların bu vasfı taşımaları hukuken mümkün değildir⁷⁸¹.

Medeni Kanun'un kabulünden önce tahsis amaçları doğrultusunda tekke ve zaviye şeklinde faaliyet gösteren mülhak vakıfların birçoğu, 2413 sayılı İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararıyla kabul edilen 02.09.1925 tarihli Kararname ve bundan hemen sonra yürürlüğe konulan 677 sayılı Kanun'la kapatılmış ve tasfiye edilmiştir⁷⁸². Bazılarının ise mazbutiyet kararlarıyla mazbut vakıflar arasına alındıkları ve statülerinin değiştirildiği görülmektedir⁷⁸³. Ancak tahsis edildikleri amaçlara göre kullanılmaları kanuna aykırı bir hale gelen mülhak vakıflara ait tekke ve zaviye şeklindeki hayrat taşınmazların, VK m. 15/II (eVK m. 10) hükmünün uygulanmasıyla, gayece aynı veya en yakın başka bir hayrata dönüştürülmeleri suretiyle asli statülerinin muhafaza edilmeleri sağlanabilirdi⁷⁸⁴.

3.3.3.2.3.2.3. Tahsis Amacına Uygunluğunu Kaybetmesi ve Kısmen veya Tamamen Hayrat Olarak Kullanılamaması

Hayrat taşınmazın mülhak vakfın vakfiyesinde öngörülen tahsis amacına uygunluğunu kaybetmesi ve kısmen veya tamamen hayrat olarak kullanılması mümkün olmayan bir hale gelmesi de mümkündür. Bu durum iki şekilde mümkün olabilir: Hayrat taşınmazın

⁷⁸¹ Akyıldız, "Devlet Denetimi", 63. Bu sebeple 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemde tekke ve zaviyelerin hayrat vasfı taşımadığı ve bundan dolayı zamanaşımı ile iktisap edilebileceğine yönelik Yargıtay kararlarına rastlanmaktaydı. Bkz. Y. 7. HD, 19.03.1970, E. 514, K. 1558, "Tekke ve Zaviye, hayrattan sayılmadığı için zamanaşımı ile kazanılabilir.", Akyıldız, "Devlet Denetimi", 63, dn. 47.

⁷⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, 419-420; Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 406-408.

⁷⁸³ Y. 1. HD, 17.05.1999, E. 1999/4398, K. 1999/5240, "Hemen belirtilmelidir ki; Tekke ve Zaviyelere ait vakıflara vakfedilen sahih malların mülkiyeti, Vakıflar Genel Müdürlüğüne geçmiş ve mazbutiyet durumu doğmuştur. Miri araziden olup, vakfın doğrudan doğruya tasarrufuna bırakılan haklarına gelince; tahsis artık muteber sayılmayan bir mahiyet almış bulunduğundan vakfın tasarruf hakkı sona ermiş ve 677 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle bu gibi yerler üzerindeki hazinenin mülkiyet hakkı kayıtsız olarak kalmıştır (Dr. Suat BERTAN; Aynı Haklar, Cilt. I, Sh. 84 ve devamı). O halde; 677 sayılı Kanun gereği hazineye dönen (avdet eden) taşınmazlardan tapuda kayıtlı olanların zilyetlikle mülk edinilmesi olanağının oluşacağı elbette söylenemez. Ne var ki, hazineye dönen tapusuz miri araziler üzerinde zilyetlikten mülk edinme koşullarının gerçekleşebileceğinde duraksamaya yer olmamalıdır.", www.kazanci.com.tr, E.T. 06.09.2023.

⁷⁸⁴ Akyıldız, "Devlet Denetimi", 63. Benzer şekilde, Osmanlı Devleti'nde yeniçeri ocağının lağvından sonra ocakla irtibatı bulunan Bektaşî tarikatı da lağvedilince, Bektaşî tekkelerinin de silsile itibariyle Bektaşî tarikatına en yakın tarikat olan Nakşî tarikatına tahsis edildiği görülmektedir. Bkz. Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, 413.

ya harap bir vaziyette olduğu için tamamen işe yaramaması ya da kullanım amacı itibariyle kısmen işe yaramaz bir hale gelmesi gerekir⁷⁸⁵.

Birinci halde hayrat taşınmazın aynından doğrudan doğruya hayır amacıyla istifade artık tamamen mümkün değildir. Kuruluş amacı açısından zamanın geçmesiyle kendisine ihtiyaç kalmayan, harap ve kendisinden istifade edilemez bir hale geldiğinden amacına hizmet edemeyen bu tür vakıflara İslam-Osmanlı hukukunda “*müstağnâ anıh vakıflar*” denilmektedir⁷⁸⁶. Vakfedilen bir mektebin zamanın geçmesi ve köy halkının tamamen dağılması sebebiyle harap ve kendisinden istifade edilemez bir duruma gelmesi buna örnektir. Türk hukuk tarihinde bu durumdaki hayrat taşınmazların satılamayacağı, ancak gelirlerinin hâkim kararı ile ona yer itibariyle en yakın ve onun cinsinden, ancak gelirleri daha az olan başka bir vakfa sarfedilebileceği kabul edilmektedir⁷⁸⁷. Buradaki gelirden maksat, eski uygulamada hayrat taşınmazlara tahsis edilen ve gelir getiren vakıflardır⁷⁸⁸. Örneğin, az önce verilen örnekteki vakfedilen mektebe gelir getirmek üzere kurulan başka bir vakıf da mevcutsa bu vakfın hâkim kararıyla ona en yakın, ancak geliri daha az olan diğer bir vakıf mektebin ihtiyaçlarına sarf olunması mümkündür⁷⁸⁹.

⁷⁸⁵ Söz konusu şart eVK m. 10’da “*işe yaramaz bir hale gelmek*” şeklinde düzenlenmişti. Muğlak ve hukuki nitelendirmeden yoksun olan bu şartın 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda daha isabetli bir şekilde açıklanarak ifade edildiği görülmektedir.

⁷⁸⁶ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 297; Akgündüz, “Mülkiyet”, 20; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 65; Berki, *İstilah ve Tabirler*, 41-42; Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, 413.

⁷⁸⁷ Karînâbâdîzâde, *Ahkami’l-Evkaf*, M. 343. Aynı yönde bkz. Akgündüz, *Külliyyât*, 187; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 654; Şafak, “Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi”, 49; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 298; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 65. İslam-Osmanlı hukukunda kabristan, cami ve mescit niteliğinde olan hayrat taşınmazlar ise ayrıık hükümlere tabi tutulmuştur. Kabristanların kullanılamaz (“*müstağnâ anıh*”) olsa da değıştirilemeyeceği ve arsalarının devlete, vakfedene veya mirasçılara dönemeyeceği kabul edilirken cami ve mescitler hususunda ise İslam hukukçuları ihtilaf etmiştir. Bununla birlikte cami ve mescit niteliğinde olan hayrat taşınmazlar hususunda Osmanlı uygulamasındaki hâkim görüş, kullanılamaz hale gelen mescit veya camiye ait arsa ve enkazın hâkim kararıyla satılarak yeni bir caminin inşasında kullanılabileceği yönündedir. Ancak bunun için cami veya mescidin banisinin bilinmemesi de şart koşulmuştur. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 297-298; Akgündüz, “Mülkiyet”, 20-21 ve 29. eVK m. 10 hükmüyle ise sadece mimari ve tarihi değeri olan eserlerin satılması yasaklanmıştır. Öğretide bu kuralın hem akar hem de hayrat taşınmazlar için geçerli olduğu kabul edilmektedir. Bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 64, dn. 55. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda ise bu minvalde “*Vakıflara ait taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları; Genel Müdürlük, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile kullanımları tarafından korunur.*” hükmü getirilmiştir (VK m. 29).

⁷⁸⁸ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 297; Akgündüz, “Mülkiyet”, 20.

⁷⁸⁹ Karînâbâdîzâde, *Ahkami’l-Evkaf*, M. 343. Aynı yönde bkz. Berki, *Vakıflar*, 233; Akgündüz, *Külliyyât*, 187; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 298; Akgündüz, “Mülkiyet”, 21; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 65-66. Burada dikkat edilmesi gereken husus, kullanılamaz durumda olan vakıf malın gelirini birebir aynı cinsten olmayan diğer bir vakıf mala sarf etmemektir. Bu anlamda, örneğin, harap ve kullanılamaz hale gelen bir vakıf hastanenin gelirini mektebe veyahut harap ve kullanılamaz durumda olan mektebin gelirini hastaneye sarf etmek eski vakıf hukukuna göre geçerli değildir. Bkz. Karînâbâdîzâde, *Ahkami’l-Evkaf*, M. 343. Aynı yönde bkz. Akgündüz, *Külliyyât*, 187; Berki, *Vakıflar*,

Türk hukuk tarihinde kendisine ihtiyaç kalmayan (“*müstağnâ anh*”) vakıflar uygulamasıyla sahih nitelikte olup kullanılamaz duruma gelen hayrat taşınmazların, tahsis amacı aynı olan başka bir vakıf hayrata dönüştürülebileceği kabul edilerek, bu tür vakıflar arasında esneklik ve koordinasyon imkânı sağlanmıştır⁷⁹⁰. Bu müessese, öğretilde Berki’nin de ifade ettiği üzere, hem eski vakıflardaki ebedilik (“*te’bîd*”) ilkesine hem de vakfedenin hayrat taşınmazları tahsisteki amacına hizmet etmektedir⁷⁹¹. Dolayısıyla eski vakıflar hukukundaki esaslardan da hareketle günümüzde mülhak vakıfların tamamen işe yaramaz hale gelen hayrat taşınmazları hususunda kanaatimizce, VK m. 15/II hükmündeki çareleri terditli bir şekilde düşünmek ve öncelikle gayece aynı veya en yakın başka bir hayrata dönüştürülmesi yolunu denemek, bu mümkün olmadığı takdirde diğer yollardan vakfın menfaatine en uygun olanı uygulamak gerekir. Nitekim hayrat taşınmazın tahsis amacı aynı veya en yakın başka bir hayrata dönüştürülmesi taşınmazın hayrat niteliğini değiştirmemekte, ancak akara devredilmesi veya özellikle paraya çevrilmesi durumunda, artık bu taşınmaz üzerindeki tahsis işlemi kalkmakta ve bu işlem, elde edilen akar veya para üzerinden devam etmektedir⁷⁹².

İkinci halde ise mülhak vakıflara ait hayrat taşınmaz, aynından istifade mümkün olmakla birlikte, toplum hayatındaki değişimler sebebiyle kullanım amacına uygunluğunu kısmen yitirerek vakfiyede öngörülen tahsis amacına uygunluğunu kaybetmiştir. İşte bu halde hayratın tahsis amacı da değiştirilmeli, ancak yapılacak değişikliğin mümkün mertebe

233. Aynı zamanda, bir köy halkı tamamen dağılıp o köyün vakıf mescidi kullanılamaz bir hale gelmişse onun yakınında başka bir mescit de yoksa yakın bir köy halkının metruk mescidin enkazını kaldırıp kendi köylerinde yeni bir mescit inşa edebileceği ve bu durumda önceki mescidin gelirlerinin yeni inşa edilen mescide sarf olunacağı kabul edilmekteydi. Bkz. Gücün, *Hukuk Davaları*, 374.

⁷⁹⁰ Aynı yönde bkz. Şafak, “Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi”, 49; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 298.

⁷⁹¹ Berki, *Vakıflar*, 233.

⁷⁹² Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 63. Bu hususta, “*müstağnâ anh*” vakıf taşınmazlar hakkında çıkarılan, 19 Mayıs 1911 (h. 1327) tarihli Kanun’daki düzenlemeyi örnek göstermek mümkündür. Söz konusu Kanun’da; “*Gerek bayındır, gerek yıkık cami ve mescitlerden başka, kuruluş maksatlarına nazaran çıkarı kalmayan ve müstağnâ – en – anh olan vakıf binalar ve vakıf arsaların para ile değiştirilerek elde edilen para ile yönetim ve kendi cinslerinden hayır müesseseleri yapımına ihtiyaç görülmediği takdirde, civarında bulunan o türlü hayır müesseselerinin daimi giderleri sağlandıktan sonra, bulundukları yerlerin ihtiyaçları çok dikkatle gözönüne alınarak ilk önce mescitler, ikinci olarak ilkokullar ve ilmiye medreseleri ve üçüncü olarak hastane gibi hayır müesseseleri yapımına ve daimi giderlerini sağlamaya, Evkaf Nezareti iznilidir.*” denilmek suretiyle vakfedenin arzusunun mutlak olarak hayra yönelmiş olduğu ön kabulüyle kendisine ihtiyaç kalmayan (“*müstağnâ anh*”) vakıfların harcama yerleri kanun koyucu tarafından açıkça belirlenmişti. Bkz. Güneri, *Vakıfta Amaç*, 66. Aynı yönde bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 299; Akgündüz, “Mülkiyet”, 21; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 125. Bu Kanun maddesinin orijinal metni için bkz. Ali Himmet Berki, “Müstağnâ-en’anh Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, 7, (1968): 17-18.

eski tahsis amacıyla paralellik arz etmesi gözetilmelidir⁷⁹³. Örneğin, medrese olarak vakfedilmiş bir hayrat taşınmazın aynı veya başka bir vakfa ait fakülte, okul, etüt merkezi veya kütüphaneye dönüştürülmesi sağlanabilir. Böyle bir değişiklik mümkün değilse, aynı veya başka bir vakfın akar malına devri sağlanabilir veya son bir hukuki çare olarak paraya çevrilerek bu para aynı surette diğer bir hayrata tahsis olunabilir.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 15/II hükmü gereğince mülhak vakıflara ait hayrat taşınmazların paraya çevrilmesi yoluna gidilmesi durumunda elde edilen paraların aynı surette diğer bir hayrata tahsis olunması şarttır⁷⁹⁴. Nitekim toplumun istifadesine bedelsiz olarak sunulan hayrat taşınmazlarda vakfedenin tahsis amacının mümkün mertebe korunması ve yaşatılması esastır. Ayrıca, VK m. 15/II gereğince, aynı vakıf içerisindeki dönüştürme veya devirlerde bedel ödenmez. Bu hükmün zıt anlamından (mefhum-u muhalifinden), tahsis edildikleri amaca göre kullanılmaları kanunlara veya kamu düzenine aykırı yahut tahsis amacına uygunluğunu kaybetmiş, kısmen veya tamamen hayrat olarak kullanılması mümkün olmayan taşınmazların, farklı bir vakfın hayrat taşınmazına dönüştürülmesi veya akar taşınmazına devredilmesinin mümkün olduğu; ancak bu dönüştürme ve devirlerin vakfın menfaatleri doğrultusunda bir bedel karşılığında yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

3.3.3.2.3.2.4. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Talebi ve Vakıflar Meclisi Kararı

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 15/II gereğince mülhak vakıfların hayrat taşınmazlarının başka bir hayrata dönüştürülmesi, akara devredilmesi veya paraya çevrilmesi hususunda talepte bulunacak kişi, mülhak vakıf yöneticisidir. Vakıf yöneticisi bu talebini VGM Vakıf Hizmetleri Daire Başkanlığına iletir⁷⁹⁵. Bu husustaki karar merci ise Vakıflar Meclisidir. Mülga 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nda ise teklifte bulunacak merci Vakıflar

⁷⁹³ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 63.

⁷⁹⁴ eVK m. 10'da ise bu paranın aynı surette diğer bir hayrata tahsis “*olunabileceği*” düzenlenmişti. Öğretide, isabetli bir şekilde, bu hükmün yanıltıcı olmaması gerektiği ve burada idareye takdir yetkisi veren seçimlik imkanlardan söz edilmediği dile getirilmekteydi. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 716-717, dn. 150. VK m. 15/II hükmüyle ise bu hususta açık ve kesin bir düzenleme getirilerek bu belirsizlik giderilmiştir.

⁷⁹⁵ Mülhak vakıflarca kullanılamayan hayrat taşınmazların, vakıf yöneticisinin talebi üzerine, başka bir hayrata dönüştürülmesi, akara devredilmesi veya paraya çevrilmesi yönündeki işlemleri Meclise sunmak ve gerekli işlemleri yürütmek, “*Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev, Çalışma, Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*” m. 12 gereğince Vakıf Hizmetleri Daire Başkanlığının görevleri arasındadır.

Meclisi, karar merci Bakanlar Kurulu olarak düzenlenmişti (eVK m. 10)⁷⁹⁶. Görüldüğü üzere, 5737 sayılı Kanun'da hayrat taşınmazların değerlendirilmesi hususundaki karar yetkisi Bakanlar Kurulu'ndan alınarak Vakıflar Meclisine verilmekle birlikte, bu kararın idari işlem mahiyetinde oluşunda bir değişikliğe gidilmemiştir. Bu hususta talepte bulunma yetkisi ise isabetli bir şekilde Vakıflar Meclisinden alınarak ilgili mülhak vakıf yöneticisine verilmiştir.

Mülhak vakıflara başlangıçta özgülenen akar malların değiştirilmesi ve paraya çevrilmesi usulünde vakıf yöneticisinin başvurusu, VGM'nin görüşü ve mahkeme kararının alınması şeklinde üçlü bir sistem benimsenmişken; kanun koyucu tarafından nitelik itibariyle daha koruyucu hükümler getirilen hayrat taşınmazların değerlendirilmesi usulünde salt Vakıflar Meclisinin vereceği idari bir kararın yeterli görülmesi kanaatimizce kanun sistematığına ve hukuk mantığına aykırıdır. Nitekim vakıfların hayrat taşınmazları, hukuki nitelik itibariyle, neredeyse kamu malı statüsüne yaklaşan imtiyazlarla donatılarak kanun koyucu tarafından hem yürürlükteki hem de mülga Vakıflar Kanunu çerçevesinde korunmuştur (eVK m. 8 ve 9, VK m. 15/I). Diğer taraftan, VGM'nin en yüksek seviyedeki karar organı olan Vakıflar Meclisinin üyeleri ise büyük çoğunlukla yürütme organı tarafından atanmakta⁷⁹⁷ ve bu durum mülhak vakıfların hayrat taşınmazlarını suiistimallere açık bir hale getirmektedir. Dolayısıyla, İslam-Osmanlı hukukunda olduğu gibi, günümüz hukukunda da hayrat taşınmazların değerlendirilmesi usulünde asıl karar mercinin olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından bağımsız mahkemeler olması gerektiği kanaatindeyiz.

⁷⁹⁶ Bakanlar Kurulu'nun 29.11.1985 tarihinde verdiği E(K-1)433-85 numaralı satış kararı için bkz. *"Bakanlar Kurulu, hiçbir tarafa çıkışı olmayıp ancak A. N. Hüseyin ve H. Ramiz Terekesine ait 116 ve 117 numaralı emlak ile birlikte düşünüldüğü zaman inkişafı mümkün olabilen Lefkoşa İbrahim Paşa Mahallesinde Varaka/Harita XXI /46.2.VIII Blok C, Parsel 339'daki 888 a2'lik vakıf emlakın ayak karesi 2750.- TL'den toplam 2,442.000.- TL bedel mukabilinde A. N. Hüseyin ve H. Ramiz Efendi Terekesine satılması ile ilgili Vakıflar ve Din İşleri Dairesi İdare Heyeti kararını onaylayarak, K.K.T.C. Meclisinin onayına sunulmasına karar verdi"*, <http://95.0.174.26/bk karar/62623/detay>, E.T.: 01.06.2023.

⁷⁹⁷ Vakıflar Meclisinin oluşumu 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 698/II gereğince şu şekildedir: *"Meclis; Genel Müdür, üç Genel Müdür yardımcısı ve I. Hukuk Müşaviri olmak üzere beş, vakıf konusunda bilgi ve deneyim sahibi yükseköğrenim mezunları arasından Cumhurbaşkanınca atanacak beş, yeni vakıflarca seçilecek üç, mülhak ve cemaat vakıflarınca seçilecek birer üye olmak üzere toplam on beş üyeden oluşur."*

3.3.3.3. Mülhak Vakfa Ait Hayrat Taşınmazların Tahsisi

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 16 hükmü gereğince “Mazbut vakıflara ait hayrat taşınmazlara, Genel Müdürlük tarafından öncelikle vakfiyeleri doğrultusunda işlev verilir. Genel Müdürlükçe değerlendirilemeyen veya işlev verilemeyen hayrat taşınmazlar; fiilen asli niteliğine uygun olarak kullanılıncaya kadar kiraya verilebilir (f. 1). Bu hayrat taşınmazlar; Genel Müdürlükçe işlev verilmek amacıyla, vakfiyesinde yazılı hizmetlerde kullanılmak üzere Genel Müdürlüğün denetiminde onarım ve restorasyon karşılığı kamu kurum ve kuruluşlarına, benzer amaçlı vakıflara veya kamu yararına çalışan derneklere tahsis edilebilir (f. 2). Mülhak vakfa ait hayrat taşınmazın tahsisinde Genel Müdürlük görüşü alınır (f. 3). Tahsis edilen taşınmaz; ticari bir faaliyette kullanılamaz, tahsise aykırı kullanımın tespiti halinde Genel Müdürlüğün talebi üzerine taşınmaz, bulunduğu yerin mülki amirliğince tahliye edilir (f. 4).”. Gerekçesinde açıklandığı üzere bu hükümle kanun koyucu; halen kullanılabilir durumda olan eski eser hayrat taşınmazların yaşatılması ve geleceğe intikalinin sağlanması için amacına uygun hizmetlerde kullanılması, aslına uygun onarım ve restorasyonunun yapılması, güvenlik tedbirlerinin alınması ve ticari amaçla kullanılmaması şartı ile kamu kurum ve kuruluşlarına ve benzer amaçlı vakıflara bedelli veya bedelsiz kullanılmak üzere tahsisi imkânını sağlamıştır.

Vakıflar Yönetmeliği’nde tahsisi yapılabilecek hayrat taşınmazlar ve tahsis usulü ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. VY m. 58 gereğince tahsisi yapılabilecek hayrat taşınmazlar; “Medrese, sıbyan mektebi, darüşşifa, bimarhane, imaret, kütüphane gibi hayrat binalar, üzerindeki kültür varlığı çeşitli nedenlerle yıkılarak arsa haline gelmiş taşınmazlar ile arsa halindeki taşınmazlar ve üzerine yapılan binalar”dır. Bu hususta Yargıtay kararına konu bir olayda, mülhak vakfa ait bir medresenin kapısının üzerine belli bir ismin yazılması ve külliye içerisinde vakıf banîsinin eşyalarının teşhiri için oda ayrılması şartıyla kira talep edilmeksizin müze hizmetinde kullanılmak üzere VGM’ye tahsis edildiği görülmektedir⁷⁹⁸. Ancak, VK m. 16 hükmünde ve gerekçesinde de görüldüğü

⁷⁹⁸ Y. 8. HD, 12.04.2021, E. 2019/176, K. 2021/3377, “Dava, mülhak vakıf taşınmazının tahsis işleminin iptaline ilişkindir. Dava konusu 1061 ada 76 parsel sayılı taşınmaz medrese vasfıyla adına tescilli olup, vakıf mütevelliisi tarafından 23.02.1984 tarihli karar ile dava konusu medresenin kapısı üzerine isminin yazılması ve külliye içinde vakıf banîsinin eşyalarının teşhiri için oda tefrik edilmesi şartıyla, kira talep edilmeksizin müze hizmetinde kullanılmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğüne tahsis edilmiştir. Dosya içerisinde bulunan 3'lü uzman bilirkişi kurul raporuna göre;

üzere, tahsis işleminin hayrat taşınmazın vakfiyesinde yazılı, asıl tahsis amacına uygun hizmetlerde kullanılmak üzere gerçekleştirilmesi şarttır. Bu anlamda mülhak vakfa ait bir medresenin müze olarak kullanılmak üzere tahsisinin hayrat taşınmazın asıl amacına aykırı bir kullanım olduğu kanaatindeyiz. Nitekim söz konusu olayda Yargıtay, vakıf evladı olan davacıların mülhak vakfa ait taşınmazın amacına uygun şekilde kullanılmasını, tahsise aykırılık söz konusu ise tespitini talep etme veya tahsisin iptalini isteme yönünden hukuki yararlarının mevcut olduğuna karar vermiştir.

Hayrat taşınmazların tahsis usulü ise Vakıflar Yönetmeliği'nin 59 vd. maddelerinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. VY m. 59/I hükmü gereğince “*Hayrat taşınmazların tahsisine Meclis yetkilidir.*”. Bu hüküm VK m. 16/III hükmüyle birlikte değerlendirildiğinde, mülhak vakıflara ait hayrat taşınmazların tahsisi kararının, mülhak vakıf yöneticisinin başvurusu üzerine, VGM'nin görüşü alınmak suretiyle Vakıflar Meclisi tarafından verileceği anlaşılmaktadır⁷⁹⁹. Görüşü alınacak mercinin kanunda (VK m. 16/III) düzenlenmesine karşılık karar mercinin yönetmelikte (VY m. 59/I) düzenlenmesi, kanaatimizce, normlar hiyerarşisine aykırıdır. Olması gereken hukuk (de

dava konusu medresenin tahsisi için müteveli tarafından belirtilen şartların sağlanmadığı, baninin türbesinin harap halde olduğu, medresenin adı müze olarak geçmekle birlikte düzensiz bir depo şeklinde kullanıldığı, bir rehber kitapçığının bulunmadığı, müzecilik standartlarının çok altında bir taşınmaz kültür varlığı yığını olarak nitelendirilebileceği, külliye görevlilerinin müzede yapılması gerekenler konusunda bilgi sahibi olmadığı, medrese yapı ve koleksiyon bakımının müze standartlarına göre sağlanmadığı belirlenmiştir. Somut olayda ihtilaf, mülhak vakıf evladının, müteveli tarafından yapılan tahsis işleminin iptalini talep edip edemeyeceği noktasında toplanmaktadır. (...) Her ne kadar İlk Derece Mahkemesince; vakıf evladının vakfın amaçlarına uygun faaliyet göstermediğinden bahisle vakıf mütevellisi tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğüne yapılan tahsisin iptalini talep edemeyeceği, davacının denetim makamı olan Vakıflar Genel Müdürlüğüne başvurması gerektiği, denetim makamının vakıf yöneticilerinin görevlerinden alınmaları veya zarar varsa tazminat davaları açabileceği anlaşıldığından, aktif husumet yokluğundan davanın reddine karar verilmiş ve davacılar vekilinin istinaf kanun yoluna başvurusu üzerine Bölge Adliye Mahkemesince; müteveli tarafından idare edilen mülhak vakıf adına vakıf evladı olan davacıların böyle bir dava açamayacağı, ayrıca dava konusu taşınmazın akar değil hayrat taşınmazı olduğu, dolayısıyla tahsis iptal edilse dahi davacıların kira gelirinden yararlanamayacağından, dava açmakta aktif husumet ehliyetlerinin bulunmadığı belirtilerek istinaf başvurusu esastan reddedilmiş ise de; iptali istenen tahsis işleminin tarafları mülhak vakıf mütevellisi ile ... olduğundan, vakıf evladı olan davacıların vakfa ait taşınmazın amacına uygun şekilde kullanılmasını, tahsise aykırılık söz konusu ise tespitini talep etme veya tahsisin iptalini isteme yönünden hukuki yararı mevcuttur.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 10.05.2023.

⁷⁹⁹ Mülhak vakıflara ait akar ve hayrat taşınmazların tahsis, satış ve trampasına yönelik talepleri görüşü ile birlikte Meclise sunmak ve gerekli işlemleri yürütmek, “*Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev, Çalışma, Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*” m. 12 gereğince Vakıf Hizmetleri Daire Başkanlığının görevleri arasındadır.

lege ferenda) açısından bu hususta bir kanun değişikliği yapılarak karar mercinin Vakıflar Meclisi olduğu hususunun VK m. 16/III hükmüne eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

3.3.3.4. Mülhak Vakfın Malları Üzerinde Rehin Hakkı Tesisi

Mülhak vakıf yöneticisinin vakfın akar malları üzerinde vakfın mahiyetine ve menfaatlerine uygun düşen sınırlı ayni hak tesisi hususunda yetkili olduğu ve bu çerçevede Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenen irtifak (yararlanma) hakları (TMK m. 779-838) kurulabileceği önceden ifade edilmişti⁸⁰⁰. Mülhak vakfın malları üzerinde teminat (güvence) türünden sınırlı ayni haklar yani rehin hakları (TMK m. 850-972) tesisi ise 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde özellik arz eden tasarruflardandır. Zira vakıfların hayrat taşınmazlarının rehnedilemeyeceğine ilişkin VK m. 15/I hükmü gereğince mülhak vakfın hak ehliyeti bu tür hukuki işlemler yönünden sınırlanmıştır. Bu hükmün zıt anlamından (mefhum-u muhalifinden) akar cinsinden olan taşınmazların rehin hakkı tesisi işlemine konu olabileceği düşünülebilir⁸⁰¹. Ancak bir hükmün zıt anlamından çıkan sonucun uygulanabilmesi için bu sonucun ilgili hükmün gözettiği amaca uygun olması gerekir; aksi halde bu zıt anlama itibar edilmez⁸⁰². Nitekim vakıf tüzel kişiliğine ait mallar üzerinde rehin hakkı tesisi, tamamen iradi davranışlarla gerçekleştirilebilen bu hukuki işlem neticesinde rehnedilen malın paraya çevrilebilme tehlikesini de bünyesinde barındırdığından, esasında vakfın mahiyetine ve menfaatlerine aykırılık teşkil eder⁸⁰³. Bununla birlikte, öğretide, vakfın kendi borcu sebebiyle düştüğü zor durumdan kurtulmasının son çaresi olmak kaydıyla akar taşınmazların rehnini sadece bu duruma özgü olarak kabul eden bir görüş de mevcuttur⁸⁰⁴.

⁸⁰⁰ Yukarıda bkz. 3.3.2.

⁸⁰¹ Öğretide Hatemi, bu yoruma katılmamakla birlikte, eVK m. 23'te yer alan "*Mütevelliler yalnız akarlara mahsus olmak üzere borç para alabilirler. Bu da idare meclisinin iznine bağlıdır.*" hükmünün bu yönde yorumlanabileceğini ve bu yorum kabul edildiği takdirde mütevellilerin akar taşınmazları rehnetme yetkisinin Vakıflar Meclisinin iznine tabi olduğu görüşündedir. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 724-725.

⁸⁰² Oğuzman ve Barlas, *Medeni Hukuk*, 63 vd. Nitekim "*Yöntem, tutarlılık denetimi yapıldığında faydalı sonuçlar verir. Zıt anlam ile ulaşılan sonuçta acele edilmemelidir. Ulaşılan yeni sonuç, diğer kurallar ve kuralın sistem içindeki yeri gözetilerek tekrar değerlendirilmelidir.*". Bkz. Aydın Başbuğ, *Hukukta Yöntem* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2023), 158.

⁸⁰³ Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 75; Akyıldız, "Devlet Denetimi", 64-65, dn. 55; Şafak, "Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi", 49; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 198.

⁸⁰⁴ Öğretide Doğan, vakfın sadece hayrattan olan mallarının rehnedilemeyeceği, diğer mallarının ise vakfın bir borcu sebebiyle rehnedilebileceği kanaatinde. Yazara göre üçüncü bir kişinin borcuna karşılık vakfın malları üzerinde rehin tesisi, vakfın amaçları arasında yer almadığı sürece kabul edilemez. Bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 290.

İslam-Osmanlı hukukuna göre vakfedilen mallar vakfeden tarafından ebedi bir amaca tahsis edilmekteydi (“*tebid*” ilkesi). Bu sebeple bu mallar günümüz hukukuna göre ancak vakfın menfaatini gerektiren haklı nedenlerin varlığı halinde ve kanunda düzenlenen belli şartlar çerçevesinde değiştirilebilir veya paraya çevrilebilir. Bu gibi zorunlu haller dışında, Hatemi’nin de isabetle belirttiği üzere, salt kredi sağlama menfaati karşılığında vakfın mal varlığı tehlikeye atılmamalıdır (Mecelle m. 30)⁸⁰⁵. Dolayısıyla kanaatimizce, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, akar taşınmazların da VK m. 15/I’de sözü edilen yasak kapsamında değerlendirilmesi ve vakfedilen tüm malların (vakfın kendi borcu sebebiyle olsun ya da olmasın) rehin yasağına tabi olması gerekir⁸⁰⁶. Keza İslam-Osmanlı hukukuna göre de vakfedilen malların bu gerekçelerle rehin işleminin konusunu oluşturamayacağı kabul edilmekteydi⁸⁰⁷.

3.3.3.5. Mülhak Vakfın Mallarının Cebri İcra Yoluyla Takibi

Özel hukuk tüzel kişiliğini haiz eski ve yeni tüm vakıflar, kural olarak, borçlarından dolayı tüm mal varlıklarıyla sınırsız olarak sorumludurlar (VK m. 4)⁸⁰⁸. Bu sebeple mülhak vakfın bir borcundan dolayı cebri icra yollarından genel haciz yoluyla takip edilebilmesi mümkündür⁸⁰⁹. Bununla birlikte, eski vakıflara ait hayrat ve akar malların hacze konu olup olamayacağını ve hangi cins malların hacze konu olabileceğini, İslam-Osmanlı hukuku, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde incelemek gerekir.

İslam-Osmanlı hukukuna göre, vakıflarda ebedilik (“*te’bid*”) ilkesinden hareketle vakfedilen malların dokunulmazlığı yaklaşımı benimsendiğinden, hayrat-akar ayırımı yapılmaksızın vakfedilen hiçbir malın haczedilemeyeceği kabul edilmekteydi⁸¹⁰. Bu

⁸⁰⁵ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 725. Yazarın ifade ettiği üzere Mecelle m. 30’da yer alan “*Def’-i mefâsid celb-i menafi’dan evlâdır*” ilkesinden hareketle bu sonuca ulaşmak mümkündür.

⁸⁰⁶ Aynı görüşte bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 725; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 64-65, dn. 55; Şafak, “Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi”, 49. Krş. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 290.

⁸⁰⁷ Bilmen, *Kamus*, 7: 15. Aynı yönde bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 653; Şafak, “Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi”, 49; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 198.

⁸⁰⁸ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 293; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 437; Öztan, *Tüzel Kişiler*, 132.

⁸⁰⁹ Vakıflar iflasa tabi tüzel kişilerden olmadıklarından sadece genel haciz yoluyla takip edilebilirler. Bununla birlikte ticari işletme işleten vakıfların, TTK m. 16/I gereğince, tacir sayılması ve bunun bir neticesi olarak iflas yoluyla takip edilebilmesi gerektiği yönünde bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 293.

⁸¹⁰ Haciz, İslam hukuku (fıkıh) literatürünün hacir ve iflâs bölümlerinde “*borçlunun hacri ve malının satılması*” alt başlığında incelenmektedir. Bu kapsamda İslâm hukukunda haczin, “*kişiyi malî tasarruflardan menetme*” anlamına gelen “*hacir*” kavramıyla, özellikle de borçlunun hacriyle yakın

doğrultuda, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğünden önce verilen bir Yargıtay İBGK kararı gereğince, eski vakıflara ait malların haczedilemeyeceği, sadece akar malların gelirlerinin haczine cevaz verildiği ifade edilmektedir⁸¹¹. Ancak 1935 yılında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte söz konusu Yargıtay İBGK kararı geçerliliğini yitirmiştir. Nitekim 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda vakfedilen malların haczedilip haczedilemeyeceği hususunda doğrudan bir kanuni düzenleme getirilmemekle birlikte, vakıfların hayrat taşınmazlarının devlet malları imtiyazından faydalanacakları (eVK m. 9), akar taşınmazlarında ise özel mülkiyet hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir (eVK m. 11). Dolayısıyla bu hükümlerden yola çıkılarak 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu döneminde, öğretide, vakıfların sadece hayrat taşınmazlarının haczedilemeyeceği görüşü kabul edilmiştir⁸¹².

ilişkisi olduğu ifade edilmektedir. İslam hukukundaki hacir müessesesinin, günümüz hukukundaki anlamıyla bir ehliyet kısıtlaması olarak değil, bir nevi tasarruf yetkisi kısıtlaması olarak anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim günümüz hukukunda haciz neticesinde borçlunun hukuki işlem (tasarruf) ehliyeti değil, sadece haczedilen mallar üzerindeki tasarruf yetkisi kısıtlanmaktadır (İİK m. 86, 91 ve TMK m. 1010/I, b. 2). Keza İslam hukuku öğretisinde de hacir müessesesinin haciz ve iflasla yakın bağlantısı olduğu ifade edilmektedir. Öğretideki ifadesiyle “*bir kimsenin mal varlığıyla ilgili bütün tasarruflarının menedilmesi halinde küllî hacirden (el-hacrü'l-âm), belli mallarında menedilmesi halinde ise cüzi hacirden (el-hacrü'l-hâs) söz edilebilir. Küllî hacrin iflâsla, cüzi hacrin hacizle yakın bağlantısı vardır.*”. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yunus Apaydın, “Hacir”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 513-517; Fahrettin Atar, “Haciz”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 518-520. Ayrıca bkz. Mercan Yüksel Orhun, “Haczin Tasarruf Yetkisine Etkisi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22/3, (2016): 2080. Dolayısıyla İslam-Osmanlı hukukuna göre borçluluk, kural olarak, kişinin ehliyetine tesir etmemekte; borçlu kişi günümüz hukukundaki anlamıyla kısıtlanmamaktadır. Ancak vakfeden vakıf kurma işleminden önce borçluyorsa bu sebeple alacaklılarının talebi üzerine “*hacredilmesi*” mümkündür. Bu durum vakıf kurma işleminin sıhhatini etkilemekte ve alacaklıların haklarını tehlikeye düşüren vakıf kurma işleminin yine alacaklıların isteğiyle iptal edilebilmesi söz konusu olmaktadır (Mecelle m. 1001 ve 1002). Bu müesseseyi, günümüz hukukunda TMK m. 108'de düzenlenen alacaklının vakfa itirazına benzetmek mümkündür. Diğer taraftan, vakfedenin vakıf kurma işleminden sonraki borçları içinse artık vakfın mal varlığına başvurulamaz. Keza vakfın onarım gibi bir ihtiyacı sebebiyle ödünç (istidane) yoluyla alınmış ve ödenmemiş borçları için de vakfın mal varlığına başvurulamayacağı öğretide kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 652; Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 92; Şafak, “Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi”, 49.

⁸¹¹ Y. İBGK, 26.05.1935, E. 78, K. 6, “*Vakıf malları Devlet malları mahiyetinde değilse de aynının haciz ve satılması caiz olmayıp, hasılatının haczi kabildir.*”. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 65, dn. 55. Ayrıca bkz. Y. 12. HD, 08.07.2002 E. 2002/12512, K. 2002/14829, “*26.5.1935 tarih, 78/6 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı, Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce tesis edilen ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün niyabet ve idaresi altındaki vakıfların menkul ve gayrimenkul malları haczedilemez. Ancak, bu vakıfların gelirleri ve hasılatı (bu arada vakıfların bankadaki parası) haczedilebilir (Baki Kuru İcra ve İflas Hukuku Cilt 2. sh; 783) Medeni kanun hükümlerine göre kurulmuş (yeni vakıfların malları haczedilebilir).*”, www.kazanci.com, E.T.: 20.11.2023.

⁸¹² Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 75-76. Aynı yönde bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 724, dn. 162.

2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda ise “*Vakıfların hayrat taşınmazları haczedilemez*” hükmüyle eski ve yeni tüm vakıfların hayrat cinsinden taşınmazları, toplumun doğrudan ve bedelsiz istifadesine sunuldukları dikkate alınarak, maliki olan vakıfların borçları karşısında muhtemel haciz tehlikesinden korunmuştur (VK m. 15/I). Bu hükmün zıt anlamından (mefhum-u muhalifinden) vakıflara sırf gelir getirmek üzere tahsis edilen akar cinsinden malların haczinin, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu⁸¹³ hükümleri çerçevesinde, mümkün olduğu görüşü öğretilmektedir⁸¹⁴. Nitekim vakıflarda haciz işlemi, rehinden farklı olarak, vakıf yöneticisinin iradi davranışları neticesinde gerçekleştirilebilen bir işlem olmayıp; vakfın borcuna tekabül edecek kıymetteki bir malına devletin icra organları vasıtasıyla alacaklı lehine hukuken el konulmasıdır⁸¹⁵. Bu açıdan, bu işlemi, bir nevi haklı sebeplerin varlığı halinde mahkeme vasıtasıyla vakfın akar mallarının paraya çevrilmesine benzetmek mümkündür (VK m. 12/III). Dolayısıyla, öğretilde Hatemi'nin de ifade ettiği üzere, İcra ve İflas Kanunu'nun haczi önleyen bir kuralı somut olayın özelliklerinden dolayı devreye girmedikçe vakıfların sadece hayrattan olan taşınmazları haczedilemez (VK m. 15/I); buna karşılık, vakıf tüzel kişiliğine ait olup da hayrat niteliğinde olmayan mallar ise haczedilebilir⁸¹⁶. Nihayetinde mülhak vakfın borcundan dolayı yapılacak genel haciz yoluyla takipte gerek mülhak vakfa tahsis edilen akar taşınmazların gerekse bu malların gelirlerinin haczedilebileceği kanaatindeyiz.

3.3.3.6. Mülhak Vakfın Mallarının Zamanaşımı ile İktisabı

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 15/I gereğince vakıfların hayrat taşınmazları haciz ve rehin tasarrufları yönünden korunduğu gibi, bu taşınmazlarda mülkiyet ve irtifak hakkı için kazandırıcı zamanaşımı da işlemeyeceği düzenlenmiştir. VK m. 23 hükmü gereğince ise vakıfların tüm malları üzerinde zilyetlik yoluyla kazanma hükümlerinin uygulanmayacağı düzenlenmiştir. Türk pozitif hukukuna ilk defa 743 sayılı Medeni Kanun'a 903 sayılı Kanun ile eklenen 81/B (TMK m. 117) hükmüyle giren vakfedilen

⁸¹³ RG, 19.06.1932, S. 2128.

⁸¹⁴ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 724; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 75. Aynı yönde bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 64-65, dn. 55.

⁸¹⁵ Öğretilde Hatemi'nin de ifade ettiği üzere akar taşınmazların haczinin geçerli görülmesi bu malların rehlinin de geçerli sayılmasını gerektirmez. Zira, yazarın belirttiği üzere, Mecelle m. 55'de yer alan “*İbtidâen tecvîz olunmayan şey bekâen tecvîz olunabilir*” ilkesi bizi bu sonuca götürmektedir. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 725. Aynı yönde bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 64-65, dn. 55.

⁸¹⁶ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 724; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 75.

mallarda zamanaşımıyla iktisap yasağı, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda açıkça düzenlenmemiştir⁸¹⁷. Bununla birlikte, 2762 sayılı Kanun'da eski vakıfların doğrudan doğruya hayrattan olan taşınmazları üzerinde mülkiyet ve irtifak hakkı için kazandırıcı zamanaşımının işlemeyeceği düzenlendiği gibi (eVK m. 8), 743 sayılı Medeni Kanun'daki zamanaşımı hükümlerinin vakfedilen mallar hakkında da uygulanacağı yönünde bir hüküm de getirilmişti (eVK m. 41). Bu farklı düzenlemelerden ötürü eski vakıfların akar malları üzerinde zamanaşımıyla iktisabın geçerli olup olmadığı hususu öğretide ve uygulamada tartışmalıydı⁸¹⁸. Bu hususta öğretide üç farklı görüş şekillenmişti:

Öğretideki birinci görüş, eMK m. 81/B (TMK m. 117/I) hükmündeki yasağın ancak 743 sayılı Medeni Kanun'dan sonra kurulan (yeni) vakıflara uygulanabileceğini, eski vakıflara uygulanamayacağını; dolayısıyla eski vakıfların akar taşınmazları üzerinde zamanaşımıyla iktisabın geçerli olduğunu ileri sürmektedir⁸¹⁹. Ne var ki, öğretide

⁸¹⁷ 743 sayılı eski Medeni Kanun m. 81/B'de (TMK m. 117/I) "*Vakıfların malları üzerinde zilyetlik yolu ile iktisap hükümleri tatbik olunmaz.*" hükmü yer almaktaydı. Bu hükmü, öğretide, vakıf yönetim organının ihmali veya kötü niyeti sebebiyle vakıf malların üçüncü şahıslar tarafından zamanaşımıyla kazanılmasının önüne geçilmek istendiği ifade edilmekteydi. Bununla beraber bu hüküm, gerek Medeni Kanun içerisinde yer aldığı bölüm gerekse muhtevası itibarıyla, haklı olarak eleştirilmekteydi. Çalışmada sadece eski vakıflar yönünden ele alınan bu eleştiriler hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 294 vd. Öğretide Hatemi, taşınır ve taşınmaz ayırımı yapmayan eMK m. 81/B (TMK m. 117/I) hükmündeki yasağın tekrardan gözden geçirilmesi ve hiç değilse eVK m. 8 (VK m. 15/I) düzenlemesine uygun olarak sadece kamu yararına yönelik vakıflara hasredilerek dar yorumlanması gerektiğini savunmaktadır. Bkz. Hatemi, "Sorunlar ve Düşünceler", 90. Aynı yönde bkz. Veysel Başpınar, "Vakıf Taşınmazların Zamanaşımıyla İktisabı ve Hakkı Karar ile İlişkisi", içinde *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2003), 95.

⁸¹⁸ Keza bu hususta Yargıtay uygulamasının da birbirine zıt ve çelişkilerle dolu olduğu görülmektedir. Bkz. Başpınar, "Zamanaşımıyla İktisap", 93. Diğer taraftan İslam-Osmanlı hukuku ve günümüz hukukuna göre eski vakıfların hayrat cinsinden olan taşınmazlarında, tapuya kayıtlı olsun olmasın, zamanaşımıyla iktisabın mümkün olmadığı kuşkusuzdur. Bkz. Karînâbâdîzâde, *Ahkâmî'l-Evkâf*, 215; Başpınar, "Zamanaşımıyla İktisap", 92-93. Aynı yönde bkz. Akgündüz, *Külliyât*, 203; Bilmen, *Kamus*, 5: 112; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 430.

⁸¹⁹ Bu görüş için bkz. Y. İBGK, 02.04.2004, E. 2003/1, K. 2004/1, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.04.2023, "*Vakıf taşınmazlarında, zamanaşımı uygulanıp uygulanamayacağı konusunda Türk pozitif hukukunda farklı düzenlemeler mevcuttur. Tapu kaydı olmayan bazı vakıf malların varlığı bir gerçektir. Nitekim 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 44. maddesinde bu tür mallardan söz edilmektedir. Aynı Kanunun 41/1. maddesinde "Kanunu Medenideki müruruzaman hükümleri, vakıf mallar hakkında da tatbik olunur." denildiğine göre, vakıf mallar hakkında da kazandırıcı zamanaşımı hükümlerinin uygulanmasına olanak tanınmıştır. Vakıflar Kanununun 8. maddesi ise, "Vakıfların doğrudan doğruya hayrattan olan taşınmazlarının kazandırıcı zamanaşımı yolu ile iktisap edilemeyeceğini" hükme bağlamıştır. Herkes tarafından aynı'ndan yararlanılan Camii, Okul, Medrese, Köprü ve Hastane gibi yerler bu tür mallardan sayılmışlardır. Buna karşılık hayrattan olmayan fakat akaratından olan yani aynı'ndan değil de gelirinden yararlanılan vakıf taşınmazları ise, TMK'nun 713. maddesinde açıklanan taşınmaza ve zilyetliğe ilişkin tüm koşulların oluşması halinde zamanaşımı ile kazanılması mümkün bulunmaktadır. Öte yandan MK. nuna 13.7.1967 tarih*

Sungurbey'in de ifade ettiği üzere, eVK m. 41'deki "*Kanunu Medenideki müruruzaman hükümleri vakıf mallar hakkında da tatbik olunur.*" hükmü karşısında bu görüşün kabul edilemeyeceği açıktır⁸²⁰.

Öğretideki ikinci görüşe göre, eski vakıfların hiçbir malında zamanaşımıyla iktisap sözü konusu olmaz⁸²¹. Nitekim İslam-Osmanlı hukukunda kazandırıcı zamanaşımı müessesesinin mevcut olmaması ve vakfın geçerliliği için "*kurbet*", yani "*Allah sevgisiyle yapılan karşılıksız kazandırma*", amacının aranması kimi hukukçularca vakfedilen hiçbir malda zamanaşımının işlemeyeceği yolunda bir görüş ileri sürülmesine sebep olmuştur⁸²².

ve 903 sayılı Kanunla eklenen 81/B (TMK. 117). maddesine göre "*Vakıfların malları üzerinde zilyetlik yolu ile kazanma hükümleri tatbik olunmaz.*" demek suretiyle Vakıf taşınmazların kazandırıcı zamanaşımı yolu ile iktisabını yasaklamıştır. Bu kazanma yasağının sadece TMK.nun hükümlerine tabi yani Cumhuriyetten sonra kurulan Vakıflar hakkında uygulanabileceği, eski Vakıflar hakkında uygulanamayacağı ileri sürülmüştür (Prof. Dr. Sungurbey, İsmet, Eski Vakıfların Yeni Sorunları, İstanbul, 2001, sh: 28 vd. aynı kitap, aynı sayfa, Prof. Dr. Ümit Doğanay ve Dr. Hasan Güneri'nin görüşü, Yrd. Doç. Dr. Veysel Başpınar, Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı, 12-13 Mayıs 2003 Vakıflar Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara, 2003, sh: 89-98, 7 HD 27.1.1970 tarih 120/424 K. Ali Em "Y.18. H.D. Üyesi", Ayten Sözen, Zümre Yılmaz ve Nazif Kaçak'ın Açıklamalı-Gerekçeli Türk Medeni Kanunu ve Uygulama Kanunu, Ankara, 2002, sh: 145- Aynı eser aynı sayfa, 4721 sayılı TMK.nun T.B.M.M. de görüşüldüğü sırada dönemin Adalet Bakanı'nın yaptığı konuşma). ". Bu görüş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Başpınar, "Zamanaşımıyla İktisap", 93; Sungurbey, Eski Vakıfların Yeni Sorunları, 28.

⁸²⁰ Sungurbey, Eski Vakıfların Yeni Sorunları, 28.

⁸²¹ Öğretide Hatemi, konunun çok tartışılabilir olduğunu ifade etmekle beraber, bu yoruma üstünlük tanımaktadır. Bkz. Hatemi, Tüzel Kişiler, 729-730. Krş. Hatemi, Tüzel Kişiler, 713, dn. 147. Bu yönde bir Yargıtay kararı için bkz. Y. 1. HD, 28.11.1996, E. 1996/13901, K. 1996/14381, "*Vakıflar Kanununun 8. maddesinde aynen: (vakıfların doğrudan doğruya hayrattan olan gayrimenkulleri rehnedilemezler. Bunların mülkiyet ve intifa hakkı iktisap müruruzamanı işlemez*" demek suretiyle, bu ilkeye ayrık bir hüküm getirilmiş, doğrudan hayrat vakıfların zilyetlikle kazanılamayacağı belirtilmiştir. Daha sonra yasa koyucu, geçmişten günümüze intikal eden bizlerin de gelecek nesillere aynen devretmesi gereken vakıf değerlerini korumak, kuruluş amaçlarını devam ettirmek için 13.7.1967 tarih, 903 sayılı Yasa ile Medeni Kanunda 81/B maddesini ekleyerek, vakıf malların zilyetlikle mülk edinme yolunu tamamen kapamıştır. Böylece değinilen kanunun yürürlük tarihinden sonra Vakıflar Kanununun 41. maddesinin uygulanma ve vakıf malların zilyetlikle başkalarına geçme olanağı kalmamıştır.", www.kazanci.com.tr, E.T. 06.05.2023.

⁸²² Mecelle şârihi Ali Haydar Efendi'ye ait bu görüş için bkz. Bilmen, Kamus, 5: 112; Hatemi, Tüzel Kişiler, 670-671; Akgündüz, Vakıf Müessesesi, 430. Ali Haydar Efendi, Mecelle'nin özellikle 1661. maddesini eleştirmiş ve vakıfların yararına uygun olur düşüncesiyle vakfedilen tüm mallarda zamanaşımının sözü konusu olmaması gerektiği görüşünü ileri sürmüştür. Bu görüşünü ise nakli ve aklı bazı delillerle gerekçelendirmiştir. Bu gerekçelerden en önemlileri; büyük hukukçuların zamanaşımına karşı çıkmaları veya onlardan konu ile ilgili bir şey nakledilmemesi, zamanaşımının dayanağı olan şahitliğin zamanımızda yalancı şahitliğe dönüşmüş olması, mütevellilerin bu konudaki ihmalleri sonucu vakıfların zalim ellere geçmiş bulunması ve eski kayıtlarda vakıf yazılan bir yerin zamanaşımıyla zaptedilebilmesinin çarpıklığıdır. Bkz. Akgündüz, Vakıf Müessesesi, 430. Ayrıca bkz. Hatemi, Tüzel Kişiler, 670-671.

Öğretide çoğunlukta olan üçüncü görüşe göre ise, eVK m. 8 (VK m. 15/I) hükmü eMK m. 81/B (TMK m. 117/I) hükmü karşısında özel hüküm niteliğinde olup, vakfedilen mallarda zamanaşımı ile iktisap yasağının eski vakıfların sadece hayrat cinsinden mallarıyla sınırlandırılması ve dar yorumlanması gerekir⁸²³. Bu görüşü savunanlara göre, özel nitelikte olan eVK m. 8 (VK m. 15/I) hükmünün zıt anlamından (mefhum-u muhalifinden), eski vakıfların akar cinsinden olan taşınmazlarında Medeni Kanun'da öngörülen taşınmaza ve zilyetliğe ilişkin şartların gerçekleşmesi halinde (olağanüstü/sicil dışı) zamanaşımıyla iktisap mümkündür⁸²⁴. Diğer taraftan İslam-Osmanlı hukukunda,

⁸²³ M. Kemal Oğuzman, Özer Seliçi ve Saibe Oktay-Özdemir, *Eşya Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2022), 514-515, dn. 693; Sungurbey, *Eski Vakıfların Yeni Sorunları*, 28-30; Başpınar, “Zamanaşımıyla İktisap”, 95; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 295. Bu görüşü destekler nitelikte bazı Yargıtay kararları da mevcuttur. Bkz. Y. 14. HD, 19.04.1983, E. 1983/1764, K. 1983/3124, “*Kadastro komisyonunca Kavaklı Mescidi Vakfı Tüzel Kişiliği adına tahdit edilen 12 ada 55 parsel sayılı taşınmazın, doğrudan doğruya hayrat vakfı olmadığı, gelirinden sözü geçen mescidin hocasının yararlanması için vakfedildiği anlaşılmıştır. Bu kabil yerlerin zilyetlik ve olağanüstü zamanaşımı yolu ile iktisabı mümkündür.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.05.2023; Y. 8. HD, 19.06.1992, E. 1992/3195, K. 1992/9864, “*Esas itibarıyla Vakıflar Kanununun 41. maddesinin 1. fıkrasında; Kanunu Medenideki müruruzaman hükümleri vakıf mallar hakkında da tatbik olunur*” denilmiş ve böylece vakıf mallar üzerinde de, kazandırıcı zamanaşımı hükümlerinin uygulanmasına olanak sağlanmıştır. Vakıflar Kanununun 8. maddesinde, vakıfların doğrudan hayrattan olan taşınmazlarının üzerinde kazandırıcı zamanaşımı istenmeyeceği belirtilmiştir. Bu hükümle de, hayrattan olmayan vakıf taşınmazlar üzerinde kazandırıcı zamanaşımı hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiş bulunmaktadır. Yargıtayın kökleşmiş İçtihadları ile de vakıf olan ve fakat tapuda kayıtlı bulunmayan taşınmazlar üzerinde kazandırıcı zamanaşımı hükümleri ile mülk edinilmesinin mümkün olduğu kabul edilmiştir (Yargıtay 7. HD, 31.12.1975 T.; 1975/9725 E., 1975/8694 K.), www.kazanci.com.tr, E.T. 02.05.2023.

⁸²⁴ Başpınar, “Zamanaşımıyla İktisap”, 93; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 295, dn. 1006. Bu yönde bir Yargıtay kararı için bkz. Y. 8. HD, 19.06.1992, E. 1992/3195, K. 1992/9864, “*Vakıflar Kanununun 8. maddesinde doğrudan doğruya hayrattan olan taşınmazlarının üzerinde kazandırıcı zamanaşımı istenmeyeceği belirtilmiştir. Bu hükümle de, hayrattan olmayan vakıf taşınmazlar üzerinde kazandırıcı zamanaşımı hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiş bulunmaktadır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.05.2023. Diğer taraftan, tapulu vakıf malları üzerinde kazandırıcı zamanaşımının söz konusu olmayacağı Yargıtay kararlarından açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bkz. Y. İBKG, 04.03.1959, E. 1959/2, K. 1959/19, “*Tapu kaydında adı geçen ve 20 sene evvel öldüğü iddia edilen şahıs gayrimenkulün icareteynli olarak mutasarrıfıdır. Mutasarrıfın gayrimenkul üzerindeki hakkı (mülkiyet) nevinden değildir. Mutasarrıfa gayrimenkulün maliki denilemez ve gayrimenkulün mülkiyet hakkı, tapu sicillinde bahsi geçen vakfa ait bulunmaktadır; tapu sicillinden malikin belli bir vakıf olduğu açıkça anlaşılmaktadır. O halde bu gibi gayrimenkuller hakkında Medeni Kanunun 639/2. maddesinde yazılı (Tapu sicillinden maliki kim olduğu anlaşılamayan) veya (Yirmi sene evvel vefat etmiş bir kimsenin uhdesinde mukayyet olan) şartları gerçekleşmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 06.05.2023. Hatta, tapu siciline henüz tescil edilmemiş olmakla birlikte, tasdikli vakıf defterinde kayıtlı bulunanların da zamanaşımıyla kazanmaya elverişli olmadığı kabul edilmektedir. Bkz. “*Tapu siciline henüz geçirilmemiş vakıf mallara gelince, bunlardan da tasdikli vakıf defterinde kayıtlı bulunanların zamanaşımı yoluyla mülk edinilmesi mümkün değildir. Çünkü Medeni Yasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten sonrada anılan defterlerin tapu sicilleri gibi hukuki değerleri mevcuttur. Somut olayda, davacı idarenin dayandığı ve Genel Müdürlükçe dosyaya gönderilen vakfiyenin 2173 numaralı defterin 159. sahife ve 124 sırasında kayıtlı bulunduğu açıkça anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca, bunun (Vakfiyenin) tapu kaydı gibi değerlendirilmesinin gerekeceği kuşkusuzdur.*”. Bkz. Y. 1. HD, 29.09.1988, E. 1987/10556, K. 1988/10043, www.kazanci.com.tr, E.T. 07.05.2023.

kazandırıcı zamanaşımı müessesesi mevcut olmamasına rağmen, “*davacının davasını etkisiz bırakan zamanaşımının*”⁸²⁵ akar cinsinden vakfedilen mallarda geçerli olduğu ifade edilmektedir⁸²⁶. Gerçekten de bu kural, Mecelle m. 1661 ve 1662’de karşılığını bulmuş ve vakıfların akar cinsinden mallarına ilişkin davalar mahiyetlerine göre otuz, onbeş veya on senelik zamanaşımı sürelerine tabi kılınmıştır⁸²⁷.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğüyle ise yukarıda açıklanan tartışmalar son bulmuştur. Nitekim VK m. 23 hükmü gereğince, TMK m. 117/I’de olduğu gibi, “*Vakıfların malları üzerinde zilyetlik yoluyla kazanma hükümleri uygulanmaz*”. Bu hükümden, yeni vakıflarda olduğu gibi, eski vakıfların mallarının da zamanaşımıyla iktisaba elverişli mallar kategorisinden çıkarıldığı açıkça görülmektedir⁸²⁸. Dolayısıyla, öğretide de ifade edildiği üzere, hayrattan olup olmadığına bakılmaksızın tüm vakfedilen mallar zamanaşımı yoluyla kazanma yasağı kapsamındadır (VK m. 23)⁸²⁹. Bu kapsamda, eski vakıfların akar malları açısından VK m. 15/I hükmünün zıt anlamından (mefhum-u muhalifinden) söz edilerek bu yasağın geçerli olmadığını savunmak, olan hukuk (de lege lata) çerçevesinde artık mümkün değildir. Zira, bir hükmün zıt anlamının uygulanması kanundaki başka bir hükümle sınırlandırılmışsa, bu zıt anlama itibar edilmez ve söz

⁸²⁵ İslam-Osmanlı hukukunda zamanaşımı, günümüz hukukundaki talep ve dava zamanaşımına bir yönden benzetmekle birlikte, kapsamı bakımından daha geniş olup hâkim tarafından resen göz önüne alınabilmesi yönünden de farklıdır. Günümüz hukukunda defi niteliğinde olan zamanaşımı savunmasını hâkim resen göz önüne alamazken İslam-Osmanlı hukukunda, “*Tekâdüm-i zemân ile hak sâkıt olmaz.*” (Mecelle m. 1674) genel hukuk ilkesi gereğince, davalının ikrarı bulunduğu takdirde zamanaşımına itibar edilmeyip hâkim tarafından bu ikrar resen göz önüne alınarak hüküm verilmekteydi. Nitekim İslam-Osmanlı hukukunda bu müessesenin kamu yararını ilgilendirdiği ve bu sebeple günümüz hukukundaki tabirle bir “*defi*” olarak değil “*itiraz*” olarak kabul edildiği ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 430-431; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 664-665; Başpınar, “Zamanaşımıyla İktisap”, 91-92. Aynı yönde bkz. Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 234-235; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 126-128. Ayrıca bkz. Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), IV: 2960.

⁸²⁶ Bilmen, *Kamus*, 5: 109; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 669.

⁸²⁷ Ali Haydar Efendi, *Mecelle*, IV: 2943-2947. İslam-Osmanlı hukukuna göre vakıf malın aslını ilgilendiren davalar, vakıf taşınmazları ilgilendiren irtifak hakkı davaları ve gayrisahih vakıf arazilerinin rakabesi ile ilgili davalar otuzaltı yıllık zamanaşımına tabidir. Her çeşit vakıf mallarla ilgili tasarruf davaları, vakfeden tarafından şart koşulan tevliyetle ilgili davalar ve vakfın geliri (gallesi) ile ilgili davalar onbeş yıllık zamanaşımına tabidir. Miri arazi hükmünde olan gayrisahih vakıf arazilerinin tasarrufuna ilişkin davalar ise on yıllık zamanaşımına tabidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 425-427. Aynı yönde bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 657 vd.; Bilmen, *Kamus*, 5: 109 vd.

⁸²⁸ Şölen Külahçı Serengil, “Vakıf Taşınmazlarının Olağanüstü Zamanaşımı Yoluyla Kazanılması (Türk Hukuku – KKTC Hukuku Karşılaştırmalı)”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60/4, (2011): 925-926. Yeni vakıflar açısından bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 453.

⁸²⁹ Külahçı Serengil, “Olağanüstü Zamanaşımı”, 926. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ballar, *Yeni Vakıflar*, 790 vd.

konusu sınırlandırıcı hüküm uygulama alanı bulur⁸³⁰. Nitekim VK m. 15/I hükmünün zıt anlamının uygulanması, kanun koyucu tarafından VK m. 23 hükmüyle sınırlandırılmış ve böylece eski vakıfların akar mallarında da zamanaşımıyla iktisap yasaklanmıştır. Bununla birlikte, öğretide ve yargı içtihatlarında kabul edildiği üzere, bu yasak geriye doğru yürümez ve 903 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihe kadar kazanma koşulları oluşmuşsa eski vakıfların akar taşınmazlarında da zamanaşımıyla iktisap mümkündür⁸³¹.

3.3.3.7. Mülhak Vakfın Mallarının Kamulaştırılması

Vakfedilen mallar vakfın veya üçüncü bir şahsın menfaatinin söz konusu olduğu tasarruflara konu olabildiği gibi, kamu yararının söz konusu olduğu tasarruflara da konu olabilir⁸³². Bu kapsamda günümüz hukukuna göre özel hukuk tüzel kişisi olan vakfın malları özel mülkiyete tabi olduğu için kamulaştırılabileceği kabul edilmektedir (VK m. 4)⁸³³. Kamulaştırma, kamu yararının gerektirdiği hallerde, devlet veya bir kamu tüzel

⁸³⁰ Oğuzman ve Barlas, *Medeni Hukuk*, 63 vd. Aynı yönde bkz. Başbuğ, *Hukukta Yöntem*, 158.

⁸³¹ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 730, dn. 168. Bu husus 02.04.2004 tarihli Yargıtay İBGK kararında da açıkça ifade edilmiş ve bu konuda öğretide ve uygulamada görüş birliği olduğu vurgulanmıştır. Bkz. Y. İBGK, 02.04.2004, E. 2003/1, K. 2004/1, “*MK.nun 81/B (TMK.nun 117) maddesi geriye doğru yürüyemeyeceği için, bu değişikliğin yeni kanunun yürürlük gününe kadar oluşan kazanılmış hakları etkilemesi mümkün değildir. O halde 903 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 13.7.1967 tarihine kadar kazanma koşulları oluşmuş ise zilyed; kazandırıcı zamanaşımından yararlanabileceği görüşü ifade edilmiştir. (Oğuzman/Seliçi, Eşya Hukuku, 1988, sh: 428, Ozanalp, A.N., Tapulama Kanunu Şerhi, 1976, sh: 383, Prof Dr. Hatemi, Hüseyin, Medeni Hukuk Tüzel Kişileri, İstanbul, 1979 c: 1, sh: 729 vd., HGK 5.2.1975 gün, 1972/7-1424 E, 1975/127 K). Bu konuda gerek uygulamada ve gerekse öğretide görüş birliği olduğu söylenebilir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.04.2023. Keza mülhak, sahih ve zürri nitelikteki bir vakfa ait olan akar cinsinden bir taşınmaz hakkında verilen yakın tarihli bir tapu iptal ve tescil davasında da Yargıtay’ın, ilgili şartların gerçekleşmesi koşuluyla, 903 sayılı Kanun’un yürürlüğünden önceki dönemde zamanaşımı yoluyla eski vakıfların mallarının iktisap edilebileceği görüşünde olduğu açıkça görülmektedir. Bkz. Y. 1. HD, 09.11.2022, E. 2022/3199, K. 2022/7378, “*İlk Derece Mahkemesince, 3402 Sayılı Kadastro Kanunu’nun 14. maddesi şartlarının 903 Sayılı Kanun’un yürürlüğünden önce davacı lehine oluştuğu gerekçesiyle davanın kabulüne karar verilmiş ise de yapılan araştırma ve incelemenin hüküm kurmaya yeterli olduğunu söyleyebilme imkânı bulunmamaktadır. Şöyle ki; her iki taşınmazın tesciline dayanak 1937 tarih 2 numaralı tahrir kaydının ve vakıf senedinin dava konusu taşınmazları kapsayıp kapsamadığı mahallinde denetlenmediği gibi, Yargıtay denetiminden geçen dosyalardaki bilgi ve belgelerden yörede 1957 yılında Toprak Tevzii Komisyonu çalışmalarının yapıldığı anlaşıldığı halde, dosyada Toprak Tevzii Komisyonuna ilişkin belge ve bilgilerin getirilmediği, davacı tanıklarının dinlenmediği, davacının kadastro çalışmaları sırasında belgesizden yer edinip edinmediği, edinmiş ise Yasa’da aranan sınırları aşır aşmadığı hususunun tespit edilmediği, vakıf mallarının zilyetlikle kazanımını yasaklayan ilk düzenleme olan 903 Sayılı Kanun’un yürürlük tarihi olan 24.07.1967 tarihinden önceki dönemde 3402 Sayılı Kadastro Kanunu’nun ilgili maddeleri gereğince zilyetlikle mülk edinme şartlarının oluşup oluşmadığının tam olarak tespit edilmediği anlaşılmaktadır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.05.2023. Aynı yönde bkz. Y. 1. HD, 22.03.2022, E. 2021/7582, K. 2022/2324, www.kazanci.com.tr, E.T. 20.06.2023.

⁸³² Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 290.

⁸³³ Şakir Berki, “Vakıfların Devlete Faydaları”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 12/2-3 (1984): 143; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 290-291; Y. 1. HD, 19.03.1979, E. 1979/2391, K. 1979/3508,

kişisinin özel mülkiyete tabi bir malı, kamu gücüne dayanarak tek taraflı bir idari karar neticesinde bedeli peşin verilmek suretiyle mülkiyetine geçirmesidir⁸³⁴. Bu anlamda, kamu yararının gerektirdiği hallerde, mülhak vakıflara ait hayrat veya akar cinsinden malların da kamulaştırılması mümkündür. Bu hususta kamu yararı kararını verecek merci, 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 699/I-a ve Vakıflar Yönetmeliği m. 111/I-a gereğince, Vakıflar Meclisidir.

Vakıfların hayrat taşınmazları kamu yararına hizmet eden bir nitelik taşıdığından kamulaştırma yapacak idarenin bu yola en son çare olarak başvurması gerekmektedir⁸³⁵. Bu sebeple, tapu sicilinde “*kargir cami ve müştemilatı*” vasıflı olarak tescilli mazbut vakfa ait hayrat bir taşınmazın belli bir kısmının belediye tarafından kamulaştırılması talebi idarece reddedilmiştir⁸³⁶. Bu kapsamda, kamulaştırmada esas alınacak kamu yararı ile vakfın amacı karşılaştırıldığında, vakfedilen malın kamulaştırılması neticesinde elde edilecek kamu yararının vakfın gördüğü hizmete nazaran çok daha fazla olması gerekmektedir⁸³⁷. Örneğin, Karayolları Genel Müdürlüğünün yol yapacağı bir bölgede

“Vakıflar, özel hukuk tüzel kişisidirler, malları kamulaştırılabilir ve vakıf malları hakkında 221 sayılı Yasa uygulanabilir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 26.07.2023.

⁸³⁴ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Eşya Hukuku*, 484; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 290. İslam hukukunda “*istimlâk*” olarak adlandırılan bu müessese sıkça başvurulmuş bir usul olmamıştır. İslam tarihi boyunca cami, yol, kabristan, koru, kale, kışla gibi kamu yararına hizmet eden müesseselerin inşası için gerektiğinde özel mülkiyete ait taşınmazların istimlak yoluna gidilmişse de İslam medeniyetine ait vakıf ve hayır anlayışı, mülkiyet hakkının korunması ve kul hakkının ihlalinin sakınılması yönündeki genel dini telkin bu usule başvurulmasının önüne geçmiştir. İslam hukukunda istimlak, genel olarak, yargı kararıyla ya da devlet başkanının emriyle yapılan ve mal sahibinin rızası aranmayan cebri temellük yollarını mümkün olduğu ölçüde sınırlı tutma eğilimi taşımakta ve ancak belli durumlarda geçerli olmaktadır. Bu konudaki yargısal yollar “*şüf’a*”, “*borçlunun hacri*”, “*ihlikâr*”, “*rehnin paraya çevrilmesi*”, “*akid sonrası tasfiye*” gibi belirli hallere hasredilmişken günümüzdeki gibi daha çok idari işlem niteliğinde gerçekleşen istimlak ise genel sebebi zaruret ve kamu yararındır. Bkz. Hamza Aktan, “İstimlâk”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: 365. Osmanlı Devleti’nde ise istimlaka dair 1855 (h. 1272) tarihli bir nizamname çıkarılmış, 1876 (h. 1295) tarihinde de “*Menâfi-i Umumiyye İçin İstimlâk Kararnâmesi*” yayımlanmıştır. Bu Kararname’de istimlak edilecek malların rayiç bedelinin peşin ödenmesi şart koşulmuştur. Bkz. Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, 481.

⁸³⁵ Berki, *Önemli Meseleler*, 61; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 291; Aykul, *Yeni Vakıflar Hukuku*, 64.

⁸³⁶ Yakup Emre Çoruhlu ve Osman Demir, “Vakıflarda Kamulaştırma Süreçlerinin Araştırılması”, *Ankara Barosu Dergisi*, 3, (2014): 39-40.

⁸³⁷ Berki, “Vakıfların Devlete Faydaları”, 143; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 291. Bu hususta 4753 sayılı “*Çiftliği Topraklandırma Kanunu*” (RG, 15.06.1945, S. 6032) ve 1757 sayılı “*Toprak ve Tarım Reformu Kanunu*” (RG, 19.07.1973, S. 14599) ile eski vakıf arazilerinin, topraksız çiftliği toprak dağıtma gerekçesiyle haksız bir şekilde kamulaştırılarak özel mülkiyete geçirildiği görülmektedir. Öğretide de eleştirilen bu düzenlemeler ile doğrudan veya dolaylı kamu yararına işler için tahsis edilmiş vakıf araziler, çiftçinin bireysel menfaatini temin uğruna kamulaştırılmış ve böylece halkta vakıf müessesesine olan güven ve vakıf kurma eğilimi ciddi ölçüde azalmıştır. Bu ve benzeri sebeplerin sonucu olarak özellikle 4753 sayılı Kanun’un yürürlükte olduğu 1945 ila 1960 yılları arasında sadece 44 vakfın (o zamanki adıyla “*tesis*”in) kurulduğu görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için

özel mülkiyet konusu arazi bulunmayıp sadece akar cinsinden bir vakıf arazi mevcut ise kamulaştırmanın zorunlu olarak bu arazi üzerinden gerektiği ölçüde yapılması gerekir⁸³⁸.

Uygulamada özellikle yol, baraj ve HES (Hidroelektrik Enerji Santrali) projeleri ile Belediye sınırları içinde imar planı olan alanda park, otopark vs. bir alana isabet eden ve mülkiyeti VGM veya mazbut vakıflara ait olan taşınmazlar başta olmak üzere vakfedilen taşınmazların çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarınca kamulaştırıldığı görülmektedir⁸³⁹. Bunun yanı sıra, 2863 sayılı “*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*”⁸⁴⁰ uyarınca, kültür varlığı olarak tescilli vakfedilen taşınmazlar lehine VGM tarafından gerçekleştirilen kamulaştırma süreçlerine de sıkça rastlanmaktadır. Bu çerçevede özellikle hayrat cinsinden ve 2863 sayılı Kanun uyarınca kültür varlığı olarak tescilli mazbut vakıflara ait taşınmazların muhafazası adına, bu taşınmazların koruma alanında bulunan gerçek veya tüzel kişilere ait taşınmazların VGM tarafından kamulaştırıldığı görülmektedir⁸⁴¹.

bkz. Güneri, *Vakıfta Amaç*, 13 vd.; Berki, *Önemli Meseleler*, 64-66; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 291 ve dn. 994.

⁸³⁸ Benzer yönde bkz. Berki, *Önemli Meseleler*, 61-62; Berki, “Vakıfların Devlete Faydaları”, 143; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 291.

⁸³⁹ Mülkiyeti VGM veya mazbut vakıflara ait olan taşınmazların kamu kurum ve kuruluşlarınca gerek kamulaştırmaz el atma gerekse kamulaştırma talebiyle yürütülen işlemlere ilişkin örnek uygulamalar için bkz. Çoruhlu ve Demir, “Vakıflarda Kamulaştırma”, 37 vd. Bu doğrultuda, VK m. 22/IV gereğince “*Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait olup uygulama imar planlarında okul, hastane veya spor alanlarında kalan taşınmazlar; ilgili kurumlar tarafından, imar planının tasdik tarihinden itibaren iki yıl içerisinde kamulaştırılmadığı takdirde ilgili bakanlığın görüşü alınarak Genel Müdürlükçe özel okul, özel hastane veya özel spor tesisi olarak değerlendirilebilir.*”.

⁸⁴⁰ RG, 23.07.1983, S. 18113.

⁸⁴¹ Eski eser tescilli vakıf kültür varlığı olan taşınmaza imar planındaki fonksiyonuna uygun şekilde işlev verebilmek için yapılması gereken kamulaştırmalarda 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu (RG, 08.11.1983, S. 18215) m. 6/son uyarınca ayrıca bir kamu yararı kararına gerek yoktur. Söz konusu hüküm gereğince, bu gibi durumlarda, VGM’ce kamulaştırma işlemine başlanıldığını gösteren bir karar alınması yeterlidir. Nitekim VK m. 28 gereğince, “*Vakıflara ait yurt içi ve yurt dışındaki taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tespiti, envanterinin çıkarılması, tescili, Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait olanların korunması, mülkiyeti el değiştirmiş vakıf kültür varlıkları ile koruma alanlarının kamulaştırılması, değerlendirilmesi, onarımı, restorasyonu ve gerektiğinde yeniden inşası Genel Müdürlükçe yürütülür.*”. Bu süreçlere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Çoruhlu ve Demir, “Vakıflarda Kamulaştırma”, 30 vd. Bu hususta verilen bir Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararında gerçek kişiye ait bir taşınmazın “*Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıflar Meclisinin 20.12.1988 tarihli kararıyla 8... Ağası C ... A... Vakfından L ... K... C ... A... (S ...) medresesinin görünümünün tam olarak ortaya çıkarılması, çevreden zarar görmesinin önlenmesi ve kullanmada kolaylık sağlanabilmesi amacı ile*” kamulaştırıldığı görülmektedir. Bkz. Y. HGK, 14.11.2007, E. 2007/5-810, K. 2007/849, “*Davacı, kamulaştırılan taşınmazın amacına uygun kullanılmadığını, idarece kiraya verilerek gelir elde edildiğini belirterek Kamulaştırma Kanununun 23. maddesi uyarınca taşınmazın iadesini istemiştir. Dava konusu taşınmazın, Medresenin bu cephesinin orijinal durumunu elde edebilmek amacı ile mevcut yapıların irtifainin sınırlandırması için kamulaştırıldığı belirgin olup, bu amaca yönelik olarak aynen muhafaza edildiği anlaşıldığından, artık kamulaştırma amacına uygun*”.

Öğretide vakfedilen malların kamulaştırılması neticesinde elde edilecek bedelin, mülga Tüzük m. 28/II hükmünden hareketle, hayrat ya da akar cinsinden olmalarına göre bu malların tahsis edildiği amaç doğrultusunda kullanılması gerektiği ifade edilmektedir⁸⁴². Dolayısıyla vakfin akar bir malı söz konusuysa kamulaştırma bedeliyle en az kamulaştırılan malın sağladığı geliri sağlayacak yeni malların edinilmesi vakfin amacına da uygundur⁸⁴³. Böylece, vakfedilen mallar üstün kamu yararı sebebiyle kamulaştırılmış olsalar bile, bu malların tahsis amaçları bir ölçüde yaşatılmış olur.

3.4. Mülhak Vakıflarda Galle (Gelir), Galle Üzerinde Hak Sahipliği ve Galle Fazlasından Yararlanma Koşulları

3.4.1. Genel Olarak

Mülhak vakfin mal varlığı bahsinde, akar ve hayrat mallar ve bunlar üzerindeki tasarrufların yanı sıra, mülhak vakfin gelirleri yani “galle” de önemli bir inceleme alanı teşkil eder. Nitekim eski vakıflarla ilgili hukuki düzenlemeler zamanla değişse de zürri ve yarı zürri nitelikteki mülhak vakıflarda galle üzerindeki hak sahipliği belli koşullara bağlı olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir⁸⁴⁴. Bu hususta mülhak vakfin vakfiye şartlarına azami derecede riayet esas olup, “galle fazlası” adı verilen alacak, vakfiyedeki

tahsis yapılmadığından söz edilmesi olanağının bulunmadığı; esasen Kentsel ve Tarihi Sit Alanlarına ilişkin Koruma Amaçlı İmar Planlarının onaylanmasını bekleyen davalı idarenin, bu plan tamamlanmadan kendiliğinden her hangi bir işlem ve faaliyette bulunma yetkisinin de olmadığı; dolayısıyla Kamulaştırma Kanununun 23. maddesinde öngörülen koşullar oluşmadığından, geri alma davasının dinlenemeyeceği açıktır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 26.07.2023.

⁸⁴² Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 292. Nitekim mülga Tüzük m. 28/II’de “*Vakıflara ait malların kamulaştırılması halinde, kamulaştırma bedeli o malın yerine kaim olur.*” hükmü yer almaktaydı.

⁸⁴³ Mülga Tüzük m. 28/III’de ise “*Kamulaştırma bedeli ile veya değiştirme suretiyle elde edilen para ile yeni bir mal alınması da 27 nci maddedeki usule tabidir.*” hükmü yer almaktaydı. Burada hükümde sözü edilen m. 27’deki usul, yürürlükteki VK m. 12/III’de düzenlenen akar malların değiştirilmesi ve paraya çevrilmesi usulüdür. Ancak Doğan’a göre, kamulaştırma bedeliyle yeni bir mal alınmasında, mahkemen karar alınmasına gerek bulunmamakta, vakıf yönetim organı vakfin menfaatleri doğrultusunda basiretli bir idarenin gerektirdiği şekilde serbestçe tasarrufta bulunabilmelidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 292-293. Ayrıca, gerekli şartları taşıyan vakıf malı kamulaştırılmışsa, vakıf yönetim organı bu işlemin esas ve usul yönünden kanuna aykırı olduğu iddiasıyla iptalini dava edebileceği gibi, takdir edilen bedelin artırılması için de dava açabilir (Kamulaştırma Kanunu m. 14/I). Bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 291.

⁸⁴⁴ Mengüç, “Galle”, 595. Zürri ve yarı zürri vakıf kavramları yasal mevzuatta yer almamakla beraber, çalışmada incelendiği üzere, mülhak vakıflarda amaç (vakıftan yararlananlar) açısından yapılan tasnifte bu kavramlar önem arz etmektedir. Nitekim mülhak vakıflarda amaç zürri, hayri ya da yarı zürri nitelikte olabilir. Evkaf-ı Hümayun Nezareti’nin kurulduğu 1826 yılından günümüze kadar uzanan süreçte vakıflarda intifa haklarının özellikle zürri veya yarı zürri vakıflardan doğduğu görülmektedir. Bkz. Mustafa Alkan, “Türkiye’de Vakıflarda İntifa Hakkı: Adana Örneği”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 23/2, (2008): 16. Ayrıca yukarıda bkz. 2.1.2.2. Yönetimi Vakfedenlerin Soyundan Gelenlere Şart Edilmiş Vakıflar.

şartları haiz olduğu mahkeme kararıyla tespit edilen vakıf evlatları veya ilgililer arasında yürürlükteki mevzuat çerçevesinde paylaştırılmaktadır⁸⁴⁵. Bu çerçevede hak sahibi olanların haklarını nasıl kullanacaklarına dair usul ve esaslar, VK m. 75’te yapılan atıf gereğince, Vakıflar Yönetmeliği’nde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu başlıkta öncelikle mülhak vakıflarda galle, galle fazlası, intifa ve sükna hakkı kavramları incelenmiş, sonrasında ise günümüz vakıflar hukuku uygulamasında oldukça önemli bir yer tutan “*galle fazlasına müstahak vakıf evlâdı olunduğunun tespiti*” adı verilen dava üzerinde durulmuştur.

3.4.2. Galle, Galle Fazlası, İntifa ve Sükna Hakkı Kavramları

3.4.2.1. Galle ve Galle Fazlası Kavramı

Galle, sözlük anlamı itibariyle “*gelir, kira, topraktan sağlanan mahsül, ekin, irat, zahire, ürün, varidat, hasılat, menfaat, yarar*” gibi anlamlara gelmekte olup, eski vakıflar hukuku terminolojisinde vakıftan sağlanan gelir anlamında kullanılmaktadır⁸⁴⁶. Vakfın gallesi (“*galle-i vakf*”, “*rey’i vakf*”), asıl itibariyle, vakfa gelir getirmek üzere tahsis edilen (akar cinsinden) taşınır/taşınmaz her türlü malın doğal ve hukuki ürünlerini kapsamaktadır⁸⁴⁷. Bunların başlıcaları; vakfedilen bahçenin doğal ürünleri, vakfın taşınır veya taşınmaz malının kiraya verilmesi neticesinde elde edilen kira gelirleri ve vakfa tahsis edilen paradan sağlanan faizdir⁸⁴⁸. Bunlar dışında öğretide, vakfa ait iktisadi işletmelerin⁸⁴⁹ gelirleri ve vakfa yapılan bağışlar gibi arızı gelirler de geniş anlamda galle

⁸⁴⁵ Mengüç, “Galle”, 601. “*Vakfiye Şartları ile Emredici Hükümler Arasındaki Öncelik*” konusunda ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz. 2.1.3.4.

⁸⁴⁶ Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, 969; Devellioğlu, *Ansiklopedik Lûgat*, 316-317; Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, “Galle” ve “Galle-i Vakf” maddesi, 152; Ballar, *Vakıflar Sözlüğü*, 171; Berki, *Vakıflar*, 295; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 48; Yener ve Uslu, *Davalar*, 104; Özyakışır, “Galle”, 389; Em, *Vakıflar*, 600; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 105. Berki’ye göre galle, taşınır ve akar cinsinden vakfedilen malların geliridir. Bkz. Berki, *İstilah ve Tabirler*, 18.

⁸⁴⁷ Ahmet Akgündüz, “Galle”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 338; Berki, *Vakıflar*, 295.

⁸⁴⁸ Berki, *Vakıflar*, 295; Özyakışır, “Galle”, 389; Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, “Galle-i Vakf” maddesi, 152; Mengüç, “Galle”, 601; Y. 8. HD, 03.10.2022, E. 2020/2393, K. 2022/7623, “*Galle, bir vakfın hasılatı, geliri anlamında kullanılmaktadır. Vakfa tahsis edilen paradan sağlanan faiz, vakfa ait malın kiraya verilmesi yoluyla elde edilen kira geliri, vakfa ait iktisadi işletmelerin gelirleri, vakıf bahçesinin semeresi galle olarak sayılabilir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.06.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 24.05.2022, E. 2021/16628, K. 2022/4872, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.06.2023; Y. 8. HD, 10.05.2022, E. 2021/2702, K. 2022/4373, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.06.2023.

⁸⁴⁹ VK m. 26 gereğince vakıflar, amacını gerçekleştirmeye yardımcı olmak ve gelir temin etmek amacıyla VGM’ye bilgi vermek şartıyla iktisadi işletme ve şirket kurabilir, kurulmuş olan şirketlere ortak olabilirler. Bu maddenin gerekçesinde “*Madde ile; günümüz koşullarında bir tüzel kişinin gelir elde*

kapsamında kabul edilmektedir.⁸⁵⁰ Nitekim geniş anlamıyla vakıflarda gelir kavramı, kuruluş aşamasında vakfa özgülenen asıl gelirlere ilaveten, kuruluştan sonra gerçekleştirilen bazı faaliyetler sonucunda veya bağışlar yoluyla elde edilen ve doğrudan veya dolaylı olarak vakfin amacına harcanacak arızı gelirleri de kapsar.⁸⁵¹

Eski vakıflarda galle, kural olarak, vakfiyelerde yer alan şartlar ve vakfedenin iradesi çerçevesinde kullanılmakta ve dağıtılmaktadır.⁸⁵² Uygulamada genellikle vakfeden, vakfiyesinde, vakfin harcama kalemlerini ve vakıftan yararlananları ayrıntılı olarak belirler.⁸⁵³ İşte bu noktada eski vakıflar hukuku uyumsuzluklarının temelini teşkil eden “galle fazlası” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Galle fazlası, VK m. 3’teki tanımıyla, “mazbut ve mülhak vakıflarda, vakfin hayrat ve akarlarının onarımı ile vakfiyelerindeki hayrat hizmetlerin ifasından sonra kalan miktarı” ifade eder. Bu anlamda mülhak vakıflarda galle fazlası, vakfedilen mallar tamir edildikten ve varsa hayrat hizmetler de yerine getirildikten sonra VY m. 54/T’de öngörülen diğer giderlerin ayrılması neticesinde, vakfin gelirlerinden arta kalan miktarı ifade eder. Galle fazlası olarak adlandırılan bu miktar, vakfiyelerdeki şartları haiz vakıf evladı veya ilgilisi olduğu ve galle fazlası almaya

edebilmesi için şirket veya iktisadi işletme kurması gerekliliği realitesi ile mevcut mevzuatta yeni vakıfların iktisadi işletme ve şirket kurmaları izne tabi iken, izin alma zorunluluğu kaldırılarak sadece Genel Müdürlüğe bilgi verilmesi düzenlenmiş, ayrıca diğer vakıflara da bu hak tanınarak eşitlik sağlanmıştır.” denilerek eski vakıflara da iktisadi işletme kurma hakkı tanındığı açıkça ifade edilmiştir. Dolayısıyla mülhak vakıflar da VK m. 26 gereğince iktisadi işletme kurabilir. Bu anlamda mülhak vakıf bir ticari işletme işletiyorsa, TTK m. 16/I gereğince, tacir sayılması gerekir. Buna karşılık, mülhak vakıfların kamu tüzel kişisi niteliğindeki vakıflardan oldukları gerekçesiyle tacir sayılmalarının mümkün olmadığı yönünde bkz. Nazmi Ocak, “Vakıf Çeşitleri ve Ticari İşletme İşleten Vakıfların Tacir Sıfatı”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. M. Şakir Berki’ye Armağan)*, 5/1-2, (1996): 247 ve 251. Ayrıca öğretide, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, mülhak vakıfların ticari işletme kurmalarına yönelik prosedürlerin azaltılması ve böylelikle vakfin gallesinin arttırılmasının sağlanması da önerilmektedir. Bkz. Mustafa Selahattin Alpay, “Mülhak Vakıf İşletmeleri ve Geleceğe Yönelik Model Önerisi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2019), 105.

⁸⁵⁰ Şaban Erkilet, *Vakıflar ve Derneklerin Vergilendirilmesi* (Ankara: 1991), 647; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 169 vd.

⁸⁵¹ Geniş anlamda vakıfların gelir kalemleri hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 169. Eski vakıflar hususunda ayrıca bkz. Öztürk, *Elmalılı Gözüyle Vakıflar*, 217 vd. Vakfin gelirlerinin muhasebeleştirilmesinde vakfin kesin hesap planında ayırım yapılması ve vakıf tüzel kişiliğinin amacına yaptığı harcamaların kaynağının belirtilmesinin yararlı olacağı yönünde bkz. Erkilet, *Vergi*, 647.

⁸⁵² Abdulkadir Şener, “Eski Hukukumuzda Göre Evladiye Vakıflarda Gelirin Taksimi”, *Vakıf Haftası Dergisi*, 12, (1995): 42; Özyakışır, “Galle”, 389-390; Berki, *Vakıflar*, 256; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 48-49; Yener ve Uslu, *Davalar*, 104; Akgündüz, “Galle”, 338; Akipek ve Altaş, “Evladiye Davaları”, 148; Mengüç, “Galle”, 601. Bu husustaki genel ilke, mal vakfa aitse gallesinin de vakfa ait olmasıdır. Ancak vakıftan yararlananlar bu ilkenin istisnasını teşkil etmektedir. Bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 105.

⁸⁵³ Akgündüz, “Galle”, 338.

hak kazandığı mahkeme kararıyla tespit edilen kişilere mülhak vakıf yöneticisi (mütevelli) tarafından dağıtılır⁸⁵⁴. Her bir vakıf evladı veya ilgilinin alması gereken miktara ise “*galle fazlası alacağı*” denilmektedir. Mülhak vakfın galle fazlası üzerinde kazanılan bu hakkın hukuki niteliğini mülhak vakıflarda intifa hakkı kavramıyla bağlantılı olarak incelemekte fayda vardır.

3.4.2.2. İntifa Hakkı Kavramı, Bu Kavramın Hukuki Niteliği ve Galle Fazlası Alacağı ve Sükna Hakkıyla İlişkisi

5737 sayılı Vakıflar Kanunu ve bu Kanun uyarınca çıkarılan Yönetmelik’te, mülhak vakıflarda galle fazlasından ve vakfiyelerde öngörülen diğer haklardan yararlanabilecek kişiler “*intifa hakkı sahibi*” olarak nitelendirilmiş ve bu kişilerin dava yoluyla bu haklarını kullanabilecekleri düzenlenmiştir⁸⁵⁵. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun “*intifa hakkı*” başlıklı 75. maddesinde; “*Mazbut ve mülhak vakıfların vakfiyelerindeki şartlar doğrultusunda, ilgililerin hakları saklıdır. Bu hakların kullanılmasına ilişkin usûl ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.*” hükmüyle bu husus açıkça dile getirilmiştir⁸⁵⁶. VK m. 3’te tanımlanan intifa hakkı, “*mazbut ve mülhak vakıflarda, vakfiyelerindeki şartlara göre ilgililere bırakılmış galle fazlaları ve hakları*” ifade eden çerçeve bir kavram, bir nevi haklar bütünüdür⁸⁵⁷.

Eski vakıflar hukukuna özgü bir kavram olan intifa hakkı, vakıf evlatları ve ilgililere, vakfiyelerde herhangi bir karşılık olmaksızın bırakılmış; sükna, maaş, tahsisat, galle

⁸⁵⁴ Şener, “Gelir”, 42; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 105.

⁸⁵⁵ Çınar, “Galle”, 831. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 03.10.2022, E. 2020/2393, K. 2022/7623, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.06.2023.

⁸⁵⁶ Söz konusu maddede atıf yapılan Yönetmelik, 27.09.2008 tarihli ve 27010 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Vakıflar Yönetmeliği’dir. Mülga 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nda ise bu hususta ayrı bir hükme yer verilmeyerek sadece eVK m. 39’da “*...Ancak alakahların vakfiyeye göre intifa hakları mahfuzdur.*” hükmü getirilmişti. 2762 sayılı Kanun zamanında vakfiye şartları esas alınarak vakıftan yararlananlara intifa haklarının ne zaman ve hangi esaslara göre ödeneceği ise mülga “*Vakıflarda İntifa Haklarının Ne Suretle Tesbit ve İta Edileceği Hakkında 17.07.1936 Tarihli Vakıflar Nizamnamesine Ek Nizamname*”de tespit edilmişti. Vakıflar Tüzüğü ve bu ek Tüzük, 2009/15228 ve 2009/15229 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. RG, 23.07.2009, S. 27297. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 14 vd.; Yener ve Uslu, *Davalar*, 28 vd.; Çınar, “Galle”, 833, dn. 17.

⁸⁵⁷ Benzer şekilde Yargıtay da eski vakıflar hukukundaki intifa haklarını, vakfedenin yararlanmasını arzuladığı vakıf evlatlarına bıraktığı, zaman içerisinde süregelen ve devamlılığı olan sükna, maaş, tahsisat, galle fazlası gibi hakları kapsayan bir nevi haklar bütünü olarak ifade etmektedir. Bkz. Y. HGK, 12.11.2014, E. 2013/18-1095, K. 2014/897, “*Zira sükna, maaş, tahsisat, galle fazlası gibi hakları içeren intifa hakları, zaman içerisinde süregelen, devamlılığı olan birtakım gelirlerden vakfedenin yararlanmasını arzuladığı vakıf evlatlarının, (...)*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 07.07.2023.

fazlası gibi haklardan biri veya birkaçı üzerinde belirli bir tutarda alacak hakkı kazandıran, özel olarak düzenlenmiş (sui generis) bir yararlanma hakkıdır. Bu hak, sahibine, bir topluluğa mensup olma sıfatına bağlı ve ona özgü haklar tanımaz⁸⁵⁸. Keza teknik anlamda bir intifa hakkı da değildir⁸⁵⁹. Nitekim eski vakıflar hukukunda intifa hakkı, TMK m. 794 vd. düzenlenen intifa hakkının aksine, sahibine vakfedilen mallar üzerinde bizzat kullanma ve yararlanma yetkisi vermediği gibi kullanım hakkını devir yetkisi de vermez; bu hak sadece, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ve Vakıflar Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde, vakfın galle fazlası ve/veya vakfiyelerdeki şartlara göre ilgililere bırakılmış diğer haklar üzerinde şahsi bir talep yetkisi verir⁸⁶⁰.

Mülhak vakıflarda vakfiyelerden doğan en önemli intifa hakkı galle fazlası alacağıdır. Bu hak, vakıf evladı veya ilgisinin, vakfın gallesinden vakfiyede belirtilen hayır işlerine yapılan harcamalar ve mevzuatta öngörülen diğer giderler düşüldükten sonra kalan miktar üzerinde sahip olduğu münferit ve sui generis bir alacak hakkı niteliğindedir⁸⁶¹. Nitekim Yargıtay birçok kararında bu hakkı “galle fazlası alacağı” veya “galle alacağı” olarak isimlendirmekte, AYM de alacak hakkı olarak nitelendirmektedir⁸⁶². Vakfın gallesinden

⁸⁵⁸ Derneklerde üyelerin hakları (örneğin; genel kurul toplantısına katılma, oy kullanma, sosyal tesislerden yararlanma hakları) böyledir. Bkz. Oğuzman ve Barlas, *Medeni Hukuk*, 167.

⁸⁵⁹ Çınar, “Galle”, 831; Yener ve Uslu, *Davalar*, 33; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 21. Türk medeni hukukundaki anlamıyla kişiyle bağlı (kişiyle kaim) irtifak haklarından olan intifa hakkı, başkasına ait bir eşya, hak veya malvarlığı üzerinde belirli bir kişiye tam yararlanma (kullanma ve yararlanma) imkânı sağlayan sınırlı bir ayni haktır (TMK m. 794 vd.). İntifa hakkı, kural olarak, devredilemez ve mirasçıya geçmez. Ancak intifa hakkı sahibi hakkının kullanımını bir başkasına devredebilir (TMK m. 806). Bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Eşya Hukuku*, 953-954.

⁸⁶⁰ Çınar, “Galle”, 831-832. Nitekim Yargıtay’ın yerleşik içtihatlarında vurgulandığı üzere, “... Yargıtay 1,6 ve 18. Hukuk Daireleri’nin istikrar kazanmış kararlarında kabul edildiği üzere, vakıf evlatlarının intifa hakları, Medeni Kanun’un 717 ve ardından gelen maddelerinde düzenlenmiş olan “mülkiyetin gayri ayni haklar” anlamındaki intifa hakkıyla tam olarak örtüşen; hukuksal yapısı itibarıyla onunla tamamen aynı nitelikte bir hak değildir.”. Bkz. Y. HGK, 23.05.2001, E. 2001/13-396 K. 2001/440, www.kazanci.com.tr, E.T. 05.06.2023. Aynı şekilde bkz. Y. HGK, 23.05.2001, E. 2001/13-400, K. 2001/444, www.kazanci.com.tr, E.T. 05.06.2023; Y. HGK, 23.05.2001, E. 2001/13-397, K. 2001/441, www.kazanci.com.tr, E.T. 05.06.2023; Y. HGK, 23.05.2001, E. 2001/13-399, K. 2001/443, www.kazanci.com.tr, E.T. 05.06.2023.

⁸⁶¹ Eski vakıflar hukukuna özgü (sui generis) bu yararlanma hakkı kanaatimizce, bir mal varlığı hakkı ve nispi hak olması hasebiyle, alacak hakkı niteliğindedir. Bununla birlikte, zamanaşımına değil hak düşürücü süreye (VK m. 7/IV ve VY m. 57) tabi olması gibi özellikleriyle de sui generis bir nitelik arz etmektedir.

⁸⁶² Bkz. Y. 8. HD, 03.10.2022, E. 2020/2393 K. 2022/7623, “Dava, eksik ödenen galle fazlası alacağının ve tevliyet ücretinin isteğine ilişkindir. İlk Derece Mahkemesince dava konusu vakfın galle alacağı ödenmesine esas teşkil edebilecek herhangi bir malvarlığı bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiş ise de; eldeki davanın bir kısım davacıları tarafından önceki dönemlere yönelik galle alacağı ödenmesi talebiyle açılan ve Yargıtay denetiminden geçerek kesinleşen davada Asliye Hukuk Mahkemesince verilen kararda dava konusu Vakfın Vakıf İş Hanında 1/114 hissesinin olduğu tespit edildiğine göre; sözkonusu taşınmaz yönünden davacılar lehine oluşmuş herhangi bir alacak hakkının mevcut olup olmadığı araştırılmadan davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiş, Bölge

bir hizmet karşılığı olmayarak dağıtılan bu paylar, teknik anlamda bir intifa hakkı olmadığı gibi, ücret niteliğinde de değildir⁸⁶³.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu⁸⁶⁴ m. 70'in son fıkrası gereğince “*Vakfın gelirinden hizmet karşılığı olmayarak alınan hisseler (...) bu kanunun uygulanmasında gayrimenkul sermaye iradı addolunur.*”. Bu hüküm gereğince galle fazlası alacağı “*gayrimenkul sermaye iradı*” niteliğinde addolunmuştur. Bu doğrultuda öğretide, mülhak vakfın galle fazlasından evlada yapılan ödemelerin, hukuki nitelik itibarıyla gayrimenkul sermaye iradı niteliğinde olduğu da ileri sürülmektedir⁸⁶⁵. Ancak bu nitelendirme kanaatimizce, galle fazlası alacağını ödemekle yükümlü mülhak vakıf açısından gelir vergisi tevkifatı yükümlülüğünü ifade eden spesifik bir nitelendirme olup, gallenin taşınır malların gelirlerini de kapsadığı düşünüldüğünde, genel anlamda galle fazlası alacağının hukuki niteliğini ifade etmekten uzaktır. Bununla birlikte, vakıf evladı veya ilgilisi ile mülhak vakıf tüzel kişiliği arasında kurulan galle fazlası alacağını ödeme yükümlülüğü konulu borç ilişkisinde, borcun konusunu oluşturan ve belirli periyotlarla ödenen edimi, borçlu

Adliye Mahkemesi'nin istinaf isteminin esastan reddine dair kararı kaldırılarak, İlk Derece Mahkemesi hükmünün bozulması gerekmiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 25.06.2023; AYM, 09.05.2013, E. 2011/42, K. 2013/60, “(...) Vakıf evladı veya ilgililerinin, vakfın gelirlerinden vakfiyede belirtilen hayır işlerine yapılan harcamalar düşüldükten sonra kalan miktar üzerindeki intifa hakları (galle fazlası) bir alacak hakkı olup, (...)”, RG, 25.07.2014, S. 29071.

⁸⁶³ 4857 sayılı İş Kanunu m. 32/I'de tanımlanan genel anlamda ücret, “*bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve para ile ödenen tutar*” olup galle fazlası alacağının bu tanıma girmediği açıktır. Bu anlamda galle fazlası alacağının bir çeşit intifa hakkı olduğunu belirtmekle birlikte aynı zamanda “*ücret*” olarak da nitelendiren Yargıtay kararlarına katılmamaktayız. Bkz. Y. 18. HD, 25.11.2014, E. 2014/13762, K. 2014/16922, “*Davacı tarafın vakfiye hükümlerine göre almaya hak kazandığı galle fazlası (ücret) 5737 sayılı Yasa'nın değişik 7. maddesi kapsamında kalan bir çeşit intifa hakkı olup, bu ücretin verilebilmesi için vakfın gelirlerinin yukarıda da ayrıntıları belirtilen ölçülere göre tespit edilmesi, ondan sonra da vakfiyenin ve mevzuatın uygulanması gerekir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 05.02.2019, E. 2018/10714, K. 2019/1036, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023; Y. HGK, 16.06.2020, E. 2017/18-2149 K. 2020/404, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023.

⁸⁶⁴ RG, 06.01.1961, S. 10700.

⁸⁶⁵ Erkilet, Vergi, 318-319; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 58. Nitekim Gelir İdaresi Başkanlığının 12.08.2020 tarihinde verdiği bir özelgede bu husus “(...) mülhak veya mazbut vakıf ayrımı olmaksızın Vakıfname gereği, vakıflar tarafından hizmet karşılığı olmaksızın, mütevellilere veya vakfedenin evladı ve evladının evlatlarına hisseleri oranında ödenecek tutarlar gayrimenkul sermaye iradı olarak değerlendirilecek olup, bunların vakıf tarafından nakden veya hesaben ödenmesi sırasında Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin 5/(a) bendine göre gelir vergisi tevkifatı yapılması gerekmektedir.” şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. <https://www.muhasibenews.com/vakiflarda-evlada-odenen-galle-fazlasi-ve-yoneticie-odenen-ucrer-uzerinden-gv-ve-dv-kesilecek-mi/>, E.T.: 24.06.2023. Aynı yönde Mardin Valiliği tarafından 22.04.2010 tarihinde verilen bir özelge için bkz. <https://nelsus.com.tr/vakif-tasimazlari-kira-gelirlerinden-vakif-evlatlarina-dagitililan-galle-fazlasi-uzerinden-tevkifat-yapilmasi-hk/>, E.T.: 24.06.2023.

mülhak vakıf açısından irat (gelir) türünden dönemli bir edim olarak nitelendirmek mümkündür⁸⁶⁶.

Mülhak vakıflarda vakfiyelerden doğan intifa haklarından bir diğeri ise sükna (oturma) hakkıdır. Eski vakıflarda sükna hakkı hususunda mevzuatta ve öğretide açık bir tanım yoktur. Bu hakkı, vakfedilen taşınmazın tamamı veya kat, oda gibi bir bölümü üzerinde vakfiye şartı gereğince ilgisine sadece oturma hakkı veren, VK m. 3'te düzenlenen intifa hakkı kapsamında bir hak olarak tanımlamak mümkündür⁸⁶⁷. Bununla birlikte Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarında görüldüğü üzere, vakfiyelerde sükna hakkından söz edilmediği sürece, salt vakıf evlatlarına tanınan intifa hakkı vakfedilen taşınmazı kullanma hakkını içermez⁸⁶⁸. Diğer taraftan, intifa hakkında olduğu gibi, vakfedilen malda tanınan sükna (oturma) hakkı da teknik anlamda bir sınırlı ayni hak olarak kabul edilemez⁸⁶⁹. Mülhak vakfa ait taşınmazda sükna hakkının kullanılabilmesi için, galle

⁸⁶⁶ Dönemli edimlere ilişkin bkz. Eren, *Borçlar Genel*, 113.

⁸⁶⁷ M. Serhat Yener, "Eski Vakıf Hukukunda Vakfiyeden Doğan Sükna Hakkı Üzerinde Bir İnceleme", *Terazi Hukuk Dergisi*, 7/76, (2012): 14; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 71 ve 21; Yener ve Uslu, *Davalar*, 33. Vakfedilen malın ikamete konu olması olarak da tanımlanabilen sükna hakkı, vakfiyelerde vakfedenin soyundan gelenlere bazı özel şartlarla da bırakılabilmektedir. Örneğin, "Muid Ahmed Efendi İstanbul'da Yarhisar mahallesinde bulunan menzilin sükna'sını önce kendisine, vefatından sonra zevcesi Emetullah Hatun'a sonra batnen ba'de batnin evlâd-ı evlâd-ı evlâda, ardından kardeşi Mustafa Efendi'nin oğullarının oğullarına; nesli sonra erdikten sonra Medine fukarasına vakf ve şart etmiştir.". Bkz. Şahin Allahverdi, "Zürri Vakıflar", 320. Bu özel şartlar hususunda ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz. 2.1.3.4. Ayrıca bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 64; Ballar, *Vakıflar Sözlüğü*, 367.

⁸⁶⁸ Bkz. Y. HGK, 23.05.2001, E. 2001/13-396 K. 2001/440, "Vakıfnamede sükna hakkından söz edilmediği sürece, vakıf evlatlarının intifa hakları, taşınmazları kullanma hakkını içermez; sadece 2762 Sayılı Vakıflar Kanunu ile Tüzük hükümleri çerçevesinde, vakıf gelirlerinden pay isteyebilme olanağı verir.", www.kazanci.com.tr, E.T. 05.06.2023. Aynı yönde bkz. Y. HGK, 23.05.2001, E. 2001/13-400, K. 2001/444, www.kazanci.com.tr, E.T. 05.06.2023; Y. HGK, 23.05.2001, E. 2001/13-397, K. 2001/441, www.kazanci.com.tr, E.T. 05.06.2023; Y. HGK, 23.05.2001, E. 2001/13-399, K. 2001/443, www.kazanci.com.tr, E.T. 05.06.2023.

⁸⁶⁹ Yener ve Uslu, *Davalar*, 33; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 22; Yener, "Sükna Hakkı", 15. Türk medeni hukukundaki anlamıyla kişiyle bağlı (kişiyle kaim) irtifak haklarından olan oturma hakkı, belirli bir kişiye bir binadan veya binanın bir bölümünden konut olarak yararlanma, orada oturma yetkisi veren bir irtifak hakkıdır (TMK m. 823/I). Ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Eşya Hukuku*, 990 vd. Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça intifa hakkına ilişkin hükümler sükna (oturma) hakkına da uygulanır (TMK m. 823/III). Bkz. Y. 1. HD, 18.10.2005, E. 2005/9255, K. 2005/11186, "Davacı vakıflar idaresi, ihtilal konusu taşınmazdaki yalı ve müştemilatın korunması gerekli birinci sınıf eski eser olduğunu, tamir ve ihyasının sağlanabilmesi için restore et-işlet devret modeli ile kiraya verilmesi gerektiğini iddia ederek sükna hakkının terkin talebinde bulunmuştur. İntifa hakkına ilişkin hükümler sükna hakkına da uygulanır. Sükna hakkına konu yapının tamamen yıkılması, hakkın kaldırılması nedeni olarak kabul edilmektedir. Dosya kapsamı değerlendirildiğinde davanın kabulüne karar verilmesinde bir isabetsizlik yoktur. (...) Bilindiği üzere, gerek Medeni Kanun'un yürürlüğüne dair yasa ve gerekse Vakıflar Yasası eski mevzuat zamanında tesis edilen hakların yeni yasa döneminde de tanınacağına ilişkin hükümler getirmiştir. Sükna hakkını ilgilendiren hükümler ise özellikle Medeni Kanun'un 718 (TMK 795), 720 (TMK 796), 722 (TMK 798) 723 (

fazlası alacağında olduğu gibi, sükna hakkına sahip vakıf evladı olunduğunun mahkeme kararıyla tespit edilmesi gerekir⁸⁷⁰. Bununla birlikte, Yargıtay içtihatları incelendiğinde, sükna hakkının kabul edilebilmesi için vakfiyelerde açık bir hükmün varlığının arandığı ve fiili imkânsızlıktan ötürü mesken olarak kullanılması mümkün olmayan taşınmazlar sebebiyle günümüz koşullarında bu hakkın kullanılmasının zorlaştığı görülmektedir⁸⁷¹.

Görüldüğü üzere mülhak vakıflarda intifa hakkı, temel olarak, vakfiyelerdeki şartlara göre ilgililere bırakılmış galle fazlası alacağı ve sükna hakkını kapsamaktadır⁸⁷². Uygulamada en çok rastlanan intifa hakları bunlar olmakla birlikte, VK m. 3'teki tanımdan da anlaşıldığı üzere, vakfiyelerde başka türlü intifa hakları da öngörülmüş olabilir. Nitekim zikredilenler dışında intifa hakkının kapsamına, Yargıtay'ın da ifade

TMK 799), 748 (TMK 823) maddelerinde düzenlenmiş, intifa hakkına ilişkin hükümlerin sükna (oturma) hakkına da uygulanacağı belirtilmiştir. ", www.kazanci.com.tr, E.T. 05.06.2023.

⁸⁷⁰ Yener, "Sükna Hakkı", 14.

⁸⁷¹ Y. 6. HD, 12.05.1975, E. 1975/2504, K. 1975/3513, www.kazanci.com.tr, E.T. 07.06.2023. Yargıtay, sükna hakkına konu vakfedilen taşınmazın fiili imkânsızlık sebebiyle mesken olarak kullanılmasının mümkün olmaması halinde, sükna hakkına sahip olduğu mahkeme kararıyla tespit edilen vakıf evladının yaşı, sosyal ve ekonomik durumu gözetilerek sükna hakkını kullanabileceği başka bir yer ya da uygun bir tazminat belirlenmesi gerektiğine hükmetmiştir. Bkz. Y. 18. HD, 19.06.2012, E. 2012/4925, K. 2012/7579, "Vakfeden, vakfa tahsis ettiği bazı taşınmazlarda öncelikle azatlı kölelerinin, onlardan sonra bu kölelerin erkek çocuklarının kuşaktan kuşağa oturmalarını istediğinden ve davacı da kesinleşen mahkeme kararı ile bu sükna hakkına sahip olduğunu tespit ettirdiğinden: davacı davaya konu Cankurtaran Mahallesi 78 ada 84 parsel numaralı taşınmazda vakfiye hükümleri doğrultusunda sükna (oturma) hakkına sahiptir. Dosya kapsamı ve tarafların da kabulü doğrultusunda, sözü edilen taşınmazlar üzerindeki evlerin vakfın kurulduğu tarihte tahsis edildiği biçimde kalmayıp yok olduğu, artık mesken olarak kullanılmalarının mümkün bulunmadığı, evlerin bu hale getirilmesinde davacının bir kusurunun olmadığı böylece vakfiyedeki sükna (oturma) hakkının artık bedele dönüştüğü vakfedenin de bunu amaçladığı ancak vakfiye hükümlerinin uygulanmasında bugün itibarıyla fiili imkansızlık bulunduğu anlaşıldığında ve davacı da dilekçesinde bu fiili imkansızlığın dikkate alınarak istemini terditli bir şekilde belirtip taşınmazın tesliminin mümkün olmadığı takdirde buradan elde edilecek gelirin kendisine ödenmesini istemektedir. Dava konusu taşınmazdan elde edilen gelirin tamamının davacı tarafa ödenmesi vakfiye hükümlerine aykırı olduğundan kabul edilemez ise de asıl olan vakfiyedeki düzenlemeye göre mahkemece sükna (oturma) hakkına sahip vakıf evladının yaşı, sosyal statüsü ve ekonomik durumu yöntemince araştırılarak kendisine bu oturma hakkının kullanılmasına karşılık gelecek uygun bir yer tahsisinin veya bunun mümkün olmaması halinde tespit edilecek parasal karşılığının tazminat olarak ödenmesine karar verilmesi yetinilmesi gerekirken, yerinde bulunmayan yazılı gerekçeyle davanın tamamen reddine karar verilmesi doğru görülmemiştir. ", www.kazanci.com.tr, E.T. 07.06.2023. Taşınmazın ortadan kalkmasıyla sona eren sükna hakkı nedeniyle tazminat ödenmesi yolunda verilen bu karar, öğretide haklı olarak, vakfedenin iradesini değiştirecek şekilde hüküm tesisine olanak sağladığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Nitekim, vakfiyedeki bazı şartların ve hizmetlerin günümüzün şartları çerçevesinde kanunen veya fiilen yerine getirilmesinin mümkün olmaması halinde vakfedenin arzusunun ve iradesine mümkün olduğu kadar bağlı kalınarak zamanın şartlarına uyacak şekilde vakfiye şartlarının değiştirilmesinin vakfın menfaatlerine daha uygun olacağı açıktır. Bu sebeple bu gibi durumlarda, VK m. 14'teki usul işletilerek, Vakıflar Meclisi kararıyla vakfiyedeki sükna şartının değiştirilmesi yoluna gidilmesinin daha uygun bir çözüm olacağı kanaatindeyiz. Aynı yönde bkz. Yener, "Sükna Hakkı", 16. Mülhak vakıflarda amaç ve işlev değişikliği için ayrıca yukarıda bkz. 2.3.7.

⁸⁷² Aynı yönde bkz. Süren, "Eski Vakıflar", 99-100.

ettiği üzere, vakfiyelerde öngörülen vazife karşılığı bırakılmamış ücret, maaş ve tahsisat gibi hakların da girdiği kanaatindeyiz⁸⁷³. Bununla birlikte Yargıtay'ın, eski vakıflar hukukundaki intifa hakkı kavramını, galle fazlası alacağı kavramıyla özdeşleştirdiği görülmektedir⁸⁷⁴. Zira varlıklarını uzun yıllardır devam ettiren mülhak vakıflar açısından vakıf evlatlarının veya ilgililerin galle fazlasından yararlanma esasları, öğretide ve uygulamada önemli bir yer tutmakta ve günümüzde özellikle “*galle fazlasına müstahak vakıf evladı olunduğunun tespiti*” davaları eski vakıflarla ilgili uyuşmazlıkların önemli bir kısmını teşkil etmektedir⁸⁷⁵. Bu sebeple mülhak vakıflarda vakfiyelerden doğan en önemli yararlanma hakkı olan galle fazlası alacağının tespitine yönelik açılan bu dava üzerinde durmak gerekir.

3.4.3. Galle Fazlasına Müstahak Vakıf Evladı veya İlgilisi Olunduğunun Mahkeme Kararıyla Tespiti

3.4.3.1. Genel Olarak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu ve Vakıflar Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde galle fazlası üzerinde hak sahibi olduğunu iddia eden kişilerin, öncelikle, bu haklarının tespitine yönelik mahkeme kararı almaları gerekmektedir (VK m. 7/III ve IV, VY m. 53)⁸⁷⁶. Zürrî ve yarı zürrî nitelikteki mülhak ve mazbut vakıflarda vakfiyelerdeki şartlara göre galle fazlasından yararlanmak isteyen vakıf evlatlarının veya ilgililerin açtığı bu davaya, uygulamada, “*galle fazlasına müstahak vakıf evladı olunduğunun tespiti*” davası adı verilmektedir⁸⁷⁷. Mülhak vakıflar bakımından inceleyeceğimiz bu dava; tarafları,

⁸⁷³ Bu yöndeki yeni tarihli bazı kararlar için bkz. Y. 8. HD, 10.05.2022, E. 2021/2702, K. 2022/4373, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023; Y. HGK, 16.06.2020, E. 2017/18-2149 K. 2020/404, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023; Y. 8. HD, 05.02.2019, E. 2018/10714, K. 2019/1036, E.T. 09.06.2023.

⁸⁷⁴ Bkz. Y. 8. HD, 10.05.2022, E. 2021/2702, K. 2022/4373, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023; Y. HGK, 16.06.2020, E. 2017/18-2149 K. 2020/404, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023; Y. 8. HD, 05.02.2019, E. 2018/10714, K. 2019/1036, E.T. 09.06.2023.

⁸⁷⁵ Akgündüz, “Galle”, 338.

⁸⁷⁶ Y. 8. HD, 16.06.2021, E. 2020/3518, K. 2021/5139, “(...) vakfın galle fazlasından faydalanabilmek için, 13.02.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6111 Sayılı Kanun'un 208. maddesiyle değişik 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 7. maddesi ve 27.09.2008 tarihinde yürürlüğe giren Vakıflar Yönetmeliği'nin 53. maddesi uyarınca; galle fazlası almaya hak kazanıldığını gösteren mahkeme kararı aranmaktadır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 29.06.2023.

⁸⁷⁷ Buradaki “müstahak” kelimesi “hak kazanmış” anlamına gelmekte olup uygulamada ve öğretide bunun yerine yanlış bir şekilde “müstehak” veya “müstehik” kelimelerinin de kullanıldığı görülmektedir. Diğer taraftan bu davayı, VY m. 53 gereğince vakıf evladı olmayan ilgililer de açabileceği için, “galle fazlasına müstahak vakıf evladı veya ilgilisi olunduğunun tespiti” veya “galle fazlası üzerinde hak sahibi olunduğunun tespiti” şeklinde ifade etmenin daha uygun olduğu

hukuki niteliği ve konusu, davada incelenmesi gereken hususlar, verilecek hükmün niteliği, etkisi ve hukuki sonuçları gibi açılardan özellik arz etmektedir.

3.4.3.2. Davanın Tarafları

Mülhak vakfın galle fazlası üzerinde hak sahibi olunduğunun tespiti davasının davacısı, vakfiye uyarınca galle fazlasından yararlanma hakkını haiz vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu iddia eden kişi ya da kişilerdir⁸⁷⁸. Bu davada kullanılan “*vakıf evladı*” tabiri, vakfiyelerde kullanılan “*evlat*” lafzından daha geniş bir manada, vakfiyelerdeki şartlara göre vakfedenin alt soyundan gelen tüm kişi ya da kişileri kapsayacak şekilde kullanılmaktadır⁸⁷⁹. Daha doğru bir anlatımla vakıf evladı, zürri ve yarı zürri nitelikteki mülhak ve mazbut vakıflarda, vakfedenin soyundan geldiğini iddia eden kişilerin bu durumlarını mahkeme kararıyla tespit ettirmeleri neticesinde eski vakıflar hukuku mevzuatı yönünden sahip oldukları hukuki durumdur⁸⁸⁰. Dolayısıyla bu kavram, kural olarak, vakfiyelerde vakfın galle fazlasından yararlanması öngörülen, ancak vakfedenin soyundan gelmeyen kişileri kapsamamaktadır. Bununla birlikte, VY m. 53 gereğince, bu kişiler de “*ilgili*” sıfatıyla bu davayı açabilmektedir⁸⁸¹. Neticede bu davayı açabilecek

kanaatindeyiz. Dolayısıyla bu çalışmada uygulamada yerleşen hatalı kullanımlar yerine bu kullanımlar tercih edilmiştir. Aynı yönde bkz. Çınar, “Galle”, 835.

⁸⁷⁸ Özyakışır, “Galle”, 392; Çınar, “Galle”, 835. Mülhak vakfın tüzel kişiliğinin ise bu davayı açmakta dava ehliyeti ve hukuki yararı yoktur. Bkz. Y. 18. HD, 15.12.2015, E. 2015/4771, K. 2015/18497, “5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 76. maddesinde; “Mülhak vakıflarda vakıf yönetimine, mülkiyet ve intifa hakkı iddiasına ait davalarda vakıf yönetimi ile Genel Müdürlük birlikte hasım gösterilir.” hükmüne yer verilmiştir. 27.09.2008 tarih 27010 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Vakıflar Yönetmeliğinin 28. maddesi uyarınca da; galle fazlasına müstehak vakıf evladı olduğunun tespitine ilişkin davalarda vakıf mütevellisi yanında yasal hasım olan V.. M..ne de açılan davanın yöneltmesi gerekir. Aynı Yönetmeliğin 53 ve devamı maddelerine göre ise, vakıflar için belirlenen gelir fazlası (galle fazlası) vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu ve galleye hak kazandığını kesinleşen mahkeme kararı ile ispat edenlere ödenir. Somut olayda davaya konu Balıkesir Müftüsü Ali Şuuri Efendi Vakfı, mülhak vakıf olup müteveli eliyle yönetildiğinden vakıf mütevellisi yasal hasım durumundadır. Davacı vakıf kendisi burada bir hak sahibi olmayıp galle fazlasına müstehak vakıf evlatlarının tespiti isteminde de herhangi bir hukuki menfaati bulunmamaktadır. Yukarıda gösterilen yasal düzenlemeler ve yapılan açıklamalar dikkate alındığında; davacının böyle bir davayı açmakta aktif husumet ehliyeti ve hukuki menfaati bulunmadığı gözetilerek davanın reddi yerine kabulüne karar verilmesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 27.06.2023.

⁸⁷⁹ Vakfiyelerde “*evlat*” lafzı bir kez zikredildiğinde bundan kız veya erkek vakfedenin sadece çocukları anlaşılmakta, “*evlat ve evlad-ı evlat*” şeklinde ikili bir kullanım mevcut olmadıkça bundan bütün batınlardaki çocuklar (alt soy) anlaşılmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. 2.1.3.4.3.

⁸⁸⁰ Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 11.

⁸⁸¹ Çınar, “Galle”, 835; Mengüç, “Galle”, 602 ve 610. VY m. 53/I’de “*Vakıf evlatları veya ilgilileri dilekçe ile vakfiye şartı gereği vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu ve galle fazlası almaya hak kazandığını gösteren mahkeme kararıyla*” bu hususta başvuru yapabilecekleri düzenlenmiştir. Bu yönde bkz. Y. HGK, 16.06.2020, E. 2017/18-2149, K. 2020/404, “*İntifa hakkı, vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu kesinleşmiş mahkeme kararıyla ispat edenlere ödenmektedir (5737 Sayılı Vakıflar Kanunu m. 75; Vakıflar Yönetmeliği m. 53).*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.06.2023.

kişiler, vakfedenle arasında soy bağı olduğunu ya da soy bağı olmasa bile vakfiye gereğince galle fazlasından kendisine pay özgüldüğünü iddia eden kişi veya kişilerdir⁸⁸².

Mülhak vakıflarda intifa hakkı iddiasına ilişkin bu davanın davalı tarafında ise, VK m. 76 ve VY m. 28/I gereğince, ilgili mülhak vakıf yönetimi ve VGM birlikte yer almaktadır⁸⁸³. Nitekim, öğretide ve uygulamada kabul edildiği üzere, mülhak vakıflarda bu hususta kanundan kaynaklanan mecburi bir dava arkadaşlığı söz konusudur (Hukuk Muhakemeleri Kanunu⁸⁸⁴ m. 60)⁸⁸⁵. Bununla birlikte, VK m. 6/II gereğince, mülhak vakfın temsilen yönetildiği hallerde bir vakıf yöneticisi (mütevelli) mevcut olmadığından bu duruma özgü olmak üzere davanın salt VGM'ye karşı açılması da mümkündür. Ancak davanın hangi aşamasında olursa olsun bu geçici hal sona erip mülhak vakfa yeni bir

⁸⁸² Çınar, “Galle”, 835; Y. 8. HD, 13.01.2020, E. 2018/9432, K. 2020/14, “Belirtmek gerekir ki vakıf evladı kavramı daha çok, vakfedenin çocukları ya da alt soyundan gelenler için kullanılan bir kavram olup, vakfedenin akrabaları ya da vakıftan yararlanan ismi ile belirtilmiş kişileri kapsamamaktadır. Vakfın geliri üzerinde hak sahibi olduğuna ilişkin davayı, vakfiye uyarınca galleden yararlanma hakkı olan, yani vakfeden ile soy bağı olan ya da soy bağı olmasa bile galleden kendisine pay özümlenen diğer kişiler açabilir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023. Ayrıca, bu davanın açılabilmesi için, fiil ehliyetine sahip olmak gerekli olup sınırlı ehliyetli için yasal temsilcinin (veli ya da vasinin) onayı aranır. Bunun dışında, TMK m. 462 b. 8 gereğince, vesayet altına alınan kişiler açısından vasinin onayı yanında vesayet makamının da izni gerekir.

⁸⁸³ Çınar, “Galle”, 835; Özyakışır, “Galle”, 392.

⁸⁸⁴ RG, 04.02.2011, S. 27836.

⁸⁸⁵ Çınar, “Galle”, 835-836; Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 529; Y. 8. HD, 17.09.2018, E. 2017/8509, K. 2018/15758, “Mülhak vakıflarda kanundan kaynaklanan zorunlu dava arkadaşlığı söz konusudur (Vakıflar Kanunu 76.madde).”, www.kazanci.com.tr, E.T. 03.07.2023. HMK m. 60 gereğince mecburi dava arkadaşlığında dava arkadaşları birlikte hareket etmek zorundadır. Ancak, duruşmaya gelmiş olan dava arkadaşlarının yapmış oldukları usul işlemleri, usulüne uygun olarak davet edildiği hâlde duruşmaya gelmemiş olan diğer dava arkadaşları bakımından da hüküm ifade eder. Bununla birlikte, VY m. 28/II gereğince, vakıf evladının galle fazlası alacağına dair davasının kabulü halinde bu alacağın ve buna bağlı olarak yargılama giderleri ve vekalet ücretinin sadece davalı mülhak vakıftan tahsiline karar verilmesi gerekir. Nitekim yasal hasım durumunda olduğundan VGM, bu giderlerden sorumlu tutulamaz. Aynı yönde bkz. Mengüç, “Galle”, 619; Y. 8. HD, 05.07.2018, E. 2017/7617, K. 2018/14992, “5737 Vakıflar Kanunu'nun 76. maddesi (2762 Sayılı Vakıflar Yasası 40. maddesi) gereğince, vakıf evladı olduğunun tespitine dair davalarda Vakıflar Genel Müdürlüğü kanuni hasım olduğundan davanın kabulü halinde yargılama giderleri ve vekalet ücreti ile sorumlu tutulmaması gerektiğinin düşünülmemesi de yerinde değildir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.07.2023. Ancak aynı dairenin farklı yönde kararlarının da mevcut olduğu görülmektedir. Bkz. Y. 8. HD, 22.03.2021, E. 2019/2858, K. 2021/2544, “5737 Vakıflar Kanunu'nun 76. maddesi (2762 Sayılı Vakıflar Yasası 40. maddesi) gereğince, vakıf evladı olduğunun tespitine ilişkin davalarda Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi mülhak vakıf yönetimi de kanuni hasım olduğundan, davanın kabulü halinde yargılama giderleri ve vekalet ücreti ile sorumlu tutulmamalıdır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.07.2023; Y. 8. HD, 13.11.2019, E. 2019/5060, K. 2019/10260, “(...) aynı Kanunun 76.maddesi gereği ise mülkiyet ve intifa hakkı iddiasına ait davalarda mülhak vakıf yönetimi ile ... yasal hasım olduğundan, davanın kabulü halinde mülhak vakfın da ... gibi yargılama gideri ve vekalet ücreti ile sorumlu tutulması gerekirken aleyhine vekalet ücreti ile yargılama giderine hükmedilmesi doğru değil ise de bu yanılmanın giderilmesi yeniden yargılama yapılmasını gerektirmediğinden, yargılama gideri ile vekalet ücreti yönünden hükmün düzeltilerek onanmasına karar vermek gerekmiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.07.2023.

yönetici atandığında, yeni atanan yöneticinin de davaya usulünce dahil edilmesi gerekmektedir⁸⁸⁶.

3.4.3.3. Davanın Hukukî Niteliği ve Konusu

Galle fazlasına müstahak vakıf evladı veya ilgilisi olunduğunun tespiti amacıyla açılan bu dava, hukuki niteliği itibariyle, bir tespit davasıdır⁸⁸⁷. Zira, bu davada, sadece galle fazlasına müstahak vakıf evladı veya ilgilisi olunduğunun tespitine karar verilmekte; bu alacağın tahsili yönünde bir hüküm verilmemektedir. Bu açıdan bu dava, galle fazlası alacağının tahsili davalarının aksine, bir eda davası niteliğinde değil tespit davası niteliğindedir⁸⁸⁸. Bu davada mahkemece tespit edilmesi gereken hususlar temel olarak; davacının vakıf evladı veya vakfiyede belirtilen ilgili kişilerden olup olmadığı, vakfiyeye göre mülhak vakfın galle fazlasının dağıtılmasının şart koşulup koşulmadığı ve dağıtılması gerekiyorsa davacının galle fazlasından pay alması öngörülen kişilerden olup olmadığıdır⁸⁸⁹.

Mülhak vakfın galle fazlasından yararlanmak amacıyla açılan bu davanın konusu hem vakıf evladı veya ilgilisi olunduğunun hem de galle fazlası almaya hak kazanıldığının tespitinin birlikte yapılmasıdır (VY m. 53)⁸⁹⁰. Bununla birlikte salt “*vakıf evladiyetinin tespiti*” veya “*evladiye davaları*” olarak adlandırılan bir davanın⁸⁹¹ ya da salt “*galle*

⁸⁸⁶ Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 55; Yener ve Uslu, *Davalar*, 110-111. Yargıtay kararlarında da vurgulandığı üzere, “*taraf teşkili dava şartı olup, davanın her aşamasında mahkemece resen nazara alınması gereken bir olgudur ve mahkemenin duruşma gününü, kararını, bozma ilamını, bozma sonrası duruşma günü ve direnme kararını taraflara kendiliğinden tebliğ edip taraf teşkilini sağlaması, usulün amir hükmü gereğidir.*”. Bkz. Y. HGK, 28.02.2018, E. 2017/21-1721, K. 2018/345, www.kazanci.com.tr, E.T. 28.06.2023. Bu sebeple, uygulamada da görüldüğü üzere, hâkimin tarafların beyanları ile bağlı kalmadan dava konusu mülhak vakfın statüsünü VGM’den sordurarak tespit ettirmesi, kanaatimizce en uygun çözüm olur. Bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 55; Yener ve Uslu, *Davalar*, 111.

⁸⁸⁷ Akipek ve Altaş, “Evladiye Davaları”, 149; Çınar, “Galle”, 836; Yener ve Uslu, *Davalar*, 98; Mengüç, “Galle”, 605.

⁸⁸⁸ Ayrıca aşağıda bkz. 3.4.3.5.

⁸⁸⁹ Çınar, “Galle”, 836.

⁸⁹⁰ Yener ve Uslu, *Davalar*, 110; Çınar, “Galle”, 836-837.

⁸⁹¹ Akipek ve Altaş, “Evladiye Davaları”, 149; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 46; Yener ve Uslu, *Davalar*, 98; Özyakışır, “Galle”, 392-393. Ancak salt vakıf evladı olunduğunun tespiti hükmü ile galle fazlası üzerinde hak sahipliği sıfatı kazanılamaz. Bununla birlikte, bu tespit hükmünün “*önemli bir hatıra değeri olacağı ve manevi haz vereceği*” gerekçesiyle bu davanın açılmasında hukuki yararın var olduğu öğretide ve uygulamada kabul edilmektedir. Bkz. Çınar, “Galle”, 836; Yener ve Uslu, *Davalar*, 98-99; Mengüç, “Galle”, 605-606; Y. 18. HD, 24.06.2014, E. 2014/4087, K. 2014/11354, “*(...) bu tür davalarda hukuki yarar için mutlaka galle veya intifa hakkı gibi maddi bir menfaatin bulunması gerekmeyip Türk Medeni Kanunun yürürlüğünden önce kurulan ve bu güne kadar varlığını koruyarak faaliyette bulunan bir vakfın kurucusu ile aralarında soybağı bulunduğunun ve o kişinin*

alacağının tespiti” konulu bir davanın açılması da mümkündür⁸⁹². Ancak HMK m. 30’da düzenlenen usul ekonomisi ilkesine de uygun bir şekilde uygulamada, tevliyet davalarında olduğu gibi, evladiyet davaları da galle fazlası davalarıyla birlikte açılmaktadır⁸⁹³. Bu açıdan galle fazlasına müstahak vakıf evladı olunduğunun tespiti istemiyle açılan davalarda Yargıtay, galle fazlasına müstahak olunduğu yolundaki talep reddedilse bile, davacıların vakfedenin soyundan geldiği ispatlanmışsa en azından vakıf evladı olunduğunun tespiti yönünde olumlu bir hükmün verilmesi gerektiğini kabul etmektedir⁸⁹⁴.

evladı olunduğunun tespiti, ilgilisi açısından önemli bir hatıra değeri olacağı ve manevi haz vereceği gözönünde bulundurularak böyle bir davanın açılmasında hukuki yararın bulunduğu uygulamada kabul edilmektedir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 28.06.2023. Ayrıca bazı vakıflarda galle fazlasının açıkça evlada bırakılmadığı, buna karşın, vakıf evlatlarına herhangi bir vazife karşılığı olmayan ücret, maaş veya buna benzer maktu bir para gibi bazı intifa haklarının şart edildiği de görülmektedir. Dolayısıyla evladın böyle bir ücrete hak kazanabilmesi için de evladiyet hükmü kurulması gereklidir. Ancak bunun için mahkeme kararında ayrıca vakfiyedeki hangi intifa hakkına sahip olunduğu ve miktarının da açıkça belirtilmesi şarttır. Bkz. Yener ve Uslu, *Davalar*, 100; Y. 18. HD, 05.05.2015, E. 2014/15970, K. 2015/7478, “*Dosyadaki bilgi ve belgelerden; davacının açmış olduğu davanın vakıf evladı olunduğunun tespiti talebine dair olduğu, Yargıtay uygulamalarında Osmanlı döneminden kalan vakıflar ve bu vakıfların kurucuları ile arasında soybağı ilişkisinin kurulmasının davacı tarafa manevi haz vereceği dikkate alınarak bu şekilde bir dava açılmasında hukuki yararın var kabul edildiği, kaldı ki bazı vakıflarda vakıf evladı olan kişilere maaş ve taltif gibi bir takım ekonomik imkanlar da tanındığı dikkate alınarak tarafların sunduğu tüm deliller toplanıp oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken, davanın bir başka dava çeşidi olan tevliyete ehil vakıf evladı olunduğunun tespiti davası olduğu kabul edilip yanlış nitelendirme sonucunda davanın reddine karar verilmiş olması doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 28.06.2023.

⁸⁹² Salt galle alacağının tespiti istenilmiş ve tespit isteyen kişi vakfedenin soyundan geliyorsa galle fazlası üzerindeki hak sahipliğinin tespiti isteminin zımnen vakıf evladı olunduğunun tespiti istemini de içerdiği kabul edilmektedir. Bkz. Çınar, “Galle”, 836. Temel bir hukuk ilkesi olarak kabul edilen “çoğun içinde azı da vardır”, diğer adıyla “evleviyet”, ilkesi gereğince bu davanın kabulüyle birlikte evladiyet hükmü de kendiliğinden kurulmuş olur. Bkz. Yener ve Uslu, *Davalar*, 99.

⁸⁹³ Akipek ve Altaş, “Evladiye Davaları”, 150; Yener ve Uslu, *Davalar*, 99 ve 110; Özyakışır, “Galle”, 391.

⁸⁹⁴ Y. 8. HD, 24.06.2019, E. 2019/3497, K. 2019/6368, “*(...) çoğun içinde az da vardır kuralı gereğince dava dilekçesinde galleye müstahak vakıf evladı olunduğunun tespiti karşısında evlat olunduğunun tespitini istemek ıslah sayılmayacağından ve dosya kapsamından davacının, dava konusu vakfın kurucusu olan ...'ın oğlu olduğu tespit edilen ...tarafından kurulan Vakf'i'nin kesinleşmiş mahkeme kararı ile evladı olduğu anlaşıldığından, evlat olunduğunun tespiti talebinin kabulüne karar verilmesi gerekirken reddine karar verilmesi doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 29.06.2023; Y. 18. HD, 18.11.2003, E. 2003/7871, K. 2003/9113, “*Davaya konu M Y Efendi Dergahı Postrişini H H E Vakfına ait dosyada bulunan 17 Rebiil evvel 1320 tarihli vakfiyede; galle evlada bırakılmadan hayra tahsis edildiği anlaşıldığından, mahkemece davacıların galle fazlasına müstahak oldukları yolundaki istemleri yönünden davanın reddinde bir isabetsizlik bulunmamaktadır. Ancak; davacılar vakfeden Hasan'ın torununun çocukları olduklarını, Sarıyer Sulh Hukuk Mahkemesinin 1993/1012-905 sayılı veraset ilamına dayanarak ileri sürdüklerine göre; mahkemece, bu veraset ilamına ilişkin dosyanın mahkemesinden, davacıların gidebildiği kadar üst mirasçılarını gösterir nüfus kayıtlarının da ilgili nüfus müdürlüğünden getirtilip, davacıların vakfedenin torununun çocukları olduğu belirlendiği takdirde, davacıların vakıf evladı olduklarının tesbitine karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ile davanın tamamının reddi doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 10.07.2023.

3.4.3.4. Davanın Konusu (Davada İncelenmesi Gereken Hususlar)

Galle fazlası üzerinde hak sahibi olduğunun tespiti davasında incelenmesi gereken iki temel husus vardır. Birincisi, vakfedenin soyundan gelen vakıf evladı veya vakıftan yararlanan sıfatını haiz vakıf ilgilisi olduğunun ispatı; ikincisi ise galle fazlasına hak kazanmak için vakfiyede belirtilen şartlara sahip olduğunun ispatıdır. Kümülatif olan bu iki şart aynı anda gerçekleşmedikçe galle fazlası üzerinde hak sahibi olduğunun tespiti yönünde olumlu bir hüküm verilemez (VY m. 53)⁸⁹⁵.

Galle fazlası üzerinde hak sahibi olduğunun tespiti davasında incelenmesi gereken ilk husus, davacının vakıf evladı veya ilgilisi olup olmadığının ispatıdır (VY m. 53). Yargıtay içtihatlarında da görüldüğü üzere, bir kimsenin vakıf evladı olup olmadığının tespitinde, öncelikle, vakfeden ile kan bağına dayanan soy bağının ispatlanması gerekir⁸⁹⁶. Bu bağlamda; nüfus kaydı, mirasçılık belgesi, ilgili mülhak vakfa ait evlat listesi, mahkeme ilamı, hatta tanık beyanı gibi deliller önemli bir role sahiptir⁸⁹⁷. Ayrıca, VGM ve mülhak

⁸⁹⁵ Özyakışır, “Galle”, 391-392; Çınar, “Galle”, 837; Mengüç, “Galle”, 611-612. Yargıtay’ın yerleşik içtihatlarında da bu husus vurgulanmıştır. Bkz. Y. 8. HD, 04.03.2019, E. 2017/13728, K. 2019/2204, “Kural olarak bir vakıftan galle fazlasının alınabilmesi için açılan davada, öncelikle vakfeden ile soybağının ispatlanması, sonra da vakfiyede öngörülen şartların gerçekleşmesi gerekir. Yani bu tür davalarda incelenecek ilk husus; davacılar ile vakfeden arasında iddia edildiği üzere kan bağı yolu ile soybağı mevcut olup olmadığı, eğer soybağı kurulabiliyorsa ikinci aşamada vakfiyelerde galle fazlası için öngörülen şartların somut olayda davacılar yönünden gerçekleşip gerçekleşmediğinin araştırılması olacaktır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.06.2023. Aynı yönde bkz. Y. 18. HD, 10.06.2010, E. 2010/5391, K. 2010/8762, Em, *Vakıflar*, 602, E.T. 01.07.2023; Y. 18. HD, 25.03.2010, E. 2010/2418, K. 2010/4627, Em, *Vakıflar*, 602-603, E.T. 01.07.2023; Y. 18. HD, 11.03.2010, E. 2010/2066, K. 2010/3652, Em, *Vakıflar*, 603, E.T. 01.07.2023. Ayrıca bkz. AYM, 20.10.2022, 2018/14186, RG, 28.12.2022, S. 32057.

⁸⁹⁶ Y. 18. HD, 05.11.2009, E. 2009/3664, K. 2009/9656, “Dosya içindeki bilgi ve belgelerden davaya konu vakıf için; E... A... H... (E... M.... H..., H....) Vakfının 1469, K.... A.... B... T... H... Vakfının 1484, C... A... B... T... H... Vakfının 1513 ve K... H... H... B... T... H... Vakfının 1521 tarihli vakfiyelerinin getirtildiği ve değerlendirmenin bu vakfiyelere göre yapıldığı görülmüştür. Ancak davaya konu vakfın, vakfiyeleri dosyaya getirtilen bu vakıflardan birisi veya başkaca bir vakıf olup olmadığı davacı tarafa açıklattırılarak galleye müstahak vakıf evladı olduklarının tespiti istenen vakıf kesin olarak belirlenip bu vakfa ait vakfiyeye göre davacılarından varsa kanbağı ile bağlı olduğu kişilere ait vakıftan galle alınmasına ilişkin kesinleşmiş mahkeme kararlarının ibrazı istenip, davacıların gidebildiği kadar üst murislerini gösterir nüfus kayıtlarının ilgili Nüfus Müdürlüğünden ve vakfa ait vakfiye ile vakıftan galle alan evlat listesi ve dayanakları evrakın Vakıflar Genel Müdürlüğünden getirtilip vakfiyede batın vs. diğer şartların bulunup bulunmadığı belirlendikten ve varsa davacıların bu şartları taşıyıp taşımadığı tespit edildikten sonra gerektiğinde uzman bir bilirkişiden de rapor alınıp; bütün bu delil ve belgeler birlikte değerlendirilip oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken eksik inceleme ile davanın kabulü doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023.

⁸⁹⁷ Akipek ve Altaş, “Evladiye Davaları”, 149; Özyakışır, “Galle”, 393; Mengüç, “Galle”, 611 vd. Özellikle nüfus kayıtlarının titizlikle incelenmesi ve tercüme edilmesi bu davalarda oldukça önem arz eden hususlar arasındadır. Bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 106. Önceden de değinildiği üzere, miras hükümlerinden farklı olarak, evlenme veya evlat edinme yolu ile vakfeden ile soybağı

vakıf yöneticisi (mütevelli) nezdindeki “*aile şeceresi*” gibi belgelerden de sıklıkla delil olarak faydalandığı görülmektedir⁸⁹⁸. Diğer taraftan, VY m. 53 gereğince vakıf ilgilisi tarafından bu davanın açılması durumunda, vakfiye şartı gereğince vakıftan yararlanan sıfatını haiz vakıf ilgilisi olduğunun da ispatı gerekir. Bununla birlikte, uygulamada çoğunlukla zürri niteliğin ağırlıkta olduğu mülhak vakıflara rastlandığından, vakfiyelerde galle fazlası üzerindeki intifa haklarının büyük çoğunlukla vakfedenin soyundan gelen vakıf evlatlarına tanındığı görülmektedir.

Galle fazlası üzerinde hak sahibi vakıf evladı veya ilgilisi olduğuna ilişkin talep değerlendirilirken başkasına ait kesinleşmiş tespit hükmünden kesin delil olarak yararlanılamaz. Bu kural, 2013 yılında Vakıflar Yönetmeliği’nde yapılan değişiklik⁸⁹⁹ neticesinde, VY m. 53/II hükmünün⁹⁰⁰ yürürlükten kaldırılmasıyla istisnasız bir uygulama haline gelmiştir⁹⁰¹. Nitekim, bu hüküm yürürlükteyken, vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu kesinleşmiş mahkeme kararıyla tespit ettirmiş olanların çocuklarından ayrıca bir mahkeme kararı istenmemekte ve bunlar hakkında sadece vukuatlı nüfus kaydı esas alınarak işlem yapılmaktaydı⁹⁰². Sözü edilen hükmün yürürlükten kaldırılmasıyla ise

kurulması imkânı bulunmamaktadır. Bkz. Y. 8. HD, 26.02.2019, E. 2019/221, K. 2019/1947, “*Vakıf hukukunda, miras hükümlerinden farklı olarak evlenme veya evlat edinme yolu ile -vakfiyede bu yönde açık bir düzenleme olmaması kaydıyla- vakfeden ile soybağı kurulması imkânı bulunmamaktadır. Hükme esas alınan soyut nitelikteki bilirkişi raporunda, davacının üst soyu Hatice ... ile ...’in üst soylarının birleştiği (... ve ... çocukları) tespitine yer verilmiş ise de, ... ve ... oğlu ..., vakıf evladı olan ... (...) kızı ... ile evlenmekle kendisini vakıf evladı (kan bağı mevcut olmadığından) yapmayacağı açıktır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 03.07.2023. Ayrıca yukarıda bkz. 2.1.2.2. Yönetimi Vakfedenlerin Soyundan Gelenlere Şart Edilmiş Vakıflar.

⁸⁹⁸ Bu yönde bkz. Y. 18. HD, 20.02.2006, E. 2006/858, K. 2006/1124, Em, *Vakıflar*, 612, E.T. 30.06.2023.

⁸⁹⁹ Bu değişiklik “*Vakıflar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*” m. 4 hükmü ile gerçekleştirilmiştir. Bkz. RG, 19.01.2013, 28533.

⁹⁰⁰ Mülga VY m. 53/II hükmü şu şekildeydi: “*Vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu kesinleşmiş mahkeme kararı ile ispat edenlerin, vakfiye şartı gereği galle fazlası almaya hak kazanan çocuklarından ayrıca mahkeme kararı istenmez, vukuatlı nüfus kaydı esas alınarak işlem yapılır.*”.

⁹⁰¹ Özyakışır, “Galle”, 393.

⁹⁰² Akipek ve Altaş, “Evladiye Davaları”, 150; Süren, “Eski Vakıflar”, 100. Aynı yönde bkz. Özyakışır, “Galle”, 393; Mengüç, “Galle”, 612. Bununla birlikte, eski uygulama zamanında bile Yargıtay’ın davacının veya murislerinin daha önce vakıftan galle fazlası almış olmalarının galle fazlası alınması için yeterli olmadığına ve galle fazlasına müstahak vakıf evladı olduğunun dava açılarak kanıtlanması gerektiğine hükmettiği görülmektedir. Bkz. Y. 18. HD, 25.02.2010, E. 2009/13340, K. 2010/2866, “*27 Eylül 2008 tarih 27010 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe giren Vakıflar Yönetmeliği’nin 53 vd. maddelerine göre, vakıflar için belirlenen gelir fazlası (galle fazlası), vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu ve galleye hak kazandığını kesinleşen mahkeme kararı ile ispat edenlere ödenir. Bu gibilerin çocuklarından ayrıca mahkeme kararı istenmez; nüfus kaydı esas alınarak işlem yapılır. Bu durumda davacının veya murislerinin daha önce vakıftan galle fazlası almış olmaları kendisinin de galle fazlası almasına yeterli değildir. Kendisinin galle fazlasına müstahak vakıf evladı olduğunu kanıtlaması gerekir. Bu konuda geçerli kanıtlar, davacının vakfedenle kan bağı gösteren nüfus kayıtları, kendisinin mahkeme kararı ile galle fazlasına müstahak vakıf evladı olduğunu*

artık galle fazlası üzerinde hak sahibi olduğunu iddia edenlerin başkasına ait tespit hükmüne dayanarak dava dışı bir yolla vakıf evladı veya ilgilisi olduklarını ispat etmelerinin ve böylelikle varsayım üzerinden kan bağına dayalı soybağı ihdas edilmesinin önüne geçilmiştir⁹⁰³. Bununla birlikte Yargıtay'ın da ifade ettiği üzere, açıkça galle fazlasını almaya hak kazanıldığını gösterir kesinleşmiş bir mahkeme ilamına dayalı olarak vakfin evlat listesine eklenen kişiler, daha sonra açılacak evladiyet davalarında kesin delil olmasa bile güçlü delil olarak değerlendirilebilir⁹⁰⁴. Ancak, bir Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararında da vurgulandığı üzere, bunun için delil olarak gösterilen kararların konuları olan vakıflar ile somut olaydaki vakıfların ve vakıf kurucularının aynı olması gerekmektedir⁹⁰⁵.

gösteren vakıf evlatları ile irs ilişkisi içinde olduğunu belirleyen belgeler ve daha önce vakıftan galle fazlası alıyor ve bu husus bir defter ile belirlenmiş ise bu defterin dayanağını teşkil eden belgeler ve maddi olgulardır. Bu davanın niteliği ve dosya içeriği dikkate alındığında mahkemece yapılacak iş, davacının ve sulbünden geldiği kişilerin galle fazlası almalarının dayanağı olan defterin aslı üzerinde inceleme yapılarak defterdeki düzenlemenin dayanakları da belirlenip davacının vakfın galle fazlasına müstahak vakıf evladı olup olmadığını tespit etmek ve davacılar varsa kan bağı ile bağlı olduğu kişilere ait aynı vakıftan galle ödenmesine ilişkin kesinleşmiş mahkeme kararlarının ibrazını istemek suretiyle bu delil ve belgeler birlikte değerlendirilerek oluşacak sonuç doğrultusunda karar vermek olmalıdır. Bilirkişinin mücerret davacının büyükannesinin ve annesinin daha önce galle fazlası aldığına dair beyanı ve defter fotokopileri ile yetinilmiş olması doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023.

⁹⁰³ Mengüç, “Galle”, 612-613; Y. 18. HD, 20.10.2015, E. 2015/14322, K. 2015/14861, “Bilirkişinin mücerret davacıların murislerinin daha önce galle fazlası aldığına dair beyanı ve dayanağı bulunmayan vakıf evlat listesiyle yetinilmiş olması doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023; Y. 18. HD, 13.10.2014, E. 2014/15233, K. 2014/13967, “Hal böyle olunca mahkeme tarafından, 2. bilirkişi heyetinin mücerret davacıların, geçmişte vakıf yöneticiliği yapmış kişilerle soybağı tespit edildiğine dair beyanı ile yetinilerek davanın kabulü yönünde eksik araştırma ile karar verilmiş olması doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023.

⁹⁰⁴ Mengüç, “Galle”, 613; Y. 8. HD, 14.12.2022, E. 2021/1233, K. 2022/10261, “Bir vakfin evladı olunabilmesi için vakfın kurucusuna kadar soy bağına götürülmesi zorunlu olmayıp, daha önceden kesinleşmiş mahkeme kararı ile evlat olduğuna karar verilen kişilerle veya 1943 tarihli Yargıtay İçtihatı Birleştirme Kararına göre tevliyeti evlada bırakılan vakıflarda mütevellilik yapan kişilerle yöntemince kanbağı ilişkisinin kurulması yeterlidir. Dolayısı ile idarenin (... veya Mülhak Vakıf Yönetiminin) tek taraflı olarak evlat listesine yaptığı dayanaksız bir kayıt yeterli olmayıp, açıkça galle fazlasını almaya hak kazanıldığını gösterir bir mahkeme ilamına dayalı olarak vakıf evlat listesine eklenen kişiler, daha sonra açılacak vakıf evlatlığı davalarında kesin hüküm olmasa da güçlü delil olarak değerlendirilebilecektir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 16.07.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 09.12.2019, E. 2018/13916, K. 2019/11049, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023.

⁹⁰⁵ Y. HGK, 30.05.2007, E. 2007/18-293, K. 2007/310, “Evladiyetin tespiti ile ilgili olarak daha önce verilen ve Yargıtay'dan geçerek kesinleşen mahkeme kararlarının görülmekte olan davada kesin hüküm, kesin delil; veya güçlü delil teşkil edip etmeyeceği görüşmeler sırasında tartışılmıştır. Değinilen kararların, konuları olan vakıflar ile somut olaydaki vakıfların ve vakıf kurucularının farklı olması nedeniyle kesin hüküm, kesin delil veya güçlü delil teşkil ettiğinden söz etme olanağı bulunmamaktadır. Kaldı ki bozma ilamında belirtilen ve önceden görülp kesinleşen dosyaların güçlü delil olduğu kabul edilse dahi, güçlü delilin aksi her zaman ispat edilebilir. Bu görüşü Hukuk Genel Kurulu'nun 9.3.1994 gün, 1993/18-878 Esas, 1994/139 sayılı kararı da doğrulamaktadır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.07.2023.

Galle fazlası üzerinde hak sahibi olduğunun tespiti davasında incelenmesi gereken ikinci husus, vakfiyelerde öngörülen şartlara sahip olmaktır. Yargıtay içtihatlarında da görüldüğü üzere, kişinin vakıf evladı veya ilgilisi olduğu tespit edilmiş olsa dahi, bu kimse vakfiyede öngörülen şartları taşımıyorsa galle fazlasına ilişkin talep reddedilmektedir⁹⁰⁶. Bu hususta, öncelikle, davaya konu mülhak vakıftan galle fazlası alan evlat listesi ve dayanağı niteliğindeki belgeler ilgili mülhak vakıf yöneticiliğinden ve/veya VGM'den getirtilmeli; davacının gidilebildiği kadar üst soyunu gösterir nüfus kayıtları da nüfus müdürlüğünden istenmeli; varsa davacı tarafça sunulacak bütün bilgi ve belgeler toplandıktan sonra vakıf hukuku konusunda uzman bir bilirkişiden rapor alınmalı, bu suretle davacının davaya konu mülhak vakfın vakfiyesindeki galleye dair şartları taşıyıp taşımadığı denetime elverişli bir şekilde araştırılmalıdır⁹⁰⁷.

⁹⁰⁶ Y. 18. HD, 24.12.1991, E. 1991/551, K. 1991/368, “*Vakfın gallesinden pay almak için evladı vakıftan olmak yeterli olmayıp, her bir vakfiyeye göre galle fazlasının hangi niteliklere haiz vakıf evlatları arasında paylaştırılacağına saptanması ve davacıların istenen bu nitelikleri haiz olduklarının kanıtlanması zorunludur.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 01.07.2023. Aynı yönde bkz. Y. 18. HD, 10.06.2010, E. 2010/5391, K. 2010/8762, Em, *Vakıflar*, 602, E.T. 01.07.2023; Y. 18. HD, 25.03.2010, E. 2010/2418, K. 2010/4627, Em, *Vakıflar*, 602-603, E.T. 01.07.2023; Y. 18. HD, 11.03.2010, E. 2010/2066, K. 2010/3652, Em, *Vakıflar*, 603, E.T. 01.07.2023.

⁹⁰⁷ Y. 18. HD, 01.12.2015, E. 2015/3913, K. 2015/17542, “*Davacı ...'in davaya konu vakfın evladı olduğuna yönelik hüküm yönünden bir isabetsizlik bulunmamaktadır. Ancak mahkemece galle istemi yönünden yapılan inceleme yetersiz olup öncelikle davaya konu vakıftan galle alan evlat listesi ve dayanakları belgeler Vakıflar Genel Müdürlüğünden getirtilip, davacının gidilebildiği kadar üst soyunu gösterir nüfus kayıtlarının da nüfus müdürlüğünden istenerek ve varsa davacı tarafça sunulacak bütün bilgi ve belgeler toplandıktan sonra vakıf hukuku konusunda uzman bir başka bilirkişiden rapor alınmak suretiyle davacının davaya konu vakfın vakfiyesindeki galleye dair şartları taşıyıp taşımadığının denetime elverişli bir şekilde araştırılıp oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ve yetersiz araştırma ile galle istemi yönünden de davanın kabulüne karar verilmiş olması, doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023; Y. 18. HD, 09.06.2015, E. 2015/1332, K. 2015/9843, “*Yukarıda gösterilen yasal düzenlemeler ve yapılan açıklamalar dikkate alındığında; davada sadece ... 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 16.12.1968 tarih ve 1968/779-1213 Sayılı kararına dayanılmadığı da gözetilerek davaya konu vakıftan galle alan evlat listesi ve dayanakları evrakın ...'nden, davacılar a ait gidebildiği kadar üst soylarını gösterir nüfus kayıtlarının ilgili nüfus müdürlüğünden getirtilip, taraflarca gösterilen diğer bütün deliller toplanıp gerektiğinde uzman bilirkişi heyetinden konu ile ilgili rapor alınıp dosyadaki soy ağacı çizelgesi, nüfus kayıtları ve veraset ilamlarının birlikte değerlendirilmesi, oluşacak sonuç doğrultusunda bir karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ile davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 26.02.2019, E. 2017/5898, K. 2019/1950, www.kazanci.com.tr, E.T. 03.07.2023; Y. 8. HD, 29.06.2021, E. 2019/2750, K. 2021/5605, www.kazanci.com.tr, E.T. 03.07.2023. Görüldüğü üzere, galleye müstahak vakıf evladı olduğunun tespiti davalarında, uygulamada eski vakıf hukuku alanında uzman bilirkişilerden rapor alınması yolu yerleşmiştir. Gerektiğinde bilirkişiye, VGM ve tapu müdürlükleri gibi kurumlarda yerinde inceleme yetkisi de verildiği görülmektedir. Ancak tüm bunlar kan bağına dayanan soy bağına kurulması için yeterli değilse davanın reddi gerekir. Örneğin, bir davada vakfiye, seriyye sicil kaydı, güncel nüfus kaydı ile dayanak atık kayıtlar üzerinden yapılan bir inceleme sonucunda davacı ile vakfeden arasında kan bağına dayalı soybağı kurulamıyorsa aldırılacak bilirkişi raporlarının tespit edilen bu maddi olguyu değiştirmeyeceği öğretide haklı olarak dile getirilmektedir. Bkz. Mengüç, “Galle”, 616.

Mülhak vakıflara ait vakfiyelerde sıkça kullanılan “*batın, evlat, karabet, karn, nesil ve zürriyet*” gibi şartlar, önceden detaylıca incelendiği üzere⁹⁰⁸, özellikle galle fazlası üzerinde hak sahibi olunduğunun tespiti davalarında kritik bir önemi haizdir⁹⁰⁹. VY m. 53/III’te de vurgulandığı üzere, “*Vakfiyede batın tertibi veya bunun gibi herhangi bir şart mevcut ise, bu şartın mahkeme kararı ile ispatı gerekir.*”. Örneğin, Yargıtay kararına konu bir vakfiyede, “*...evladi zükurumun evladı zükurumun evladı evladı zükuruna hassaten inasdan ari olmak üzre...*” denilerek galle fazlası sadece erkek evlat soyundan gelen erkek evlatlara şart kılınmış, davacıların ise anneleri ve anneanneleri üzerinden vakfeden ile soybağı kurulduğu, yani vakfedenin erkek evlat soyundan gelmedikleri anlaşıldığından davanın reddine karar verilmesi gerektiği vurgulanmıştır⁹¹⁰. Ancak vakfiyelerde geçen bu şartlar, diğer delillerle birlikte değerlendirildiğinde, vakfedenin gerçek iradesine ulaşmak hususunda sadece birer karine teşkil etmekte, mutlak hüküm olarak görülmemektedir⁹¹¹. Dolayısıyla toplanan tüm delillerle birlikte bütüncül bir yorumla vakfiyelerin incelenmesi elzemdir⁹¹².

⁹⁰⁸ Vakfiyelerde sıkça kullanılan şartların mahiyetleri hususunda ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz. 2.1.3.4. Çınar, “Galle”, 839 vd.; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 164 vd.; Özyakışır, “Galle”, 393 vd.; Mengüç, “Galle”, 613-614.

⁹¹⁰ Y. 8. HD, 15.01.2020, E. 2018/15085, K. 2020/166, “1197 Hicri (1783 Miladi) tarihli vakfiyede galle fazlasına dair 1196 Hicri (1781 M.) tarihli vakfiyeden farklı düzenlemenin mevcut olduğu, buna göre; “...evladi zükurumun evladı zükurumun evladı evladı zükuruna hassaten inasdan ari olmak üzre...” denilerek iş bu vakfiyedeki taşınmazların galle fazlası için erkek evlat soyundan gelen erkek evlatlara şart kılındığı, davacıların nüfus kayıtları incelenmesinde anneleri Sebahat ile Hican ve anneanneleri Hediye üzerinden vakfeden ile soybağı kurulduğu yani vakfedenin erkek evlat soyundan gelmedikleri anlaşılmakla bu vakfiye yönünden davanın reddine karar verilmesi yerine kabulü doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023.

⁹¹¹ Özyakışır, “Galle”, 393.

⁹¹² Vakfiye şartlarının birlikteliği marifetiyle tercüme edilerek yorumlandığı 1619 (m.) tarihli bir vakfiye örneği için bkz. Y. 8. HD, 29.06.2021, E. 2019/2750, K. 2021/5605, “Dava konusu Vakfi'nin galle fazlasının evlada şart kılındığı ve benzer hükümler içeren evâhir-i Zi'l-hicce 1028 H. / 28 Kasım 1619 M. tarihli ve 30 Zi'l-hicce 1028 H. / 28 Kasım 1619 M. tarihli vakfiyelerden evâhir-i Zi'l-hicce 1028 H. / 28 Kasım 1619 M. tarihli galle fazlasına ilişkin olarak vakfiyedeki “Tahsisat” başlıklı kısım: “...Ve şöyle şart eylediler ki , bu...mütevelli-i kebir (büyük mütevelli-baş mütevelli) her sene tam elli bin parayı Vakfedenin evladı...in kullanımına vere”, “ve tam (kamil) elli bin parayı da vakfedenin kızı kullanımına vere”, “badehüma evlatları badeha evladı evlatları, badeha evladı evladı evlatları ve zürriyet ve nesil ve akaplarıtabakadan bade tabakatınneslen bade neslin mutasarrıf olalar” (ondan sonra evlatları daha sonra evlatlarının evlatları nesiller boyu tabakadan tabakaya nesilden nesile hak sahibi olalar) “Bu yüzbin paraya adı geçen... ve ve evlatları aleltertib ilmezkiir müstakil mutasarrıf olup sair müstahakkini vakıf müdahale itmeyeler”, (Bu yüzbin paraya... ve ve evlatları söz edilen düzen içerisinde müstakilen hak sahibi olalar; vakıftaki diğer hak sahipleri onlara karışmayalar) “ve bu mahdum ve mahdumenin evladında ala esfelihacbidüp mesela birinin evladivar iken evlad-ı evladı mahcup ola evladı mevcut olmayanın evladı evladı mutasarrıf ola ve tasarrufları alesseviye olup zükur ve inas fark olunmaya” (Bu oğul ve kızın evladında üst derecede olan alt derecede olanı yasaklayıp, örneğin birinin evladı var ise torununu yasaklaya ve evladı ölmüş olanın torunları hak sahibi olalar ve hak sahiplikleri eşit olup kız-erkek fark etmeye), “veled ve veledi

Vakfiyelerdeki şartların yorumlanmasında teamüle de ayrı bir önem atfedilmektedir⁹¹³. Bu hususta şer'i mahkemelerce tutulan sicillerdeki vakfiye suretleri ile Defterhane

veledilelaher olmayanın hissesi derecesinde müsavi ve müşarik olanlara intikal ide" (Çocukları ve torunları olmayanın hissesi kendi derecesindekilere paylaştırıla), "bu yüzbin para bunlardan sonra ferini sani ki beyan-ı atidir anların hissesine munzam ola" (Bunlardan sonra, yani bunların nesli kesilirse bu para da aşağıda anlatılan ikinci kısmın hissesine eklene). Vakfiyedeki "Galle Fazlası" başlıklı kısım "...ve zikrolunan bu yüzbin paradan sonra rey'i vakıftan baki kalan mademki vâkıf-ı refi'ü'l-kadîr ...kendülere vasıl olup hasbemayürid ve yahtar tasarruf eyleyeler" (ve söz edilen yüzbin paradan başka, vakıftan arta kalanlar da vakıf hayatta iken kendilerine verilip diledikleri gibi tasarruf eyleyeler), "...zikri sebkiden iki veled sulbilerinden maada mevcut olan evladı kiramlarına ve evladı evlada ve evlad-ı evlad-ı evlada ve nesil ve akab ve zürriyetlerine tabakatan bade tabakatin alesseviye sarf oluna" (önce söz edilen iki evladın çocuklarından başka mevcut olan evlatlarına dereceden dereceye eşit olarak sarf oluna), "'kemâ zükire alâ esfel-i hacbeyliye zükûr ve ünsa ale's-seviye olalar" (söylenildiği gibi, önde olan aşağıda olanı meneyeyle. erkek ve kızlar eşit olalar) "ve bir kimesne ki mühtakil olup veled ya veled veled terkede ilâ-âhiri't-tabakât hissesine halefi mutasarrıf ola" (Ön batında olan evlattan biri öldüğünde, onun hissesi sonraki batında olan evlatlarına intikal ede), "an gayri veledin intikal idenin hissesi zeviy derecesine intikal ede" (Çocuksuz olarak ölenin hissesi kendi derecesinde olanlara paylaştırıla), "cümlesinden sonra hisse-i saniye dahi yine... ve evladı hissesine munzam olup tafsi-i mezbur üzere taksim oluna" (cümlesinden sonra, ikinci hisse de... ve evladının hissesine eklenerek yukarıda açıklandığı üzere taksim oluna)) şeklinde şartlar bulunduğu, buna göre vakıftan intifa hakkı sahibi evlatlar iki kısma ayrılmış olup; ilk kısımda vakfedenin ... ve ... isimli çocuklarından gelenler bulunmaktadır ki, bunlar da iki kısım olarak her bir gruba her sene 50 bin para tahsis edilmiştir. İkinci kısımda ise ... ve ... dışındaki diğer bütün evlatlar bulunmaktadır ki, bunlara da vakıf şartlarının (hayır şartları, tamir, ... ve ... adlı evladlar ile onlardan sonra nesilleri tükeninceye kadar evlatlarına yapılacak ödeme vs.) karşılanmasından sonraki galle fazlası dağıtılacaktır. Her iki grupta da batın şartı var, şu kadar ki, ölenin payı varsa kendi çocuklarına yahut torunlarına dağıtılacak, kız-erkek eşit olacaktır. Nesli devam etmeyen payı kendisine en yakın derecedeki evlatlar arasında pay edilecektir. Her iki gruptan hangi grubun soyu tamamen kesilirse o grup için öngörülen maaş veya galle fazlası diğer gruba ilave edilecektir. Buna göre; asıl ve birleşen dosya yönünden davacıların dava konusu vakfın galle fazlasına müstehak vakıf evladı olduklarının tespitini istedikleri, bozma sonrası alınan bilirkişi raporunda, dava konusu vakfın birden fazla vakfiyesinin mevcut olduğu, bunlardan sadece evâhir-i Zi'l-hicce 1028 H. / 28 Kasım 1619 M. Tarihli ve 30 Zi'l-hicce 1028 H. / 28 Kasım 1619 M. Tarihli vakfiyelerde galle fazlasının evlada şart kılındığı, söz konusu vakfiyelerde benzer hükümler bulunduğu, vakfedenin evlatlarını iki gruba ayırdığı, birinci grup evlada vakfın gelirinden maaş tahsis etmişken, ikinci gruba ise vakfın gelir fazlasından faydalanmalarına yönelik düzenleme yaptığı, "davacılardan mazbut (Eski) Vakfının evladı olduğuna ilişkin mahkeme kararı alanların gerek mahkeme kararından, gerekse nüfus kayıtlarından 1.grup mu yoksa 2.grup evladı mı olduğu anlaşılamadığından, vakfın gelir fazlasına hak sahibi olduğuna karar verilen davacıların evladı kiram yani 2.grup evlat kabul edilmelidir." şeklinde yorum yapıldığı ve Mahkemece iş bu bilirkişi raporu hükme esas alınmış ise de rapor denetime elverişli ve hüküm kurmaya elverişli olmadığından hükmün bozulması gerekmektedir.", www.kazanci.com.tr, E.T. 03.07.2023.

⁹¹³ Öğretide teamül, "eskiden beri uygulanan ve yapıla gelen muamele ve davranış biçimi" şeklinde tanımlanmaktadır. Eski vakıflar hukukundaki anlamıyla teamül, kural olarak, vakfiyesi bulunmayan ve şartları bilinmeyen bir vakıfta önceleri ne yönde bir uygulama gelişmiş ve yerleşmişse ona riayet edileceğini ifade eder. Bu husustaki sınır, teamülün meşru olması ve zararlı olmamasıdır. Bkz. Em, *Vakıflar*, 516. Bununla birlikte teamül, vakfiyelerdeki şartların yorumlanması hususunda da önem arz etmektedir. Bu yönde bkz. Y. 8. HD, 13.01.2020, E. 2018/9432, K. 2020/14, "Vakfiyeler, vakıf davalarında birinci derecede delil olup (Akgündüz, Ahmet; *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, 1996, Sh. 428), kadimden beri uygulandığı bilinmedikçe vakıf davalarında yazılı delil olarak kullanılamazlar. (Mecelle mad.1739) Vakfiyelerin uygulanma şartı, bunların ifade ettikleri maddelerin sabit ve meşhur olmasıdır.", www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023.

kayıtları⁹¹⁴ arasında bir çelişki varsa teamüle göre hareket edilmekte ve vakfin gallei süregelen bir uygulama şeklinde hangisine göre dağıtılmaktaysa ona riayet edilmektedir⁹¹⁵. Örneğin; mahkeme sicilindeki vakfiyede vakfin gallei “*batnen ba’de batnin*” kaydıyla vakfedenin “*zürriyetine*” şart olunduğu halde, Defterhane’deki surette “*batnen ba’de batnin*” kaydı yer almayıp sadece “*zürriyetine*” şart olunmuşsa öteden beri teamülün ne yönde geliştiği tespit edilerek ona göre dağıtımın yapılması gerekmektedir⁹¹⁶. Zira eski vakıflar hukukunda “*zürriyet*” şartı vakfedenin kız ve erkek çocuklarını ve bunların altsoyunu ifade etmekte, yani bütün batınları kapsamaktayken, buna “*batnen ba’de batnin*” şartı da eklendiğinde, bir batında yer alan vakıf evlatlarının tümü ölmeden galle fazlasından bir sonraki batındakilerin istifade edemeyeceği anlamı çıkmaktadır⁹¹⁷. İşte bu anlamda teamülün hangi yönde geliştiğinin tespiti, vakfiyelerin bütüncül yorumu açısından oldukça önemlidir. Ayrıca, mülhak vakfin birden fazla vakfiyesi veya “*zeyl vakfiyesi*”⁹¹⁸ mevcutsa, tüm vakfiyelerdeki galle şartları ayrı ayrı incelenerek meşruiyet ve sıhhat şartlarını da sağlamak kaydıyla⁹¹⁹ bu husustaki en son tarihli düzenlemenin vakfedenin gerçek iradesini yansıttığı kabul edilmektedir⁹²⁰.

⁹¹⁴ Bu hususta yukarıda bkz. 2.1.3.3.

⁹¹⁵ Berki, *Vakıflar*, 84. Aynı yönde bkz. Özyakışır, “Galle”, 393-394.

⁹¹⁶ Berki, *Vakıflar*, 84.

⁹¹⁷ Bu şartlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 2.1.3.5.1. ve 2.1.3.5.4.

⁹¹⁸ “*Zeyl-i Vakfiyye*”: Saklı tutulan yetkiye dayanarak bir vakfin aslına veya şartlarına veya ek olarak yapılan vakfa ilişkin vakfiyenin altına vakfeden tarafından yapılan beyanlardır. Bkz. “Vakıf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü”, (Erişim Tarihi 03.07.2023), <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/vakif-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu#dic28>. Ayrıca bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 8-9.

⁹¹⁹ Örneğin, “*Gâzî Hüseyin Paşa’nın Girit’teki vakıflarından bahseden aynı tarihli iki farklı vakfiyesinin sûretleri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde bulunmaktadır. Bunların her ikisi de 10 Rebiülahir 1068/15 Ocak 1658 tarihlidir. Söz konusu vakfiyelerin mukaddimleri neredeyse aynı olmasına mukâbil, içerik bakımından farklı hükümler ihtivâ etmektedirler. Ancak muhtevâ itibarıyla daha az olan vakfiyede yirmi şahidin isimleri unvanlarıyla birlikte zikredilmiş; diğer vakfiyede ise bunlardan sadece beşinin ismi sayılmış, ardından “ve gayruhüm (diğerleri)” denilmiştir. Bundan hareketle şahitlerin tümünün isimlerinin yazıldığı vakfiyenin ilk olarak düzenlendiği söylenebilir.*”. Bkz. Yusuf Sağır, “*Gâzî Hüseyin Paşa’nın Girit’teki Vakıf Eserleri*”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/2, (2013): 287. Bu hususta ayrıca “*Vakfın Kurulması ve Bağlayıcılık Kazanmasında Vakfiyelerin İşlevi*” başlıklı konu için yukarıda bkz. 2.1.3.3.

⁹²⁰ Mengüç, “Galle”, 613; Y. 8. HD, 15.01.2020, E. 2018/15085, K. 2020/166, “*“1197 Hicri (1783 Miladi) tarihli vakfiyede galle fazlasına dair 1196 Hicri (1781 M.) tarihli vakfiyeden farklı düzenlemenin mevcut olduğu, buna göre; (...) vakfedenin erkek evlat soyundan gelmedikleri anlaşılmakla bu vakfiye yönünden davanın reddine karar verilmesi yerine kabulü doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.07.2023.

3.4.3.5. Mahkeme Tarafından Verilen Hükümün Niteliği ve Etkisi

Galle fazlasına müstahak vakıf evladı veya ilgilisi olduğunun tespiti davası sonucunda verilen hüküm, usul hukuku yönünden, bir tespit hükmüdür⁹²¹. Bu hükmün hukuki niteliği gereğince davalı bir şey yapmaya veya bir şeyden kaçınmaya mahkûm edilmez, sadece taraflar arasındaki hukuki ilişkinin varlığı veya yokluğu ya da tereddütlü olan içeriği tespit edilir⁹²². Bu sebeple söz konusu dava sonucunda verilen hüküm icraya elverişli bir nitelik arz etmez⁹²³. Zira bu dava, yakın tarihli bir AYM kararında da vurgulandığı üzere, daha sonra ihtiyaç duyulduğunda açılacak galle fazlası alacağı davası gibi bir eda davası değildir⁹²⁴. Bununla birlikte usul hukukunda tespit davası, eda davasının açılmadığı durumlarda, eda davasının öncüsü niteliğinde kabul edilmektedir⁹²⁵. Zikredilen AYM kararında da vurgulandığı üzere, galle fazlasına müstahak vakıf evladı veya ilgilisi olduğunun tespiti davası açılıp olumlu bir tespit hükmü alınmadıkça, eda davası niteliğindeki galle fazlası alacağının tahsili davası açılmaz⁹²⁶. Mülhak vakıflarda intifa haklarının tespiti ve tahsili davalarında görevli mahkeme, asliye hukuk mahkemesi (HMK m. 2/I); yetkili mahkeme ise mülhak vakfın kurulduğu yer veya yerleşim yeri mahkemesidir⁹²⁷.

⁹²¹ Akipek ve Altaş, “Evladiye Davaları”, 149-150; Çınar, “Galle”, 841; Yener ve Uslu, *Davalar*, 98; Özyakışır, “Galle”, 393.

⁹²² Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2013), 246.

⁹²³ Mengüç, “Galle”, 606.

⁹²⁴ AYM, 20.10.2022, 2018/14186, “Somut başvuruya konu derece mahkemeleri önündeki yargılamanın, davacı murisin (Z. Y. ’nin) galle fazlasına müstehik vâkıf evladı olduğunun tespitiyle sınırlı bir davaya ilişkin olduğunu özellikle vurgulamak gerekmektedir. Bu dava galle fazlası alacağı davası değildir. Galle fazlasına müstehik vâkıf evladı olduğunun tespiti davasıdır. Bu dava, bir tespit davasıdır. Galle fazlası alacağı davası ise bir eda davasıdır.”, RG, 28.12.2022, S. 32057. Aynı yönde bkz. Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 58. Diğer taraftan öğretide Çınar’a göre, galle fazlasına müstahak vakıf evladı veya ilgilisi olduğunun tespiti davası sonucunda verilen hüküm olumlu bir tespit hükmü olmakla birlikte, söz konusu hükmün kesinleşmesi sonrasında mazbut vakıflarda VGM’ye, mülhak vakıflarda ise yöneticiye (mütevelliye) başvurulup VY m. 53 vd. koşulların da yerine getirilmesiyle belirlenen tutar davacıya ödeneceğinden, nihayetinde eda hükmü ile aynı hukuki sonuç doğmaktadır. Bkz. Çınar, “Galle”, 841-842.

⁹²⁵ Pekcanitez, Atalay ve Özkes, *Usul Hukuku*, 247.

⁹²⁶ AYM, 20.10.2022, 2018/14186, “Galle fazlasına müstehik vâkıf evladı olduğunun tespiti davası açılıp olumlu bir karar alınmadıkça, galle fazlası alacağı davası açılmaz. Bu husus Anayasa Mahkemesi’nin Bensan Aktaş ve diğerleri kararıyla da teyit edilmiştir.”, RG, 28.12.2022, S. 32057.

⁹²⁷ Cengiz Sarı, *Vakıf Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 111; Mengüç, “Galle”, 606-608; Y. 8. HD, 04.05.2021, E. 2021/11, K. 2021/4024, “4721 Sayılı Türk Medenî Kanunu’nun 51. maddesinde; tüzel kişinin yerleşim yerinin, kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça işlerinin yönetildiği yer olduğu hükme bağlanmıştır. İntifa haklarının (tevlîyet, sükna ve galle) tespit ve tahsili için; aleyhine açılacak davalarda yetkili mahkeme, vakfın yerleşim yeri (kurulduğu yer); mahkemeleri

3.4.3.6. Mahkeme Tarafından Verilen Hükümün Hukuki Sonuçları

3.4.3.6.1. Genel Olarak

Galle fazlasına müstahak vakıf evladı veya ilgilisi olunduğunun tespiti davası neticesinde verilen kesinleşmiş mahkeme kararı, galle fazlası alacağının ödenmesi hususunda icrai bir nitelik arz etmez. Bu tespit hükmünün icrası için vakıf evlatları veya ilgililerin VY m. 53 vd. öngörülen usule uyarak ilgili mülhak vakıf yöneticisine başvurmaları gerekir. Yapılan başvurunun neticesinde mülhak vakıf yöneticisi tarafından VY m. 54 gereğince hesaplanacak galle fazlası alacağı, VY m. 55 vd. hükümleri gereğince hak sahiplerine ödenir.

3.4.3.6.2. Galle Fazlası Alacağı İçin Yapılacak Başvuru

Vakıflar Yönetmeliği'ne göre mülhak vakfın galle fazlası üzerinde hak sahibi olduğunu ve vakfiyede öngörülen diğer koşulları da sağladığını gösteren bir mahkeme kararı alan vakıf evladı veya ilgilisi, galle fazlası alacağını elde etmek istiyorsa, bu tespit hükmüyle birlikte ilgili mülhak vakıf yöneticisine dilekçeyle belli bir süre içerisinde başvurmak zorundadır (VY m. 53/I-a). Temsilen yönetilen bir mülhak vakıf (VK m. 6/II) mevcutsa, bu başvuru, mazbut vakıflarda olduğu gibi ilgili bölge müdürlüğüne yapılmaktadır (VY m. 53/I-b). Bu başvuruda mülhak vakıf evladı veya ilgili kişiden hangi taşınmaz veya mallardan galle fazlası alacağını talep ettiğini açıklaması beklenmez; zira bu hususu inceleme görevi, ilgili mülhak vakıf yöneticisine aittir⁹²⁸.

3.4.3.6.3. Galle Fazlası Alacağının Talep Edilebileceği Süre

Mülhak ve mazbut vakıfların amaçlarını gerçekleştirebilmesi ve faaliyetlerini sürdürebilmesinin önünü açmak ve yıllarca dava tehdidi altında kalmalarını engellemek amacıyla, vakıf evlatları ve ilgililerin galle fazlası alacağına yönelik talep hakkı, kanun

kesin yetkilidir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.07.2023. Aynı yönde bkz. Y. 18. HD, 15.03.2011, E. 2011/740, K. 2011/3562, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.07.2023.

⁹²⁸ Mengüç, “Galle”, 618; Y. 8. HD, 05.02.2019, E. 2018/10714, K. 2019/1036, “(...) vakıf evlatlarının görevi kesinleşen mahkeme kararı ile yalnızca idareye başvurmak olup hangi taşınmaz veya mallardan galle alacaklarının tahsilini istediklerinin açıklanmasına gerek olmayıp bu görev davalı kuruma veya mülhak vakıf yönetimine ait bulunmaktadır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 03.07.2023.

koyucu tarafından belli bir süreyle sınırlandırılmıştır⁹²⁹. Bu süre, VK m. 7’ye 2011 yılında 6111 sayılı Kanun⁹³⁰ ile eklenen dördüncü fıkra gereğince, “*İntifa haklarına ilişkin talepler galle fazlası almaya hak kazanıldığını gösteren mahkeme kararının kesinleştiği tarihten itibaren beş yıl geçmekle düşer*” denilerek beş yıl olarak düzenlenmiştir (VK m. 7/IV)⁹³¹. Bu hüküm VY m. 57’deki “*Emanet hesabına alınan galle fazlaları, alacağın doğduğu tarihten itibaren beş yıl içerisinde talep edilmemesi halinde vakfının hesabına gelir kaydedilir.*” düzenlemesinin bir nevi kanuni dayanağını oluşturmuştur. Bu beş yıllık süre, öğretide ve yargı kararlarında kabul edildiği üzere, hak düşürücü süre niteliğindedir⁹³². Zira bu süre içerisinde talep edilmeyen galle fazlasına yönelik talep hakkı düşmekte ve bu miktar ilgili mülhak vakfın hesabına gelir olarak kaydedilmektedir (VY m. 56-57). Bu sebeple bu sürenin durması veya kesilmesi söz konusu olmadığı gibi,

⁹²⁹ AYM, 09.05.2013, E. 2011/42, K. 2013/60, “*Kanun koyucu, bahse konu dördüncü fıkrafta, vakıfların ve vakıf idaresinin amaçlarını gerçekleştirebilmesi ve faaliyetlerini sürdürebilmesi ve yıllarca dava tehdidi altında kalmasının önüne geçilebilmesi amacıyla, intifa hakkı taleplerine ilişkin olarak, galle fazlası almaya hak kazanıldığını gösteren mahkeme kararının kesinleştiği tarihten itibaren beş yıllık bir hak düşürücü süre uygulanacağını öngörmüştür.*”, RG, 25.07.2014, S. 29071.

⁹³⁰ “*Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*”, RG, 25.02.2011, S. 27857.

⁹³¹ Bu maddenin kenar başlığı “*Genel Müdürlükçe yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar*” olmasına rağmen, maddeye sonradan eklenen söz konusu dördüncü fıkrafta herhangi bir ayırım yapılmadan “*intifa hakkına ilişkin talepler*”den bahsedildiği için, bu hükmün, VGM tarafından temsilen yönetilenler dışında kendi yöneticileri tarafından yönetilen mülhak vakıfları da kapsadığı kanaatindeyiz. Bununla birlikte genel nitelikteki bu düzenlemenin bu özel başlığa eklenmesi, kanaatimizce, kanun yapma tekniği açısından hatalı olmuştur. Zira madde kenar başlıkları, tek başlarına birer yargı içermeseler bile, ilgili maddenin bulunmasını kolaylaştırması ve madde hükmünün yorumunda sağladığı yarardan ötürü önem arz etmektedir. Bkz. Erdin Bayram, “*Kanun Sistematiğinde “Madde”*”, *Yasama Dergisi*, 8, (2008): 104. Ancak Anayasa m. 176’da “*Madde kenar başlıkları, sadece ilgili oldukları maddelerin konusunu ve maddeler arasındaki sıralama ve bağlantıyı gösterir. Bu başlıklar, Anayasa metninden sayılmaz.*” şeklinde genel bir kural mevcuttur. Bununla birlikte öğretide de savunulduğu üzere, Anayasa dışında kenar başlıkların metne dahil olduğu, hiç olmazsa yorumda dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz. Bkz. Başbuğ, *Hukukta Yöntem*, 150.

⁹³² Çınar, “*Galle*”, 845; Özyakışır, “*Galle*”, 396; Mengüç, “*Galle*”, 618; Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 17; AYM, 09.05.2013, E. 2011/42, K. 2013/60, “*5737 sayılı Kanun’un 7. maddesine eklenen dava konusu dördüncü fıkrafta, intifa haklarına ilişkin taleplerin galle fazlası almaya hak kazanıldığını gösteren mahkeme kararının kesinleştiği tarihten itibaren beş yıl geçmekle düşeceği belirtilmiştir. Buradaki beş yıllık sürenin hak düşürücü süre niteliğinde olduğu açıktır. Hak düşürücü süre, hukukun, haklarla ilgili bir kurumu olan zamanaşımının dar anlamda kullanılan bir ifadesidir. Dar anlamda zamanaşımı, alacaklının hakkını talep veya dava etmesinden mahrum olmayı gerektiren bir sükküt sebebidir.*”, RG, 25.07.2014, S. 29071. Aynı yönde bkz. AYM, 06.07.2017, 2014/5871, RG, 08.09.2017, S. 30174; Y. HGK, 12.11.2014, E. 2013/18-1095, K. 2014/897, “*Kanunda öngörülen 5 yıllık süre hak düşürücü süre olduğundan, galle almaya müstehak vakıf evlatlığının tespiti ile ilişkin kararın kesinleşmesinden itibaren şayet 5 yıllık süre içerisinde İdareye hiçbir başvuru yapılmamışsa talep hakkı düşecektir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 05.07.2023.

sürenin dolmasından sonra hak sahibine yapılan ödeme de ancak sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri istenebilir⁹³³.

Galle fazlası alacağının talep edilebileceği beş yıllık hak düşürücü sürenin başlangıcı hususunda 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ve Vakıflar Yönetmeliği hükümleri arasında bir çelişki olduğu görülmektedir⁹³⁴. Nitekim bu sürenin başlangıcı, VK m. 7/IV gereğince mahkeme kararının kesinleştiği tarihken, VY m. 57 gereğince alacağın doğduğu tarihtir⁹³⁵. Yönetmeliğe göre, kanuni düzenlemenin aksine, alacağın doğduğu tarih olan ilk derece mahkemesinin karar tarihi (VY m. 55/I) itibariyle bu süre işlemeye başlar. Ancak Yönetmelik hükümleri Kanun’a aykırı olamayacağından, öğretide de haklı olarak dile getirildiği üzere, bu hususta VK m. 7/IV hükmü uygulanmalı ve galle fazlası alacağının talep edilebileceği beş yıllık hak düşürücü sürenin başlangıcı olarak mahkeme kararının kesinleşme tarihi kabul edilmelidir⁹³⁶. Böylece kanun koyucu tarafından, mazbut ve mülhak vakıflarda, galle fazlası alacağına hak kazanıldığına ilişkin kesinleşmiş mahkeme kararının gereklerinin yapılması hususundaki başvurunun beş yıl içerisinde gerçekleştirilmesi zorunluluğu getirilmiştir⁹³⁷. Ayrıca bu süre, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’na eklenen geçici madde 10 gereğince, ilgili hükmün yürürlük tarihinden (25.02.2011) önce açılmış ve halen devam eden intifa haklarının ödenmesi, mal varlığı ve gelirlerinin tespitine ilişkin davalarda da uygulanır⁹³⁸.

⁹³³ Çınar, “Galle”, 845.

⁹³⁴ Çınar, “Galle”, 845.

⁹³⁵ Öğretide Çınar Yönetmelik’teki bu süreyi, ilk derece mahkemesi kararının ilgili mülhak vakfa ya da mazbut vakıfı VGM’ye tebliği tarihinden itibaren başlayacağı şeklinde yorumlamaktadır. Ancak Yönetmeliğin 57. maddesinde açıkça alacağın doğduğu tarihten itibaren beş yıllık sürenin hesaplanacağı düzenlendiği için kanaatimizce bu yoruma katılmak mümkün değildir. Krş. Çınar, “Galle”, 845.

⁹³⁶ Çınar, “Galle”, 845.

⁹³⁷ Özyakışır, “Galle”, 397.

⁹³⁸ 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’na 6111 sayılı Kanun’un 208 ve 209. maddeleriyle eklenen VK m. 7/IV ve VK geçici m. 10’un Anayasa’ya aykırılığı dolayısıyla iptal davası açılmıştır. Anayasa Mahkemesi, 09.05.2013 tarihli kararında, VK m. 7/IV ile ilgili “Kanun koyucu, bahse konu dördüncü fıkrafta, vakıfların ve vakıf idaresinin amaçlarını gerçekleştirebilmesi ve faaliyetlerini sürdürebilmesi ve yıllarca dava tehdidi altında kalmasının önüne geçilebilmesi amacıyla, intifa hakkı taleplerine ilişkin olarak, galle fazlası almaya hak kazanıldığına gösteren mahkeme kararının kesinleştiği tarihten itibaren beş yıllık bir hak düşürücü süre uygulanacağını öngörmüştür.” diyerek intifa hakkı talepleri için bir süre sınırlaması getirilmesinde kamu yararının bulunduğu ve Anayasa’ya aykırı bir yön taşımadığına; VK geçici m. 10 ile ilgili ise “Maddenin yürürlüğe girmesinden önce açılmış davalarda da uygulanacağı belirtilen düzenlemelerin, Kanun’un yürürlüğünden önce, vakıf evladı veya ilgilisi olan kişilerin açtıkları davalardaki ihtilaf konusuyla ilgili tamamlanmış ve hukuksal sonuçlar doğurmuş kararlara bir etkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle, kuralın, söz konusu düzenlemelerin geriye yürütülmesi ve kazanılmış hakların ihlal edilmesi sonucunu doğurduğu da söylenemez.”

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 7/IV gereğince beş yıllık süre içerisinde başvuru yapılarak galle fazlası alacağı elde edilmiş ancak sonradan eksik veya yanlış ödendiği fark edilmişse, vakıf evlatları veya ilgililer tarafından, galle fazlası alacağının tahsiline yönelik bir eda davası açılabilmesi de mümkündür. Ancak geriye dönük olarak yapılacak intifa hakkı ödemeleri hususunda kanun koyucu, VK m. 7'ye 2011 yılında eklenen 5. fıkra gereğince, sadece mazbut vakıflara özgü olmak üzere beş yıllık süre sınırlaması getirmiştir⁹³⁹. AYM'nin de belirttiği üzere bu hükümle, kamu tüzel kişisi olan VGM lehine olarak, kamusal yarar gözetilerek mazbut vakıfların amacına ulaşmalarını sağlayacak ekonomik kaynaklardan mahrum kalmalarının önlenmesi amaçlanmıştır⁹⁴⁰. Keza Yargıtay, bu hükümle ilgili AYM'ye yapılan iptal başvurusunun reddedilmesini de dikkate alarak, mazbut vakıfların geriye dönük olarak ödeyecekleri intifa haklarına yönelik davalarda davacıların talep haklarını dava tarihinden geriye doğru giderek son

diyerek bu kuralın da kamu yararı amacıyla getirilmiş olduğuna ve Anayasa'ya aykırı bir yön taşımadığına karar vermiştir. Bkz. AYM, 09.05.2013, E. 2011/42, K. 2013/60, RG, 25.07.2014, S. 29071.

⁹³⁹ Bu hüküm gereğince “Mazbut vakıflarda intifa hakları, galle fazlası almaya hak kazanıldığını gösteren mahkeme kararının kesinleştiği tarihten itibaren, vakfın son beş yıl içindeki malvarlığı, gelirleri ve giderleri ile sınırlı olmak ve galle fazlasının mevcudiyeti şartıyla Genel Müdürlükçe belirlenir.”.

⁹⁴⁰ AYM, 09.05.2013, E. 2011/42, K. 2013/60, “Dava konusu kural, vakfın faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli gelirin sağlanmasına yönelik tedbirler alınması ve vakfın aciz hâline düşmesinin önüne geçilerek devamının sağlanması amacıyla, intifa haklarının vakfın son beş yıllık gelirleri ile sınırlı olmak şartıyla Vakıflar Genel Müdürlüğüne belirlenmesine olanak tanımaktadır. Bu açıklamalar ışığında değerlendirildiğinde, düzenlemenin bir zorunluluktan kaynaklandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Vakıfların devamlılığının sağlanması ve vakfiyelerinde belirtilen hayır işlerini yerine getirerek faaliyetlerini sürdürebilmesi kamu yararına yararlıdır. Bunların sağlanabilmesinin vakıfların ihtiyacı olan gelire sahip olmasına bağlı olduğu dikkate alındığında, vakıf evladına ödenecek intifa haklarının, vakıfların son beş yıl içindeki gelirleri ile sınırlandırılması, vakıf amacı, kamu yararı ve kamu düzeni gereği yapılmıştır. Ayrıca, vakıf evladı veya ilgililerine galle fazlası almaya hak kazanıldığını gösteren mahkeme kararının kesinleştiği tarihten itibaren gelir fazlası olan her yıl için intifa hakkı ödeneceği ve geriye dönük olarak yapılacak intifa hakkı ödemelerinin vakfın son beş yıllık geliri ile sınırlı olacağı dikkate alındığında, kamu yararı ile kişi hak ve özgürlükleri arasında adil bir denge kurulduğu, kamu yararını gerçekleştirmeye yönelik sınırlamaların, kişilerin hak ve özgürlüklerinin kullanılmasını ortadan kaldıracak düzeye vardırılmadığı, bu nedenle ölçülülük ilkesine ve demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı hareket edilmediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, kamusal yarar gözetilerek mazbut vakıfların amacına ulaşmalarını sağlayacak ekonomik kaynaklardan mahrum kalmalarının önlenmesi amacıyla, galle fazlası alacaklarının vakfın son beş yıl içindeki malvarlığı, gelirleri ve giderleri ile sınırlı olarak belirleneceği öngörülmüş ise de hak sahiplerinin, galle fazlası alacakları tamamen ortadan kaldırılmamıştır. Dolayısıyla, intifa hakkını, vakfın son beş yıl içindeki malvarlığı, gelirleri ve giderleri ile sınırlayan dava konusu kuralın, bireysel yarar ile kamu yararı arasında açık ve hakkaniyete aykırı bir dengesizlik oluşturmadığı gibi mülkiyet hakkının özünü zedeleyen bir yönü de bulunmamaktadır.”, RG, 25.07.2014, S. 29071. Dolayısıyla mazbut vakıflara ilişkin bu hak düşürücü süre, AYM'nin de belirttiği üzere, mazbut vakıflarda galle fazlası üzerinde hak sahibi olduğuna ilişkin davaların açılmasını ve mahkeme kararlarının uygulanmasını engellemediği gibi süresinde başvuruda bulunan vakıf evlatları veya ilgililerin intifa haklarını almalarını da engellemez.

beş yılla sınırlandırmaktadır⁹⁴¹. Dolayısıyla kanaatimizce mazbut vakıflara özel olarak getirilen VK m. 7/V hükmü lafzı ve amacı çerçevesinde dar yorumlanmalı ve mülhak vakıflarda geriye dönük olarak talep edilen galle fazlası alacağı ödemelerine uygulanmamalıdır. Bununla birlikte, mülhak vakıflarda eksik veya yanlış ödenen galle fazlası alacağının tahsiline yönelik açılan davaların sebepsiz zenginleşme hükümleri çerçevesinde iki ve on yıllık zamanaşımına tabi olduğunu söylemek mümkündür (TBK m. 82).

3.4.3.6.4. Galle Fazlasının Hesaplanması ve Hak Sahibine Ödenmesi

Mülhak vakfın gallesinin muhtevası geniş anlamda asli ve arızı gelirlerinin toplamından oluşur⁹⁴². Mülhak vakıflarda gider kalemleri ise VY m. 54/I'de düzenlendiği üzere; %15 veya Meclis tarafından belirlenen oranda ihtiyat akçesi⁹⁴³, vakfiyelerde yazılı hayır şartı

⁹⁴¹ Bkz. Y. HGK, 12.11.2014, E. 2013/18-1095, K. 2014/897, "(...) Eldeki davada davacılar 1995 yılından dava tarihi olan 2009 yılına kadar eksik ödenen galle fazlalarının hesaplanarak ödenmesini istemişler ve Özel Daire bozma ilamında da bu süre için hesaplama yapılması gerektiği bildirilmişse de, anılan yasa metni gözetilerek dava tarihi olan 14.08.2009 tarihinden geriye doğru vakfın son 5 yıllık dönemini kapsayacak şekilde (2004 yılı da dahil edilerek) mal varlığı dikkate alınarak hesaplama yapılması gerekmektedir. Başka bir deyişle davacılar mahkeme ilamının kesinleşme tarihi olan 18.04.1995'ten itibaren dava tarihine kadar geçen süre için eksik ödenen galle fazlasını istemiş iseler de yukarıda açıklanan yasa hükümleri gözetilerek, davacıların talep haklarının dava tarihinden geriye doğru gidilerek yalnızca son 5 yılla sınırlı olduğunun kabulü gerekir. (...) O halde mahkemece yapılacak iş; Türk Medeni Kanunu'ndan önce eski hukukumuzda dayalı olarak kurulmuş bulunan vakıflar ile muhasebe konusunda uzman bilirkişi kurulu aracılığı ile dava tarihinden (14.08.2009 yılı) geriye doğru vakfın son 5 yıldaki (2004 yılı dahil) malvarlığı belirlenip, Vakıflar Kanunu'nun ilgili maddesi ve Yönetmeliğin 54.maddesindeki hesaplama yöntemi uyarınca gelir ve giderleri incelenerek, davacılar varsa önceden ödenen galle miktarları da mahsup edilerek hesaplama yapılması ve oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekir.", www.kazanci.com.tr, E.T. 07.07.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 05.02.2019, E. 2018/10714, K. 2019/1036, "6111 Sayılı Kanun ile değişik 5737 Sayılı Vakıflar Yasasının 7. maddesine getirilen düzenlemelere göre mazbut vakıflara ait her türlü intifa hakkının (galle fazlası, vazife karşılığı bırakılmamış ücret, maaş vs. dahil) ödenmesi sırasında bu hakkın kazanıldığını gösteren mahkeme kararının kesinleştiği tarihten sonra müracaat tarihinden itibaren geriye doğru vakfın son beş yıl içindeki malvarlığı, gelirleri ve giderleri ile sınırlı olmak ve galle fazlasının mevcudiyeti şartıyla Genel Müdürlükçe (...) belirlenecektir. Elbette ki ... tarafından yasada belirtilen süreler kapsamında bu belirlemenin yapılmadığı veya eksik yapıldığı iddiası nedeniyle hakları zedelenen evlatların dava açma hakları saklıdır. Yalnız vakfın ödemeye esas gelirlerinin tespitinde -yasanın emredici hükmü ve Anayasa Mahkemesi'ne bu hükme ilişkin yapılan iptal başvurusunun reddedilmesi de dikkate alınarak- son beş yıldaki halihazır fiili malvarlığı dikkate alınacaktır.", www.kazanci.com.tr, E.T. 17.07.2023.

⁹⁴² Mülhak vakıflarda gallenin muhtevası hakkında yukarıda bkz. 3.4.2.1.

⁹⁴³ VY m. 3, 54 ve 56 gereğince ihtiyat akçesi, vakfın akar ve hayratlarının onarımı için brüt (gayrisafi) gelirinden %15 oranında ayrılan payı ifade eder. Bu pay, VY m. 56/II gereğince, mülhak vakfa ait ayrı bir hesapta izlenir. İhtiyat akçesi oranı, VY m. 56/III gereğince, Vakıflar Meclisi kararıyla değiştirilebilir. Ayrıca, 30.11.2011 tarihinde VY m. 56'ya eklenen dördüncü fıkra gereğince, ihtiyat akçesi hesabında biriken ve kullanılmayan paralar ile vakıf yöneticisi tarafından mülhak vakıf adına yeni bir taşınmaz satın alınabilir. Mülhak vakıflarda ihtiyat akçesinin kullanımı hususunda ayrıca VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi'ne de başvurulabilir. Bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 13.09.2023.

giderleri (amaca yönelik giderler), VGM tarafından temsilen yönetiliyorsa %20 oranında yönetim ve temsil payı (VK m. 34), vakıf yöneticisi (mütevelli) tarafından yönetiliyorsa tevliyet ücreti ile vakıf için yapılan diğer giderlerdir⁹⁴⁴. Temsilen yönetilen mülhak vakıflarda yönetim ve temsil geçici olarak VGM tarafından üstlenildiğinden, VY m. 54/IV gereğince, galle fazlası için gider kalemleri hesaplanırken ayrıca bir tevliyet ücreti kesilmez (VK m. 6/II). Bunun yerine, VK m. 34 gereğince, %20 oranında yönetim ve temsil payı kesilir. İşte mülhak vakıflarda galle fazlasının miktarı, ilgili yıla ait gerçekleşen gayrisafi gelirlerin toplamından bu gider kalemlerinin çıkarılması suretiyle mülhak vakıf yöneticisi veya VGM tarafından yıllık olarak belirlenir (VY m. 54/I ve II)⁹⁴⁵.

Mülhak vakfın onarıma ihtiyacı olan taşınmazı varsa, VY m. 54/III gereğince, o yıl için gerçekleşen gayrisafi gelirlerinden yönetim ve temsil payı veya tevliyet ücreti ile diğer kanuni giderler çıkarıldıktan sonra kalan miktar onarıma ayrılmalıdır. İlgili hükümden de

⁹⁴⁴ Diğer giderler kapsamına yönetici yardımcısı, muhasebeci, avukat gibi vakıf çalışanlarına (personele) ödenen ücretler ve elektrik, su, telefon vb. gibi genel yönetim giderleri girer.

⁹⁴⁵ Em, *Vakıflar*, 601. Galle fazlasının hesaplanmasına ilişkin bkz. Y. 8. HD, 05.02.2019, E. 2018/10714, K. 2019/1036, “(...) galle fazlasının nasıl ödeneceğine dair dava tarihinde yürürlükte bulunan Vakıflar Yönetmeliğinin 54.maddesinde vakıf gelirlerinden masraflar çıktıktan sonra kalacak fazlanın alacaklılara tahsis edileceği belirtildikten sonra, 55. maddesinde bu tahsisin ne şekilde yapılacağı düzenlenerek vakfiyesinde vakıf taşınmazların bakım ve onarım şartı bulunan vakıfların gayrisafi gelirlerinden her yıl %15 oranında ihtiyat akçesi ayrılarak taşınmazların bakım ve onarımlarının yapılacağı, bu oranın vakıfların malvarlığına göre Vakıflar Meclisi kararıyla artırılabilceği, vakıfların yıllık gayrisafi gelir tahsilatından yönetim ve temsil gideri karşılığı alınarak ... bütçesine gelir yazılacağı, bu vakıfların gerçekleşen yıllık gayrisafi gelir tahsilatından vakıf için yapılan giderler ve vakfiye şartı gereği yapılan her türlü harcamalar çıkarıldıktan sonra vakıf evlatlarına ve ilgililerine ödenecek intifa hakkının belirleneceği ve bunun doğduğu mali yılı izleyen ilk altı ay içinde vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu mali yılın birinci ayında belgeleyenlere yıllık olarak ödeneceği, 53/2. maddesinde ise vakıf için belirlenen gelir fazlası (intifa hakları) vakfiye şartı gereği vakıf evladı veya ilgilisi olduğu ve galleye hak kazandığını kesinleşen mahkeme kararıyla ispat edenlere ve onların evladına vakıf mazbut ise ... mülhak ise mütevelli tarafından ödeneceği öngörülmüştür.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 03.07.2023; Y. 8. HD, 27.09.2018, E. 2017/8571, K. 2018/16402, “27.09.2008 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Vakıflar Yönetmeliğinin 54. maddesinde, sayılan giderler düşüldükten sonra galle fazlasının tespiti gerekirken, bu sıralamaya göre hesap yapılmadan bulunan galle fazlasına hükmedilmesi, doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023; Y. 8. HD, 03.10.2022, E. 2020/2393 K. 2022/7623, “İlk Derece Mahkemesince dava konusu vakfın galle alacağı ödenmesine esas teşkil edebilecek herhangi bir malvarlığı bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiş ise de; eldeki davanın bir kısım davacıları tarafından önceki dönemlere yönelik galle alacağı ödenmesi talebiyle açılan ve Yargıtay denetiminden geçerek kesinleşen davada Çanakkale 2. Asliye Hukuk Mahkemesince verilen 2009/626-2012/231 Sayılı kararda dava konusu Vakfın Çanakkale İli Merkez İlçesi Kemalpaşa Mahallesi Yalı Caddesi üzerinde (474 ada 7 parsel) bulunan Vakıf İş Hanında 1/114 hissesinin olduğu tespit edildiğine göre; söz konusu taşınmaz yönünden davacılar lehine oluşmuş herhangi bir alacak hakkının mevcut olup olmadığı araştırılmadan davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiş, Bölge Adliye Mahkemesi'nin istinaf isteminin esastan reddine dair kararı kaldırılarak, İlk Derece Mahkemesi hükmünün bozulması gerekmiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 01.07.2023.

anlaşıldığı üzere vakfedilen taşınmazların onarımı, eski vakıflar hukukunda olduğu gibi⁹⁴⁶, diğer bütün vakfiye şartlarına tekaddüm eder.

Mülhak vakıflarda yukarıdaki esaslara göre hesaplanan galle fazlası, VY m. 55/II gereğince, mülhak vakıf yöneticisi tarafından her yılın ilk altı ayı içerisinde düzenlenen kesin hesap cetvelinin VGM’ce tasdikinden sonraki 15 gün içerisinde yıllık olarak hak sahiplerine ödenir⁹⁴⁷. Bu ödemenin yapılabilmesi için ilk koşul, vakfiye şartları gereğince vakıf evladı veya ilgilisi olunduğu ve galle fazlası almaya hak kazanıldığının kesinleşmiş mahkeme kararıyla ispat edilmiş olması; ikinci koşul ise mülhak vakfın galle fazlasının mevcut olmasıdır⁹⁴⁸. Dolayısıyla galle fazlasına müstahak vakıf evladı veya ilgilisi olunduğu mahkeme kararıyla ispat edilmiş olsa bile mülhak vakfın ilgili yıl için galle fazlası mevcut değilse bu ödeme yapılamaz.

Galle fazlasının dağıtım esasları büyük çoğunlukla vakfiyelerde düzenlenir. Ancak böyle bir düzenlemenin mevcut olmaması halinde, vakıf evlatları veya ilgilileri arasında, eşit bir şekilde paylaştırılır⁹⁴⁹. Hak sahipleri ilk derece mahkemesinin karar tarihinde bu alacağa hak kazanmakla birlikte, VY m. 55/I gereğince, bu kişilere ancak bu kararın kesinleşmesinden sonra ödeme yapılabilir⁹⁵⁰. Dolayısıyla mülhak vakıf yöneticiliği

⁹⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz. 2.3.4.2.

⁹⁴⁷ Vakıflar Yönetmeliği’nin yürürlüğünden önce galle fazlası üzerinde hak sahibi olanlara ne şekilde ödeme yapılacağı mülga “*Vakıflarda İntifa Haklarının Ne Suretle Tesbit ve İta Edileceği Hakkında 17.07.1936 Tarihli Vakıflar Nizamnamesine Ek Nizamname*”de tespit edilmişti. Bu hususta yukarıda bkz. 3.4.2.2.

⁹⁴⁸ Mengüç, “Galle”, 601; AYM, 09.05.2013, E. 2011/42, K. 2013/60, “*İntifa hakkı, vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu kesinleşmiş mahkeme kararıyla ispat edenlere ödenmektedir. Bunun için, vakfiyede evlada ödeme yapılmasının öngörülmüş olması, kişilerin vakfiyede belirtilen niteliklere haiz vakıf evladı arasında bulunması ve vakfın gelir fazlasının mevcut olması şartlarının bir arada gerçekleşmesi gerekmektedir.*”, RG, 25.07.2014, S. 29071; Y. HGK, 16.06.2020, E. 2017/18-2149, K. 2020/404, “*İntifa hakkı, vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu kesinleşmiş mahkeme kararıyla ispat edenlere ödenmektedir (5737 Sayılı Vakıflar Kanunu m. 75; Vakıflar Yönetmeliği m. 53). Bu ödemenin yapılabilmesi için; vakfiyede evlada ödeme yapılmasının öngörülmüş olması, vakfiyede belirtilen nitelikleri haiz vakıf evladı arasında bulunmaları ve vakfın gelir fazlasının mevcut olması koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.06.2023.

⁹⁴⁹ Akipek ve Altaş, “Evladiye Davaları”, 148.

⁹⁵⁰ Y. 18. HD, 14.04.2008, E. 2008/2169, K. 2008/4313, “*Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi; galleye hak kazandığını mahkeme ilamıyla ispatlayan vakıf evladına ancak kararın kesinleşme tarihinden sonrası için galle fazlası ödeneceğinden, davalının haksız olarak elde ettiği ileri sürülen miktar, davacının galle fazlasına hak kazandığı mahkeme kararının kesinleşmesinden sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne başvurduğu tarih de belirlenip buna göre hesaplanacak bedelin dava tarihine kadar geçecek sürede yıllar itibarıyla getireceği kazanç saptanarak yasal kesintiler yapıldıktan sonra davacıya ödenmesine, istem doğrultusunda müteakip yıllar için de aynı şekilde galle hesabı yapılmasına karar verilmesi gerekirken, yerinde bulunmayan gerekçe ile davanın reddi doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.04.2023.

açısından bu borç ilk derece mahkemesinin karar anında doğmakta, bu kararın kesinleşmesiyle birlikte ise muaccel olmaktadır. İlk derece mahkemesi kararının mülhak vakıf yöneticiliğine tebliğ edilmesi halinde galle fazlaları, VY m. 56/I gereğince, karar tarihinden itibaren hak sahiplerine ödeninceye kadar emanet hesaplarda izlenir.

Vakıflar Yönetmeliği m. 55/III gereğince, yıllık olarak intifa hakkı ödemeleri yapıldıktan sonra ilk defa başvuranlara o yıl için ödeme yapılmaz; ancak hak kazandıkları yılın veya yılların evlat hisseleri, mahkeme kararının kesinleşmesini müteakip ödenir. Örneğin, mülhak vakfın 2022 yılına ilişkin hesaplanan evlat hisseleri Mart 2023 tarihinde hak sahiplerinin hesaplarına yatırıldıktan sonra, Nisan 2023 tarihinde verilen ilk derece mahkemesi kararıyla galle fazlasına hak kazanan ve Nisan 2024 tarihinde kararı kesinleşen vakıf evladı; kararının kesinleşmesini müteakip ilgili mülhak vakıf yöneticiliğine başvurduğunda, 2022 yılına ilişkin galle fazlasından hisse alamaz, ancak 2023 ve 2024 yıllarına ilişkin evlat hisseleri kendisine ödenir.

Galle fazlası alacağının hak sahibine ödenmesi hususunda ödeme yapılacak dönemin mevzuatına göre hareket edilmesi gerekir⁹⁵¹. Bu kapsamda mülhak veya mazbut vakıf ayırımı olmaksızın vakfiyeleri gereğince hizmet karşılığı olmaksızın mütevellilere veya

⁹⁵¹ Bu kapsamda altın para döneminde düzenlenmiş olan vakfiyelerde galle fazlası altın para olarak şart edilmişse, TBK m. 99 gereğince, ödeme zamanındaki rayiç üzerinden bu tutara karşılık gelen Türk Lirası cinsinden ödenmesi gerektiği öğretide kabul edilmektedir. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 403, dn. 487a; Çınar, “Galle”, 843, dn. 50. Aynı yönde bkz. Y. HGK, 13.10.2020, E. 2019/18-367, K. 2020/750, “Mahkemece, alınan anılan bilirkişi raporlarında, vakfiye şartları ve mevzuat gereği vakfiyede evlatlara ödenmesi öngörülen günlük 300 rayicül vakti osmani'nin dava tarihi itibarıyla güncel karşılığının yönteminde bulunması, vakfın fiili malvarlığı esas alınarak bu ücretin (paranın) her yıl için ödenmesi gereken toplam sabit miktarının belirlenmesi ve bu paranın ödeneceği evlat sayısının da ödeneceği yıl itibarıyla ayrı ayrı net olarak her bir evladın payına düşen miktarın tespit edilmesi hususlarının denetime elverişli olmadığı anlaşılmıştır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 03.07.2023; Y. 18. HD, 19.03.2015, E. 2014/13444, K. 2015/3794, “Buna göre, somut olayda yapılacak iş; eski hukukumuza dayalı olarak kurulmuş bulunan vakıflar ve muhasebe konularında uzman bir bilirkişi kurulu oluşturularak, dava tarihinden geriye doğru son beş yıl içindeki tüm gelir, gider, kesin hesaplarına dair belgelerin ...'nden getirilmesi, davacı tarafın varsa göstereceği tüm kanıtların da toplanarak gerektiğinde bilirkişiye yetki verilerek ... ve tapu müdürlükleri gibi kurumlarda yerinde inceleme de yaptırılarak vakfın yasaya göre belirlenecek dava tarihinden itibaren son beş yıl içindeki fiili malvarlığının yönteminde tespit edilmesinden sonra, ödeme yapılacak yıllara dair kesin evlat sayısı ile her yıl için ödenmesi gereken toplam miktarın denetime elverişli biçimde tespit edilmesi; temerrüde düşürme ve faiz başlangıcı gibi konular için de ayrıntıları yukarıda açıklanan Vakıflar Mevzuatının emredici hükümleri dikkate alınarak varsa ödenecek payın belirlenmesinden sonra varsa idarece yapılan ödemelerin de mahsubu dikkate alınarak oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi olmalıyken, mahkemece benzer dava dosyalarındaki raporlar dikkate alınarak fiilen olup olmadığı dahi tespit edilemeyen bir malvarlığı (altın) faizinin galle olarak hesaplama yapan bilirkişi raporu esas alınarak yazılı olduğu şekilde davanın kabulüne karar verilmesi, (...) Doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 03.07.2023.

vakıf evlatlarına hisseleri oranında ödenecek tutarlar, GVK m. 70/son gereğince, gayrimenkul sermaye iradı niteliğinde değerlendirilecek olup; bunların ilgili vakıf tarafından nakden veya hesaben ödenmesi sırasında, GVK m. 94/V(a) uyarınca, gelir vergisi tevkifatı yapılması gerekmektedir⁹⁵². Bu sebeple mülhak vakıf yöneticileri, gelir vergisi mükellefi olan ilgili mülhak vakıf adına galle fazlası ödemeleri yaptıkları sırada, bir evlat hissesinin brüt tutarı üzerinden %20 oranında stopaj kesintisi uygulamakla yükümlüdürler. Ayrıca intifa hakkı ödemesi yapılacak olan mülhak vakıflarda, vakıf evlatları ve ilgililerin haklarının ve vakfın menfaatlerinin korunması adına, gallenin azalmasına yol açacak tasarruflardan kaçınılması ve ekonomik riskler karşısında en yüksek sermaye piyasası araçlarına göre nemalandırılması da önerilmektedir⁹⁵³.

⁹⁵² Mengüç, “Galle”, 619; Erkilet, *Vergi*, 319. Nitekim Gelir İdaresi Başkanlığının 12.08.2020 tarihinde verdiği bir özelgede bu husus, “(...) mülhak veya mazbut vakıf ayrımı olmaksızın Vakıfname gereği, vakıflar tarafından hizmet karşılığı olmaksızın, mütevellilere veya vakfedenin evladı ve evladının evlatlarına hisseleri oranında ödenecek tutarlar gayrimenkul sermaye iradı olarak değerlendirilecek olup, bunların vakıf tarafından nakden veya hesaben ödenmesi sırasında Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin 5/(a) bendine göre gelir vergisi tevkifatı yapılması gerekmektedir.” şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. <https://www.muhasabenews.com/vakiflarda-evlada-odenen-galle-fazlasi-ve-yoneticije-odenen-ucet-uzerinden-gv-ve-dv-kesilecek-mi/>, E.T.: 24.06.2023. Aynı yönde Mardin Valiliği tarafından 22.04.2010 tarihinde verilen bir özelge için bkz. <https://nelsus.com.tr/vakif-tasınmazlarının-kira-gelirlerinden-vakif-evlatlarına-dagitililan-galle-fazlasi-uzerinden-tevkifat-yapilmasi-hk/>, E.T.: 24.06.2023.

⁹⁵³ Yener, *Vakıf Evladiyet Hukuku*, 18.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MÜLHAK VAKFIN DENETİMİ VE SONA ERMESİ

4.1. Mülhak Vakfın Denetimi

4.1.1. Vakıflarda Denetim

4.1.1.1. Genel Olarak

Murakabe, teftiş, nezaret, kontrol, izleme ve gözetim gibi kavramlarla da ifade edilen denetim, bir müessesenin faaliyet ve işlemlerinin önceden belirlenen amaç ve kurallara uygun bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesi amacıyla incelenmesidir⁹⁵⁴. Günümüzde devlet ve özel sektörden sonra üçüncü sektör sivil toplum kuruluşlarından biri olarak kabul edilen vakıflar da denetlenmektedir. Vakıflarda denetim, temel olarak, kuruluş belgelerinde serdedilen amacın gerçekleştirilmesine yönelik iş ve işlemlerin yürürlükteki mevzuata uygunluğunun kontrol edilmesidir⁹⁵⁵. Bu denetim, gönüllü kuruluşlar olduklarından, ilk bakışta çelişkili gibi görünse de aslında bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır⁹⁵⁶. Bu zorunluluğun temel sebebi, vakfın kurulduktan sonra vakfedenin iradesinden bağımsızlaşarak ayrı bir tüzel kişilik kazanması ve topluma mal olarak genel anlamda kamuya yararlı işler üretmesidir. Dolayısıyla toplumdaki vakıf kurma temayülünün artırılması, yayılması ve sürdürülebilmesi amacıyla özel hukuk tüzel kişiliğini haiz bu müesseselere toplum nezdinde duyulan güvenin tesis edilmesi elzemdir.

⁹⁵⁴ Paşa Bozkurt, “Denetim Kavramı ve Denetim Anlayışındaki Gelişmeler”, *Denetim Dergisi*, 12, (2013): 57.

⁹⁵⁵ Koçoğlu, *Vakıflar*, 135.

⁹⁵⁶ M. Enver Özaydın, “Vakıflarda Yeni Denetim Anlayışı: İç Denetim”, *Denetim Dergisi*, 2, (2009): 52-53; Koçoğlu, *Vakıflar*, 135-136.

İşte bunun yolu da bu müesseselerin kuruluş amaçlarına uygun, etkin, sistemli, şeffaf, değişime ve dönüşüme açık bir şekilde denetlenmesinden geçmektedir.

Vakıflarda denetim, çalışmanın mahiyeti gereğince, İslam-Osmanlı ve Türk medeni hukukunda olmak üzere iki ayrı başlıkta incelenmiştir. Böylece geçmişten günümüze vakıflarda denetimin genel bir çerçevesi çizilmiş ve konunun mülhak vakıflara bakan cephesi daha anlaşılır bir biçimde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4.1.1.2. İslam-Osmanlı Hukukunda

Günümüz hukukunda olduğu gibi İslam-Osmanlı hukukunda da bir vakfın yöneticisi (mütevellisi) o vakfın temsilcisi ve ana idarecisi olduğundan, müteveli⁹⁵⁷ mevcut iken kural olarak, vakfın tasarruflarına kimse müdahale edemezdi. Bununla birlikte, mütevellinin tasarrufları da belli makam ve kişilerce denetlenmekteydi. İşte bu denetim işini yürüten iki temel organ mevcuttu: Birincisi, genellikle vakfedenin vakfiyesi ile tayin ettiği “nâzır”⁹⁵⁸ adı verilen iç denetim organı; ikincisi ise bağımsız yargı erkine sahip ve dış denetim organı olan hakimlerdi (kadılardı)⁹⁵⁹. Hem nazırı hem de mütevellisi bulunan vakıflarda nazırın görüşü alınmadan müteveli vakıf üzerinde tasarrufta bulunamazdı⁹⁶⁰. Vakıfların özel nazırlar tarafından denetlenmesini ifade eden “nezâret” ciheti (görevi), önceden incelenen tevliyet ciheti gibi, vakfedenin tayini veya hâkimin tevcihiyle elde edilirdi⁹⁶¹. Dış denetim organı olan hakimlerin vakfedilen mallar üzerinde “velayet-i amme”den gelen genel bir denetim yetkisi mevcuttu⁹⁶². Bu anlamda hakimler, vakıfların

⁹⁵⁷ Bu başlıkta İslam-Osmanlı hukukundaki uygulamadan bahsedildiği için, pozitif hukukta kullanılan “vakıf yöneticisi” terimi yerine, İslam-Osmanlı hukukunda kullanılan “müteveli” terimi tercih edilmiştir. Bu ayırım hususunda ayrıca yukarıda bkz. 2.3.2.

⁹⁵⁸ “Osmanlılar’da maliye, idare ve vakıf kurumlarında yönetici veya denetleyiciye nâzır, ilgili kurum ve faaliyete de nezâret denir.”. Bkz. Mehmet Genç, “Nâzır”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 449.

⁹⁵⁹ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 359-360; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 205.

⁹⁶⁰ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 359.

⁹⁶¹ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 359. Osmanlı Devleti’nde müteveli ve vakfın gelirini toplayan “câbî” gibi memurların kadı (hâkim) tarafından tayin edildiği yönünde bkz. İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı* (İstanbul: Kronik Kitap, 2022), 57.

⁹⁶² İslam tarihinde Emeviler döneminden itibaren tüm vakıfların denetiminin bağımsız yargı erkine verildiği, hatta mütevellisi bulunmayan (şimdiki mazbut) vakıfların idaresinin de mahalli şer’iye hakimleri tarafından üstlenildiği görülmektedir. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 361. Vakıfları denetlemek üzere kurulan ilk müessesenin Emeviler devrinde Mısır kadısı olan Tevbe b. Nümeir (ö. 736) tarafından kurulan “*Divanü’l-Evkaf*” olduğu görülmektedir. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 361; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 288. Memlûk Devleti’nde bile kadıların (hâkimlerin) vakfın gelirleri üzerinde denetim yetkisi olduğu yönünde bkz. Ortaylı, *Kadı*, 57. Ayrıca mütevelliler, vakfın ayrı bir

iç işleyişlerine müdahale etmemekte, yalnızca bu kurumları belirli periyotlarla dış denetime tabi tutmaktaydı⁹⁶³.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren II. Mahmut tarafından 1826 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin teşekkülüne⁹⁶⁴ kadarki süreçte İslam-Osmanlı vakıf hukukunda denetim, temel olarak, iç denetim organı olan nazırlar, dış denetim organı olan hakimler ve yardımcı denetim organı olan muhtesipler (müfettişler/denetmenler) eliyle yürütülmüştür⁹⁶⁵. Bunların yanı sıra Osmanlı Devleti'nde çeşitli makam veya teşkilatlara da nezaret görevinin verildiği görülmektedir. Bu çerçevede, Nezaret'in kuruluşuna kadar vakıflar, sırasıyla sadrazam, şeyhülislam ve dârüssaâde ağaları nezaretine verilmiş; vakıf nezaretlerinin dağınık bir halde bulunması birçok yolsuzluğa sebep olduğundan I. Abdülhamit, kendi adına tesis ettiği vakıfların nezareti için “*Evkaf-ı Hamîdiyye*” adıyla müstakil bir teşkilat kurmuş (1774); sonrasında II. Mahmut, 1809'da kurduğu vakıfları da bunlara ilhak ederek “*Evkaf-ı Hamîdiyye ve Mahmûdiyye*” adıyla yeni bir teşkilat kurmuş; bu teşkilat ise 1814'de “*Darphane-i Âmire Nezâreti*”ne ilhak edilerek en nihayetinde iyice genişlemiş ve 1826 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti adında müstakil bir teşkilatın kurulmasıyla neticelenmiştir⁹⁶⁶. Bu teşkilatları günümüzdeki Vakıflar Genel Müdürlüğünün nüveleri olarak görmek mümkündür.

Görüldüğü üzere, vakıflarda Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kuruluşuna kadarki denetim süreci, çalışmanın ilk bölümünde de değinildiği üzere, dağınık ve yozlaşmış bir hukuki

nazırı bulunsa dahi, bazı tasarrufları yapabilmek için hâkim kararı almak mecburiyetindeydiler. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 360. Ayrıca bkz. 2.3.1.

⁹⁶³ Bayındır, “İdari Vesayet”, 85.

⁹⁶⁴ Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin 14 Ekim 1826'da (h. 12 Rebiülevvel 1242) sadır olan bir İrade-i Seniyye ile “*Darphâne-i Âmire Nezâreti*”nden ayrılarak kurulduğu genel kabul görmektedir. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 366; Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 105-106; Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, 414; Öztürk, *Elmalı Gözüyle Vakıflar*, 195, dn. 27.

⁹⁶⁵ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 363. Osmanlı Devleti'nde II. Mahmut döneminde başlayan batılılaşma hareketleri, Hanedan'ın kurduğu vakıflar için 1826 tarihinde ayrı bir merkezi örgütün kurulmasına ve 1839 tarihinden itibaren bu örgütün üst yetkilisi olan “*Evkaf Hümayun Nazırı*”nın “*Meclis-i Vükelâ*”nın bir üyesi (Bakanlar Kurulu'na dahil bir bakan), bu örgütün de günümüzdeki anlamda “*bakanlık*” konumuna yükselmesine sebep olmuştur. Böylece “*Evkaf-ı Hümayun Nezareti*” bir yandan Hanedan'ın kurduğu mazbut vakıfları yönetmiş, diğer yandan ise bireylerin kurduğu mülhak vakıflar üzerindeki denetim yetkileri günden güne genişlemiştir. Bkz. Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 119; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 366.

⁹⁶⁶ Nazif Öztürk, “*Evkaf-ı Hümayun Nezâreti*”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 522. Benzer yönde bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 363-366; Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 101 vd.; Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, 413-414. Krş. Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)* (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2017), 309-310.

yapıdaydı⁹⁶⁷. Özellikle 19. yüzyılın başlarında İstanbul'daki taşınmazların büyük bir kısmının vakıf malı olduğu⁹⁶⁸, bu dönemde vakfedilen mallar üzerindeki bütün tasarruf işlemlerinin mütevelliler ile “câbî”⁹⁶⁹ adı verilen vakıf görevlilerinin elinde bulunduğu ve bu durumun büyük karışıklıklara sebebiyet verdiği görülmektedir⁹⁷⁰. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde kurulan vakıfların sayısı o kadar çoğalmıştır ki, yeni kurulanlar bir yana, eskilerin yönetim işlerinde dahi aksaklıklar zuhur etmeye başlamış ve bu da devletteki bütün vakıf teşkilat ve nezaretlerinin bir araya getirilmesi zarureti doğurmuştur⁹⁷¹. Dolayısıyla merkezi bir anlayışla Nezaret'in kurulmasının başlıca sebepleri; vakıflar arasında yaşanan dağınıklık ve keyfilğe son verilmesi, siyasi, askeri ve idari sebepler yüzünden vakıflarda baş gösteren yolsuzlukların ortadan kaldırılması, devlet yapısının batılı bir anlayışla yeniden düzenlenmesi ve Evkaf Hazinesi kanalıyla vakıflar arasında kaynak aktarımını sağlayarak vakıflara destek olunması gibi düşüncelerdir⁹⁷². Bununla birlikte, öğretide haklı olarak, bu teşkilatın kurulmasının arzu edilen sonuçları vermediği dile getirilmektedir⁹⁷³.

⁹⁶⁷ Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde vakıflara ilişkin pozitif hukuk düzenlemeleri hakkında bkz. 1.1.2.

⁹⁶⁸ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılında ülkenin tarıma elverişli arazisinin dörtte üçünün vakıf malı olduğu yönünde bkz. Kuran, “Waqf System”, 849.

⁹⁶⁹ Osmanlı Devleti'nde erken dönemlerden itibaren daha çok vakıf gelirlerini toplayan görevliler için kullanılan bir tabirdir. Nitekim Osmanlılar'da küçük vakıfların, özellikle aile (zürrî) vakıflarının bütün idaresi mütevelliler tarafından yürütülürken büyük vakıfların idaresinde nâzır, mütevellî, câbî veya kâtip gibi birçok görevli hizmet ederdi. 1826'da Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin kurulmasıyla birlikte câbîliklerin kısıtlandığı, Tanzimat'tan sonra ise câbîliğin kaldırılarak bu işler için tahsildarların görevlendirildiği görülmektedir. Bkz. Mehmet İpşirli, “Câbî”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 529-530.

⁹⁷⁰ Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 100. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çizakça, *İslam Dünyasında Vakıflar*, 81 vd.

⁹⁷¹ Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 101; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 206.

⁹⁷² Öztürk, “Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti”, 522. Bununla birlikte öğretide haklı olarak dile getirildiği üzere, “Her ne kadar vakfın tarihinde görülen suiistimallerin hizmetten çok onun mal varlığı üzerinde yoğunlaştığı bir gerçek ise de bunun çözüm yolu herhalde idari otoriteye bağlılık değildir. Nitekim idari otoriteye bağlılık, vakfın politik maksatları alet edilmesine ve ona aynı amaçla müdahalelerde bulunulmasına imkân bahşetmiş ve sonuçta vakıf bütün bunlardan büyük ölçüde zarar görmüştür. Kaldı ki devletin ekonomik konularda özel teşebbüs kadar başarılı olamayacağı veya olmadığı da örnekleriyle saptanmış bir realitedir.”. Bkz. Tuncay, *Eski Vakıf Hükümlerimiz*, 285. Ayrıca Elmalılı'ya göre, bir özel hukuk kurumu olan vakıflarda devlet müdahalesi şeri hukuka uygun olmayan bir durumdur. Elmalılı'nın gözüyle Nezaret'in şeri hukuk karşısındaki durumu hakkında bkz. Öztürk, *Elmalılı Gözüyle Vakıflar*, 198 vd.

⁹⁷³ Bu dönemde özellikle Osmanlı topraklarında taşınmaz edinmenin merkezi hükümet üzerinde daha etkili olmayı kolaylaştıracağını düşünen sömürgeci batılı devletler, merkeziyetçi bir anlayışın Osmanlı Devleti'nde hâkim olmasını istemekteydiler. Vakfedilen araziler de dokunulmaz bir hukuki statüde olduğundan, Osmanlı vakıf müessesesi, batının sömürgecilik hırsının önündeki en büyük engel olarak görülmekteydi. Bu anlamda batının mali himaye baskısı, Paris, Londra ve Berlin antlaşmaları sırasında iyice hissedilerek 1860'ta Kırım savaşı sonrasında Osmanlı hükümetinin kredi talebine verilen cevapta açıkça dile getirilmiş ve İngiliz hükümetinin, Osmanlı vakıf sisteminin ortadan

1826’da Evkaf-ı Hümayun Nezareti’nin kurulması neticesinde Osmanlı Devleti’nde tüm vakıflar üzerindeki mevcut denetim organlarının görevleri ilga edilmiş ve Osmanlı vakıf hukukunda denetim resmi olarak merkezileştirilmiştir⁹⁷⁴. Bilindiği üzere mazbut ve mülhak vakıflar ayırımı da bu teşkilatın kurulmasının bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır⁹⁷⁵. Böylece Nezaret, mazbut vakıfların hem mütevellisi hem nazırı, mülhak vakıfların ise tek yetkili nazırı olarak kabul edilmiştir⁹⁷⁶. Önceleri Nezaret (bakanlık) seviyesinde temsil edilen bu kuruluş, 2 Mayıs 1920’de “*Şer’iyye ve Evkaf Vekâleti*”ne çevrilmiş; Cumhuriyet’in ilanından sonra ise 1924 tarih ve 429 sayılı Kanun ile ilga edilerek Başbakanlığa bağlı bir genel müdürlük seviyesine indirgenmiş ve bu görev, günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiştir⁹⁷⁷.

4.1.1.3. Türk Medeni Hukukunda

4.1.1.3.1. Genel Olarak

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte vakıflarda denetimin merkezileştirilmesi görevi 1924 yılında temelleri atılan VGM’ye tevdi edilmiştir. Ancak 1926 yılında kabul

kaldırılmasını talep etmesiyle neticelenmiştir. 1867 yılında İngiliz-Fransız ortak önerisi olarak bu talep yinelenmiş ve 1881’de Osmanlı hükümetinin iflasını ilan etmesi ve Kamu Borçları İdaresi yani “*Duyûn-u Umumiye*”nin kurulmasına yol açması ile batının mali himaye baskısı ileri boyutlara ulaşmıştır. Nihayetinde batının ısrarla üzerinde durduğu vakıflarda tasarruf hakkının genişletilmesi ve vakfedilen taşınmazların alınıp satılır bir hale getirilmesi, hatta çok cüzi “*mukataa bedelleri*” karşılığında gayrimüslimlere intikali sağlanmış ve vakıflara ait yüzlerce arsa ve arazi üzerinde azınlıklar tarafından kilise, mektep, rahip ve rahibe okulları ile sosyal tesisler inşa edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çizakça, *Vakıflar*, 81-83; Öztürk, “Evkâf-ı Hümayun Nezâreti”, 522; Öztürk, *Elmalılı Gözüyle Vakıflar*, 197, dn. 31; Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 292 vd.

⁹⁷⁴ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 359-360. Bununla birlikte, vakıflarda merkezi denetimin gerçekleştirilmesi sırasında, bazı vakıfların siyasi-idari sebeplerden dolayı bu sisteme dahil edilmemesi uygun görülmüştür. Çalışmada “*müstesna vakıflar*” olarak incelenen bu tür vakıflar, günümüzdeki kamuya yararlı vakıflara benzer şekilde, harç ve kanuni prosedürlerin dışında tutulmuştur. Bkz. Karakoç, *Vakıf Müessesesi*, 291 ve 295. Ayrıca, Osmanlı uygulamasında nezaret ve tevliyetleri vakfedenler tarafından sadrazamlara, şeyhülislamımlara, fetva eminlerine, darüssaade ağalarına, İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar kadılarına ve kazaskerler gibi makam sahiplerine bırakılan (şimdiki adıyla mazbut) vakıfların tamamı 1826’da Evkaf Nezareti’nin kurulması neticesinde bu Nezaret’e devredilmiştir. Bu devir işleminin şeri hukuka uygun olabilmesi için mazbut vakıflarda nezaret ve tevliyet hakkı sahiplerinin, bu vazifelerini Evkaf Nezareti’ne devretmeleri ve Evkaf Nazırları değişikçe vekalet yetkilerinin de yenilenmesi gerekeceği, öğretide bazı hukukçularca dile getirilmiştir. Ancak bunlardan tahsisat kabilinden (irsadi) vakıflar için böyle şekli bir formaliteye ihtiyaç olmadığı vurgulanmıştır. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 372.

⁹⁷⁵ Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, 414. Bu hususta yukarıda bkz. 1.2.1.5. Yönetimlerine Göre Vakıflar.

⁹⁷⁶ Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 366; Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 206.

⁹⁷⁷ Kazıcı, *Vakıf Medeniyeti*, 109; Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 369-370. 1926 yılında 743 sayılı Medeni Kanun’un kabulüyle birlikte şeri vakıflar hukukuna ilişkin düzenlemeler de ilga edilmiştir. Bu hususta bkz. Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, 414 ve özellikle dn. 313.

edilen 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi'nin ilk şeklinde, vakıflarda denetimi merkezileştiren bir anlayıştan ziyade, bazı vakıfları denetim dışında bırakıp diğerlerini ise amaçlarına göre dağınık bir halde çeşitli kamu tüzel kişilerinin denetimine tabi tutan bir anlayışın benimsendiği görülmektedir. Nitekim, 1967 yılında 903 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikten önce, “*aile vakıfları*” ile sadece ibadete ilişkin bir hizmetin ifası amacıyla kurulan “*diyani vakıflar*” tamamen denetimin dışında bırakılmış (eMK m. 80/I)⁹⁷⁸; diğer vakıflar ise “*gayesine göre devlet, vilayet, belediye ve köyden hangisine taalluk ediyorsa, onun teftişine tabi*” tutulmuştu (eMK m. 77/I)⁹⁷⁹. Bu anlayıştan 1967 yılında 903 sayılı Kanun'la vazgeçilmiş ve 743 sayılı Medeni Kanun'da yapılan değişiklik neticesinde “*Vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğünün teftişine tabidir.*” denilerek VGM denetim makamı olarak belirlenmiş ve tüm vakıflar istisnasız tek bir kamu makamının denetimine tabi tutulmuştur (eMK m. 78/I-II). Böylece, Türk medeni hukukunda, ancak 1967 yılı itibariyle vakıflarda denetim gerçek anlamda merkezleştirilmiştir⁹⁸⁰.

⁹⁷⁸ Aile vakıfları ile diyani vakıfların denetim dışında bırakılmasının sebebi olarak, öğretide, özel amaçlarla kurulmaları ve bu itibarla kamuyu alakadar etmemeleri gösterilmektedir. Bkz. Saymen, *Şahsın Hukuku*, 486; Saymen, *Hükmi Şahıslar*, 261. Bu düzenlemenin kaynağının İsviçre hukuku olduğu görülmektedir. Nitekim İsviçre hukukunda bir vakfın aile vakfı olması, onu sicile tescilden (İMK m. 52/II) ve denetimden muaf kılmaktadır (İMK m. 87). Dolayısıyla 903 sayılı Kanun ile eski Medeni Kanun'da yapılan değişiklikten önce, İMK m. 52/II hükmü iktibas edilmediğinden, aile vakıfları tescile tabi olmuş ancak denetimden muaf tutulmuştur (eMK m. 80/I). Söz konusu değişiklik neticesinde ise, eMK m. 80/I hükmü de kanundan çıkarıldığından, aile vakıfları hem tescile hem de denetime tabi tutulmuştur. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 43.

⁹⁷⁹ Bu kapsamda vakıflarda devlet denetimi ya İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) ya da vakfın amacına ilişkin konuları üstlenmiş bulunan ilgili bakanlık tarafından yapılıyor veya bu işleri görmek için başka bir devlet makamına yetki veriliyordu. Örneğin; fiili hizmette bulunan erlere yardımda bulunmak amacıyla bir vakıf kurulmuşsa Milli Müdafaa Vekaleti (Millî Savunma Bakanlığı); öğrenciler arasında burs dağıtmak amacıyla bir vakıf kurulmuşsa Maarif Vekaleti (Millî Eğitim Bakanlığı) yetkilendiriliyordu. Buna karşılık, vakıf amacı itibariyle yalnızca bir vilayeti (ili), belediyeyi veya köyü alakadar ediyorsa, bunun denetimi ilgili vilayete, belediyeye veya köy ihtiyar heyetine ait olmaktaydı. Örneğin, bir vilayet dahilindeki mahkumlara veya herhangi bir afete maruz kalan vilayet sakinlerine yardım etmek amacıyla kurulan vakıflar vilayetin denetimine tabiydi. Keza belediye sınırları dahilinde bazı hizmetler yapmak amacıyla kurulan vakıflar da belediye organlarının denetimine tabiydi. Örneğin, bir şehre su getirip dağıtmak veya şehri güzelleştirmek amacıyla kurulan vakıfların denetimi belediyeye aitti. Bunun gibi vakfın amacı bir köyü alakadar ediyorsa bu vakfın denetimi köy ihtiyar heyeti tarafından yapılırdı. Örneğin, bir köy mektebi kurmak, köye yol veya köprü inşa ederek bunların bakımını sağlamak amacıyla kurulan vakıflar bu kapsamdaydı. Bu anlamda, iki kamu tüzel kişiliği (örneğin, iki belediye veya iki vilayet) arasında bir ihtilaf çıkarsa bu hususta mahkemelerin yetkili olduğu ve vakfın hangi kamu hukuku tüzel kişiliğinin denetimine tabi olacağını mahkemelerin takdir edeceği kabul edilmekteydi. Bkz. Saymen, *Şahsın Hukuku*, 487-488; Saymen, *Hükmi Şahıslar*, 261-262; Velidedeoğlu, *Şahsın Hukuku*, 271.

⁹⁸⁰ Bununla birlikte vakıflarda denetimin merkezleştirilmesi hususu, önceki hukukta olduğu gibi, Türk medeni hukukunda da tartışmalıdır. Bu hususta öğretide vakıfların tek elden merkezi denetime tabi tutulmasını savunan görüşler olduğu gibi, bunu yeterli bulmayan görüşler de mevcuttur. Vakıflarda

Günümüz hukukunda eski ve yeni tüm vakıfların iş ve işlemlerinin denetimi, genel anlamda, VGM nezdinde görevli müfettişler vasıtasıyla yerine getirilmektedir. Bu yönde TMK m. 111’de, “*Vakıfların, vakıf senedindeki hükümleri yerine getirip getirmedikleri, vakıf mallarını amaca uygun biçimde yönetip yönetmedikleri ve vakıf gelirlerini amaca uygun olarak harcıyıp harcamadıkları Vakıflar Genel Müdürlüğünce ve üst kuruluşlarınca denetlenir.*” denilerek VGM⁹⁸¹ ve üst kuruluşlar⁹⁸² denetim makamı olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan, VK m. 33/I’de ise “*Mülhak, cemaat, esnaf vakıfları ile yeni vakıflarda iç denetim esastır.*” denilerek eski ve yeni tüm vakıflarda “iç denetim” adıyla farklı bir denetim türü daha düzenlenmiştir. Dolayısıyla günümüz hukukunda vakıflarda denetimi dış ve iç denetim olmak üzere ikiye ayırarak incelemek mümkündür.

denetimin tek bir kamu makamında (VGM’de) toplanmış olmasını – daha ciddi ve etkin bir denetime imkân vereceği, devletin ve toplumun çıkarlarının korunmasına hizmet edeceği ve suiistimalleri önleyeceği gibi gerekçelerle – isabetli bulan görüş için bkz. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 378; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 438; Akünel, *Tüzel Kişiler*, 186; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 693; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 162-163; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 125. Öğretide bizim de katıldığımız diğer bir görüşe göre ise vakıflarda denetimin merkezi bir elden yürütülmesi önemli olmakla birlikte yeterli değildir. Nitekim, vakıflarda denetimin salt VGM’ye bırakılması isabetli olmayıp, vakfın amacı ile ilgili kamu hizmetini gören makamların da bu denetim görevine belli ölçüde katılmaları sağlanmalıdır. Örneğin, sağlık alanında faaliyet yapmak üzere kurulmuş bir vakfın denetiminde VGM’ye yardımcı olarak Sağlık Bakanlığı’nın yetkili kurumlarının da görevlendirilmesi gerekmektedir. Bkz. Köprülü, *Medenî Hukuk*, 590. Hatta, öğretide, vakfın amacı ile örtüşen hizmetleri ifa eden özel sektör temsilcilerine de bu hususta belli ölçüde görev verilebileceği ifade edilmektedir. Bkz. Koçoğlu, *Vakıflar*, 137. Bu yol, denetleyen kuruma (VGM’ye) yardımcı olacağı gibi, denetlenen tüzel kişiliğin de kamu hizmetine yardımcı bir fonksiyon üstlenmesi sebebiyle alanında yetkin ve yetkili kişilerce denetlenmesini sağlar. Böylelikle, vakıfların toplum nezdinde güvenilirliğinin artacağı kanaatindeyiz. Bu bağlamda, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, VK m. 33/III’e “*Genel Müdürlük, yapacağı denetimlerde, vakfın amacı ile ilgili bakanlık veya bakanlıkların iş birliğini isteyebilir.*” şeklinde bir hükmün eklenmesi yararlı olur. Aynı yönde bkz. Ahmet İşeri, Teoman Akünel, Adnan Tezel ve Feridun Bayraktarı, *Türkiye’de Medenî Kanuna Göre Kurulmuş Vakıflar ve Sorunları* (İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yayınları, 1975), 47.

⁹⁸¹ 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 35 vd. maddelerinde VGM’nin kuruluş, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin usul ve esasları düzenleyen birçok hüküm, 02.07.2018 tarihinde çıkarılan 703 sayılı KHK’nın 102. maddesi gereğince yürürlükten kaldırılmış ve bu hususta oluşan kanun boşluğunu doldurmak amacıyla 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 691 vd. hükümleri yürürlüğe konulmuştur. Bununla birlikte 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’na göre çıkarılan Vakıflar Yönetmeliği’nin ilgili hükümleri ise halen yürürlüktedir. Dolayısıyla mevcut durumdan, Yönetmelik’te düzenlenen hükümlere göre denetimin devam edeceği anlaşılmaktadır. Bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 469.

⁹⁸² TMK m. 111 gereğince “*Vakıfların üst kuruluşlarınca denetimi özel kanun hükümlerine tabidir.*”. Ancak uygulamada böyle bir üst kuruluş henüz teşekkül etmediği gibi özel kanun da mevcut değildir.

4.1.1.3.2. Vakıflarda Denetimin Kapsamı

4.1.1.3.2.1. Dış Denetim

Dış denetim, kamu otoritesini temsil eden kurum ve kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilen denetimdir⁹⁸³. Bu anlamda kanun koyucu vakıfları, mal topluluğu niteliğinde olmaları ve derneklerdeki genel kurula benzer zorunlu bir üst organdan yoksun olmaları nedeniyle, yönetim organlarının amaçlarına uygun bir şekilde faaliyette bulunmalarını sağlamak üzere bir devlet idaresi olan VGM aracılığıyla dış denetime tabi tutmuştur⁹⁸⁴. Devlet, kamu hizmetlerinin asıl kurucusu olduğundan, belirli ölçüde kamu hizmet ve yararlarını gören vakıfların bu hizmetlerini kamuya karşı en verimli bir şekilde, sürekli ve düzenli olarak gerçekleştirmesini sağlamakla yükümlüdür⁹⁸⁵. Bu anlamda, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı, kamu hukuku tüzel kişiliğini haiz ve özel bütçeli bir kuruluş olan VGM'ye eski ve yeni tüm vakıflar üzerinde denetim makamı sıfatı tanınmıştır. Bu kuruluş, özel hukuktan doğan ve özel hukuk karakterini taşıyan önemli yetkilerle donatılmıştır⁹⁸⁶. Bununla birlikte VGM, 2008 yılında kabul edilen 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğünden itibaren, denetim görevinin gerektirdiği masraflara karşılık olmak üzere vakıflardan herhangi bir ücret talep edememektedir. Zira tüm vakıfların VGM'ye ödemekle yükümlü tutuldukları katılma payına ilişkin TMK m. 111/II hükmü, isabetli olarak, VK m. 80 gereğince yürürlükten kaldırılmıştır⁹⁸⁷.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün vakıflar üzerindeki dış denetim yetkisinin kapsamı, yürürlükteki mevzuatta eski ve yeni vakıflar hususunda ayrı kanunlar çerçevesinde düzenlenmiştir. Bilindiği üzere, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu sadece yeni vakıflara ilişkin hükümler içerirken, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ise hem eski hem de yeni vakıfları kapsar nitelikte hükümler içermektedir. Bu hükümlerden TMK m. 111'de

⁹⁸³ Koçoğlu, *Vakıflar*, 144-145.

⁹⁸⁴ Köprülü, *Medenî Hukuk*, 589. Aynı yönde bkz. Saymen, *Şahsın Hukuku*, 486; Saymen, *Hükmi Şahıslar*, 260.

⁹⁸⁵ Köprülü, *Medenî Hukuk*, 589.

⁹⁸⁶ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 692; Koçoğlu, *Vakıflar*, 144-145. Ancak, denetim organı kamu hukukuna dahil olduğundan, burada idare hukukunun genel kurallarına da riayet edilmesi ve idare hukukunda kabul edilen “uygunluk prensibinin” de dikkate alınması gerektiği öğretide ifade edilmektedir. Bkz. Öztan, *Tüzel Kişiler*, 133.

⁹⁸⁷ Mülga TMK m. 111/II şu şekildeydi: “Denetimin nasıl yapılacağı, sonuçları ve bu Kanuna göre kurulmuş olsun veya olmasın bütün vakıfların Vakıflar Genel Müdürlüğüne ödeyecekleri denetim giderlerine katılma payı, vakfın safi gelirinin yüzde beşini geçmemek üzere tüzükle belirlenir.”.

düzenlenen⁹⁸⁸ VGM'nin yeni vakıflar üzerindeki dış denetim yetkisinin kapsamı, genel anlamda, iki temel nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar, senede uygunluk denetimi ve amaca uygunluk denetimidir. VGM, yeni vakıfların, vakıf senedindeki hükümleri yerine getirip getirmediğini denetlemekle yükümlü olduğu gibi vakfedilen malların ve vakfın gelirlerinin amaca uygun bir biçimde kullanılıp kullanılmadığını da denetlemekle yükümlüdür. Diğer taraftan, VK m. 33/III'de ise *“Vakıfların amaca ve yasalara uygunluk denetimi ile iktisadî işletmelerinin faaliyet ve mevzuata uygunluk denetimi Genel Müdürlükçe yapılır.”* denilerek, VGM'nin tüm vakıflar üzerindeki dış denetim yetkisi ayrıca düzenlenmiştir. Bu kapsamda, VK m. 33/III gereğince, VGM'nin hem eski hem de yeni vakıflar üzerindeki dış denetim yetkisinin üç temel amacı olduğu görülmektedir. Bunlar; amaca uygunluk denetimi, kanuna uygunluk denetimi ve iktisadi işletmelerin faaliyet ve mevzuata uygunluk denetimidir. Bu çerçevede vakıflar, her yıl ilk altı ayda bir önceki yıla dair bilanço, mali tablolar ve kanunun öngördüğü diğer bilgileri ihtiva eden yıllık beyannameyi⁹⁸⁹ VGM'ye vererek kendilerinin dış denetim süreçlerini başlatmaktadırlar (VK m. 32)⁹⁹⁰.

Yukarıda zikredilen üç amaç çerçevesinde VGM'nin eski ve yeni vakıflar üzerindeki dış denetim yetkisi, 4 sayılı CB Kararnamesi m. 713 ve VY m. 122/I gereğince, bu kuruluşa bağlı Rehberlik ve Teftiş Başkanlığına verilmiştir. Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, VY m. 39/III gereğince, eski ve yeni vakıfların; vakfiye veya vakıf senedinde yazılı amaçları doğrultusunda faaliyette bulunup bulunmadıklarını, yürürlükteki mevzuata uygun yönetilip yönetilmediklerini, mallarını ve gelirlerini vakfiye, 1936 beyanname ve vakıf senedindeki şartlara uygun olarak kullanıp kullanmadıklarını ve vakıf iktisadi işletmeleri ile iştiraklerinin iş ve işlemleri ile gerektiğinde vakıflara ait diğer iştiraklerinin iş ve işlemlerini de denetlemekle yükümlüdür. Rehberlik ve Teftiş Başkanlığında görev yapan müfettişlerin araştırma, inceleme ve denetimleri neticesinde hazırladıkları denetim raporunun VGM'ye sunulması ve bu rapor neticesinde VGM'ce gereken durumlarda ilgili

⁹⁸⁸ TMK m. 111: *“Vakıfların, vakıf senedindeki hükümleri yerine getirip getirmedikleri, vakıf mallarını amaca uygun biçimde yönetip yönetmedikleri ve vakıf gelirlerini amaca uygun olarak harcayıp harcamadıkları Vakıflar Genel Müdürlüğünce ve üst kuruluşlarınca denetlenir. Vakıfların üst kuruluşlarınca denetimi özel kanun hükümlerine tabidir.”*

⁹⁸⁹ Bu kapsamda mülhak vakıflar, diğer vakıflar gibi yıllık beyanname vermekle yükümlü oldukları gibi, mülhak vakıflara özel kesin hesap cetvelini de vermekle yükümlüdürler (VY m. 50/V). Ayrıntılı bilgi için aşağıda bkz. 4.1.2.3.2.2.

⁹⁹⁰ Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 286.

vakfa veya yöneticiye yönelik kanuni prosedürlerin derhal başlatılması; eksiklikler veya yanlışlıklar tamamlanabilir veya düzeltilebilir nitelikteyse de öncelikle bunların giderilmesine yönelik tembihatların yapılarak ilgili vakıf yöneticilerinin uyarılması gerekmektedir⁹⁹¹.

4.1.1.3.2.2. İç Denetim

Vakıflarda yapılan dış denetimler uygulamada dar bir çerçevede mali ve uygunluk denetimi ile sınırlı kalmakta, bu denetimlerde vakıfların risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliği değerlendirilememektedir⁹⁹². Halbuki bu süreçlerin etkin olduğu bir iç kontrol sistemi oluşturmak, vakıfların amaçlarına ulaşmalarında oldukça önem arz etmektedir. İşte bu çerçevede, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda, "*Mülhak, cemaat, esnaf vakıfları ile yeni vakıflarda iç denetim esastır.*" denilerek vakıflarda "*iç denetim*" adıyla yeni bir denetim türü daha getirilmiştir (VK m. 33/I). VY m. 41 gereğince tanımlanan iç denetim; vakfın faaliyetlerinin mevzuata ve stratejik planına uygun olarak yürütülmesini, kaynakların etkili, ekonomik ve verimli olarak kullanılmasını, bilgilerin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve zamanında elde edilebilirliğini sağlamayı amaçlayan, vakfın risk yönetim ve kontrol süreçlerinin etkinliğini değerlendirerek sistemli ve disiplinli bir yaklaşımla vakfın amaçlarına ulaşmasına yardımcı olan bir denetim türüdür⁹⁹³.

Vakıflar Yönetmeliği m. 42'de iç denetimin kapsamı düzenlenmiştir. Bu hükmün birinci fıkrası gereğince, vakıfların tüm iş ve işlemleri iç denetimin kapsamındadır. Söz konusu

⁹⁹¹ Koçoğlu, *Vakıflar*, 147-148. Bu kapsamda, VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi'nden de anlaşıldığı üzere, vakıf yöneticisinin görevden alınmasını gerektiren bir hal mevcutsa VGM tarafından VK m. 10/II uyarınca derhal ilgili prosedürlerin başlatılması; tamamlanabilir bir eksiklik veya düzeltilebilir bir yanlışlık mevcutsa bu hususta öncelikle gerekli tembihatların yapılarak yöneticilerin uyarılması, bundan da bir sonuç alınamıyorsa ilgili vakıf yöneticisi hakkında VK m. 11 gereğince idari yaptırım kararı alınması gerekmektedir. İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 25.08.2023.

⁹⁹² Özaydın, "İç Denetim", 55; Koçoğlu, *Vakıflar*, 137.

⁹⁹³ Vakıflar Yönetmeliği m. 41'deki iç denetim tanımının Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü'nün (IIA – "*Institute of Internal Auditors*") iç denetim tanımından hareketle oluşturulduğu görülmektedir. Türk hukuk mevzuatında kurumsal yönetim ve iç denetim alanında yapılan düzenlemelerin 2000'li yılların başında yaşanan krizlerin ve Avrupa Birliği müzakere sürecinde bulunan bir ülkeden beklentilerin sonucu olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bkz. Bozkurt, "Denetim Kavramı", 60 vd. Bu anlamda Türkiye'de 1995 yılında Türkiye İç Denetim Enstitüsü'nün (TİDE) kurulması ile özel sektör, 2003 yılında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu sektörü ve son olarak 2008 yılında 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile üçüncü sektör olarak anılan vakıflar iç denetim kavramıyla tanışmıştır. Bkz. Özaydın, "İç Denetim", 56. Aynı yönde bkz. Koçoğlu, *Vakıflar*, 139 vd.

hükümün ikinci fıkrasında ise iç denetim faaliyetinin nasıl yürütüleceği düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, eski ve yeni vakıflarda iç denetim faaliyeti; “*vakfın vakfiye, 1936 Beyannamesi ve vakıf senedinde yazılı şartlara ve yürürlükteki mevzuata uygun yönetilip yönetilmediği*”, “*vakfın mallarının ve gelirlerinin vakfiye, 1936 Beyannamesi ve vakıf senedinde belirtilen şartlara uygun bir şekilde etkin ve verimli olarak kullanılıp kullanılmadığı*”, “*işletme ve iştiraklere sahip olan vakıflarda bu işletme ve iştiraklerin sını, iktisadi ve ticari esas ve gereklere uygun tarzda idare edilip edilmedikleri, rasyonel bir şekilde işletilip işletilmedikleri*”, “*vakfın denetime tabi tüm birimlerinin işlem, hesap ve mali tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile Genel Müdürlükçe belirlenen usul ve esaslara uygun olup olmadığı*” hususları dikkate alınarak defter, kayıt ve belgeleri üzerinden ve gerektiğinde işlem yapılan üçüncü şahıslarla hesap mutabakatı sağlanarak yürütülür. Bu hükümle vakıflarda iç denetimin kapsamı; uygunluk denetimi, mali denetim ve performans denetimleri ile sınırlanmış, sistem ve bilgi teknolojileri denetimleri ise kapsam dışında bırakılmıştır⁹⁹⁴.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 33/I ve VY m. 43 gereğince vakıflarda iç denetim, varsa kendi denetim organları veya bağımsız denetim kuruluşları tarafından yapılmaktadır⁹⁹⁵. İslam-Osmanlı hukukunda olduğu gibi Türk medeni hukukunda da vakıfların kuruluş

⁹⁹⁴ Özaydın, “İç Denetim”, 56. Aynı yönde bkz. Koçoğlu, *Vakıflar*, 144.

⁹⁹⁵ Vakfın yetkili organı ya da bağımsız denetim kuruluşu tarafından yapılacak iç denetim, mülga VY m. 43/II hükmü gereğince, ancak denetçi sertifikasına sahip kişiler marifetiyle gerçekleştirilebilirdi. Yine mülga VY m. 44/I’de ise sertifika alabilme şartlarına yer verilmişti. Söz konusu hükümler mülga VY m. 46/V hükmü ile birlikte değerlendirildiğinde, bilanço esasına göre defter tutan vakıfların iç denetiminin varsa kendi denetim organları veya bağımsız denetim kuruluşları tarafından, ancak denetçi sertifikasına sahip kişiler marifetiyle yapılabileceği, işletme esasına göre defter tutan vakıfların iç denetiminde ise sertifika sahibi denetçi zorunluluğu bulunmadığı kabul edilmişti. Keza vakıflarda iç denetimle ilgili en eleştirilen hususlardan biri olan mülga VY m. 44/II’de ise VGM’de belli görevlerde yer alan kişilere sınav şartına tabi olmaksızın vakıf denetçiliği sertifikası alabilme imkânı getirilmişti. Vakıflar Yönetmeliği’nin 43/II, 44, 46/V ve 48. maddeleri ile geçici 3. maddesi, Danıştay 10. Dairesi’nin 02.10.2012 tarih, E. 2008/11347, K. 2012/4555 sayılı ve 18.06.2014 tarih, E. 2009/11943, K. 2014/4092 sayılı kararları ile iptal edilmiştir. Ancak, sertifika şartlarına ilişkin hükümler iptal edilmekle birlikte, mevcut durumda bu konuda henüz herhangi bir kanuni veya idari düzenlemenin yapılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Yönetmeliğin halen yürürlükte olan 49. maddesi gereğince, “*Yapılacak bağımsız denetimlerde, bu Yönetmelikte hüküm bulunmayan hallerde, vakıflar mevzuatına aykırı olmamak üzere, bağımsız denetime ilişkin mevzuat hükümleri ile uluslararası denetim standartları uygulanır.*”. Diğer yandan, uluslararası iç denetçi sertifikasına (CIA – “*Certified Internal Auditor*”) sahip olan ve iç denetim mesleğini uluslararası düzeyde yapabilme yetkinliğine ve niteliğine sahip iç denetçilerin denetim ve sertifika konusunda göz ardı edilmesi de ayrı bir handikap oluşturmaktadır. Bu hususlarda ayrıntılı bilgi için bkz. Özaydın, “İç Denetim”, 56-57; Koçoğlu, *Vakıflar*, 141-142.

aşamasında bir iç denetim organı bulunması zorunluluğu aranmamıştır⁹⁹⁶. Bilindiği üzere, yeni vakıflarda tek zorunlu organ yönetim organıdır (TMK m. 109). Bununla birlikte, vakıf senedinde denetim organı olarak iradi/ihtiyari bir organın (örneğin, danışma veya denetim kurulu vb.) öngörülmüş olması da mümkündür⁹⁹⁷. Ancak vakıflarda böyle bir iç denetim organının bulunması, öğretide ittifakla kabul edildiği üzere, VGM’ye kanunen tanınan dış denetim yetkisini bertaraf etmez⁹⁹⁸. Bu anlamda, yeni vakıflar açısından, vakıf senedinde denetim yetkisinin VGM dışındaki bir makama ait olacağı da kararlaştırılamaz⁹⁹⁹. Nitekim “*Vakıfların amaca ve yasalara uygunluk denetimi ile iktisadî işletmelerinin faaliyet ve mevzuata uygunluk denetimi Genel Müdürlükçe yapılır.*” denilerek dış denetimin her halükârda VGM tarafından yapılacağı vurgulanmıştır (VK m. 33/III)¹⁰⁰⁰.

⁹⁹⁶ Bununla birlikte, uygulamada, yeni vakıfların kuruluş aşamasında VGM tarafından denetim organının bulunması gerektiğine ilişkin telkinlerle karşılaştığı ve oluşturulan bu denetim organlarının yönetim organının iş ve işlemlerini usulen kontrol ve ibra etmek dışında bir fonksiyon üstlenmediği görülmektedir. Bkz. Koçoğlu, *Vakıflar*, 136; Özaydın, “İç Denetim”, 55. Dolayısıyla kanuni bir zorunluluk olmamakla birlikte günümüzde birçok yeni vakfın iç denetim organı bulunmakta iken eski vakıfların ise iç denetim organlarının bulunmadığı görülmektedir. Nitekim eVK m. 22 gereğince “*Bu kanun hükümleri yürümeğe başladıktan sonra vakıflara cihet olarak cabi, kâtip ve nazır adıyla kimse tayin olunamaz. Ancak büyük vakıflarda Umum Müdürlüğün izni (ile) kâtip ve tahsildar kullanılabilir. Eskiden tayin edilmiş nazırlar varsa vazifelerine son verilir.*” denilerek eski vakıflarda iç denetim organı olan nazırların görevlerine son verilmiş ve bu hususta yeni bir iç denetim organı atanamayacağı ifade edilmiştir.

⁹⁹⁷ Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 126; Velidedeoğlu, *Şahsın Hukuku*, 270; Saymen, *Şahsın Hukuku*, 486; Saymen, *Hükmi Şahıslar*, 261. Medeni hukuk tüzel kişilerinden derneğin zorunlu organları ise genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur (TMK m. 72/I).

⁹⁹⁸ Akünal, *Tüzel Kişiler*, 186; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 165; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 126; Saymen, *Şahsın Hukuku*, 486; Saymen, *Hükmi Şahıslar*, 261; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 206.

⁹⁹⁹ Akünal, *Tüzel Kişiler*, 186-187. Yeni vakıflarda dış denetim yetkisi VGM’ye ait olduğu gibi vakfeden vakıf senedinde yönetim organı olarak da VGM’yi göstermiş olabilir. Bu anlamda denetim makamı, yönetimi kendisine bırakılan yeni vakıflarda, yönetim organı olarak yaptığı işlemleri yine kendisi denetler. Böyle bir düzenleme tarzı çelişkili ve kanunun ruhuna aykırı gibi görünse de VGM, gerek temsilen yönetilen mühlak vakıfları (VK m. 6/II) gerekse de mazbut vakıfları aynı şekilde hem yönetmekte hem de denetlemektedir. Bu husustaki suiistimalleri önlemek adına VGM, 04.02.2020 tarihli Genelgesi’nde, temsilen yönetilen mühlak vakıflar ile yönetimi kendisine bırakılan yeni vakıfların beyanname, bildirim, iç denetim raporu ile mühlak vakıflar kesin hesap cetvelini VBYS (Vakıf Bilgi Yönetim Sistemi) üzerinden dolduran ve onaylayan personelin aynı kişi olmaması gerektiğini düzenlemiştir. İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 03.09.2023. Buna karşılık, öğretide, yönetimi kendisine bırakılan yeni vakıflar hususunda denetim makamının bu görevi reddetmesi ve TMK m. 107/II gereğince vakıf senedini tamamlama yoluna gitmesi ve bu süreçte vakfın yönetimi için vesayet makamından TMK m. 427 b. 4 gereğince kayyım tayini talep etmesi gerektiği de savunulmaktadır. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 165.

¹⁰⁰⁰ Bununla birlikte VK m. 33 hükmü, vakıflarda merkezi denetim yerine iç denetimin tercih edildiği, merkezi denetimin tali planda görüldüğü şeklinde yorumlanmaya da müsaittir. Nitekim madde metni vakfın iç denetimi sonucunda vakfın denetim organı ya da bağımsız denetim kurulu tarafından hazırlanacak rapor üzerinden dış denetimin gerçekleşeceği anlamının çıkarılmasına elverişlidir. Öğretide dile getirildiği üzere, hüküm bu şekilde anlaşılırsa VGM’nin dış denetiminin yürürlükteki hukuka nazaran esnek ve şekli bir nitelik ifade edeceği açıktır. Bkz. Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 125.

Vakıflarda iç denetim faaliyeti, vakfın tüzel kişilik kazanması aşamasından başlayıp tüzel kişiliğin sona ermesine kadar belirli aralıklarla sürdürülmektedir. VK m. 33/II gereğince vakıflarda iç denetimin en az yılda bir defa yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda vakıf yöneticileri, VY m. 46'daki esaslar dahilinde denetçi tarafından hazırlanan ve kendilerine sunulan iç denetim raporları ile sonuçlarını, rapor tarihini takip eden iki ay içerisinde VGM'ye bildirmekle yükümlüdürler (VK m. 33/II). İç denetim raporları ve sonuçlarının değerlendirilmesi ve gerekli işlemlerin yürütülmesi görevi ise, 4 sayılı CB Kararnamesi m. 713/I-ç gereğince, VGM Rehberlik ve Teftiş Başkanlığına aittir¹⁰⁰¹.

4.1.2. Genel Müdürlüğün Mülhak Vakıflar Üzerindeki Denetim Yetkisi

4.1.2.1. Genel Olarak

Vakıflarda denetimin kapsamı incelenirken görüldüğü üzere vakıflarda ideal olan denetim usulü, iç ve dış denetimin birlikte yürütüldüğü, etkin, şeffaf, gelişime ve değişime açık bir usuldür. Ancak bu ideale ulaşabilmek için öncelikle mevcut denetimin hukuki niteliğinin bu doğrultuda düzenlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda bu başlıkta öncelikle VGM'nin mülhak vakıflar üzerindeki denetim yetkisinin hukuki niteliği incelenmiş, sonrasında ise VGM'nin mülhak vakıflar üzerindeki denetimi kapsamında mülhak vakıf yöneticilerinin yükümlülükleri üzerinde durulmuştur.

4.1.2.2. Mülhak Vakıflar Üzerindeki Denetimin Hukuki Niteliği

Vakıflar Genel Müdürlüğü 5737 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince denetim makamı olarak tanımlanmıştır (VK m. 3). VGM esas olarak, mazbut vakıfların özel konumu hariç

Ancak kanaatimizce, VK m. 33 hükmünün gerekçesi incelendiğinde, vakıflarda iç denetimin esas olduğunun belirtilmesindeki amacın vakfın kendi organları veya bağımsız denetim kuruluşları nezdinde de denetlenebilmesinin yolunu açmak olduğu görülmektedir.

¹⁰⁰¹ Vakıfların göndereceği iç denetim raporlarının değerlendirilmesi, değerlendirme yapacak kişide iç denetim, iç kontrol, yönetim, süreç analizi, risk değerlendirmesi, risk yönetimi, performans ve bilgi teknolojileri gibi konularda ciddi bir bilgi birikiminin mevcudiyetini gerekli ve zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede öğretilde, bu raporlarda elde edilen bulgularla ilgili ortak bir veri tabanının oluşturulması önerildiği gibi, VGM müfettişlerinin yapacakları denetimlerde vakıfların iç kontrol sistemlerini de incelemeleri ve bir konuda bir görüş bildirmeleri zorunluluğuna da olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından işaret edilmektedir. Dolayısıyla 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile vakıflarda getirilen yeni iç denetim anlayışında yetkililerin üstlenmeleri gereken ciddi bir sorumluluğun olduğu açıktır. Bu sorumluluk, eski ve yeni vakıflarda uygulanacak iç denetim sisteminin uluslararası standartlar ölçeğinde anlaşılması ve gerçekleştirilmesini sağlamak ve bu yönde gerekli çalışmalar yapmak şeklinde ifade edilmektedir. Bkz. Özaydın, "İç Denetim", 57-59. Aynı yönde bkz. Koçoğlu, *Vakıflar*, 144.

tutulduğunda¹⁰⁰², eski ve yeni tüm vakıflar üzerinde sadece denetim yetkisini haiz olup vakıfların iç işleyişine müdahale edemez. Bu itibarla, kural olarak, vakıfları üçüncü kişiler karşısında temsil yetkisi bulunmadığı gibi bizzat vakfın yönetimiyle ilgili bir karar yetkisi de yoktur¹⁰⁰³. Dolayısıyla VGM'nin eski ve yeni vakıflar üzerindeki denetim yetkisi, temel olarak, yönetim organının iş ve işlemlerinin denetlenmesi çerçevesinde cereyan eder¹⁰⁰⁴. Bununla birlikte VGM'nin, özel olarak mülhak vakıflar, genel olarak ise eski vakıflar üzerindeki denetim yetkisinin, yeni vakıfların aksine, denetimin sınırlarını aşan bir hukuki nitelik arz ettiği görülmektedir. Örneğin, mülhak vakıf yöneticileri (mütevelliler) halen VGM'nin en üst seviyedeki karar organı olan Vakıflar Meclisi tarafından atanmaktadır (VK m. 6/II). Keza 04.02.2020 tarihinde çıkarılan Genelge ile mülhak vakfın malları üzerindeki birtakım tasarruflar, kanuni dayanaktan yoksun bir şekilde, Vakıflar Meclisi kararı şartına bağlanarak VGM'ye bir nevi vesayet makamı gibi bir fonksiyon atfedildiği görülmektedir. Nitekim, VK m. 12/III gereğince mülhak vakfa kuruluştaki özgülenen akar taşınmazların değiştirilmesi veya paraya çevrilmesi hususunda sadece mahkeme kararı aranmışken, söz konusu Genelge ile bu değişiklik hususunda ayrıca bir de Meclis kararı şartı getirilmiştir. Keza sonradan iktisap edilen akar taşınmazların daha yararlı olanları ile değiştirilmesi veya paraya çevrilmesi hususunda VK m. 12/III gereğince vakıf yöneticisine bir tasarruf özgürlüğü tanınmışken, söz konusu Genelge ile mülhak vakıflarda bu yetki (kanuna aykırı bir şekilde) Vakıflar Meclisine verilmiştir¹⁰⁰⁵.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün mülhak vakıflar üzerindeki denetim yetkisinin sınırları, mülhak vakfın fiil ehliyetinin sınırları bahsinde incelendiği üzere, mülga ve yürürlükteki

¹⁰⁰² Mazbut vakıfların yönetimi de VGM'de olmak itibarıyla VGM'nin bunlar üzerinde bir nevi vesayet makamı gibi işlev gördüğü görülmektedir. Bu sebeple öğretide bu ilişki “*sui generis bir özel hukuk vesayeti*” olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 121. Bununla birlikte kendine özgü (*sui generis*) olarak ifade edilen bu vesayet ilişkisi, yakın tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararında da dile getirildiği üzere, mazbut vakıfların hukuki statülerinde bir değişikliğe sebebiyet vermediği gibi özel hukuk tüzel kişiliği sıfatlarını da engellemez (VK m. 4). Bkz. AYM, 20.10.2022, 2018/14186, RG, 28.12.2022, S. 32057. Ayrıca bkz. 2.2.3.4.2.

¹⁰⁰³ Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 692; Öztan, *Tüzel Kişiler*, 134. İsviçre İçişleri Federal Departmanı'nın 17 Mart 1921 tarihli sirkülerinde de denetim makamıyla ilgili bu yönle işaret edildiği görülmektedir. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 164.

¹⁰⁰⁴ İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 164. Bu yetki, gerektiğinde mülhak vakıf yöneticisi (mütevelli) aleyhine açılacak bir tazminat davası şeklinde tezahür eder (VK m. 10/IV). Denetim makamı, görevi dolayısıyla gerçekleşen bütün tedbirleri almak veya aldırarak yükümlüdür. Bununla birlikte, vakıf sermayesinin yatırım şekline müdahale edip edemeyeceği ise tartışmalıdır. Bkz. Öztan, *Tüzel Kişiler*, 135.

¹⁰⁰⁵ İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 11.08.2023.

Vakıflar Kanunu çerçevesinde ayrıca ele alınması gereken tartışmalı bir konudur¹⁰⁰⁶. Bu husustaki kanaatimizi tekrardan belirtmek ve özetlemek gerekirse; 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda hukuki nitelik itibarıyla vesayet sınırlarına ulaşan, hatta bir ehliyet sınırlaması teşkil edip etmediği bile tartışmalı olan bu denetim, 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu'nda daha bağımsız bir niteliğe dönüşmüş, adeta yasal danışmanlığa doğru evrilmiştir. Bu kapsamda VGM'nin mülhak vakıflar üzerindeki denetim yetkisinin hukuki niteliğini, önceden ifade edildiği üzere, kendine özgü (sui generis) veya genişletilmiş bir denetim yetkisi şeklinde adlandırmak ve yorumlamak mümkündür¹⁰⁰⁷.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda mülhak vakıf yöneticileri halen Vakıflar Meclisi tarafından atanmakta (VK m. 6/II), çeşitli sebeplerle yöneticinin atanmadığı durumlarda mülhak vakfın yönetimi VGM'ce temsilen yürütülmekte (VK m. 6/II) ve mülhak vakfın aleyhine açılan davalarda VGM de yasal hasım olarak gösterilmektedir (VK m. 76). İşte bu gibi sebeplerle, öğretide Hatemi, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde mülhak vakıf tüzel kişiliğinin VGM karşısındaki durumunu kendisine yasal danışman atanan gerçek kişinin hukuki statüsüne benzetmektedir¹⁰⁰⁸. Nitekim oy (katılma) danışmanı gibi VGM de Kanun'da mülhak vakıflara ilişkin öngörülen bazı işlemlerin yapılmasına oyunu/rızasını izin şeklinde açıklamakta, ancak yasal temsilci olmadığı için mülhak vakıf adına işlemleri bizzat yapamamaktadır¹⁰⁰⁹. Böylece VGM, eski vakıflar üzerindeki denetim yetkisinin sınırlarını vesayete kadar zorlarken, yeni vakıflar üzerinde ise tam tersi bir nitelikte zayıf ve şekli bir denetim makamı olmaktan öteye gidememektedir¹⁰¹⁰.

¹⁰⁰⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz. 2.2.3.4.2.

¹⁰⁰⁷ Öğretide Onar'a göre, VGM'nin mülhak vakıflar üzerindeki gözetim ve denetimi, devlet sıfatıyla gerçekleşmediği, içeriden bir organ sıfatıyla gerçekleştiği için vakfın idaresine katılımı da gerektirmekte ve bu sebeple vakfın fonksiyonlarıyla ilgili tezahür etmektedir. Bkz. Onar, *İdare Hukuku*, 675 ve 895-896. Bu yüzden, öğretide, mülhak vakıflar üzerinde VGM'nin hukuki statüsü, anonim şirketlerdeki yönetim kurulunun hukuki statüsüne de benzetilmektedir. Bkz. Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*, 372.

¹⁰⁰⁸ Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 98.

¹⁰⁰⁹ Yardım amaçlı bir kurum olduğu görüşüne katıldığımız yasal danışmanlık, kişinin fiil ehliyetini sınırlamayıp sadece kanunda sayılan bazı işlemleri yapmasını ya da bazı malları üzerinde tasarrufta bulunmasını engellemektedir (TMK m. 429). Ayrıntılı bilgi için bkz. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 65-67. Diğer taraftan, öğretide, yasal danışmanlığın sui generis bir vesayet kurumu olduğu ve sınırlı bir işlem demeti için de olsa fiil ehliyetini sınırladığı yönünde aksi bir görüş de mevcuttur. Bkz. Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 492.

¹⁰¹⁰ Hatemi'nin de isabetle belirttiği üzere vakıflarda denetimin daha iyi işleyebilmesi amacıyla VGM'nin idari açıdan yeniden yapılandırılması gerektiği açıktır. Bkz. Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 144. Bu husustaki önerilerimiz için ayrıca aşağıda bkz. 4.2.2.3.2.

4.1.2.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Denetim Kapsamındaki Yükümlülükleri

4.1.2.3.1. Genel Olarak

Vakıflar Genel Müdürlüğünün mülhak vakıflar üzerindeki denetim yetkisinin asıl fonksiyonu mülhak vakıf yöneticilerinin iş ve işlemlerinin denetlenmesini sağlamaktır. Nitekim mülhak vakıf yöneticisi (mütevelli), mülhak vakfın temsilcisi ve ana idarecisi olup vakfın bütün iş ve işlemlerinin onun eliyle yürütülmesi esastır¹⁰¹¹. Bu kapsamda kanun koyucu tarafından mülhak vakıf yöneticisine, temel görev ve yetkilerinin yanı sıra¹⁰¹², mülhak vakfın denetimi kapsamında bazı özel yükümlülükler de yüklenmiştir. Bunlar, mülhak vakfın muhasebesini tutma ile mülhak vakfa ilişkin zorunlu beyannameleri verme ve bildirimlerde bulunma yükümlülüğüdür.

4.1.2.3.2. Mülhak Vakfın Muhasebesini Tutma Yükümlülüğü

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 31/I gereğince “*Vakıflar, muhasebe kayıtlarını Genel Müdürlükçe belirlenecek usûl ve esaslar dahilinde tutmak zorundadırlar. Tutulacak defter ve kayıtlar ile ilgili usûl ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.*”. Vakıfların muhasebesi, genel anlamda, bütçe ve kesin hesap işlemlerini ve bu kapsamda tutulacak defterleri ifade etmektedir. Yeni vakıflar ile mülhak, cemaat ve esnaf vakıflarının muhasebesine yönelik iş ve işlemler, VY m. 50 ila 52 hükümlerinde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Mülhak vakıflarda vakfın muhasebesi kapsamındaki bu iş ve işlemleri yapmakla yükümlü olan kişi mülhak vakıf yöneticisi yani mütevellidir.

Vakıflar Yönetmeliği m. 50/I gereğince vakıflar, muhasebe kayıtlarını VGM’nin resmi internet sitesinde yayımlanan “*Vakıflar Tek Düzen Hesap Planı*”na uygun olarak tutmakla, bilânço ve gelir tablolarını bu plan ekindeki örnek tablolara göre düzenlemekle

¹⁰¹¹ Bununla birlikte kanun koyucu, vakfın amacının gerçekleşmesini sağlamak için, mülhak vakıf yöneticilerinin (mütevellilerin) görevden alınması (azli) cihetine gidilebileceğini de kabul ederek onların temsil yetkilerini sınırlandırmıştır (eVK m. 33 ve VK m. 10). Bkz. Arsebük, *Medeni Hukuk*, 322-323. Mülhak vakıf yöneticilerinin görevden alınmasını VGM’nin mülhak vakıflar üzerindeki denetiminin hukuki bir müeyyidesi olarak görmek mümkündür. Bkz. İşeri, “Vakıflar”, 253. Bu konu için aşağıda bkz. 4.1.3.2.2.

¹⁰¹² Bu temel görev ve yetkiler; mülhak vakfın mal varlığını gözetmek, haklarını korumak, mülhak vakfın mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olarak kullanmak ve gereken durumlarda kendisine bir yardımcı tayin etmektir. Ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz. 2.3.4.

yükümlüdürler¹⁰¹³. Hangi vakıfların bilanço esasına tabi olduğu VY m. 50/II’de belirlenmiştir. Bu hüküm gereğince, yıllık brüt (gayrisafi) geliri 213 sayılı Vergi Usul Kanunu¹⁰¹⁴ m. 177/I-2’de yer alan ve her yıl Maliye Bakanlığı’nca belirlenen tutarın (2023 yılı için 440.000 TL’nin) üzerinde bulunan vakıflar ile vergi muafiyeti, işletmesi, iştiraki, şube ve temsilciliği olan vakıfların bilanço esasına göre defter tutmaları zorunludur. Bilanço esasına göre defter tutması gerekmeyen vakıfların ise, VY m. 50/III gereğince, işletme esasına göre defter tutabilmesi mümkündür¹⁰¹⁵. Bununla birlikte, bu vakıflar, işletme esasına göre defter tutmak zorunda olmayıp isterlerse bilanço esasına göre de defter tutabilirler¹⁰¹⁶. Diğer yandan, VY m. 50/IV gereğince tüm vakıflar,

¹⁰¹³ “ Vakıflar Tek Düzen Hesap Planı”, mülhak, cemaat, esnaf ve yeni vakıfların kullanımı için VGM tarafından oluşturulmuş, vakıfların iş ve işleyişine uygun özel hesap kalemlerini içeren bir hesap planıdır. Bu hesap planının amacı, vakıflardaki mali işlemlerin belli kavram ve ilkeler çerçevesinde muhasebeleştirilmesini sağlamak, ilgililere tutarlı ve karşılaştırılabilir mali tablolar sunulmasını temin etmek ve böylece denetim faaliyetlerini kolaylaştırmaktır. Vakıf iktisadi işletmelerinde kullanımı mümkün olmayan bu hesap planının sadece vakıf merkez ve şubelerinde kullanılması mümkündür. Bağlı iktisadi işletmelerin ise 26.12.1992 tarih ve 21447 mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 1 sıra numaralı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) ekindeki hesap planını uyguladıkları görülmektedir. Bkz. Nisa Kıymet Şahin, “Sivil Toplum Kuruluşlarından (STK) Vakıflarda Muhasebe ve Vergi Uygulamaları”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı: 705. Ayrıca bkz. Özcan Altunkara, “Türkiye’de Vakıfların Vergi ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, 2012), 155 vd.; Kerim Alaş, “Kâr Amaçsız Örgütlerden Vakıflarda İç Denetim Faaliyetinin Uluslararası İç Denetim Standartları Açısından İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2016), 28 vd.

¹⁰¹⁴ RG, 10.01.1961, S. 10703.

¹⁰¹⁵ VY m. 51 gereğince vakıfların tutmak zorunda oldukları defterler şunlardır: İşletme hesabı esasında karar defteri, işletme hesabı defteri ile bağış makbuzu kayıt defteri; bilanço esasında ise karar defteri, yevmiye defteri, büyük defter, envanter defteri ile bağış makbuzu kayıt defteridir. VY m. 52/I gereğince bu defterler ile kullanılan bağış makbuzları, harcama belgeleri ve diğer belgeler özel kanunlarda belirtilen süreler saklı kalmak üzere, ilgili bulundukları mali yılı takip eden takvim yılından başlayarak 10 yıl süreyle saklanır. Bununla birlikte, VGM tarafından 04.02.2020 tarihinde çıkarılan Genelge’de belirtildiği üzere, Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığının 12.04.2019 tarih ve 55790 sayılı yazısında işletme esasına göre defter tutan mülhak vakıfların Defter-Beyan Sistemi kapsamına girmediği bildirilmiştir. İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 11.08.2023.

¹⁰¹⁶ Diğer taraftan, bilanço esasına göre defter tutulması zorunlu olan vakıflarda işletme esasına göre defter tutulması ise vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğunu doğurur. Bkz. Y. 18. HD, 18.11.2002, E. 2002/8138, K. 2002/11275, “Dava, davalı vakfın 1997-1998-1999 yılları yapılan denetiminde bilanço esasına göre defter tutulması gereğine değinilip bu hususun yerine getirilmesi istenildiği halde işletme defteri tutmayı sürdürüp teftiş tavsiyelerine aykırı davranışlarda ısrar eden vakıf yöneticilerinin görevden alınmaları istemine ilişkindir. Davalı vakıf temsilcisi ve diğer davalı yöneticiler savunmalarında, dava konusu edilen yıllarda vakfın gayrisafi gelirinin 10 milyar lirayı aşmamış olması nedeniyle davacı Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 21.1.1998 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Tebliğinin 2.maddesinde bilanço esasına göre defter tutulmasının yıllık safi gelirin 10 milyar lirayı aşmış olması halinde zorunlu bulunduğu aksi halde işletme esasına göre defter tutulmasının sürdürülebileceği öngörüldüğü için bu tebliğ hükmüne dayanılarak sözkonusu yıllarda işletme defteri tutulmaya devam edildiğini bildirmişler ve vakfın sözkonusu yıllardaki gayrisafi gelirlerini dilekçelerinde göstermişlerdir. Dosyadaki bilgi ve belgelerden, vakfın hesap ve işlemleri üzerinde tarafların iddia ve savunmaları yönünden bir inceleme yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan mahkemece, davalı vakfa ait dava konusu yıllara ilişkin tüm defter kayıt ve belgelerin

muhasebe kayıtlarını ve belgelerinin tevsikini (belgelemesini) 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nda belirtilen hükümlere uygun olarak yapmakla yükümlüdürler. Bu düzenlemeden ötürü, vakıflar mevzuatında VGM'ce yayımlanan hesap planı dışında, muhasebe kayıtlarının detayı ve belgelerin tevsiki ile ilgili hususlarda 213 sayılı Kanun uygulanmaktadır¹⁰¹⁷.

Vakıflar Yönetmeliği m. 50'nin son fıkrasında ise sadece mülhak vakıfları ilgilendiren bir hüküm getirilmiştir. Bu hükme göre; *“Mülhak vakıflar, ayrıca Ek-8'deki yıllık hesap cetvellerini düzenleyerek her takvim yılının ilk altı ayı içerisinde bölge müdürlüğüne vermek zorundadırlar. Mülhak vakıf yöneticisinin ibraz ettiği belgeler ve vakfiyede belirtilen hayır şartları esas alınarak, kesin hesap bölge müdürlüğüne kontrol edildikten sonra onaylanmak üzere Genel Müdürlüğe gönderilir.”* (VY m. 50/V). Dolayısıyla mülhak vakıf yöneticisi, vakfın muhasebesini, yukarıda açıklanan tek düzen hesap planına göre tutmakla yükümlü olduğu gibi, her yıl başından itibaren altı ay içerisinde bir önceki yıla ait gider ve gelirleri (ve bir önceki yıldan devreden gelirleri) içeren kesin hesap cetvelini hazırlamak ve bunu elektronik ortamda Vakıf Bilgi Yönetim Sistemi (VBYS) üzerinden ilgili bölge müdürlüğüne onay (tasdik) için göndermekle de yükümlüdür (VY m. 38/I)¹⁰¹⁸.

getirilip bunlar üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılmak suretiyle yukarıda sözü edilen tebliğe aykırılık olup olmadığının tespit ettirilmesinden sonra hasıl olacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken davalıların mücerret savunmaları yeterli bulunarak eksik inceleme ile davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023.

¹⁰¹⁷ Ayrıca bilanço usulüne tabi vakıfların muhasebe kayıtlarını, Maliye Bakanlığı tarafından 26.12.1992 tarih ve 21447 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1 sıra no.lu *“Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği”* ile 16.12.1993 tarih ve 21790 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2 sıra no.lu *“Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği”* hükümlerine uygun olarak düzenlemeleri gerekmektedir. Bkz. *“Vakıflar Tek Düzen Hesap Planı”*, (Erişim Tarihi 10.08.2023), https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_220_260519/tek-duzen-hesap-planı.pdf.

¹⁰¹⁸ Mülhak vakfın kesin hesap cetveline ilişkin tüm işlemler, VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi gereğince, VBYS üzerinden elektronik ortamda gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda mülhak vakıf yöneticisi tarafından düzenlenen kesin hesap cetveli, VBYS üzerinden öncelikle ilgili bölge müdürlüğüne onay için gönderilmekte, bölge müdürlüğü tarafından onaylanması üzerine ise yine VBYS üzerinden VGM Strateji Geliştirme Daire Başkanlığına son onay için gönderilmektedir. Dolayısıyla uygulamada, VY m. 38/I hükmüne karşılık, mülhak vakıf yöneticisi tarafından ayrıca ilgili bölge müdürlüğüne kâğıt ortamında verilmemektedir. İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 11.08.2023. Ayrıca, mülga Tüzük m. 29/II'de *“Vakfın yönetim organı, her takvim yılı başında işletme hesabı esasına göre defter tutuluyorsa hesap özeti yeni yılın ilk üç ayı, bilanço esasına göre defter tutuluyorsa bilanço kar ve zarar hesaplarını yeni yılın ilk altı ayı içinde, uygun yerel araçlarla ilan etmek veya yayınlamak zorundadır.”* şeklinde bir hüküm mevcuttu. Yürürlükteki Tüzük'te veya Vakıflar Yönetmeliği'nde ise ilan veya yayına ilişkin böyle bir hüküm mevcut değildir.

Mülhak vakfın kesin hesap cetvelinin vaktinde gönderilmemesi ve yapılan ihtarlara rağmen de durumun değişmemesi halinde ilgili mülhak vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu doğar (VK m. 10/II-d). Keza mülhak vakıf yöneticileri yıllık icraatlarında bu cetvelin dışına çıkamazlar, bu cetveldeki beyanlarıyla bağlıdırlar, aksi halde sorumlulukları doğar (VK m. 10/II-b)¹⁰¹⁹. Ancak bu cetvelin de onaylanarak mülhak vakıf yöneticisine iadesi sağlanmalıdır. Nitekim mülhak vakıf yöneticisi tarafından her yıl yapılan galle fazlası ödemeleri gibi işlemler kesin hesabın tasdikine bağlıdır (VY m. 55/II). Bunun için öncelikle ilgili bölge müdürlüğü, VY m. 50/V gereğince, kesin hesabı ve buna ilişkin belgeleri mülhak vakfın vakfiyesindeki hayır şartları ışığında bir ön incelemeye tabi tutar ve onaylanmak üzere VGM'ye gönderir¹⁰²⁰. Bunun üzerine VGM, bu cetvel ve ekindeki belgeleri inceleyerek uygun görürse onaylar; aksi halde ilgili mülhak vakıf yöneticisinden izahat ister. Bu izahatın yeterli görülmemesi veya yöneticinin kötü niyetinden şüphe edilmesi halinde ise yine ilgili mülhak vakıf yöneticisinin sorumluluğu söz konusu olur (VK m. 10/II-d)¹⁰²¹. Ayrıca 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na göre belirlenen muhasebe kural ve standartlarına uymayan vakıf yöneticilerine, VUK m. 353/6 gereğince, (2023 yılı için 26.000 TL) özel usulsüzlük cezası kesilmektedir.

4.1.2.3.3. Zorunlu Beyannameleri Verme ve Bildirimlerde Bulunma Yükümlülüğü

Vakıflar Yönetmeliği m. 38/I gereğince tüm vakıflar, bu Yönetmeliğin ekinde yer alan beyanname ve bildirimleri zamanında elektronik ortamda VGM'ye göndermek, ayrıca ilgili bölge müdürlüğüne de vermek zorundadırlar. Uygulamada, VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi gereğince, vakıflarca teslimi zorunlu tüm beyanname ve bildirimler

¹⁰¹⁹ Nitekim, örneğin, mülhak vakfın hesap cetvelinde onarım ihtiyacı olan taşınmazlara ve bunların tahmini onarım bedellerine yer verilmektedir. İşte beyan ettiği bu bedellere aykırı bir onarım faaliyetine girişmesi durumunda mülhak vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu söz konusu olur (VK m. 10/II-b). Ayrıca, vakıf yöneticileri bu onarımları her yıl Vakıflar Meclisi kararıyla belirlenen sınırlar dahilinde yapabilmekte, bu sınırın üzerinde bir onarıma teşebbüs edebilmeleri içinse VGM'den izin almaları gerekmektedir. Yukarıda bkz. 2.3.4.2. Vakıflar Yönetmeliği'nin yürürlüğünden önce ise bu raporlara ilişkin detaylar mülga Tüzük'te düzenlenmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyıldız, "Devlet Denetimi", 60.

¹⁰²⁰ Ancak, daha önce de bahsedildiği üzere, uygulamada bu ön incelemenin de VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi gereğince elektronik ortamda VBYS üzerinden gerçekleştirildiği ve bölge müdürlüğüne onaylanan hesap cetvelinin VGM Strateji Geliştirme Daire Başkanlığına gönderildiği görülmektedir. İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 11.08.2023.

¹⁰²¹ Mülga Vakıflar Kanunu zamanındaki uygulama için bkz. Akyıldız, "Devlet Denetimi", 60.

ekleriyle beraber bölge müdürlüğüne sadece VBYS üzerinden elektronik ortamda gönderilmektedir¹⁰²². Mülhak vakıf yöneticisi tarafından gönderilmesi zorunlu olan beyanname ve bildirimler, Vakıflar Yönetmeliği ile VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi'nde açıklandığı üzere şunlardır: “Yıllık Beyanname”, “Yurtdışından Yardım/Bağış Alma, Yurtdışına Yardım/Bağış Yapma Bildirimi”, “Taşınmaz Mal Bildirimi”, “İktisadi İşletme/Şirket Açma/Kapatma Bildirimi”, “İç Denetim Raporu”, “Mülhak Vakıflar Hesap Cetveli”, “Adres Değişikliği Bildirimi” ve “Mülhak Vakıf Evladı Değişiklik Bildirimi”.

Vakıflarda yıllık beyanname, her vakfın yılın ilk altı ayı içerisinde vermek zorunda olduğu genel beyanname olup, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda ayrıntıları düzenlenen tek beyanname'dir. Nitekim VK m. 32 gereğince “*Vakıf yönetimi; vakfın yönetici veya yönetim kurulu üyeleri listesini, bir önceki yıla ait faaliyet raporlarını, bütçe ve bilançolarını, gayrimenkullerini, malî tablolarını ve bu tabloların uygun araçlarla yayınlandığına dair belgeyi, işletme ve iştiraklerinin malî tabloları ile yönetmelikle belirlenecek diğer bilgileri içeren beyannameyi her takvim yılının ilk altı ayı içerisinde Genel Müdürlüğe verir.*”. Keza VY m. 34/I gereğince de “*Vakıf yöneticileri, bir önceki yıla ait Ek-2'deki beyannameyi eksiksiz doldurarak, her takvim yılının ilk altı ayı içinde elektronik ortamda göndermek zorundadır.*”. Mülhak vakıflar bu yıllık beyannameye ek olarak yıllık hesap cetveli de vermekle yükümlü tutulmuşlardır (VY m. 50/V). Vakıflar Yönetmeliği ve VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi'nde tüm beyanname ve bildirimlerle ilgili açıklayıcı düzen hükümleri mevcuttur.

Mülhak vakıf yöneticisi yukarıda bahsedilen tüm beyanname ve bildirimleri süresi içerisinde VGM'ye elektronik ortamda (VBYS üzerinden) göndermekle yükümlüdür (VY m. 38/I). VGM'ce yapılacak tebligata rağmen bu yükümlülüğüne aykırı davranan mülhak vakıf yöneticisine, VK m. 11 gereğince, idari bir yaptırım olarak resen idari para cezası uygulanır (VY m. 38/II). Bu idari para cezasını teklif edecek merci, VGM'ye bağlı Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı veya müfettişlerdir (VY m. 122/I-f ve 123/I-h). Ayrıca,

¹⁰²² Genelge ile getirilen bu düzen hükmü, uygulamada kolaylık sağlamak amacı taşıdığı anlaşılmakla birlikte, VY m. 38/I hükmüne aykırı bir nitelik taşımaktadır. Bu anlamda, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, Vakıflar Yönetmeliği'nde değişiklik yapılması ve Yönetmeliğin Genelge ve uygulamayla uyumlaştırılması gerektiği açıktır. Bu Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 11.08.2023.

VY m. 38'e 18.04.2023 tarihinde eklenen üçüncü fıkra gereğince, mülhak vakıf yöneticisi tarafından bu beyanname ve bildirimlerin usulüne uygun olarak verilmediğinin anlaşılması halinde, VGM'ce ilgili yöneticiye iadesi sağlanır ve eksiklikleri ve/veya yanlışlıkları düzeltilmesi için otuz günlük süre verilir. Bu süre içerisinde de eksiklikleri veya yanlışlıkları tamamlamaması, düzeltmemesi veya aykırı işlemlere devam etmesi halinde ise ilgili mülhak vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu söz konusu olur (VK m. 10/II-d)¹⁰²³.

4.1.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Sorumluluğu

4.1.3.1. Genel Olarak

Vakıf yöneticiliği tamamen güvene dayalı ve kamu yararının ağırlıkta olduğu bir görev olduğundan, bu görevi gereği gibi veya hiç yerine getirmeyen veyahut yetkilerini vakfın aleyhine olacak şekilde kullanan vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu doğacağı gibi vakfa karşı veya vakfı kullanarak işlediği suçlardan da cezai sorumluluğu doğar. Vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu kapsamında görevden alınmasını (azlini) ve tazminat sorumluluğunu; cezai sorumluluğu ise 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu¹⁰²⁴ kapsamında görevinden doğan suçlardan dolayı sorumluluğunu ifade etmektedir¹⁰²⁵. Bu kapsamda mülhak vakıf yöneticisinin (mütevellinin) sorumluluğunu hukuki ve cezai sorumluluk şeklinde ikiye ayırarak incelemek mümkündür.

4.1.3.2. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Hukuki Sorumluluğu

4.1.3.2.1. Genel Olarak

Vakıf yöneticisinin hukuki sorumluluğu, genel anlamda, VK m. 10'da düzenlenmiştir. Bu hükümde vakıf yöneticisinin temel görevleri belirlenerek bu görevleri gereği gibi veya hiç yerine getirmeyen veyahutta yetkilerini vakfın aleyhine olacak şekilde kullanan yöneticilere uygulanabilecek görevden alma müeyyidesi ve buna eklenilen veya ayrıca talep edilebilen özel bir tazminat müeyyidesi öngörülmüştür. Bu kapsamda mülhak vakıf

¹⁰²³ VK m. 10/II-d'de özel olarak düzenlenen bu görevden alma (azil) sebebi hakkında ayrıntılı bilgi için aşağıda bkz. 4.1.3.2.2.2.1.6.

¹⁰²⁴ RG, 12.10.2004, S. 25611.

¹⁰²⁵ Aynı yönde bkz. Akyıldız, "Devlet Denetimi", 72.

yöneticisinin hukuki sorumluluğu başlığı altında görevden alınması ve tazminat sorumluluğu incelenmiştir.

4.1.3.2.2. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Görevden Alınması

4.1.3.2.2.1. Görevden Alma (Azil) Kavramı ve Vakıf Yöneticiliğini Sona Erdiren Diğer Sebepler

Mülhak vakıf yöneticisinin “*mütevellilik/tevlîyet*” adıyla anılan yöneticilik görevi çeşitli sebeplerle sona erebilir. Vakıf yöneticiliğini sona erdiren sebepler temel olarak; görevden alma (azil), ölüm, istifa veya VK m. 9’daki suçlardan¹⁰²⁶ biriyle mahkûmiyettir¹⁰²⁷.

¹⁰²⁶ VK m. 9 gereğince “*Vakıflarda; hırsızlık, nitelikli hırsızlık, yağma, nitelikli yağma, dolandırıcılık, nitelikli dolandırıcılık, zimmet, rüşvet, sahtecilik, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, güveni kötüye kullanma, kaçakçılık suçları ile Devletin güvenliğine karşı işlenen suçların birinden mahkûm olanlar yönetici olamazlar. Vakıf yöneticisi seçildikten sonra yukarıdaki suçlardan mahkûm olanların yöneticiliği sona erer.*”. Bu suçların vakıf yöneticiliğini sona erdirmesi bakımından kime karşı işlendiğinin bir önemi yoktur. Vakıfla alakası olmayan üçüncü kişilere karşı işlenmiş de olsa vakıf yöneticiliğini sona erdirir. Nitekim bu tür suçlar, nitelikleri gereğince, vakıflar gibi ideal amaç güden kuruluşlarda mütevellilik görevi üstlenen kişilerin her surette güvenilir ve iyi ahlak sahibi olması gerektiği kabulüne açıkça aykırıdır. Bkz. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 126; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 77. 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nda ise mütevellilerin “*haysiyet ve şerefî bozan suçlardan biri ile veya ağır hapis veya altı aydan fazla hapis ile mahkûm olması*” bir azil sebebi olarak kabul edilmişti (eVK m. 33-F). Ancak mülga Vakıflar Kanunu zamanında söz konusu bentte yer alan “*ağır hapis veya altı aydan fazla hapis ile mahkûm olmak*” ifadesi öğretide haklı olarak eleştirilmekteydi. Zira, ağır hapis veya altı aydan fazla hapis cezası almanın, mütevellinin mutlak bir şekilde güvenilir olmaması veya iyi ahlak sahibi olmaması sonucunu doğurmayacağı ifade edilmekteydi. Nitekim, öğretide özellikle altı aydan fazla hapis cezasıyla mahkûm olmak kuralının çoğu zaman mütevellilik göreviyle hiçbir alakası bulunmadığı ifade edilmekteydi. Örneğin, trafik güvenliğini taksirle tehlikeye sokma suçundan yedi ay hapse mahkûm olan kişi ne mütevelli olarak atanabilmekte ne de bu göreve devam edebilmekteydi. Bu sebeple öğretide bu hükmün, VK m. 9’da olduğu gibi, yalnızca şeref ve haysiyet kırıcı suçlardan birinden mahkûm olmak ile sınırlandırılması gerektiği önerilmekteydi. Bkz. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 126; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 77 ve 82. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda ise kanun koyucu isabetli bir şekilde, “*şeref ve haysiyet kırıcı suçlar*” gibi muğlak bir ifadeye yer vermeyerek ilgili suçların neler olduğunu tahdidi bir şekilde saymış ve bu suçlardan mahkûmiyet hükmünün kesinleşmesiyle birlikte mütevellilik görevinin de kendiliğinden sona ereceğini hükme bağlamıştır (VK m. 9/I). Mütevellinin cezai sorumluluğu kapsamında ayrıntılı bilgi için bkz. 4.1.2.4.3.

¹⁰²⁷ Mülhak vakıf yöneticiliğinin (tevlîyetin) sayılanlardan başka sebeplerle de sona ermiş olması mümkündür. Bkz. Y. 18. HD, 17.02.2014, E. 2013/11827, K. 2014/2527, “*Davalı ...’ın ... 3.Asliye Hukuk Mahkemesi’nin 2002/139 E.-453 K. sayılı ilamıyla davaya konu ... Valisi ...Vakfı’nın tevlîyete ehil vakıf evladı olduğunun tespiti üzerine ... Tevcih Komisyonunun 07.05.2005 gün 14 Sayılı kararı ile tevlîyetin kendisine tevcih edildiği ve bu tarihte vakıf yönetimini teslim aldığı, tevlîyetin tespitine dair mahkeme kararının yargılamanın yenilenmesi yoluyla 28.05.2007 tarihinde kesinleşerek kaldırılması üzerine davalının yöneticilik görevi sona ermesine rağmen Vakıflar Genel Müdürlüğüne geri alınmadığı ve bu görevin 06.03.2009 tarihine kadar fiilen devam ettiği, (...) anlaşılmaktadır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 29.08.2023. Ayrıca, eski vakıflar hukukunda yöneticilik görevini (tevlîyeti) sona erdiren bir diğer hal ise “*ferağ*” veya “*kasr-ı yed*” olarak ifade edilen tevlîyet görevinin devridir. Eski hukukta hâkim tarafından lehine ferağda bulunulan kişiye tevlîyetin tevcih edilmesiyle hüküm ve sonuç doğuran bu hal, tevlîyetin, vakfedenin soyundan gelenlere bırakıldığı mülhak vakıflar açısından yürürlükteki mevzuat çerçevesinde geçerli bir sona erme sebebi değildir.

Bunlardan en bilineni ve sonuçları itibariyle en önemli olanı ise vakıf yöneticisinin görevden alınmasıdır. Klasik terminolojide “azil” olarak adlandırılan bu kavram, hukuki niteliği itibariyle, tek taraflı ve varması gerekli bir irade beyanıyla bir kimsenin görevine son verme veya bir kimseye verilen bir yetkinin geri alınmasını ifade eden bozucu yenilik doğuran bir haktır¹⁰²⁸. Kanun koyucu tamamen güvene dayalı olan vakıf yöneticiliği görevini gereği gibi veya hiç yerine getirmeyen veyahutta yetkilerini vakfın aleyhine olacak şekilde kullanan vakıf yöneticisi hakkında VK m. 10’da görevden alma müeyyidesini ayrıntılı bir şekilde düzenleyerek vakıf tüzel kişiliğini korumuştur.

Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınması, eVK m. 33’teki düzenlemeden farklı olarak, Vakıflar Meclisinin vereceği idari bir karar neticesinde değil; Meclisin vereceği karara dayalı olarak VGM’nin başvurusu üzerine açılan bir davayla mülhak vakfın yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesinin vereceği bir karar neticesinde gerçekleştirilir (VK m. 10). Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınması davasını; tarafları, konusu, hukuki niteliği, şartları ve hukuki sonuçları itibariyle incelemek gerekir.

4.1.3.2.2.2. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Görevden Alınması Davası

4.1.3.2.2.2.1. Davanın Tarafları, Konusu ve Hukuki Niteliği

Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınması davasının davacı tarafında VGM yer alır. Bu davanın davalı tarafında ise görevden alınması talebiyle mahkemeye başvuruyla ilgili mülhak vakıf yöneticisi ve mülhak vakıf tüzel kişiliği birlikte yer alır. Zira, vakıf yöneticisinin görevden alınması davasında verilecek karar vakıf tüzel kişiliğinin hak ve hukukunu da doğrudan etkileyeceğinden, vakıf tüzel kişiliğinin de bu davada taraf sıfatının bulunması zorunludur¹⁰²⁹. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun da

Nitekim başka bir kimse lehine tevliyet görevini devretmek isteyen mütevellinin öncelikle istifa etmesi, sonrasında bu göreve gelmek isteyen kişinin vakfiyedeki şartları taşıması şartıyla mahkemeye başvurarak bunu ispatlaması ve neticede Meclisin de bu kişiyi müteveli olarak ataması gerekmektedir (VK m. 6/II). Eski vakıflar hukukunda mevcut bu sona erme hali hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 202.

¹⁰²⁸ Eren, *Borçlar Genel*, 506. Ayrıca bkz. Fahrettin Atar, “Azil”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 326-327; Erdoğan, “Azl” maddesi, 41.

¹⁰²⁹ Y. HGK, 26.03.2003, E. 2003/18-173, K. 2003/191, “Diğer önemli bir nokta da aynı zamanda ileriye etkili hukuki sonuçlar doğurmaya yönelik eldeki davanın açıldığı tarihte, davanın fiilen görevden uzaklaşmış olmasının, bu davada verilecek kararın vakıf tüzel kişiliğinin hak ve hukukunu etkilemesine engel olmayacağı, tersine doğrudan etkileyeceği olgusudur. Sonuç olarak; olaya maddi hukuk açısından bakıldığında da vakıf tüzel kişiliğinin, yöneticilerin azli davasında taraf sıfatının bulunmasının zorunlu olduğu sonucuna varılmaktadır. Yukarıda açıklanan tüm bu nedenlerle,

belirttiği üzere, VGM tarafından açılan vakıf yöneticilerinin görevden alınması konulu davalarda husumet, vakıf tüzel kişiliği ile görevden alınması talep edilen kişilere birlikte yöneltilmeli; eğer dava, bunlardan sadece birine karşı (örneğin salt vakıf tüzel kişiliği ya da görevden alınması talep edilen kişiler aleyhine) açılmış ise diğerinin de davada taraf olarak yer almasının sağlanması yoluna gidilmelidir¹⁰³⁰.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün vakfı zarara uğrattığını ileri sürdüğü kişinin yönetimden azli için açtığı davada, hak ve hukuku bu davadan etkilenen vakıf tüzel kişiliğinin de taraf olarak yer almasının sağlanması gerekir. Buna göre mahkemece yapılacak iş; davacı tarafa usulüne uygun biçimde verilecek süre ile, vakıf tüzel kişiliği hakkında da dava açılıp bu dava ile birleştirilmesini sağlamak ve taraf teşkili böylece sağlandıktan sonra işin esasını incelemek olmalıdır.", www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

- ¹⁰³⁰ Y. HGK, 26.03.2003, E. 2003/18-173, K. 2003/191, "*Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bir vakfın yöneticilerinin görevden azli için açılan davada husumet, vakıf tüzel kişiliği ile görevden azli istenilen kişilere birlikte yöneltilmelidir. Eğer dava, bunlardan salt birine karşı (örneğin salt vakıf tüzel kişiliği ya da azli istenilen kişiler aleyhine) açılmış ise, diğerinin de davada taraf olarak yer almasının sağlanması yoluna gidilmelidir.*", www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023. Aynı yönde bkz. Y. 18. HD, 14.10.2008, E. 2008/6679, K. 2008/10384, "*Vakıf yöneticilerinin görevden alınmaları istemli davanın vakıf tüzel kişiliği ile görevden alınmaları istenilen yöneticilere yöneltilmesi gerekmektedir. Buna göre azilleri istenilen yöneticilerin de yönteminde davaya katılmaları sağlanmadan bu davaya bakılıp hüküm kurulmuş olması doğru görülmemiştir.*", www.kazanci.com.tr, E.T. 14.10.2023; Y. 18. HD, 22.09.2003, E. 2003/6423, K. 2003/6595, "*Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzüğü'nün 23.maddesinin birinci bendinde düzenlenen vakıf yöneticilerinin görevden alınması konusu bir bütün olarak hem görevden alınması istenileni hem de vakıf tüzel kişiliğini yakından ilgilendirdiğinden, yargılama sonunda her iki davalıyı da kapsar şekilde karar verilmesi gerekirken, tüzel kişilik yönünden davanın esastan kabulü, kişi yönünden ise husumet nedeniyle davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiştir.*", www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023. Ancak önceki bazı içtihatlarında Yargıtay, husumetin doğrudan vakıf tüzel kişiliğine yöneltilebileceğini belirtmekle birlikte, görevden alınması talep edilen vakıf yöneticisinin de davadan haberdar edilmesi ve bu çerçevede usulünce davaya dahil edilip savunmasının alınması zorunluluğuna dikkat çekmiştir. Bkz. Y. HGK, 22.03.2000, E. 2000/18-200, K. 2000/190, "*Dava, vakıf yöneticilerinin görevden uzaklaştırılmaları istemiyle vakıf tüzel kişiliği hakkında açılmıştır. Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkındaki Tüzüğü'nün 24. maddesinde görevden alınan veya uzaklaştırılan yöneticilerin bir daha hiçbir vakfın yönetiminde görev alamayacakları öngörülmüştür. Yargılama sonunda mahkemece vakıf yöneticilerinin işten uzaklaştırılmalarına karar verilmesi durumunda, anılan madde hükmüne göre bu kişiler daha önce herhangi bir nedenle vakıftaki görevlerinden ayrılmış olsalar bile bir daha hiçbir vakfın yönetiminde yer alamayacaklardır. Böyle bir yaptırım, vakıf tüzel kişiliğini ilgilendirdiği gibi, görevden uzaklaştırılmaları istenilen yöneticilerin hukuki durumlarını da etkilediğinden ve onlar için kişisel cezalandırma niteliği taşıdığından, bu kişilerin davalı vakıf tüzel kişiliği yanında davaya katılmalarında hukuki yararları vardır. Türk Medeni Kanununun 79. maddesi ile Tüzüğü'nün 23. ve Ek 2. maddelerine aykırı davrandıkları ileri sürülerek vakıf yönetiminden uzaklaştırılmaları istenilen yöneticilerin yasal olarak kendilerini savunabilmeleri ancak davaya katılmaları ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle Mahkemece davacıya, dava dilekçesinin görevden uzaklaştırılmaları istenilen kişilere tebliği suretiyle davaya katılmaları için önel verilmeli, Hukuk Genel Kurulunca benimsenen Özel Daire'nin esasa ilişkin bozma kararı uyarınca gerekli görülen inceleme ve araştırmalar da yapıp tamamlandıktan sonra hasıl olacak sonuca göre hüküm kurulmalıdır.*", www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023. Aynı yönde bkz. Y. 18. HD, 29.04.2002, E. 2002/4031, K. 2002/4959, www.kazanci.com.tr, E.T. 13.10.2023; Y. 18. HD, 13.11.2006, E. 2006/6155, K. 2006/9005, www.kazanci.com.tr, E.T. 13.10.2023.

Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınması davasının konusunu, temel olarak, ilgili vakıf yöneticisinin VK m. 10/I veya II’de gösterilen sebeplerden birine istinaden görevden alınması (azli) talebi oluşturur. Ancak vakıf yöneticilerinin görevden alınması davalarında bu talebe çoğu zaman ilgili vakıf yöneticisinin kusurlu fiilleri ile vakfa verdiği zararların tazmini talebi de eklenir (VK m. 10/IV). Bu sebeple vakıf yöneticilerinin görevden alınması davaları, hukuki nitelik itibarıyla, kısmen bozucu yenilik doğuran kısmen de eda davası niteliğini taşımaktadır.

4.1.3.2.2.2. Davanın Şartları

4.1.3.2.2.2.1. Esasa İlişkin Şart: Vakıflar Kanunu’nda Gösterilen Sebeplerden Birinin Gerçekleşmesi

4.1.3.2.2.2.1.1. Genel Olarak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 10/I ve II gereğince vakıf yöneticisinin görevden alınma (azil) sebepleri; vakfın amacına ve yürürlükteki mevzuata uymamak, vakfın amacı doğrultusunda faaliyette bulunmamak, vakfın mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olarak kullanmamak, ağır ihmal ve kasıtlı fiillerle vakfı zarara uğratmak, VGM’ce tespit edilen noksanlık ve yanlışlıkları verilen süre içerisinde tamamlamamak, düzeltmemek veya aykırı işlemlere devam etmek ve fiil ehliyetini kaybetmek veya görevi sürekli olarak yapmaya engel teşkil edecek bir hastalığa veya maluliyete yakalanma halidir¹⁰³¹.

¹⁰³¹ 6495 sayılı Kanun’un 48. maddesi ile 12.07.2013 tarihinde yürürlükten kaldırılmadan önce VK m. 10/II-f gereğince “*Bu Kanunun 11 inci maddesi uyarınca iki defa idarî para cezası almak*” da vakıf yöneticileri açısından bir görevden alınma sebebiydi. Bu sebeple görevinden alınan vakıf yöneticilerinin, VK m. 10/III gereğince, başka bir vakfın yöneticisi ise o görevinden de alınmış sayılacakları ve beş yıl süreyle hiçbir vakfın yönetim ve denetim organında görev alamayacakları düzenlenmişti. Diğer taraftan, eVK m. 33’de ise vakıf yöneticisinin (mütevellinin) görevden alınma (azil) sebepleri sekiz bent halinde sayılmıştı. Bunlar; “*A - Vakfında mülkiyet iddia edipte mahkemece sabit olmaması, B - Vakfına maddi zarar veren kavli veya fiili hareketlerde bulunması, C - Vakfın gelirlerini vakfiyedeki şartlar ve muayyen salahiyetler dışında sarf etmesi, Ç - Yapılması vakıflar idaresinin iznine bağlı işleri kendiliğinden yapması, D - Bütçesini ve hesaplarını kabule değer bir mazereti olmadığı halde vaktinde vermemesi, E - Bu kanun hükümlerine göre vakfını kütüğe kaydettirmemesi, F - Haysiyet ve şerefi bozan suçlardan biri ile veya ağır hapis veya altı aydan fazla hapis ile mahkum olması, G - Vakfına zarar verecek yolda vazifesinde kayıtsızlığı görülmesi*”dir. 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu gereğince mülhak ve cemaat vakfı yöneticilerinin görevden alınmasında (azlinde) uygulanan bu sebepler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 73 vd. İslam-Osmanlı hukukunda mütevellinin azli sebepleri ise hıyanet, sefahet ve akıl hastalığı şeklinde özetlenmektedir. Bu sebepler bulunduğu takdirde hayatta ise vakfedenin yoksa da hâkimin (kadının) mütevelliyi azil yetkisini haiz olduğu kabul edilmektedir. Bkz. Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 200-201. Ayrıca bkz. Ortaylı, *Kadı*, 57.

Esasında bu sebepler, aynı zamanda, vakıf yöneticisinde bulunması gereken nitelikler (VY m. 24) ve onun temel görev ve sorumlulukları kapsamındadır¹⁰³². Vakıf yöneticilerinin bu genel sorumluluklarının yanında Vakıflar Yönetmeliği'nde mülhak vakıf yöneticilerine özel bazı ek sorumluluklar da öngörülmüştür. VY m. 27 gereğince mülhak vakıf yöneticileri; *“öncelikle vakıf kültür varlıkları olmak üzere vakfa ait akar ve hayratı gözetmek, onarılması gerekenleri onarmak”, “fiilen ve hukuken yerine getirilmesine imkân kalmayan vakfiye şartlarının değiştirilmesi teklifinde bulunmak” ve “vakfın gelirlerinde değişiklik olması durumunda hayır şartlarındaki parasal değerleri güncel vakıf gelirlerine uyarlamak için teklifte bulunmak”* zorundadır.

Mülhak vakıflarda tüm bu görev ve sorumluluklarına aykırı davranan vakıf yöneticilerinin VK m. 10/I veya II'de sayılan sebeplerden birine veya birkaçına istinaden mahkemece görevden alınabilmeleri mümkündür¹⁰³³. Ancak bu sebepler, görevden alınmayı mutlak olarak gerektiren sebepler olmayıp, hâkimin takdirine bağlıdır¹⁰³⁴. Nitekim Yargıtay, hâkimin her eylemi ayrı ayrı takdir etmesi, olayın oluş biçimi, aykırılığın niteliği, aykırılıkta ısrar, iyiniyet, ölçülülük, eylem-yaptırım dengesi gibi unsurları dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır¹⁰³⁵. Ayrıca kanunda düzenlenen bu

¹⁰³² Mülhak vakıf yöneticisinin temel görev ve yetkileri hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. 2.3.4. Mülhak vakıf yöneticisinin mülhak vakfın denetimi kapsamındaki yükümlülükleri için bkz. 4.1.2.3.2. Mülhak vakıf yöneticisinin tespiti ve tayini hususunda ayrıca bkz. 2.3.3.

¹⁰³³ Y. 8. HD, 17.12.2018, E. 2017/8780, K. 2018/20249, *“Dava dilekçesinde, ... amacına ve yürürlükteki mevzuata aykırı hareket eden, ... amacı doğrultusunda faaliyette bulunmayan, ... mallarını ve gelirlerini amaca uygun kullanmayan ve ağır ihmal ve kasıtlı fiilleri ile vakfı zarara uğratan, Denetim Makamı tarafından tespit edilen noksanlık ve yanlışlıkları verilen süre içerisinde düzeltmeyen ve eksiklikleri tamamlamayan, hukuka aykırı işlemlere devam eden mülhak mütevellisi davalı ...'nin, 5737 Sayılı lar Kanunu'nun 10.maddesinin a,b,c,d fıkraları uyarınca görevden alınması ve tedbir olarak vakfa kayyım atanması istenmiş, mahkemece davanın kabulüyle mütevellinin görevden alınmasına, ek karar ile de daha önce ara karar ile atanan kayyımlara atama kararından itibaren aylık 500,00'er TL ücret takdirine karar verilmiştir.”*, www.kazanci.com.tr, E.T. 07.10.2023.

¹⁰³⁴ Nitekim VK m. 10/II'de yöneticilerin vakfın yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesince görevlerinden *“alınabileceği”* belirtilmek suretiyle bu konuda hakimlere takdir hakkı tanındığına işaret edilmiştir. Buna karşılık, eMK m. 79/son ve mülga Tüzük m. 23/II'de düzenlenen görevden alma sebebinde ise hâkime takdir yetkisi tanınmamıştı. Nitekim bu hükme göre, Medeni Kanun'da gösterilen yetkili merciler dışında bir kişi veya kuruluşun vakfın idaresine doğrudan doğruya veya dolaylı olarak müdahale etmesi halinde, bu müdahaleye yer veren veya göz yuman vakıf yöneticileri VGM'nin yapacağı yazılı başvuru üzerine yetkili asliye mahkemesince duruşma yapılarak herhalde görevden alınmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 271-272.

¹⁰³⁵ Y. 18. HD, 23.11.2004, E. 2004/7986, K. 2004/8618, *“Anayasanın Temel haklar ve Ödevler kısmında düzenlenen 33. madde, “Dernek kurma hürriyeti” karar başlığını taşımakta ve bu maddenin son fıkrasında, bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanacağı belirtilmektedir. Vakıflara ilişkin kurallar yorumlanırken, vakıf kurumunun anayasal özelliğinin gözetilmesi, vakıf kurma ve yönetme işlemlerinin, bu özgürlüğün özünü zedeleyecek biçimde sınırlandırılmasına yol açılmaması gerekir. Türk Kanuni Medeninin 79. maddesi hükmüne göre yetkili mahkemenin Tüzükte gösterilen*

sebepler incelenirken, öğretide de ifade edildiği üzere, görevden alma (azil) müeyyidesinin başvurulması gereken son hukuki çare olduğu kabulünden hareket edilmeli; denetim makamı tarafından bu yola başvurulmadan önce her türlü zorlayıcı denetim imkânı kullanılmalı, ancak bunlardan bir sonuç alınamazsa bu yola başvurulmalıdır¹⁰³⁶.

4.1.3.2.2.2.1.2. Vakfın Amacına ve Yürürlükteki Mevzuata Aykırılık

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 10/I gereğince vakıf yöneticilerinin görevden alınması hususunda genel haklı sebep, yöneticinin fiil ve işlemlerinin vakfın amacına ve yürürlükteki mevzuata aykırı olmasıdır. Nitekim vakıf yöneticileri, vakfın kuruluş belgesinde yazılı şartlarla yürürlükteki mevzuata uymak ve genel olarak basiretli bir idareci gibi hareket etmek zorundadırlar¹⁰³⁷. Mülhak vakıflar açısından bu durum özel bir önemi haizdir. Nitekim vakfiyedeki şartların gerçekleştirilmesi hususundaki bütün

sebeplere dayanarak teftiş makamının yapacağı başvuru üzerine, duruşma yaparak idare edenleri işten uzaklaştırılabileceği öngörülmekte, Tüzüğün 23. maddesinde de uzaklaştırmayı gerektirecek haller sayılmaktadır. Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verecek olan hakimlere, anılan maddenin hiçbir takdir hakkı tanımadığının kabulü doğru değildir. Aksine bir düşünce bu konularda yargıyı, teftiş makamının onay mercii haline getirir ki bu durumda yargılamanın konumu ile bağdaşmaz ve Tüzüğe aykırı en küçük bir ayrıntının eksikliği idarecilerin görevlerinden alınmaları sonucunu doğurur. Vakıf idarecilerinin görevlerinden uzaklaştırılmalarına ilişkin Türk Kanuni Medeninin 79. ve Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzüğün 23. maddelerinde, mahkemelerce yöneticilerin işten "uzaklaştırılabileceği" ya da görevden "alınabileceği" belirtilmek suretiyle, bu konuda hakimlere takdir hakkı tanındığına işaret edilmiştir. Şu hâlde, hâkimin her eylemi ayrı ayrı takdir etmesi, olayın oluş biçimi, aykırılığın niteliği, aykırılıkta ısrar, iyiniyet, ölçülülük, eylem-yaptırım dengesi gibi unsurları dikkate alması gerekir.", www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023; Y. 18. HD, 27.09.2004, E. 2004/5231, K. 2004/6426, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023; Y. 18. HD, 10.11.2003, E. 2003/7872, K. 2003/8722, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023; Y. 18. HD, 17.03.2003, E. 2002/11882, K. 2003/1873, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023; Y. 18. HD, 31.01.2000, E. 2000/224, K. 2000/1014, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023.

¹⁰³⁶ Mehmet Özgür Avcı, "Vakıf Yöneticilerinin Görevden Alınması", *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 13/3-4, (2007): 187; Akyıldız, "Devlet Denetimi", 202; Akünal, *Tüzel Kişiler*, 184; Aksoy Dursun, *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*, 116.

¹⁰³⁷ Bu husus mülga Tüzük m. 23'te "*Vakıf idarecileri, vakıf senedinde yazılı şartlarla, yürürlükteki kanun ve nizamla uymak ve genel olarak basiretli bir idareci gibi hareket etmek zorundadırlar.*" şeklinde düzenlenmişti. Bkz. Y. 6. HD, 11.03.1980, E. 1979/7720, K. 1980/2266, "*Vakıf idarecileri, vakıf senedinde yazılı şartlarla, yürürlükteki kanun ve nizamla uymak ve genel olarak basiretli bir idareci gibi hareket etmek zorundadırlar. Bu esasa aykırı hareket eden idarecilerin M.K.'nın 79. maddesinin 2. fıkrası gereğince (Teftiş makamının tüzükte, gösterilen sebeplere dayanarak yapacağı müracaat üzerine, yetkili asliye mahkemesince duruşma icra ederek işten uzaklaştırılabileceği) kabul edilmiştir. Vakıflar Hakkındaki Tüzüğün 23. maddesi, 1. fıkrasının (a), (b) ve (d) fıkralarında ise, vakıf idarecileri (vakfın mal ve gelirin vakıf senedinde yazılı şartlara ve vakfın gayesine aykırı olarak sarf ve kullanmış ve kusurlu hareketleri ile vakfa zarar vermiş) ise işten uzaklaştırılacakları belirtilmiştir.*", www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

sorumluluk, vakfın temsil ve yönetim yetkisi, fert organ olan vakıf yöneticisine yani mütevellîye aittir.

Mülhak vakıf yöneticileri mülhak vakfın mal varlığı üzerinde hukuki tasarruflarda bulunurken veya galle fazlasını evlatları arasında dağıtırken vakfiye şartlarına ve yürürlükteki mevzuata uymak zorundadır. Keza, aldıkları kararlarda da mülhak vakfın amacını ve yürürlükteki mevzuatı göz önünde bulundurarak hareket etmelidirler. Örneğin, vakıf yöneticisinin aldığı bir karar neticesinde mülhak vakıf tarafından yayımlanan eserlerin Anayasa'ya ve vakfiye şartlarına aykırı olmaması gerekir. Ancak, bu gibi hallerde, vakıf yöneticilerinin basiretli bir idareci olarak kendilerinden beklenen dikkat ve özeni gösterip göstermediklerinin mahkemece etraflıca araştırılması ve gerekirse uzman bir bilirkişi ya da bilirkişiler kurulu aracılığıyla gerekli incelemenin yapılması ve oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekmektedir¹⁰³⁸. Nitekim

¹⁰³⁸ Y. 18. HD, 02.07.2001, E. 2001/4887, K. 2001/6748, “Mahkemece, toplumda infial ve kamu oyunda tepkiler uyandırdığı ileri sürülen dava konusu kitaplar getirtilip, tarafların sav ve savunmaları da gözetilerek bu eserlerde yer alan görüş ve düşüncelerin yürürlükteki yasalara, özellikle Anayasanın başlangıç maddesinde anlamını bulan “Türk milli menfaatlerine, Türk varlığının Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasına, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerine, Atatürk milliyetçiliği ile ilke ve inkılaplarına” ne gibi aykırılık oluşturduğu, laiklik ilkesinin gereği kutsal din duygularının Devlet işlerine ve politikaya ne şekilde karıştırıldığı, bu eserlerin vakıf yayınları arasında yayımlanmasının vakfın gayesine uygun düşüp düşmediği, bu konuda vakıf yöneticilerinin ilgili Tüzüğü; 23. maddesinde öngörülen basiretli bir idareci gibi davranmak kuralına uymakta kendilerinden beklenen dikkat ve özeni gösterip göstermedikleri etraflıca araştırılıp, uzman bilirkişi ya da bilirkişiler kurulu aracılığıyla gerekli incelemenin yapılması ve oluşacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken, salt sözü edilen kitaplardan bazı alıntılar ile birkaç gazetede çıkan yazılara ve özellikle müfettiş raporuna dayanılarak eksik araştırma ve yetersiz inceleme ile yazılı olduğu biçimde hüküm kurulması doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023; Y. 8. HD, 19.12.2022, E. 2021/2547, K. 2022/10315, “Dava, 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’ye dayalı olarak idari işlem ile kapatılan vakfın yöneticisi olan davalının vakfi zarara uğrattığı ve vakfi amacına uygun yönetmediği gerekçesi ile Vakıflar Kanunu’nun 10. maddesi gereğince gereği görevden alınması ve buna bağlı olarak hakkında hak yoksunluğuna hükmedilmesi istemine ilişkindir. (...) Buna göre, davanın dayanağı olan kanun maddesinde sayılan sebeplerin somut olayda gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik bir araştırma yapılmaksızın; dava ve cevap dilekçeleri ile idarece düzenlenen denetim raporunun özetinden ibaret olan 20.06.2019 tarihli bilirkişi raporu esas alınarak davanın kabulü doğru olmadığından, Bölge Adliye Mahkemesinin istinaf isteminin esastan reddine dair kararı kaldırılarak, İlk Derece Mahkemesi kararının bozulmasına karar vermek gerekmiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 07.10.2023; Y. 18. HD, 26.05.2015, E. 2015/6483, K. 2015/8705, “Yukarıda gösterilen yasal düzenlemeler ve yapılan açıklamalar dikkate alındığında mahkemece, ileri sürülen iddialarla ilgili vakıf senedi, vakfa ait defterler, kredi belgeleri, vergi dairesi kayıtları gibi kurumlardan vakıfla ilgili bilgi ve belgeler ile Ağır Ceza Mahkemesi dosyasının getirtilerek gerekli inceleme ve araştırma yapıp harcamalar hususunda vakıf defterleri ile karşılaştırması yaptırılarak konusunda uzman üç kişilik bilirkişi heyetinden dava dilekçesindeki iddialarla ilgili rapor alınıp dosya kapsamına göre davalıların görevden alınmalarının gerekip gerekmediği araştırılıp bütün delillerin birlikte değerlendirilmesi ve sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, vakıf defterleri ile diğer belgeler incelenmeden eksik inceleme ve araştırma ile davanın kabulüne karar verilmesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023.

Yargıtay’a göre, vakfa ait taşınmazların emlak vergilerini zamanında ödememek ve vakıf tarafından yapılan bazı harcamaları kayıtlara intikal ettirmemek gibi mevzuata aykırılık hallerinin görevden alma sonucunu doğurabilmesi için, Belediye gibi kurumlardan vakıfla ilgili bilgi ve belgelerin getirtilerek gerekli incelemelerin ve araştırmaların yapılması ve bu harcamalar hususunda vakıf defterleri ile karşılaştırması yaptırılarak konusunda uzman üç kişilik bilirkişi heyetinden dava dilekçesindeki iddialarla ilgili rapor alınıp sonucuna göre bir karar verilmesi gerekir¹⁰³⁹.

Vakıf yöneticisinin temel sorumluluğu olması hasebiyle ayrı bir fıkra şeklinde düzenlenerek vurgulanan VK m. 10/I, ikinci fıkrada beş bent halinde sayılan özel sebepleri de büyük ölçüde bünyesinde barındıran, vakıf yöneticisinin görevden alınması hususunda genel bir haklı sebep teşkil etmektedir. Nitekim VK m. 10/II’de beş bent halinde sayılan özel sebepler, VK m. 10/I’deki bu genel haklı sebebin somut örnekleri niteliğinde olup, kanun koyucu tarafından örnek kabilinden (tadadi) olarak sayılmıştır¹⁰⁴⁰. Dolayısıyla VK m. 10/II’de sayılan sebeplerden hiçbirine girmeyen ancak VK m. 10/I gereğince vakıf yöneticisinin görevden alınması sonucunu doğurabilecek durumlar da olabilir. Bu kapsamda vakıf yöneticisinin, yapılması mahkeme veya Vakıflar Meclisinin

¹⁰³⁹ Y. 18. HD, 02.06.2015, E. 2015/6494, K. 2015/9303, “*Dava dilekçesinde, davalı vakfın 2005-2008 yılları işlemlerine dair olarak düzenlenen teftiş raporunu esas alarak; vakıf yöneticilerinin mevzuata aykırı davrandıkları, emlak vergilerinin zamanında yatırılmadığı, vakfa ait gayrimenkulleri rayiçlerinin çok altında kiraya vermek suretiyle vakıf kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmayıp basiretli bir idareci gibi hareket etmeyerek vakfı zarara uğrattıkları, vakıf tarafından yapılan bazı harcamaları kayıtlara intikal ettirmedikleri, daha önceki teftiş raporunda belirtilmesine ve bu konuda uyarılmalarına rağmen vakıf belgelerinin zamanında teftiş makamına iletilmediği ileri sürülerek 5737 Sayılı Vakıflar Yasası’nın 10. maddesine aykırılıklar sebebiyle vakıf yöneticilerinin görevden alınmaları istenildiğine göre; mahkemece, ileri sürülen iddialarla ilgili ve Belediye gibi kurumlardan vakıfla ilgili bilgi ve belgelerin getirtilerek gerekli inceleme ve araştırma yapıp harcamalar hususunda vakıf defterleri ile karşılaştırması yaptırılarak konusunda uzman üç kişilik bilirkişi heyetinden dava dilekçesindeki iddialarla ilgili rapor alınıp sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, vakıf yönetim kurulu karar defteri ile diğer defterler incelenmeden yetersiz bilirkişi raporu esas alınarak eksik inceleme ile davalı ... ile ... yönünden davanın kabulüne karar verilmesi, Doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023.

¹⁰⁴⁰ Buna karşılık, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nda vakıf yöneticisinin (mütevellinin) görevden alınmasına (azline) ilişkin sayılan sebepler tahdidi olarak sayılmış olup sınırlı sayı ilkesine tabiydi (eVK m. 33). Keza bu dönemde yeni vakıfların yöneticileri de TMK m. 112/II gereğince ancak mülga Tüzük’te sayılan sınırlı sebeplerle görevlerinden alınabiliyordu. Ancak bu durum öğretilde eleştirilmekteydi. Nitekim öğretilde, Tüzük’ün hazırlanması aşamasında her durumun öngörülebilmesinin mümkün olmadığından hareketle, vakıf yöneticilerinin görevden alınabilmesinin pratik önemini kaybedeceği; bu sebeple görevden alma kararını verecek olan mahkemeye, denetim makamının Tüzük’te gösterilen sebepler dışındaki haklı sebeplere dayanan taleplerini inceleme konusunda takdir hakkı tanınmasının yerinde olacağı savunulmaktaydı. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 177-178; Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 268-269; Avcı, “Görevden Alınma”, 186. Bu sebeple 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu’nda temel bir haklı sebebe (VK m. 10/I) yer verilerek bunun örnekleri sayılmış (VK m. 10/II) ve böylece mahkemeye takdir yetkisi veren bir düzenlemeye gidilmiştir.

kararına bağılı olan bir işi kendiliğinden yapması, bu iş vakfın amacına uygun olsa ve sonucunda bir zarar meydana gelmese bile, VK m. 10/I gereğince görevden alınması sonucunu doğurabilir¹⁰⁴¹. Mülhak vakıf yöneticisinin fiilen ve hukuken yerine getirilmesine imkân kalmayan vakfiye şartlarının değiştirilmesi yönünde Meclise teklifte bulunacağı (VK m. 14 ve VY m. 27) yerde bu şartları kendisi değiştirmesi buna örnektir. Bununla birlikte, VK m. 10/II'de beş bent halinde sayılan örnek durumların kapsamının genişliği karşısında, salt VK m. 10/I'e aykırılık oluşturan bu gibi durumların kapsamının oldukça dar olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.3.2.2.2.1.3. Vakfın Amacı Doğrultusunda Faaliyette Bulunmamak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 10/II'de örnek kabilinden sayılan durumlardan ilki, vakıf yöneticisinin vakfın amacı doğrultusunda faaliyette bulunmamasıdır (VK m. 10/II-a). Bilindiği üzere, her vakfın kendine özgü bir kuruluş amacı vardır. Yönetimi vakfedenin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflar olan mülhak vakıflarda bu amaç; zürri (ailevi), hayri veya yarı zürri (karma) nitelikte olabilir (VK m. 3). Zürri (ailevi) nitelikteki mülhak vakıflarda gallenin salt vakfedenin soyundan gelenlere özgülenmesi söz konusuyken hayri nitelikteki mülhak vakıflarda ise tamamen toplumun yararına olan hayır amaçlarına özgülenmesi söz konusudur. Uygulamada en çok karşılaşılan yarı zürri (karma) nitelikteki mülhak vakıflarda ise toplumsal nitelikteki hayır şartları gerçekleştikten sonra arta kalan galle fazlasının vakfedenin soyundan gelenlere veya ilgililere özgülenmesi söz konusudur.

Mülhak vakıf yöneticisinin gerçekleştireceği iş ve işlemlerde mülhak vakfın vakfiyesinde öngörülen bu amaçlar doğrultusunda faaliyetlerde bulunması şarttır. Bu faaliyetler temel olarak; vakfın gallesinin veya galle fazlasının vakfiyedeki şartlara uygun olarak usulünce hesaplanarak hak sahiplerine dağıtılması ve hayır amaçlarının vakfiyelerdeki şartlara ve günümüz standartlarına uygun olarak gerçekleştirilmesidir. Bu çerçevede mülhak vakıf

¹⁰⁴¹ Bu sebep, eVK m. 33/I-Ç ve mülga Tüzük m. 23/II-e gereğince müstakil bir görevden alma (azil) sebebi olarak kabul edilmişti. Bu yönde bkz. Y. 18. HD, 18.12.2000, E. 2000/12992, K. 2000/13643, “Vakıf mallarının daha yararlı herhangi bir mal veya para ile değiştirilmesi için teftiş makamının teklifi üzerine idare organının düşüncesi alındıktan sonra yetkili Asliye Mahkemesi'nce karar verilmesi gerekir. Somut olayda, yasanın bu emredici hükmüne uyulmamış, izne bağılı olan iş vakıf yöneticilerince kendiliğinden yapılmıştır. Bu durum karşısında davanın kabulü gerekirken vakfın zarara uğratılmadığı, kasıt bulunmadığı, ilgili yasa hükmünün uygulanmasının davalıyı mağdur edeceği gerekçesiyle davanın reddi usul ve yasaya aykırıdır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023.

yöneticileri, VY m. 27 gereğince, öncelikle vakıf kültür varlıkları olmak üzere vakfa ait akar ve hayratı gözetmek, onarılması gerekenleri onarmak, fiilen ve hukuken yerine getirilmesine imkân kalmayan vakfiye şartlarının değiştirilmesi teklifinde bulunmak, vakfin gelirlerinde değişiklik olması durumunda hayır şartlarındaki parasal değerleri güncel vakıf gelirlerine uyarlamak için teklifte bulunmak zorundadır (VK m. 14). İşte mütevellilerin mülhak vakfin amacı doğrultusundaki bu gibi faaliyetlerine aykırı davranışları VK m. 10/II-a gereğince görevden alınması sonucunu doğurabilir.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 10/II-a'da düzenlenen bu görevden alma sebebi, VK m. 10/I'de düzenlenen genel haklı sebeple büyük ölçüde bağlantılı olduğu gibi, (b) ve (c) bentlerinde düzenlenen özel sebeplerle de büyük ölçüde bağlantılıdır. Zira, vakfin mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olarak kullanmamak ile ağır ihmal ve kasıtlı fiillerle vakfı zarara uğratmak da esasında vakfin amacı doğrultusunda faaliyette bulunmamaktır. Nitekim tüm bu sebeplere istinaden Yargıtay, vakfin amacına ve yürürlükteki mevzuata aykırı bir şekilde vakıf gelirini sarf ederek üçüncü kişilere borç veren ve vakfı zarara uğratan vakıf yöneticisinin görevden alınmasını uygun bulmuştur¹⁰⁴².

4.1.3.2.2.2.1.4. Vakfin Mallarını ve Gelirlerini Amaçlarına Uygun Olarak Kullanmamak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 10/II'de örnek kabilinden sayılan durumlardan ikincisi, vakıf yöneticisinin vakfin mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olarak kullanmamasıdır (VK m. 10/II-b). Mülhak vakfin gelirini (gallesini) amaçları doğrultusunda kullanmayan vakıf yöneticisi açısından bu sebebe en çok uyan örnek, yöneticinin zürri amaçlarla kurulan mülhak vakfin galle fazlasını mahkeme kararıyla ispat edilen vakfiye şartlarına aykırı olarak veya vakıf evladı olmayan kişilere usulsüzce

¹⁰⁴² Y. 6. HD, 11.03.1980, E. 1979/7720, K. 1980/2266, “Vakıf yöneticilerinin, vakıf senedi ve yönetmeliğine aykırı olarak, hiç bir taahhüt olmadan ve banka idare meclisinin muvafakatını sağlamadan 10 yıl vade ve % 1 faizle 9.410.000 lirayı borç olarak verdiklerinde taraflar birleşmişlerdir. Esasen bu husus 506 sayılı SSK.nun geçici 20. maddesince, Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Maliye ve Ticaret Bakanlıkları tarafından müşterek kontrol ve murakabe edildiği sırada müfettişlerce tanzim edilen rapor münderecatı ile de sabittir. (...) Vakıf idarecileri vakıf senedindeki şartlara ve idarecilere, tanınan yetkiler dışında vakıf gelirini sarf edemezler. Vakfa zarar veren kavli ve fiili hareketlerde bulunamazlar. İş bu hareketler ister vukufsuzluktan, ister ehliyetsizlikten ister kötü niyetten doğsun vakfin amacına aykırı olup belirtilen kanun ve tüzük hükümlerince işten uzaklaştırmayı gerektirir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

sarfetmesidir¹⁰⁴³. Bu durum vakıf yöneticisinin, VY m. 53 vd. hükümlerinde öngörülen, vakfiye şartı gereği vakıf evladı veya ilgilisi olduğunu ve galle fazlası almaya hak kazandığını gösteren mahkeme kararıyla kendisine başvuranlara galle fazlasını usulünce ödeme yükümlülüğüne aykırılık teşkil eder ve VK m. 10/II-b gereğince sorumluluğunu doğurur. Keza, vakfiyesinde bir köy okulunun yapımı, bakımı ve onarımı gibi hayır şartları bulunan mülhak vakfın gallesi bu köye içme suyu getirilmek için harcanmışsa vakfiyedeki amaçlara aykırı bir kullanım söz konusu olduğundan yöneticinin görevden alınması söz konusu olabilir¹⁰⁴⁴.

Mülhak vakfa ait akar taşınmazları rayiçlerinin çok altında veya bedelsiz kiraya vermek suretiyle vakfın mal varlığını verimli bir şekilde kullanmayan mülhak vakıf yöneticisinin de bu bent gereğince görevden alınması söz konusu olabilir¹⁰⁴⁵. Bunun gibi, mülhak

¹⁰⁴³ Y. 8. HD, 06.02.2023, E. 2021/14680, K. 2023/416, “İlk Derece Mahkemesince dava konusu Vakıfla ilgili belgeler toplandıktan sonra dosya aralarında Osmanlıca bilen tercümanın da bulunduğu bilirkişi heyetinden rapor alınılmış ve düzenlenen 27.01.2021 tarihli rapor hükme esas alınarak davanın reddine karar verilmiş ise de sözkonusu rapor hüküm kurmaya elverişli değildir. Raporda dava konusu Vakfın eski mütevellilerinden ...’nın vakıf evladı olmayan kişilere usulsüz galle ödemesi yaptığı gerekçeyle 20.10.1948 tarihli karar ile azledildiği, davacıların üst soyunun da usulsüz galle ödemesi alan kişilerden olduğu kabul edilmiş ise de, belirtilen azil kararının Danıştay 5. Dairesinin 50/523-51/587 Sayılı kararı ile iptal edildiği dikkate alınmamıştır. Yine aynı raporda dosyaya kazandırılan Osmanlıca belgelerin tercümesinin yapıldığına dair bilgi bulunmadığı gibi, özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 14.11.2019 tarihli yazısı ekinde belirtilen evraklar değerlendirilmemiş ve tartışılmamıştır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023. Ayrıca bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 74.

¹⁰⁴⁴ Aynı yönde bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 270.

¹⁰⁴⁵ Y. 18. HD, 30.06.2015, E. 2015/8708, K. 2015/11525, “Davacı vekili dava dilekçesinde; davalı vakfın denetimi sonucu düzenlenen teftiş raporunu esas alarak; vakıf yöneticilerinin mevzuata aykırı davrandıkları, vakfa ait gayrimenkulleri rayiçlerinin çok altında kiraya vermek suretiyle vakıf kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmayıp basiretli bir idareci gibi hareket etmeyerek vakfi zarara uğrattıkları vb. iddiaları ileri sürülerek vakıf yöneticilerinin görevden alınmalarını istemiş, mahkemece davanın kabulüne karar verilmiştir. Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı kanıtlarla yasal gerektirici nedenlere ve özellikle kanıtların takdirinde bir isabetsizlik görülmemesine göre sair temyiz itirazları yerinde değildir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023; Y. 18. HD, 26.05.2015, E. 2015/6483, K. 2015/8705, “Davacı vekili dava dilekçesinde; davalı vakfın denetimi sonucu düzenlenen teftiş raporunu esas alarak; vakıf yöneticilerinin mevzuata aykırı davrandıkları, haksız olarak huzur hakkı aldıkları, usulsüz harcamada bulundukları, vakfa ait gayrimenkulleri rayiçlerinin çok altında kiraya vermek suretiyle vakıf kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmayıp basiretli bir idareci gibi hareket etmeyerek vakfi zarara uğrattıkları vb. iddiaları ileri sürülerek vakıf yöneticilerinin görevden alınmalarını istemiş, mahkemece davanın kabulüne karar verilmiştir. (...) Yukarıda gösterilen yasal düzenlemeler ve yapılan açıklamalar dikkate alındığında mahkemece, ileri sürülen iddialarla ilgili vakıf senedi, vakfa ait defterler, kredi belgeleri, vergi dairesi kayıtları gibi kurumlardan vakıfla ilgili bilgi ve belgeler ile Ağır Ceza Mahkemesi dosyasının getirilerek gerekli inceleme ve araştırma yapıp harcamalar hususunda vakıf defterleri ile karşılaştırması yaptırılarak konusunda uzman üç kişilik bilirkişi heyetinden dava dilekçesindeki iddialarla ilgili rapor alınıp dosya kapsamına göre davalıların görevden alınmalarının gerekip gerekmediği araştırılıp bütün delillerin birlikte değerlendirilmesi ve sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, vakıf defterleri ile diğer belgeler incelenmeden eksik inceleme ve araştırma ile davanın kabulüne karar verilmesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023; Y. 18. HD, 17.11.2003, E. 2003/5301,

vakfın hayrat taşınmazlarını tahsis edildiği amaç doğrultusunda kullanmayarak kiraya veren vakıf yöneticisi de bu bent gereğince görevinden alınabilir¹⁰⁴⁶. Keza, vakıf yöneticisinin mülhak vakfın mallarını şahsi menfaatleri için kullanması veya vakfın parasını harcarken vakfın amacına ve bu amaca yönelik olarak vakfiyede öngörülen şartlara uymaması da bu bent gereğince görevden alınması sonucunu doğurabilir¹⁰⁴⁷. Ancak bu gibi hallerin hepsi, aynı zamanda, ağır ihmal ve kasıtlı fiillerle vakfı zarara uğratmak kapsamına da girdiğinden vakıf yöneticisinin bir sonraki bent gereğince de hukuki sorumluluğunu doğurabilir.

K. 2003/8972, “Davacı dilekçesinde, davalı ... Vakfının 1999-2000 yılları işlemlerine ilişkin olarak düzenlenen teftiş raporunu esas alarak; vakıf yöneticilerinin vakfa ait gayrimenkulleri rayiçlerinin çok altında kiraya vermek suretiyle vakıf kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmayıp basiretli bir idareci gibi hareket etmeyerek vakfı zarara uğrattıkları, yasaklandığı halde eski tip bağış makbuzlarını kullanarak Vakıflar Genel Müdürlüğüne yayınlanan tebliğlere aykırı hareket ettikleri, vakıf tarafından yapılan bazı harcamaları kayıtlara intikal ettirmedikleri, vakfın hissedarı olduğu arsa üzerindeki bina 10 yıl süre ile hiçbir ücret alınmadan kiralanmak suretiyle vakıf kaynaklarını bedelsiz olarak kullandırarak vakfa zarar verdikleri, daha önceki teftiş raporunda belirtilmesine ve bu konuda uyarılmalarına rağmen vakfın amacına yönelik çalışmalarının yeterli bulunmadığı, mal varlığını verimli bir şekilde kullanmayıp amaç doğrultusunda çalışma yapmadıkları dolayısıyla bir önceki teftiş raporunun gereğini yerine getirmedikleri ileri sürülerek görevden alınmaları istenildiği halde; Türk Medeni Kanununa Göre Kurulu Vakıflar Hakkında Tüzüğü’nün 23. maddesine aykırılıkları içeren bu iddialar üzerinde mahkemece, gerekli inceleme ve araştırma yapıp sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, teftiş raporundaki hususların davanın kabulüne elverişli olmadığı gerekçesiyle inceleme yapılmadan davanın reddi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023; Y. 18. HD, 02.06.2015, E. 2015/6494, K. 2015/9303, “Dava dilekçesinde, davalı vakfın 2005-2008 yılları işlemlerine dair olarak düzenlenen teftiş raporunu esas alarak; vakıf yöneticilerinin mevzuata aykırı davrandıkları, emlak vergilerinin zamanında yatırılmadığı, vakfa ait gayrimenkulleri rayiçlerinin çok altında kiraya vermek suretiyle vakıf kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmayıp basiretli bir idareci gibi hareket etmeyerek vakfı zarara uğrattıkları, vakıf tarafından yapılan bazı harcamaları kayıtlara intikal ettirmedikleri, daha önceki teftiş raporunda belirtilmesine ve bu konuda uyarılmalarına rağmen vakıf belgelerinin zamanında teftiş makamına iletilmediği ileri sürülerek 5737 Sayılı Vakıflar Yasası’nın 10. maddesine aykırılıklar sebebiyle vakıf yöneticilerinin görevden alınmaları istenildiğine göre; mahkemece, ileri sürülen iddialarla ilgili ve Belediye gibi kurumlardan vakıfla ilgili bilgi ve belgelerin getirtilerek gerekli inceleme ve araştırma yapıp harcamalar hususunda vakıf defterleri ile karşılaştırması yaptırılarak konusunda uzman üç kişilik bilirkişi heyetinden dava dilekçesindeki iddialarla ilgili rapor alınıp sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, vakıf yönetim kurulu karar defteri ile diğer defterler incelenmeden yetersiz bilirkişi raporu esas alınarak eksik inceleme ile davalı ... ile ... yönünden davanın kabulüne karar verilmesi, Doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023.

¹⁰⁴⁶ Aynı yönde bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 270.

¹⁰⁴⁷ Y. 18. HD, 26.05.1998, E. 1998/3814, K. 1998/6091, “Vakıf yöneticileri, vakıf parasını harcarken vakfın amacına ve bu amaca yönelik olarak vakıfnamede öngörülen kurallara uymak durumundadırlar. Bu kurallara uyulmaması halinde, diğer bir deyimle vakıf parası, açıkça vakfın amacına uygun olmayan yerlerde harcadığı takdirde vakfın bu sebeple zarara uğratıldığı kabul edilmelidir. Çünkü; amaç dışında olan bu harcamalar yapılmasaydı vakfın amacına uygun harcamalar daha büyük meblağlarla yapılacak idi. Bu sebeple davalılar ilke olarak vakfın uğratıldığı bu zarardan sorumludurlar.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 14.10.2023. Vakfın malları üzerinde mülkiyet iddia edilmesi ve bu iddiaların yetkili mahkemece tamamen veya kısmen reddedilmiş olması, eVK m. 33/I-A ve mülga Tüzük m. 23/II-(a)’da müstakil bir görevden alma (azil) sebebi olarak düzenlenmişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 269-270.

4.1.3.2.2.2.1.5. Ağır İhmal ve Kasıtlı Fiillerle Vakfı Zarara Uğratmak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 10/II'de örnek kabilinden sayılan durumlardan üçüncüsü, vakıf yöneticisinin ağır ihmal ve kasıtlı fiillerle vakfı zarara uğratmasıdır (VK m. 10/II-c). Zira vakıf yöneticisinin eylem ve işlemleri, vakıf tüzel kişiliğinin iradesi kullanılarak yapıldığından, üçüncü kişiler ve özellikle vakıftan yararlananlar açısından vakıf tüzel kişiliği adına yapılmış kabul edilir ve ilgili vakıf bundan sorumlu tutulur¹⁰⁴⁸. Ancak vakıf yöneticisinin bu husustaki kişisel sorumluluğu saklı olup kanun koyucu tarafından kusur derecesinin ağırlığına göre çeşitli müeyyidelere bağlanmıştır. Nitekim kanun koyucu, vakıf yöneticisinin ağır ihmal ve kast düzeyindeki kusurunu azil müeyyidesine (VK m. 10/II-c) bağlarken, her düzeydeki kusuru içinse özel bir tazminat sorumluluğu (VK m. 10/IV) öngörmüştür. Dolayısıyla ağır ihmal ve kasıtlı fiillerle mülhak vakfı zarara uğratan vakıf yöneticisi VK m. 10/II-c gereğince görevden alınabileceği gibi, sebep olduğu zararları da VK m. 10/IV gereğince tazminle yükümlü tutulur.

Vakıf yöneticisinin vakfı uğrattığı zarar, vakfın mal varlığında fiili bir azalmaya sebep olan (fiili zarar) veya gelecekte meydana gelebilecek muhtemel bir artışı önleyen (yoksun kalınan kâr) nitelikte maddi bir zarar olabileceği gibi; vakfın itibarını veya saygınlığını zedeleyen nitelikte manevi bir zarar da olabilir¹⁰⁴⁹. Ancak bu zararın vakıf yöneticisinin

¹⁰⁴⁸ Y. HGK, 26.03.2003, E. 2003/18-173, K. 2003/191, “Bir özel hukuk tüzel kişisi olan vakfın örgütünde zorunlu organ yönetim kuruludur. (MK. m. 109). Yönetim organı, vakfın kuruluş senedinde yazılı amacını gerçekleştirmek için, her türlü yönetim işlerini görmek ve onu temsil etmekle görevlidir. Bu organ, vakfın mal varlığını ve işlerini yönetirken, ihtimamla (özenle) ve sadakatle hareket etmek ve basiretli bir idareci gibi davranmakla yükümlüdür. Türk Medeni Kanununun 50. (eski 48.) maddesine göre, tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır. Organlar, hukuki işlemleri ve diğer tüm eylemleriyle tüzel kişiyi borç altına sokarlar. Bu madde hükmü somut olaya uyarlandığında; Yönetimden uzaklaştırılması istenilen A.A.'nın, Nüfus Hizmetlerini Güçlendirme Vakfı'nın yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptığı dönem içinde, bu vakfın (yani vakıf tüzel kişiliğinin) iradesini kullanarak gerçekleştirdiği eylem ve işlemler vakıf tüzel kişiliğini ilzam ettiği (borç altına soktuğu) cihetle, bunlar esas itibarıyla vakıf tüzel kişiliğinin hukukunu ilgilendirecektir. Başka bir deyişle, adı geçen kişi davaya konu edilen (vakfı zarara uğratici) eylem ve işlemleri, vakıf tüzel kişiliğinin iradesini kullanarak, (tüzel kişiliğin yönetim organının bir objesi olarak) yaptığından, üçüncü kişiler ve özellikle vakıftan yararlananlar açısından, bu eylem ve işlemler vakıf tüzel kişiliği tarafından yapılmış kabul edilecek, bundan vakıf sorumlu tutulacaktır. (Burada, adı geçen kişinin kişisel kusurundan dolayı kişisel sorumluluğunun saklı olduğu unutulmamalıdır).”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

¹⁰⁴⁹ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 270-271.

VK m. 10/II-c gereğince görevden alınması sonucunu doğurabilmesi için onun “ağır ihmal”¹⁰⁵⁰ veya “kast”¹⁰⁵¹ düzeyindeki kusurlu bir fiilinden meydana gelmesi şarttır.

Yargıtay, vakıf yöneticisinin vakıf senedi ve yürürlükteki mevzuata aykırı olarak ve hiçbir taahhüt olmadan üçüncü kişilere borç olarak verdiği parayı vakfa maddi zarar veren fiili bir hareket olarak kabul etmiş ve bu hareketin ister bilgisizlikten ister ehliyetsizlikten isterse de kötü niyetten kaynaklansın vakfın amacına aykırı olup yöneticinin görevden alınmasını gerektirdiğine karar vermiştir¹⁰⁵². Benzer şekilde, öğretide ifade edildiği üzere, vakfın mal varlığından bir suç örgütüne yardımda bulunduğu sabit olan yöneticinin ilgili vakıf bakımından hem maddi hem de manevi bir zarara sebep olduğu kabul edilir¹⁰⁵³. Buradaki maddi zarar vakfın mal varlığındaki fiili azalma (fiili zarar) sebebiyle, manevi zarar ise bu yardımların toplumda infial uyandırması ve vakfın itibarını zedelemesi sebebiyle ortaya çıkmakta ve VK m. 10/II-c gereğince vakıf yöneticisinin görevden alınması sonucunu doğurmaktadır¹⁰⁵⁴. Ayrıca, yönetici yardımcısının veya vakfın muhasebecisinin ağır ihmal ve kasıtlı fiilleriyle vakfı uğrattığı zararlar sebebiyle de vakıf yöneticisinin VK m. 10/II-c gereğince görevden alınması söz konusu olabilir¹⁰⁵⁵.

¹⁰⁵⁰ Aynı şartlar altında bulunan her makul insanın alması gereken en basit tedbirin alınmamış olmasına borçlar hukuku öğretisinde “ağır ihmal” adı verilir. Bkz. Eren, *Borçlar Genel*, 655.

¹⁰⁵¹ Hukuka aykırı sonucun zarar veren (fail) tarafından bilerek istenmesine borçlar hukuku öğretisinde “kast” adı verilir. Bkz. Eren, *Borçlar Genel*, 649.

¹⁰⁵² Y. 6. HD, 11.03.1980, E. 1979/7720, K. 1980/2266, “Vakıf yöneticilerinin, vakıf senedi ve yönetmeliğine aykırı olarak, hiçbir taahhüt olmadan ve banka idare meclisinin muvafakatını sağlamadan 10 yıl vade ve % 1 faizle 9.410.000 lirayı borç olarak verdiklerinde taraflar birleşmişlerdir. Esasen bu husus 506 sayılı SSK.nun geçici 20. maddesince, Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Maliye ve Ticaret Bakanlıkları tarafından müşterek kontrol ve murakabe edildiği sırada müfettişlerce tanzim edilen rapor münderecatı ile de sabittir. (...) Vakıf idarecileri vakıf senedindeki şartlara ve idarecilere, tanınan yetkiler dışında vakıf gelirin sarf edemezler. Vakfa zarar veren kavli ve fiili hareketlerde bulunamazlar. İş bu hareketler ister vukufsuzluktan ister ehliyetsizlikten ister kötü niyetten doğsun vakfın amacına aykırı olup belirtilen kanun ve tüzük hükümlerince işten uzaklaştırmayı gerektirir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

¹⁰⁵³ Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 271.

¹⁰⁵⁴ Hatta bu yardımların duyulması söz konusu vakfa yapılacak bağış ve yardımların da azalmasına yol açacağından burada dolaylı zararların varlığından da söz etmek mümkündür. Bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 271.

¹⁰⁵⁵ Y. 18. HD, 22.10.2001, E. 2001/7718, K. 2001/9199, “Talebin dayanağı olan sözü edilen Tüzüğün 23.maddesinin (d) fıkrasında kusurlu hareketleri ile vakfa zarar veren, (e) fıkrasında yapılması mahkemenin veya Vakıflar Genel Müdürlüğünün iznine bağlı olan bir işi kendiliğinden yapan, (g) fıkrasında teftiş sırasında tespit edilen noksan ve yanlışlıkların tamamlanması ve düzeltilmesi için yapılan tebligata rağmen bunları yerine getirmeyen veya yerine getirdikten sonra yine tavsiyelere aykırı işlem yapmaya devam eden vakıf yöneticilerinin Vakıflar Genel Müdürlüğünün yapacağı başvuru üzerine yetkili asliye mahkemesince duruşma yapılarak görevden alınabileceği hükme bağlanmıştır. Buna göre davalı vakıf yöneticilerinin yukarıda belirtilen Tüzüğün ilgili fıkralarına ne şekilde muhalefet ettikleri, basiretli bir tacir gibi davranmayarak işlem ve eylemleri ile vakfa ve işletmeye nasıl zarar verdikleri, yapılması mahkemenin veya Vakıflar Genel Müdürlüğünün iznine

Vakıf yöneticisinin VK m. 10/II-c gereğince görevden alınabilmesi için vakfı ağır ihmal veya kast düzeyinde zarara uğratıp uğratmadığının net olarak ortaya konulması gerekmektedir. Nitekim Yargıtay, bir kararında, vakıf yöneticisinin görevden alınabilmesi için dava konusu vakıf adına imzaladığı danışmanlık sözleşmesi nedeniyle vakfı ağır ihmal veya kast düzeyinde zarara uğratıp uğratmadığının net olarak ortaya konulması gerektiğini vurgulamıştır¹⁰⁵⁶. Keza, başka bir kararında ise, vakfa ait paranın üçüncü bir kişi tarafından zimmete geçirilmesi suretiyle vakfın zarara uğratılması olayından vakıf yöneticilerinin haberdar olmadıkları ya da haberdar olmaları için

bağlı olan hangi işi kendiliğinden yaptıkları, teftiş sırasında tespit edilen noksan ve yanlışlıkların tamamlanması ve düzeltilmesi için davalı yöneticilere tebligat yapıp yapılmadığı, yapıldığı halde bunlardan hangilerini yerine getirmedikleri tespit edilmeden ve ayrıca mahkemenin kararına esas aldığı bilirkişi raporunda da açıklanan vakıf muhasebecisi hakkında hizmet nedeni ile emniyeti suistimal suçundan dolayı açılan kamu davasının halen derdest olduğu, henüz sonuçlanmadığı ve bu davanın açılması için vakıf yöneticilerinin bizzat Cumhuriyet Savcılığına sanık için suç duyurusunda bulundukları gözönüne alınarak vakıf yöneticilerinin muhasebecinin işlem ve eylemleri sebebiyle vakfı ne şekilde zarara uğrattıkları açıkça belirlenmeden eksik inceleme ile davanın kabulü doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 22.08.2023.

¹⁰⁵⁶ Y. 8. HD, 14.12.2020, E. 2020/847, K. 2020/8188, “Somut olayda, mahkemece hükme esas alınan bilirkişi raporu hüküm kurmaya elverişli değildir. Şöyle ki, davalı mütevellinin dava konusu vakıf adına sözleşme düzenlemesi için denetim makamının görüşünü alması gerekmediği gibi, söz konusu raporda sözleşme nedeniyle vakfın zarara uğratılıp uğratılmadığı somut olarak tespit edilmiş değildir. Buna göre, mahkemece cevap dilekçesinde dökümü bildirilen 275 adet taşınmazdan dolayı vakfın gelir elde edip etmediği, bu taşınmazlara ilişkin açılan dava bulunup bulunmadığı araştırılmadan, neticede davalı mütevellinin dava konusu vakıf adına imzaladığı 22.06.2010 tarihli danışmanlık sözleşmesi nedeniyle vakfın zarara uğratılıp uğratılmadığı net olarak ortaya konulmadan, davanın kabulü doğru olmamıştır. Buna göre mahkemece yapılacak iş, yukarıda belirtilen esaslar doğrultusunda rapor hazırlamak üzere Vakıflar hukuku alanında uzman yeni bir heyeti bilirkişi heyeti oluşturmak, aldırılacak rapor ile birlikte davalı mütevellinin davaya sebep 22.06.2010 tarihli sözleşmenin imzalanmasında ağır kast ve ihmalinin bulunup bulunmadığı hususları birlikte değerlendirmek, oluşacak sonucuna göre karar vermektir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 20.08.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 21.06.2022, E. 2022/2726, K. 2022/5951, “Buna göre, Mahkemece, alanında uzman yeni bir bilirkişi heyeti oluşturularak, dava dışı şirket ile davacı Vakıf arasındaki sözleşmenin başlangıç tarihinden itibaren sözleşmeye konu hizmetlere ilişkin faaliyet belgelerinin, cari hesap ve banka hareketlerinin getirilmesi, dava dışı şirket lehine alacak kaydedilen 01.01.2008 tarihli ve 11.800,00 TL, 04.03.2008 tarihli 11.800,00 TL, 18.03.2008 tarihli 11.724,07 TL ve 20.03.2018 tarihli 75,93 TL tutarlı işlemlerin kayıt sebebinin ve yerinde olup olmadıklarının belirlenmesi, dava dışı şirketin 20.03.2017 ve 17.09.2020 tarihli yazılarındaki dava dışı şirket ile davacı Vakıf arasındaki sözleşmenin sona erdirildiğine ve şubat 2008 sonrası Vakfa verilen herhangi bir hizmetin bulunmadığına dair beyanı da dikkate alınarak, davacı Vakfın zarara uğratılıp uğratılmadığına ilişkin denetime elverişli rapor alınması ve sonucuna göre bir karar verilmesi için hükmün bozulması gerekmiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023; Y. 18. HD, 17.11.1998, E. 1998/11832, K. 1998/12721, “Davalıların zarar ettiği iddia ettikleri vakfa ait şirketleri feshetmiş olmaları ya da birkaçının bu fesihden sonra iştirak konusu aynı olan bir şirket kurmuş olmaları tek başına vakfı zarara uğratan bir davranış veya eylem olmayıp, bu eylem ve davranış sebebiyle vakıf şirketlerinin ve dolayısı ile vakfın zarara uğratılmış olduklarının kanıtlanması da gerekir. Bu hususlar ve davalıların savunmaları yeterince araştırılmadan, davalıların görevden alınmalarına karar verilmiş olması doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 11.10.2023.

herhangi bir neden bulunmadığının saptanması halinde böyle bir olaydan sorumlu tutulmayabileceklerini belirtmiştir¹⁰⁵⁷.

Vakıf yöneticisinin “*hafif ihmâl*”¹⁰⁵⁸ veya “*orta ihmâl*”¹⁰⁵⁹ düzeyindeki kusurlu bir fiili, görevden alınması neticesini değil, salt tazminat sorumluluğunu doğurur (VK m. 10/IV). Örneğin Yargıtay, bir başkası tarafından çıkartılan yangın sebebiyle mülhak vakıf zeytinliklerinin zarara uğraması ve yangının davalı mülhak vakıf yöneticisi tarafından davacı idareye bildirilmemesi hususunu vakfı zarara uğratan ağır ihmâl ya da kasıtlı bir fiil olarak değerlendirmemiştir¹⁰⁶⁰. Keza, başka birçok kararında da Yargıtay, ileri sürülen hususların mahiyetleri itibarıyla fazla önem arz etmeyen hesap, iş ve işlemlere ilişkin olması, vakıf yöneticisinin hatalarının telafisi için çaba göstermiş bulunması ve dava konusu eylemlerin kasta dayalı olmayıp, mazur görülebilir ihmallerden kaynaklanması karşısında yöneticinin görevden alınmasını uygun bulmamıştır¹⁰⁶¹.

¹⁰⁵⁷ Y. 18. HD, 15.12.1995, E. 1995/12061, K. 1995/12789, “*Davalılar ifadelerinde kendilerine özellikle isnat edilen ve mahkemece görevlerine son verilmesine dayanak teşkil eden gerekli denetimi yapmamak suretiyle vakfa ait bir kısım paranın S.H. tarafından zimmete geçirilmesi suretiyle vakfın zarara uğratılması olayından haberdar olmadıkları bildirmişlerdir. Gerçekten karar düzeltme isteyen davalıların yönetim kurulu üyeleri olarak bu olaydan haberdar olmadıkları ya da haberdar olmaları için herhahgi bir neden bulunmadığı saptandığı takdirde Tüzüğü’nün 23. maddesinin (d) bendi kapsamında olan böyle bir olaydan sorumlu tutulmayabilecekleri dikkate alınmalıdır. O halde mahkemece, teftiş raporunun genel sonuçlar kısmının 3 nolu bendinde sözü edilen ve davalılardan N.E., N.O., S.Y. ve S.S.’nin görevden uzaklaştırılmalarına dayanak teşkil eden olaydan haberdar oldukları halde gereğini yapmadıkları hususunun kanıtlanması gerektiği cihetle bu davanın görülmesinin dayanağı olan ihbar mektubu ve sonra yapılan tahkikat safahatı incelenip davalıların gösterdikleri tanıklar da dinlenerek belirlenecek sonuca göre hüküm kurulması gerekir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023.

¹⁰⁵⁸ Yalnızca dikkatli kişilerin gösterebileceği özenin gösterilmemiş olmaması borçlar hukuku anlamında “*hafif ihmali*” oluşturur. Bkz. Eren, *Borçlar Genel*, 655.

¹⁰⁵⁹ Ağır ihmalle hafif ihmâl arasındaki ihmale borçlar hukuku anlamında “*orta ihmâl*” adı verilir. Bkz. Eren, *Borçlar Genel*, 655.

¹⁰⁶⁰ Y. 18. HD, 20.06.2013, E. 2013/7529, K. 2013/10751, “*Davacı, davalının mülhak vakıf mütevellisi olduğunu, yapılan teftiş ve Vakıflar Meclisinin kararıyla vakfı zarara uğrattığına karar verildiği belirtilerek 5737 Sayılı Kanunun 10/c maddesi uyarınca görevden alınmasını istemiştir. 5737 Sayılı Kanunun 10/c maddesinde "Ağır ihmâl ve kasıtlı fiilleriyle vakfı zarara uğratan "vakıf yöneticilerinin görevden alınabileceği düzenlenmiştir. Dosya kapsamına göre bir başkası tarafından çıkartılan yangın sebebiyle vakıf zeytinliklerinin zarara uğraması ve yangının davalı tarafından davacı idareye bildirilmemesi hususu vakfı zarara uğratan ağır ihmâl ya da kasıtlı fiil olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu sebeple yasal koşullar oluşmadığından davanın reddi gerekirken yazılı şekilde kabulü doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 14.10.2023.

¹⁰⁶¹ Y. 18. HD, 31.01.2000, E. 2000/224, K. 2000/1014, “*Somut olayda davalıların, vakfa ait telefon görüşme bedellerini zamanında ödemediklerinden, üç milyon ceza ödenmesine neden oldukları, 1994, 1995 ve 1996 yıllarına ait teftiş denetim paylarını süresinde ödemedikleri, bir önceki teftiş döneminde yapılan uyarılara itibar etmedikleri ve belgesiz harcama yaparak vakfı zarara uğrattıkları ile sürülerek görevden uzaklaştırılmaları istenmiş ise de; bilirkişi raporundan anlaşıldığına göre, denetim payları geç de olsa yatırılmış, denetim raporunda tavsiye konusu edilen noksanlıkların giderilmiş, hatalı ödemelerden kaynaklanan ve cezai şart niteliğindeki paralar vakfa gelir kaydedilip*

4.1.3.2.2.2.1.6. Noksanlık ve Yanlışlıkları Verilen Süre İçerisinde Tamamlamamak, Düzeltmemek veya Aykırı İşlemlere Devam Etmek

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 10/II'de örnek kabilinden sayılan durumlardan dördüncüsü, vakıf yöneticisinin VGM'ce tespit edilen noksanlık ve yanlışlıkları verilen süre içerisinde tamamlamaması, düzeltmemesi veya aykırı işlemlere devam etmesidir (VK m. 10/II-d). Bu görevden alma sebebine, VY m. 38/III gereğince, vakıf yöneticisinin usulünce düzenlemekle yükümlü olduğu beyanname ve bildirimlerdeki eksiklikleri ve/veya yanlışlıkları VGM tarafından kendisine tanınan otuz günlük süre içerisinde tamamlama ve/veya düzeltme yükümlülüğüne aykırı davranması örnek verilebilir. Ancak VK m. 11 gereğince “*Genel Müdürlükçe yapılan tebligata rağmen, bu Kanun uyarınca istenen beyanname, bilgi ve belgeleri zamanında vermeyen, organların vakfiye veya vakıf senedine aykırı olarak toplanmasına sebebiyet veren veya gerçeğe aykırı beyanda bulunan vakıf yönetimine Genel Müdürlükçe her bir eylem için beşyüz Türk Lirası idari para cezası verilir.*” denilerek bu yaptırım idari para cezasına dönüştürülmüştür¹⁰⁶². Keza VY m. 38/II gereğince de “*Vakıflarca, teslimi zorunlu olan beyanname ve bildirimlerin zamanında verilmemesi halinde Kanunun 11 inci maddesi gereğince idari para cezası uygulanır.*” denilmiştir. Bununla birlikte, VGM'nin düzenli denetimleri neticesinde tespit

bu işlere sebebiyet veren vakıf çalışanı görevden alınmıştır. İleri sürülen hususların mahiyetleri itibarıyla fazla önem arz etmeyen hesap, iş ve işlemlere ilişkin olması, hataların telafisi için çaba gösterilmiş bulunması dava konusu eylemlerin kasta dayalı olmayıp, mazur görülebilir ihmallerden kaynaklanması karşısında mahkemece davanın reddine karar verilmesinde bir isabetsizlik görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023. Aynı yönde bkz. Y. 18. HD, 23.11.2004, E. 2004/7986, K. 2004/8618, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023; Y. 18. HD, 27.09.2004, E. 2004/5231, K. 2004/6426, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023; Y. 18. HD, 10.11.2003, E. 2003/7872, K. 2003/8722, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023; Y. 18. HD, 17.03.2003, E. 2002/11882, K. 2003/1873, www.kazanci.com.tr, E.T. 15.10.2023.

¹⁰⁶² VK m. 11 hükmünün gerekçesinde “*Madde ile; yürürlükteki mevzuata göre, vakıf yöneticilerinin bazı işlem ve fiilleri nedeniyle görevden alınmasını gerektiren yaptırım; idari para cezasına dönüştürülmüştür.*” denilerek bu husus açıkça dile getirilmiştir. Bu yönde bkz. Y. 18. HD, 18.1.2011, E. 2010/11876, K. 2011/234, “*Dava, Türk Medeni Yasası Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük'ün 23. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendine göre, müfettiş tarafından istenilen belge, kayıt ve defterleri göndermekten veya talep edilen bilgileri vermektan kaçınan vakıf idarecilerinin görevden alınmalarına ilişkin olup, dava açıldıktan sonra 27.2.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5737 Sayılı Vakıflar Yasası'nın 11. maddesi, genel müdürlükçe yapılan tebligata rağmen bu yasa uyarınca istenen beyanname, bilgi ve belgeleri zamanında vermeyen vakıf yönetimine her bir eylem için beşyüz Türk Lirası idari para cezası verileceği, 10. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendinde ise 11. madde uyarınca iki defa idari para cezası alan vakıf yöneticilerinin mahkemece görevden alınabileceği hükme bağlanmıştır. Mahkemece yukarıda sözü edilen ve davanın devamı sırasında yürürlüğe giren 5737 Sayılı Vakıflar Yasası'nın 10. maddesi gereğince öncelikle görevden alınması istenilen vakıf yöneticileri hakkında idari işlem uygulanacağından davanın reddine karar verilmesi gerekirken, yöneticilerin görevden alınmalarına karar verilmesi doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 14.10.2023.

ettiği diğer eksiklikler ve/veya yanlışlıklarla birleştğinde bu durum mülhak vakıf yöneticisi hakkında bir görevden alma sebebi teşkil edebilir¹⁰⁶³.

4.1.3.2.2.2.1.7. Fiil Ehliyetini Kaybetmek veya Görevi Sürekli Olarak Yapmaya Engel Teşkil Edecek Hastalığa veya Maluliyete Yakalanmak

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 10/II'de örnek kabilinden sayılan durumlardan beşincisi ve sonuncusu ise, vakıf yöneticisinin medeni hakları kullanma (fiil) ehliyetini kaybetmesi veya görevini sürekli olarak yapmasına engel teşkil edecek bir hastalığa veya maluliyete yakalanması halidir (VK m. 10/II-e).

Vakıf yöneticisinin fiil ehliyetini kaybetmesi, esasen, VY m. 24 gereğince yöneticide bulunması gereken şartlardan birinin yokluğu anlamına gelmektedir. Mahkeme kararı neticesinde kısıtlanması sonucu doğuran fiil ehliyetsizliği durumunda artık vakıf yöneticisi – kural olarak – hukuki işlemlerinde kanuni temsilcisi (vasi) tarafından temsil edilir (TMK m. 448)¹⁰⁶⁴. Bu durum ise mülhak vakfın iş ve işlemlerinin bizzat vakıf

¹⁰⁶³ Y. 18. HD, 02.06.2015, E. 2015/6494, K. 2015/9303, “*Dava dilekçesinde, davalı vakfın 2005-2008 yılları işlemlerine dair olarak düzenlenen teftiş raporunu esas alarak; vakıf yöneticilerinin mevzuata aykırı davrandıkları, emlak vergilerinin zamanında yatırılmadığı, vakfa ait gayrimenkulleri rayiçlerinin çok altında kiraya vermek suretiyle vakıf kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmayıp basiretli bir idareci gibi hareket etmeyerek vakfi zarara uğrattıkları, vakıf tarafından yapılan bazı harcamaları kayıtlara intikal ettirmedikleri, daha önceki teftiş raporunda belirtilmesine ve bu konuda uyarılmalarına rağmen vakıf belgelerinin zamanında teftiş makamına iletilmediği ileri sürülerek 5737 Sayılı Vakıflar Yasası'nın 10. maddesine aykırılıklar sebebiyle vakıf yöneticilerinin görevden alınmaları istenildiğine göre; mahkemece, ileri sürülen iddialarla ilgili ve Belediye gibi kurumlardan vakıfla ilgili bilgi ve belgelerin getirtilerek gerekli inceleme ve araştırma yapıp harcamalar hususunda vakıf defterleri ile karşılaştırması yaptırılarak konusunda uzman üç kişilik bilirkişi heyetinden dava dilekçesindeki iddialarla ilgili rapor alınıp sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, vakıf yönetim kurulu karar defteri ile diğer defterler incelenmeden yetersiz bilirkişi raporu esas alınarak eksik inceleme ile davalı ... ile ... yönünden davanın kabulüne karar verilmesi, Doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 10.11.2022, E. 2020/4905, K. 2022/9007, www.kazanci.com.tr, E.T. 13.10.2023.

¹⁰⁶⁴ Y. 8. HD, 14.12.2020, E. 2020/847, K. 2020/8188, “*Dava dilekçesinde; ... mütevellisi ...'nun, vakıf adına imzaladığı 22.06.2010 tarihli danışmanlık sözleşmesi nedeniyle, vakfi gereksiz yere yükümlülük altına soktuğu, ihmal ve basiretsiz işlemleri nedeniyle vakfi zarara uğrattığı açıklanarak, Vakıflar Kanunu 10. maddesi gereği vakıfyönetiminden azledilmesini istenmiş, davalı mütevellî vekili davanın reddini savunmuştur. Mahkemece davanın reddine dair verilen ilk karar; Dairemizce hükme esas alınan bilirkişi raporunda çelişkili ifadeler bulunduğu gerekçesiyle bozulmuş, Mahkemece bozmaya uyularak yapılan yargılama neticesinde davanın kabulüne karar verilmiş, hüküm davalı mütevellî ... vekilince temyiz edilmiştir. TMK'nin 405. maddesine göre, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle işlerini göremeyen veya korunması ve bakımı için kendisine sürekli yardım gereken ya da başkalarının güvenliğini tehlikeye sokan her ergin kısıtlanır. Aynı Kanun'un 448. maddesine göre de, vesayet dairelerinin yetkilerine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla vasi, vesayet altındaki kişiyi bütün hukukî işlemlerinde temsil eder. Re'sen UYAP ortamında temin edilen nüfus kayıtlarının incelenmesinden, azli istenen davalı ...'nun Karşıyaka 3. Sulh Hukuk Mahkemesi'nin 2017/257-2018/604 sayılı, 12.06.2018 kesinleşme tarihli kararı ile kısıtlanmasına karar verildiğine*

yöneticisi eliyle yürütülmesi gerektiği temel kabulüne aykırıdır. Dolayısıyla tam veya sınırlı düzeyde fiil ehliyetsizliği (TMK m. 14-16) ispatlanan vakıf yöneticisinin VK m. 10/II-e gereğince görevden alınması gerekeceği açıktır. Ancak özellikle ayırt etme gücünün kaybı durumunda, telafisi imkânsız sonuçlar doğurabilecek bir hal söz konusu olduğundan, dava sonuçlanıncaya kadar Meclis kararı üzerine VGM tarafından, vakıf yönetiminin geçici olarak görevden uzaklaştırılması ve kayyımca yönetilmesi ihtiyati tedbir olarak mahkemeden talep edilmelidir (VK m. 10/II).

Vakıf yöneticisinin görevini sürekli olarak yapmasına engel teşkil edecek hastalığa veya maluliyete yakalanma haline ise kanser olması sebebiyle kemoterapi tedavisi sürecine girmesini veya geçirdiği bir trafik kazası neticesinde felç olması sebebiyle görevini fiilen sürekli olarak yapamamasını örnek göstermek mümkündür. Görevini sürekli olarak yapmasına engel teşkil edecek bu gibi durumlar dışında vakıf yöneticisinin yalnızca hastalığı veya yaşlılığı sebep gösterilerek görevden alınması ise uygun değildir¹⁰⁶⁵.

4.1.3.2.2.2.2. Usule İlişkin Şartlar

4.1.3.2.2.2.2.1. Meclisin Vereceği Karara Dayalı Olarak Denetim Makamının Başvurusu

Mülhak vakıf yöneticilerinin görevden alınabilmesi için öncelikle denetim makamı olan VGM'nin bu hususta mahkemeye başvurması gerekir (VK m. 10/II)¹⁰⁶⁶. Mülhak vakıflarda galle fazlasına müstahak vakıf evlatlarına veya ilgililere, yeni vakıflarda ise vakfın yönetim organındaki diğer yöneticilere veya seçimlik organlarına bu hususta bir başvuru hakkı tanınmamıştır. Ancak vakıf yöneticisinin görevden alınması hususunda

anlaşıldığına göre, davalıya atanan vasi davaya dahil edildikten sonra yargılamaya devam edilmesi gerekirken, taraf teşkili sağlanmadan için esası hakkında karar verilmesi doğru değildir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 20.08.2023.

¹⁰⁶⁵ Vakıflar Meclisinin 23.08.2011 tarihli ve 313/521 sayılı kararı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yürürlüğe konulan “*Temsilen Yönetilen Mülhak Vakıflara İlişkin Usul ve Esaslar*” adlı talimatın 2. maddesinde 07.03.2016 tarihinde yapılan değişiklikle mülhak vakıflarda “*Adına Temsilen Yönetim*” adlı bir uygulamaya geçilmiştir. Bu uygulamaya göre, mülhak vakıf yöneticisinin sağlık veya herhangi bir sebeple vakfı yönetemeyecek olduğunun tespit edilmesi veya ilgili mülhak vakıf yöneticisi tarafından talep edilmesi durumunda söz konusu mülhak vakıf geçici olarak Genel Müdürlükçe yönetilmektedir. Bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/mevzuat/temsilen-yonetilen-mulhak-vakiflara-iliskin-usul-ve-esaslar-yeni.pdf>, E.T. 20.10.2023.

¹⁰⁶⁶ Y. 18. HD, 24.09.1998, E. 1998/7296, K. 1998/9563, “*Vakfın amaçlarına ve yararlarına aykırı davranışlarda bulunan ve vakfı zarara sokan eylemleri nedeniyle yönetim kurulu üyesinin azli, vakıf yönetim kurulu görevleri arasında olmayıp, teftiş makamının (Vakıflar Genel Müdürlüğü) başvurusu üzerine ancak mahkeme kararı ile mümkündür.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 11.10.2023.

herkesin, menfaati bulunsun ya da bulunmasın, VK m. 10'a göre hareket etmesi yönünde VGM'ye başvurması mümkündür¹⁰⁶⁷.

Denetim makamı olan VGM, mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınması hususunda mahkemeye başvurmadan önce, Vakıflar Meclisinden de bu yönde bir idari karar alması şarttır (VK m. 10/II). Nitekim ilgili vakıf yöneticisinin görevden alınmasına dair bir Meclis kararının bulunmaması ya da Meclisin bu talebi uygun bulmaması Yargıtay açısından bir bozma sebebidir¹⁰⁶⁸. Bununla birlikte mahkeme, Meclisin vereceği bu uygunluk kararıyla bağlı değildir; hâkim kendisi kanundaki sebeplerin mevcut olup olmadığını tespit ederek vakıf yöneticisinin görevden alınıp alınamayacağına yönelik etraflıca bir inceleme yapmalı ve sonucunda bağımsız bir karar vermelidir.

¹⁰⁶⁷ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 218; Y. 18. HD, 12.05.2015, E. 2014/17488, K. 2015/8037, “Tüm bu açıklamalar ışığında: toplanan deliller ve tüm dosya kapsamı ile her ne kadar davacı mensubu bulunduğu ...Vakfi'na ait taşınmazın gerçek değerinin altında satılarak Vakfın zarara uğratıldığı iddiasıyla Vakıfyöneticilerinin görevden alınmasını ve tazminat talep etmişse de davacının Vakfi temsil yetkisi bulunmadığı, bu sebeple Vakıf adına zarara uğratıldığı gerekçesiyle tazminat davası açma sıfatının bulunmadığı, bu iddiasını Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bildirmesi ve zarar oluşmuşsa Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Vakıf yöneticilerinin görevden alınmaları ve tazminat talebiyle dava açılabilmesi anlaşılacakla davanın sıfat yokluğu sebebiyle H.M.K.nun 114/1-d ve 115/2. maddeleri uyarınca reddine karar vermek gerekmiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 11.10.2023.

¹⁰⁶⁸ Y. 8. HD, 05.11.2018, E. 2017/14665, K. 2018/18159, “Dava konusu vakıf, mülga 743 Sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıf yani “mülhak vakıf” olup dava konusu vakfın mütevellisinin (yöneticisi) aynı zamanda davalı olan ... olduğu ve görevine devam ettiği, nitekim davaya dayanak yapılan işlemler için mütevellinin görevden alınması talep edilmiş olup Vakıflar Meclisinin 16.08.2012 gün ve 501 Sayılı kararı ile talebin uygun bulunmadığına karar verilmiş, incelemeye konu davadan sonra açılan ve 06.07.2016 tarihinde kesinleşen ... Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 2013/3 Esas, 2016/293 Karar sayılı ilamı ile de mütevellî ...'nun mütevellîlik görevinin devam ettiğinin tespit edildiği anlaşılmıştır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 10.10.2023; Y. HGK, 31.12.2014, E. 2014/2339, K. 2014/1125, “Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca, “...mahkemece dava açıldığı tarihte yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler gözetilerek karar verildiği, Özel Dairece yargılama aşamasında yürürlüğe giren 5737 Sayılı Vakıflar Yasasının 10.maddesinin getirdiği ön şarttan bahisle karar bozulmuş ise de her dava açıldığı tarihte yürürlükte bulunan yasal mevzuata göre sonuçlandırılması gerektiği...” belirtilerek Yerel Mahkeme'nin direnme kararının onanmasına oyçokluğu ile karar verilmiştir. Ne var ki; Özel Dairece, “...dava açıldıktan sonra 27.02.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 10.maddesi, vakıfyöneticilerinin belirtilen sebeplerden dolayı ancak Vakıflar Meclisinin vereceği karara dayalı olarak Denetim Makamının başvurusu üzerine vakfın yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesince görevlerinden alınabileceğinin düzenlendiği, anılan yasal değişiklik gereğince, öncelikle görevden alınması istenilen vakıf yöneticileri hakkında bir ön şart olarak gerekli görülen Vakıflar Meclisince verilmiş bir karar olmadığı dikkate alınarak, davanın reddine karar verilmesi...” gerekçesiyle Yerel Mahkeme kararı bozulmuş, işin esasına dair olarak bir değerlendirme yapılmamıştır. Hal böyle olunca, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'na direnme kararının usul ve yasaya uygun olduğu ve onanması gerektiği, belirtilmiş ise de, bozma nedenine göre işin esası Özel Daire'ce incelenmediğinden, davalıların diğer temyiz itirazlarının incelenmesi için dosyanın Özel Daire'ye gönderilmesi Kurul çoğunluğunca benimsenmiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 13.10.2023. Aynı yönde bkz. Y. HGK, 21.05.2014, E. 2013/18-1289, K. 2014/677, www.kazanci.com.tr, E.T. 13.10.2023.

4.1.3.2.2.2.2.2. Mahkemenin Görevden Alma Kararı Vermesi

Mülhak vakıf yöneticilerinin görevden alınması, 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'ndan farklı olarak, belli bir prosedür çerçevesinde alınan bir mahkeme kararı neticesinde gerçekleştirilir. Nitekim vakıf yöneticileri, VK m. 10/II gereğince, “*Meclisin vereceği karara dayalı olarak Denetim Makamının başvurusu üzerine vakfın yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesince görevlerinden alınabilir.*”. Bu hüküm ile vakıf yöneticilerinin sorumlulukları ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve önceden idari bir karar neticesinde görevlerinden alınan mülhak ve cemaat vakfı yöneticileri de dahil olmak üzere vakıf yöneticilerinin görevden alınma ve uzaklaştırılmaları yetkisi bağımsız mahkemelere verilmiştir¹⁰⁶⁹.

Vakıf yöneticilerinin görevden alınması hususunda özel ve kesin yetkili mahkeme, VK m. 10/II gereğince, mülhak vakfın yerleşim yeri (kurulduğu yer) asliye hukuk mahkemesidir¹⁰⁷⁰. VK m. 10/II gereğince bu mahkeme, dava sonuçlanana kadar,

¹⁰⁶⁹ Bu husus VK m. 10'un gerekçesinde de açıkça ifade edilmiştir. 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu zamanında ise vakıf yöneticilerinin (mütevellilerin) görevden alınması (azli), idari bir karar neticesinde gerçekleştirilmekte ve bu sebeple bu kararlar idari yargıda iptal davasına konu olmaktadır. Bkz. Y. 8. HD, 06.02.2023, E. 2021/14680, K. 2023/416, “*Raporda dava konusu Vakfın eski mütevellilerinden ...'nün vakıf evladı olmayan kişilere usulsüz galle ödemesi yaptığı gerekçesiyle 20.10.1948 tarihli karar ile azledildiği, davacıların üst soyunun da usulsüz galle ödemesi alan kişilerden olduğu kabul edilmiş ise de, belirtilen azil kararının Danıştay 5. Dairesinin 50/523-51/587 Sayılı kararı ile iptal edildiği dikkate alınmamıştır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 18.08.2023. Ancak mülga Kanun zamanında öğretide, bu uygulama, idari olmaktan ziyade medeni hakka ilişkin olduğundan eleştirilmekte ve kanun koyucunun mülhak vakıfları VGM'nin vesayet denetimine tabi kılmasına bir işaret olarak gösterilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 82-83. Ayrıca bkz. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 127, dn. 1.

¹⁰⁷⁰ Y. 18. HD, 17.04.2014, E. 2013/20380, K. 2014/7213, “*Davacı dava dilekçesinde, dava konusu S. A. P. B. A. Vakfı mütevellisinin Vakıflar Kanunu'nun 10.maddesi uyarınca vakfı zarara uğrattığını belirterek mütevellilikten azli ile danışmanlık ücreti olarak ödenen 135.000 TL'nin tahsilini talep etmiş, mahkemece yapılan itiraz üzerine vakıf mütevellisinin ikametgahının İzmir'de bulunması sebebiyle İzmir Asliye Hukuk Mahkemesine yetkisizlik kararı verilmiş, karar davalı vekilince temyiz edilmiştir. 5737 sayılı Vakıflar Yasası'nın 10. maddesinde; maddede belirtilen hallerde vakıf yöneticilerinin meclisin vereceği karara dayalı olarak denetim makamının başvurusu üzerine vakfın yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesince görevlerinden alınabileceği düzenlenmiş olup bu haliyle vakıf yöneticilerinin görevlerinden alınması davalarında vakfın yerleşim yeri (kurulduğu yer) mahkemesinin özel ve kesin yetkili mahkeme olduğu, dosyadaki bilgi ve belgelerin incelenmesinden dava konusu vakfın mülhak vakıflardan olduğu ve Akhisar'da kurulu olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre mahkemece verilen yetkisizlik kararı doğrultusunda yetkili mahkemenin Akhisar Asliye Hukuk Mahkemesi olması gerekirken İzmir Asliye Hukuk Mahkemesi olarak belirlenmesi doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 18.08.2023; Y. 8. HD, 17.12.2018, E. 2017/8780, K. 2018/20249, “*4721 Sayılı Türk Medenî Kanunu'nun 51. maddesinde; tüzel kişinin yerleşim yerinin, kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça işlerinin yönetildiği yer olduğu hükme bağlanmıştır. yöneticisinin görevden alınması için; mülhak lar aleyhine açılacak davalarda lar Kanunu'nun 10.maddesi gereği yerleşim yeri (kurulduğu yer); mahkemeleri kesin yetkilidir. Dava konusu, mülga 743 Sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin yürürlük tarihinden önce*

görevden alınması istenen vakıf yöneticisinin görevde kalması telafisi imkânsız sonuçlar doğurabilecek bir nitelikteyse Meclis kararı ve VGM'nin başvurusu üzerine ihtiyati tedbir olarak ilgili yöneticinin geçici olarak görevden uzaklaştırılması ve vakfın kayyımca yönetilmesine de karar vermeye yetkilidir. Nitekim VK m. 10'un son fıkrasında da “*Vakıf yöneticileri mahkeme kararı olmaksızın görevlerinden uzaklaştırılamazlar.*” denilerek görevden uzaklaştırma yetkisinin de mahkemeye ait olduğu özel olarak vurgulanmıştır. Bu hükmün ayrı bir fıkra şeklinde düzenlenmesinin sebebi, yeni vakıflarda görevden alma sebeplerini ihtiva eden mülga Tüzük m. 23'e eklenen ve sonradan Danıştay kararıyla iptal edilen son fıkra gereğince¹⁰⁷¹, önceden bu yetkinin denetim makamına (VGM'ye) ait olmasıdır. VK m. 10/II ve V hükümlerinin yürürlüğüyle birlikte ise bir taraftan denetim makamının vakıf yöneticileri hakkında görevden uzaklaştırma kararı vermesine engel olunmuş; diğer taraftan da bu makamın vesayet makamı gibi hareket etmesinin önüne geçilerek hem yeni hem de eski vakıfların mahkeme kararıyla belirlenecek bir kayyım tarafından geçici olarak yönetilmesi sağlanmıştır¹⁰⁷².

kurulmuş ve yönetimi vakfedenin soyundan gelenlere şart edilmiş yani “mülhak tır. Dosyada bulunan ve lar Genel Müdürlüğü'nden gelen belgelerde dava konusu mülhak yerleşim yeri konusunda vakfiyede bir açıklık mevcut olmamasına rağmen, vakfiye Halep ili ... Kazası Mahkeme-i Şer'iyye'de tescil edilmiş olup, akarlarının tamamına yakını ... İlçesindedir. Ayrıca adresinin de ... ilçesinde bulunduğu anlaşılmaktadır. 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 114. maddesi gereği yetkinin kesin olduğu hâllerde, mahkemenin yetkili bulunması dava şartı olup, dava şartlarının 115.madde gereği yargılamanın her aşamasında re'sen dikkate alınması gerekir. Yine aynı Kanunun 19. maddesi gereği yetkinin kesin olduğu davalarda, mahkeme yetkili olup olmadığını, davanın sonuna kadar kendiliğinden araştırmak zorunda olduğu hükme bağlanmıştır. Bu durumda mahkemece, yöneticinin görevden alınması davasında merkezi (kurulu olduğu yer) ... Asliye Hukuk Mahkemesi'nin yetkili olması sebebi ile yetkisizlik kararı verilmesi gerekirken, işin esasına girilip hüküm kurulması doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 07.10.2023; Y. 20. HD, 20.06.2016, E. 2016/2554, K. 2016/7253, “*Vakıflar Genel Müdürlüğüne yazılan müzekkere cevabında; vakfın şahsiyet kaydına göre adresininin "Manisa" ilinde olduğu bildirildiğinden uyumsuzluğun Manisa 1. Asliye Hukuk Mahkemesince görülüp sonuçlandırılması gerekmektedir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023.

¹⁰⁷¹ Mülga Tüzük m. 23'e 13.08.1991 tarihinde 91/2159 Bakanlar Kurulu kararıyla eklenen son fıkra şu şekildeydi: “*Vakfi zarara sokan hareketleri soruşturma raporuyla saptanan vakıf yöneticilerinin görevde kalmalarının yeni zararlar doğuracağı kanısına varılırsa, Vakıflar Genel Müdürlüğüne görevden alınmaları için mahkemeye başvurulmakla birlikte, bunlar mahkeme kararına kadar geçici olarak görevden uzaklaştırılabilir.*”. Mahkeme kararı gerekmesizin denetim makamına yeni vakıf yöneticileri hakkında görevden uzaklaştırma yetkisi veren ve bu sebeple öğretide de eleştirilen bu fıkra, Danıştay'ın 15.12.1995 tarihli ve 1994/45 esas, 1995/1005 sayılı kararıyla iptal edilmiştir. İptal edilen bu hükme dair eleştiriler için bkz. Mehmet Özgür Avcı, *Türk Medeni Kanununa Göre Vakıf Yönetim Organı* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2006), 103. Diğer taraftan, mülga Vakıflar Kanunu çerçevesinde mülhak ve cemaat vakfı yöneticilerinin görevden alınması zaten denetim makamının idari bir kararı neticesinde gerçekleştiğinden, eVK m. 33 vd. hükümlerinde böyle bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

¹⁰⁷² Avcı, “Görevden Alınma”, 197-198.

4.1.3.2.2.3. Davanın Hukuki Sonuçları

4.1.3.2.2.3.1. Genel Olarak

Mahkemenin mülhak vakıf yöneticileri hakkında verdiği görevden alma (azil) kararının görevden alınan mülhak vakıf yöneticisi açısından bazı hukuki sonuçları olduğu gibi mülhak vakıf tüzel kişiliği açısından ise bazı özel hukuki sonuçları vardır. Bu kararın verilmesinde kamu yararı olduğunu ve bu sebeple bu hukuki sonuçların geleceğe etkili olduğunu belirtmek gerekir¹⁰⁷³.

4.1.3.2.2.3.2. Görevden Alınan Mülhak Vakıf Yöneticisi Açısından Sonuçları

Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınmasına yönelik mahkeme kararının kesinleştiği andan itibaren vakıf yöneticiliği sıfatı ve buna bağlı bütün yetkiler ortadan kalkar. Görevden alma sebeplerinin ağırlığını da göz önünde bulundurarak kanun koyucu, bunun yanı sıra, VK m. 10/III'de görevlerinden alınan vakıf yöneticileri açısından birtakım genel hukuki sonuçlar düzenlemiştir. Bu hüküm gereğince, görevden alınan vakıf yöneticileri, Vakıflar Meclisi üyesi olamayacakları gibi beş yıl süreyle aynı vakfın yönetim ve denetim organında da görev alamazlar. Buna ek olarak, VK m. 10/II'nin (c) ve (e) bentlerine istinaden görevden alınan vakıf yöneticileri açısından, daha ağır bir hukuki sonuç da düzenlenmiştir. Buna göre, *“ağır ihmal ve kasıtlı fiilleriyle vakfı zarara uğratan”* ve *“medeni hakları kullanma ehliyetini kaybeden veya görevini sürekli olarak yapmasına engel teşkil edecek hastalığa veya maluliyete yakalanan”* ve bu sebeple görevlerinden alınan vakıf yöneticileri, başka bir vakfın yöneticisi ise o görevinden de alınmış sayılır ve beş yıl süreyle hiçbir vakfın yönetim ve denetim organında görev alamaz.

2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda ise görevden alma (azil) kararı, hukuki sonuçları itibarıyla, idari kararla görevlerinden alınan mülhak ve cemaat vakfı yöneticileri açısından daha ağır bir hukuki müeyyide olarak tebarüz etmekteydi. Nitekim eVK m. 34'e göre, tüm görevden alma sebepleri için geçerli olmak üzere, *“Azli katileşen mütevellî*

¹⁰⁷³ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 80; Y. HGK, 26.03.2003, E. 2003/18-173, K. 2003/191, *“Diğer önemli bir nokta da; aynı zamanda ileriye etkili hukuki sonuçlar doğurmaya yönelik eldeki davanın açıldığı tarihte, davalının fiilen görevden uzaklaşmış olmasının, bu davada verilecek kararın vakıf tüzel kişiliğinin hak ve hukukunu etkilemesine engel olmayacağı, tersine doğrudan etkileyeceği olgusudur.”*, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

başka bir vakfın da mütevellisi ise ondan da azledilmiş sayılacağı gibi bir daha mütevellî de olamaz.”. Keza yeni vakıflar için de mülga Tüzük m. 24’te “*Görevden alınan vakıf yöneticileri, bir daha hiçbir vakfın yönetiminde görev alamazlar.*” hükmü mevcuttu. Bu hükümlerdeki bir daha hiçbir vakfın yöneticisi olamama yaptırımını, öğretide, bir çeşit kısıtlama anlamına geldiği ve şahsiyete yönelik büyük bir darbe teşkil ettiği gerekçesiyle eleştirilmekteydi¹⁰⁷⁴. Hatta bu müeyyide, Yargıtay ve öğreti tarafından, “*hukuki bir ceza*” olarak nitelendirilmekteydi¹⁰⁷⁵. Öyle ki, eski bir kararında Yargıtay, İslam-Osmanlı hukukuna atıf yaparak, eski hukuka göre görevden alınan vakıf yöneticilerinin uzun müddet geçip de halini düzelttiğine kanaat getirilirse tekrardan vakıf yöneticisi (mütevellî) tayin edilebilmesine karşılık eVK m. 34 ile bu yolun kapatıldığını vurgulamıştır¹⁰⁷⁶.

5737 sayılı yeni Vakıflar Kanunu’nda ise görevden alma kararının vakıf yöneticileri açısından hukuki sonuçları, mülga Vakıflar Kanunu ve mülga Tüzük’e yöneltilen eleştiriler doğrultusunda, zaman itibariyle sınırlanmış, yer alınamayacak organ açısından ise genişletilmiştir¹⁰⁷⁷. Nitekim VK m. 10/II’nin (a), (b) ve (d) bentlerine istinaden görevlerinden alınan vakıf yöneticilerinin beş yıllık süreyle sınırlı olarak aynı vakfın hem yönetim hem de denetim organında görev almaları yasaklanmıştır. Dolayısıyla söz konusu bentlere istinaden görevlerinden alınan yöneticilerin başka bir vakfın yönetim ve denetim organında zaman sınırlaması olmaksızın görev alabilmeleri veya bu görevlerine devam edebilmeleri mümkündür. Buna karşılık, VK m. 10/II’nin (c) ve (e) bentlerine

¹⁰⁷⁴ Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 126; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 77.

¹⁰⁷⁵ Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 127; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 82; Y. 6. HD, 11.03.1980, E. 1979/7720, K. 1980/2266, “*İş bu uzaklaştırma, hukuki bir ceza olduğundan, vakıf yöneticileri kendiliklerinden veya seçilememek suretiyle işten ayrılırlar dahi hükmedilmek gerekir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

¹⁰⁷⁶ Y. 6. HD, 11.03.1980, E. 1979/7720, K. 1980/2266, “*Eski vakıflarda, azledilen mütevellî uzun müddet geçipte ıslahı hal ettiği anlaşılırsa tekrar mütevellî tayin olunabilirdi. Ancak 2762 sayılı Vakıflar Kanunun 34. maddesi ile azli kesinleşen mütevellînin bir daha mütevellî olamayacağı hükmü konulmuştur.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

¹⁰⁷⁷ Mülhak ve cemaat vakfı yöneticileri hakkında eVK m. 34 hükmünde olduğu gibi yeni vakıflar hakkında ise mülga Tüzük m. 24’te “*Görevden alınan vakıf yöneticileri, bir daha hiçbir vakfın yönetiminde görev alamazlar.*” hükmü mevcuttu. Ancak mülga Tüzük m. 24’teki bu cümle, eski ve yeni vakıf yöneticilerinin görevden alınmasına ilişkin VK m. 10 hükmünün yürürlüğünden önce, 02.10.2001 tarihinde Danıştay 10. Dairesi’nin kararıyla iptal edilmiştir. Bkz. D. 10. D., 02.10.2001, E. 1999/755, K. 2001/3329, “*Türk Medeni Kanun Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzüğün 24. maddesi son cümlesindeki "Vakıf yöneticileri bir daha hiçbir vakfın yönetiminde görev alamaz" hükmü, Tüzüğün dayanağı Medeni Yasada bu yönde bir düzenleme bulunmama karşısında tüzüklerin üst hukuk kurallarına uygun olmasının zorunlu olduğu yolundaki Anayasa hükmüne ve genel hukuk prensibine aykırıdır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023. Ayrıca bkz. Avcı, “Görevden Alınma”, 198-201.

istinaden görevlerinden alınan yöneticiler ise beş yıllık süreyle sınırlı olmak üzere hiçbir vakfın yönetim ve denetim organında görev alamayacakları gibi başka bir vakfın yöneticisi iseler o görevlerinden de alınmış sayılacaklardır. Bu hükümlerdeki beş yıllık sürenin başlangıcı hususunda kanunda bir açıklık bulunmamakla beraber, öğretide ifade edildiği üzere, bu sürenin mahkemenin verdiği görevden alma (azil) kararının kesinleşmesinden itibaren başlayacağını söylemek mümkündür¹⁰⁷⁸.

Kanaatimizce, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, görevden alma sebepleri arasında bir ayırım gözetilmeden görevlerinden alınan eski ve yeni vakıf yöneticilerinin beş yıllık süreyle sınırlı olmak üzere tüm vakıfların yönetim ve denetim organlarında görev almaları yasaklanmalıdır. Bu görüşümüz doğrultusunda, eVK m. 34'deki düzenlemenin bu açıdan daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. Zira, öğretide de ifade edildiği üzere, vakıf yöneticiliği görevinden alınan kişi güvenilirlik sıfatını kaybettiğinden bu şahsı sadece bir vakfa karşı güvenilmez kabul etmek, diğer vakıflara karşı ise güvenilir kabul etmek çelişkili bir hukuki sonuç doğurmaktadır¹⁰⁷⁹.

Diğer taraftan, mülga Vakıflar Kanunu'nda mevcut olmayan bir hukuki sonuç olarak, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile görevlerinden alınan vakıf yöneticilerinin Vakıflar Meclisi üyesi olmaları da yasaklanmıştır (VK m. 10/III). Nitekim VY m. 97'de düzenlenen Meclis üyeliğine seçilme şartları içerisinde de “*Kesinleşmiş mahkeme kararıyla vakıf yöneticiliği görevinden alınmış olmamak*” şartı yer almaktadır. Bu aslında isabetli bir yeniliktir. Aksi halde, görevlerinden alınan vakıf yöneticilerinin tüm vakıflar üzerinde denetim yetkisini haiz olan VGM'nin en üst düzeydeki karar organında görev alabilmeleri de çelişkili bir durum oluşturur.

Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınmasına ilişkin mahkeme kararının hukuki sonuçları geleceğe etkili olduğundan bu kararın verilmesinde yöneticinin görevine fiilen devam edip etmemesinin bir önemi yoktur¹⁰⁸⁰. Nitekim Yargıtay'ın da belirttiği üzere, vakıf yöneticisinin görevi herhangi bir şekilde sona ermişse artık görevden alınmasını

¹⁰⁷⁸ Avcı, “Görevden Alınma”, 201.

¹⁰⁷⁹ Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 127; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 82.

¹⁰⁸⁰ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 80; Y. HGK, 26.03.2003, E. 2003/18-173, K. 2003/191, “*Diğer önemli bir nokta da; aynı zamanda ileriye etkili hukuki sonuçlar doğurmaya yönelik eldeki davanın açıldığı tarihte, davalının fiilen görevden uzaklaşmış olmasının, bu davada verilecek kararın vakıf tüzel kişiliğinin hak ve hukukunu etkilemesine engel olmayacağı, tersine doğrudan etkileyeceği olgusudur.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

talep etmekte bir hukuki yarar bulunmamakla birlikte, bu durum VK m. 10/III kapsamında vakıf yöneticisinin görevden alınmasının hukuki sonuçları hakkında hüküm kurmaya engel teşkil etmez¹⁰⁸¹. Zira vakıf yöneticilerinin yalnızca görevlerinden fiilen uzaklaşmış olmaları, onların ileride ilgili vakıf tüzel kişiliğinin hak ve hukukuna zarar verebilecek bir pozisyona gelme ihtimallerini bertaraf etmez¹⁰⁸². Dolayısıyla vakıf yöneticilerinin, ölüm hali hariç olmak üzere, istifa, vakfın kapatılması¹⁰⁸³ gibi bir sebeple görevleri sona ermişse ancak VK m. 10/I ve II'deki sebeplerden birinin varlığı sabitse

¹⁰⁸¹ Y. 8. HD, 17.05.2022, E. 2021/17527, K. 2022/4659, “Dosya içerisindeki bilgi ve belgelerden; davalı ...'ın dava açılmadan önce Vakıf yöneticiliği görevinden 15.06.2015 tarihinde istifa ettiği, incelemeye konu davanın davalının istifasından sonra 23.06.2016 tarihinde açıldığı anlaşılmaktadır. İlk Derece Mahkemesi tarafından; davalı ...'in istifa etmesi nedeniyle iş bu davalı yönünden davanın husumet yokluğundan reddine karar verilmiş, Bölge Adliye Mahkemesi ise diğer davalılarla birlikte davalı ...'in de görevden alınmasına ve 5737 Sayılı Kanun'un 10. maddesinin 4. fıkrası uyarınca 5 yıl süre ile aynı ve başka bir vakfın yönetim ve denetim organında görev alamayacaklarına karar verilmiştir. Eldeki davada, dava tarihinden önce istifa eden Vakfın yöneticilerinden davalı ...'ın görevinin istifa ile sona erdiği, yani dava tarihi itibarı ile Vakıftaki görevi sona ermiş olduğundan bu hususta mahkemeden davalının görevden alınmasını istemekte davacı yanın hukuki yararının mevcut olmadığı, ancak görevden alınma için ileri sürülen sebeplerin varlığının sabit olması durumunda Vakıflar Kanunu'nun 10/4. maddesi kapsamında yöneticilerin aynı veya başka bir vakfın yönetim ve denetim organında görev alamayacakları yönünde hüküm kurmaya engel olmadığı anlaşılmaktadır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

¹⁰⁸² Bu yönde, Y. HGK, 26.03.2003, E. 2003/18-173, K. 2003/191, “Diğer önemli bir nokta da; aynı zamanda ileriye etkili hukuki sonuçlar doğurmaya yönelik eldeki davanın açıldığı tarihte, davalının fiilen görevden uzaklaşmış olmasının, bu davada verilecek kararın vakıf tüzel kişiliğinin hak ve hukukunu etkilemesine engel olmayacağı, tersine doğrudan etkileyeceği olgusudur.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023.

¹⁰⁸³ Yargıtay, vakfın kapatılmasıyla vakıf yöneticiliği görevinin sona ermesi halinde dahi görevden alınma kararı verilmesi talebi konusuz kalsa da vakıf yöneticilerinin aynı veya başka bir vakfın yönetim ve denetim organında görev alamayacakları hususunun belirlenmesi bakımından karar verilmesine engel olmayacağını ifade etmiştir. Bkz. Y. 8. HD, 29.06.2021, E. 2019/3280, K. 2021/5603, “Eldeki davada, dava tarihinden önce kapatılan vakfın yöneticilerinin görevleri kapatma ile sona erdiği, yani dava tarihi itibarı ile vakıftaki görevleri sona ermiş olduğundan bu hususta mahkemeden davalıların görevden alınmalarını istemekte davacı yanın hukuki yararının mevcut olmadığı, ancak görevden alınma için ileri sürülen sebeplerin varlığının sabit olması durumunda Vakıflar Kanunu'nun 10/4.maddesi kapsamında yöneticilerin aynı veya başka bir vakfın yönetim ve denetim organında görev alamayacakları yönünde hüküm kurmaya engel olmadığı da Kanunun açık düzenlemesi gereğidir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 19.08.2023; Y. 8. HD, 21.11.2022, E. 2021/517, K. 2022/9153, “Dosya içerisindeki bilgi ve belgelerden; davalıların yöneticisi oldukları ...ve Kültür Vakfı'nın 23.07.2016 tarih ve 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılan vakıflar arasında yer aldığı, incelemeye konu davanın Vakfın kapatılmasından sonra 01.06.2017 tarihinde açıldığı, dava tarihinden önce kapatılan Vakfın yöneticilerinin görevlerinin Vakfın kapatılması ile sona erdiği, yani dava tarihi itibarı ile Vakıfta görevli olmadıkları anlaşılmaktadır. Buna göre, Vakıf yöneticilerinin (davalıların) görevden alınması talebinin HMK'nin 114-h maddesi gereğince hukuki yarar yokluğu nedeniyle reddine karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm tesisi doğru görülmemiştir. Bölge Adliye Mahkemesince yapılacak iş, Vakıflar Kanunu'nun 10. maddesi kapsamında araştırma yapılması, görevden alınma için ileri sürülen sebeplerin varlığının sabit olması durumunda, aynı maddenin 4. bendi kapsamında davalılar hakkında hak yoksunluğuna hükmedilmesi, aksi halde davanın tamamen reddedilmesidir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023.

görevden alma kararının vakıf yöneticisi açısından hukuki sonuçlarına yine de hükmedilebilmesi gerekir¹⁰⁸⁴.

4.1.3.2.2.3.3. Mülhak Vakıf Tüzel Kişiliği Açısından Özel Sonuçları

Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınmasının mülhak vakıf tüzel kişiliği açısından en önemli hukuki sonucu, görevden alınan mülhak vakıf yöneticisinin temsil ve yönetim yetkisinin sona ermesi ve artık bu yetkinin geçici olarak (yeni bir yönetici atanıncaya kadar) VGM'ye geçmesidir¹⁰⁸⁵. Mülhak vakıfların bizzat vakıf yöneticisi eliyle yönetilmesi ve temsil edilmesi esas olduğundan, mülhak vakıf yöneticiliği (tevlîyet) görevi boşalan mülhak vakfın faaliyet yapamayacağı ve âtıl kalacağı açıktır. Böylece, vakıf yöneticiliği görevini sona erdiren diğer hallerde olduğu gibi, görevden alma kararının kesinleşmesi neticesinde ilgili bölge müdürlüğünce mülhak vakfın yönetimi geçici olarak yürütülür ki bu uygulamaya “*temsilen yönetim*” adı verilmektedir (VK m. 6/II). Nitekim bu andan itibaren ilgili mülhak vakıf, yeni bir yönetici tayin edilene kadar, azami on seneye kadar VGM’ce temsilen yönetilir (VK m. 6/II). Bu süre boyunca vakıf yöneticiliği görevine yeni bir yöneticinin atanamaması veya süreyle bağlı olmaksızın vakfedenin soyundan gelenlerin tükenmesi durumunda ise ilgili mülhak vakfın “*mazbutaya alınmasına*” karar verilir ve yönetimi daimî bir şekilde VGM’ye devredilir (VK m. 7)¹⁰⁸⁶. Dolayısıyla mülhak vakıflarda görevden alınma kararını, bu açıdan bakıldığında, mülhak vakfın mazbut vakıflar arasına alınması ve tüzel kişiliğinin sona ermesi sürecinin de bir başlangıcı olarak görmek mümkündür¹⁰⁸⁷.

¹⁰⁸⁴ Y. 18. HD, 02.06.2015, E. 2015/6494, K. 2015/9303, “5737 Sayılı Vakıflar Yasası’nın 10. maddesinde, görevinden alınan vakıf yöneticilerinin meclis üyesi olamayacakları ve beş yıl süreyle aynı vakfın yönetim ve denetim organında görev alamayacakları, ayrıca ikinci fıkranın (c), (e) ve (f) bentlerinde belirtilen bu sebeplerle görevinden alınan vakıf yöneticilerinin başka bir vakfın yöneticisi ise o görevinden de alınmış sayılacakları ve beş yıl süreyle hiçbir vakfın yönetim ve denetim organında görev alamayacakları hükme bağlandığından Kanun’un belirtilen bu hükümleri dikkate alındığında, davalı vakıf yöneticileri ..., ..., ..., ..., ..., ..., ... hakkında dosya kapsamına göre görevden alınmalarının gerekip gerekmediği araştırılıp bu konudaki tüm deliller toplandıktan sonra oluşacak sonuç doğrultusunda bir karar verilmesi gerekirken, dava tarihinde vakıf yönetiminde yer almamaları sebebiyle karar verilmesine yer olmadığına karar verilmesi (...) Doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.10.2023.

¹⁰⁸⁵ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 81.

¹⁰⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. 4.2.2.3.2.

¹⁰⁸⁷ Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 81. Ayrıntılı bilgi için bkz. 4.2.2.3.2.

4.1.3.2.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Tazminat Sorumluluğu

Mülhak vakıf yöneticisi (mütevelli) temsilci gibi sorumlu olduğundan, kural olarak, mülhak vakfın amacı, vakfiyedeki şartlar ve yürürlükteki mevzuat çerçevesinde vakıfla ilgili her türlü tasarrufta bulunabilir. Diğer taraftan mülhak vakıf yöneticisi, korumak ve muhafaza etmekle sorumlu olduğu vakfedilen mallar yönünden ise adeta hukuki yetkiye dayanan iyiniyetli zilyet (başkası için zilyet) konumundadır (TMK m. 993 ve 994). Bununla beraber, iyiniyetli zilyetten farklı olarak, kusur ve ihmalden doğan zararlardan da sorumlu olduğu kabul edilmektedir¹⁰⁸⁸. Nitekim, VK m. 10/IV gereğince, vakıf yönetiminde yer alan kişiler ile vakıf çalışanlarının kusurlu fiilleri nedeniyle vakfa verdikleri zararlardan sorumlu oldukları düzenlenmiştir. Bu anlamda vakıf yöneticisinin görevden alınmasının düzenlendiği maddede tazminat sorumluluğu da özel olarak hükme bağlanmıştır (VK m. 10/IV)¹⁰⁸⁹. Aslında bu düzenleme, öğretide ifade edildiği üzere, TMK m. 50/III'de yer alan "*Organlar, kusurlarından dolayı ayrıca kişisel olarak sorumludurlar.*" genel kuralının bir yansımasından ibarettir¹⁰⁹⁰.

Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınmasının söz konusu olduğu hallerde, çoğunlukla mülhak vakfa verilmiş bir zarar da söz konusu olacağından, yöneticinin (mütevellinin) tazminat sorumluluğu daha ziyade görevden alma (azil) sebeplerinin (VK m. 10/I ve II) varlığı halinde söz konusu olur¹⁰⁹¹. Özellikle VK m. 10/II-c'de açıkça "*ağır ihmal ve kasıtlı fiilleriyle vakfı zarara uğratan*" vakıf yöneticilerinin görevden alınacağı düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu tür fiillerin ayrıca tazminat sorumluluğu doğuracağı da açıktır. VK m. 10/IV hükmünün düzenlenme amacı da aslında budur. Ancak diğer azil sebeplerinin varlığı halinde de tazminat sorumluluğunun gündeme gelebileceği unutulmamalıdır. Örneğin; mülhak vakıf yöneticisi, vakfiyeye aykırı olarak, vakıftan

¹⁰⁸⁸ Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, 195; Yılmaz, *Eski Vakıflar*, 70.

¹⁰⁸⁹ eVK m. 25'de ise "*Mütevelliler muamelelerinden dolayı cezaen ve hukuken mesuldürler*" denilmekle yetinilmişti. Bunun yanı sıra, eVK m. 37'de ise mütevellinin tazminat sorumluluğunun özel bir sebebi düzenlenmişti. Bu hükme göre "*13 üncü ve 32 nci maddelerde yazılı paraları nemasız bırakanlara bunların faizi ve bu paraları bu kanunda gösterilen yerlerden başka yerlere sarf edenlere ve sarfını emredenlere yerlerine konuncaya kadar ziyaa uğrayan faizleri tazmin ettirilir.*". Öğretide, bu düzenleme olmasaydı dahi genel hükümler çerçevesinde bu konuda da mütevelliye vakfın zararlarını tazmin sorumluluğu yüklenebileceği ifade edilmekteydi. Bkz. Akyıldız, "Devlet Denetimi", 72. Bu hususta 5737 sayılı Kanun'da eVK m. 37 hükmüne benzer bir hükme yer verilmediği gibi bu maddede atıf yapılan akar ve hayrat malların satış ve trampasından ve taviz bedellerinden elde edilen bedellerin nemalandırılmasına yönelik bir hükme de yer verilmemiştir.

¹⁰⁹⁰ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 536; Akyıldız, "Devlet Denetimi", 83.

¹⁰⁹¹ Akyıldız, "Devlet Denetimi", 72 ve 83.

yararlananlar arasında hatalı bir taksim yapmış veya vakıf evladı olmayan kişilere usulsüzce galle fazlası ödemesi yapmışsa mahkemece VK m. 10/II-b hükmü gereğince görevden alınabileceği gibi, bu hususta kusuruyla verdiği zararları da VK m. 10/IV hükmü gereğince tazminle yükümlüdür¹⁰⁹².

Mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınmasını gerektirmeyecek düzeydeki, münferit ve tekrarlanmayan bazı hadiselerde ise salt tazminat sorumluluğu da gündeme gelebilir. Örneğin; vakfın mali gücü yeterli olduğu halde vaktinde ödenmeyen vergi, elektrik, su vs. gibi cari giderlere yürütülen faiz ve cezalar gibi münferit ödemelerde, mülhak vakıf yöneticisinin salt tazminat sorumluluğu söz konusudur¹⁰⁹³. Dolayısıyla VK m. 10/IV gereğince mülhak vakıf yöneticisi, görevden alınmış olsun veya olmasın, kusurlu hareketleriyle mülhak vakfa verdiği tüm zararları tazminle yükümlüdür. Bu anlamda kanun koyucu, mülhak vakıf yöneticisinin görevden alınabilmesi için ağır ihmal veya kast düzeyindeki kusurun varlığını ararken (VK m. 10/II-c), tazminat sorumluluğu içinse hafif ihmal düzeyindeki kusurun bile yeterli olduğunu kabul etmiştir (VK m. 10/IV). Nitekim vakfın uğradığı zararların tazmini bakımından Yargıtay, mülhak vakıf yöneticisinin salt kusurunun ispatlanmasını gerekli ve yeterli bulmuş, ayrıca kasıt ve ağır kusurlu davranışlarının ispat edilemediğinden bahisle davanın reddine karar verilmesini doğru bulmamıştır¹⁰⁹⁴. Ayrıca bir kararında Yargıtay, mülhak vakıf yöneticisinin vakfi zarara

¹⁰⁹² Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 183.

¹⁰⁹³ Aynı yönde bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 72, dn. 80. Ancak bu tip haller tekrarlanmaya devam ederse VK m. 10/II-d hükmü gereğince mütevellinin azli de söz konusu olabilir.

¹⁰⁹⁴ Y. 8. HD, 14.06.2021, E. 2019/4349, K. 2021/5055, “*Dava, vakıf yöneticilerinin sorumluluğundan doğan tazminat istemine ilişkindir. 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 10. maddesinde, vakıf yöneticilerinin vakfın amacına ve yürürlükteki mevzuata uymak zorunda olduğu, bu zorunluluğa uymayanlar ile; vakfın amacı doğrultusunda faaliyette bulunmayan, vakfın mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olarak kullanmayan, ağır ihmal ve kasıtlı fiilleriyle vakfi zarara uğratan, denetim Makamınca tespit edilen noksanlık ve yanlışlıkları verilen süre içerisinde tamamlamayan, düzeltmeyen veya aykırı işlemlere devam eden, medeni hakları kullanma ehliyetini kaybeden veya görevini sürekli olarak yapmasına engel teşkil edecek hastalığa veya maluliyete yakalanan, vakıf yöneticilerinin, meclisin vereceği karara dayalı olarak Denetim Makamının başvurusu üzerine vakfın yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesince görevlerinden alınacağı, vakıf yönetiminde yer alan kişiler ile vakıf çalışanları kusurlu fiilleri nedeniyle vakfa verdikleri zararlardan sorumlu olduğu, düzenlenmiştir. Somut olaya gelince; yasal düzenleme gereği, vakfın uğradığı zararın tazmini bakımından yöneticilerinin kusur sorumluluğunun bulunması gerekli ve yeterli olduğuna göre, İlk Derece Mahkemesince davalıların kasıt ve ağır kusurlu davranışlarının ispat edilemediğinden bahisle davanın reddine karar verilmesi doğru olmamış, Mahkemece bilirkişilerce belirlenen vakıf zararının meydana gelmesinde davalıların kusur düzeyindeki sorumluluğunun bulunup bulunmadığının değerlendirilmesi ve sonucuna göre karar verilmesi için, Bölge Adliye Mahkemesi'nin istinaf isteminin esastan reddine dair kararı kaldırılarak, İlk Derece Mahkemesi kararının bozulmasına karar vermek gerekmiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 20.08.2023.

uğrattığı iddiasına dayalı zararın tazmini talepli davada, denetim makamı olan VGM'nin ayrı bir tüzel kişiliği bulunan ve müteveli aracılığı ile yönetilen vakıf adına dava açma sıfatı bulunmadığını, bu davayı tüzel kişinin kendi adına açması gerektiğini ifade etmiştir¹⁰⁹⁵.

4.1.3.3. Mülhak Vakıf Yöneticisinin Cezai Sorumluluğu

Mütevellinin hukuki sorumluluğu olduğu gibi cezai sorumluluğu da mevcuttur¹⁰⁹⁶. Mütevellinin cezai sorumluluğu, mülhak vakfa karşı veya mülhak vakfı araç olarak kullanarak işlediği suçlardan ötürü 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu anlamındaki sorumluluğunu ifade eder. Bu hususta öncelikle mülhak vakıf yöneticilerinin TCK m. 247 vd. düzenlenen “Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar”¹⁰⁹⁷ bakımından kamu görevlisi sıfatlarının bulunup bulunmadığı üzerinde durmak gerekir.

¹⁰⁹⁵ Y. 8. HD, 05.11.2018, E. 2017/14665, K. 2018/18159, “Davacı ... vekili asıl ve birleşen dava dilekçesinde, mülhak vakıf olan ... kurulu F. M. K. El Hac Osman Efendi Bin Ahmet Reşit Efendi Bin Mehmet Efendi Vakfı mütevellisinin yaptığı iş ve işlemlerden dolayı vakfı zarara uğrattığı gerekçesi ile 46.839,40 TL'nin yasal faizi ile birlikte davalıdan tahsilini istemiş, mahkemece davanın kısmen kabulüne dair verilen karar, davalı vekili tarafından temyiz edilmesi üzerine Dairemizce verilen hükmün düzeltilerek onama kararının davalı vekili tarafından düzeltilmesi istenildiğinden dosya yeniden incelenmiştir. Dava, mülhak vakıf mütevellisinin vakfı zarara uğrattığı iddiasına dayalı zararın tazmini istemine ilişkindir. (...) Vakıf yöneticisi olan müteveli, mülhak vakıflarda, vakfı yönetmeye ve temsile yetkili olan kişidir. Müteveli, tüzel kişiliğe sahip mülhak vakfın temsil ve ilzama yetkili yöneticisidir. Vakıf tüzel kişiliğine zarar verildiği iddiasına dayalı davayı tüzel kişinin kendi adına açması gerekmektedir. Denetim makamı olan ...'nın ayrı bir tüzel kişiliği bulunan ve müteveli aracılığı ile yönetilen vakıf adına dava açma sıfatı bulunmadığından davanın aktif husumet ehliyeti yokluğundan reddine karar verilmesi gerekirken, hatalı değerlendirme sonucu asıl ve birleşen davanın kısmen kabulüne karar verilmesi doğru görülmediğinden hükmün bozulması gerektiği anlaşıldığından düzeltilerek onama kararının kaldırılarak hükmün bozulmasına karar vermek gerekmektedir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 10.10.2023.

¹⁰⁹⁶ Buna karşılık, mülhak vakıf tüzel kişiliğinin ise cezai sorumluluğu yoktur. Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun olmaması onlar adına bir güvence olup haklarında ancak idari yaptırım uygulanabilir. Bu da çoğunlukla idari para cezaları şeklinde tezahür eder. Nitekim, VK m. 11 gereğince, “Genel Müdürlükçe yapılan tebligata rağmen, bu Kanun uyarınca istenen beyanname, bilgi ve belgeleri zamanında vermeyen, organların vakfiye veya vakıf senedine aykırı olarak toplanmasına sebebiyet veren veya gerçeğe aykırı beyanda bulunan vakıf yönetimine Genel Müdürlükçe her bir eylem için beşyüz Türk Lirası idari para cezası verilir.”. Tüzel kişilerin idari para cezası sorumluluğu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Koray Doğan, “Tüzel Kişilerin İdari Para Cezası Sorumluluğunda İsnadiyet Sorunu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17/1, (2015): 4 vd. Bununla birlikte, tüzel kişilerin cezai sorumluluklarının bulunmaması, haklarında güvenlik tedbiri uygulanmasına engel değildir. Bu sebeple, kanunda açık hüküm olmak (örneğin TCK m. 140) ve orantılılık ilkesini de göz önünde bulundurmak kaydıyla, vakıf tüzel kişiliği hakkında iznin iptali ve müsadere tedbirleri uygulanabilir (TCK m. 60). Bkz. Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler / Temel Bilgiler* (Ankara: Astana Yayınları, 2020), 476.

¹⁰⁹⁷ Bu suçlar: Zimmet, irtikap, rüşvet, nüfuz ticareti, görevi kötüye kullanma, göreve ilişkin sırrın açıklanması, kamu görevlisinin ticareti, kamu görevinin terki veya yapılmaması, kişilerin malları üzerinde usulsüz tasarruf, kamu görevinin usulsüz olarak üstlenilmesi, özel işaret ve kıyafetleri

2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu m. 35'te “*Ceza Kanununun tatbikında vazifelerinden doğan suçlardan dolayı müteveli memur sayılır.*” şeklinde bir hüküm mevcuttu¹⁰⁹⁸. Bu hüküm gereğince mülhak vakıf mütevellileri görevleri sebebiyle işledikleri suçlardan dolayı memurlar gibi cezalandırılmaktaydı¹⁰⁹⁹. Ancak bu hüküm 2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'na alınmamış ve bu Kanun'da vakıf yöneticilerinin veya çalışanlarının cezai sorumluluğu hakkında bir düzenleme yapılmamıştır¹¹⁰⁰. 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda ise belirli bir kurum veya kuruluşun personelinin statüsü tespit edilirken artık bakılması gereken, memur kavramından daha geniş bir kavram olan, kamu görevlisi sayılıp sayılamayacağıdır (TCK m. 6)¹¹⁰¹. TCK m. 6/I-(c) gereğince kamu görevlisi, “*kamusal faaliyetin yürütülmesine*

usulsüz kullanma, görevi yaptırmamak için direnme, kamu görevine ait araç ve gereçleri suçta kullanmadır.

¹⁰⁹⁸ Bu hükmün konuluş amacı, 765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu döneminde sadece kamu görevini yerine getirenlerin memur sayılması nedeniyle birçok kuruluş personelinin memurlar tarafından işlenen suçların faili sayılmamasıdır. Bu sakıncayı gidermek amacıyla, diğer birçok kanunda olduğu gibi, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nda da mütevellilerin memur gibi cezalandırılacağına yönelik bir hüküm konulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 85 vd.

¹⁰⁹⁹ Bu sebeple mütevellilerin mülhak vakfın gelir ve giderlerine ilişkin olarak yapmış olduğu usulsüz işlemlerle vakıf paralarını mal edinmesi gibi fiilleri önceden zimmet suçuna sebep olmaktadır. Bkz. Y. 8. HD, 24.09.2018, E. 2017/8503, K. 2018/16094, “*Davalı hakkında Cumhuriyet Başsavcılığının 26/09/2007 tarih ve 2007/544 esas sayılı iddianamesi ile Kamu Kurumu Yararına Çalışan Hayır Kurumunun Zararına Olacak Şekilde dolandırıcılık ve Resmi Evrakta Sahtecilik suçlarından müteveli ... hakkında açılan dava sonucu Ağır Ceza Mahkemesi'nin 2007/191-2013/9 Sayılı dosyasında; zamanaşımından düşme ve beraat kararı verilmiş, temyiz sonucu düşme kararı onanmış, zimmet suçundan kurulan hükme yönelik temyiz itirazlarının incelenmesi neticesi gelir ve giderlerine ilişkin olarak 2001-2004 yıllarında yapmış olduğu usulsüz işlemlerle vakıf paralarını mal edindiği iddia edilen somut olayda zamanaşımı süresi dolduğu gerekçesi ile zamanaşımından düşme kararı verilmiştir. Ancak ceza dosyasına konu eylemler 2001-2004 yıllarına ilişkin olmasına rağmen eldeki alacak davası 2005-2006 yılları hesaplarına dayanmaktadır. Hükme esas alınan bilirkişi raporu ise dosya üzerinden yapılan inceleme sonucu sunulmuş olup "...teslim edilen 28 adet dosya içerisinde büyük ihtimalle harcama belgeleri de mevcut olmalıdır..." şeklinde somut bilgi ve belgeye dayanmayan varsayımsal değerlendirmelere dayanmakta olup mahkemece, eksik inceleme ve yetersiz bilirkişi raporuna dayalı davanın reddine karar verilmesi doğru görülmüştür.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 18.08.2023. Ancak eVK m. 35 hükmü maddi ceza hukuku uygulamasıyla ilgili olarak kabul edilmekte ve mütevellilerin yargılama usulü yönünden 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'a (RG, 04.12.1999, S. 23896) tabi olmadıkları kabul edilmekteydi. Bkz. Y. CGK, 11.05.1992, E. 128, K. 150, “*Mülhak vakıf mütevellisi olan sanığın azledildiği halde belgeleri V. Genel Müdürlüğüne teslim etmemesi nedeniyle görevi ihmal suçunu işlediği iddiasıyla ilgili yargılamada (...) 2762 sayılı Yasanın 35/2. maddesi hükmü, maddi hukuk açısından ceza uygulaması ile ilgili olup, soruşturma usulü hakkında bir açıklamada bulunulmamıştır. Devlet memuru olmayan bu kişiler hakkında yargılama yöntemi yönünden memurların tabi oldukları kurallar uygulanacağına ilişkin bir hüküm bulunmadığından, sanık hakkında Memurin Muh. Hk. Kn. Muvakkat hükümleri uygulanamaz.*”, Hasan Tahsin Gökcan ve Mustafa Artuç, *Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi ve Özel Soruşturma Usulleri (Memur Yargılaması)* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012), 414, dn. 482.

¹¹⁰⁰ Bununla birlikte VK m. 43 gereğince “*Kamu görevlisi olmayan Meclis üyeleri, görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlar ve kendilerine karşı işlenen suçlar yönünden kamu görevlisi sayılır.*”.

¹¹⁰¹ Bununla birlikte, özel kanunlarda söz konusu kişilere belirli suçlar bakımından açıkça faillik sıfatı tanınmışsa (örneğin, zimmet suçundan sorumlu tutulur denilmişse) bu durumda bu kişinin söz konusu

atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi”dir. Bu hükmün gerekçesindeki¹¹⁰² kıstaslardan hareketle vakıfların – teknik anlamda – kamusal faaliyet yürüttüğünü söylemek mümkün olmadığından mülhak vakıf yöneticisinin de 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu anlamında kamu görevlisi sayılamayacağı kanaatindeyiz¹¹⁰³. Dolayısıyla mülhak vakıf yöneticilerinin görevleri ile ilgili olarak

suçlardan ötürü artık kamu görevlisi gibi cezalandırılacağı açıktır. Bkz. Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 1234-1235; Y. CGK, 21.03.2017, E. 2015/11-1183, K. 2017/182, “Örneğin, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun 62/ son maddesine göre ‘yönetim kurulu üyeleri ve kooperatif memurları kendi kusurlarından ileri gelen zararlardan sorumludurlar. Bunların suç teşkil eden fiil ve hareketlerinden ve özellikle kooperatifin para ve malları, bilanço tutanak, rapor ve başka evrak, defter ve belgeleri üzerinde işledikleri suçlardan dolayı devlet memurları gibi ceza görürler’ demek ve sahtecilik suçundan anılan kişiler 765 s. TCK’nun 339. maddesiyle cezalandırılmaktadırlar. Kooperatif yönetici ve görevlilerinin, 5237 s. yeni TCK’nun 6. maddesi bağlamında kamu görevlisi olmadığı konusunda bir kuşku yok, zaten 765 s. TCK’nun 279. maddesine göre kamu görevlisi kabul edildikleri için değil özel düzenleme gereği kuruma ait mal ve alacaklarından dolayı kamu görevlileri gibi cezalandırılmaktadırlar.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 28.10.2023. Ayrıca, Türk ceza hukukunda memur kavramından kamu görevlisi kavramına dönüşümün tarihçesi hakkında bkz. Hüseyin Aydın, “Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı”, *Ankara Barosu Dergisi* 68/1, (2010): 116 vd.

¹¹⁰² TCK m. 6 hükmünün gerekçesinin ilgili kısmı şu şekildedir: “765 sayılı Türk Ceza Kanunundaki ‘memur’ tanımının doğurduğu sakıncaları aynen devam ettirecek nitelikte olan tanım, Tasarı metninden çıkarılarak; memur kavramını da kapsayan ‘kamu görevlisi’ tanımına yer verilmiştir. Yapılan yeni tanıma göre, kişinin kamu görevlisi sayılması için aranacak yegane ölçüt, gördüğü işin bir kamusal faaliyet olmasıdır. Bilindiği üzere, kamusal faaliyet, Anayasa ve kanunlarda belirlenmiş olan usullere göre verilmiş olan bir siyasi kararlar, bir hizmetin kamu adına yürütülmesidir. Bu faaliyetin yürütülmesine katılan kişilerin maaş, ücret veya sair bir maddi karşılık alıp almamalarının, bu işi sürekli, süreli veya geçici olarak yapmalarının bir önemi bulunmamaktadır. Bu bakımdan, örneğin mesleklerinin icrası bağlamında avukat veya noterin kamu görevlisi olduğu hususunda bir tereddüt bulunmamaktadır. Keza kişi, bilirkişilik, tercümanlık ve tanıklık faaliyetinin icrası kapsamında bir kamu görevlisidir. Askerlik görevi yapan kişiler de kamu görevlisidirler. Bu bakımdan örneğin bir suç vakasına müdahil olan, bir tutuklu veya hükümlünün naklini gerçekleştiren jandarma subay veya erleri de, kamu görevlisidirler. Buna karşılık, kamusal bir faaliyetin yürütülmesinin ihaleye dayalı olarak özel hukuk kişilerince üstlenilmesi durumunda, bu kişilerin kamu görevlisi sayılmayacağı açıktır.”.

¹¹⁰³ Aynı yönde bkz. Gökcan ve Artuç, *Kamu Görevlisi*, 414. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarında ise ilgili Kanun m. 7/II’de belirtilen mütevelli heyeti üyeleri kamu görevlisi sayılmaktadır. Ancak bunlar dışında bu vakıfta çalışan personel Yargıtay’a göre kamu görevlisi sayılmaz. Bkz. Y. 5. CD, 28.03.2023, E. 2020/1892, K. 2023/3619, “Vakıflar Kanunu’ndan ayrı kendi özel kuruluş yasası olan 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununa göre kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının, anılan Yasa’nın 1 ve 7/1. maddelerinde yer alan ‘Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek, ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni yardımda bulunmak’ amaçları nazara alındığında, faaliyetlerinin kamusal faaliyet niteliğinde olduğu, aynı Kanun’un 4 ve 8. maddelerinde sayılan vakfın gelirleri arasında genel bütçeden ayrılan ödenek ve hasılatların da bulunduğu, keza bu Kanun’un 7/2. maddesine göre de sınırlı biçimde sayılmış olan kamu görevlilerinin sıfatları gereği mütevelli heyetinde yer aldıkları, bu kişiler dışında kalan vakıf çalışanlarının ise kamu görevlisi olarak kabul edilemeyecekleri nazara alındığında, kamu görevlisi sıfatı olmayan sanığın mahkemece sübutu kabul edilen gerçekte alınan ekmek miktarından daha fazla fatura düzenlemek ve bu faturalara göre ödeme yapılmasını sağlayarak arada oluşan farkı fırın yetkilisinden geri almak şeklindeki eyleminin hizmet nedeniyle güveni kötüye kullanma suçunu oluşturduğu gözetilmeden, yanlışlı değerlendirme sonucu zimmet suçundan mahkumiyetine karar verilmesi (...)”, www.kazanci.com.tr, E.T. 27.10.2023; Y. 5. CD, 28.05.2013, E. 4338, K. 5811,

işledikleri suçlar yönünden, kamu görevlilerine özel olarak değil, genel hükümlere göre cezalandırılmaları söz konusudur¹¹⁰⁴. Bu kapsamda özellikle mülhak vakfı araç olarak kullanmak suretiyle nitelikli dolandırıcılık ve hizmet nedeniyle güveni kötüye kullanma suçları üzerinde durmak gerekir.

Vakıf tüzel kişiliklerinin toplumda güven beslenen ve kamu yararına çalışan hayır müesseselerinden oldukları gerekçesiyle kanun koyucu, dolandırıcılık suçunun¹¹⁰⁵ vakıf tüzel kişiliklerinin araç olarak kullanılmak suretiyle işlenmesini, TCK m. 158/I-d¹¹⁰⁶ gereğince, bu suçun nitelikli hali olarak düzenlemiştir¹¹⁰⁷. Bu kapsamda ceza hukuku öğretisi ve Yargıtay, vakfın maddi varlığının (vakfa ait araç, bilgi ve belgelerin) amaç dışı olarak kullanılması suretiyle hileli davranışlarla bu suçun işlenmesini bu nitelikli halin gerçekleşmesi için yeterli saymakta, vakıf tüzel kişiliğinin ayrıca suçtan zarar görmüş olmasını aramamaktadır¹¹⁰⁸. Bir kararında Yargıtay, vakıf yöneticisinin, kredi borcunu kapatamayan kişilere, öğrencilere ve işsizlere vakfın kredi verdiğini söyleyerek katılarda güven telkin etmesini ve hileli davranışlarla kendisine yarar sağlamasını vakıf tüzel

Necati Meran, *Zimmet - Rüşvet - İrtikap ve Görevi Kötüye Kullanma Suçları* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), 127.

¹¹⁰⁴ Gökcan ve Artuç, *Kamu Görevlisi*, 414.

¹¹⁰⁵ Türk ceza hukukunda dolandırıcılık, TCK m. 157 gereğince, hileli davranışlarla bir kimseyi aldatıp onun veya başkasının zararına olarak kendisine veya başkasına bir yarar sağlamaktır.

¹¹⁰⁶ Bu hüküm gereğince dolandırıcılık suçunun “*Kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu meslek kuruluşlarının, siyasi parti, vakıf veya dernek tüzel kişiliklerinin araç olarak kullanılması suretiyle*” işlenmesi halinde, üç yıldan on yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur.

¹¹⁰⁷ Nitekim söz konusu hükmün gerekçesi şu şekildedir: “*Birinci fıkranın (d) bendinde, dolandırıcılık suçunun kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu meslek kuruluşlarının, siyasi parti, vakıf veya dernek tüzel kişiliklerinin araç olarak kullanılması suretiyle işlenmesi, bu suçun bir nitelikli unsuru olarak kabul edilmiştir. Çünkü, kamu kurum veya kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, siyasi parti, vakıf veya dernek tüzel kişilikleri toplumda güven beslenen müesseseler olarak kabul edilmişlerdir.*”.

¹¹⁰⁸ Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 735; Tezcan, Erdem ve Önok, *Ceza Özel Hukuku*, 904. Yargıtay’a göre vakfın araç olarak kullanılmayıp eylemin doğrudan vakfın zararına olarak işlenmesi durumunda ise bu nitelikli halin uygulanması mümkün değildir. Bkz. Y. 11. CD, 17.10.2006, E. 2006/4014, K. 2006/8212, “*Hükmün gerekçesinde banka aracı kılınmak suretiyle hayır kurumu olarak kabul edilen .. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’nın dolandırıldığının belirtilerek eylemine uyan 765 sayılı TCK’nun 504/3-7son maddesi ile hüküm kurulduğu ve 5237 sayılı TCK’nun 158. maddesinde dolandırıcılık suçunun hayır kurumları aleyhine işlenmesinin ve bu kurumların araç olarak kullanılmasının nitelikli haller arasında sayılmadığı gibi suçun anılan vakıf araç olarak kullanılarak işlenmeyip doğrudan vakfın zararına işlenmesi nedeniyle (d) bendinin uygulanmayacağı düşünülmeyen (f) bendinin yanında ayrıca (d) bendinin de hükme esas alınması (...)*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 27.10.2023.

kişiliğinin araç olarak kullanılması suretiyle nitelikli dolandırıcılık suçunu oluşturduğuna kanaat getirmiştir¹¹⁰⁹.

Mütevellinin mülhak vakfın akar ve hayrat taşınmazlarını kötüye kullanması ile vakfın gelir ve giderlerine ilişkin olarak yapmış olduğu usulsüz işlemlerle vakıf paralarını mal edinmesi ise TCK m. 155/II gereğince¹¹¹⁰ hizmet nedeniyle güveni kötüye kullanma suçunu oluşturabilir¹¹¹¹. Nitekim mülhak vakıfken aile vakfına dönüştürüldüğü anlaşılan

¹¹⁰⁹ Y. 15. CD, 20.01.2015, E. 2013/7157, K. 2015/837, “Bu nitelikli halin uygulanabilmesi için, bunların isminin kullanılması yeterli olmayıp maddi varlığının kullanılması gerekmektedir. Araç olarak kullanılma, bu kurum veya kuruluşlara ait yazı veya belgeleri amaç dışı olarak kullanmak şeklinde olabilir. Bu kurumlara ait kimlik belgesinin gösterilmesi, basılı evraklarının, kıyafetlerinin, taşıtlarının kullanılması mağdurda güven oluşumunu sağlayacaktır. Somut olayda; sanık ...'in,...Uluslararası İşbirliği Geliştirme merkezi başkanı ve .. sorumlusu ve yöneticisi olduğu, temyiz incelemesi dışındaki sanık ...'ın ise vakfın D... il temsilcisi olduğu, paraya ihtiyacı olan katılanın, söz konusu vakıf aracılığıyla kredi çekebileceğini duyması üzerine, ... ile görüşmeye gittiği, temyiz dışı sanık ...'nın katılana, .. uluslararası iş yapan büyük iş adamlarına, TOKİ ve belediyelere büyük meblağlarda kredi verdiğini; ancak bu dönem ferdi olarak kredi borcunu kapatamayanlara, öğrencilere ve işsizlere kredi verdiklerini, çok cüzi oranda faiz aldıklarını söyleyerek katılana güven telkin ettiği, katılanın da kredi kullanmak istediğini beyan etmesi üzerine, katılandan bazı belgeler istediği, katılanın bu belgeleri hazırlayarak temyiz dışı sanık...ya teslim ettiği, ...'ın katılana, bir hafta sonra eksperin gelip belgeleri inceleyeceğini söylediği, sonrasında sanık ...'in vakfın .. şubesine giderek katılanla görüştüğü, katılana ne kadar maaş aldığı, beyan ettiği arabanın kendisine ait olup olmadığı ve talep ettiği kredi ile ne yapacağı gibi sorular sorduğu, sanığın sorularına cevap veren katılanın 80.000 TL kredi talebinde bulunduğu, sanıkla yaptığı görüşmeden iki gün sonra ...'ın katılanı telefonla arayarak kredi talebinin onaylandığını, kredi talebi onaylanan kişilerin vakfa üye olmalarının şart olduğunu, .. üye olanların da 3.000 TL ödeme yapması gerektiğini söylediği, bunun üzerine katılanın 18/08/2009 tarihinde ...'a 3.000 TL verdiği, temyiz dışı sanık Hakkı'nın kredinin 48 saat içerisinde ödeneceğini söylediğini, daha sonra ise şubesinde Euro hesabı açması ve hesap numarasını kendisine vermesini istediği, katılanın da açtığı Euro hesabını ...'a bildirdiği; ancak, kredinin bu hesaba da geçmediği, bunun üzerine temyiz dışı sanık ...'nın ... beraber çalıştığı yurt dışındaki bankanın sigorta için 230 Euro talep ettiğini söyleyerek katılandan 08/09/2009 tarihinde 230 Euro aldığı, yine aynı bahanelerle 16/09/2009 tarihinde 170 Euro, 28/09/2009 tarihinde ise 480 Euro daha aldığı, yine Ekim ayının başında katılanın 5.000 TL miktarlı bir senedi imzalayarak ...'a verdiği, ancak bütün bu ödemelere rağmen katılana kredi ödemesi yapılmadığı anlaşılmakla; eylemin 5237 Sayılı TCK'nın 158/1-d maddesinde düzenlenen “... tüzelkişiliğinin araç olarak kullanılması suretiyle dolandırıcılık” suçunu oluşturduğuna yönelik kabulde bir isabetsizlik görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 27.10.2023.

¹¹¹⁰ TCK m. 155 gereğince “(1) Başkasına ait olup da, muhafaza etmek veya belirli bir şekilde kullanmak üzere zilyedliği kendisine devredilmiş olan mal üzerinde, kendisinin veya başkasının yararına olarak, zilyedliğin devri amacı dışında tasarrufta bulunan veya bu devir olgusunu inkar eden kişi, şikayet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılır. (2) Suçun, meslek ve sanat, ticaret veya hizmet ilişkisinin ya da hangi nedenden doğmuş olursa olsun, başkasının mallarını idare etmek yetkisinin gereği olarak tevdi ve teslim edilmiş eşya hakkında işlenmesi halinde, bir yıldan yedi yıla kadar hapis ve üçbin güne kadar adli para cezasına hükmolunur.”.

¹¹¹¹ Y. 5. CD, 04.06.2012, E. 15063, K. 6199, “Suç tarihlerinde, Mülhak Vakfı'nın mütevellisi olan sanığın, her iki vakfın gelir ve giderlerine ilişkin olarak değişik tarihlerde yapmış olduğu usulsüz işlemlerle vakıf paralarını mal edinmesi şeklinde gerçekleştiği kabul edilen eyleminin, hükümden sonra 27.02.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanununda, 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 35/2. maddesindeki benzer bir hükme yer verilmemiş olması da gözetilerek, 5237 sayılı TCK'nın 155/2. maddesinde tanımlanan ‘hizmet nedeniyle güveni kötüye kullanma’ suçunu oluşturup oluşturmayacağının karar yerinde tartışılması lüzumu (...)”, https://sen.av.tr/tr/makale/ceza-hukuku-ve-ceza-yargilamasi-hukukunda-kamu-gorevlisi#_ftn12, E.T. 28.10.2023; Y. 21. CD, 14.06.2016, E.

bir vakıf hakkında Yargıtay, mütevellinin görevini yaparken gerekli özeni göstermediği, aksaklıklara neden olduğu, vakfın zararına hareket ettiği, vakfa ait taşınmazlardaki kira bedellerini yasal süresi içinde yatırmayan kiracılar hakkında yasal yollara başvurmamış, vakfın dükkanlarına gerekli özeni göstermediği, bazı taşınmazları rayiç değerlerinin çok altında veya bedelsiz olarak kiraya verdiği ve bütün bu işlemlerle vakfın zararına sebep olduğu gerekçesiyle hizmet nedeniyle güveni kötüye kullanma suçunun oluştuğuna kanaat getirmiştir¹¹¹².

Ayrıca, kanun koyucu, belli suçlardan “*mahkûm*”¹¹¹³ olan müteveli hakkında 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda bir hukuki yaptırım öngörmüştür. VK m. 9/I’de belirtilen suçlardan¹¹¹⁴ herhangi birinden mahkûm olan kişi müteveli olamayacağı gibi mütevellinin bu suçlardan herhangi birinden mahkûm olması da görevini kendiliğinden

2015/8613, K. 2016/5260, “Zimmet suçundan kurulan hükme yönelik temyiz itirazlarının incelenmesine gelince; ... ve Meydan Vakfı mütevellisi olan sanığın, vakfın gelir ve giderlerine dair olarak 2001-2004 yıllarında yapmış olduğu usulsüz işlemlerle vakıf paralarını mal edindiği iddia edilen somut olayda, hükümden önce 27/02/2008 tarihinde yürürlüğe giren 5737 Sayılı Vakıflar Kanununda, 2762 Sayılı Vakıflar Kanununun 35/2. maddesindeki benzer bir hükme yer verilmemiş olması ve vakfın kamu yararına çalışan vakıf statüsünde bulunmadığı da gözeticiler, eylemin “güveni kötüye kullanma” suçunu oluşturduğu anlaşılmakla (...)”, www.kazanci.com.tr, E.T. 28.10.2023. Aynı yönde bkz. Y. 5. CD, 15.05.2012, E. 2008/3959, K. 2012/5232, www.kazanci.com.tr, E.T. 28.10.2023.

¹¹¹² Y. 15. CD, 25.02.2019, E. 2017/4229, K. 2019/1205, “Kovuşturma aşamasında alınan bilirkişi raporunda; Mardin İli’nde bulunan vakfa ait gayrimenkuller rayiç ve rayice yakın bir bedelden kiraya verilmemesi nedeniyle vakfın yıllık 22.964,40 TL gelir kaybına uğramış olduğu, vakfa ait İstanbul İli’ndeki gayrimenkuller rayiç ve rayice yakın bir bedelden kiraya verilmemesi nedeniyle vakfın yıllık 56.340,40 TL, kira süresi olan 3 yıllık dönemde ise 169.020 TL gelir kaybına uğramış olduğu, kiracılar tarafından yapıldığı iddia edilen toplam harcama tutarının ise 13.245,39 TL olduğu yönünde görüş ve kanaatin bildirilmesi, Vakıflar İdaresi’nce yapılan müfettiş incelemesinde; vakfın az sayıdaki işlemlerinin düzenli tutulmaya çalışıldığı, kesin hesap çıkartılmasında zaman zaman yanlışlıklar yapıldığı, kiralatmaları yasal süresi içinde yatırmayan kiracılar hakkında yasal yollara başvurulmadığı, vakfın Mardin’deki dükkanlarına Mütevellice gerekli özenin gösterilmediği, kiralatmaları rayiç değerleriyle mukayese edildiğinde çok düşük düzeyde kaldığı, yine İstanbul’daki dairelerin de vakfın mütevellisine ve akrabalarına çok düşük bedellerle kiralandığı, kiralatmaları 2005 yılı içerisinde müfettiş baskısıyla bir miktar arttırıldığı ancak yine de rayiçlere göre düşük kaldığı, İstanbul Halkalı Konut Birlik Sitesi zemin katta yer alan dairenin ise bilabedel mütevellinin kardeşi ...’na kullandırıldığı ve bu işlemlerle vakfın zararına sebep olunduğu tespit edilmiş olması, katılan beyanları ve dosya kapsamı birlikte değerlendirildiğinde; sanığın eylemleri sonucu hizmet nedeniyle güveni kötüye kullanma suçunun oluştuğu gerekçesine dayanan mahkemenin kabulünde bir isabetsizlik görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 18.08.2023.

¹¹¹³ Ceza muhakemesi hukukundaki anlamıyla mahkûmiyet, suçu işlediği sabit olan sanık hakkında verilen mahkûmiyet kararının kesinleşmesi ve TCK m. 45’te yer verilen cezalardan birine hükmedilmesi anlamına gelmektedir. Bkz. Elif Bekar, “Ceza Muhakemesinde Hüküm Çeşitleri (CMK m. 223)”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, LXXV/1, (2017): 41.

¹¹¹⁴ VK m. 9 gereğince “Vakıflarda; hırsızlık, nitelikli hırsızlık, yağma, nitelikli yağma, dolandırıcılık, nitelikli dolandırıcılık, zimmet, rüşvet, sahtecilik, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, güveni kötüye kullanma, kaçakçılık suçları ile Devletin güvenliğine karşı işlenen suçların birinden mahkûm olanlar yönetici olamazlar. Vakıf yöneticisi seçildikten sonra yukarıdaki suçlardan mahkûm olanların yöneticiliği sona erer.”.

sona erdirir (VK m. 9/II)¹¹¹⁵. Ancak bu hükümde zikredilen suçların kime karşı işlendiğinin bir önemi olmayıp vakıfla alakası olmayan üçüncü kişilere karşı işlenmiş de olsa mütevelliliğe engel teşkil eder. VK m. 9/II’de düzenlenen bu hukuki yaptırım, TCK m. 53/I-d’de ise bir güvenlik tedbiri türü olarak hak yoksunlukları arasında düzenlenmiştir. Nitekim TCK m. 53/I-d gereğince müteveli, kasten işlemiş olduğu bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni bir sonucu olarak, vakıf yöneticisi olmaktan yoksun bırakılır¹¹¹⁶. Ancak, öğretide de savunulduğu üzere, bu konunun sadece 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda özel olarak düzenlenmesi olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından daha uygundur¹¹¹⁷.

¹¹¹⁵ Aslında söz konusu hükümde VY m. 24 gereğince müteveli olabilmek için aranan niteliklerinden biri ve bu niteliğin kaybedilmesinin hukuki müeyyidesi düzenlenmiştir. Bu anlamda VK m. 9’da belirtilen suçlardan herhangi birinden mahkûm olmanın mütevellilik görevi ile bağdaşmayacağı hükme bağlanmıştır. Bkz. Y. 8. HD, 10.05.2022, E. 2022/1425, K. 2022/4372, “*Vakıflar Kanunu’nun 9. maddesinde "vakıflarda; hırsızlık, nitelikli hırsızlık, yağma, nitelikli yağma, dolandırıcılık, nitelikli dolandırıcılık, zimmet, rüşvet, sahtecilik, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, güveni kötüye kullanma, kaçakçılık suçları ile Devletin güvenliğine karşı işlenen suçların birinden mahkûm olanlar yönetici olamazlar"* hükmü yer almaktadır. Buna göre, Mahkemece seçim yapılmak üzere bildirilen müteveli heyet üyesi adaylarının söz konusu koşulları taşıyıp taşımadığı, vakfı yönetme bakımından yeterliliklerinin bulunup bulunmadığı hususlarında etraflıca araştırma yapılması gerekirken; beyana dayalı basit kolluk araştırması ile yetinildiği, keza bildirilen beyanların doğruluğunun da araştırılmadığı, bazı üye adaylarının sabıka kayıtlarının dahi dosya arasına alınmadığı anlaşıldığından hükmün bu yönüyle de bozulması gerekmiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 20.08.2023.

¹¹¹⁶ Aslında VK m. 9/II’deki yaptırım getirilmeseydi bile mütevellinin bu tür suçlardan biri ile mahkûm olmasına neden olan olay, aynı zamanda, VK m. 10/II’de düzenlenen azil sebeplerinden (a), (b) veya (c)’den en az birine girerek onun azli sonucunu da doğurabilir. Ancak kanun koyucu bu hususta hem idari karar hem de mahkeme kararı alınmasını gerektiren azil prosedürünün işletilmesi yerine, 5737 sayılı Kanun’da isabetli bir şekilde, TCK m. 53/I-d’deki güvenlik tedbiriyle de bağlantılı olarak mütevellilik görevinin kendiliğinden sona ereceğini hükme bağlamıştır. Nitekim “*Güvenlik tedbirleri işlenen suç ile bağlantılı olarak söz konusu fiili işleyen kişinin göstermiş olduğu tehlikelilik göz önünde bulundurularak suçun konusu ile ilgili veya suçun işlenişinde kullanılan araçla bağlantılı olarak uygulanan, eğitime, koruma altına alma, iyileştirme, tedavi etme, tehlikeliliği önleme amacı güden bir ceza hukuku yaptırımıdır.*”. Bkz. Bekar, “Hüküm Çeşitleri”, 43.

¹¹¹⁷ Ahmet Hulusi Akkaş, *Bir Güvenlik Tedbiri Türü Olarak Belli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma (Hak Yoksunlukları)* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 114-115. VK m. 9’daki özel düzenlemenin TCK m. 53/I-d’den farkı, kasten veya taksirli ya da hapis veya adli para cezası ile mahkûmiyet arasında bir fark gözetilmeksizin, salt VK m. 9/I’de sayılan suçlardan biriyle verilen kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmünün mütevellilik görevini de kendiliğinden sona erdirecek olmasıdır. Akkaş’a göre, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’na kasten işlenen suçtan dolayı hükmedilen hapis cezasının infazı müddetince vakıf yöneticiliği görevinin ifa edilemeyeceği yönünde bir hüküm konulması gerekmektedir. Bkz. Akkaş, *Hak Yoksunlukları*, 114-115.

4.2. Mülhak Vakfın Sona Ermesi

4.2.1. Genel Olarak

Günümüz hukukunda vakıflar belirli bir amacın sürekli olarak yerine getirilmesi amacıyla kurulmaktadır (TMK m. 101/I)¹¹¹⁸. Ancak her insan eseri gibi vakıflar da değişen durum ve şartlar çerçevesinde varlığını sürdüremez bir konuma gelebilir ve sona erebilirler. Nitekim vakıflar, sürekli bir amaç için kurulmakla beraber, ebedi değildirler. Bu gerçeği göz önünde bulunduran 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi, yürürlükteki 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile Vakıflar Yönetmeliği, yeni vakıfların sona erme sebepleri ve bundan sonra yapılacak işlemleri düzenlenmekle vakfın ebediliğini değil, sürekliliğini esas almıştır¹¹¹⁹.

Yeni vakıflarda amacın süreklilik arz etmesi yeterliyken İslam-Osmanlı vakıf hukukuna göre amacın ebedi bir nitelik arz etmesi aranmış ve vakıflarda ebedilik (“*te’bîd*”) ilkesi kabul edilmiştir¹¹²⁰. Bu sebeple eski vakıfların sona ermesi, önceki hukukta düzenlenmediği gibi, bu vakıflar hakkında özel hükümler içeren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda da düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, bu Kanun’da, mülhak vakıf tüzel kişiliğini mahkeme kararıyla sona erdiren ve başka bir vakıf türüne dönüşmesi sonucunu doğuran iki özel sebep düzenlenmiştir. Bunlardan birincisi, mülhak vakfın mazbut vakıf hukuki statüsüne dönüştürülmesi (VK m. 7/I); ikincisi ise intifa hakkı hayır şartlarından fazla olan mülhak vakıfların aile vakfına dönüştürülmesidir (VK geçici m. 6). Ancak, bu özel sebepler haricinde, yeni vakıflara ilişkin TMK m. 116’da düzenlenen sona erme sebeplerinin mülhak vakıflar için de geçerli olup olmadığını incelemek gerekir. Zira genel bir kanun olması hasebiyle 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, gereksinim duyulduğunda eski vakıflara ilişkin sorunlara da bünyelerine uygun düştüğü ölçüde kıyasen uygulanır (TMK m. 5)¹¹²¹. Bu kapsamda öncelikle mülhak vakfı sona erdiren sebepleri tespit etmek, sonrasında ise bu sona ermenin hukuki sonuçlarını incelemek gerekir.

¹¹¹⁸ Vakıflarda belirli ve sürekli bir amaç unsuru hakkında ayrıntılı bilgi için yukarıda bkz. 1.1.4.2.3.1.

¹¹¹⁹ Güneri, *Vakıfta Amaç*, 165; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 216.

¹¹²⁰ Berki, *Vakıflar*, 63 vd.; Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 26-27; Bilmen, *Kamus*, 4: 312-313. İslam-Osmanlı hukukunda vakfedilen mal (mevkuf) unsuru bağlamında incelenen bu ilke hakkında yukarıda bkz. 1.1.4.1.3.

¹¹²¹ İkişler, *Tüzel Kişiler*, 33-34, dn. 30.

4.2.2. Mülhak Vakfı Sona Erdiren Sebepler

4.2.2.1. Genel Olarak

Türk medeni hukukuna göre kurulan (yeni) vakıflar temelde iki sebeple sona erer. Bunlar; TMK m. 116/I’de düzenlenen ve öğretide “*dağılma*” olarak adlandırılan kendiliğinden sona erme ile TMK m. 116/II’de düzenlenen ve öğretide “*dağıtılma*” olarak adlandırılan mahkeme kararıyla sona erdirilmedir¹¹²². Yeni vakıflar için geçerli olan bu sebeplerin farklı hukuki statülere sahip ve özel bir kanun çerçevesinde düzenlenen mülhak vakıf tüzel kişiliğine uygulanıp uygulanamayacağı ise incelenmesi gereken bir hukuki problemdir. Bunun yanı sıra, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda mülhak vakıf tüzel kişiliğini sona erdiren iki özel sebep düzenlenmiştir. Bunlar; VK m. 7 gereğince verilen mazbutaya alınma (mazbutiyet) kararı ile VK geçici m. 6 gereğince verilen aile vakfına dönüştürülme kararıdır. İşte mülhak vakıf tüzel kişiliğini sona erdirerek farklı birer tüzel kişilik ortaya çıkması sonucunu doğuran bu iki özel sebebi de bu başlıkta detaylıca ele almak icap eder. Bu çerçevede, mülhak vakfı sona erdiren sebepler başlığı altında öncelikle yeni vakıflara özgü sona erme sebepleri incelenmiş ve bunların mülhak vakıflara uygulanabilirliği tespit edilmiş, sonrasında ise mülhak vakıf tüzel kişiliğini sona erdiren özel sebepler incelenmiştir.

4.2.2.2. Yeni Vakıfları Sona Erdiren Sebeplerin Mülhak Vakıflara Uygulanabilirliği

4.2.2.2.1. Yeni Vakıfların Kendiliğinden Sona Ermesi (Dağılması)

Türk Medeni Kanunu m. 116/I gereğince “*Amacın gerçekleşmesi olanaksız hâle geldiği ve değiştirilmesine de olanak bulunmadığı takdirde, vakıf kendiliğinden sona erer ve mahkeme kararıyla sicilden silinir.*”. Bu hüküm gereğince, belirtilen şartların gerçekleşmesi halinde, ilgili vakıf kendiliğinden (kanun gereği, “*ipso iure*”) sona

¹¹²² İkiizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 241. TMK m. 108 hükmü gereğince yeni vakıfların vakfedenin mirasçıları veya alacaklılarının açacakları dava neticesinde sona ermesi de mümkündür. Bu hüküm gereğince vakfedenin alacaklılarına ve saklı pay sahibi mirasçılarına, bağışlamada ve ölüme bağlı tasarrufta olduğu gibi, vakfa itiraz etme imkânı tanınmıştır. Ancak, kanaatimizce bu durum, yeni vakıflar açısından münferit bir sona erme sebebi teşkil etmez. Zira bu durumda, vakfedenin mirasçıları veya alacaklılarının vakfın mallarına başvurmaları neticesinde söz konusu vakıf mal varlığını kaybeder ve kendiliğinden sona erer (dağılır). Krş. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 382 vd.; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 133 vd. Vakfa itiraz hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 136 vd.

ermekte, ancak mahkeme talep üzerine bu vakfın dağılmış olduğunu tespit etmekte ve mahkeme nezdinde tutulan sicilden silinmesine karar vermektedir¹¹²³. Keza VY m. 19’da da vakfın kendiliğinden sona ermesi (dağılması) düzenlenmiş ve “*Vakfın yönetim organı veya Genel Müdürlük vakfın amacının gerçekleşmesinin imkânsız hale geldiği kanısına varırsa dilekçe ile mahkemeye başvurarak durumun mahkeme siciline tescilini ister.*” denilerek bunun usulüne işaret edilmiştir. Dolayısıyla buradaki mahkeme kararı, kendiliğinden sona eren vakfın sicilden silinmesine matuf olduğundan, vakfın sona ermesi bakımından sadece tespit niteliği taşımaktadır¹¹²⁴.

¹¹²³ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 242. TMK m. 116/I hükmü ile eMK m. 81/A’nın ilk fıkrasında düzenlenen “*gayesinin tahakkuku imkânsız hale gelen vakıf kendiliğinden dağılmış olur*” hükmüne isabetli bir ekleme yapılmış ve uygulamada bu hususun mahkeme kararına bağlanması sebebiyle vakfın ancak mahkeme kararıyla sicilden silineceği hükmüne eklenmiştir. Bkz. Y. 18. HD, 17.02.2003, E. 2003/187, K. 2003/778, “*Türk Medeni Kanununun vakfın nihayete ermesi başlığını taşıyan 81/A maddesinin ilk fıkrasında, gayesinin tahakkuku imkânsız hale gelen vakfın kendiliğinden dağılmış olacağı hükmü yer almaktadır. Yasada vakfın dağılmış olması kendiliğinden gerçekleşecek bir olgu olarak gösterilmiş ise de, uygulamada bu hususun mahkeme kararına bağlanması aranmaktadır. 4721 sayılı yeni Türk Medeni Yasasının “Vakfın sona ermesi” başlığını taşıyan 116. maddesinin birinci fıkrası; amacın gerçekleşmesi olanaksız hale geldiği takdirde vakıf kendiliğinden sona erer ve mahkeme kararıyla sicilden silinir hükmünü öngörmektedir. Yasanın bu hükmünün, 4722 sayılı Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun 8. maddesinin 2. fıkrasıyla birlikte değerlendirildiğinde kamu düzenine ilişkin bulunduğu şüphesizdir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.08.2023; Y. HGK, 30.03.2016, E. 2014/18-1108, K. 2016/440, “*(...) vakfın üç önemli unsuru taşıması gerekli olup bunlardan birincisi, vakfi yapan kimse ve bunun irade beyanı; ikincisi ve en önemlisi vakfın konusunu teşkil eden mal; üçüncü unsur ise vakfın temin edeceği fayda ve bundan yararlanacaklar olarak ifade etmek mümkündür. Bu üç unsurun bulunmadığı hallerde hukuken bir vakıftan söz etmek imkânsızdır. Bir vakfın kuruluş aşamasında sahip olduğu koşulları sonradan kaybetmesi onun dağılması sonucunu doğuracağına şüphe yoktur. Şunu da özellikle belirtmek gerekir ki, bir vakfın, amaçlarını gerçekleştirmesi onun hiçbir duraksamaya yer vermeyecek şekilde ve sürekli olarak gayesine özgülenmiş bir mal veya hakka sahip olmasıyla mümkün bulunup sürekliliği ve bunu sağlayacak herhangi bir hukuki alt yapıya sahip olmayan yardım veya hayır kuruluşunu vakıf saymak imkânsızdır. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanununun vakfın nihayete ermesi başlığını taşıyan 116. maddesinde, amacın gerçekleşmesi olanaksız hâle geldiği ve değiştirilmesine de olanak bulunmadığı takdirde, vakfın kendiliğinden sona ereceği ve mahkeme kararıyla sicilden silineceği hükmü yer almaktadır. Yasada vakfın dağılmış olması kendiliğinden gerçekleşecek bir olgu olarak gösterilmiş ise de, uygulamada bu hususun mahkeme kararına bağlanması aranmaktadır. Kanun’un bu hükmünün, 4721 Sayılı Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun 8. maddesinin 2. fıkrasıyla birlikte değerlendirildiğinde kamu düzenine dair bulunduğu şüphesizdir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.08.2023.

¹¹²⁴ Nitekim Yargıtay da isabetli bir şekilde TMK m. 116/I’de düzenlenen şartın gerçekleşmesi halinde vakfın kendiliğinden sona ermiş (dağılmış) sayıldığını, mahkemenin buradaki fonksiyonunun sadece bu durumu tespit etmek olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. Y. 18. HD, 22.02.2010, E. 2009/12678, K. 2010/2466, “*(...) Davanın 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 116. maddesine göre vakfın sona erdiğinin (dağıldığının) tespiti olarak açıldığı ve mahkemeye de bu şekilde değerlendirilip kabul edildiği hâlde, başka bir kavram ve hukukî sonuçları olan vakfın dağıtılmasına karar verilmesi doğru değil ise de, bu yanlışın düzeltilmesi yeniden yargılama yapılmasını gerektirmediğinden, hüküm fıkrasının, birinci paragrafının ikinci satırındaki “dağıtılmasına” sözcüğünün metinden çıkartılarak yerine “sona erdiğinin (dağıldığının) tespitine” ibaresinin eklenmek suretiyle hükmün düzeltilmesine (...)*”, Em, *Vakıflar*, 658.

Türk Medeni Kanunu m. 116/I gereğince yeni vakıfların kendiliğinden sona ermesi sonucunu doğuran sebep, vakfın amacının gerçekleşmesinin imkânsız hâle gelmesi ve bu amacın değiştirilmesine de imkân bulunmamasıdır. Bu imkânsızlık, objektif ve sübjektif imkânsızlık olmak üzere ikiye ayrılarak incelenenebilir. Vakfın amacının kesin olarak imkansızlaştığı hallerde, örneğin aile vakıflarında yararlananların tamamının öldüğü veya yararlanma şartlarını kaybettikleri bir durumda, objektif bir imkansızlığın varlığı kabul edilmektedir¹¹²⁵. Diğer taraftan, vakfın amacını gerçekleştirecek araçların sürekli ve tamamen kaybı neticesinde oluşan imkansızlığa ise sübjektif imkânsızlık adı verilmektedir ki yeni vakıflarda en çok rastlanan imkânsızlık türü budur¹¹²⁶.

Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarında görüldüğü üzere, yeni vakıflarda sübjektif imkânsızlık oluşturacak nedenlerin başında, vakfın mal varlığının ve gelirlerinin amacın gerçekleştirilmesini imkânsız kılacak ölçüde yetersiz olduğunun ispat edilmesi (vakfın aciz hali) gelmektedir¹¹²⁷. Bu hususta Yargıtay, vakfın acz içinde olduğunun denetime

¹¹²⁵ Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 382; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 134; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 458; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 168; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 218. Aile vakıflarının sona ermesi hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Güneri, *Vakıfta Amaç*, 165 vd. Aile vakıfları dışında da objektif imkânsızlık mümkündür. Örneğin, bir köy halkı lehine yapılan vakıfta bütün köy halkının göç etmesi halinde de vakfın kendiliğinden dağılacağı kabul edilmektedir. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 218. Keza kanser hastalığına aşı bulunması amacıyla kurulan bir vakfın da bir süre sonra bu aşının başka bir kuruluş veya vakıf tarafından bulunması durumunda amacı objektif olarak imkânsız hale gelir. Ancak bu durumda öğretide amacın değiştirilmesi (TMK m. 113/I) yoluna gitmek, örneğin vakfın amacını AIDS aşısının bulunması şekline dönüştürmek gerekeceği, bu da mümkün olmazsa ancak o zaman TMK m. 116/I'nin işletileceği yönünde bir görüş de vardır. Bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 707. Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 473-474; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 382; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 134; Akunal, *Tüzel Kişiler*, 192-193; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 458-459.

¹¹²⁷ Y. HGK, 11.02.2004, E. 2004/18-52, K. 2004/68, “Yargıtay'ın yerleşmiş uygulamalarında, vakfın ekonomik gücünün amacın gerçekleşmesine olanak vermeyecek bir düzeyde olduğunun anlaşılması dağılmış sayılması için yeterli görülmektedir. Somut olayda, gerek davacı kurum müfettişinin gerekse bilirkişinin saptamalarına göre, 1998 yılında 6.015.000.-, 1999 yılında 282.583.000.-, 2000 yılında da 590.000.000.- TL. safi geliri bulunan ve sahip olduğu Ağrı'daki taşınmazından gelir elde edemeyen, 1995 ve 1996 yıllarında hiçbir faaliyet göstermeyen 1997 yılında ise küçük çapta bazı faaliyetlerde bulunabilen, 1998 yılında amacı ile ilgili hiçbir harcama yapmayan, 1999-2000 yıllarında da sadece bazı fakir vatandaşlara yapılan yardım dışında amaca yönelik hiçbir faaliyette bulunmayan ve belirli bir gelir kaynağı olmayan vakfın senedinde; Türkiye'de ve Türk dünyasında yaşayan insanlarımızın tahsil terbiye ve ilim sahalarında gelişmelerini sağlamak, sanayi, iktisat, ticaret ve eğitim sahalarında araştırmalar yapmak ve yaptırmak, bu amacı gerçekleştirmek için sanayi iktisat sahalarında tesisler kurmak ve işletmek, ilk orta ve yüksek öğretim kurumları açmak, tedavi merkezleri kurmak ve işletmek, yurt içinde ve dışında ihtiyaç duyulacak yurt kurs ve lojman binaları yapmak, yaptırmak, bunların gerçekleşmesini sağlamak amacıyla yurt içinde ve dışında her türlü şirket kurmak kurulmuş olanlara iştirak etmek, özel veya resmi kuruluşlarla işbirliği yapmak, bunların yanında her türlü içtimai ve kültürel faaliyetlerde bulunmak, başarılı fakat yoksul öğrencilere burs vermek, ilmi konferanslar ve seminerler düzenlemek, maddi-manevi himayeye muhtaç kişilere ayni ve nakdi yardım etmek şeklinde çok çeşitli ve kapsamlı faaliyetlerin amaç olarak öngörülmüş olması dikkate alındığında, günümüzün ekonomik koşullarında yukarıda belirtilen miktarda malvarlığının bu amaca yönelik faaliyetlerden hiçbirisi için yeterli olmadığı açıktır. Bu şekilde bir ekonomik zafiyet

imkân sağlayacak ölçüde belgelerle kanıtlanmış olmasını aramakta, aksi halde mahkemece vakfın dağıldığına ve sicilden terkinine karar verilemeyeceğini kabul etmektedir¹¹²⁸. Bu sebeple, örneğin, salt yönetim zafiyeti gibi telafisi mümkün sebeplerle vakfın dağıldığının tespitine karar verilemez¹¹²⁹.

Türk Medeni Kanunu m. 116/I gereğince vakfın dağıldığının tespitine karar verilebilmesi için sadece amacının gerçekleşmesinin imkânsız hâle gelmesi yetmez; ayrıca bu amacın değiştirilmesine de imkân bulunmaması gerekir. Yeni vakıflarda TMK m. 112/I gereğince

içinde bulunan vakfın, kurulduğu 1994 yılından bu yana verimli bir şekilde faaliyette bulunmamasının da yeterli malvarlığı olmadığından kaynaklandığı aşikar olup bu husus mahkemece de tespit edilmiştir. Hal böyle iken, mahkemece vakfın sona erdiğinin tespitine karar verilmesi gerekirken, uygun bulunmayan gerekçelerle davanın reddedilmiş olması doğru görülmemiştir.”; www.kazanci.com.tr, E.T. 30.08.2023. Aynı yönde bkz. Y. 18. HD, 25.02.2003, E. 2003/551, K. 2003/1315, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.08.2023. Dava açıldıktan sonra vakfın dağılmasını önlemek amacıyla bir miktar bağış toplanmasının sübjektif imkansızlığı değiştirmeyeceği yönünde bkz. Y. 18. HD, 17.02.2003, E. 2003/187, K. 2003/778, “Vakıf bu amaçlarını gerçekleştirmek için 7.000.000. TL. nakdi sermaye ile kurulmuştur. Davalı vakfın denetime tabi tutulduğu 1999 yılının ilk on bir ayı sonunda 7.571.378.512.- TL borçlu bulunduğu, bunun dışında menkul veya gayrimenkul herhangi bir malının bulunmadığı vakıf senedi, bilançolar, inceleme raporları ile birlikte tüm dosya içindeki belgelerin incelenmesinden anlaşılmıştır. (...) Yukarıda da etraflıca değinildiği gibi B... Araştırma Vakfı müfettiş raporlarına göre herhangi bir mal varlığına sahip olmadığı gibi denetim yılı itibarıyla borca batık durumundadır. Dava açıldıktan sonra vakfın dağılmasını önlemek için bir miktar bağış toplaması onun bu özelliğini değiştirmeye yetmez. Bir vakfın hukuki varlığını ve işlevlerini sürdürmesi, başkalarının insaf ve merhametine bağlı bulunan bağışlarla sağlanamaz. Yargıtay'ın yerleşmiş uygulamalarında, vakfın ekonomik gücünün, gayenin gerçekleşmesine imkân vermeyecek bir düzeyde olduğunun anlaşılması halinde dahi, dağılması için yeterli görülmektedir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.08.2023.

¹¹²⁸ Y. 18. HD, 31.01.2005, E. 2004/10197, K. 2005/141, “Yargıtay'ın kararlılık kazanmış uygulamalarında, vakfın mal varlığının amacın gerçekleşmesini olanaksız kılacak şekilde azalmış olması, vakfın dağılmış sayılması için yeterli neden kabul edilmekte ise de, bu yetersizliğin araştırılıp belgeleriyle kanıtlanmış olması aranmaktadır. Bu bakımdan Yargıtay'ın denetimini de olanak sağlayacak şekilde vakfa ait faaliyet raporları, bilançolar ve ilgili diğer belgeler getirtilip gerektiğinde uzman bir bilirkişiye incelettilererek rapor alınıp, vakfın senedinde belirlenen amaçları da gözetilerek, tüm mal ve hakları ile acz içinde olup olmadığı saptanmalı, vakfın acz içinde olduğu belirlendiğinde tasfiyeden arta kalan mal ve hakların intikalini düzenleyen Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzüğü'nün 33. maddesi de dikkate alınarak, hasıl olacak duruma göre bir karar verilmesi gerekirken, yeterli inceleme ve araştırma yapılmadan salt davacının iddiası esas alınarak davanın kabulü doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.08.2023. Aynı yönde bkz. Y. 18. HD, 17.02.2004, E. 2003/8243, K. 2004/992, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.08.2023.

¹¹²⁹ Y. 18. HD, 07.10.2002, E. 2002/6044, K. 2002/9297, “Oysa; 1-Vakıf hukukunda aslolan kurucu iradenin muhafazası ve mümkün olduğunda vakfın devamının sağlanmasıdır. Somut olayda vakfın mal varlığının ve gelirlerinin amacın gerçekleştirilmesini olanaksız kılacak derecede yetersiz olduğu tam olarak kanıtlanmış değildir. Bir süre, vakıf senedinde öngörülen amaca yönelik faaliyette bulunulmadığı iddiası da yönetim zaafı ile ilgili olup, koşulları varsa Medeni Kanunun 112/2. ve Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzüğü'nün 23.maddeleri doğrultusunda yöneticilerin görevden alınması istemine konu olabilir ise de, tek başına vakfın dağılması nedeni sayılamaz. Bu itibarla mahkemece; davanın reddine karar verilmesi gerekirken kabulü doğru görülmemiştir. 2-Kabule göre de; davada vakfın "dağılması" istenildiği halde "dağıtılmasına" karar verilmesi usul ve yasaya aykırıdır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.08.2023.

yönetim şeklinin, TMK m. 113/I ve II gereğince amacın ya da TMK m. 113/III gereğince malların değiştirilmesi suretiyle imkânsızlık giderilebilecek düzeydeyse artık TMK m. 116/I hükmü işletilerek vakfın dağıldığının tespitine karar verilemez¹¹³⁰. Ayrıca, vakfın gelirinden istifade edenlerin devletten maaş alır bir konuma gelmesi gibi amacın gerçekleşmesini imkânsız kılmayan sebeplerle de vakfın dağıldığının tespitine karar verilemez¹¹³¹. Çünkü vakıflar hukukunda aslolan, vakfın mümkün mertebe vakfedenin şartları doğrultusunda varlığını sürdürmesi; yani vakfın ayakta tutulmasıdır.

¹¹³⁰ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 475; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 382; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 135; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 707; Y. 18. HD, 25.04.1995, E. 1995/4637, K. 1995/5249, “*Vakıflar Genel Müdürlüğünün istemine dayanak yaptığı teftiş raporları ile yargılama sırasında yaptırdığı bilirkişi incelemesi raporu, vakfın kötü yönetildiği, vakıf yöneticilerinin yeterli olmadığı ve vakfın amacının gerçekleşmesi için yeterli faaliyetlerde bulunmadıkları, vakfın parasının gereksiz yerlere harcandığı ve mali durumunun iyi olmadığı hususlarına ilişkin olup, tamamen yönetim aksaklığına değinen olgulardan söz etmektedir. Bu hususlar Medeni Kanunun 79. maddesi hükmü gereğince vakfın idaresinin değiştirilmesine ya da vakfi idare edenlerin işten uzaklaştırılmalarına neden olabilecek olgular olup, sözü edilen 81/A maddesinde açıklandığı üzere vakfın gayesinin tahakkukunun imkansız olduğu sonucuna varılmasını haklı kılmaz. Tüm teftiş raporları ile bilirkişi incelemelerinden çıkarılan sonuçlara göre vakıf halen gayesinin tahakkukuna yarayacak olanaklara sahip olup, şikâyet konusu aksaklıklar yönetimden kaynaklanmaktadır. Yasa ve Tüzükte öngörülen yönetimle ilgili önlemlerin alınması mümkün iken, bu yasal yollara başvurulmadan sırf yönetim aksaklığı sebebi ile vakfın gayesinin tahakkukunun mümkün olmadığı sonucuna varılamaz.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 02.09.2023.

¹¹³¹ Y. 6. HD, 18.02.1985, E. 1984/12855, K. 1985/1585, “*Beyoğlu 3. Noterliği'nin 24.2.1965 tarihli tesis senedine göre vakıf, M. oğlu B. İ. tarafından, ... Merkez Yeni Camii ile ileride inşaatı mutasavver diğer merkez camiileri imam ve müezzinlerine yardım etmek üzere imam ve müezzinleri koruma tesisi (vakıf) adı ile kurulmuş ve amacı, vakfa tesis edilen iki dükkanın ve tesisin gelirinin, imam ve müezzinlere yemek parası olarak verilmek olduğu belirtilmiştir. Savunmaya ve dosyada mevcut belgelere göre, tesisinden itibaren vakıf gelirleri gösterilen amaç istikametinde sarfedilmiş ve bu hususa davacı tarafından karşı çıkılmamıştır. Vakıf, belli bir amacın devamlı olarak gerçekleştirilmesi için kurulur. Bu nedenle de vakıf bir devamlılık ifade eder. Vakıf MK.nun 81/A-1 maddesi gereğince ya kendiliğinden dağılarak veya MK.nun 81/A-3 maddesi uyarınca mahkeme kararıyla dağıtılarak sona erer. Davacı idare, vakıftan istifade eden kimselerin Devletten maaş alır hale gelmeleri ile onlara yemek parası verilmesi amacının ortadan kalktığını ve vakfın kuruluşundaki ruh ve hukukun amaca aykırı düştüğünü ve Türk Medeni Kanununa göre kurulan Vakıflar Hakkındaki Tüzüğün 30. maddesi gereğince vakfın dağılması gerekeceğini ileri sürmektedir. Belirtilen yönetmelik maddesine ve MK.nun 81/A-1 maddesine göre amacın tahakkuku imkansız hale gelen vakıf kendiliğinden dağılmış olur. Bu husus vakfın, vakıf senedinde belirttiği amacın sonradan imkansız hale gelmiş olmasıdır. Ayrıca vakıftan istifade edenlerin ölmesi veya istifade şartlarını kaybetmesi, amacın tamamen gerçekleşmiş olması veya vakfın aciz hale düşmüş bulunmasıdır. Davacının, dava dilekçesinde dayandığı olaylar bunlardan hiçbirini kapsamamaktadır. Vakfın gelirinden istifade edenlerin, devletten maaş almaları, Vakıf senedinde belirtilen yemek yardımının yapılmasına bir engel değildir. Aksine vakıf senedinin birinci maddesinde belirtildiği şekilde, vakıf imam ve müezzinlere yardım için kurulduğundan, Vakfın ifade ettiği mana bakımından da devam etmesi gerekir. Devletten maaş alınması, vakfın imam ve müezzinlere yardım edilmesini ve onlara yemek parası verilmesini önleyen ve amacı imkansız kılan bir hal değildir. Vakfın, vakfın arzusuna göre devam etmesi gerekir. Vakfın amacının kanuna ve adabı umumiyeye muhalif hale geldiğinde iddia olunmadığından MK.nun 81/A-3 maddesi gereğince vakfın mahkeme kararıyla dağıtılmasında mümkün değildir. Bu durumda belirtilen sebeplerle yerinde olmayan davanın reddine karar verilmek gerekirken, aksinin kabulü ile vakfın dağıtılmasına ve tasfiyesine karar verilmesi usul ve kanuna aykırıdır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 30.08.2023.

Türk Medeni Kanunu m. 116/I'de söz edilmemekle birlikte, öğretide, yeni vakıfların kendiliğinden sona ermesi (dağılması) sonucunu doğuran iki sebep daha kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi, vakfın sona erme hallerinin vakıf senedinde öngörülmüş olmasıdır¹¹³². Bu kapsamda yeni vakıfların, örneğin, bozucu şarta bağlı olarak kurulmuşlarsa bu şartın gerçekleşmesiyle; süreye bağlı olarak kurulmuşlarsa da bu sürenin sona ermesiyle kendiliğinden sona erecekleri kabul edilmektedir¹¹³³. İkinci olarak ise vakfın kuruluş amacının tamamen gerçekleşmiş olması durumunda da kendiliğinden sona ereceği kabul edilmektedir¹¹³⁴. Çalışmada önceden verilen bir örnek üzerinden hareket etmek gerekirse koronavirüs hastalığının tedavisini sağlayacak aşının bulunması amacıyla kurulan bir vakfın, bu aşı bulununca amacı da gerçekleşmiş sayılır ve bu vakıf kendiliğinden sona erer¹¹³⁵.

4.2.2.2.2. Yeni Vakıfların Mahkeme Kararıyla Sona Erdirilmesi (Dağıtılması)

Türk Medeni Kanunu m. 116/II gereğince, *“Yasak amaç güttüğü veya yasak faaliyetlerde bulunduğu sonradan anlaşılan veya amacı sonradan yasaklanan vakfın amacının değiştirilmesine olanak bulunmazsa; vakıf, denetim makamının ya da Cumhuriyet*

¹¹³² Akünel, *Tüzel Kişiler*, 192 ve 194; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 457; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 473; Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 383.

¹¹³³ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 473; Dural ve Öğüz, *Kişiler Hukuku*, 383; Öğüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 136; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 243; Akünel, *Tüzel Kişiler*, 194. Bunlardan başka, öğretide vakfedenin, vakıf senedinde vakfın özellik ve amacına göre bazı sona erme sebepleri de öngörebileceği kabul edilmektedir. Buna örnek olarak, vakfın amacının sonradan devlet tekeline alınması, vakfedenin öngördüğü koşullara aykırı devlet müdahaleleri ya da başka bakım kurumlarının ortaya çıkmasıyla vakfın amacının değerden düşmesi gibi durumlar gösterilmektedir. Bu gibi haller için vakıf senedinde bozucu şart öngörülmesi veya vakfın yetkili organına fesih hakkı tanınması mümkün görülmektedir. Bkz. Egger (Çernis), *Tüzel Kişiler*, 186. Aynı yönde bkz. Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 457. Ancak bizim de katıldığımız öğretideki diğer bir görüşe göre, diğer tüzel kişi tiplerinin aksine, vakfın yetkili organ kararıyla sona erdirilmesi (feshedilmesi) vakfın mahiyetine aykırıdır. Bkz. Öğüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 133. Nitekim Yargıtay'ın da aynı görüşte olduğu görülmektedir. Bkz. Y. 8. HD, 11.12.2019, E. 2019/4480, K. 2019/11191, “(...) dava konusu vakfın, 5072 Sayılı Kanun'un 2.maddesinin "b" ve "c" bentlerine aykırı hareket etmesi sebebi ile kapatılması istenmiş olup iş bu Kanun'un 3/3. ve Geçici 1/2. maddeleri gereği ise Kanun'a aykırı işlemleri tespit edilen vakıfların, genel hükümlere göre kapatılacağı, kapatılan vakıf mallarının Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal edeceği amir hüküm olarak düzenlenmiş olup, vakıfların, yürürlükteki mevzuat gereği genel kurul kararı ile sona ermesi mümkün olmadığı da açık olup, vakıf senedinin 32. maddesindeki düzenleme sona erme yönü ile mevzuata aykırı olduğu gibi vakfın tasfiyeden arta kalan mal varlığının mahkeme kararı ile sona erme halini kapsamadığı, (...)”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 29.06.2022, E. 2021/13839, K. 2022/6362, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023.

¹¹³⁴ İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 218; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 458; İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 243.

¹¹³⁵ Aynı yönde bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 218. Keza ailede öksüz kalmış çocukların yetiştirilmesi amacıyla kurulmuş bir aile vakfında da bu çocukların yetiştirilmeleriyle hiç öksüz çocuk kalmayacaksa bu vakfın kendiliğinden sona ereceği kabul edilmektedir. Bkz. Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 458.

savcısının başvurusu üzerine duruşma yapılarak dağıtılır.”. VY m. 20’de bu husus vakfin dağıtılması başlığı altında, “*Vakfin amacı, Türk Medeni Kanununun 101 inci maddesinin son fıkrası hükmüne girdiği takdirde Genel Müdürlükçe vakfin dağıtılması için yetkili asliye hukuk mahkemesine başvurulur.*” hükmüyle düzenlenmiştir. Böylece VGM’nin veya Cumhuriyet savcısının yapacağı başvuru üzerine yetkili mahkeme, tarafları çağırıp duruşma yaparak, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde vakfin dağıtılmasına sebep olacak durumların mevcudiyetini inceler ve bu kanaate varırsa vakfin dağıtılmasına hükmeder (TMK m. 116/II ve VY m. 20)¹¹³⁶. Bu durumda vakfin sona ermiş olduğu mahkeme nezdindeki sicile tescil edilir ve dağılma halinde olduğu gibi merkezi sicile de kaydedilerek VGM tarafından ilan olunur (VY m. 21). Ancak vakfin dağıtılması kararı, dağılmadan farklı olarak, bozucu yenilik doğuran nitelikte bir karardır¹¹³⁷.

Türk Medeni Kanunu m. 116/II hükmünün uygulanabilmesi için, öncelikle, vakfin dağıtılmasına sebep olacak durumlardan birinin vakfin kuruluşundan sonra ortaya çıkması gerekir. Nitekim vakfin amacı daha kuruluşunda TMK m. 101/IV’deki yasak amaçlar¹¹³⁸ kapsamında ise mahkemece vakfin tesciline karar verilemez ve vakıf tüzel kişilik kazanamaz¹¹³⁹.

¹¹³⁶ Bu işlemin aslında çekişmesiz yargı usulüne tabi olmasına rağmen ilgili vakfa kendisini savunma hakkı tanımak adına duruşma şartı arandığı yönünde bkz. Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 383; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 136; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 221; Akünel, *Tüzel Kişiler*, 194; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 460. Yeni vakıflar ayrıca TMK m. 103/II’de yer alan “*Vakıflar Genel Müdürlüğü veya ilgililer, vakfin kurulmasını engelleyen sebeplerin varlığı hâlinde iptal davası açabilirler.*” hükmü uyarınca açılacak bir iptal davası sonucunda da mahkeme kararıyla sona erdirilebilir. Ancak bu davanın çekişmeli yargı usulüne tabi olacağı kabul edilmektedir. Bkz. Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 136. Keza 5072 sayılı “*Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları İle İlişkilerine Dair Kanun*” m. 3 ve geçici m. 1 gereğince de vakıfların kapatılması, yani mahkeme kararıyla kişiliklerine son verilmesi, mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 708-709.

¹¹³⁷ Nitekim mahkemenin dağıtılma kararına kadar vakıf tüzel kişiliğini korur. Bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 244. Bu davada yetkili mahkeme vakfin yerleşim yeri mahkemesi, görevli mahkeme ise asliye hukuk mahkemesidir (VY m. 20). Öğretide, 903 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikten önce eMK m. 81’de olduğu gibi, denetim makamı (VGM) ve Cumhuriyet savcısının yanında her ilgiliye vakfin dağıtılmasını talep hakkı tanınması gerektiği savunulmaktadır. Bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 708.

¹¹³⁸ TMK m. 101/IV gereğince “*Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlâka, millî birliğe ve millî menfaatlere aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz.*”.

¹¹³⁹ Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 459; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 171; Akünel, *Tüzel Kişiler*, 194; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 220. Ayrıca bkz. Y. 6. HD, 08.11.1982, E. 1982/8321, K. 1982/10046, “*MK. nun 74. maddesinin 2. fıkrasında yazılı şartlar tahakkuk etmedikçe vakfin dağılmış sayılmasına veya dağıtılmasına karar verilmesi ve vakfin mal varlığının diğer bir vakfa tahsisine karar verilmesi mümkün değildir. Vakıflar idaresi, vakfin kanuna ahlaka, adaba ve millî menfaatlere veya siyasi bir düşünceye veya millî bir ırk ve cemaat mensuplarına yardım ettiğini ileri sürmemiştir. Esasen vakfin bizzat vakıflar müfettişinin raporunda da anlaşılabacağı üzere tescilinden itibaren çok kısa bir süre*

Türk Medeni Kanunu m. 116/II gereğince vakfın dağıtılmasına sebep olacak durumlardan ilki, tüzel kişilik kazandıktan sonra vakfın fiilen yasak amaç gütmesi veya yasak faaliyetlerde bulunmasıdır. Buradaki yasak amaçlar ve faaliyetler TMK m. 101/IV'deki sınırlamalara atfen konulmuş olup (VY m. 20) hâkimin takdir yetkisine göre şekillenir¹¹⁴⁰. Bu kapsamda Yargıtay, vakıf binasının izinsiz Kur'an kursu açılması sebebiyle İl İzleme Kurulu tarafından mühürlenerek kapatılmasını ve vakıf yöneticisinin izinsiz Kur'an kursu açmaktan cezalandırılmasını, vakfın dağıtılmasına sebep olabilecek bir olay olarak görmüştür¹¹⁴¹. Buna karşılık, Yargıtay, vakfın amaç ve bir kısım faaliyet alanının devletin veya kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetkisi kapsamında oluşunu ise isabetli bir şekilde dağıtılma nedeni olarak görmemektedir¹¹⁴².

geçmiş ve gayeye yönelik bir faaliyeti bulunmamıştır. Raporla belirtilen bütün masraflar da; vakfın kuruluş, tescil ve ilan masrafların ilişkindir. Bu bakımdan gelirinin giderini karşılayamayacağı da kabul edilemez. Vakıf faaliyete başlar ve vakfın amacındaki işletme kurulması hali ticari yöne sevk edilirse, vakfın ticaretle bağdaşıp bağdaşmayacağı o zaman düşünülebilir. Halen vakfın bir faaliyeti olmayıp bu yolda yapılmış bir talep bulunmadığından bu husus bu davaya etkili değildir. Vakfın dağılmış sayılmasına ve dağıtılmasına karar verilmeden, tescil edilip hukuki varlık kazanmış bulunan vakfın mal varlığının diğer bir vakfa tahsisine karar verilmesi de yerinde değildir. Bu cihetler nazar alınmadan yazılı şekilde karar itihazi usul ve kanuna aykırıdır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023.

¹¹⁴⁰ Koçoğlu, *Vakıflar*, 220 ve 221.

¹¹⁴¹ Y. 18. HD, 27.12.2004, E. 2004/7743, K. 2004/10095, “Dosyada bulunan belge ve bilgilerden; davalı vakıf binasının izinsiz Kur'an kursu açılması sebebiyle İl İzleme Kurulu tarafından 21.4.1998 tarihinde mühürlenerek kapatılmasından sonra açılması için davalının idari mercilere yaptığı başvurunun sonuçsuz kalması üzerine bu konuda Sakarya 2.İdare Mahkemesine açtığı davanın reddedildiği ve bu kararın da Danıştay Sekizinci Dairesince onandığı, davalı vakıf yöneticisi M. Ö.'ün izinsiz Kur'an kursu açmaktan Türk Ceza Kanununun 261/1. maddesi uyarınca 6 ay hapis cezası ile cezalandırıldığı mahkemece verilen hapis cezasının paraya çevrilip ertelendiği anlaşılmaktadır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunun 76.maddesi gereğince maddi olguları bildirme yükümlülüğü taraflara, bunların hukuksal açıdan nitelendirmesi görevinin hakime ait bulunması hususu dikkate alındığında, davanın vakfın dağılması olarak kabul edilip, reddi doğru değildir. Yukarıda da açıklandığı gibi, davanın dayanağına esas teşkil eden Vakıflar Genel Müdürlüğü müfettişi tarafından düzenlenen teftiş raporundan ve dosyada bulunan vakfa ait binanın mühürlenmesine ilişkin idari makamlarca düzenlenen tutanaklardan, davacının asıl amacının esas itibarıyla Medeni Kanunun 116. maddesinin ikinci fıkrasında ifadesini bulan vakfın dağıtılması olduğu anlaşıldığından, açılan davanın bu yönde ele alınıp davalı vakfın amaç ve faaliyetlerinin araştırılıp, değerlendirilerek nasıl olacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken, yerinde bulunmayan gerekçelerle davanın reddi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 29.10.2023.

¹¹⁴² Y. 18. HD, 17.03.2003, E. 2002/11882, K. 2003/1873, “(...) davalı Mezarlıklar Vakfının, İstanbul'da bulunan bazı mezarlıkların bakım ve onarımı ile uğraştığı mezar yerleri kazındığı Mezarlıklar Müdürlüğü ve ilgili birimlerin bazı ihtiyaçlarını karşıladığı böylece belediyelere kanunla verilmiş yetki ve görevleri üstlendiği bu durumun ise açıkça kanunlara aykırılık teşkil ettiği iddia edilerek dağıtılmasının istenilmesi de, haklı ve yerinde değildir. Şöyle ki; yasaya aykırılık teşkil ettiği belirtilen faaliyetler, davalı vakfa ait senedin 7. maddesinde eğitim sağlık kültür gibi genel amaçlar yanında cenaze yakınlarına her türlü yardımı yapmak, kimsesiz ve muhtaç kişilerin cenazelerini denetlemek, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde ve ilgili mevzuat dahilinde yeni mezarlıklar düzenlemek, mevcutların bakım onarım ve güzelleşmesine yardımcı bulunmak şeklinde öngörülen amacına uygun düştüğü gibi 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 116/2. maddesine aykırılık teşkil eden bir durumda bulunmamaktadır. Türk Medeni Kanununun 116. maddesinin ikinci fıkrası

Türk Medeni Kanunu m. 116/II gereğince vakfın dağıtılmasına sebep olacak durumlardan ikincisi ise vakfın amacının tüzel kişilik kazandıktan sonra yasaklanması ve değiştirilmesine de olanak bulunmamasıdır. Burada, ilk durumdan farklı olarak, yürürlükteki mevzuat açısından sorunsuz bir amacı olan vakfın sonradan yapılan bir değişiklikle (özellikle Anayasa değişikliğiyle) amacının yasaklanması söz konusudur¹¹⁴³. Örneğin, zamanla devletin eğitim tekeline eline almasıyla eğitim kuruluşları kurma amacına yönelik kurulmuş bir vakfın amacının yeni hukuk düzenine aykırı düşebilmesi mümkündür¹¹⁴⁴. Keza vakıf suretiyle kurulan tekke ve zaviyelerin 677 sayılı Kanun ile yasaklanmaları da buna örnektir¹¹⁴⁵. Ancak bu gibi durumlarda amacı sonradan yasaklanan vakfın dağıtılabilmesi için amacının değiştirilmesinin (yeni vakıflarda TMK m. 113/I, eski vakıflarda VK m. 14 veya 15/II gereğince) mümkün olmaması ve mahkemenin de bu yönde bir karar vermesi gerekir (TMK m. 116/II). Keza vakfın yasaklanan amaç dışında hukuka uygun başka amaçları da bulunuyorsa TMK m. 116/II gereğince dağıtılmasına karar verilemez.

Anayasa'nın "Dernek kurma hürriyeti" başlıklı 33. maddesinin son fıkrasında yer alan atıf gereğince bu madde mahiyetine uygun düştüğü ölçüde vakıflara da uygulanır. Bunun sonucu olarak, vakıflar, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabileceği gibi faaliyetten de alıkonulabilir. Bu hüküm gereğince, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, vakfı faaliyetten men ile yetkilendirilebilir (Anayasa m. 33/V). Nitekim Anayasa'nın bu hükmünün uygulanması amacıyla TMK m. 115 hükmü getirilmiştir. Söz konusu hüküm gereğince İçişleri Bakanlığı, Anayasa'da

hükmüne göre bir vakfın dağıtılmasına karar verilebilmesi için amacının, anılan Yasanın 101. maddesinin son fıkrasına aykırılık teşkil etmesi gerekir. Yargıtay uygulamalarında, kurulan veya kurulacak olan bir vakfın vakıf senedinde, vakfın amacına ve bunun gerçekleştirilmesine yönelik olarak, Devletin veya kamu kurumlarının görev ve yetkisinde bulunan hususlara yer verilmesinde yasal bir engel olmadığı kabul edilmektedir. Zira vakıf, amacının gerçekleşmesi yönündeki tüm çalışmalarını, ilgili yasa ve diğer mevzuat hükümlerine uygun olarak ve gerekiyorsa yetkili ve görevli mercilerden, izin almak suretiyle yapmak durumunda olup, amacı, kamu hizmetlerine yönelik bulunan bir vakfın faaliyetlerini de bu çerçevede düşünmek gerekir. O halde davalı vakfın amaç ve bir kısım faaliyet alanının Belediye'ye kanunla verilmiş görevi kapsamında oluşunun, Belediyenin görev ve yetkisine müdahale ve yasaya aykırılık teşkil ettiği söylenemez.", www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023. Aynı yönde bkz. Y. 18. HD, 22.01.2002, E. 2001/11295, K. 2002/463, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023.

¹¹⁴³ İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 245.

¹¹⁴⁴ Egger (Çernis), *Tüzel Kişiler*, 187; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 459-460; İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 220.

¹¹⁴⁵ İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 220, dn. 19.

öngörülen hâllerde ve belirlenen usullere uygun olarak, VGM'nin de görüşünü almak suretiyle mahkemece bir karar verilinceye kadar vakfı geçici olarak faaliyetten alıkoymaya yetkili kılınmıştır. Böyle bir durumun varlığından haberdar olan İçişleri Bakanlığı derhâl mahkemeye başvurmak, hâkim de bu başvuruyu gecikmeksizin karara bağlamak ile yükümlüdür (TMK m. 115)¹¹⁴⁶.

4.2.2.2.3. Yeni Vakıfları Sona Erdiren Sebeplerin Mülhak Vakıflara Uygulanabilirliği

Eski vakıflardan biri olan mülhak vakıflara ilişkin 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda ve bu Kanun'a göre çıkarılan Vakıflar Yönetmeliği'nde ayrıntılı hükümler getirilmiştir. Ancak genel anlamda eski vakıfların sona ermesi konusu kanun koyucu tarafından özel olarak düzenlenmemiştir. Burada “*bilinçli susma*” olarak adlandırılan bir durumun söz konusu olduğu kanaatindeyiz¹¹⁴⁷. Nitekim eski vakıflar hukukunda süreklilik değil, ebedilik (“*te’bid*”) esastır. Bu anlamda kanun koyucu mülhak vakıfların sona ermesini bilinçli olarak düzenlememiş, ancak yöneticisiz kaldığında veya yönetim organı oluşturamadığında hukuki bir zorunluluk olarak mazbut vakıflar arasına alınmasını düzenlemiş ve bu şekilde varlıklarının devamını sağlamıştır (VK m. 7). Dolayısıyla 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun yeni vakıflara özgü sona erme sebeplerini düzenleyen 116. maddesinin eski vakıfların bir türü olan mülhak vakıflara TMK m. 5 atfıyla kıyasen uygulanabilmesi mümkün değildir¹¹⁴⁸. Nitekim özel nitelikli olan Vakıflar Kanunu'nda düzenlenmeyen hususlarda genel nitelikli olan Türk Medeni Kanunu hükümlerinin kıyasen uygulanabilmesi, esasen, tüzel kişilere ilişkin genel hükümler (TMK m. 47-55)

¹¹⁴⁶ Mal toplulukları olmaları hasebiyle olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından vakıfların değil, vakıf yöneticilerinin (mütevellilerin) faaliyetten geçici el çektilmesi kurumunun getirilmesi gerektiği yönünde bkz. Ali Akyıldız, “Vakıfların Kamu Hizmetlerine Yönlendirilmesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Rolü”, içinde *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2003): 115.

¹¹⁴⁷ Kanun koyucunun bir hükmü koyarken hükmün düz anlamı dışında kalan unsurları kanunun koruması dışında bıraktığı durumlara “*bilinçli susma*” adı verilir. Bu hallerde kanun bir meseleyi olumsuz şekilde çözdüğünden kanun boşluğu yoktur. Dolayısıyla, hâkim tarafından boşluk doldurma faaliyeti değil, anılan hükmün zıt anlamı (mefhum-u muhalifi) itibarıyla uygulanması söz konusu olur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman ve Barlas, *Medeni Hukuk*, 92 vd.

¹¹⁴⁸ Bununla birlikte öğretilde, amacının gerçekleşmesi imkânsız hale gelen ve değiştirilmesine olanak bulunmayan mazbut vakıfların TMK m. 116/I hükmü gereğince kendiliğinden sona erebileceği yolunda bir görüş de mevcuttur. Bkz. Arslan, “Mazbut Vakıflar”, 134-135. Buna karşılık, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenen sona erme hallerinin, yapısı gereği mazbut vakıflara uygulanamayacağı da savunulmaktadır. Bkz. Solmaz Bilici, *Mazbut Vakıflar*, 85-86.

çerçevesinde ve eski vakıfların bünyelerine ve kendilerine özgü (sui generis) yapılarına aykırı düşmemesi kaydıyla mümkündür¹¹⁴⁹.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda amacının gerçekleşmesi imkânsızlaşan mülhak vakıflara yönelik birçok hukuki çare öngörülmüştür. Nitekim kanun koyucu eski vakıflarda; amaç ve işlev değişikliği (VK m. 14), akar cinsinden malların değiştirilmesi veya satışı (VK m. 12/III), hayrat taşınmazların başka bir hayrata dönüştürülmesi, akara devredilmesi veya satışı (VK m. 15/II) ve hayrat taşınmazların tahsisi (VK m. 16/III) gibi yolları ayrıntılı bir şekilde düzenleyerek aslında mülhak vakıfların mevcut statülerinin muhafaza edilmesini amaçlamıştır. Özellikle VK m. 14 hükmü gereğince eski vakıflarda yerine getirilmesine fiilen veya hukuken imkân kalmayan vakfiye şartlarının değiştirilmesi mümkün olduğundan, öğretide de ifade edildiği üzere, mülhak vakfın amacının imkânsızlaşması sebebiyle kendiliğinden sona ermesi (kural olarak) mümkün değildir¹¹⁵⁰.

Eski vakıflarda hayır şartlarındaki parasal değerleri güncel vakıf gelirlerine uyarlama (VK m. 14) ve ihtiyat akçesi (VY m. 3, 54 ve 56) gibi uygulamalar benimsendiğinden, mülhak vakfın aciz haline düşerek sübjektif bir imkansızlıkla kendiliğinden sona ermesi büyük ölçüde önlenmeye çalışılmıştır. Ancak, mal varlığı vakıfların kuruluşunda ve işleyişinde esaslı bir unsur olduğundan, mülhak vakfın mal varlığının tamamını kaybetmesi durumunun istisnai olarak kendiliğinden sona erme (dağılma) sonucunu doğuracağı açıktır. Bu duruma özgü olmak üzere, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, Vakıflar Kanunu'na bir hüküm konulması ve mülhak vakfın yeni mal varlığı edinmesi mümkün değilse evladı mevcut olsa bile mahkeme kararıyla kendiliğinden sona erdiğinin kabul edilebileceği kanaatindeyiz. Nitekim bu durumda mazbutiyet kararı alınması için on yıl beklenmesinin de bir anlamı yoktur (VK m. 7).

¹¹⁴⁹ TMK m. 5 gereğince Türk Medeni Kanunu'nun bir hükmünün özel hukukun diğer alanlarında kıyasen uygulanabilmesi için iki şart gerçekleşmelidir: 1. Söz konusu mesele için – özel hukuk alanına giren – ilgili kanunda bir hüküm bulunmamalı; 2. Türk Medeni Kanunu'nda yer alan ve o özel meseleye uygulanması söz konusu olan genel hüküm, o özel hukuk ilişkisinin bünyesine ve kendine özgü yapısına aykırı düşmemelidir. Bkz. Oğuzman ve Barlas, *Medeni Hukuk*, 57 vd. Buradaki birinci şart, herhangi bir kanunda o özel ilişkiyi düz veya zıt anlamıyla (yani “*bilinçli susma*” suretiyle olumsuz olarak) çözüme bağlayan bir hükmün bulunmaması anlamındadır. Bkz. Osman Berat Gürzumar, “Türk Medeni Kanunu'nun 5'inci Maddesi ve Özel Hukuk Uygulamasındaki Yeri”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi: Prof. Dr. Erden Kuntalp'e Armağan*, 1, (2004): 153.

¹¹⁵⁰ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 475.

Mülhak vakıflarda salt vakfedenin soyundan gelenlerin tükenmesi durumu ise, aile vakıflarının aksine, objektif bir imkânsızlık yaratarak mülhak vakfın kendiliğinden sona ermesi sonucunu doğurmaz. Zira bu durumda kanun koyucu tarafından mülhak vakıflara özel bir hukuki çare öngörülmüş ve mahkeme kararıyla mazbut vakıflar arasına alınabilme ve yönetim ve temsili VGM'ye devrolunarak varlığını sürdürebilme imkânı tanınmıştır (VK m. 7)¹¹⁵¹. Mülhak vakıflarda geçerli olan bu uygulamanın eski vakıfların ebediliği (“te’bid”) ilkesine ve kendilerine özgü (sui generis) yapılarına uygun düştüğü kanaatindeyiz.

Türk Medeni Kanunu m. 116/II hükmü kıyasen uygulanarak mülhak vakıfların mahkeme kararıyla dağıtılması da yukarıda sözü edilen sebepler çerçevesinde mümkün değildir. Zira eski vakıflar esasen, 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun’dan önce uygulanan İslam-Osmanlı hukuk sistemine tabi olup, 1935 yılında yürürlüğe giren 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’ndan itibaren hukuki statüleri muhafaza edilerek günümüze kadar varlıklarını sürdüren özel nitelikli tüzel kişilerdir. Dolayısıyla eski vakıfların önceki hukuk sisteminden günümüze intikal eden kendilerine özgü (sui generis) yapıları ve kazanılmış (müktesep) hakları, yürürlükteki yasal düzenlemelere istinaden hukuka aykırı görülerek ortadan kaldırılamaz¹¹⁵². Nitekim, günümüzde yeni zürri vakıfların (eMK m. 322/II ve TMK m. 372/II) ve cemaat vakıflarının (eMK m. 74/II ve TMK m. 101/IV) kurulması yasaklanmış olmakla birlikte, 743 sayılı Medeni Kanun’dan önceki hukuk sisteminden intikal eden mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıflarının hukuki statüleri belli bir ölçüde muhafaza edilerek yaşatılmıştır¹¹⁵³.

¹¹⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. 4.2.2.3.2.

¹¹⁵² Benzer yönde bkz. Egger (Çernis), *Tüzel Kişiler*, 187.

¹¹⁵³ Bununla birlikte, eski vakıfların önemli bir kısmının, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılından itibaren özellikle 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 1935 yılına kadar çıkarılan çeşitli kanunlarla fiilen sona erdirildiğini de eklemek gerekir. Nitekim Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş sürecinde, medrese ve mektepler ile tekke ve zaviyeler, mülhak ya da mazbut vakıflara ait hayrat taşınmazlar (“müessesât-ı hayriyye”) olduklarına bakılmaksızın fiilen dağıtılarak tasfiye edilmişlerdir. Bunlardan sadece cami ve mescitlerin ilgili vakıflarda bırakıldığı, bunların haricinde kalan medrese, kütüphane, kurrahan ve türbelerin Maarif Vekaleti’ne, mektepler ile mektep olarak kullanılmasına karar verilen tekke ve zaviyeler ile bu yerlerin arsalarının ise satış yetkisi de dahil olmak üzere il özel idarelerine devredildiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, *Vakıf Müessesesi*, 416 vd.

4.2.2.3. Mülhak Vakıf Tüzel Kişiliğini Sona Erdiren Özel Sebepler

4.2.2.3.1. Genel Olarak

Kanun koyucu, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda düzenlenen iki özel sebebe istinaden, mülhak vakıfların hukuki kişiliklerinin mahkeme kararıyla sona erdirilebileceğini ve bu kararlar neticesinde başka türde vakıf tüzel kişiliklerine dönüşerek hukuki varlıklarını sürdürebileceklerini kabul etmiştir. Bu özel sebepler; mülhak vakfın mazbut vakıflar arasına alınması anlamına gelen ve uygulamada “mazbutaya alınma/ayrılma” veya “mazbutiyet” adı verilen mahkeme kararı (VK m. 7/I) ile intifa hakkı hayır şartlarından fazla olan mülhak vakıfların aile vakfına dönüştürülmesine ilişkin mahkeme kararıdır (VK geçici m. 6). Ancak VK m. 7 ve VK geçici m. 6’da düzenlenen bu iki özel sebep istisnai nitelikte olup dar yorumlanmalıdır. Nitekim, çalışmada sıkça vurgulandığı üzere, vakıflar hukukunda aslolan eski ve yeni tüm vakıfların mümkün mertebe ayakta tutulması ve yaşatılmasıdır. Özellikle ebedilik (“te’bîd”) şartıyla kurulan ve sayıları günümüzde gitgide azalmakta olan mülhak vakıflarda bu kuralın kritik bir önemi haiz olduğu açıktır.

4.2.2.3.2. Mülhak Vakfın Mazbut Vakıflar Arasına Alınması: Mazbutiyet Kararı

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 7/I gereğince “On yıl süreyle yönetici atanamayan veya yönetim organı oluşturulamayan mülhak vakıflar, mahkeme kararıyla Genel Müdürlükçe yönetilir ve temsil edilir.”. Bu düzenleme ile yöneticisiz kalan veya yönetim organı oluşturulması imkânı ortadan kalkan mülhak vakıfların yönetim boşluğunun giderilmesi ve yok olması önlenerek tüzel kişiliklerinin devamına imkân sağlanmış; 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nun yürürlükte olduğu dönemde idari bir işlemle verilen ve uygulamada “mazbutiyet” veya “mazbutaya alınma/ayrılma” adı verilen bu kararlar hususunda yetki, isabetli bir şekilde, VGM’den alınarak bağımsız mahkemelere verilmiştir¹¹⁵⁴.

¹¹⁵⁴ 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlükte olduğu dönemde mazbutiyet kararlarının VGM’ye bağlı Vakıflar Meclisince ve zaman zaman da VGM’ce toplu olarak verildiği görülmektedir. Dolayısıyla 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu’nun aksine mülga Kanun döneminde verilen mazbutiyet kararları, idari işlem niteliğinde olup, iptal davasına konu olmaktaydı. Diğer taraftan mazbutiyet kararına ilişkin eVK m. 39/I’de düzenlenen on yıllık süre ise, öğretide Hatemi’ye göre, 2762 sayılı mülga Kanun’un yürürlüğe girişi esnasında uygulanması gereken bir intikal hükmü (geçiş kuralı) iken daha sonra bu özelliği gözden kaçırılarak uygulanmaya devam etmiştir. Ayrıca, yine Hatemi’nin belirttiği üzere, mazbutiyet kararının idari yargıya tabi tutulması da adli ve idari yargı arasında

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 7/I’de mülhak vakfin mazbut vakıflar arasına alınması sonucunu doğuracak iki alternatif durum düzenlenmiştir. Bunlar; on yıl süreyle yönetici atanamaması veya yönetim organı oluşturulamamasıdır. Bu iki durum için de öncelikle mülhak vakıf yöneticiliği (tevlîyet) görevinin görevden alma (azil) kararı, ölüm, istifa, VK m. 9’daki suçlardan birinden mahkûmiyet veya diğer herhangi bir sebeple sona ermiş olması gerekir. İşte mülhak vakıf yöneticiliği görevinin sona erdiği tarihten itibaren on yıl boyunca¹¹⁵⁵ vakfedenin soyundan gelenlerden hiç kimse bu göreve başvurmamışsa kanunda düzenlenen ilk alternatif durum gerçekleşir ve VK m. 7/I gereğince mazbutiyet kararı alınabilir¹¹⁵⁶.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 7/I gereğince mülhak vakfin mazbut vakıflar arasına alınması sonucunu doğuran ikinci alternatif durum ise, mülhak vakfin en son yöneticisinin görevi sona erdiğinde vakfedenin soyundan gelenlerin de tükenmiş olmasıdır. Nitekim vakıf yöneticisi olabilecek kişilerden hiç kimse sağ kalmamışsa mülhak vakıf yöneticiliği (tevlîyet) görevi de süresiz olarak boşalmış olacağından artık bu mülhak vakfin hiçbir şekilde yönetim organı oluşturamayacağı ve mülhak vakıf mahiyetini kaybedeceği açıktır (VK m. 3). Kanaatimizce bu durum net olarak tespit

mülkiyetin korunması açısından kıstas birliğine varılmasını engellemiştir. Hatta bu dönemde yanlış bir uygulama olarak cemaat vakıfları için de mazbutiyet kararları alındığı görülmektedir. Bkz. Hüseyin Hatemi, “Medeni Hukuk Tüzel Kişilerine Genel Bakış”, içinde *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu Kitabı* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004), 249 ve 253.

¹¹⁵⁵ Bu on yıllık kanuni bekleme süresi zarfında mülhak vakıf tüzel kişiliğinin devam edeceği ve vakıf işlerinin VK m. 6/II gereğince VGM’ce temsilen yönetileceği hükme bağlanmıştır. VGM’nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi’nde on yıllık kanuni süre dolmadan ilgili bölge müdürlüğünce mazbutaya alma davası açılmayacağı ifade edilmiş ve bu hususta dava açılmadan önce yapılması gereken işlemler açık bir şekilde maddeler halinde gösterilerek uyulması gereken usulün önemine dikkat çekilmiştir. İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 13.09.2023.

¹¹⁵⁶ Yargıtay 18. Hukuk Dairesi, 14.04.2008, E. 2008/2169, K. 2008/4313, “*Dosyadaki bilgi ve belgelerden, davaya konu vakıf Hicri 7 Şaban 1118 tarihinde kurulmuş olup, 1963 yılına kadar mütevellileri eliyle, son mütevellinin ölümü üzerine ve 1963-1973 yıllarında emaneten, bu tarihten sonra da mazbutaya alınarak Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.04.2023; Yargıtay 18. Hukuk Dairesi, 06.07.2004, E. 2004/4251, K. 2004/5769, “*Dosyadaki bilgi ve belgelerden, davaya konu M. B. Oğlu K. H.A. Vakfı, hicri 989 tarihinde kurulmuş olup, 1964 yılına kadar mütevellileri eliyle, son mütevellinin ölümü üzerine ve 1964-1974 yıllarında emaneten bu tarihten sonra da mazbutaya alınarak Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 06.09.2023. Mülhak vakıf yöneticiliği hakkında başvuru olmadığı yönündeki yanlış bilgiye dayanılarak mazbutiyet kararı verilmişse artık bu karar ortadan kaldırılmadıkça tevlîyete ehil olunduğunun tespitine ilişkin davanın sonuçlandırılması mümkün değildir. Bkz. Yargıtay 6. Hukuk Dairesi, 30.12.1983, E. 1983/10700, K. 1983/13796, Sungurbey, *Eski Vakıfların Yeni Sorunları*, 474-475.

edilebiliyorsa VK m. 7/I gereğince on yıllık kanuni sürenin beklenmesi de gerekmez¹¹⁵⁷. Nitekim eVK m. 21’de bu durum “*Mütevelli olması lazım gelenlerden kimse sağ kalmamışsa o vakıf mazbut vakıflar arasına alınır.*” denilerek açıkça ifade edilmişti. VK m. 7/I’de ise bu durum “*yönetim organı oluşturulamayan*” ibaresiyle ifade edilmiştir. Ancak yönetici atanamama durumundaki on yıllık bekleme süresinin bu durumda geçerli olmadığını vurgulamak için kanuna, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, “*süreyle bağlı olmaksızın vakfiyelerine göre yönetim organı oluşturulamayan*” şeklinde bir ibarenin eklenmesi kanaatimizce daha açıklayıcı olur.

Mazbutiyet kararının alınması, çekişmesiz yargı işi olduğundan, mahkemeye hasımsız olarak başvurulur ve talep edeni Vakıflar Genel Müdürlüğüdür¹¹⁵⁸. Bu yargılamada, mahkemece yönetim boşluğunun on yıl süreyle¹¹⁵⁹ devam edip etmediği veya vakfedenin soyunun tükenip tükenmediği ve mülhak vakfın mal varlığının tespitine ilişkin her türlü bilgi ve belge ilgili yerlerden getirtilerek incelenir; netice itibariyle, kısmen tespit kısmen de kurucu yenilik doğuran nitelikte bir karar verilir¹¹⁶⁰. Dolayısıyla sadece sürenin dolması veya vakfedenin soyundan gelenlerin tükenmesi mülhak vakfın doğrudan mazbut vakıflar arasına alınması sonucunu doğurmayacak olup mahkemenin de bu yönde bir karar vermesi şarttır. Zira bu karar, hukuki sonucu itibariyle, mülhak vakıf tüzel kişiliğini süresiz olarak sona erdirmekte ve mazbut vakıf hukuki statüsüne dönüştürmektedir.

¹¹⁵⁷ Aynı yönde bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 70 ve 81. Ancak uygulamada bu durumda da on yıllık kanuni sürenin beklendiği görülmektedir.

¹¹⁵⁸ Hasımsız olarak başvurulsa bile hukuki yararı bulunan kişilerin bu çekişmesiz yargı işine müdahil olabilmesi mümkündür. Örneğin, galle fazlası vakıf yöneticisine bırakılan bir mülhak vakıfta vakıf evladının her zaman vakıf yöneticisi olabileceği ve mazbutaya alınma halinde böyle bir gelirden mahrum kalacağı için hukuki yararı olduğu kabul edilmektedir. Bkz. Yener ve Uslu, *Davalar*, 164.

¹¹⁵⁹ Buradaki on yıllık sürenin hukuki niteliği öğretide tartışmalıdır. Hâkim görüş doğrultusunda bu sürenin hak düşürücü süre olarak nitelendirilmesi gerekir. Bunun en önemli hukuki sonucu, mazbutiyet kararı verilmemiş olsa dahi, yönetimi on yıldır boş bulunan bir mülhak vakfa ilgililerin yönetici olarak atanma talebinde bulunma haklarının düşmüş olmasıdır. Ancak, hak düşürücü sürenin geçmiş olduğu itirazının kötüye kullanılmasının önüne geçebilmek amacıyla, sürenin geçirilmesindeki haklı sebeplerin de göz önünde bulundurulması gerekir. Bkz. Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 453 vd.; Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 71.

¹¹⁶⁰ Y. 8. HD, 01.10.2018, E. 2017/8436, K. 2018/16575, “*Mülhak ların mazbut lar arasına alınması mülga 2762 Sayılı lar Kanunu gereği mahkeme kararına gerek olmaksızın on yıl süre ile mütevelli atanmamış ise lar Meclisi kararı ile mümkün iken yürürlükteki 5737 Sayılı lar Kanunu 7.madde gereği mülhak bir vakfın mazbutaya alınması, artık idari bir kararla değil mahkemenin vereceği kararlarla mümkündür. Mahkemenin, mülhak bir vakfi mazbutaya alabilmesi için ise vakfa, on yıl süreyle yönetici atanamaması veya yönetim organı oluşturulamaması gerekmektedir. Yani vakfın on yıl süre ile yönetimsiz kalması sonucu sürenin dolması ile doğrudan mazbut olmasını gerektirmeyecek mutlaka mahkemenin bu yönde karar vermesi gerekecektir. Mahkemece mülhak vakfın, mazbut lar arasına alınması kararı hukuki niteliği itibari ile kurucu yenilik doğurucu bir karardır.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 06.09.2023.

Nitekim bu karar neticesinde ilgili mülhak vakıf, mazbut vakıflarda olduğu gibi, VGM tüzel kişiliğinin vesayeti altına alınır ve adeta ayırt etme gücünden yoksun kimseler veya ayırt etme gücüne sahip kısıtlılar gibi kısıtlanır¹¹⁶¹. Böylece, mazbut vakıflar arasına alınan mülhak vakıf, bütün iş ve işlemlerinde artık sürekli bir şekilde VGM’ce yönetilir ve temsil edilir.

Mülhak vakıf hakkında mahkemece verilen mazbutiyet kararının kesinleşmesi neticesinde artık bu vakfa bir daha vakıf yöneticisi atanması mümkün değildir. Bu husus VK m. 7/II’de “*Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce mazbut vakıflar arasına alınan vakıflarla, bu Kanuna göre mazbut vakıflar arasına alınan vakıflara bir daha yönetici seçimi ve ataması yapılamaz.*” denilerek açıkça hükme bağlanmıştır¹¹⁶². Bununla birlikte,

¹¹⁶¹ Mazbut vakıflar ile VGM arasındaki ilişkiyi, öğretide Hatemi’nin savunduğu üzere, “*sui generis bir özel hukuk vesayeti*” olarak nitelendirmek mümkündür. Bkz. Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 121. Bununla birlikte kendine özgü (sui generis) olarak ifade edilen bu vesayet ilişkisi, yakın tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararında da dile getirildiği üzere, mazbut vakıfların hukuki statülerinde bir değişikliğe sebebiyet vermediği gibi özel hukuk tüzel kişiliği sıfatlarını da engellemez (VK m. 4). Bkz. AYM, 20.10.2022, 2018/14186, RG, 28.12.2022, S. 32057.

¹¹⁶² Y. 8. HD, 23.03.2017, E. 2017/213, K. 2017/4134, “*Mahkeme’nin gerekçeli kararında davaya konu vakfın Asliye Hukuk Mahkemesi’nin 13.02.2015 gün, 2014/484 Esas, 2015/58 Karar ve 12.03.2015 kesinleşme tarihli ilam ile mazbutaya alındığı, böyle bir vakıfta tevliyet söz konusu olamayacağı gibi davacıdan büyük vakıf evlatlarının da muvafakat vermediği gerekçesi ile dava reddedilmiş ise de, her dava açıldığı tarih itibariyle değerlendirilmesi gerektiği, eldeki davanın açıldığı 07.09.2012 tarihi itibariyle vakfın emaneten yönetildiği, bu sürenin henüz 10 yıla ulaşmadığı, dolayısı ile dava tarihinden sonra açılıp mazbutaya alma kararının eldeki dava yönünden red gerekçesi olamayacağı, ne var ki davaya konu vakfın vakfiyesinde; vakfadenin ölümünden sonra tevliyet, “...evladımın ve evladı evladımın şurut-ı mezkure ekber ve erşedi mütevellî ola...” şartı ile vakıf evlatlarından ehil ve en büyük erkeğe bırakıldığı, davacıdan yaşça büyük olan 1959 doğumlu ... ile 1945 doğumlu ...’nın davacının mütevellî olmasına muvafakatlarının bulunmadığı anlaşıldığından, mahkemenin bu yöndeki red gerekçesi yerinde olmakla mahkeme kararının onanması gerekmektedir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 06.09.2023; Y. 18. HD, 27.06.2005, E. 2005/5473, K. 2005/6733, “*Dava dilekçesinde tevliyete ehil vakıf evladı olduğunun tespiti istenilmiştir. (...) 2762 Sayılı Vakıflar Kanununun 39.maddesinde, bu kanunun birinci maddesinde Umum Müdürlük tarafından idare edileceği gösterilen ve bu kanunun neşri tarihine kadar mazbutiyet altına alınmış olan vakıfların mazbutiyetleri kaldırılmayacağı, on seneden beri mütevellîliği kimseye tevcih edilmemiş olan vakıflarda artık tevcih yapılmayacağı hükme bağlandığına ve temyiz aşamasında dosyaya intikal eden Vakıflar Genel Müdürlüğünün 26.05.2005 tarih 9023 sayılı yazısı ekindeki belgeden vakfın 12 Şevval 1246 tarihinde zabtedildiği anlaşıldığına göre; mahkemece, davanın reddine karar verilmesi gerekirken, yerinde bulunmayan gerekçelerle kabulü doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023; Y. 18. HD, 12.06.1995, E. 1995/6221, K. 1995/6956, “*Vakıflar Kanununun 39. maddesinin 1. fıkrası hükmüne göre 10 seneden beri mütevellîliği kimseye tevcih edilmemiş olan vakıflarda artık mütevellî atanmaz. Yasanın bu hükmü dikkate alınarak Vakıflar Genel Müdürlüğünce mazbutiyet kararı alınmış ve bu kararın iptali konusunda açılan dava da reddedilmiş ve kesinleşmiştir. Bu suretle mazbutaya alınan vakfın bu statüsü, Vakıflar Kanununun 1. maddesi kapsamında mazbut vakıf niteliğine bürünmüş ve yönetim Vakıflar Genel Müdürlüğüne geçmiştir. Vakfın mevcut statüsü tüm ilgililer için geçerli olup, davacı yukarıda sözü edilen idare mahkemesi kararının gerekçesinde yer alan bir ifadeye dayanarak, hükmü temyiz etmiştir. İdare mahkemesi kararının gerekçesinde yollamada bulunulan şimdiki davanın sonunda, dava kabul edilecek olduğu takdirde verilecek karar, davacının mütevellî olarak atanmasına yönelik olmayıp, sadece tevliyete müstehak olacağının tesbitine ilişkin olabileceği, asıl atamanın Vakıflar Genel Müdürlüğüne mevdu bir görev bulunduğu*

VK m. 7/III ve 75 gereğince, mazbutaya alınmış mülhak vakıflarda ilgililerin intifa hakları (galle fazlası, sükna hakkı, vazife karşılığı bırakılmamış ücret, maaş vs.) saklıdır¹¹⁶³. Ancak Yargıtay'ın yerleşik uygulamalarına göre mülhak vakıfların mazbutaya alınması neticesinde, artık ortada herhangi bir yöneticilik hizmeti kalmadığından, vakıf evlatlarına ayrıca “tevliyet veya mütevellilik ücreti” adı altında bir yöneticilik ücreti ödenmez¹¹⁶⁴. Uygulamada mazbutiyet kararının kesinleşmesinden sonra yaşanabilecek bu gibi uyuşmazlıkları önlemek adına mahkeme kararlarında ilgili mülhak vakfın mevcut mal varlığının tespit edildiği görülmektedir¹¹⁶⁵.

ve Vakıflar Genel Müdürlüğünün de mazbutaya alınması kesinleşmiş vakfa bir müteveli atamasının söz konusu olmayacağı cihetle, idare mahkemesi kararındaki görev dışı saptamanın bir hukuki sonucu olmayacağı açıktır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023; Y. 6. HD, 28.03.1983, E. 1983/1074, K. 1983/3112, Sungurbey, *Eski Vakıfların Yeni Sorunları*, 472-473.

¹¹⁶³ Y. 8. HD, 10.05.2022, E. 2021/2702, K. 2022/4373, “Dava konusu Esbak Maliye Nazırı ... Vakfı ... 08.12.1966 tarihli, 391-374 Sayılı kararı ile mazbutaya alınmıştır. 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 31/2. fıkrası gereğince mazbut vakıfların her birinin gelir ve giderleri ayrı ayrı takip edilir. Yine aynı Kanun'un 75. maddesine göre; galle fazlası dışında bir hak, ücret, maaş, tahsisat vs. bırakılmış ise, bu durumda bunu almaya hak kazanan vakıf evlatlarına bu ödemeler yine vakfiye hükümleri çerçevesinde yapılabilecektir. Böylece mazbutaya alınmış vakıflar için bile vakıf evlatlarının vakfiye hükümlerine göre bırakılan her türlü intifa hakları (galle, maaş, tahsisat vs.) korunma altına alınmıştır. 6111 Sayılı Kanun ile değişik 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 7. maddesine getirilen düzenlemelere göre mazbut vakıflara ait her türlü intifa hakkının (galle fazlası, vazife karşılığı bırakılmamış ücret, maaş vs. dâhil) ödenmesi sırasında bu hakkın kazanıldığını gösteren mahkeme kararının kesinleştiği tarihten itibaren beş yıl geçmemiş galle alacağı talep edebilecek ve vakfın son beş yıldaki mal varlığı dikkate alınacaktır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.06.2023.

¹¹⁶⁴ Y. HGK, 13.10.2020, E. 2019/18-367, K. 2020/750, “Açıklanan Yasa ve Yönetmelik hükümleri ve eski vakıflar hukukunun genel ve temel prensiplerine göre vakfiyelerdeki şartlara tam ve kesintisiz olarak uyulması gerekmekte olup, evlatlara bırakılmamış olan intifa haklarından yararlanılması mümkün değildir. Bir başka deyişle mazbutaya alınmış vakıflarda galle fazlasının yalnızca mütevelliyeye bırakılmış olduğu durumlarda; ...'nün yöneticilik yapması nedeniyle almış olduğu ücret de dikkate alınarak galle fazlası ne Vakıflar Genel Müdürlüğüne ne de herhangi bir mütevellilik hizmeti yapan vakıf evlatlarına ait olacaktır. Bu gelir, artık tamamen ayrı bir tüzel kişiliği bulunan vakfın doğrudan doğruya kendisine ait olacaktır. Zira vakıf hukukunda temel kural, vakfı kuran kurucu iradenin (şâriin nassı) tam olarak uygulanmasıdır. Bunun yanında Vakıflar Yasalarında özellikle bu özgülemenin yapıldığı 3. ve 7. maddelerinde mazbut vakıflar için mazbutaya alınıp biçimleri yönünden cebri ya da rızai olup olmaması hususunda da herhangi bir ayrıma gidilmemiş ve bu ayrıma ilişkin yasal düzenleme getirilmemiş olup İdare tarafından yönetilen tüm eski vakıflar “mazbut vakıf” statüsünde kabul edilmiştir. Bu nedenle mazbutaya alınıp biçimi hususunda yasada öngörülmemiş yeni bir usul ve esas oluşturmak mümkün değildir. Nitekim Yargıtay Özel Dairesinin de kurulduğu günden bu yana yerleşik uygulamalarına göre de ortada herhangi bir mütevellilik hizmeti vs. de kalmadığından mazbutaya ayrılmış bulunan vakıflarda evlatlara ayrıca bir tevliyet veya mütevellilik ücreti ödenmemektedir. (18. HD 21.04.1998, 1998/3556 E.-4166 K., 18. HD 28.11.1995, 2005/9445 E.-10418 K., 18. HD 09.06.2011, 2011/5390 E.-6971 K.). Uygulamada da ... tarafından dava konusu vakfın mazbutaya alındığı tarihten itibaren uzun bir süre vakfın evlatlarına sabit belli bir evlatlık maaşı verildiği görülmektedir. Bir an için mütevelliyeye bırakılan galle fazlasını evlatların alabilecekleri kabul edilse bile bunun için “mütevelliliğe ehil vakıf evladı” olduğuna dair kesinleşmiş mahkeme kararı gerekir ki davacılar böyle bir mahkeme kararına da sahip bulunmamaktadırlar.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 06.09.2023.

¹¹⁶⁵ Yener ve Uslu, *Davalar*, 163. Nitekim VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi'nde de mazbutiyete ilişkin mahkeme kararında yer alması için ilgili bölge müdürlüğünün dava dilekçesinde mutlak suretle

Öğretide kanun koyucunun yönetim ve tescille ilgili sorunların önüne geçebilmek amacıyla mülhak vakıfların mazbut vakıflar arasına alınabilmesi imkanını getirdiği; böylece yöneticisiz kalan veya yönetim organı oluşturamayan mülhak vakıflarda yönetimsizliğe ve denetimsizliğe karşı bir nevi koruma sağladığı ifade edilmektedir¹¹⁶⁶. Buna karşılık yine öğretide mülhak vakıfların, 1935 tarihli ve 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğünden itibaren, mazbutiyet kararları ile adeta hareketsizliğe mahkûm edildikleri de dile getirilmektedir¹¹⁶⁷. Bu görüşe göre, mülhak vakıflar peyderpey mazbut vakıflar arasına alındıkça, mülhak vakıfların sayısı ile beraber vakıfların çok çeşitli olan hizmet sahaları da daralmaya başlamıştır¹¹⁶⁸. Nitekim kanun koyucunun 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu'nda mazbut vakıfların kapsamını genişletme ve mülhak vakıfların çerçevesini sınırlama eğiliminde olduğu da açıkça görülmektedir (eVK m. 1)¹¹⁶⁹. Böylece, mülga Kanun'da mülhak vakıflar üzerinde büyük oranda vesayete varan bir devlet denetimi sağlanmış olmakla beraber, 5737 sayılı yürürlükteki Vakıflar Kanunu'nda bu denetim daha bağımsız bir niteliğe dönüşerek adeta yasal danışmanlığa doğru evrilmiştir¹¹⁷⁰.

Mülhak vakıflardan farklı olarak yeni vakıflar hakkında ise mazbutiyet kararı verilmesi söz konusu değildir. Nitekim yeni vakıflarda yönetimin herhangi bir sebeple boşalması durumunda, vakıf senedinde aksine bir hüküm yoksa, mahkemece yeni bir yönetici seçilmekte ve atanmaktadır (TMK m. 112/II). Ancak yeni vakıflara özgü bu usulün mülhak vakıflara uygulanabilmesi mümkün değildir. Zira, yönetimi vakfedenin soyundan gelenlere şart edilen bu tür vakıflarda (VK m. 3), mülhak vakıf yöneticisini mahkemenin seçmesi mülhak vakfın mahiyetine ve vakfedenin amacına açıkça aykırılık teşkil eder¹¹⁷¹.

söz konusu mülhak vakfın akarlarını, hayratlarını, tavize tabi taşınmazlarını, borçlarını, alacaklarını ve tüm mevduatlarını belirtmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 14.09.2023.

¹¹⁶⁶ Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 278.

¹¹⁶⁷ Nazif Öztürk, “Vakıfların İdaresi ve Teşkilât Yapısı Üzerinde Düşünceler”, *Diyanet Dergisi*, 22/2, (1986): 15.

¹¹⁶⁸ Kunter, “Vakıflarımız”, 8; Tuncay, *Eski Vakıf Hükümlerimiz*, 297.

¹¹⁶⁹ Hatemi, *Tüzel Kişiler*, 453.

¹¹⁷⁰ Hatemi, *Kişiler Hukuku*, 98.

¹¹⁷¹ Buna karşılık eski tarihli bir kararında Yargıtay, mülhak vakfın vakfiyesinde yönetimle ilgili bir hüküm yoksa, istisnai ve zorunlu bir uygulama olarak hâkim tarafından yeni bir yönetici atanabileceğini kabul etmiştir. Bkz. Y. 6. HD, 02.11.1976, E. 1976/6654, K. 1976/6835, “Dava, C. ve H. vakfının tevliyyete müstehik evladı ve ayrıca meşrutun lehi olduğunun tespitini isteminden ibarettir. Mahkemece, vakfiyelerde tevliyyetle ilgili bir hüküm bulunmadığından bahisle dava reddedilmiş, hüküm davacı tarafından temyiz edilmiştir. Dosya arasında bulunan Vakıflar Genel Müdürlüğünün 5137 sayılı yazı örneğinin 3. bendinde (Bu defa arşiv kayıtları üzerinde yeniden yapılan inceleme

Bu sebeple yöneticisiz kalan veya yönetim organı oluşturamayan mülhak vakıflarda yönetim ve temsilin mazbutiyet kararları ile VGM'ye devrolunmasının hukuki bir zorunluluktan kaynaklandığı da görülmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün 04.02.2020 tarihli Genelgesi'nden de anlaşıldığı üzere aslında temsilen yönetilen mülhak vakıfların mazbutaya alınması uygulamasına son ve zorunlu bir hukuki çare olarak başvurulmaktadır¹¹⁷². Bununla birlikte VGM tarafından yönetilen ve temsil edilen vakıflardaki muhtemel suiistimallerin ve kötü yönetimin önüne geçebilmek amacıyla, olması gereken hukuk açısından (de lege ferenda), VGM'nin teşkilat yapılanmasının iyileştirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu konuda öğretilde Öztürk, VGM'nin teşkilat yapılanması içerisinde, Vakıflar Meclisine karşı sorumlu olacak ve VGM ile Meclise istişarî mahiyette yeni ufuklar belirleyecek “*Danışma Kurulu*” adı altında bağımsız bir yapının teşekkülünü önermektedir¹¹⁷³.

Vakıflar Meclisi üyelerinin büyük çoğunluğunun (4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 698/II gereğince 15 üyeden 10'unun) yürütme organının atadığı kişilerden oluştuğu göz önüne alındığında, seçimle gelmiş bir yönetim kadrosuna sahip

sonunda vakfın tamamının geçerli bir vakıf olarak mülhak vasfını haiz olduğu ve mütevellisi (N.D.) eliyle yönetildiği) belirtilmiştir. Davacı adı geçen mütevellinin öldüğünü ileri sürerek bu davayı açmıştır. Dosyada bulunan belgelere göre daha evvel başka şahıslara mütevelliliğin tevcih edildiği ve vakfın mütevellisi eliyle yönetildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda davacının iddiası incelenmek gerekirse arşiv üzerinde inceleme yapılması gerekir. Vakıf, mütevellisi veya vasi tayin etmeksizin vefat eden veya tayin ettiği mütevellinin azli veya ölümünde tevliyet boşalırsa ve tevliyetin başkaca meşrutun lehi olmazsa mütevellisi hâkim tarafından tayin edilir. Mahkemenin bu kuralı göz önünde bulundurmadan davayı ret etmesi usul ve kanuna aykırıdır.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 18.08.2023.

¹¹⁷² Nitekim VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi'nde ilgili bölge müdürlüğünce mazbutaya alma davası açılmadan önce incelenmesi gereken hususlar maddeler halinde sayılmış, ancak bu incelemelerden herhangi bir sonuç alınamadığı takdirde bu davanın açılabilmesi açıkça vurgulanmıştır. Bu hususlar; ilgili mülhak vakıf evlatlarının tevliyete ilişkin devam eden davalarının olup olmadığı, ilgili mülhak vakıfta kesinleşmiş mahkeme kararı ile vakıf evladı veya galleye müstahak vakıf evladı olup olmadığı, ilgili mülhak vakfın reşit olmayan, hastalığı sebebiyle veya bir yıl ya da daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir cezaya mahkum olma durumu gibi kısıtlılık hallerinde bulunan vakıf evladı bulunup bulunmadığı, ilgili mülhak vakıfta daha önce vakıf yöneticiliği yapmış ancak VK m. 9 ve 10 gereğince görevinden alınan ve 5 yıllık kanuni bekleme süresi dolan evladının bulunup bulunmadığı hallerinin tespit edilmesidir. İşte bu süreçler Genelge'de açıklandığı şekilde sonuçlandırılmadan ve bu hususta gerekli işlemler yapılmadan ilgili mülhak vakıf hakkında bölge müdürlüğünce mazbutiyet talebiyle mahkemeye başvurulamaz. İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 06.09.2023.

¹¹⁷³ Yazara göre, “*Mülhak vakıf mütevellileri ile Türk Medenî Kanunu'na göre kurulan vakıfların yönetim kurulu başkanlarının belirli oranlarda temsil edileceği geniş tabanlı Danışma Kurulu'na, seçimle gelmiş bir yönetim kadrosuna sahip müstakil bir teşkilat yapısı, vakıfların idaresi için düşünülebilecek alternatiflerden birisi olabilir.*”. Bkz. Nazif Öztürk, “Vakıflar Hangi Statüde Bir İdarî Yapı İle Yönetilmelidir?”, *Vakıflar Dergisi*, 80. Yıl Özel Sayısı, (2019): 44. Aynı yönde bkz. Öztürk, “Vakıfların İdaresi”, 16-17.

“Danışma Kurulu” adı altında bağımsız bir yapının teşekkülü, VGM teşkilatını ve dolayısıyla VGM tarafından yönetilen ve temsil edilen vakıfları daha etkin, şeffaf ve objektif bir hukuki statüye kavuşturabilir. Ancak kanaatimizce, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, oluşturulacak bu bağımsız yapının istişari bir fonksiyondan öte VGM ve Vakıflar Meclisinin vereceği kritik kararlarda daha aktif bir rol üstlenmesi daha uygun olur. Bunun da ötesinde kanaatimizce günümüz Türkiye’inde vakıflar gerek sayıları gerekse uhdelelerinde bulundurdıkları mal varlıklarının büyüklüğü ve Türk yenileşme tarihindeki rollerinin önemi sebebiyle bir genel müdürlük seviyesinde temsil edilmemeleri gereken kuruluşlardır. Bu sebeple olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, öğretide de savunulduğu üzere, eski ve yeni tüm vakıfların bağlı bulunduğu bir vakıflar bakanlığı kurulması gerektiği kanaatindeyiz¹¹⁷⁴.

4.2.2.3.3. İntifa Hakkı Hayrından Fazla Olan Mülhak Vakıfların Aile Vakfına Dönüştürülmesi

5737 sayılı Vakıflar Kanunu geçici m. 6 gereğince, “*Mülhak vakıfların vakfiyelerinde; intifa hakları hayır şartlarından fazla olanlar, vakıf yöneticisi ve ilgililerinin istekleri halinde, Meclis kararı alınarak, mahkemesince, 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun 372 nci maddesinde belirtilen aile vakfına dönüştürülür.*”. Bu hüküm gereğince vakıf evlatları lehine galleden yararlanma şartları hayır şartlarından fazla olan mülhak vakıflar, müteveli ve vakıf evlatlarının ortak talepleri halinde, Vakıflar Meclisi kararı da

¹¹⁷⁴ Tüm dünyada vakıfların birer cazibe merkezi haline geldiği ve birçok devletin vakıf benzeri kurumlar ihdas ederek bunlara devasa fonlar ayırdığı görülmektedir. Bu yönüyle de VGM’nin artık farklı bir hukuki konumlandırılmayla ele alınması ve yapılandırılması gerektiği açıktır. Aynı yönde bkz. İkizler ve Kurban, *Eski ve Yeni Vakıflar*, 121. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’ndeki vakıf sisteminin bağış arayanlar, bağış yapmak isteyenler, proje üretenler ve destekleyecek proje arayan vakıflar olmak üzere dört unsurdan müteşekkil olduğu ve bugünkü Amerikan teknolojisinin kendi kendisini üretmesinin en büyük temel dinamiğini teşkil ettiği ifade edilmektedir. Bu ülkede, sermayesi bir milyon dolar veya yıllık geliri 100 bin doların üzerinde olan vakıfların sayısının 30 bini aştığı ve temelde kamusal ve özel (private) olmak üzere iki türe ayrıldıkları ifade edilmektedir. Amerikan sisteminde asıl önem taşıyan özel vakıfların ise bağımsız (independent) vakıflar, topluluk (community) vakıfları, şirket destekli (company-sponsored) vakıflar ve işlevsel (operating) vakıflar olmak üzere dörde ayrıldıkları görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri uygulamasında vakıflar ve olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından günümüz Türkiye’inde VGM’nin rolü hakkında bkz. Akyıldız, “Vakıflar Genel Müdürlüğü”, 111, özellikle dn. 11. Bu kapsamda bu zamana kadar ihmal edilmiş yeni alanlarda (örneğin sosyal bilimler, san’at kültür, çalışma projeleri, deney gibi) öncü (yol açıcı, başarı hazırlayıcı) gayelere yönelen Amerikan vakıflarına örnek olarak Ford, Carnegie, Rockefeller gibi büyük vakıflar gösterilmektedir. bkz. Ahmet İşeri, “Amerikan Vakıfları Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3-4/27, (1970): 269-298.

alındıktan sonra verilen bir mahkeme kararı neticesinde aile vakfına dönüştürülebilir (TMK m. 372)¹¹⁷⁵.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu geçici m. 6 gereğince mülhak vakfın aile vakfına dönüştürülmesinin, biri esasa diğer ikisi usule yönelik olmak üzere, üç şartı vardır. Esasa ilişkin şart, intifa hakları hayır şartlarından fazla olan bir mülhak vakfın mevcudiyeti; usule ilişkin şartlar ise mülhak vakıf yöneticisi (mütevelli) ve ilgililerin ortak talepleri ile Vakıflar Meclisi kararı alındıktan sonra verilecek bir mahkeme kararıdır.

Mülhak vakfın aile vakfına dönüştürülebilmesi için öncelikle intifa hakları hayır şartlarından fazla olan bir mülhak vakfın mevcut olması gerekir. VK geçici m. 6 hükmünde geçen *“intifa hakları hayır şartlarından fazla olanlar”* ibaresinden ne anlaşılması gerektiği kanun metninde açıklanmamıştır. Ancak madde gerekçesinde *“evlatlarının yararlandırılması ağırlıklı olan mülhak vakıflar”* denilerek bu ibare açıklanmıştır. Dolayısıyla bu ibare ile vakfiyelerinde zürri (ailevi) niteliğin ağırlıkta olduğu yarı zürri (karma) nitelikteki mülhak vakıfların kastedildiği anlaşılmaktadır¹¹⁷⁶. Uygulamada en çok karşılaşılan yarı zürri (karma) nitelikteki mülhak vakıfların vakfiyelerinde vakfeden, vakfın gallesinden toplumsal nitelikteki hayır şartları gerçekleştikten sonra arta kalan miktarı kendi soyundan gelen veya diğer bazı ilgili kişilere özgülemektedir. Mülhak vakıflarda bu kişilerin sahip olduğu hakka VK m. 3 gereğince *“intifa hakkı”* adı verilmekte ve söz konusu hükümde bu hak *“vakfiyelerindeki şartlara göre ilgililere bırakılmış galle fazlaları ve haklar”* şeklinde tanımlanmaktadır. İşte VK geçici m. 6’da sözü edilen mülhak vakıflar, yarı zürri (karma) nitelikteki bu vakıflardan gallesi itibarıyla vakfiyelerinde şart edilen intifa hakları hayır şartlarından daha fazla olanlardır.

¹¹⁷⁵ Türk Medeni Kanunu m. 372’de düzenlenen aile vakıfları, özel vakıf türlerinden birisi olup, aile bireylerinin eğitim ve öğrenimleri, donanım ve desteklenmeleri ve bunlara benzer amaçların gerektirdiği harcamaların yapılması amacıyla kişiler ve miras hukuku hükümleri uyarınca kurulan özel amaçlı tüzel kişilerdir (TMK m. 372/I). TMK m. 372/II gereğince *“Bir malın veya hakkın başkalarına geçmemek üzere aynı soydan gelenlere kuşaktan kuşağa kalacak şekilde özgülenmesi yasaktır. Böyle bir özgülenme, vakıf kurma yoluyla da yapılamaz.”* denilerek günümüzde salt zürri nitelikteki vakıfların kurulması yasaklanmıştır. Ayrıntılı bilgi ve bu husustaki tartışmalar için bkz. 1.2.2.2.4. ve 2.1.2.2.

¹¹⁷⁶ Çalışmada önceden açıklandığı üzere mülhak vakıflar, vakıftan yararlananlar (vakfın amacı) açısından, zürri (ailevi), hayri ve yarı zürri (karma) olmak üzere üç türe ayrılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. 2.1.2.2. Yönetimi Vakfedenlerin Soyundan Gelenlere Şart Edilmiş Vakıflar.

Mülhak vakfın aile vakfına dönüştürülebilmesi için, usule ilişkin olarak, mülhak vakıf yöneticisi (mütevelli) ve ilgililerin ortak talepleri aranmaktadır. Buradaki ilgililerden kasıt, mülhak vakfın vakfiyesi gereğince kendilerine galle fazlası ve diğer hakların¹¹⁷⁷ bırakıldığı intifa hakkı sahipleridir (VK m. 3). Bu kişiler genellikle, vakıf evladı olarak da nitelendirilen, vakfedenin soyundan gelen kişilerdir. İşte vakıf evlatları veya vakfiyede öngörülen diğer ilgili kişiler ile mülhak vakıf yöneticisi tarafından, vakfın bağlı bulunduğu bölge müdürlüğüne bu yönde ortak bir talepte bulunulması gerekir¹¹⁷⁸. İlgili bölge müdürlüğü, bu talebi VGM'ye bağlı Vakıf Hizmetleri Daire Başkanlığına iletir ve bu başkanlık ise Vakıflar Meclisine sunar¹¹⁷⁹. Genel Müdürlüğün teklifi üzerine *“Vakfiyelerinde; intifa hakları hayır şartlarından fazla olan mülhak vakıfların, yöneticilerinin ve ilgililerinin istekleri halinde, Türk Medeni Kanununun 372 nci maddesinde belirtilen aile vakfına dönüştürülmesi için dava açılmasını karara bağlamak”* Meclisin görevleri arasındadır (VY m. 111/I-n). Meclisten bu yönde bir uygunluk kararı alan VGM, bu çekişmesiz yargı işi hususunda, hasımsız olarak mahkemeye başvurur. Bu dönüşüm kararını vermeye yetkili olan mahkeme ise mülhak vakfın yerleşim yeri veya kurulduğu yer asliye hukuk mahkemesidir¹¹⁸⁰.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu geçici m. 6 hükmünün amacı gerekçesinde açıklanmamıştır. Bununla birlikte, bu hükmün, zürri niteliğin ağırlıkta olduğu mülhak vakıfları Türk Medeni Kanunu ilkelerine uygun bir şekilde aile vakıflarına dönüştürme, böylece uygulamadaki tevliye ve galleye istihkak davalarını azaltma amacına yönelik olduğu görülmektedir¹¹⁸¹. Bu hüküm uygulanarak mülhak vakfın aile vakfına dönüştürülmesi neticesinde Türk Medeni Kanunu'na göre kurulmuş yeni bir vakıf söz konusu olur ve böylece mülhak vakıf tüzel kişiliği de mahkeme kararı neticesinde sona erer¹¹⁸². Dolayısıyla 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'na tabi olan mülhak vakıf tüzel kişiliğinin yerini

¹¹⁷⁷ Mülhak vakıflarda intifa hakkı, vakfiyelerdeki şartlara göre ilgililere bırakılmış galle fazlası, sükna, vazife karşılığı bırakılmamış ücret, maaş ve tahsisat gibi ödemeleri kapsamaktadır (VK m. 3). Ayrıntılı bilgi için bkz. 3.4.2.2.

¹¹⁷⁸ Mülhak vakıflardan aile vakfına dönüştürülecek olanlarla ilgili işlemleri yürütmek, *“Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev, Çalışma, Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”* m. 29 gereğince Bölge Müdürlüğünün görevleri arasındadır.

¹¹⁷⁹ Mülhak vakıflardan aile vakfına dönüştürülme taleplerini Meclise sunmak ve ilgili işlemleri yürütmek, *“Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev, Çalışma, Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”* m. 12 gereğince Vakıf Hizmetleri Daire Başkanlığının görevleri arasındadır.

¹¹⁸⁰ Çınar, “Galle”, 849.

¹¹⁸¹ Hatemi, “Genel Bakış”, 249.

¹¹⁸² Çınar, “Galle”, 850.

hem Türk Medeni Kanunu hem de Vakıflar Kanunu’nun yeni vakıflara ilişkin hükümlerine tabi olan aile vakfı tüzel kişiliği alır. Bu dönüşüm kararı neticesinde mülhak vakfın amacı, TMK m. 372’nin aile vakfı için öngördüğü sınırlamalara uygun hale getirilir ve aile fideikomisi yasağına da uygun bir şekilde, aile bireylerinin söz konusu maddede sayılan ihtiyaçları karşılanmak üzere “*kanun gereğince bir tahvile*” gidilmiş olur¹¹⁸³. Bu tahvil neticesinde mülhak vakfın vakfiyesindeki hayır şartları da ortadan kalkmış olur.

Görüldüğü üzere, VK geçici m. 6 gereğince, mülhak vakfın aile vakfına dönüştürülmesi neticesinde hem mülhak vakfın mahiyetine hem de vakfedenin iradesine tamamen aykırı bir hukuki sonuç doğmaktadır. Zira, aile vakıflarının, yarı zürri (karma) nitelikteki mülhak vakıflardan ayrıştığı bazı noktalar mevcuttur. Bunlardan en önemlisi, aile vakıflarında asıl amacın vakfedilen malın salt aile bireylerinin menfaatine tahsisi iken (TMK m. 372/I), yarı zürri (karma) nitelikteki mülhak vakıflarda ise hem kamunun hem de vakıf evladı veya vakfiyelerde öngörülen diğer kişilerin istifadesinin söz konusu olmasıdır¹¹⁸⁴. Gerçekten, yarı zürri (karma) nitelikteki mülhak vakıflarda galleden evlada özgülenen ve vakfa zürri niteliğini veren kısım dışında, bir de toplumsal amaçlara bedelsiz olarak özgülenen hayır şartları (hayri kısım) mevcuttur. İşte VK geçici m. 6 gereğince aile vakfına dönüştürülmesine karar verilen mülhak vakıflarda bu hayır şartlarından yararlanmasa öngörülenler de artık bu vakıftan yararlanamaz¹¹⁸⁵. Dolayısıyla vakıf evlatları artık vakfın gelir (galle) fazlasından değil, doğrudan vakfın gelirinden pay alır ve evlatlara özgülenen paylar vakfiyeye aykırı bir şekilde artmış olur¹¹⁸⁶. Ayrıca

¹¹⁸³ Hatemi, “Genel Bakış”, 253. Mülhak vakıfkıen aile vakfına dönüştürülmüş bir vakıf hakkında verilen bir Yargıtay kararında bu amaç değişikliği açıkça görülmektedir. Bkz. Y. 15. CD, 25.02.2019, E. 2017/4229, K. 2019/1205, “*Sanık ...'nun, Mardin ilinde kurulu mülhak aile vakfı olan Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Köftezade ...'nın mütevellisi, sanık ...'nun müteveli vekili olduğu, vakfın mal varlıklarının aile bireylerinin eğitim, barınma, diğer ihtiyaçlarının karşılanması ve ekonomik olarak acze düşmüş olanların desteklenmesi amacıyla kurulduğu ve bu amaçları doğrultusunda faaliyet gösterdiği (...)*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 31.10.2023.

¹¹⁸⁴ Ayrıca zürri ve yarı zürri (karma) nitelikteki mülhak vakıflarda vakfın galle fazlası, aile vakıflarında ise vakıf malın kendisi vakıftan yararlananlara tahsis edilmektedir. Bunun dışında aile vakıflarından yararlanan “*aile bireyleri*” kavramı, zürri ve yarı zürri (karma) nitelikteki mülhak vakıflardaki “*vakıf evladı*” kavramından daha geniş olup, öğretilde, tüm kan ve sıhrî hısımları, evlatlığı, karı-kocayı kapsayacak şekilde anlaşılmaktadır. Bkz. Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*, 83; Güneri, *Vakıfta Amaç*, 123.

¹¹⁸⁵ Çınar, “Galle”, 850.

¹¹⁸⁶ Öğretilde Hatemi, bu sonucu önlemek amacıyla, aile vakfına dönüştürülen mülhak vakıflarda kamu yararına gelir tahsisleri için ilgililerden 20 yıllık taksite bağlanacak bir nevi “*taviz bedeli*” alınması gerektiğini – olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından – önermektedir. Bkz. Hatemi, “Genel Bakış”, 254.

mülhak vakıflarda intifa hakları, vakıf evlatları dışında, vakfedenin soyundan gelmeyen kişilere de özgülenmiş olabilir. İşte aile vakfına dönüştürülen mülhak vakıflarda esasen bu kişiler de TMK m. 372/I'deki aile bireyleri kapsamına girmedikleri sürece vakfiyelerde öngörülen intifa haklarından mahrum kalır.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu geçici m. 6 hükmü öğretide de haklı olarak dile getirildiği üzere, vakıflar hukukunun özüne tamamen aykırı olduğundan, kanaatimizce yerinde bir hukuki düzenleme olmamıştır¹¹⁸⁷. Nitekim, İslam-Osmanlı hukukundaki veciz ifadesiyle, “*vakfedenin şartı, şâri'in nass'ı gibidir*”. Yani vakfiyelere konulan şartlar kanun koyucunun koyduğu hükümler gibidir ve kural olarak değiştirilemez. Eski vakıflar hukukunda bu kuralın istisnalarına ancak vakfın menfaatinin zorunlu kıldığı çok sınırlı hallerde başvurmak mümkündür. Dolayısıyla zürri niteliği ağır basan mülhak vakıfların, vakfedenin iradesi doğrultusunda eski hukuka uygun bir şekilde mevcut statülerinin muhafaza edilmesi gerekirken, uygulamadaki dava yükünü azaltmak veya bunları VGM'nin “*vesayetinden*”¹¹⁸⁸ çıkarmak gibi gerekçelerle de olsa aile vakfına dönüştürülmeleri olması gereken hukuka (de lege ferenda) aykırıdır¹¹⁸⁹. Ayrıca, aile vakfına dönüştürülen ve sonrasında kendiliğinden sona eren (dağılan) mülhak vakfın mal varlığının özgülenmesi (tahsisi) meselesi de bu düzenlemenin isabeti noktasında eleştiriye açıktır. Ancak bu konu, aile vakıfları ve mülhak vakıftan dönüştürülen aile vakıflarında özgüleme (tahsis) başlığında ayrıca ele alınmıştır¹¹⁹⁰.

4.2.3. Yeni Vakıflarda Sona Ermenin Hukuki Sonuçlarının Aile Vakıfları ile Mülhak Vakıftan Dönüştürülen Aile Vakıflarına Uygulanabilirliği

4.2.3.1. Genel Olarak

Yeni vakıfların dağılması (TMK m. 116/I) veya dağıtılması (TMK m. 116/II) suretiyle sona ermesi neticesinde mal varlıklarının tasfiyesi ve arta kalan aktif değerlerin tahsisi

¹¹⁸⁷ Aynı yönde bkz. Çınar, “Galle”, 850.

¹¹⁸⁸ Bu hususta ayrıca bkz. 2.2.3.4.2.

¹¹⁸⁹ Aksi yönde bkz. Hatemi, “Genel Bakış”, 249 ve 253-254; Hatemi, “Hukuk Tarihi”, 122. Öğretide Hatemi, bu dönüşümü desteklemekle birlikte, gerek bu çevrilmiş eski aile vakıflarının gerekse 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu döneminde kurulmuş aile vakıflarının VGM'nin denetiminde olmayarak – İsviçre’de olduğu gibi – ilgililerin başvurusu üzerine sadece aile mahkemelerinin yargısal denetimine tabi olması gerektiği kanaatindedir. Bkz. Hatemi, “Genel Bakış”, 253.

¹¹⁹⁰ Aşağıda bkz. 4.2.3.4.

(özgülenmesi) olmak üzere iki önemli hukuki sonuç doğar. Buna kapsamda, sona eren yeni vakıfların mal varlıkları tüzel kişilere ilişkin genel hükümler çerçevesinde (TMK m. 53) tasfiye edilir ve arta kalan aktif değerler mevcutsa bunlar VK m. 27 özel hükmü gereğince özgülenir. Yeni vakıflardan farklı bir hukuki statüye sahip mülhak vakıf tüzel kişiliği ise, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda düzenlenen özel sona erme sebepleri dışında¹¹⁹¹, yeni vakıflara özgü sebepler çerçevesinde sona erdirilemez. Ancak mülhak vakıftan dönüştürülen aile vakıflarının sona ermesi neticesinde doğacak hukuki sonuçların yeni vakıflarla mukayeseli olarak ayrıca incelenmesi gerekir. Bu çerçevede, öncelikle, yeni vakıflarda tasfiye ve özgüleme (tahsis) konusu incelenmiş; sonrasında ise aile vakıflarında ve mülhak vakıftan dönüştürülen aile vakıflarında özgüleme (tahsis) konusu üzerinde durulmuştur.

4.2.3.2. Yeni Vakıflarda Tasfiye

5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda vakıflarda tasfiye süreci özel olarak düzenlenmemiştir. Bu nedenle sona eren vakıflarda tasfiyenin nasıl gerçekleştirileceği hususunda Türk Medeni Kanunu'nun tüzel kişilere ilişkin genel hükümlerine başvurmak gerekir. Tüzel kişiliğin sona ermesi durumunda mal varlığının tasfiyesine ilişkin TMK m. 53 hükmü gereğince, *“Tüzel kişinin malvarlığının tasfiyesi, kanunda ve kuruluş belgesinde aksine hüküm bulunmadıkça, terekenin resmî tasfiyesine ilişkin hükümlere göre yapılır.”*¹¹⁹². Bu kapsamda, vakfın mal varlığının tasfiyesi, TMK m. 634 ila 636 hükümleri çerçevesinde, mal varlığının aktif ve pasifinin belirlenerek defterinin tutulmasını, mal varlığı değerlerinin paraya çevrilmesini ve alacaklarının tahsil edilerek borçlarının ödenmesini ifade eden hukuki bir süreçtir¹¹⁹³.

¹¹⁹¹ Bu durumlar, çalışmada incelendiği üzere, yöneticisiz kalan veya yönetim organı oluşturamayan mülhak vakıfların mahkeme kararı neticesinde mazbut vakıflar arasına alınması (VK m. 7/I) ve mülhak vakıf yöneticisi (mütevelli) ve intifa hakkı sahiplerinin (ilgililerin) talepleri halinde zürri niteliği ağırlıkta olan mülhak vakıfların aile vakfına (yeni vakfa) dönüştürülmesidir (VK geçici m. 6). Ayrıntılı bilgi için bkz. 4.2.2.3.

¹¹⁹² 743 sayılı eski Medeni Kanun'da ise bu hüküm mevcut değildi. Bu hükmün yerine, sona eren tüzel kişiliğin mal varlığının kooperatiflere ilişkin hükümler uyarınca tasfiye olunacağını öngören, eMK m. 51 hükmü vardı. Eski uygulama hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 226 vd.

¹¹⁹³ Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku*, 477; Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*, 384; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 140; Akunal, *Tüzel Kişiler*, 195; Y. 8. HD, 11.12.2019, E. 2019/4480, K. 2019/11191, *“Vakfi sona erdiren nedenler ortaya çıktığı zaman tasfiye ve mal varlığının özgüleme süreçleri başlamaktadır. Vakfın alacaklarının tahsil edilerek borçlarının ödenmesi ve bu suretle bilançonun ortaya çıkarılması tasfiyenin temel amacıdır.”*, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023.

Vakıflarda tasfiye süreci, öğretide ve Yargıtay kararlarında kabul edildiği üzere, vakfın sona ermesine ilişkin mahkeme kararının kesinleşmesiyle başlar¹¹⁹⁴. Vakfın sona ermesine ilişkin işlemlerin uygulamada duraksamaya yol açmadan yapılabilmesi amacıyla Yargıtay, yerleşik içtihatlarında, mahkemece bir tasfiye kurulunun oluşturulması zorunluluğunu aramaktadır (VY m. 19)¹¹⁹⁵. Ancak, terekenin resmi tasfiyesinin aksine (TMK m. 634/I), vakfın tasfiyesi için uygulamada ayrıca sulh mahkemesine başvuruda bulunulmamakta; usul ekonomisine de uygun bir şekilde vakfın sona ermesine karar veren asliye hukuk mahkemesinden tasfiye kurulunun oluşturulması talep edilmektedir (VY m. 19)¹¹⁹⁶.

Tasfiyeye, sona eren vakfın defterinin tutulmasıyla başlanır ve yapılacak ilanla vakfın alacaklılarının ve borçlularının ilanda belirtilen süre içerisinde alacaklarını ve borçlarını bildirmeleri istenir (TMK m. 634/II)¹¹⁹⁷. Tutulacak bu defter vakfın mal varlığına ait bir

¹¹⁹⁴ Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 141; Koçoğlu, *Vakıflar*, 233-234; Y. 8. HD, 11.12.2019, E. 2019/4480, K. 2019/11191, “Mahkeme kararı ile vakfın sona ermesi halinde karar kesinleştiği zaman vakfın tasfiye süreci başlar.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023.

¹¹⁹⁵ Y. 18. HD, 20.06.2013, E. 2013/4406, K. 2013/10785, “Vakfın sona ermesi işlemlerinin uygulamada duraksamaya yol açmadan yapılabilmesi amacıyla bir tasfiye kurulunun oluşturulması gerekir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.09.2023; Y. 8. HD, 09.03.2017, E. 2017/9001, K. 2017/3298, “Mahkemece, yukarda belirtilen emredici düzenlemeler dikkate alınarak, vakfın sona ermesi (dağılması) halinde artan mal ve hakların nereye devredileceğinin yöntemince tespitinden ve uygulamada duraksamaya sebebiyet vermemek için gerektiğinde bir tasfiye kurulunun belirlenmesinden sonra, vakfın sona erdiğine karar verilmesi yerine, vakfın herhangi bir malvarlığının olmadığı gerekçesiyle tasfiye kurulu oluşturulmadan ve mal devredilecek vakfın görüşü de alınmadan davanın kabulü doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.09.2023; Y. 18. HD, 20.12.2016, E. 2015/13716, K. 2016/13108, “(...) emredici bu düzenlemeler dikkate alınarak, vakfın sona ermesi (dağılması) halinde arta kalan mal ve hakların nereye devredileceğinin mevzuat ve senet hükümleri doğrultusunda yöntemince tespit edilmesiyle uygulamada duraksamaya sebebiyet vermemek için gerektiğinde bir tasfiye kurulunun belirlenmesinden sonra vakfın sona ermesi kararı verilmesi yerine, tasfiye kurulunun oluşumu hakkında bir karar verilmemesi doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.09.2023. Tasfiye kurulunun oluşumu vakıf senedinde de öngörülmüş olabilir. Bkz. Y. 18. HD, 22.04.2015, E. 2014/18022, K. 2015/6644, “Vakfın sona ermesi (dağılması) halinde mahkemece, tasfiyeden arta kalan mal ve hakların intikalini düzenleyen 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 27., 26.4.2013 tarih 28629 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu Hükümlerine ... Vakıfların Tescil ve İlanı Hakkında Tüzüğü'nün 7. ve Vakıflar Yönetmeliğinin 22. maddeleri ile davalı vakfa ait senedin 29. maddesi uyarınca bir tasfiye kurulunun oluşumu ile borçların tasfiyesinden arta kalan mal ve haklarının nereye devredileceği konusunda herhangi bir karar verilmemiş olması, Doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.09.2023. Ancak uygulamada VGM'nin, VY m. 19'u gerekçe göstererek, vakıf senedinde tasfiye kurulunu oluşturacak kişiler belirlenmiş olsa dahi tasfiye işlemlerinin mahkemece belirlenen tasfiye memurlarınca yapılmasını talep ettiği görülmektedir. Bkz. Koçoğlu, *Vakıflar*, 234.

¹¹⁹⁶ Koçoğlu, *Vakıflar*, 234, dn. 50. Buna karşılık, TMK m. 634/I'e kıyasen, vakfın tasfiyesinin de sulh mahkemesince veya atayacağı bir veya birkaç tasfiye memurunca gerçekleştirileceği yönünde bkz. Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 141.

¹¹⁹⁷ Sona eren vakfın alacaklıları ve borçluları, TMK m. 634/IV'e kıyasen, tasfiyeyi yapan mahkemeye ilgili işlemi öğrenmelerinden itibaren yedi gün içinde yazılı olarak şikâyetle bulunabilirler.

döküm olup aynı zamanda tasfiyenin başlangıç bilançosudur¹¹⁹⁸. Tespit yapıldıktan sonra vakfın mal varlığı değerleri nakde dönüştürülür; alacakları tahsil edilir, borçları ödenir. Borçlar öncelikle vakfın nakdinden, nakit yeterli değilse vakfa ait taşınır ve taşınmaz malların satışından elde edilen parayla ödenir; buna “*olağan usul ile tasfiye*” adı verilmektedir (TMK m. 635)¹¹⁹⁹. Vakfın aktifinin borçlarını ödeyemeyecek durumda olması halinde ise “*iflas usulü ile tasfiye*” adı verilen usul işletilir (TMK m. 636)¹²⁰⁰. Böylece vakfın kapanış bilançosu düzenlenir ve tasfiyeden arta kalan safi (net) mal varlığı tespit edilir¹²⁰¹.

Vakfın sona ermesi, kural olarak, tüzel kişiliğini de sona erdirir. Bununla birlikte, tasfiye sürecinde vakfın kuruluş amacının yerini tasfiye amacı almakta ve vakfın hak ehliyeti, TMK m. 52 gereğince, tasfiye amacıyla sınırlı olmak üzere tasfiye sırasında da devam etmektedir¹²⁰².

4.2.3.3. Yeni Vakıflarda Özgüleme (Tahsis)

Tasfiye işlemi neticesinde vakfın safi (net) mal varlığından arta kalan herhangi bir aktif değer varsa özgüleme (tahsis) işlemi gündeme gelir. Nitekim vakıflarda tasfiyenin ana gayesi, vakfın safi (net) mal varlığındaki aktif bakiyenin, vakfedenin iradesine ve kanun hükümlerine uygun olarak tahsisini (özülenmesini) sağlamaktır¹²⁰³.

Bu çerçevede 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nda dağılan veya dağıtılan yeni vakıfların mal ve haklarının özölenmesine (tahsisine) ilişkin özel bir hüküm getirilmiştir. VK m. 27’ye göre, “*Sona eren yeni vakıfların borçlarının tasfiyesinden arta kalan mal ve haklar; vakıf senedinde yazılı hükümlere göre, senetlerinde özel bir hüküm bulunmayanlarda ise Genel Müdürlüğün görüşü alınarak mahkeme kararıyla benzer amaçlı bir vakfa; dağıtılan yeni vakıfların borçlarının tasfiyesinden arta kalan mal ve haklar ise Genel Müdürlüğe intikal*

¹¹⁹⁸ Koçoğlu, *Vakıflar*, 235.

¹¹⁹⁹ Koçoğlu, *Vakıflar*, 235; Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 141. Ayrıca bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 232-233.

¹²⁰⁰ Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 141; Koçoğlu, *Vakıflar*, 235.

¹²⁰¹ Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 140; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 460-461; Akipek, Akıntürk ve Ateş, *Kişiler Hukuku*, 708-709. Tasfiye kurulunca yapılacak bu işlemler sonucunda ortaya çıkan vakfın safi (net) mal varlığı mahkemeye ve denetim makamı olan VGM’ye bildirilir. Bkz. Koçoğlu, *Vakıflar*, 235.

¹²⁰² Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 140; Koçoğlu, *Vakıflar*, 233.

¹²⁰³ İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 230.

eder.”¹²⁰⁴. Bu hükme göre, dağıtılma hali (TMK m. 116/II) hariç olmak üzere, vakfın sona ermesi halinde, öncelikle vakıf senedindeki düzenlemeler gözetilmeli; tasfiyeden arta kalan mal ve hakların intikali hususunda vakfeden bir düzenleme getirmişse mahkemece bu doğrultuda bir tahsis (özüleme) yapılmalıdır¹²⁰⁵. Vakıf senedinde özülemeye ilişkin bir düzenleme yoksa mahkemece VK m. 27 hükmü uygulanır. Bu durumda vakfın dağılması veya dağıtılması hallerine göre mal varlığının özülenme (tahsis) yeri de farklılık arz eder¹²⁰⁶.

Vakıf kendiliğinden sona ermişse (TMK m. 116/I) tasfiyesinden arta kalan mal ve haklar, VK m. 27 gereğince, VGM’nin de görüşü alınarak mahkeme kararıyla benzer amaçlı bir vakfa intikal eder. Madde gerekçesinden de anlaşıldığı üzere, bu hükümle vakıf hizmetlerinde devamlılığın sağlanması amaçlanmıştır¹²⁰⁷. Zira vakıflar hukukunda aslolan vakfın vakfedenin öngördüğü amaç çerçevesinde varlığını sürdürmesidir. Bu

¹²⁰⁴ Söz konusu düzenlemenin 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümleri içerisinde yer almasının daha isabetli olduğu yönünde bkz. Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 143.

¹²⁰⁵ Y. 18. HD, 20.06.2013, E. 2013/4406, K. 2013/10785, “*Vakfın sona ermesi halinde vakfın senedindeki düzenlemeler de gözetilerek tasfiyeden arta kalan mal ve hakların intikalini düzenlenmesi konusunda mahkemece bir karar verilmesi gerekir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.09.2023; Y. 18. HD, 07.02.2005, E. 2004/7793, K. 2005/409, “*Değişiklikten önceki senedin 12. maddesinde vakfın dağılma ve tasfiyesi halinde, vakfa ait bütün mal ve hakların İstanbul Çocuk Hastanesi Yardım Derneğine bu dernek dağılmış ise Türk Kızılay Derneğine devredileceği belirtildiği ve kurucu iradenin de kuruluş sırasında bu şekilde oluşmasına rağmen haklı bir neden de gösterilmeden bu kurucu iradeye aykırı olarak vakfın dağılması ve tasfiyesi halinde bütün mal ve hakların genel kurul tarafından belirlenecek aynı amaca matuf bir başka vakfa veya derneğe devredileceğine ilişkin senet değişikliğinin kabulü, doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 09.09.2023. Dolayısıyla vakıf senedinde bu hususta bir hüküm mevcutsa özüleme (tahsis), dağıtılma hali hariç olmak üzere, bu hüküm göz önüne alınarak yapılmalıdır. Bu hususta, vakıf mallarının doğrudan doğruya vakfedenin mirasçılara veya belli bir gerçek veya tüzel kişiye ya da başka bir vakfa geçeceğine ilişkin kayıtları geçerli saymak gerekir. Hatta vakıf senedinde özülemenin vakıf organlarının vereceği bir karar üzerine yapılacağı öngörülmüşse mahkemece buna da uyulması gerektiği kabul edilmektedir. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 235-236 ve 239; Özsunay, *Tüzel Kişiler*, 461-462.

¹²⁰⁶ Y. 8. HD, 11.12.2019, E. 2019/4480, K. 2019/11191, “*Vakfın kendiliğinden veya mahkeme kararı ile sona ermesi hallerinde, mal varlığının özülenme yeri de farklılık göstermektedir. Vakıflar Kanunu 27. maddesi gereği vakfın kendiliğinden sona ermesi halinde mal varlığı; vakıf senedinde yazılı hükümlere göre, senetlerinde özel bir hüküm bulunmayanlarda ise Genel Müdürlüğün görüşü alınarak mahkeme kararıyla benzer amaçlı bir vakfa devredilmesi şeklinde; mahkeme kararı ile vakfın dağıtılması durumunda ise mal varlığının Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal edecektir. Yani mahkeme kararı ile vakfın dağılmasına karar verildiğinde artık vakıf senedindeki düzenlemeye bakılmadan doğrudan Kanun’daki düzenlemeye göre malvarlığının devrine karar verilecektir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.09.2023.

¹²⁰⁷ Bununla birlikte, VK m. 27 gereğince özülenme yoluyla mal varlığı edinen vakfın, edinmiş olduğu bu mallar üzerinde sona eren vakfın amacına uygun bir şekilde tasarrufta bulunma sorumluluğu bulunmamaktadır. Koçoğlu, *Vakıflar*, 237. Kanaatimizce, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından VK m. 27 hükmüne, tüzel kişiler için genel nitelikli TMK m. 54/II hükmüne benzer bir şekilde, özülenen mal varlığının mümkün mertebe daha önce özülendiği amaç için kullanılması gerektiği yönünde bir ibarenin eklenmesi, vakfedenin iradesine, dolayısıyla vakıflar hukukuna daha uygun olur.

amaçla mahkeme, dağılan vakfın amacına en yakın vakfı belirlemek ve bu vakfın ismini kararında göstermekle yükümlüdür (VK m. 27)¹²⁰⁸. Ancak öncesinde, VK m. 27 gereğince, VGM'nin de görüşünü almalıdır¹²⁰⁹. Hatta bu hususta Yönetmelikte yapılan düzenlemeyle mahkemeye ek bir görev daha yüklenmiş ve VY m. 22'de mal ve hakların devredileceği vakfın da görüşünün alınması gerektiği öngörülmüştür¹²¹⁰. Fakat Yönetmelik ile getirilen bu düzenleme, kanuni bir dayanaktan yoksun olduğundan, olması gereken hukuka (de lege ferenda) aykırıdır. Keza bu hususta bir kanun boşluğu da bulunmamaktadır. Nitekim lehine mal devredilen vakfın bu devri kabul etmeme hakkı, tüzel kişinin fiil ehliyeti gereğince, her halükârda mevcut olduğundan Yönetmelik ile getirilen bu ek düzenleme bir boşluğu doldurmamaktadır¹²¹¹.

Yeni vakıfların mahkeme kararıyla sona erdirilmesi (dağıtılması) halinde ise (TMK m. 116/II) tasfiyeden arta kalan mal ve haklar, VK m. 27 gereğince, vakıf senedinde özel bir

¹²⁰⁸ Yargıtay, aktif bakiyenin devredileceği vakfın ismi gösterilmeden hüküm kurulmasını doğru bulmamaktadır. Bkz. Y. 18. HD, 13.10.2014, E. 2014/3385, K. 2014/14010, “Mahkemece, mevzuatın yukarıda belirtilen emredici düzenlemeleri dikkate alınarak vakfın sona ermesi (dağılması) halinde arta kalan mal ve hakların devredileceği yerin (vakfın), vakıf senedinin 22. maddesi gereğince belirlenmesi, bu mümkün olmazsa Vakıflar Genel Müdürlüğü aracılığıyla somut olarak tespit edilerek uygulamada duraksamaya sebebiyet vermemek için gerektiğinde bir tasfiye kurulunun da oluşturulmasından sonra vakfın sona ermesine karar verilmesi gerekirken malvarlığının devri konusunda uygulamada çelişki oluşturabilecek şekilde bir vakıf ismi gösterilmeden davanın kabulü yolunda hüküm kurulmuş olması doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.09.2023. Burada dağılan vakfın amacına en yakın vakfın belirlenmesinde mahkemece ihtiyatlı davranılması gerektiği açıktır. Aynı yönde bkz. Koçoğlu, *Vakıflar*, 236.

¹²⁰⁹ VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi gereğince, dağılan vakıfların tasfiyesinden arta kalan mal ve hakların devrine ilişkin vakıf senedinde bir hüküm bulunmaması ve mahkemece VGM'nin görüşünün sorulması halinde, benzer amaçlı vakfın da görüşü alınarak ilgili bölge müdürlüğünce belirlenecek vakıf isimleri mahkemeye bildirilir. İlgili bölge müdürlüğünün sorumluluk alanında benzer amaçlı bir vakıf bulunmadığı takdirde ise VGM nezdindeki Vakıf Hizmetleri Daire Başkanlığı bu belirleme hususunda yetkili kılınmıştır. İlgili Genelge için bkz. <https://cdn.vgm.gov.tr/04022020e17675-2020-19-va.pdf>, E.T.: 09.09.2023.

¹²¹⁰ Yargıtay uygulamasının da bu yönde olduğu görülmektedir. Bkz. Y. 18. HD, 30.03.2015, E. 2014/14008, K. 2015/4639, “Dosyadaki bilgi ve belgelerin incelenmesinden; davaya konu ...'nın ... İlçesi 106 parselde kayıtlı bir taşınmazının bulunduğu ve bu malvarlığının devredilmesine karar verilen ... Eğitim ve Kültür Vakfı'nın olumlu görüşünün alınmadığı anlaşıldığından; mahkemece, yukarıda belirtilen emredici düzenlemeler dikkate alınarak, vakfın sona ermesi (dağılması) halinde artan mal ve hakların nereye devredileceğinin yöntemince tespitinden ve uygulamada duraksamaya sebebiyet vermemek için gerektiğinde bir tasfiye kurulunun belirlenmesinden sonra, vakfın sona erdiğine karar verilmesi yerine, vakfın herhangi bir malvarlığının olmadığı gerekçesiyle tasfiye kurulu oluşturulmadan ve mal devredilecek vakfın görüşü de alınmadan davanın kabulü doğru görülmemiştir.”, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.09.2023. Aynı yönde bkz. Y. 8. HD, 09.03.2017, E. 2017/9001, K. 2017/3298, www.kazanci.com.tr, E.T. 08.09.2023.

¹²¹¹ Aykul, *Yeni Vakıflar Hukuku*, 245; Koçoğlu, *Vakıflar*, 237. TMK m. 107/III gereğince vakfın kuruluş aşamasında yapılan tahsisde de tahsis yapılan vakfın kabul zorunluluğu bulunmadığı, öğretilde benzer gerekçelerle kabul edilmektedir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*, 82-84. Krş. Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*, 195 vd.

hüküm bulunsa dahi VGM'ye intikal eder¹²¹². Keza 5072 sayılı “*Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları İle İlişkilerine Dair Kanun*”¹²¹³ m. 3/III ve geçici m. 1/II gereğince de vakıfların kapatılması (dağıtılması) durumunda bakiye mal varlıklarının VGM'ye intikal edeceği kabul edilmiştir¹²¹⁴. Öğretide de savunulduğu üzere, bu düzenlemelerle kanun koyucunun bir nevi (sui generis) müsadere usulü getirdiği görülmektedir¹²¹⁵.

¹²¹² Y. 8. HD, 11.12.2019, E. 2019/4480, K. 2019/11191, “*Vakfın kendiliğinden veya mahkeme kararı ile sona ermesi hallerinde, mal varlığının özgülenme yeri de farklılık göstermektedir. Vakıflar Kanunu 27. maddesi gereği vakfın kendiliğinden sona ermesi halinde mal varlığı; vakıf senedinde yazılı hükümlere göre, senetlerinde özel bir hüküm bulunmayanlarda ise Genel Müdürlüğün görüşü alınarak mahkeme kararıyla benzer amaçlı bir vakfa devredilmesi şeklinde; mahkeme kararı ile vakfın dağıtılması durumunda ise mal varlığının Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal edecektir. Yani mahkeme kararı ile vakfın dağılmasına karar verildiğinde artık vakıf senedindeki düzenlemeye bakılmadan doğrudan Kanun'daki düzenlemeye göre malvarlığının devrine karar verilecektir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023.

¹²¹³ RG, 29.01.2004, S. 25361.

¹²¹⁴ Y. 8. HD, 11.12.2019, E. 2019/4480, K. 2019/11191, “*Somut olay yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda değerlendirildiğinde; dava konusu vakfın, 5072 Sayılı Kanun'un 2.maddesinin "b" ve "c" bentlerine aykırı hareket etmesi sebebi ile kapatılması istenmiş olup iş bu Kanun'un 3/3. ve Geçici 1/2. maddeleri gereği ise Kanun'a aykırı işlemleri tespit edilen vakıfların, genel hükümlere göre kapatılacağı, kapatılan vakıf mallarının Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal edeceği amir hüküm olarak düzenlenmiş olup, vakıfların, yürürlükteki mevzuat gereği genel kurul kararı ile sona ermesi mümkün olmadığı da açık olup, vakıf senedinin 32. maddesindeki düzenleme sona erme yönü ile mevzuata aykırı olduğu gibi vakfın tasfiyeden arta kalan mal varlığının mahkeme kararı ile sona erme halini kapsamadığı, 6100 Sayılı HMK'nin 367/2.maddesi gereği kişiler hukukuna ilişkin kararlar kesinleşmedikçe yerine getirilemez amir hükmüne aykırı olarak karar kesinleşmeksizin vakfın malvarlığının tasfiye edilmesinin sonuca etkili olmayacağı da dikkate alınarak, tasfiyeden arta kalan mal varlığının; 5072 Sayılı Kanun'un 3/3. ve geçici 1/2.maddeleri ile 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu 27.maddesindeki düzenlemeler doğrultusunda davacı Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikaline karar verilmesi gerekirken hatalı değerlendirme sonucu yazılı şekilde karar verilmesi doğru görülmemiştir.*”, www.kazanci.com.tr, E.T. 04.09.2023.

¹²¹⁵ Aynı yönde bkz. Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 143; Serozan, *Tüzel Kişiler*, 49 ve 104. Mülga Vakıflar Kanunu'nda ise VK m. 27'yi karşılayan bir hüküm mevcut olmasa da buna benzer bir hüküm mülga Tüzük m. 33'te düzenlenmişti. Bu hükümde vakıfların mahkeme kararıyla sona erdirilmesi (dağıtılması) halinde tasfiyeden arta kalan mal varlığının, VK m. 27'den farklı olarak, mazbut vakıflar tüzel kişiliğine intikal edeceği düzenlenmişti (mülga Tüzük m. 33/II). Mülga Tüzük'teki bu düzenleme öğretide, mazbut vakıflar tüzel kişiliğinin özel hukuk tüzel kişiliği niteliğinde olmasından hareket edilerek, tahsisin kamu kuruluşlarına yapılmasını öngören TMK m. 54 hükmü karşısında kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmekteydi. Bu yönde bkz. Akyıldız, “Devlet Denetimi”, 230-231. Buna karşılık öğretide, örgütü ve organları bulunmayan mazbut vakıflar tüzel kişiliğinin bir kamu hukuku tüzel kişiliği olan VGM'nin yönetimi altında bulunduğu gerekçesiyle, mülga Tüzük m. 33/II hükmünün TMK m. 54'e aykırı olmadığı da savunulmaktaydı. Bu görüşte bkz. Ögüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*, 143. Nihayetinde 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda tüm vakıfların özel hukuk tüzel kişiliğini haiz olduğu (VK m. 4) ve dağıtılmayla sona eren vakıflarda tasfiyeden arta kalan mal varlığının VGM'ye intikal edeceği (VK m. 27) açıkça düzenlenerek bu husustaki tartışmalara son verilmiştir. Aynı yönde bkz. Koçoğlu, *Vakıflar*, 238.

4.2.3.4. Aile Vakıfları ve Mülhak Vakıftan Dönüştürülen Aile Vakıflarında Özgüleme (Tahsis)

Aile vakıflarının sona erme sebepleri, mal varlıklarının tasfiyesi ve özgülenmesi gibi hususlar Türk Medeni Kanunu'nda özel olarak düzenlenmemiştir. Dolayısıyla aile vakıfları da kuruluş, sona erme ve denetim yönünden olağan vakıfların tabi olduğu hükümlere tabidir (TMK m. 101 vd.). Bu sebeple yeni vakıfları sona erdiren sebepler, kural olarak, aile vakıfları için de geçerlidir (TMK m. 116). Buna göre aile vakıfları, amacının gerçekleşmesi, desteklenmesi hedeflenen aile bireylerinin tamamının ölmesi ile amacının gerçekleşmesinin imkansızlaşması, süreye bağlı olarak kurulmuşsa sürenin dolması, bozucu şarta bağlı olarak kurulmuşsa şartın gerçekleşmesi gibi sebeplerden birinin ortaya çıkmasıyla kendiliğinden sona erer¹²¹⁶.

Kendiliğinden sona eren (dağılan) aile vakıflarında bakiye mal varlığının özgülenmesi, vakıf senedinde özel bir düzenleme yoksa, diğer yeni vakıflarda olduğu gibi VK m. 27¹²¹⁷ hükmüyle gerçekleştirilir. Bu kapsamda, vakıf senedinde aksine bir hüküm yoksa, tasfiyeden arta kalan mal varlığı değerleri VK m. 27 hükmü gereğince hâkimin takdir edeceği benzer amaçlı bir vakfa özgülenir¹²¹⁸. Ancak bu hükmün, kuruluş amacı ve farklılığı sebebiyle, aile vakıflarına ve VK geçici m. 6 gereğince mülhak vakıftan dönüştürülen aile vakıflarına uygulanamayacağı kanaatindeyiz¹²¹⁹. Nitekim, aile bireylerinin belirli ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulan bir aile vakfının dağılması neticesinde mal varlığının benzer amaçlı başka bir aile vakfına özgülenmesi, özel amaçlı bu tür vakıfların mahiyetlerine açıkça aykırıdır (TMK m. 372/I)¹²²⁰. Bu spesifik amacın başka bir aile vakfında sürdürülebilmesi objektif olarak imkansızdır.

¹²¹⁶ Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 419.

¹²¹⁷ VK m. 27: “Sona eren yeni vakıfların borçlarının tasfiyesinden arta kalan mal ve haklar; vakıf senedinde yazılı hükümlere göre, senetlerinde özel bir hüküm bulunmayanlarda ise Genel Müdürlüğün görüşü alınarak mahkeme kararıyla benzer amaçlı bir vakfa; dağıtılan yeni vakıfların borçlarının tasfiyesinden arta kalan mal ve haklar ise Genel Müdürlüğe intikal eder.”.

¹²¹⁸ Bu çerçevede yapılacak bir özgüleme hususunda öğretide, mahkeme kararıyla dağıtılma dışında bir sebeple aile vakfı sona ermişse, VK geçici m. 6 gereğince dönüşüm isteminde bulunan yönetici ve ilgililere de bu özgülemenin nereye veya kime yapılacağı hususunda bir takdir hakkı tanınması gerektiği (de lege ferenda) önerilmektedir. Bkz. Çınar, “Galle”, 851.

¹²¹⁹ Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, *Aile Hukuku* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1979), 694; Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2015), 1239; Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 419; Çınar, “Galle”, 851.

¹²²⁰ Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 694; Öztan, *Aile Hukuku*, 1239-1240.

Aile vakıflarının sona ermesi neticesinde tasfiyeden arta kalan aktif değerlerin akibeti hususunda öğretide, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından; vakfeden hayatta ise ona geri döneceği, hayatta değilse en yakın mirasçılara kalacağı, bunlar da hayatta değilse miras hukuku kurallarına göre paylaştırılacağı görüşü ileri sürülmektedir¹²²¹. Bu görüş çerçevesinde, aile vakfından yararlanan bütün aile bireylerinin ölmesi sebebiyle aile vakfı kendiliğinden sona ermişse, tasfiyeden arta kalan mal varlığı en nihayetinde son yasal mirasçı sıfatıyla devlete intikal eder (TMK m. 501)¹²²². Dolayısıyla VK geçici m. 6 gereğince mülhak vakıftan dönüştürülen ve sonrasında kendiliğinden sona eren bir aile vakfı mevcutsa, vakıf senedinde aksine bir hüküm yoksa, tasfiye sonucunda artan mal varlığının aile bireylerinden hayatta olan varsa ona; yoksa yani yararlananların tümünün ölmesi sebebiyle aile vakfı sona ermişse VGM'ye intikal edeceğinin kabul edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Ancak bu durumda VGM'nin de kendisine intikal eden bu malları, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, sona eren aile vakfının gayesi doğrultusunda kullanması gerekir. Örneğin, aile vakfının amacı aile bireylerinden fakir olanlara yardım idiyse VGM'nin de bu malları fakirler için tahsis etmesi gerektiği kanaatindeyiz¹²²³.

¹²²¹ Öztan, *Aile Hukuku*, 1240; Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, 419-420; Çınar, "Galle", 851. Feyzioğlu'na göre bu takdirde aile vakfı batıl olur veya sona erer. Bkz. Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 694. Diğer taraftan Berki'ye göre ise aile vakfının amacını gerçekleştirememesi halinde vakfedilen mallar mirasçılara intikal etmez, başka bir vakfa veya devletin vakfın amacıyla ilgili bir kurumuna tahsis olunur. Bkz. Şakir Berki, *Medeni Hukuk (Umumi Esaslar, Şahıs ve Aile Hukuku)* (Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1961), 269.

¹²²² Benzer yönde bkz. Berki, *Medeni Hukuk*, 108.

¹²²³ Berki, *Medeni Hukuk*, 108. Benzer şekilde eMK m. 50 (TMK m. 54) hükmü gereğince sona eren aile vakfı dahi olsa tasfiye sonucunda artan malların, vakıf senedinde de bir hüküm yoksa, her halükârda en yakın amacı güden kamu kurum veya kuruluşuna intikal edeceği ve bu mal varlığının olanak ölçüsünde daha önce özgülendiği amaç için kullanılacağı kabul edilmekteydi. Bkz. İşeri, *Vakıf (Tesis)*, 244-245. Diğer taraftan, mülhak vakıftan aile vakfına dönüştürüldükten sonra TMK m. 116/II gereğince mahkeme kararıyla dağıtılan bir aile vakfı söz konusuysa borçlarının tasfiyesinden arta kalan mal ve haklar VK m. 27 gereğince VGM'ye intikal eder. VGM'nin kendisine intikal eden bu malları da olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından vakfiyelerdeki hayır amaçları doğrultusunda kullanması gerekir. Bu açıdan, örneğin, mülhak vakıfken hayır amacı belli bir il, ilçe veya köydeki fukaraya yardım idiyse olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından VGM'nin de bu malları söz konusu amaçlar doğrultusunda tahsis ederek vakfedenin iradesini yaşatması gerekir. Nitekim İslam-Osmanlı hukukuna göre ebedilik ("te'bîd") şartıyla kurulan vakıfların sona ermesi halinde sonuç itibarıyla fakirlere tahsis edileceği ve yine hayır amacına yönelerek varlıklarını bir şekilde devam ettirecekleri kabul edilmekteydi. Bkz. Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*, 26.

SONUÇ

Çalışmada incelenen dört bölüm neticesinde ulaşılan bulguları ve varılan kanaatleri her bölüm özelinde ele almak gerekirse;

Birinci bölüm hakkında ulaşılan sonuçlar sırasıyla şunlardır:

1- Belirli bir amaca bağlı olarak mal özgüleme kurumu menşe itibariyle İslamiyet'ten çok daha öncelere dayanmakla birlikte bir müessese olarak “vakıf”, asıl gelişimini ve müstakil bir şahsiyet olarak teşekkülünü İslamiyet'in kabulünden sonraki süreçte tamamlamıştır. İslam tarihinde hicri birinci asırda teşekkül ederek ikinci asrın son yarısında hukuki şeklini alan bu müessese, Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde tekâmül seviyesine ulaşarak kurumsal bir kimliğe ve çok geniş bir uygulama alanına kavuşmuştur. Günümüz hukukunda yeterli düzeyde mal varlığı değerinin, hukuk düzeninin çizdiği sınırlar çerçevesinde belirli ve sürekli bir amaca özgülenmesi, böylece bağımsız ve yeni bir hak süjesi haline gelerek bireyselleşmesi şeklinde tanımladığımız vakıf müessesesi, dini, içtimai ve iktisadi yönleri de bulunan çok boyutlu ve nevi şahsına münhasır (sui generis) bir hukuki müessesedir.

2- Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde ülkenin ekilebilir arazisinin dörtte üçüne sahip olan eski vakıfların günümüz hukukuna intikalinde önemli sorunlarla karşılaşmış, bu vakıfların hukuki mahiyetleri ve kendilerine özgü (sui generis) yapılarından kaynaklanan farklılıklar günümüze dek kanun koyucuyu bu alanda çeşitli normatif düzenlemeler yapmaya yöneltmiştir. Bu çerçevede eski vakıflar hakkında bir uygulama (tatbikat) kanunu olarak yürürlüğe konulan 1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu, eski vakıfların sui generis yapılarını ve kazanılmış (müktesep) haklarını muhafaza ederek sadece yeni hukuk düzenine geçiş (intikal) hükümleri getirmesi gerekirken, bu mahiyetini aşmıştır. Nitekim, mukataalı ve icareteynli vakıfları tamamen

tasfiye etmiş, mazbut ve mülhak vakıflar ile cemaat ve esnaf vakıflarını ise kapsam itibariyle yeniden düzenlemiştir.

3- İslam-Osmanlı hukukuna göre kurulan vakıflar Cumhuriyet döneminde kurulan vakıflardan hukuki yapı ve işleyiş itibariyle ayrılmaktadırlar. Nitekim Türk medeni hukukuna göre vakfın amacının zaman içerisinde az çok bir devamlılık arz etmesi yeterli sayılmakta ve nihai bir hayır amacına yönelmesi gerekmezken, İslam-Osmanlı hukukunda bu amacın daimî (ebedî) nitelikte olması aranmış ve hayri ve zürri tüm vakıflar nihayetinde bir hayır amacına (*“kurbet kastı”*na) yönelik olarak kurulmuşlardır. Bu gibi farklılıklar sebebiyle kanun koyucu, 1926 yılında 743 sayılı Medeni Kanun’un yürürlüğüyle birlikte, *“vakıf”* terimini önceki hukuktan günümüze intikal eden vakıflara hasretmiş ve Cumhuriyet döneminde kurulanlara *“tesis”* adını vermiştir. Ancak bu terim farklılığı öğretide, uygulamada ve toplum nezdinde müspet bir karşılık bulamamış ve Türk hukuk tarihinde değişmez bir yeri olan vakıf terimine 1967 yılındaki değişiklik neticesinde geri dönmüştür. Bu durum, kanaatimizce, hukukun yaşayan toplumdaki ve onun oluşturduğu kültürel değer ve anlayışlardan bağımsız düşünölemeyeceğinin bariz bir kanıtıdır. Ayrıca, yerleşik hukuk terminolojisinin korunması gerekliliğini de açıkça göstermesi hasebiyle oldukça anlamlıdır.

4- Avrupa Birliği’ne uyum süreci kapsamında 2008 yılında 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle beraber önceden iki ayrı kanunla farklı hukuki esaslar çerçevesinde düzenlenen eski ve yeni vakıfların aynı Kanun’a tabi kılınması kanaatimizce isabetli olmamıştır. Nitekim Medeni Kanun’a göre kurulan *“yeni”* vakıflar ile Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesinden önce kurulan *“eski”* vakıfların farklı hukuki düzenlemelere konu olması, esas itibariyle, bu vakıf türlerinin farklı hukuki yapılara sahip olmalarının zorunlu bir sonucudur. Keza 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun yürürlüğüyle birlikte yeni vakıfların hem bu Kanun’a hem de 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’na tabi olması da kendi içerisinde birtakım çelişik hükümlere sebebiyet vermektedir. Olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından eski vakıfların kendilerine özgü (sui generis) yapıları muhafaza edilerek ayrı bir kanunla düzenlenmeleri gerektiğini esas alan yaklaşımın 5737 sayılı Vakıflar Kanunu döneminde de iyileştirilerek devam ettirilmesi kanaatimizce daha isabetli olurdu. Ayrıca, mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıflarının öğretide ve uygulamada *“eski vakıf”* olarak anılması karşısında kanun koyucunun amacı

ifade etmekteki pratiklik sebebiyle kullandığı “yeni vakıf” teriminin de hukuk terminolojisi ve sistematığı açısından isabetli olmadığı kanaatindeyiz. Olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından kanun koyucu tarafından “*Medeni Kanun’dan önce kurulmuş vakıflar – Medeni Kanun uyarınca kurulan vakıflar*” ayırımının benimsenmesi kanaatimizce daha uygun olurdu.

5- Roma hukukunda bir aileye özgü ve özel bir mal varlığı tahsisi şeklinde tezahür eden ve artmirasçı atamanın özel bir şekli olarak görülen aile fideikomisi (“*fideicommissum familiae relictum*”) kurumu, mehzaz İsviçre hukukunda olduğu gibi, Türk medeni hukukunda da yasaklanmıştır. Bu yasağı içeren TMK m. 372/II hükmüne İsviçre Medeni Kanunu’ndan farklı olarak “*Böyle bir özgülenme, vakıf kurma yoluyla da yapılamaz.*” hükmü de eklenerek günümüz hukukunda “*zürri (ehlî/evlâdiye) vakıfların*” kurulması yasaklanmıştır. İslam-Osmanlı hukukunda geniş bir uygulama alanına sahip olan ve vakfedenin soyundan gelenlerin yararlanması amacıyla kurulmakla birlikte nihai olarak bir hayır amacına yönelen zürri vakıflar, esasen, Roma hukukundaki aile fideikomisi kurumundan farklıdır. Nitekim günümüzde de mülhak vakıf niteliğinde varlığını sürdüren çoğu zürri vakfın gayri safi gelirinden değil, aile fideikomisi ve aile vakıflarının aksine, bir kısım hayır şartlarına tahsis edilen giderlerin ayrılması neticesinde kalan safi gelirinden (galle fazlasından) yararlanılmaktadır. Ancak, kişiler ve miras hukuku hükümlerine aykırı düştüğünden, günümüzde salt zürri nitelikteki aile vakıflarının kurulması yasaklandığı gibi; TMK m. 372’de sayılan amaçlara aykırı düştüğünden vakfın gelirlerinin bir kısmının toplum çıkarlarına harcanması amacını taşıyan yarı zürri nitelikli bir aile vakfı kurulması da mümkün değildir. Bununla birlikte, aile ve hayır amaçlarının birleştiği (karma amaçlı) olağan vakıfların kurulabilmesi mümkündür ve teşvik edilmektedir.

İkinci bölüm hakkında ulaşılan sonuçlar sırasıyla şunlardır:

1- Mülhak vakıflar, klasik anlamda, vakfiyelerinde öngörülen şartlara göre kendi bağımsız mütevellileri tarafından idare edilen ancak Evkaf Nezareti tarafından denetlenen vakıfları ifade eder. Türk hukukunda mülhak vakıf terimi ilk kez 1870 tarihli “*Tevcîh-i Cihât Hakkında Nizamnâme*”de kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde ise 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nda mülhak vakıflar, “*mütevelliliği vakfedenlerin fer’ilerine şart edilmiş vakıflara*” indirgenmiş ve 1949 yılında gerçekleştirilen kanun değişikliğine kadar

cemaat ve esnaf vakıfları da mülhak vakıfların kapsamına alınarak bu hususta bir anlam kayması yaşanmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk Vakıflar Kanunu'nda mülhak vakıfların kapsamının daraltılması ve mütevelliliği vakfedenlerin ferilerinden başkalarına şart edilmiş vakıfların mazbut vakıflar arasına alınması, kanaatimizce, kanun koyucunun mazbut vakıfların kapsamını genişletme ve mülhak vakıfların çerçevesini sınırlama eğiliminden kaynaklanmaktadır (eVK m. 1).

2- 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda “*yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflar*” şeklinde yer verilen mülhak vakıf tanımı, esasen, bu tür vakıfların asıl niteliğini ifade etmekten uzak ve hatalı bir tanımdır. Nitekim mülhak vakıflarda esas olan, vakfiyelerinde belirtilen yönetim şekline göre idare edilmesi olup, yönetim organının (mütevellinin/vakıf yöneticisinin) mutlaka vakfedenin soyundan gelmesi şart değildir. Keza bu tür vakıflara “*mülhak*” denilmesinin sebebi, vakfedenin soyundan gelenlerin yönetime katılması değil, Evkaf Nezareti'nin (VGM'nin) nezaret (denetim) görevini yerine getirirken zaman zaman mütevellinin (vakıf yöneticisinin) idaresine müdahale ve iştirak etmesidir. Öğretide ve uygulamada çoğunlukla “*zürri (ehli/evlâdiye) vakıflar*” olarak anılmakla birlikte mülhak vakıflarda amaç (vakıftan yararlananlar), zürri (ailevi) nitelikte olabileceği gibi, hayri (toplumsal) veya yarı zürri (karma) nitelikte de olabilir. Ancak günümüzde varlığını sürdüren mülhak vakıfların büyük çoğunluğunu, zürri niteliği ağırlıkta olmakla birlikte, toplumsal nitelikteki hayır şartları da mevcut olan yarı zürri (karma) mülhak vakıflar oluşturmaktadır.

3- Günümüzde varlığını sürdüren mazbut ve mülhak vakıflardaki vakfiye şartlarının Anayasa ve yürürlükte olan diğer kanunlardaki emredici hükümlerle sınırlı olup olmadığı 20.10.2022 tarihli AYM kararı çerçevesinde tartışmalı hale gelmiştir. Bu husustaki kanaatimiz, emredici hükümlerle açıkça düzenlenen ve vakfin menfaatine olan zorunlu ve istisnai haller dışında, vakıftan yararlananlar, yararlanma şekilleri ve intifa haklarının dağıtımıyla ilgili vakfiye şartlarının değiştirilemeyeceği yönündedir. Nitekim eski vakıflar hukukundaki “*vakfedenin şartı, şâri'in nass'ı gibidir*” ilkesi ve hukukun amaçlarından olan hukuki güvenlik ilkesi bunu gerektirmektedir. Keza vakfiyelerden doğan intifa hakları, vakıf evladının vakfedenle olan soybağına dayanan miras ilişkisinden değil, vasiyetnamelerde olduğu gibi vakfedenin vakıf kurma işlemiyle ortaya çıkan tek taraflı iradesinden doğmaktadır. Dolayısıyla eski hukukta vakfedenlerin tasarruf

yetkisi dahilinde olan bir malı başkaları yerine kendi soyundan gelenlere (erkek ve/veya kadınlara) hayır için tahsis etmesinden doğan bu hakka, günümüz hukukunda Anayasal bir sınır ya da çerçeve çizmek mümkün değildir. Kanun koyucu burada gerekliyse, VK m. 6/II örneğinde görüldüğü üzere, Anayasaya aykırı nitelikteki vakfiye şartlarına itibar edilmeyeceğini düzenleyebilir. Ancak böyle bir kanuni düzenleme yapılmadığı sürece vakfiyede öngörülen intifa haklarına riayet edilmeli ve bu şartların Anayasaya uygunluğu aranmamalıdır. Kaldı ki VK m. 75 hükmü ile de bu haklar açıkça saklı tutulmuştur.

4- İslam hukukunda modern anlamda tüzel kişilik bir kavram olarak tebarüz etmese bile bu esasa dayanan beytülmal (devlet hazinesi), devlet, şirket ve vakıf gibi hukuken bağımsız müesseseler yoluyla bu kavramın izlerine rastlanmaktadır. İslam hukukçuları vakfa bağımsız bir kişilik izafe ederek onu vakfedenin ve mütevellinin kişiliğinden ayırmış ve ona kişiliği koruyucu birtakım hükümler tahsis etmiştir. İslam-Osmanlı hukuku öğretisinde çoğunlukla kabul edilen vakıf tanımında yer alan “*mülkiyeti Allah’a ait olmak*” ifadesi de vakfın bir tür tüzel kişiliğe sahip olduğu yönünde yorumlanmaktadır. Roma hukukunda ise “*Piae Causae*” adı altında kiliseye yapılan yüklemeli (mükellefiyetli) bağışlamalara ve belirli mal vasiyetlerine rastlanmakla beraber bu mal topluluklarına bağımsız bir kişilik izafe ederek “*vakıf*” olarak adlandırmak mümkün değildir. Buna karşılık, İslam hukukunda vakıf müessesesi aracılığıyla belirli bir amaca tahsis edilen mal topluluklarına bağımsız birer tüzel kişilik tanındığı görülmektedir. Hatta günümüz hukukuna benzer bir şekilde Osmanlı hukukunda vakıfların kurulmasıyla bağlayıcılık kazanması birbirinden ayrılmış ve mahkemeye tescil anından itibaren vakfedilen mallar bağımsız bir hukuki statüye yani bir nevi tüzel kişiliğe kavuşmuştur.

5- Vakıflar için zorunlu nitelikte olan yönetim organına sahip olan mülhak vakıflar, fiil ehliyetine sahiptir (TMK m. 49 ve 109). Mülhak vakıflar fiil ehliyetlerini yönetim organı ve fert organ olan vakıf yöneticisi (mütevelli) eliyle kullanır. Ancak mülhak ve diğer vakıfların kuruluş belgelerinde öngörülen özel amaçların fiil ehliyetlerini sınırladığı; vakfın kanuni tipini belirleyici genel amacını aşan işlemlerde ise hak ehliyetini haiz olmadığı kanaatindeyiz. Amaç dışındaki faaliyetlerin vakıf tüzel kişiliğini bağlamasının yaratacağı mali sakıncaları ortadan kaldırmak amacıyla savunulan bu görüş, kanaatimizce, olan hukuk (de lege lata) çerçevesinde vakfın menfaatine en uygun olan

görüştür. Ayrıca Türk medeni hukukunda, İsviçre hukukunda olduğu gibi, vakıfların kuruluş belgelerinde yer alan temsil yetkisine ilişkin sınırlamaların aleniyet şartını yerine getiren bir sicile kaydedilmesine yönelik kanuni bir düzenlemeye ihtiyaç bulunduğu açıktır. Olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, VGM nezdinde tutulan merkezi sicilin (TMK m. 104/I) elektronik ortama taşınması sağlanarak bu sicile ticaret siciline benzer bir fonksiyon atfedilmesi önerilebilir veya Resmî Gazete’de yapılan ilanda amacın yanı sıra organların temsil yetkisine ilişkin sınırlamalara da yer verilebilir. Kanun koyucu tarafından böyle bir düzenlemenin getirilmesi durumunda, söz konusu sınırlamalara rağmen üçüncü kişilerle girilen işlemler vakfı bağlamaz ve böylece vakıf tüzel kişiliği korunmuş olur.

6- 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu döneminde mülhak vakıflar üzerinde teknik anlamda idari bir vesayet söz konusu olmamakla birlikte mülhak vakıfların fiil ehliyetlerinin gerçek kişilerdeki sınırlı ehliyetsizler kesimine benzer bir şekilde sınırlandırıldığı görülmektedir. Nitekim bu Kanun’da mülhak vakıf yöneticilerinin (mütevellilerin) atanmalarından itibaren adeta yetkisizlikleri kural, yetkili olduğu durumlar ise istisnai olarak düzenlenmiştir. Bu sebeple, kanaatimizce, mülga Vakıflar Kanunu döneminde mülhak vakıflar ile VGM arasındaki ilişkinin “*sui generis bir vesayet denetimi*” şeklinde ifade edilmesi mümkündür. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu döneminde ise mülhak vakıf tüzel kişiliğinin VGM karşısındaki durumu daha bağımsız bir nitelik arz ederek bir nevi kendisine oy (katılma) danışmanı atanan gerçek kişinin hukuki statüsüne evrilmiştir. Bu anlamda 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde VGM’nin mülhak vakıflar üzerindeki yetkisini “*sui generis bir denetim*” ya da “*genişletilmiş denetim*” şeklinde adlandırmak ve yorumlamak mümkündür.

7- Mülhak vakıflarda fiilen ve hukuken imkânsız hale gelen vakfiye şartlarının değiştirilebilmesi “*amaç ve işlev değişikliği*” başlığını taşıyan VK m. 14 hükmü çerçevesinde mümkündür. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’na tabi yeni vakıflarda yönetim şeklinin (TMK m. 112/I) ve amacın değiştirilmesi (TMK m. 113/I ve II) olmak üzere farklı maddelerde düzenlenen bu iki değişiklik usulü, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’na tabi eski vakıflarda aynı maddede düzenlenmiş ve aynı usule bağlanmıştır. Bunun sebebi, kanaatimizce, eski vakıflarda işlev olarak ifade edilen yönetim şeklini (örgütü, yönetimi ve işleyişi) ilgilendiren vakfiye şartları ile vakfın amacını ilgilendiren

vakfiye şartlarının büyük ölçüde bağlantılı oluşudur. Dolayısıyla VK m. 14'te bahsedilen amaç değişikliğinden kasıt, mülhak vakfa kendine özgü (sui generis) niteliğini veren (zürri, yarı zürri veya hayri nitelikteki) özel amaçların değiştirilmesi değil, vakfiyelerde tezahür eden amaçların gerçekleştirilme şekillerinin değiştirilmesi ve günümüz şartlarına uyumlu hale getirilmesidir. Diğer taraftan eski vakıflarda amaç ve işlev değişikliği yetkisi kanaatimizce Meclisten alınarak, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, yeni vakıflarda olduğu gibi bağımsız mahkemelere verilmelidir.

Üçüncü bölüm hakkında ulaşılan sonuçlar sırasıyla şunlardır:

1- Eski hukukta vakfedenler, toplumun istifadesine bedelsiz sundukları “*müessesât-ı hayriyye*” adı verilen “*hayrat*” mal ve hizmetleri ve bu hayratların devamını sağlamak üzere “*müstegallât-ı vakfiyye*” adı verilen gelir getirici “*akar*” mallarını tahsis ederek vakıf kurmaktaydılar. Bu ayırım, malın bizatihi kendisinden veya hukuki niteliğinden değil, vakfiyelerde belirlenen kullanım amacından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda aynı mal hem hayrat hem de akar cinsinden belirlenmeye müsaittir. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince bu iki cinse uygulanacak hükümler de birbirinden farklılık arz etmektedir (VK m. 3).

2- Mülhak vakıf yöneticisinin vakfın malları üzerinde organ sıfatıyla (kanundan ötürü) sahip olduğu tasarruf yetkisi sınırsız değildir. Mülhak vakfın malları üzerindeki tasarruflar, vakfın amacı ve vakfiyedeki şartlarla sınırlı olduğu gibi, hukuk düzenince de bazı sınırlamalara tabidir. Bu kapsamda, kanun koyucu tarafından, mülhak vakıfların akar ve hayrat cinsinden malları üzerindeki bazı temlik tasarruflar mahkeme veya Meclis kararı şartına bağlanarak bu hususlarda vakfın fiil ehliyeti sınırlandırılmış (VK m. 12 ve 15/II); hayrat cinsinden taşınmazlar üzerindeki bazı tasarruflar ise koruyucu amaçla yasaklanarak bu hususlarda vakfın hak ehliyeti sınırlandırılmıştır (VK m. 15/I). Ancak uygulamada, VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelge'si gereğince, kuruluştaki özgülünen akar malların değiştirilmesi veya paraya çevrilmesi usulünde (VK m. 12/III) mahkeme kararından önce Meclisi kararı da aranarak bir nevi ikili izin sistemi işletilmektedir. Keza sonradan iktisap edilen akar mallar hususunda yöneticiye VK m. 12/III gereğince verilen tasarruf yetkisi de söz konusu Genelge ile Meclis kararı şartına bağlanarak kanuna aykırı bir durum oluşturulmuştur. Olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından böyle düzenlemelerin Genelge yerine Kanun ile yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

3- Mülhak vakıf yöneticilerinin vakfın malları üzerinde serbestçe gerçekleştirebileceği tasarruflar, VGM'nin 04.02.2020 tarihli Genelgesi'nde, *“Vakıfların malları üzerinde yapacağı kiralama, yapım ve onarım karşılığı kiralama, imar uygulaması, inşaat-onarım, üst hakkı vb. tasarruflar Vakıflar Genel Müdürlüğü iznine tabi olmayıp yetki ve sorumluluk tamamen vakıf yönetimindedir.”* şeklinde ifade edilmiştir. Mülhak vakfın mallarının vakıf yöneticisi tarafından bağışlama konusu yapılabilmesi ise olması gereken hukuk (de lege ferenda) çerçevesinde kanaatimizce mümkün değildir. Nitekim vakfın amacı doğrultusunda vakıftan yararlananlara yapılan ayni ve nakdi yardımlar dışında vakfedilen malların bağışlanması, esasen, vakfın mahiyetine, vakfedenin iradesine ve vakfiye şartlarına aykırılık teşkil eder. Dolayısıyla, vakıfların yurt içi ve yurt dışındaki benzer amaçlı vakıf ve derneklere ayni ve nakdi bağış ve yardımda bulunabileceğine ilişkin VK m. 25/II hükmü, vakıflarda dernekleşme eğiliminin bir tezahürü olup kanaatimizce kaldırılması gerekir.

4- Mülhak vakfa kuruluştaki özgülenen akar cinsinden malların değiştirilmesi veya paraya çevrilmesini haklı kılan sebep, vakfın amacını gerçekleştirebilmesi ve bu çerçevede faaliyetlerine devam edebilmesi açısından kesin ihtiyaç duyulan, zaruri bir sebep olmalıdır (VK m. 12/III). Bu çerçevede söz konusu akar maldan elde edilen gelir, mülhak vakfın vakfiyesinde öngörülen amaçların gerçekleştirilmesine yetmiyor veya bu doğrultudaki faaliyetlerin gerçekleştirilmesini önemli ölçüde zorlaştırıyorsa haklı sebebin gerçekleştiği kabul edilmelidir. Bu hususta takdir yetkisi hâkime aittir (TMK m. 4). Yargıtay içtihatlarından anlaşıldığı üzere, vakfa kuruluştaki özgülenen taşınmazın satışından elde edilen gelirle sonradan bir taşınmaz iktisap edilmişse tapu kaydının getirtilerek dava konusu taşınmazın kuruluştaki özgülenen taşınmaz yerine ikame edilip edilmediği, satılması nedeniyle dava konusu taşınmazın alınıp alınmadığının araştırılması gerekir (VK m. 13/II). Netice itibarıyla ikame taşınmaz olduğu ispatlanırsa kuruluştaki özgülenen mal gibi değerlendirilerek sonuca varılmalıdır.

5- Kanun koyucu tarafından nitelik itibarıyla neredeyse kamu malı statüsüne yaklaşan imtiyazlarla donatılan hayrat taşınmazların değerlendirilmesi usulünde salt Vakıflar Meclisinin vereceği idari bir kararın yeterli görülmesi kanaatimizce kanun sistematığına ve hukuk mantığına aykırıdır. VK m. 15/II'de düzenlenen bu husus hakkında, İslam-Osmanlı hukukunda olduğu gibi, asıl karar mercinin bağımsız mahkemeler olması

gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca, hayrat taşınmazların tahsisine ilişkin görüşü alınacak mercinin kanunda (VK m. 16/III) düzenlenmesine karşılık asıl karar mercinin yönetmelikte (VY m. 59/I) düzenlenmesi de normlar hiyerarşisine aykırıdır. Olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından bu hususta da bir kanun değişikliği yapılarak karar mercinin Vakıflar Meclisi olduğu hususunun VK m. 16/III hükmüne eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

6- Vakıfların hayrat taşınmazlarının rehnedilemeyeceğine ilişkin VK m. 15/I hükmü gereğince mülhak vakfın hak ehliyeti bu hukuki işlem yönünden sınırlanmıştır. Kanaatimizce, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, akar taşınmazların da VK m. 15/I’de sözü edilen yasak kapsamında değerlendirilmesi ve vakfedilen tüm malların (vakfın kendi borcu sebebiyle olsun ya da olmasın) rehin yasağına tabi olması gerekir. Nitekim vakıf tüzel kişiliğine ait mallar üzerinde rehin hakkı tesisi, tamamen iradi davranışlarla gerçekleştirilebilen bir hukuki işlem olup neticesinde rehnedilen malın paraya çevrilebilme tehlikesini de bünyesinde barındırdığından, esasında vakfın mahiyetine ve menfaatlerine aykırılık teşkil eder. Vakıflarda haciz işlemi ise, rehinden farklı olarak, vakıf yöneticisinin iradi davranışları neticesinde gerçekleştirilebilen bir işlem olmayıp; vakfın borcuna tekabül edecek kıymetteki bir malına devletin icra organları vasıtasıyla alacaklı lehine hukuken el konulmasıdır. Bu açıdan, bu işlemi, bir nevi haklı sebeplerin varlığı halinde mahkeme vasıtasıyla vakfın akar mallarının paraya çevrilmesine benzetmek mümkündür (VK m. 12/III). Dolayısıyla kanaatimizce, İcra ve İflas Kanunu’nun haczi önleyen bir kuralı somut olayın özelliklerinden dolayı devreye girmedikçe, vakıfların sadece hayrat cinsindeki taşınmazları haczedilemez (VK m. 15/I); mülhak vakıf tüzel kişiliğine ait olan akar taşınmazlar ve bunların gelirleri ise haczedilebilir.

7- Vakfiyedeki şartları haiz vakıf evladı veya ilgilisi olduğu ve galle fazlası almaya hak kazandığı mahkeme kararıyla tespit edilen kişilere mülhak vakıf yöneticisi tarafından VY m. 54 gereğince hesaplanarak dağıtılan paylara “*galle fazlası alacağı*” denir. Bu hak kanaatimizce, her bir vakıf evladı veya ilgisinin, vakfın gallesinden vakfiyede belirtilen hayır işlerine yapılan harcamalar ve mevzuatta öngörülen diğer giderler düşüldükten sonra kalan miktar üzerinde sahip olduğu münferit ve sui generis bir alacak hakkı niteliğindedir. Eski vakıflar hukukuna özgü bir kavram olan “*intifa hakkı*” ise, vakıf

evlatları ve ilgililere, vakfiyelerde herhangi bir karşılık olmaksızın bırakılmış; sükna, maaş, tahsisat, galle fazlası gibi haklardan biri veya birkaçı üzerinde belirli bir tutarda alacak hakkı kazandıran, kanunda özel olarak düzenlenmiş (sui generis) bir yararlanma hakkıdır. Bu hak, sahibine, bir topluluğa mensup olma sıfatına bağlı ve ona özgü haklar tanımaz. Keza teknik anlamda bir intifa hakkı da değildir. Bu hak sadece, vakfın galle fazlası ve/veya vakfiyelerdeki şartlara göre ilgililere bırakılmış diğer haklar üzerinde, şahsi bir talep yetkisi verir. Yargıtay, eski vakıflar hukukundaki intifa hakkı kavramını, galle fazlası alacağı kavramıyla özdeş olarak kullanmaktadır. Mülhak vakıflarda galle fazlası alacağından sonra en önemli intifa hakkı ise sükna (oturma) hakkıdır. Bu hak, vakfedilen taşınmazın tamamı veya kat, oda gibi bir bölümü üzerinde vakfiye şartı gereğince ilgisine sadece oturma hakkı veren, intifa hakkı kapsamında bir haktır. Yargıtay içtihatları incelendiğinde, sükna hakkının kabul edilebilmesi için vakfiyelerde açık bir hükmün varlığının arandığı ve fiili imkânsızlıktan ötürü mesken olarak kullanılması mümkün olmayan taşınmazlar sebebiyle günümüz koşullarında bu hakkın kullanılmasının zorlaştığı ve yerine uygun bir tazminata hükmedildiği görülmektedir.

8- Zürrî ve yarı zürrî nitelikteki mülhak ve mazbut vakıflarda vakfiyelerdeki şartlara göre galle fazlasından yararlanmak isteyen vakıf evlatlarının veya ilgililerin açtığı davaya, uygulamada, “*galle fazlasına müstahak vakıf evladı olduğunun tespiti*” davası adı verilmektedir. “*Vakıf evladı*”, zürrî ve yarı zürrî nitelikteki mülhak ve mazbut vakıflarda, vakfedenin soyundan geldiğini iddia eden kişilerin bu durumlarını mahkeme kararıyla tespit ettirmeleri neticesinde eski vakıflar hukuku mevzuatı yönünden sahip oldukları, özel bir hukuki statüdür. Bu statü, kural olarak, vakfedenin soyundan gelmeyen kişileri kapsamaz. Bununla birlikte, VY m. 53 gereğince, bu kişiler de “*ilgili*” sıfatıyla bu davayı açabilirler. Bu davanın konusu hem vakıf evladı veya ilgilisi olduğunun hem de galle fazlası almaya hak kazanıldığının tespitinin birlikte yapılmasıdır (VY m. 53). Bununla birlikte salt “*vakıf evladiyetinin tespiti*” veya “*evladiye davaları*” olarak adlandırılan bir davanın ya da salt “*galle alacağının tespiti*” konulu bir davanın açılmasında da hukuki yarar vardır. Ancak usul ekonomisi ilkesine uygun ve daha isabetli bir şekilde uygulamada, tevliyet davalarında olduğu gibi, evladiyet davaları da galle fazlası davalarıyla birlikte açılmaktadır.

9- Galle fazlası üzerinde hak sahibi vakıf evladı veya ilgilisi olduğuna ilişkin talep değerlendirilirken başkasına ait kesinleşmiş tespit hükmünden kesin delil olarak yararlanılamaz. Bu kural, 2013 yılında Vakıflar Yönetmeliği'nde yapılan değişiklik neticesinde, VY m. 53/II hükmünün yürürlükten kaldırılmasıyla istisnasız bir uygulama haline gelmiştir. Bununla birlikte, Yargıtay'ın da ifade ettiği üzere, galle fazlasına müstahak olduğunu gösterir kesinleşmiş bir mahkeme ilamına dayalı olarak vakfin evlat listesine eklenen kişiler, daha sonra açılacak evladiyet davalarında kesin delil olmasa bile güçlü delil olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu durum için, delil olarak gösterilen kararların konusu olan vakıfların ve somut olaydaki mülhak vakıfların ve vakfedenlerin aynı olması gerekmektedir.

10- Galle fazlası alacağının talep edilebileceği süre beş yıl olup bu süre hak düşürücü niteliktedir. Zira bu süre içerisinde talep edilmeyen galle fazlalarına yönelik talep hakkı düşmekte ve bu miktar ilgili mülhak vakfın hesabına gelir olarak kaydedilmektedir (VY m. 56-57). Bu sürenin başlangıcı olarak, VK m. 7/IV gereğince, bu husustaki mahkeme kararının kesinleşme tarihi kabul edilmelidir. Beş yıllık süre içerisinde başvuru yapılarak galle fazlası alacağı elde edilmiş ancak sonradan eksik veya yanlış ödendiği fark edilmişse, vakıf evlatları veya ilgililer tarafından, galle fazlası alacağının tahsiline yönelik bir eda davası açılabilmesi de mümkündür. Geriye dönük olarak yapılacak intifa hakkı ödemeleri hususunda kanun koyucu, VK m. 7'ye 2011 yılında eklenen 5. fıkra gereğince, sadece mazbut vakıflara özgü olmak üzere bu talebi son beş yıllık miktarla sınırlamıştır. Ancak kanaatimizce mazbut vakıflara özel olarak getirilen bu hüküm lafzı ve amacı çerçevesinde dar yorumlanmalı ve mülhak vakıflarda geriye dönük olarak talep edilen galle fazlası alacağı ödemelerine uygulanmamalıdır. Bununla birlikte, mülhak vakıflarda eksik veya yanlış ödenen galle fazlası alacağının tahsiline yönelik açılan eda davalarının, sebepsiz zenginleşme hükümleri çerçevesinde iki ve on yıllık zamanaşımına tabi olması gerektiği kanaatindeyiz (TBK m. 82).

Dördüncü bölüm hakkında ulaşılan sonuçlar sırasıyla şunlardır:

1- Vakıflarda ideal olan denetim usulü, iç ve dış denetimin birlikte yürütüldüğü, etkin, şeffaf, gelişime ve değişime açık bir usuldür. VGM kural olarak, eski ve yeni tüm vakıflar üzerinde sadece denetim yetkisini haiz olup, vakıfların iç işleyişine müdahale edemez. Bununla birlikte VGM'nin, özel olarak mülhak vakıflar, genel olarak eski vakıflar

üzerindeki denetim yetkisi yeni vakıfların aksine salt denetimin sınırlarını aşan bir hukuki nitelik arz etmektedir. Nitekim 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda mülhak vakıf yöneticileri halen Vakıflar Meclisi tarafından atanmakta (VK m. 6/II), çeşitli sebeplerle yöneticinin atanmadığı durumlarda mülhak vakfın yönetimi VGM'ce temsilen yürütülmekte (VK m. 6/II) ve mülhak vakfın aleyhine açılan davalarda VGM de yasal hasım olarak gösterilmektedir (VK m. 76). Keza VGM'nin 04.02.2020 tarihinde çıkarılan Genelge'si ile mülhak vakfın malları üzerindeki birtakım tasarruflar, kanuni dayanaktan yoksun bir şekilde, Meclisin iznine bağlanarak VGM'ye bir nevi vesayet makamı gibi bir fonksiyon atfedilmiştir. Böylece VGM, eski vakıflar üzerindeki denetim yetkisinin sınırlarını vesayete kadar zorlarken, yeni vakıflar üzerinde ise tam tersi bir nitelikte zayıf ve şekli bir denetim makamı olmaktan öteye gidememektedir.

2- 5737 sayılı Vakıflar Kanunu m. 10 ve Vakıflar Yönetmeliği m. 27 hükümleri çerçevesinde belirlenen görev ve sorumluluklarına aykırı davranan mülhak vakıf yöneticileri, VK m. 10/II gereğince görevlerinden alınabilecekleri gibi, bunun yanı sıra veya ayrıca sebep oldukları zararları da VK m. 10/IV gereğince tazminle yükümlü tutulurlar. Vakıf yöneticilerinin vakfı uğrattıkları zararlar sebebiyle görevlerinden alınabilmeleri için ağır ihmal veya kast düzeyindeki kusurlarının açık bir şekilde ortaya konulması gerekirken tazminat sorumlulukları içinse hafif veya orta ihmal düzeyindeki kusurları yeterlidir. Vakıf yöneticisinin tazminat sorumluluğunu özel olarak hükme bağlayan VK m. 10/IV düzenlemesi, esasen, TMK m. 50/III gereğince tüzel kişinin organlarının kusurlarından dolayı ayrıca kişisel olarak sorumlu olduklarına ilişkin genel kuralın özel bir yansımasından ibarettir.

3- 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğüyle birlikte görevden alma kararının vakıf yöneticileri açısından hukuki sonuçları, mülga Vakıflar Kanunu ve mülga Tüzük'e yöneltelen eleştiriler doğrultusunda, zaman itibarıyla sınırlanmış ve yer alınamayacak vakıf organı açısından ise genişletilmiştir. Ancak VK m. 10/II'nin (a), (b) ve (d) bentlerine istinaden görevlerinden alınan vakıf yöneticilerinin beş yıllık süreyle sınırlı olarak sadece aynı vakfın yönetim ve denetim organında görev almalarının yasaklanması; buna karşılık (c) ve (e) bentlerine istinaden görevlerinden alınan yöneticilerin ise beş yıllık süreyle sınırlı olmak üzere bütün vakıfların yönetim ve denetim organında görev alamamaları kanaatimizce çelişkili bir hukuki sonuç doğurmaktadır. Olması gereken

hukuk (de lege ferenda) açısından, hukuki sonuçları itibariyle görevden alma sebepleri arasında bir ayırım gözetilmemeli ve görevlerinden alınarak güvenilirlik sıfatını kaybeden tüm vakıf yöneticilerinin beş yıllık süreyle sınırlı olmak üzere tüm vakıfların yönetim ve denetim organlarında görev almalarının yasaklanması gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca, vakıf yöneticisinin görevden alınmasında kamu yararı olup bu davanın hukuki sonuçları geleceğe etkili olduğundan, vakıf yöneticiliği görevinin bu kararın verilmesinden önce başka bir sebeple sona ermesi mahkemece bu davanın hukuki sonuçlarına hükmedilebilmesine engel teşkil etmez.

4- 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun yeni vakıflara özgü sona erme sebeplerini düzenleyen 116. maddesinin eski vakıfların bir türü olan mülhak vakıflara TMK m. 5 atfıyla kıyasen uygulanabilmesi mümkün değildir. Nitekim başta VK m. 14 olmak üzere birçok hukuki çare öngören kanun koyucu, kanaatimizce, mülhak vakıfların sona ermesi konusunda bilinçli olarak susmuş ve mazbutiyet kararı haricinde bu tür vakıfların devamını amaçlamıştır (VK m. 7). Ancak mülhak vakfın aciz haline düşmesi durumuna özgü olmak üzere, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, Vakıflar Kanunu'na bir hüküm konulması ve mülhak vakfın yeni mal varlığı edinmesi mümkün değilse mahkeme kararıyla kendiliğinden sona erdiğinin kabul edilebileceği kanaatindeyiz. Diğer taraftan, TMK m. 116/II hükmü gereğince mülhak vakıfların mahkeme kararıyla dağıtılması mümkün değildir. Zira hukuki güvenlik ilkesi gereğince, özel nitelikli tüzel kişiler olan mülhak vakıflar ve diğer eski vakıfların önceki hukuk sisteminden günümüze intikal eden kendilerine özgü (sui generis) yapıları ve kazanılmış (müktesep) hakları, yürürlükteki yasal düzenlemelere istinaden hukuka aykırı görülerek ortadan kaldırılamaz.

5- Mülhak vakıfta salt vakfedenin soyundan gelenlerin tükenmesi durumu, aile vakıflarının aksine, objektif bir imkânsızlık yaratarak mülhak vakfın kendiliğinden sona ermesi sonucunu doğurmaz. Zira bu durum ve on yıldır yönetici atanamama durumunda kanun koyucu mülhak vakıflara özel bir hukuki çare öngörmüş, “mazbutiyet” veya “mazbutaya alınma/ayrılma” adı verilen mahkeme kararları neticesinde, mazbut vakıflar arasına alınabilme ve yönetim ve temsili VGM'ye devrolunarak varlıklarını sürdürebilme imkânı tanımıştır (VK m. 7/I). Mülhak vakfa yönetici olmak için vakfiyedeki şartları taşıyan hiç kimsenin başvurmaması ve vakfın on yıldır VGM'ce temsilen yönetilmesine rağmen bu durumun değişmemesi uygulamadaki mazbutiyet kararlarının başlıca

sebebidir. Bu durumun mülhak vakıfların yürürlükteki mevzuat çerçevesinde iyi yönetilememesi sebebiyle zamanla gelirlerinin azalmasının bir neticesi olduğu görülmektedir. Diğer taraftan vakfiyelerdeki şartlara göre yönetici olabilecek kişilerden hiç kimsenin sağ kalmaması durumunda verilen mazbutiyet kararlarında, kanaatimizce, yönetici atanamama durumunda beklenen on yıllık kanuni sürenin beklenmesi gerekmez. Bu sebeple VK m. 7/I hükmüne, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, “*süreyle bağlı olmaksızın vakfiyelerine göre*” yönetim organı oluşturulamayan şeklinde bir ibarenin eklenmesi kanaatimizce daha açıklayıcı olur.

6- Mazbutiyet kararı neticesinde ilgili mülhak vakıf, mazbut vakıflarda olduğu gibi, VGM tüzel kişiliğinin vesayeti altına alınır ve adeta kısıtlanır. Mülhak vakıfların mazbutaya alınması usulü, yöneticisiz kalan veya yönetim organı oluşturamayan mülhak vakıflarda yetersizliğe ve denetimsizliğe karşı bir nevi koruma sağlamakla birlikte, hukuki anlamda son çare olarak düşünülmelidir. Zira 2762 sayılı mülga Vakıflar Kanunu’nda yürürlüğünden itibaren mülhak vakıfların mazbutiyet kararları ile adeta hareketsizliğe mahkûm edildikleri ve mülhak vakıfların sayıları ile beraber çok çeşitli olan hizmet sahalarının da daralmaya başladığı görülmektedir. Nitekim 2022 yılı itibariyle aktif varlıklar toplamı 2.862.460.850 TL olan mülhak vakıflar, her sene peyderpey tasfiye edilmekte ve Temmuz 2023 itibariyle varlığını sürdüren mülhak vakıf sayısının sadece 248 adet olduğu görülmektedir.

7- Vakıflar Genel Müdürlüğünün teşkilat yapılanmasının iyileştirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu hususta Vakıflar Meclisine karşı sorumlu olacak ve VGM ile Meclise istişarî mahiyette yeni ufuklar belirleyecek, mülhak vakıf yöneticileri ile yeni vakıfların yönetim kurulu başkanlarının belirli oranlarda temsil edileceği, seçimle gelmiş bir yönetim kadrosuna sahip “*Danışma Kurulu*” adı altında bağımsız bir yapının teşekkülü önerilebilir. Ancak kanaatimizce, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, oluşturulacak bu bağımsız yapının istişari bir fonksiyondan öte VGM ve Vakıflar Meclisinin vereceği kritik kararlarda daha aktif bir rol üstlenmesi daha uygun olur. Bunun da ötesinde günümüz Türkiye’sinde vakıflar gerek sayıları gerekse uhdelerinde bulundurdıkları mal varlıklarının büyüklüğü ve Türk yenileşme tarihindeki rollerinin önemi sebebiyle bir genel müdürlük seviyesinde temsil edilmemeleri gereken kuruluşlardır. Kanaatimizce, olması gereken hukuk (de lege ferenda) açısından, eski ve

yeni tüm vakıfların bağlı bulunduğu bir vakıflar bakanlığı kurulması ve bu bakanlığın mevcut vakıflar sistemini teknolojik üretim ve sosyal refah ekseninde yenilemesi ve geliştirmesi gerekmektedir.

8- Mülhak vakıfların aile vakıflarına dönüştürülmesi yolu VK geçici m. 6 hükmüyle açılarak yargıdaki tevliyet ve galleye istihkak davalarını azaltma amacı güdüldüğü görülmektedir. Ancak bu uygulama, Kanun'un yürürlüğe girdiği 2008 yılından itibaren geçen 16 yıllık süreçte mütevelliler ve vakıf evlatları tarafından rağbet görmediği gibi, kanaatimizce yerinde bir hukuki düzenleme de olmamıştır. Nitekim VK geçici m. 6 gereğince mahkemece verilen dönüşüm kararı neticesinde mülhak vakfın amacı aile vakfına ilişkin TMK m. 372 hükmüne uydurularak *“kanun gereğince bir tahvile”* gidilir. Böylece hem mülhak vakfın mahiyetine hem de vakfedenin iradesine tamamen aykırı hukuki sonuçlar doğar. Dolayısıyla zürri niteliği ağır basan mülhak vakıfların, vakfedenin iradesine saygı ve hukuki güvenlik ilkeleri çerçevesinde mevcut statülerinin muhafaza edilmesi gerekirken, uygulamadaki dava yükünü azaltmak veya bunları VGM'nin *“vesayetinden”* çıkarmak gibi gerekçelerle aile vakıflarına dönüştürülmeleri olması gereken hukuka (de lege ferenda) aykırıdır. Nihayetinde vakıflar hukukundaki temel ilke, eski ve yeni tüm vakıfların mümkün mertebe ayakta tutulması ve yaşatılmasıdır. Özellikle ebedilik (*“te'bîd”*) kastıyla kurulan ve sayıları günümüzde gitgide azalmakta olan mülhak vakıflarda bu ilke kritik bir önemi haizdir. Günümüzde varlığını sürdüren mülhak vakıfların kendilerine özgü (sui generis) yapılarının ve bu vakıflardan yararlananların kazanılmış (müktesep) haklarının korunması ve yaşatılmasına yönelik kanuni düzenlemeleri ihtiva eden bir sisteme ihtiyaç bulunduğu açıktır.

KAYNAKÇA *

- Afyoncu, Erhan. “Defterhâne”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9: 100-104. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Akar, Tuba. “Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Vakıf Kültür Varlıklarının Korunması”. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 59, (2011): 1 – 36.
- Akbulut, Pakize Ezgi. *Vakıf Senedinin Tamamlanması ve Değiştirilmesi*. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2020.
- Akgündüz, Ahmet. “Galle”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13: 338-339. İstanbul: TDV Yayınları, 1996 (Akgündüz, “Galle”).
- Akgündüz, Ahmet. “Gedik”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13: 541-543. Ankara: TDV Yayınları, 1996 (Akgündüz, “Gedik”).
- Akgündüz, Ahmet. “İrsâdî Vakıf”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22: 448-450. İstanbul: TDV Yayınları, 2000 (Akgündüz, “İrsâdî Vakıf”).
- Akgündüz, Ahmet. “İslam Hukukuna Göre Vakıf Mallarının Mülkiyet Meselesi”. İçinde *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012: 13-29 (Akgündüz, “Mülkiyet”).
- Akgündüz, Ahmet. *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, 2013 (Akgündüz, *Vakıf Müessesesi*).
- Akgündüz, Ahmet. *İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı Özel Hukuk-I (Şahsın Hukuku-Aile Hukuku) İkinci Cilt*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2012 (Akgündüz, *Külliyyât*).
- Akın, M. Zeki. “Vakıf ve Tesis Müesseselerinin Genel Olarak Bünyeleri; Hukuki Hüküm ve Neticeleri”. *Adalet Dergisi*. 44/2, (1953): 183-203.
- Akıntürk, Turgut ve Derya Ateş. *Türk Medenî Hukuku: Aile Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 24. Baskı, 2022.
- Akipek, Jale, Turgut Akıntürk ve Derya Ateş. *Türk Medenî Hukuku, Başlangıç Hükümleri – Kişiler Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık, Yenilenmiş 18. Baskı, 2022.
- Akipek, Şebnem ve Hüseyin Altaş. “Vakıflarda Evladiye Davaları”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 47/1, (1998): 145-151.
- Akkaş, Ahmet Hulusi. *Bir Güvenlik Tedbiri Türü Olarak Belli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma (Hak Yoksunlukları)*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Akman, Ahmet. “Ali Haydar Efendi’de Vâkıfın Şartları (Şart-ı Vâkıf)”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 26/3, (2018): 45-86 (Akman, “Vâkıfın Şartları”).

* Aynı yazarın birden fazla eserine yapılan atıflar ve aynı soyadı taşıyan yazarlara yapılan atıflar, kısaltılmış şekilleriyle parantez içerisinde gösterilmiştir.

- Akman, Ahmet. “Eski Vakıflar Hukuku Bağlamında Vakıf Müessesesi ve Günümüzdeki Etkileri”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 26/2, (2018): 189-224 (Akman, “Vakıf Müessesesi”).
- Akman, Ahmet. *Eski Vakıflar Hukuku ve İdaresi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019 (Akman, *Eski Vakıflar Hukuku*).
- Aksoy Dursun, Sanem. *Vakfın Örgütlenmesi ve İşleyişi*. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2021.
- Aksoy, Muharrem. “İmar Mevzuatı ve Danıştay Kararları Çerçevesinde Arazi ve Arsa Düzenlemesi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2013.
- Aksoy, Zafer ve Çiğdem Varol. “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Vakıf Taşınmazlarının Mekânsal Dönüşüm Süreçleri: Ankara Örneği”. *Vakıflar Dergisi*. 44 (2015): 105-129.
- Aktan, Hamza. “İstimlâk”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23: 364-366. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Akünel, Teoman. *Türk Medeni Hukukunda Tüzel Kişiler*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1988.
- Akyıldız, Ali. “Türk Hukukunda Vakıflar Üzerinde Devlet Denetimi”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1997 (Akyıldız, “Devlet Denetimi”).
- Akyıldız, Ali. “Vakfın Kuruluşunda “Amaç” ve “Mal Varlığı” Denetimi ile ‘Vakıflarda Dernekleşme Eğilimi’ Problemi”. *Vakıflar Dergisi*. 26 (1997): 411-426 (Akyıldız, “Dernekleşme”).
- Akyıldız, Ali. “Vakıfların Kamu Hizmetlerine Yönlendirilmesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü”. İçinde *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2003: 105-119 (Akyıldız, “Vakıflar Genel Müdürlüğü”).
- Alaş, Kerim. “Kâr Amaçsız Örgütlerden Vakıflarda İç Denetim Faaliyetinin Uluslararası İç Denetim Standartları Açısından İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2016.
- Ali Haydar Efendi. *Dürrü’l-Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2017.
- Aliefendioğlu, Yeşim ve Coşkun Turgut. “Vakıf Taşınmazların Kira Bedellerinin Tespitinde Karşılaşılan Sorunların Analizi”. *Vakıflar Dergisi*, 49, (2018): 115-129.
- Alpay, Mustafa Selahattin. “Mülhak Vakıf İşletmeleri ve Geleceğe Yönelik Model Önerisi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2019.
- Alper, Gizem. *Türk Özel Hukukunda Ultra Vires İlkesi (Anlamı ve Kapsamı)*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2013.
- Altaş, Hüseyin. “Türkiye’de 1926-1967 Dönemi Arasında Vakıf Sistemi”. İçinde *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu Kitabı*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004: 87-101.

- Altunkara, Özcan. “Türkiye’de Vakıfların Vergi ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, 2012.
- Ansay, Sabri Şakir. *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 4. Bası, 2002.
- Antalya, O. Gökhan. “Anayasal Temel Hakların İkincil Doğrudan Üçüncü – Taraf – Etkisi ve Anayasa Yargılamasında Hâkimin Hukuku Uygulamasında Uyacağı On İki Metodolojik Temel İlke”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 28/1, (2022): 1-47 (Antalya, “Anayasa”).
- Antalya, O. Gökhan. “*Hukuk Bilimine Katkı Olarak*” *Hukuk Teorisi ve Hukuk Metodolojisi – Cilt: II Hukuk Metodolojisi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021 (Antalya, *Hukuk Teorisi*).
- Apaydın, Yunus. “Hacir”. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 14: 513-517. İstanbul: TDV Yayınları, 1996 (Apaydın, “Hacir”).
- Apaydın, Yunus. “Kıyas”. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25: 529-539. Ankara: TDV Yayınları, 2002 (Apaydın, “Kıyas”).
- Apaydın, Yunus. “Nas”. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32: 391-392. Ankara: TDV Yayınları, 2006 (Apaydın, “Nas”).
- Arsebük, Esat. *Medeni Hukuk: Cilt I, Başlangıç ve Şahsın Hukuku*. İstanbul: Tan Matbaası, 1938.
- Arslan, Merve. “Mazbut Vakıfların Tüzel Kişilikleri, Malları ve Tasfiyesi”. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10/1: 123-138.
- Atar, Fahrettin. “Azil”. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 4: 326-327. İstanbul: TDV Yayınları, 1991 (Atar, “Azil”).
- Atar, Fahrettin. “Haciz”. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 14: 518-520. İstanbul: TDV Yayınları, 1996 (Atar, “Haciz”).
- Avcı, Mehmet Özgür. “Vakıf Yöneticilerinin Görevden Alınması”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 13/3-4, (2007): 181-205 (Avcı, “Görevden Alınma”).
- Avcı, Mehmet Özgür. *Türk Medeni Kanununa Göre Vakıf Yönetim Organı*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2006 (Avcı, *Yönetim Organı*).
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 11. Bası, 2022 (Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*).
- Ayan, Mehmet ve Nurşen Ayan. *Kişiler Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, 2023.
- Ayar, Talip. “Cihât Mevzuatı”. *Vakıflar Dergisi*. 48, (2017): 145 – 193.
- Aydemir, Selahaddin. “Vakıflar ve Vakıflar Genel Müdürlüğü”. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 24/3, (1971): 20-24.
- Aydın, Hüseyin. “Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı”. *Ankara Barosu Dergisi*. 68/1, (2010): 109-128 (Aydın, “Kamu Görevlisi”).

- Aydın, M. Akif. “Arazi Kanunnâmesi”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 3: 346-347. İstanbul: TDV Yayınları, 1991 (Aydın, “Arazi Kanunnâmesi”).
- Aydın, M. Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş 18. Basım, 2021 (Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*).
- Aydos, Oğuz Sadık. “Vakfin Sona Ermesi”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4/1, (2013): 129-153.
- Ayhan İzmirli, Lale. “Çözülemeyen Problem; Cemaat (Azınlık) Vakıflarının Taşınmaz Mal Edinmesi”. *TESAM Akademi Dergisi*. 5/1, (2018): 97 – 135.
- Aykul, Ömer. *Yeni Vakıflar Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Aytaş, Gülseren S. “Vakıflar Kanunu Bir Ayrıcalık Belgesidir”. *İstanbul Barosu Dergisi*. 82/2, (2008): 783-799.
- Ballar, Suat. *Vakıflar Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları, 2018 (Ballar, *Vakıflar Sözlüğü*).
- Ballar, Suat. *Yeni Vakıflar Hukuku 1*. İstanbul: Der Yayınları, 2020 (Ballar, *Yeni Vakıflar*).
- Bardakoğlu, Ali. “Ehliyet”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10: 533-539. İstanbul: TDV Yayınları, 1994 (Bardakoğlu, “Ehliyet”).
- Bardakoğlu, Ali. “Vesâyet”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 43: 66-70. İstanbul: TDV Yayınları, 2013 (Bardakoğlu, “Vesâyet”).
- Barkan, Ömer Lütfi. “Şer’i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 6/1, (1940): 156-181.
- Barnes, John Robert. *An Introduction To Religious Foundations In The Ottoman Empire*. Leiden: Brill, 1987.
- Başaran, Kazım. “Dönüşen Devletin Yeni Sosyal Politika Aracı: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı”. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*. 14/27, (2022): 259-275.
- Başbuğ, Aydın. *Hukukta Yöntem*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2. Baskı, 2023.
- Başpınar, Sena. “Vakıflarda Yönetim Şeklinin Değiştirilmesi”. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 15/1, (2020): 42-77 (Başpınar, “Yönetim Şekli”).
- Başpınar, Veysel. “Vakıf Taşınmazların Zamanaşımıyla İktisabı ve Hakkı Karar ile İlişkisi”. İçinde *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2003: 89-98 (Başpınar, “Zamanaşımıyla İktisap”).
- Bayındır, Muhammed Savaş. “İdari Denetim Olarak İdari Vesayet”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007.
- Bayram, Erdin. “Kanun Sistematiğinde “Madde””. *Yasama Dergisi*. 8, (2008): 102-123.
- Bekar, Elif. “Ceza Muhakemesinde Hüküm Çeşitleri (CMK m. 223)”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. LXXV/1, (2017): 15-60.
- Berki, Ali Himmet. “Müstağn-en’anh Vakıflar”. *Vakıflar Dergisi*. 7 (1968): 17-18 (Berki, “Müstağn-en’anh Vakıflar”).

- Berki, Ali Himmet. “Te’sisin (Vakfın) Mahiyeti, Şekil ve Hükümleri”. *Adalet Dergisi*. 56, (1965): 7-22 (Berki, “Te’sis”).
- Berki, Ali Himmet. “Tevliyet İstihkak İddiaları ve Sübut Delilleri”. *Adalet Dergisi*. 55/9-12, (1964): 903-907 (Berki, “Tevliyet İstihkak”).
- Berki, Ali Himmet. “Vakıf Nasıl Yapılır”. *Vakıflar Dergisi*. 1/10 (1973): 66-70 (Berki, “Vakıf Nasıl Yapılır”).
- Berki, Ali Himmet. “Vakıflarda Şartlara Riayet Meselesi”. *Vakıflar Dergisi*. 7, (1968): 13-16 (Berki, “Şartlara Riayet”).
- Berki, Ali Himmet. “Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti”. *Vakıflar Dergisi*. 6 (1965): 5-7 (Berki, “Hukuk ve Tarih”).
- Berki, Ali Himmet. *Vakfa Dair Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler*. Ankara: Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Matbaası, 1966 (Berki, *İstilah ve Tabirler*).
- Berki, Ali Himmet. *Vakıflar – İkinci Kitap (Madeni Kanunda “Te’sis” ve Vakıflar Kanunu Hükümleri)*. Ankara: Nur Matbaası, 1950 (Berki, *Vakıflar İkinci Kitap*).
- Berki, Ali Himmet. *Vakıflar (Vakıf Müesseseleri İnsanların Düşünebildikleri Hukuki Müesseselerin En Hayırlısıdır)*. İstanbul: Aydınlık Basımevi, 1946 (Berki, *Vakıflar*).
- Berki, Şakir. “İmparatorluk ve Cumhuriyet Vakıf Hukukunda Vakıf Şartları”. *Vakıflar Dergisi*. 10 (2006): 71-78 (Berki, “Vakıf Şartları”).
- Berki, Şakir. “Türkiye’de İmparatorluk ve Cumhuriyet Devrinde Vakıf Çeşitleri”. *Vakıflar Dergisi*. 9/9 (1974): 1-13 (Berki, “Vakıf Çeşitleri”).
- Berki, Şakir. “Vakfın Mahiyeti”. *Vakıflar Dergisi*. 8 (1969): 1-7 (Berki, “Vakfın Mahiyeti”).
- Berki, Şakir. “Vakıfların Devlete Faydaları”. *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*. 12/2-3 (1984): 137-145 (Berki, “Vakıfların Devlete Faydaları”).
- Berki, Şakir. *Vakıflarla İlgili Önemli Meseleler*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 1990 (Berki, *Önemli Meseleler*).
- Bilmen, Ömer Nasuhî. *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2013.
- Boyabâdî, Hafız Halil Şükrü. *Kitâb-u Ahkami’l-Evkaf*. İstanbul: 1911.
- Bozkurt, Paşa. “Denetim Kavramı ve Denetim Anlayışındaki Gelişmeler”. *Denetim Dergisi*. 12, (2013): 56 – 62.
- Canatar, Mehmet. *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri (1600 Tarihli)*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2004.
- Cin, Halil ve Ahmed Akgündüz. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011.
- Coşkun, Sabri. *İdarenin İdari Denetiminde İdari (Yönetmel) Vesayet*. Ankara: 1976.
- Çağlayan, Ramazan. *İdare Hukuku Dersleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2015.

- Çınar, Ömer. “Mazbut ve Mülhak Vakıflarda Galle (Gelir) Üzerinde Vakıf Evlatlarının ve Diğer İlgililerin Hak Sahipliği ve İntifa Hakkı Hayrından Fazla Olan Mülhak Vakıfların Aile Vakfına Dönüştürülmesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 22 (2016): 828-855 (Çınar, “Galle”).
- Çınar, Ömer. “Taviz Bedeli ve İcareteynli ve Mukataalı Vakıfların Tasfiyesi”. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. XV/1-2, (2011): 105 – 117 (Çınar, “Taviz Bedeli”).
- Çilingir, Hamdi. *40 Soruda Vakıf*. İstanbul: İktisat Yayınları, 2020 (Çilingir, *40 Soruda Vakıf*).
- Çilingir, Hamdi. *Vakıfta Amaç: Hanefi Vakıf Hukuku Çerçevesinde Bir Araştırma*. İstanbul: İktisat Yayınları, 2018 (Çilingir, *Vakıfta Amaç*).
- Çizakça, Murat. *İslam Dünyasında Vakıflar*. Konya: Kto Karatay Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Çoruhlu, Yakup Emre ve Osman Demir. “Vakıflarda Kamulaştırma Süreçlerinin Araştırılması”. *Ankara Barosu Dergisi*. 3, (2014): 21-54.
- Dalamanlı, Lütfü. *Eski-Yeni Vakıf Davaları*. Ankara: Seçkin Kitabevi, 1986.
- Demir, Abdullah. *Mufasssal Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Astana Yayınları, 2019.
- Demirtaş, H. Necati. *Fetvalarla Osmanlı Vakıfları*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2019.
- Deniz, İpek Hanım. “Vakıflarda Genel Kurul”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 34. Baskı, 2020.
- Doğan, Koray. “Tüzel Kişilerin İdari Para Cezası Sorumluluğunda İsnadiyet Sorunu”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 17/1, (2015): 1-77 (Doğan, “İdari Para Cezası”).
- Doğan, Murat. “Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Vakıf Kuruluşu ve Vakıfların Mal Varlıkları”. *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4/1 (2016): 43-58 (Doğan, “Vakıf Kuruluşu”).
- Doğan, Murat. “Türkiye’de ve AB Ülkelerinde Vakıf Mülkleri”. İçinde *AB Üyeliği Aşamasında Türkiye’de Vakıflar Sempozyumu*, 61-64. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2007 (Doğan, “Vakıf Mülkleri”).
- Doğan, Murat. *Vakıflarda Mal Varlığı*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2000 (Doğan, *Vakıflarda Mal Varlığı*).
- Döndüren, Hamdi. *İslam Hukukuna Göre Günümüzde Vakıf Meseleleri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.
- Dural, Mustafa ve Tufan Ögüz. *Türk Özel Hukuku - Cilt II: Kişiler Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 23. Baskı, 2022 (Dural ve Ögüz, *Kişiler Hukuku*).
- Dural, Mustafa ve Turgut Öz. *Türk Özel Hukuku Cilt IV: Miras Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 19. Baskı, 2023 (Dural ve Öz, *Miras Hukuku*).

- Dural, Mustafa, Tufan Ögüz ve Mustafa Alper Gümüş. *Türk Özel Hukuku - Cilt III: Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 18. Baskı, 2023 (Dural, Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*).
- Durmuş, Cafer. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Hacı Bayrâm-ı Velî Dergâhı Vakfı’nda Yapılan Görev (Cihet) Tevcihlerinin Değerlendirilmesi”. İçinde *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı I*, editörler Ethem Cebecioğlu, Vahit Göktaş, Ahmet Cahid Haksever, Öncel Demirdağ, Mehmet Yıldız, Harun Alkan, 439-463. Ankara: Kalem Neşriyat, 2017.
- Egger, A. *İsviçre Medenî Kanunu Şerhi I. Cilt: Giriş ve Kişinin Hukuku – İkinci Kısım Tüzel Kişiler* (Çev. Volf Çernis). Ankara: Yeni Cezaevi Basımevi, 1948.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Osmanlı Hukuku*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 7. Basım, 2021 (Ekinci, *Osmanlı Hukuku*).
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, 2017 (Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri*).
- Em, Ali. *Türk Hukuk Sisteminde Vakıflar*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2. Baskı, 2011.
- Ercil, Oya. “Yargıtay Kararlarıyla Vakıflarda Kurucu İrade”. İçinde *Vakıflarda Kurucu İradenin Korunması ve Sürdürülmesinin Uygulamada Yarattığı Sorunlar Konulu Panelin Notları*, 21-23. Ankara: TÜSEV Yayın No: 53, TEHAV Panel No: 176, Vakıflar Mevzuatı Yayın No: 2, 2010.
- Ercoşkun Şenol, Kübra. “Geçici Tescil Şerhi”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 11, (2018): 375 – 407.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Eren, Fikret ve İpek Yücer Aktürk. *Türk Miras Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 5. Baskı, 2023.
- Eren, Fikret. “Osmanlı Dönemi Vakıfları”. *Vakıf Haftası Dergisi*. 5, (1987): 195-201 (Eren, “Osmanlı Dönemi Vakıfları”).
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 25. Baskı, 2020 (Eren, *Borçlar Genel*).
- Ergin, Osman. *Türk İmar Tarihinde Vakıflar, Belediyeler, Patrikhaneler*. İstanbul: Türkiye Basımevi, 1944.
- Ergün, Ömer. “Danıştay İçtihatlarında Eski Vakıfların Konumu”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995 (Ergün, “Eski Vakıflar”).
- Ergün, Ömer. *Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinin Ehliyet Durumu*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010 (Ergün, *Tüzel Kişiler*).
- Erkilet, Şaban. *Vakıflar ve Derneklerin Vergilendirilmesi*. Ankara: 1991.
- Eroğlu, Hamza. *İdare Hukuku (Genel Esaslar, İdari Teşkilât ve İdarenin Denetlenmesi)*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1985.
- Feyzioğlu, Feyzi Necmeddin. *Aile Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1979.
- Genç, Mehmet. “Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar”. *Vakıflar Dergisi*. 42, (2014): 9-18 (Genç, “Vakıflar”).

- Genç, Mehmet. “Nâzır”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32: 449-450. İstanbul: TDV Yayınları, 2006 (Genç, “Nâzır”).
- Gezder, Ümit. “Eski Vakıflar ve Taviz Bedeli Sorunu”. *Medeniyet Law Review*. 2/3, (2017): 1-33.
- Gönen, Doruk. *Tüzel Kişilerde Kişilik Hakkı ve Korunması*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011.
- Gönensay, A. Samim. *Medeni Hukuk Cilt 1 (Hukuk Hakkında Umumi Malumat – Başlangıç – Şahsın Hukuku)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1936.
- Gözler Kemal ve Gürsel Kaplan. *İdare Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 12. Baskı, 2012.
- Gücün, Cevat Abdürrahim. *Nazari ve Ameli Hukuk Davaları, Birinci Kitap: Gayrimenkuller Hakkında*. İstanbul: Üniversite Kitabevi, 1945.
- Günay, Hacı Mehmet. “Vakıf”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42: 475-479. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Gündüz, F. Ebru. “Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre İdari Vesayet”. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/33, (2015): 63-89.
- Güneri, Hasan. “Azınlık Vakıflarının İncelenmesi”. *Vakıflar Dergisi*, 10, (1973): 79-108 (Güneri, “Azınlık Vakıfları”).
- Güneri, Hasan. *Türk Medeni Kanunu Açısından Vakıfta Amaç Kavramı ve Amacına Göre Vakıf Türleri*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1976 (Güneri, *Vakıfta Amaç*).
- Güneş, Hasan Hüseyin. “17. Yüzyılda Kudüs Halilurrahman Vakfı Görevlileri ve Vakfın İşleyişindeki Roller”. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7/I, (2018): 647-662.
- Gürzumar, Osman Berat. “Türk Medenî Kanunu’nun “Vakıflarda üyelik olmaz.” Hükmünü İptâl Eden Anayasa Mahkemesi Kararı Hakkında”. İçinde *Halûk Konuralp Anısına Armağan*, 523 – 547. Ankara: 2009 (Gürzumar, “Vakıflar”).
- Gürzumar, Osman Berat. “Türk Medeni Kanunu’nun 5’inci Maddesi ve Özel Hukuk Uygulamasındaki Yeri”. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi: Prof. Dr. Erden Kuntalp’e Armağan*, 1, (2004): 105 – 163. (Gürzumar, “5’inci Madde”).
- Güven Kardeş, Bade. *Yeni Vakıfçının El Kitabı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.
- Hakeri, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler / Temel Bilgiler*. Ankara: Astana Yayınları, 18. Baskı, 2020.
- Hatemi, Hüseyin. “Medeni Hukuk Tüzel Kişilerine Genel Bakış”. İçinde *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu Kitabı*, 245-263. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004 (Hatemi, “Genel Bakış”).
- Hatemi, Hüseyin. “Önceki Hukukumuzda ve Türk Medeni Hukukunda Vakıf Kurumuna İlişkin Bazı Sorunlar ve Düşünceler”. *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 11/14, (1977): 69-91 (Hatemi, “Sorunlar ve Düşünceler”).

- Hatemi, Hüseyin. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Vakıf”. İçinde *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 6, 1658-1678. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985 (Hatemi, “Tanzimat”).
- Hatemi, Hüseyin. “Türkiye’deki Vakıf Kurumunun Hukuki Açısından Genel Görünümü”. İçinde *Dünya Vakıflar Konferansı*, 329-331. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014 (Hatemi, “Vakıf Kurumu”).
- Hatemi, Hüseyin. “Ultra Vires Kuramı ve Türk Hukuku”. İçinde *Ersin Çamoğlu’na Armağan*, 327-333. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2013 (Hatemi, “Ultra Vires”).
- Hatemi, Hüseyin. “Vakıf Kurumuna Hukuk Tarihi Açısından Genel Bir Bakış”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. LV/4, (1997): 111-128 (Hatemi, “Hukuk Tarihi”). Aynı makalenin farklı tarihlerde yayımlanan nüshaları için bkz. Hatemi, Hüseyin. “Vakıf Kurumuna Hukuk Tarihi Açısından Genel Bir Bakış”. İçinde *Günışığında Yönetim*, editör İl Han Özay, 295-311. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2004; Hatemi, Hüseyin. “Vakıf Kurumuna Hukuk Tarihi Açısından Genel Bir Bakış”. İçinde *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu Kitabı*, 155-167. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004.
- Hatemi, Hüseyin. *Aile Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 10. Bası, 2023 (Hatemi, *Aile Hukuku*).
- Hatemi, Hüseyin. *İslam Hukuku Dersleri*. İstanbul: Sümer Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 4. Bası, 2012 (Hatemi, *İslam Hukuku*).
- Hatemi, Hüseyin. *Kişiler Hukuku Dersleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Bası, 2001 (Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*).
- Hatemi, Hüseyin. *Kişiler Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, Güncellenmiş 9. Bası, 2021 (Hatemi, *Kişiler Hukuku*).
- Hatemi, Hüseyin. *Medeni Hukuk Tüzel Kişileri Cilt: I (Giriş, Tarihi Gelişim, Eski Vakıflar)*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1979 (Hatemi, *Tüzel Kişiler*).
- Hatemi, Hüseyin. *Önceki ve Bugünkü Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1969 (Hatemi, *Vakıf Kurma Muamelesi*).
- İkizler, Metin ve Yasin Kurban. *Eski ve Yeni Vakıflar Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş 2. Bası, 2021.
- İkizler, Metin. “Vakıf Senedinde Değişikliğe Gidilmesi (TMK m. 107, 112 ve 113’ün Kapsamı ve Birbirleriyle İlişkisi)”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 11/1-2, (2007): 165-208 (İkizler, “Vakıf Senedi”).
- İkizler, Metin. *Tüzel Kişilerin İlkeli Kişiliği – Bu Uğurda Ana Statünün Anlamı ve İşlevi*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2012 (İkizler, *Tüzel Kişiler*).
- İlhan, Ahmet Furkan. *Yüklemeli (Mükellefiyetli) Bağışlama*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- İnalcık, Halil. “Vakıf Medeniyeti”. *Vakıflar Dergisi*. Vakıf Medeniyeti Yılı Özel Sayısı, (2006): 6-7.
- İpşirli, Mehmet. “Câbi”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 6: 529-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

- İskenderoğlu, Reşid. *Vakıflar ve Yönetimi*. Ankara: 2004.
- İşeri, Ahmet, Teoman Aküenal, Adnan Tezel ve Feridun Bayrakeri. *Türkiye’de Medeni Kanuna Göre Kurulmuş Vakıflar ve Sorunları*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yayınları, 1975 (İşeri, Aküenal, Tezel ve Bayrakeri, *Vakıflar ve Sorunları*).
- İşeri, Ahmet. “Amerikan Vakıfları Üzerine Bir İnceleme”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3-4/27, (1970): 269-298 (İşeri, “Amerikan Vakıfları”).
- İşeri, Ahmet. “Vakıflar (Medeni Kanun’dan Önceki ve Sonraki Vakıf Nev’ileri ve Hukuki Mahiyetleri)”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 21/1, (1964): 199-280 (İşeri, “Vakıflar”).
- İşeri, Ahmet. *Türk Medeni Kanununa Göre Vakıf (Tesis)*. Ankara: 1968 (İşeri, *Vakıf (Tesis)*).
- Kahya, Hatice Kübra. “Şeyhülislamın Gerçekleşen Rüyası: Evkaf Bankası’ndan Vakıf Katılım’a Para Vakfıyla Banka Kurma”. *Darülfünun İlahiyat Dergisi*. 34/1, (2023): 1-31.
- Karakoç, İrem. *Türk Hukuk Tarihinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2017.
- Karaman, Hayreddin. “Ayn”. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 4: 257-258. Ankara: TDV Yayınları, 1991 (Karaman, “Ayn”).
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku-I*. İstanbul: İz Yayıncılık, 9. Baskı, 2014 (Karaman, *Mukayeseli*).
- Karînâbâdîzâde, Ömer Hilmi. *İthafü’l-Ahlafe fi Ahkâmî’l-Evkaf*. İstanbul: Matbaa-ı Amire, 1890.
- Kazıcı, Ziya. *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020.
- Keskioğlu, Osman. “Bazı Yönleriyle Vakıflar”. *Vakıflar Dergisi*. 10, (2006): 109-112 (Keskioğlu, “Vakıflar”).
- Keskioğlu, Osman. *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988 (Keskioğlu, *İslam Hukuku*).
- Koç, Nevzat. “Türk Medenî Kanunundaki Düzenlemeler Işığında Vesayet Hukukuna Genel Bir Bakış”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7, (2005): 99-120.
- Koçoğlu, Safa. *Türk Medeni Kanuna Göre Vakıfların Kuruluşu, İşleyişi ve Sona Ermesi*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2022.
- Korkusuz, Refik ve Ömer Ergün. “Hukuksal Boyutları ile Eski ve Yeni Vakıflar”. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 12-13/16-17-18-19, (2007): 69-138.
- Koyunoğlu, H. Hüsnü. *Sosyal Politika Açısından Vakıflar ve XVII. Yüzyıl İstanbul Uygulaması*. İstanbul: Nizamiye Akademi, 2022.
- Köprülü, Bülent. “Medeni Kanun Hükümlerine Göre Vakfın (Tesisin) Meydana Gelebilmesi İçin Mevcudiyeti İktiza Eden Şartlarla Vakıfların (Tesislerin) Nevileri”. *İçinde Tahir Taner’e Armağan*, 669-694. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1956 (Köprülü, “Tesis”).

- Köprülü, Bülent. “Tarihte Vakıflar”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8/3, (1951): 479-518 (Köprülü, “Tarihte Vakıflar”).
- Köprülü, Bülent. *Medenî Hukuk: Genel Prensipler – Kişinin Hukuku (Gerçek Kişiler - Tüzel Kişiler), (1-2. Kitaplar)*. İstanbul: Acar Matbaacılık, Genişletilmiş ve Yenilenmiş 2. Bası, 1984 (Köprülü, *Medenî Hukuk*).
- Köprülü, M. Fuad. “Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü”. *Vakıflar Dergisi*, 2, (1942): 1-35 (Köprülü, “Vakıf Müessesesi”).
- Köprülü, M. Fuad. *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2005 (Köprülü, *Vakıf Müessesesi*).
- Köse, Saffet. “Hiyel”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18: 170-178. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kunter, Halim Baki. “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”. *Vakıflar Dergisi*, 1, (1938): 103-129 (Kunter, “Türk Vakıfları”).
- Kunter, Halim Baki. “Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi”. *Vakıflar Dergisi*, 3, (1956): 1-11 (Kunter, “Milliyetçilik”).
- Kunter, Halim Baki. “Vakıflarımız”. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 4, (1966): 5-12 (Kunter, “Vakıflarımız”).
- Kuran, Timur. “The Provision of Public Goods under Islamic Law: Origins, Impact, and Limitations of the Waqf System”. *Law & Society Review*. 35/4 (2001): 841-897 (Kuran, “Waqf System”).
- Kurban Dilek ve Kezban Hatemi. *Bir ‘Yabancı’laştırma Hikayesi: Türkiyede Gayrimüslim Cemaatlerin Vakıf ve Taşınmaz Mülkiyet Sorunu*. İstanbul: Tesev Yayınları, 2010.
- Kurt, Yılmaz (Haz.). *Koçi Bey Risâlesi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 5. Baskı, 2020.
- Külahçı Serengil, Şölen. “Vakıf Taşınmazlarının Olağanüstü Zamanaşımı Yoluyla Kazanılması (Türk Hukuku – KKTC Hukuku Karşılaştırmalı)”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 60/4, (2011): 921-933.
- Mardin, Ebül’ülâ. *Toprak Hukuku Dersleri*. İstanbul: 1947.
- Mengüç, Fatih Yaşar. “Galleye Müstehak Vakıf Evlatlığının Tespiti Davası”. *Adalet Dergisi*. 1/66, (2021): 595-624.
- Meran, Necati. *Zimmet - Rüşvet - İrtikap ve Görevi Kötüye Kullanma Suçları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Meray, Seha L. *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, Cilt I, Kitap I ve II.
- Ocak, Nazmi. “Vakıf Çeşitleri ve Ticari İşletme İşleten Vakıfların Tacir Sıfatı”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. M. Şakir Berki'ye Armağan)*. 5/1-2, (1996): 237 – 253.
- Oğuzman, M. Kemal ve Nami Barlas. *Medeni Hukuk (Giriş – Kaynaklar – Temel Kavramlar)*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 29. Bası, 2023.

- Oğuzman, M. Kemal, Özer Seliçi ve Saibe Oktay-Özdemir. *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*. İstanbul: Filiz Kitabevi, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 22. Bası, 2024.
- Onar, Sıddık Sami. *İdare Hukukunun Umumi Esasları – II. Cilt*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1966.
- Öğüz, Tufan. “Vakıflar Kanunu Tasarısının Değerlendirilmesi ve Eleştirisi”. *Legal Hukuk Dergisi*. 5/54, (2007): 1819-1832 (Öğüz, “Vakıflar Kanunu Tasarısı”).
- Öğüz, Tufan. *Türk Hukukunda Vakıf Tüzel Kişiliğinin Hukuki Esasları*. İstanbul: Beşir Kitabevi, 2007 (Öğüz, *Vakıf Tüzel Kişiliği*).
- Özaydın, M. Enver. “Vakıflarda Yeni Denetim Anlayışı: İç Denetim”. *Denetişim Dergisi*. 2, (2009): 52 – 59.
- Özbek, Veli Özer, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız. *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Özgüdenli, Osman Gazi. “Vakfiye”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42: 465-467. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Özkan, Işıl. “Tüzel Kişilerin Ehliyetlerinin Gaye ile Sınırlandırılması”. *Adalet Dergisi*. 66/3-4, (1975): 359-371.
- Özkaya, Eraslan. *Eski Vakıf Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.
- Özsunay, Ergun. *Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler*. İstanbul: 1982.
- Öztan, Bilge. *Aile Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2015 (Öztan, *Aile Hukuku*).
- Öztan, Bilge. *Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinde Organ Kavramı ve Organın Fiillerinden Doğan Sorumluluk*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970 (Öztan, *Organ Kavramı*).
- Öztan, Bilge. *Tüzel Kişiler*. Ankara: Turhan Kitabevi, 4. Bası, 2001 (Öztan, *Tüzel Kişiler*).
- Öztürk, Nazif. “Evkâf-ı Hümayun Nezâreti”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11: 521-524. İstanbul: TDV Yayınları, 1995 (Öztürk, “Evkâf-ı Hümayun Nezâreti”).
- Öztürk, Nazif. “Mukâtaalı Vakıf”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31: 132-134. Ankara: TDV Yayınları, 2020 (Öztürk, “Mukâtaalı Vakıf”).
- Öztürk, Nazif. “Mütevelli”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32: 217-220. İstanbul: TDV Yayınları, 2006 (Öztürk, “Mütevelli”).
- Öztürk, Nazif. “Vakıflar Hangi Statüde Bir İdarî Yapı İle Yönetilmelidir?”. *Vakıflar Dergisi*. 80. Yıl Özel Sayısı, (2019): 11-71 (Öztürk, “İdarî Yapı”).
- Öztürk, Nazif. “Vakıfların İdaresi ve Teşkilât Yapısı Üzerinde Düşünceler”. *Diyanet Dergisi*. 22/2, (1986): 3-17 (Öztürk, “Vakıfların İdaresi”).
- Öztürk, Nazif. *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar (Ahkâmü'l-Evkaf)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995 (Öztürk, *Elmalılı Gözüyle Vakıflar*).
- Öztürk, Nazif. *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*. Ankara: VGM Yayınları, 1983 (Öztürk, *Menşe*).

- Öztürk, Nazif. *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995 (Öztürk, *Vakıf Müessesesi*).
- Özyakışır, Özkan. “Galleye Müstehiklik (Hak Kazanma)”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 10/2, (2019): 387-399.
- Pekcanıtez, Hakan, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes. *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2013.
- Polat, Fatma Şeyda. “Türk Medenî Kanununa Göre Kurulan Yeni Vakıfların Kuruluşu ve İşleyişi”. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, 2015.
- Reyna Yuda ve Ester Moreno Zonana. *Son Yasal Düzenlemelere Göre Cemaat Vakıfları*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2003.
- Sağır, Yusuf. “Gâzî Hüseyin Paşa’nın Girit’teki Vakıf Eserleri”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8/2, (2013): 285-301.
- Sâmi, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2021.
- Sarı, Cengiz. *Vakıf Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Sarıkaya, Murat. “Türk Medenî Kanunu’na Göre Vakıflarda Amacın Değiştirilmesi”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 12/2, (2021): 602-619.
- Saymen, Ferit H. *Medeni Hukukumuzda Hükmi Şahıslar (Cemiyet – Vakıf – Tesis)*. İstanbul: Üniversite Kitabevi, 1944 (Saymen, *Hükmi Şahıslar*).
- Saymen, Ferit H. *Türk Medenî Hukuku, Cilt II: Şahsın Hukuku*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, Yenilenmiş 2. Bası, 1960 (Saymen, *Şahsın Hukuku*).
- Serozan, Rona, B. İlkay Engin ve Yeşim M. Atamer. *Serozan Medenî Hukuk (Genel Bölüm / Kişiler Hukuku)*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş 9. Bası, 2022.
- Serozan, Rona. *Tüzel Kişiler*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994.
- Solmaz Bilici, Meryem. *Türk Medeni Kanunu Çerçevesinde Mazbut Vakıflar (Örnek Mazbut Vakıf İncelemeli)*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Söğüt, İpek Sevdâ. “Roma ve Türk Hukuku’nda Aile Fideikomisi (Fideicommissum Familiae Relictum) Kavramı”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 32/147, (2020): 143-183.
- Spicker, Paul. *The Welfare State: A General Theory*. Londra: Sage Publications, 2000.
- Sungurbey, İsmet. *Eski Vakıfların Temel Kitabı*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1978 (Sungurbey, *Eski Vakıfların Temel Kitabı*).
- Sungurbey, İsmet. *Eski Vakıfların Yeni Sorunları*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2001 (Sungurbey, *Eski Vakıfların Yeni Sorunları*).
- Süeren, Erkin. “Eski Vakıfların Hukuki Yapısının Evrimi”. *Ankara Barosu Dergisi*. 3, (2002): 81- 123.
- Şafak, Ali. “Vakıf Mallarında Tasarruf Açısından Eski-Yeni Hükümler Mukayesesi”. *Vakıf Haftası Dergisi*. 7, (1990): 45-59.

- Şahin Allahverdi, Reyhan. “Zürri Vakıfların İdaresinde Yaşanan Sorunlar”. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 43/I, (2016): 313-323.
- Şahin, Nisa Kıymet. “Sivil Toplum Kuruluşlarından (STK) Vakıflarda Muhasebe ve Vergi Uygulamaları”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı: 703-718.
- Şener, Abdulkadir. “Eski Hukukumuzda Göre Evladiye Vakıflarında Gelirin Taksimi”. *Vakıf Haftası Dergisi*. 12, (1995): 41-43.
- Tahiroğlu, Bülent ve Belgin Erdoğmuş. *Roma Hukuku Dersleri*. İstanbul: Der Yayınları, 7. Basım, 2011.
- Tan, Turgut. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2015.
- Tazebay, M. Uygur, “Osmanlıların Kuruluş Dönemindeki Vakıf Türlerinden Ailevi ve Yarı Ailevi Vakıflar”. *Vakıf Haftası Dergisi*. 4, (1986): 25-28.
- Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok. *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Tuncay, Aydın. *Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar*. İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları, 1984.
- Turan, Şerafettin. “Lozan Antlaşması”. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 27: 214-217. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Türk Dil Kurumu. “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”. (Erişim Tarihi 01.12.2021), <https://sozluk.gov.tr>.
- Türk Hukuk Lügati. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 3. Baskı, 1991.
- Uğural, H. Ragıp. “Aslında Vakıf Olan Tarihî ve Mimarî Kıymetî Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğü’ne Devrine Dair 7044 Sayılı Kanun”. *İçinde VII. Vakıf Haftası*. Ankara: VGM Yayınları, 1990: 137-141.
- Umur, Ziya. *Roma Hukuku (Tarihi Giriş – Kaynaklar – Umumi Mefhumlar – Hakların Himayesi)*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1979.
- Üçok, Coşkun, Ahmet Mumcu ve Gülnihal Bozkurt. *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 23. Bası, 2021.
- Ünal, Mustafa. “İslam Borçlar Hukukunda Fesad Müeyyidesi ile Kısmi Hükümsüzlük ve İptal Edilebilirlik Müeyyidelerinin Mukayesesi”. *The Journal of Social Science*. 3/6, (2019): 449 – 473.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. “Mülhak Vakıflar Bölge/İl/İlçe Dağılımı (17.07.2023)”. Erişim Tarihi 18.10.2023, https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_943_290519/ilce-bazinda-mulhak-vakiflar.pdf.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. “Vakıf Kayıtlar Arşivi”. Erişim Tarihi 23.02.2022, <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/vakif-kayitlar-arsivi/vakif-kayitlar-arsivi>.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. “Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (14.07.2023)”. Erişim Tarihi 18.10.2023, https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/vakif-

- Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah. *Bağışlama Sözleşmesi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. *Türk Medenî Hukuku, Cilt 1 – Cüz 2: Şahsın Hukuku*. İstanbul: Nurgök Matbaası, Değiştirilmemiş 6. Bası, 1963.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Osmanlı Vakıf Hukukuna Giriş: Ahkâm-ı Evkâf*. Hazırlayan Hamdi Çilingir. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2020.
- Yediyıldız, Bahaeddin. “Vakıf”. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42: 479-486. Ankara: TDV Yayınları, 2012 (Yediyıldız, “Vakıf”).
- Yediyıldız, Bahaeddin. *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003 (Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*).
- Yener, M. Serhat ve Kazım Uslu. *Mazbut ve Mülhak Vakıflarda Vakfiyeden Doğan Haklara İlişkin Davalar*. Ankara: Statü Yayıncılık, 2013.
- Yener, M. Serhat. “Eski Vakıf Hukukunda Vakfiyeden Doğan Sükna Hakkı Üzerinde Bir İnceleme”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 7/76, (2012): 14-16 (Yener, “Sükna Hakkı”).
- Yener, M. Serhat. “Türk Özel Hukuk Sisteminde Vakıf Tüzel Kişiliği ve Vakıfların Taşınmaz Mülkiyeti Üzerinde Düşünceler”. *İzmir Barosu Dergisi*. 81/1, (2016): 206-234 (Yener, “Vakıf Tüzel Kişiliği”).
- Yener, M. Serhat. *Eski-Yeni Vakıflar Kanununa Göre Vakıf Evlâdiyet Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2018 (Yener, *Vakıf Evlâdiyet Hukuku*).
- Yılmaz, Mustafa. *Eski Vakıfların ve Taşınmazlarının Günümüzdeki Hukuki Rejimi*. Ankara: Bilge Yayınevi, 2013.
- Yiğit, Güven. “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2011.
- Yücel Dericiler, Özge. *Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri (Refah Devletinın Krizi Ekseninde Bir İnceleme)*. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2014.
- Yüksel Orhun, Mercan. “Haczin Tasarruf Yetkisine Etkisi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 22/3, (2016): 2079-2104.
- Yüksel, Hasan. “Vakfiye”. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42: 467-469. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Zevkliler, Aydın, M. Beşir Acabey ve K. Emre Gökyayla. *Medeni Hukuk*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 6. Baskı, 1999.
- Zuki, Mazrul Shahir Md. “Waqf And Its Role In Socioeconomic Development”, *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 4/2, (2012): 173-178.